DIDEROT

CĂLUGĂRIȚA NEPOTUL LUI RÂMEÂU JACQUES FATALISTUL

Traducere şi note de GELLU NAUM

Bucureşti, 1985

Editura Univers

Coperta colecției de *Vasile Socoliuc*

Traducerea s-a făcut după volumul:

DIDEROT — *OEUVRES ROMANESQUES* Editions Gamier Freres, Paris, 1959

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii

CĂLUGĂRIȚA

(Scrisă prin 1760 — Publicată în 1796)

la fire şi la chip decît surorile mele, pe care le întreceam şi prin caracter şi prin talente ; dar tata şi mama păreau mîhniți din pricina aceasta, însuşirile mele cele bune, dăruite de natură sau căpătate prin sîrguință, mi-au adus numai necazuri ; de aceea, ca să pot fi şi eu iubită, dezmierdată, răsfățată şi iertată mereu, aşa cum erau surorile mele, am dorit să le semăn încă de pe cînd eram micuță de tot. Dacă se întîmpla să-i spună cineva mamei : „Drăguți copii aveți...", asemenea cuvinte nu mă priveau niciodată şi pe mine. Uneori se întîmpla să fiu răzbunată pe deplin pentru nedreptatea asta, dar laudele primite mă costau atît de scump cînd rămîneam numai noi, încît în locul lor aş fi dorit de o mie de ori nepăsarea sau chiar ocara ; cu cît musafirii arătau că eu le sînt cea mai plăcută, cu atît ai mei păreau mai nemulțumiți după plecarea lor. Vai, de cîte ori n-am plîns de necaz că nu m-am născut urîtă, neghioabă, proastă, îngîmfată ; într-un cuvînt, cu toate cusururile care pe surorile mele le făceau dragi părinților ! Şi m-am întrebat cum se poate ivi o asemenea ciudățenie la nişte părinți cinstiți, drepți şi cuvioşi. Să vă spun totul, domnule ? Cîteva cuvinte scăpate de tata în clipele de mînie, căci era iute din fire, cîteva lucruri pe care le-am observat cînd şi cînd, cît şi unele vorbe ale vecinilor şi ale slugilor m-au făcut să bănuiesc ceva care i-ar scuza oarecum. Poate că tata se îndoia că aş fi fost a lui ; poate că mamei îi aminteam de un păcat săvîrşit şi de ingratitudinea unui bărbat căruia îi dăduse prea multă ascultare ; ce ştiu eu ? Dar, chiar dacă bănuielile mele ar fi neîntemeiate, de ce să nu vi le destăinuiesc ? Tot veți arde aceste file, iar eu vă făgăduiesc să ard răspunsul dumneavoastră.

Surorile mele şi cu mine veniserăm pe lume la scurtă vreme una după alta,

aşa că ne-am făcut mari toate trei odată. Şi au început să se iveascâ peţitorii. Pe sora mea mai mare a cerut-o , un tînăr încîntător ; dar mi-am dat seama de îndată că tînărul începuse să mă placă pe mine şi că sora-mea nu va mai fi, curînd-curînd, decît un pretext ca să vină atît de des pe la noi. Am presimţit cîte necazuri îmi va aduce alegerea asta ; şi am prevenit-o pe mama. E poate singura faptă pe care-am făcut-o vreodată fără ca s-o supăr, şi iată cum am fost răsplătită : peste

răspunsul domnului marchiz de * Croismare — dacă *voi* primi vreunul — îmi vai fi punctul de plecare al a-cestei povestiri, înainte de a-i scrie, am vrut să-1 cunosc. Domnul marchiz face parte din înalta societate, s-a distins îrr serviciu, e un om în vîrstă şi a fost căsătorit ; are o fiică şi doi fii, pe care îi iubeşte şi cărora le este drag. E de neam mare, cult, inteligent, vesel, îi plac artele şi, mai cu seamă, e un om original. Mi s-au spus multe lucruri frumoase despre sensibilitatea, onoarea şi cinstea sa ; şi mi-am putut da singură seama, după interesul viu pe care mi 1-a arătat şi după toate cîte le-am auzit, că nu m-am înşelat adresîndu-mă lui ; dar nu-mi închipui că se va decide să-mi schimbe soarta pînă nu va şti cine sînt ; de aceea m-am hotărît să-mi înfrîng amorul propriu şi sila, scriind memoriile acestea, în care zugrăvesc o parte din nenorocirile mele, fără talent şi fără pricepere, cu naivitatea vîrstei mole fragede şi cu sinceritatea firii mele. Fiindcă s-ar putea ca protectorul meu să se intereseze de unele fapte petrecute mai demult, sau să-mi dea mie prin minte să-mi termin memoriile cînd faptele acelea vor fi uitate, m-am gîndit că notarea lor pe scurt, adăugată la sfîrşit, cît şi impresia *a*-dîncă pe care mi-au lăsat-o pentru toată viaţa vor fi de ajuns ca să mi le amintească fără greş.

Tata era avocat. Se însurase cu mama în pragul bă-trîneţii, şi din căsătoria lor s-au născut trei fete. Tata avea mai multă avere decît i-ar fi trebuit ca să-şi mărite bine fiicele ; dar pentru asta ar fi trebuit să le iubească pe toate trei deopotrivă şi, din păcate, lucrurila stăteau cu totul altfel, aşa că nu-i pot aduce o asemenea laudă. Fără doar şi poate că eu eram mult mai drăgălaşă

la pieptul ei şi să spun : „Ah ! unde dă Dumnezeu !...", dar m-am mulţumit să strig : „Vai, nu mai am nici tată, nici mamă ; sînt o biată năpăstuită ; părinţii mă urăsc şi vor să mă îngroape de vie aici". Stareţa aşteptă să-mi treacă plînsul şi să mă potolesc. I-am spus mai limpede ce veste mi se adusese. S-ar

fi zis că-i e milă de mine ; mă plînse ; mă sfătui să nu îmbrac veşmîntul către care nu mă simțeam de loc atrasă ; îmi făgădui să se roage, să le arate părinților mei nedreptatea, să stăruie. O, domnule, cit de prefăcute sînt starețele ! Nici n-aveți idee. E drept că le-a scris. Dar ştia bine ce răspuns va primi ; şi mi 1-a adus la cunoştință ; iar eu abia mult mai tîrziu am început să mă îndoiesc de buna ei credință. Cînd s-a împlinit răgazul care mi se dăduse ca să mă hotărăsc, starețа a venit să mă înştiințeze, arătîndu-mi o mîhnire cît se poate de bine jucată. La început a stat fără să scoată o vorbă, apoi a lăsat să-i scape, cîteva cuvinte de compătimire, din care am înțeles totul. A urmat încă o criză de deznădejde ; ultima, căci altele nu voi mai avea să vă descriu. Doar sînt neîntrecute în arta de a şti să se stăpînească. In cele din urmă mi-a spus, şi cred că avea lacrimi în ochi : „Aşadar, copila mea, ne vei părăsi ! Copilă scumpă, n-o să ne mai vedem !..." Mi-a mai spus şi alte cîteva cuvinte, pe care nu. le-am mai auzit. Mă prăbuşisem pe un scaun : cînd tăceam, cînd suspinam, cînd rămîneam împietrită, cînd mă ridicam, ca să mă rezem de ziduri, sau să-mi plîng durerea la sînul ei. Iată în ce stare mă aflam, cînd starețа adăugă : ,,De ce nu faci un lucru simplu ? Ascultă-mă, să nu zici <cel puțin că nu te-am sfătuit ; dar să păstrezi cea mai a-dîncă taină, fiindcă n-aş vrea pentru nimic în lume să mi se poată aduce vreo vină. Ce ti se cere ? Să iei vălul călugăriei ? Ei bine ! de ce nu 1-ai lua ? întrucît te legi ? Ar însemna doar să mai rămîi încă doi ani cu noi, atîta tot. Nu poți să ştii cine moare şi nici cine trăieşte ; doi ani înseamnă timp, nu glumă ; cîte nu se pot întîmpla în doi ani..." îşi însoțea vorbele viclene cu atîtea mîngîieri, cu atîtea asigurări de prietenie, cu atîtea fățărnicii duioase — ştiam unde mă găsesc, îmi zicea ea, dar nu ştiam unde am să fiu dusă — încît m-am lăsat convinsă. Aşadar, starețа îi scrise tatălui meu ; scrisoarea ei era

vreo patru zile mi-au spus că mi s-a oprit un loc într-o mănăstire ; iar a doua zi am şi fost dusă acolo. Fiindcă acasă nu avusesem trai bun, plecarea nu m-a întristat de loc ; şi m-am dus la Sainte-Marie — aşa se numea mănăstirea — cu inima uşoară, în timpul acesta, iubitul so-rei mele, nemaivăzîndu-mă, m-a uitat şi i-a devenit soț. îl cheamă domnul K... ; e notar şi locuieşte la Corbeil, iar căsnicia lor merge cum nu se poate mai rău. Cea de a doua soră s-a măritat cu un oarecare domn Bouchon, negustor de mătăsuri pe strada

Quincampoix, la Paris, şi o duce destul de bine cu el.

După măritişul surorilor mele, mi-am închipuit că au să-şi aducă aminte de mine şi că n-am să mai rămîn mult în mănăstire. Aveam, pe atunci, şaisprezece ani şi jumătate. Surorilor li se dăduse zestre mare ; de aceea, gîn-dindu-mă că mi se va hărăzi o soartă asemănătoare lor, îmi făceam tot felul de planuri, care de care mai ademenitoare, cînd, deodată, m-am pomenit chemată la vorbitor. Venise să mă vadă părintele Seraphin, duhovnicul mamei ; fiindcă fusese şi duhovnicul meu, nu i-a fost greu să-mi lămurească scopul vizitei sale ; voia să mă convingă să mă călugăresc. Fără doar şi poate că m-am împotrivit unei propuneri atît de ciudate ; i-am spus răspicat că n-aveam de loc poftă de călugărie. „Cu atît mai rău, mi-a răspuns el. Părinții .dumitale şi-au dat ultimul ban ca să-ți înzestreze surorile, şi nu văd cum te-ar mai putea ajuta- acum, cînd sînt atît de strîmtorați. Gîn-deşte-te bine, domnişoară : ori te călugăreşti şi rămîi aici pentru totdeauna, ori te duci în altă mănăstire, în provincie, unde te-ar putea primi pentru o mică plată lunară, şi de unde nu vei mai ieşi pînă la moartea părinților dumitale, care s-ar putea întîmpla peste cine ştie cîtă vreme..." Am plîns, plină de amărăciune, şi-am vărsat şiroaie de lacrimi. Stareța ştia despre ce e vorba ; de aceea, cînd m-am întors de la vorbitor, am găsit-o aştep-tîndu-mă. Eram într-o stare de nedescris. Ea mă întrebă : „Ce ai, draga mea copilă ? (Şi doar ştia mai bine decît mine ce aveam !) Ce ți s-a întîmplat ? N-am mai văzut atîta deznădejde ; mă faci să tremur. Nu cumva ți-ai pierdut tatăl sau mama ?" Era cît pe-aci să mă arunc

sînt convinse *de* bucuria mea şi chiar mi-au spus-o. Cînd s-a sfîrşit rugăciunea de seară, stareța a venit în chilia mea. ,.Zău dacă mai înțeleg de ce ți-e atîta silă de veş-mîntul călugăresc, mi-a spus ea, după ce m-a privit cî-teva clipe; îți vine minunat, te face încîntătoare. Nimic de zis, sora Suzana e o maică preafrumoasă ; aşa, vei fi şi mai iubită. Ia umblă puțin, să vedem cum cade. Nu prea te ții dreaptă ; să nu stai niciodată încovoiată..."

Mi-a arătat cum să-mi mişc capul, brațele, palmele, picioarele, cum să-mi țin talia, mi-a ținut o lecție, a-proape ca Marcel[1], despre grația mănăstirească, fiindcă fiecare profesiune îşi are grația ei. Apoi s-a-aşezat şi mi-a spus : „Aşa-

i bine ; acum hai să vorbim puțin şi despre lucruri serioase. Iată, deci, că ai cîştigat doi ani, în care timp părinții dumitale îşi pot schimba hotărîrea ; ba chiar s-ar putea ca dumneata însăți să vrei să rămîi aici cînd ei vor dori să te scoată ; un asemenea lucru n-ar fi de loc cu neputință." — „Maică, să nu credeți una ca asta." — .Ai stat mult printre noi, dar încă nu ne cunoşti viața ; îşi are ea necazurile ei, nici vorbă, dar are, de asemenea, şi bucurii..." Vă dați seama ce-a mai putut să-mi îndruge despre lume şi despre mănăstire ; cuvinte ca ale ei se găsesc scrise pretutindeni şi totdeauna în a-celaşi fel; căci, slavă Domnului,'mi s-au dat să citesc destule din nimicurile în care călugării au sporovăit despre traiul lor, pe care şi-1 cunosc bine şi îl urăsc, şi împotriva lumii, pe care o iubesc, o sfîşie şi n-o cunosc de loc.

N-am să vă dau amănunte despre noviciatul [2] meu ; dacă s-ar ține seama de toate opreliştile, n-ar putea nimeni să reziste ; şi totuşi acesta e timpul cînd viața monahală *e* cea mai puțin aspră. Maica în a cărei grijă sînt date novicele e de obicei cea mai blajină din mănăstire. Rostul ei e să-ți ascundă spinii traiului mănăstiresc ; şi pentru asta face un adevărat curs menit să te ademenească prin metodele cele mai subtile şi mai încercate. Ea

[1] Renumit maestru de dans.

- Stagiu de ucenicie înainte de călugărie, avînd durata de doi ani.

cît se poate de bine adusă din condei ; cît despre asta nu le întrece nimeni ; n-a ascuns nici chinul, nici durerea, nici plîngerile mele ; vă asigur că ar fi putut înşela chiar o fată mai isteață decît mine ; bineînțeles că pînă la urmă a dobîndit şi consimțămîntul meu. Cu cîtă grabă au fost apoi pregătite toate ! S-a hotărît ziua, mi-am făcut veşmîntul, şi clipa ceremoniei sosi atît de repede, încît astăzi mi se pare că lucrurile acestea s-au petrecut toate odată, fără pic de răgaz între ele.

Uitasem să vă spun că mi-am văzut părinții, că n-am cruțat nimic ca să-i înduioşez, şi că ei au rămas neclintiți în hotărîrea lor. Un oarecare preot Blin, doctor de la Sorbona, a ținut predica*i*, iar domnul episcop d'Alep mi-a înmînat veşmîntul. O asemenea ceremonie e tristă prin ea însăşi ; dar în ziua aceea a

fost şi mai tristă decît de obicei. Deşi maicile se îngrămădeau în jurul meu, ca să mă sprijine, am simțit de zeci,de ori că mi se moaie genunchii şi că sînt gata să mă prăbuşesc pe treptele altarului. Nu mai auzeam şi nu mai vedeam nimic, eram năucită ; mă lăsam dusă ; mi se puneau întrebări la care răspundeau alții în locul meu. în cele din urmă, ceremonia aceasta crudă se sfîrşi ; toți ceilalți au plecat, şi am rămas în mijlocul turmei de care mă legaseră. Maicile s-au strîns în jurul meu şi m-au sărutat, vorbind între ele : „Ia te uită, soră, ce frumoasă e ! Ia te uită cum vălul negru face să-i pară şi mai alb tenul ! Şi ce bine îi sade ! Cum îi mai rotunjeşte fața ! Cît de netezi îi par acum obrajii ! Şi veşmîntul, cum îi mai scoate la iveală frumusețea taliei şi,;a brațelor!" Abia le auzeam; eram deznădăjduită ; dar, cu toate astea, nu pot să ascund că, de îndată ce am rămas singură în chilie, mi-am amintit de cuvintele lor măgulitoare şi nu m-am putut opri să iau oglinjoara ca să văd cît erau de adevărate ; la drept vorbind, mi s-a părut că le meritam întrucâtva.

Există obiceiul ca într-o asemenea zi să țiv se aducă oarecare cinstiri ; pentru mine, au făcut mai mult decît se cuvenea ; dar, deşi se vedea limpede că lucrul acesta nu mă interesa cîtuşi de puțin, maicile s-au prefăcut că

[1] E vorba de *exhortarea* (îndemnul, încurajarea) obişnuită la asemenea ceremonii.

de cînd sînt ceva mai hidos. Era despletită şi aproape goală ; îşi tîra după ea lanțurile de fier, avea privirile rătăcite ; îşi smulgea părul ; se izbea cu pumnii în piept, alerga, urla, se afurisea pe ea însăşi şi pe celelalte cu cele mai cumplite blesteme ; căuta o fereastră ca să se arunce jos. M-a cuprins groaza ; tremuram toată ; în nefericita aceea mi-am văzut soarta care mă aştepta şi-am hotărît dintr-o dată, în fundul inimii mele, că-i mai bine de mii de ori să mor decît să ajung ca ea. Fiindcă şi-au dat seama ce înrîurire ar putea să aibă asupra mea, au crezut că se cuvine s-o preîntîmpine. Mi-au spus despre biata călugăriță nu ştiu cîte minciuni prosteşti, care se băteau cap în cap ; că era țicnită încă de pe cînd o primiseră în mănăstire, că o dată, ântr-o anumită zi a lunii, trecuse printr-o spaimă cumplită ; că are vedenii ; că se crede în contact cu îngerii ; că citise cărți vătămătoare, care îi stricaseră mintea ; că dăduse ascultare

inițiatorilor unei morale exagerate şi se speriase atît de tare de cele auzite cu privire la judecata din urmă, încît mintea, şi aşa zdruncinată, i se zăpăcise de tot ; că nu mai vedea decît diavoli, iad şi noianuri de flăcări ; că ele se simțeau cum nu se poate mai nefericite din pricina asta ; că era de mirare cum de putuse pătrunde o asemenea ființă în lăcaşul lor ; şi cîte şi mai cîte încă. Dar nimic nu m-a putut convinge.

Călugărița nebună îmi revenea mereu în minte, şi mi-am urat din nou să nu mă călugăresc.

Şi totuşi, clipa în care trebuia să arăt dacă ştiu să-mi țin cuvîntul sosi. într-o dimineață, după slubă, m-am pomenit cu stareța la mine. îmi aducea o scrisoare. Avea chipul trist şi abătut ; brațele îi atîrnau moi ; părea că nu mai are putere nici să țină scrisoarea în mînă ; mă privea ; ochii îi păreau scăldați în lacrimi ; tăcea şi ea, tăceam şi eu ; aştepa să vorbesc cea dintîi; dar, deşi m-am simțit îndemnată s-o fac, m-am abținut. M-a întrebat cum o mai duc ; mi-a spus că slujba durase prea mult în ziua aceea ; că mă auzise tuşind şi că îi păream suferindă. La toate acestea, i-am răspuns : „Nu, dragă maică". Ținea scrisoarea cu o mînă obosită, care îi atîrna pe lîngă trup ; după primele întrebări, o ridică pe genunchi

.t .–_: f

îți întunecă şi mai mult bezna care te înconjoară ; şi tot ea te leagănă, te adoarme, te înşală şi te vrăjeşte ; maica noastră se ocupa îndeosebi de mine. Nu cred să existe pe lume vreun suflet tînăr şi fără experință care să poată rezista stăruințelor acestora ademenitoare şi funeste, făcute cu atîta pricepere. Lumea îşi are străfundurile ei de prăpăstii, dar n-aş fi crezut că se, poate aluneca în ele pe o pantă atît de uşoară. Dacă strănutam de două ori la rînd, eram scutită şi de slujbă,.şi de lucru, şi de rugăciune ; mi se dădea voie să mă culc mai devreme şi să mă scol mai tîrziu ; regulile mănăstireşti încetau atunci pentru mine. Inchipuiți-vă, domnule, că ajunsesem pînă acolo, încît

uneori oftam după clipa cînd trebuia să mă jertfesc, oftam de dorul călugăriei. Nu se petrecea nici o faptă rea în lume de,spre care să nu mi se vorbească ; cele adevărate erau răstălmăcite cum trebuie, cele false erau născocite ; şi apoi urmau laudele nesfîrşite şi mulţumirile aduse lui Dumnezeu că ne-a păzit de întîmplări atît de înjositoare. Cu toate acestea, timpul călugăririi, pe care-1 doream uneori să vină mai repede, se apropia. Şi atunci am căzut pe gînduri, am simţit cum mi se trezeşte sila şi cum îmi creşte neîncrederea. Mi-am mărturisit sila şi stareţei, şi maicii noastre, a novicelor.

Femeile acestea ştiu să se răzbune straşnic pentru supărarea pe care le-o pricinuieşti ; să nu vă închipuiţi cumva că le distrează rolul fătarnic pe care-1 joacă sau neroziile pe care sînt silite să ţi le repete ; toate acestea li se par pînă la urmă tare învechite şi neplăcute ; dar le fac pentru mia de scuzi intrată în pungă. Iată lucrul important din pricina căruia mint toată viaţa, pregătind fetelor nevinovate o deznădejde de patruzeci-cincizeci de ani şi, poate, o nenorocire veşnică ; deoarece e sigur, domnule, că, între o sută de călugăriţe care mor înainte de a împlini cincizeci de ani, găseşti tot o sută sortite iadului, fără să le punem la socoteală pe cele care, în aşteptare, înnebunesc, se îndobitocesc sau sînt prinse de furii.

S-a întîmplat într-o zi ca una dintre acestea din urmă să scape din celula unde o ţineau închisă. Am văzut-o şi eu. Domnule, iată de ce fericirea sau nefericirea mea depinde de felul cum vă veţi purta cu mine. N-am văzut

— Nu simţi nici o dragoste pentru veşmîntul religios ?

— Nu, maică.

— N-ai să te supui părinţilor ?

— Nu, maică.

— Atunci ce-ai de gînd să te faci ?

— Orice, în afară de călugăriţă. Nu vreau să fiu că
lugăriţă, şi nici nu voi fi.

— Bine ! N-ai să fii. Acum, însă, hai să ticluim un
răspuns către mama dumitale.

Am hotărît împreună cîteva lucruri pentru răspuns. Ea le-a aşternut pe

hîrtie şi mi-a arătat scrisoarea, care mi s-a părut foarte bună. între timp mii--a fost trimis grabnic duhovnicul mănăstirii ; mi-a fost trimis şi doctorul care-mi ținuse predica la intrarea în noviciat ; am fost clată în grija specială a maicii novicelor ; 1-am văzut şi pe domnul episcop d'Alep ; am mai avut de luptat şi cu nişte cuvioase care se amestecau în treburile mele, deşi nici nu le cunoşteam măcar ; am avut întruna consfătuiri cu tot soiul de preoți şi călugări ; a venit tata, mi-au scris surorile ; în cele din urmă a venit şi mama. Am ținut piept la toate. Ziua călugăririi, însă, tot a fost sorocită ; nu s-au dat în lături de la nimic ca să-mi obțină consimțămîntul ; dar cînd şi-au dat seama că nu-i chip să li-1 dau, s-au lipsit de el.

Din clipa aceea am fost închisă în chilia mea şi silită la tăcere ; despărțită de toată lumea, lăsată singură cu mine însămi ; şi am văzut limpede că erau decişi să-mi hotărască soarta fără măcar să mă întrebe. Nu voiam să mă călugăresc ; eram decisă ; şi toate poveştile adevărate sau false prin care căutau să mă-nspăimînte nu mă clinteau din hotărîrea mea. Totuşi, mă găseam într-o stare jalnică ; şi nu ştiam cît o să dureze ; iar dacă avea sa ia sfîrşit nu ştiam ce putea să mi se-ntîmple. In clipele a-celea de nesiguranță, am luat hotărîrea pe care dumneavoastră, domnule, o veți judeca aşa cum veți crede ; nu mai vedeam pe nimeni, nici pe stareță, nici pe maica novicelor, nici pe tovarăşele mele ; am chemat-o pe cea dinții şi m-am prefăcut că m-aş lăsa oarecum înduplecată de voința părinților ; dar scopul meu era să pun capăt cu cît mai multă zarvă persecuției şi să mă ridic în fața lumii împotriva silniciei pe care o plănuiau ; aşadar,

ascunzînd-o puțin cu palma ; în sfîrşit, după ce mi-a mai pus pe ocolite cîteva întrebări despre tata şi despre mama, văzînd că n-o întreb de loc ce-i cu hîrtia aceea, mi-a spus :

— Iată o scrisoare...

Am simțit cum îmi zvîcneşte inima şi, cu buzele tre-murînde şi cu vocea întretăiată, am întrebat :

— E de la mama ?

— Da ; poftim, citeşte-o...

Mi-am mai venit puțin în fire, am luat scrisoarea şi am citit-o ; la început m-am putu stăpîni îndeajuns ; dar cu cit citeam mai departe, mă cuprindea spaima, indignarea, mînia, ciuda, o sumedenie de sentimente aprinse, unul după altul ; glasul, chipul şi gesturile mele exprimau simțămintele care clocoteau în mine. Cînd abia dacă mai puteam ține hîrtia în mînă, cînd o țineam ca şi cum aş fi vrut s-o rup, cînd o strîngeam cu putere, ca şi cum aş fi încercat s-o mototolesc şi s-o arunc departe de mine.

— Ce să răspundem, copila mea ?

— Maică, ştiți foarte bine.

— Ba nu, nu ştiu de loc. Sînt vremuri grele, familia dumitale a trecut prin mari greutăți băneşti ; nici tre burile surorilor nu merg prea bine ; amîndouă au copii mulți ; părinții s-au ruinat ca să le mărite, iar acum se ruinează ca să le ajute. Le e peste putință să-ți facă şi dumitale un rost ; ai intrat în mănăstire, i-ai pus să cheltuiască ; făcînd pasul acesta, le-ai dat nădejdi ; toată lumea ştie că în curînd te vei călugări. Altminteri, fii si gură că eu te voi sprijini mereu. In viața mea n-am ade menit pe nimeni la călugărie. Aici numai Dumnezeu ne cheamă, şi e din cale afară de primejdios să-ți amesteci glasul cu al Său. N-am să încerc să vorbesc inimii tale, dacă harul Domnului nu-i spune nimic ; pînă acum nu ştiu să am pe suflet nefericirea nimănui; cum aş începe, copila mea, tocmai cu tine, care-mi eşti atît de dragă ? N-am uitat că primii paşi i-ai făcut după îndemnurile mele ; şi nu voi îngădui să fii silită a lua vălul împotriva voinței tale. Hai să ne sfătuim împreună, să ne înțele gem. Vrei să te călugăreşti ?

— Nu, maică.

fără doar de vestea pe care am aflat-o că slujba se va ține pe ascuns, deci cu foarte puțină lume, şi că uşa bisericii va fi deschisă numai pentru rude ; am chemat atunci prin portăreasă toți vecinii, prietenii şi prietenele ; mi s-a dat voie să scriu şi unora dintre cunoştințe. Toată mulțimea asta, la care nu se aşteptau, a venit ; au fost nevoiți să-i lase să intre ; şi s-a strîns destulă lume, a proape cîtă nădăjduisem eu ca să-mi poată izbuti planul. O, domnule ! Ce noapte cumplită a fost noaptea din ajun ! Nu m-am culcat de loc ; m-am aşezat pe pat ; am invocat ajutorul lui Dumnezeu ; mi-am ridicat mîinile spre cer, luîndu-L martor pentru silnicia la care eram supusă ; mă şi vedeam la picioarele altarului, o tînără strigînd în gura mare, împotriva unei fapte pe care păruse că o încuviințează, îmi închipuiam indignarea celor de față, deznădejdea călugărițelor, furia părinților... „O, Doamne, ce-am să mă fac ?..." Rostind cuvintele acestea, am simțit o moleşeală cuprinzîndu-mi tot trupul şi am căzut leşinată de-a curmezişul patului ; după starea de moleşeală m-a prins un tremur care mi-a zgîlțîit genunchii şi a făcut să-mi clănțănească dinții ; iar după tremur m-a cuprins o fierbințeală groaznică ; mi s-au tulburat minții le. Nu-mi aduc aminte nici să mă fi dezbrăcat, nici să fi ieşit din chilie, şi cu toate astea am fost găsită numai în cămaşă, la uşa stareței, zăcînd nemişcată şi aproape moartă. Toate acestea le-am aflat mai tîrziu. Dimineața m-am trezit în chilie, cu stareța, cu maica novicelor şi cu maicile care sînt numite însoțitoare strînse în jurul patului meu. Eram tare abătută ; mi-au pus cîteva întrebări ; din răspunsurile mele şi-au dat seama că nu ştiam nimic despre cele petrecute ; şi nu mi-au mai vorbit despre asta. M-au întrebat de sănătate, dacă mai stărui în sfînta mea hotărîre şi dacă mă simt în stare să îndur ostenelile zilei. Le-am răspuns că da ; şi, împotriva aşteptării lor, nu s-a schimbat nimic.

Totul fusese pregătit din ajun. S-au tras clopotele, ca să afle întreaga lume că aveau să nenorocească o făptură omenească. Bătăile inimii nu mi se potoliseră încă. Au venit să mă gătească ; ziua aceasta e o zi a gătelii ; şi acum, cînd îmi aduc aminte de toate ceremoniile cîte s-au desfăşurat atunci, mi se pare că aveau ceva solemn

i-am spus stareței că erau stăpîni pe soarta mea şi că puteau hotărî după dorința lor ; mi se cerea să mă călugăresc, deci aşa voi face. Şi iată că voia bună se revărsă din nou asupra mănăstirii, iată' că reveniră iar pentru mine toate mîngîierile, vorbele dulci şi ademenirile : Dumnezeu vorbise inimii mele ; nici o ființă nu era mai potrivită pentru desăvîrşire decît mine. Era peste pu*-tință să nu se, întîmple aşa ; toată lumea se aşteptase la asta. Doar nu-ți îndeplineşti îndatoririle cu atîta smerenie şi statornicie, dacă nu simți cu adevărat chemarea. Maica novicelor nu văzuse de cînd era pe lume, la nici una dintre elevele ei, o chemare mai deplină ; ea se mirase grozav de toana mea şi îi spusese mereu maicii stareție să nu dea înapoi, că are să-mi treacă ; îi spusese că şi cele mai evlavioase maici trecuseră prin asemenea clipe ; că de vină era numai duhul cel rău care îşi înzecea sforțările cînd vedea că prada e gata să-i scape ; că nu mai aveam a mă teme de el ; că de-acum înainte în calea mea n-aveau să mai fie decît trandafiri ; că îndatoririle vieții călugăreşti aveau să mi se pară cu atît mai uşoare, cu cît mi se păruseră pînă acum mai grele ; că îngreuna-rea aceasta neaşteptată a jugului nu fusese altceva decît un har al cerului, care-1 folosise tocmai ca să mi-1 uşureze mai apoi... Mi se părea destul de ciudat cum unul şi acelaşi lucru purcedea cînd de la Dumnezeu, cînd de la diavol, după cum le venea lor mai bine la socoteală. A-semenea lucruri nu sînt de loc rare în viața credincioşilor ; iar dintre cei care m-au consolat, unii mi-au spus adesea despre gîndurile mele că erau îmboldiri ale Satanei, iar alții că erau inspirații dumnezeieşti. Acelaşi rău poate veni cînd de la Dumnezeu, care ne pune la încercare, cînd de la diavol, care ne ispiteşte.

Am luat-o cu binişorul, crezînd că pot să fiu sigură de mine. L-am văzut pe tata ; mi-a vorbit cu răceală ; am văzut-o pe mama ; ea m-a sărutat ; am primit scrisori de felicitare din partea surorilor mele şi a multor rude şi cunoştințe. Am aflat că predica mi-o va ține un oarecare preot Sornin, vicar la Saint-Roch, iar legămîntul mi-1 va primi părintele Thierry, cancelar al Universității. Toate au mers bine, pînă în ajunul zilei sorocite, în a-

I-am răspuns şi mai răspicat :

— Nu, părinte, nu.

El se opri şi-mi spuse :

— Copila mea, vină-ți în fire şi ascultă-mă.

— Părinte, i-am răspuns, mă întrebați dacă îi făgă duiesc lui Dumnezeu castitate, sărăcie şi supunere ; v-am auzit bine şi vă răspund că nu...

întorcîndu-mă către cei de față, din mijlocul cărora se ridica un murmur destul de puternic, le-am făcut semn că vreau să vorbesc ; cînd murmurul încetă, am spus :

— Domnilor, şi mai ales voi, tată şi mamă, vă iau martori pe toți...

La aceste cuvinte una din maici lăsă să cadă o perdea peste grilaj şi mi-am dat seama că e zadarnic 'să mai vorbesc. Maicile mă înconjurară, acoperindu-mă de mustrări ; le ascultam fără să scot o vorbă. M-au dus în chilie şi m-au încuiat cu cheia.

Acolo, singură, în voia gîndurilor, am încercat să-mi liniştesc sufletul. M-am gîndit la ce făcusem şi nu m-am căit de loc. Am înțeles că, după zarva stîrnită, nu mai era cu putință să mă țină multă t vreme aici, şi că poate nu vor mai îndrăzni să mă vîre din nou într-o mănăstire. Nu ştiam ce vor face cu mine ; dar nimic nu mi se părea mai rău decît să fii călugăriță fără voie. Am stat destul de multă vreme fără să mai aud o vorbă măcar. Cele care îmi aduceau de mîncare intrau, puneau bucatele jos şi plecau tăcute. Peste vreo lună mi s-au adus haina lumeşti ; le-am lepădat pe cele mănăstireşti ; a venit stareța şi mi-a spus s-o urmez. Am urmat-o pînă la poarta mănăstirii ; acolo m-am urcat într-o trăsură în care mă aştepta mama, singură ; m-am aşezat pe scăunelul din fața ei ; şi trăsura a pornit. Am stat cîtva timp aşa, tăcute, una în fața celeilalte ; țineam ochii plecați $i nu îndrăzneam s-o privesc. Nu ştiu ce se petrecea în sufletul meu ; dar pe neaşteptate m-am aruncat la picioarele maniei şi mi-am plecat fruntea pe genunchii ei ; nu spuneam o vorbă, dar hohoteam şi mă înăbuşeam. Ea m-a împins cu asprime. Dar nu m-am ridicat ; i-am prins, fără voia ei, o mînă ; şi udînd-o cu lacrimi şi cu sîngele care începuse să-mi curgă din nas, apăsîndu-mi buzele pe mîna

şi foarte înduioşător pentru o tînără nevinovată care n-ar fi simțit chemarea către nimic altceva. Am fost dusă în biserică, unde s-a ținut sfînta slujbă ; bietul vicar, crezînd că m-am împăcat cu soarta, cînd de fapt nu era de loc aşa, mi-a ținut o predică lungă, plină de cuvinte care mi se potriveau ca nuca-n perete ; vorbele lui despre fericirea, harul, curajul, sîrguința, osîrdia şi toate simțămintele frumoase pe care îşi închipuia că le am erau cu totul caraghioase. Nepotrivirea dintre cuvintele lui de laudă pentru mine şi ceea ce aveam de gînd să înfăptuiesc m-a tulburat ; cîteva clipe m-am simțit nesigură, dar mi-a trecut repede. Atunci, mai bine decît oricînd, mi-am dat seama că-mi lipsea cu desăvîrşire ceea ce e neapărat trebuitor pentru a deveni o bună călugăriță, în sfîrşit, sosi şi clipa cumplită. Cînd am pătruns în locul de unde urma să rostesc legămîntul, nu-mi mai simțeam picioarele ; două dintre tovarăşele mele m-au prins de subsuori ; îmi culcasem fruntea pe umărul uneia dintre ele şi mă tirani. Nu ştiu ce se petrecea în sufletul celor de față, dar cred că vedeau în mine o tînără victimă gata să moară, mînată spre altar, căci se auzeau din toate părțile suspine şi gemete, dintre care sînt sigură că lipseau ale tatii şi ale mamei. Toată lumea se ridicase în picioare ; unii, mai tineri, se urcaseră pe scaune sau se agățaseră de zăbrelele grilajului ; şi, deodată, se lăsă o tăcere adîncă, atunci cînd preotul care mă călugărea mă întrebă :

— Maria-Suzana Simonin, făgăduieşti să spui ade
vărul ?

— Făgăduiesc.

— Oare cu bunăvoie deplină şi nesilită de nimeni te
afli aici ?

Eu am răspuns „nu", dar însoțitoarele răspunseră în locul me.u .,da".

— Maria-Suzana Simonin, îi făgăduieşti lui Dumnezeu
castitate, sărăcie şi supunere ?

Am şovăit o clipă ; preotul aştepta, şi i-am răspuns :

— Nu, părinte.

El spuse iar :

— Maria-Suzana Simonin, îi făgăduieşti lui Dumne
zeu castitate, sărăcie şi supunere ?

mine de trei ani încoace. El ştia totul. M-am plîns mai ales de mama, cu amărăciune şi cu ciudă în glas. Preotul, fiindcă îmbrăcase rasa la o vîrstă înaintată, mai avea puțină omenie în el ; de aceea, m-a ascultat liniştit şi mi-a spus :

Copilă, compătimeşte-ti mama, compătimeşte-o mai degrabă decît să gîndeşti rău despre ea. Are suflet bun ; fii sigură că fără voia ei se poartă aşa.

— Cum fără voia ei, părinte ? Cine-o poate sili ? Oare nu ea m-a născut ? Şi ce deosebire este între mine şi su rorile mele ?

— Mare deosebire.

— Mare ? nu înțeleg de loc ce-mi spuneți...

Eram gata să-ncep a-i arăta asemănarea dintre surorile, mele şi mine, cînd el mă opri, spunîndu-mi :

— Lasă, lasă ; păcatul părinților dumitale nu e neome nia ; caută să-ți înduri soarta cu răbdare şi să-ți faci măcar din lucrul acesta un merit în fața lui Dumnezeu. Am s-o văd pe mama dumitale, şi fii sigură că voi folosi marea autoritate morală pe care-o am asupra ei, ca să te ajut...

Cuvîntul *mare,* pe care-1 rostise, m-a luminat dintr-o dată ; nu mă mai îndoiam de adevărul bănuielilor cu privire la naşterea mea.

Sîmbăta următoare, pe la cinci şi jumătate seara, cînd tocmai amurgea, servitoarea care se, îngrijea de mine veni şi-mi spuse : ,,A poruncit doamna, mama dumneavoastră, să vă îmbrăcați..." Iar după o oră : „Doamna doreşte să coborîm împreună..." La poartă ne aştepta o trăsură, şi m-am urcat în ea însoțită de servitoare ; am aflat că ne ducem la mănăstirea feuillantinilor [1] la părintele Se-raphin. Acesta ne aştepta singur. Servitoarea mă lăsă cu el ; şi am intrat în vorbitor. M-am aşezat neliniştită şi dornică să aflu ce-mi va spune. Iată ce mi-a spus :

— Domnişoară, taina purtării aspre a părinților du mitale ți se va lămuri ; am primit încuviințarea doamnei. Eşti cuminte, eşti deşteaptă, eşti dîrză ; ai vîrstă la care

ți se poate încredința o taină, chiar dacă nu te-ar privi

[1] Membri ai unui ordin călugăresc înființat în 1588.

mamdi, am sărutat-o şi i-am spus : „îmi eşti tot mamă, şi eu tot fiică îți sînt !..." Ea mi-a răspuns (împingîndu-mă cu şi mai multă asprime şi smulgîndu-şi mina din palmele mele) : ,,Ridică-te, nenorocite, ridică-te". Am ascultat-o, m-ajn aşezat din nou pe scăunel şi mi-am acoperit obrazul cu broboada. Vorbise cu atîta severitate şi tărie, în-cît mi se părea că trebuie să mă feresc de privirile ei. Lacrimile şi sîngele care-mi curgea din nas se amestecaseră, scurgîndu-mi-se de-a lungul brațelor, şi mă murdăriseră fără ca eu să observ. Din cîteva vorbe ale mamei am înțeles că-i pătasem cămaşa şi rochia şi că asta o supărase. Am ajuns acasă, şi m-au dus numaidecît într-o cămăruță care-mi fusese dinainte pregătită. Pe scări, m-am aruncat din nou la picioarele mamei ; i-am prins rochia ; dar nu m-am ales decît cu o privire şi cu o mişcare mînioasă a capului, a gurii şi a ochilor, mişcare pe care v-o puteți închipui mai bine decît v-aş putea-o descrie eu.

Aşa am intrat în noua mea închisoare, unde am petrecut şase luni, cerînd, zadarnic, în fiecare zi îngăduința de a-i vorbi mamei, de a-1 vedea pe tata sau de a le scrie. Mi se aducea mîncarea, eram servită ; o slujnică mă însoțea la biserică în zilele de sărbătoare, apoi eram din nou închisă. Citeam, lucram, plîngeam, uneori cîn-tam ; şi aşa îmi depanam zilele. Mă întărea simțămîntul tainic că sînt liberă şi că soarta mea, oricît ar fi fost de aspră, putea să se schimbe. Dar fusese hotărît să mă călugăresc, şi m-am călugărit.

Atîta neomenie, atîta înverşunare din partea părinților mei au sfîrşit prin a-mi întări bănuiala cu privire la naşterea mea ; nu le-am putut găsi niciodată vreo altă scuză. Mama, după cît se pare, se temea să nu revin într-o bună zi asupra împărțirii averii ; să nu-mi dea cumva prin minte să-mi cer partea care mi se cuvenea şi să nu pun astfel un copil din flori alături de copiii legitimi. Şi această presupunere a mea avea să se adeverească.

Pe cînd stăteam închisă în casă, îmi îndeplineam foarte puțin îndatoririle religioase ; totuşi, mă trimiteau la spovedanie în ajunul fiecărei mari sărbători. V-am spus că aveam acelaşi duhovnic cu mama ; i-am vorbit ; i-am înfățişat

toată asprimea purtării pe care o aveau față de

— Pune-mi cîte vrei.

— Surorile mele ştiu ce mi-ati spus ?

— Nu, domnişoară.

.— Cum s-au putut deci hotărî să-şi despoaie sora ? Fiindcă ele mă cred sora lor, nu ?

— Ah, domnişoară, interesul, interesul ! Altfel n-ar fi avut parte de soții bogați pe care i-au găsit, în lumea asta fiecare se gîndeşte la sine ; şi nu te-aş sfătui să te -bizui pe ele, cînd nu vei mai avea părinți ; fii sigură că vor încerca să-ți smulgă şi ultima lăscaie din părticica pe care-o vei avea de împărțit cu ele. Au copii mulți, $i asta le face să se creadă îndreptățite să te ducă la sapă de lemn. Şi apoi, ele n-au nici o putere ; soții lor hotă răsc totul ; dacă surorile ar simți vreun pic de milă pen tru dumneata, ajutorul pe care ți 1-ar da fără ştirea so ților ar deveni un izvor de certuri casnice. Peste tot nu văd decît asemenea lucruri : sau copii lepădați, sau chiar copii legitimi, pe care unul din părinți îi ajută cu prețul liniştii casei. Şi apoi, domnişoară, pîinea pe care o pri meşti de pomană tare mai e amară ! Dacă m-ai asculta pe mine, ai căuta să te 'împaci cu părinții ; ai face fapta pe care o aşteaptă mama dumitale : te-ai călugări ; şi ți s-ar da o pensioară cu ajutorul căreia, de bine de rău, ti-ai duce zilele. De altminteri, n-am să-ți ascund că le pădarea -aparentă la care te-a supus mama, îndărătnicia ei de a te închide şi alte cîteva lucruri pe care acum le-am uitat, dar le ştiam altădată, au avut asupra tată lui dumitale aceleaşi urmări ca şi asupra dumitale : avea unele bănuieli în privința naşterii ; acum nu le mai are ; şi, fără să-i fi spus cineva, ştie că nu eşti copila

lui decît prin legea care te-a dat celui ce poartă numele de soț. Hai, domnişoară, fiindcă eşti bună şi cuminte, gîndeşte-te la cele ce ți-am spus.

M-am ridicat, şi am început să plîng. Am văzut că Şi el era înduioşat ; şi-a înălțat încet ochii spre cer şi m-a petrecut pînă ia uşă. Am chemat servitoarea care mă însoțea ; ne-am urcat amîndouă în trăsură şi ne-am întors acasă.

Se făcuse tîrziu. O parte din noapte, şi chiar a doua zi, m-am gîndit la ceea ce mi se destăinuise. Nu mai a-veam tată ; remuşcările îmi îndepărtaseră mama ; se lua-

de loc. A trecut multă vreme de cînd am îndemnat-o pentru prima oară pe doamna, mama dumitale, să-ți des-tăinuiască lucrurile pe care le vei afla acum ;'dar n-a putut să se hotărască ; e greu pentru o mamă să-i mărturisească un păcat grav copilului ei : îi cunoşti firea : nu se potriveşte de loc cu umilința pe care i-ar cere-o o anumită destăinuire. A crezut că va putea să te ducă acolo unde voia şi fără să fie nevoită să-ti facă mărturisiri ; s-a înşelat şi acum îi pare rău : s-a hotărît să tină seama de sfatul pe care i-1 dădusem ; şi m-a însărcinat să-ți aduc la cunoştință că nu eşti fiica domnului Simonin.

I-am răspuns numaidecît :

— Eram sigură.

— Acum vezi, domnişoară, cumpăneşte bine, judecă dacă doamna, mama dumitale, poate, fără consimțămîntul sau chiar cu consimțămîntul domnului, tatăl dumi tale, să te pună laolaltă cu copiii cărora nu le eşti soră : gîndeşte-te dacă ea îi poate mărturisi domnului, tatăl dumitale, o faptă asupra căreia el are şi aşa destule bă nuieli.

— Dar cine mi-e tată, părinte ?

— Lucrul acesta nu mi s-a spus, domnişoară. Dar e sigur, adăugă el, că surorile ti-au fost părtinite într-un mod cu totul uimitor şi că prin contractele de eăsătorie, prin înstrăinarea bunurilor, prin condițiile prevăzute,

prin trecerea moştenirii pe nume străine, cît şi prin alte mijloace s-au luat toate măsurile ca partea dumitale să fie redusă la nimic, în cazul cînd te-ai adresa vreodată legilor, ca să ți-o ceri înapoi. Cînd îți vor muri părinții, nu-ți va rămîne mare lucru de la ei ; acum nu vrei să intri în mănăstire, dar poate te vei căi odată...

— E cu neputință, părinte ; nu cer nimic.

— Nu ştii ce-nseamnă grija, truda, nevoile.

— Ştiu în schimb cît prețuieşte libertatea şi ce în seamnă povara unei vieți spre care nu te simți chemată.

— Ți-am spus tot ce aveam de spus ; acum e rîndul dumitale, domnişoară, să te gîndeşti...

După asta, se ridică.

— Părinte, aş dori să vă mai pun o întrebare.

seră măsuri ca să nu pot pretinde drepturile unei naşteri legitime ; acasă trăiam ca într-o închisoare dintre cele mai aspre ; şi nu mai aveam nici o nădejde, nici un mijloc de scăpare. Poate că dacă mi s-ar fi explicat mai din vreme, după căpătuirea surorilor mele, dacă m-ar fi ținut acasă, unde veneau mereu oaspeți, s-ar fi găsit vreun om căruia firea, deşteptăciunea, înfățişarea şi însuşirile mele să i se pară o zestre -îndestulătoare; şi asta n-ar fi fost cu neputință nici mai apoi, dar scandalul pe care-1 stîrnisem la mănăstire îngreunase lucrurile ; e greu de înțeles că o fată de şaptesprezece-optsprezece ani ar fi putut să facă ce făcusem eu, dacă n-ar fi fost deosebit de dîrză ; bărbații laudă însuşirea asta, dar mi *se* pare că nu doresc s-o găsească la cele cu care au de gînd să *se* însoare. Mai aveam totuşi de făcut o încercare, înainte de a mă gîndi la altceva ; m-am hotărît să mă destăi-nuiesc mamei ; i-am cerut o întrevedere, şi ea m-a primit. Era iarnă. Mama stătea într-un jilț, dinaintea focului ; avea o înfățişare aspră, privirea fixă şi trăsăturile feței neclintite ; m-am apropiat, m-am aruncat la picioarele ei şi i-am cerut iertare pentru toate necazurile pe care i le pricinuisem.

— Iertarea depinde numai de ceea ce ai să-mi spui.

îmi răspunse ea ; ridică-te. Tatăl tău nu-i acasă, deci ai tot timpul să te explici. Ai vorbit cu părintele Seraphin şi ştii, în sfîrşit, cine eşti şi la ce te poți aştepta din par tea mea, dacă ai cumva de gînd să mă chinuieşti toată viața pentru o greşeală pe care am ispăşit-o din plin. Ei, spune, domnişoară, ce, vrei de la mine. Te-ai hotărît ?

— /Mamă, i-am spus eu, ştiu că n-am nimic şi că nu pot să pretind nimic ; departe de mine gîndul de a-ți spori necazurile, oricare ar fi ele ; poate că ți-aş fi fost mult mai supusă, dacă mi-ai fi destăinuit mai din vreme unele lucruri pe care eu cu greu le-aş fi putut bănui ; dar, în sfîrşit, ştiu, mă cunosc şi nu-mi rămîne decît să mă port după starea pe care-o am. Nu mă mai miră deo sebirile făcute între mine şi surorile mele ; recunosc că sînt drepte şi n-am nimic împotriva lor ; dar tot copilul dumitale sînt ; m-ai purtat şi pe mine în pîntece, şi asta nădăjduiesc că n-o vei uita.

— Blestemată să fiu, strigă ea, dacă nu-ți voi măr turisi tof ce-mi va fi cu putință.

— Atunci, hai, mamă, i-am spus eu, dovedeşte-mi bunătatea ta, ia-mă lîngă tine ; fă în aşa fel, încît să fiu din nou iubită de cel care se crede tatăl meu.

— Puțin mai lipseşte, urmă ea, să fie şi el tot atît de lămurit ca mine şi.ca tine în ceea ce priveşte naşterea ta. De cîte ori vă văd împreună, îi aud mustrările ; as primea lui față de tine mi se adresează mie, de fapt ; nici nu te gîndi că (te-ar putea iubi cu dragostea unui tată adevărat. Şi apoi, ca să fiu sinceră, îmi aminteşti o trădare, o ticăloşie atît de groaznică din partea unui bărbat, încît nu pot suferi nici măcar să mă gîndesc la ea;-chipul bărbatului aceluia mi se iveşte în minte de cîte ori te privesc ; mi se pare că mă respinge şi ura pe

care i-o port lui se răsfrînge asupra ta.

— Cum, îi spusei, nu pot nici măcar să nutresc nă dejdea că dumneata şi domnul Simonin vă veți purta cu mine aşa cum v-ați purta cu o străină, >cu o necunoscută adăpostită din milă ?

— Nu putem face asta, nici eu şi nici el. Fiica mea, nu-mi mai otrăvi zilele. Dacă n-ai fi avut surori, aş şti ce trebuie să fac ; dar ai două ; şi amîndouă au familie numeroasă. Dragostea, care mă mai sprijinea, s-a stins de multă vreme, conştiința şi-a reluat drepturile ei...

— Dar cel căruia şi datorez viața ?

— Nu mai trăieşte ; a murit fără să-şi amintească de tine ; şi asta nu-i cea mai mare dintre ticăloşiile lui...

Ajunsă aici, obrazul i s-a întunecat, ochii i s-au a-prins, şi mînia i-a năpădit fața ; ar mai fi vrut să vorbească, dar nu rosti nici o vorbă, atît de tare îi tremurau buzele. Cum stătea în jilț, şi-a plecat fruntea în palme, ca să-şi ascundă clocotul care-o frămînta. Rămase astfel cîtăva vreme, apoi se ridică, făcu de cîteva ori înconjurul camerei, tăcînd mereu ; îşi stăpîni lacrimile care îi curgeau încet şi-mi spuse :

— Monstrul ! Cu toate necazurile pe care mi le-a pri cinuit, n-a izbutit să te înăbuşe în pîntecul meu ; ne-a fost dat amîndurora să trăim, pentru ca mama să-şi ispă şească vina prin copilul ei. Fiica mea, nici nu ai şi nici

I

nu vei avea nimic, niciodată. Puținul pe care-1 pot face pentru tine îl voi răpi surorilor tale ; iată unde duce o clipă de slăbiciune. Nădăjduiesc, totuşi, că voi muri avînd cugetul împăcat : îți voi strînge zestre din economii. NU înşel bunăvoința soțului meu ; dar pun deoparte totdeauna ceea ce obțin din cînd în cînd datorită dărniciei lui. Mi-am vîndut giuvaerurile ; şi mi-a dat voie să cheltuiesc cum vreau banii luați pe ele. îmi plăcea să joc cărți, dar mă abțin ; îmi plăceau spectacolele, şi m-am lipsit de ele ; îmi plăcea lumea, acum trăiesc în singurătate ; îmi plăcea luxul, am renunțat la el. Dacă te că-• lugăreşti, cum doresc şi eu şi domnul Simonin, zestrea ta va fi rodul economiilor pe care le fac lipsindu-mâ zilnic de cîte ceva.

— Mamă, îi răspunsei eu, dar tot mai vin pe aici cîțiva oameni cumsecade ; poate se va găsi printre ei unul care se va mulțumi numai cu ființa mea şi nu vă va cere nici măcar cheltuielile pe care v-ați gîndit să le faceți pentru intrarea mea în mănăstire.

— Nici să nu te gîndeşti ; scandalul pe care 1-ai făcut t,e-a pierdut.

— Şi răul nu se mai poate îndrepta ?

— E cu neputință.

— Dar, chiar dacă nu-mi găsesc un soț, de ce *e* ne voie să mă închid într-o mănăstire ?

— Ții oare cu tot dinadinsul să-mi prelungeşti chinul şi remuşcările, pînă la moarte ? Căci acolo am să ajung ! Iar în clipa aceea cumplită, surorile tale îmi vor sta la căpătîi ; gîndeşte-te numai dacă te-aş putea vedea în mijlocul lor, şi ce-aş simți avîndu-te în fața ochilor în clipele de pe urmă ! Fiica mea — fiindcă, vreau, nu vreau, îmi eşti fiică — surorile tale au obținut prin lege un nume pe care tu îl ai printr-un păcat ; nu îndurera o mam'ă care-şi dă sfîrşitul ; las-o să se coboare liniştită în mormînt ; las-o să-şi poată spune sie însăşi, atunci cînd va fi gata să se înfățişeze înaintea Marelui Judecător, că a făcut tot ce-a putut ca să-şi îndrepte greşeala ; lasă-î mîngîierea de a şti că după moartea ei nu vei aduce

tulburare în casă şi că nu vei pretinde nişte drepturi pe care nu le ai.

— Mamă, îi răspunsei, să n-ai nici o grijă (în privința asta ; cheamă un magistrat ; să întocmească actul de renunțare, şi voi semna tot ce-mi vei cere.

— E cu neputință, fiica mea : un copil nu se poate dezmoşteni singur; dezmoştenirea e pedeapsa pe care-o dau un tată şi o mamă mîniați pe bună dreptate. Dacă Dumnezeu ar vrea să mă cheme la el mîine, chiar mîine ar trebui să aleg mijlocul acesta, şi să-i mărturisesc so țului meu totul, ca să ne înțelegem pe deplin asupra măsurilor ce trebuie luate. Nu mă sili să mărturisesc un lucru care 1-ar face să mă urască şi ar avea urmări care ți-ar păta cinstea. Şi, dacă ai trăi după moartea mea, ai rămîne fără nume, fără avere şi fără situație. Nenorocite! spune-mi, ce-ai să te faci atunci ? Cu ce gînduri vrei să părăsesc lumea ? O să fiu nevoită, deci, să-i spun tatălui tău... Ce-am să-i spun ? Că nu eşti copilul lui ! Fiica mea, poate trebuie să îngenunchez înaintea ta, pentru ca tu... Dar nu, pe tine nu te mişcă... ai inima îm pietrită, ca şi tatăl tău...

In clipa aceea intră domnul Simonin ; văzu cît de tulburată îi era soția ; el o iubea ; şi era iute din fire ; de aceea, se opri locului şi, aruncîndu-mi o privire înfricoşătoare, îmi spuse :

— Ieşi !

Dacă mi-ar fi fost tată, nu 1-aş fi ascultat ; dar-nu-mi era.

Şi, vorbindu-i servitoarei care-mi lumina drumul, a-dăugă :

— Spune-i să n-o mai văd pe-aici.

M-am închis iar în mica mea închisoare. Mă gîndeam la ce-mi spusese mama ; îngenuncheam şi-1 rugam pe Dumnezeu să-mi lumineze mintea ; m-am rugat-multă vreme ; am stat cu fața la pămînt ; oamenii nu cheamă cerul în ajutor aproape niciodată, în afară de clipele cînd nu mai ştiu ce să facă, şi rareori se

întîmplă ca glasul cerului să nu te îndemne la supunere. Aşa am făcut şi eu. „Vor să mă călugăresc ; poate că asta e şi voia lui Dumnezeu. Ei bine, mă voi călugări ! Dacă trebuie să sufăr, ce-mi pasă unde voi suferi !..." Am rugat-o pe fata care roă slujea să mă anunțe de îndată ce va pleca tata. A doua zi i-am cerut mamei o întrevedere ; ea mi-a răspuns că-i

u^^i^^^.

— Cel puțin eşti hotărîtă să îndeplineşti ce-i scris în el ?

— Sînt hotărîtă.

.— Doreşti să intri într-o mănăstire anumită ?

— Nu, toate mi se par la fel.

— Atîta vroiam să ştiu.

Iată ce-am răspuns ; dar, din nenorocire, cuvintele mele n-au fost scrise. Timp de vreo două săptămîni, în care n-am ştiut absolut nimic din ce se petrecea, mi s-a părut că s-au adresat la mai multe mănăstiri, şi că scandalul stîrnit cu ocazia primei încercări împiedica primirea mea ca postulantă [1]. La Longchamp însă a i mers mai uşor ; şi asta, fără îndoială, din pricină că li s-a vorbit maicilor despre faptul că mă pricep la muzică şi că am voce frumoasă[2]. Ai casei mi-au arătat, exagerîndu-le, greutățile întîmpinate pentru primirea mea acolo, cît şi favoarea care mi se făcea ; m-au pus chiar să-i scriu stareței. Pe atunci nu-mi dădeam încă seama de urmările mărturiei scrise care mi se cerea : se temeau, după cît se pare, ca nu cumva să mă răzgîndesc într-o bună zi ; voiau să aibă o dovadă scrisă de mîna mea că intram nesilită. Altfel cum ar fi fost cu putință ca scrisoarea, care trebuia să rămînă în mîinile stareței, să ajungă mai apoi în mîinile cumnaților mei? Dar să trecem cu vederea, cît mai repede,, asemenea lucruri ; ele mi-1 arată pe domnul Simonin aşa cum n-aş vrea

să-1 văd ; acum e mort.

Am fost dusă la Longchamp ; m-a însoțit mama. N-am cerut să-mi iau rămas bun de la domnul Simonin ; mărturisesc că la asta nu m-am gîndit decît pe drum. La mănăstire eram aşteptată ; îmi cunoşteau şi povestea, şi însuşirile ; nu mi-au spus nimic despre faptele mele ; dar s-au arătat foarte grăbite, cînd a fost vorba să vadă dacă în ceea ce priveşte glasul îmi meritam laudele. Am discutat despre tot felul de nimicuri, căci, după cele în-tîmplate, vă dați seama că nu-mi puteau vorbi nici despre Dumnezeu, nici despre chemare, nici despre primej-

[1] Postulant — cel care cere să intre la mănăstire.

[2] Stareța din Longchamp (mănăstire situată în apropierea •?riSU_Ui' *p_e* *ocul* *un*de mai apoi s-a instalat hipodromul), ca sa iacă slujba mai atrăgătoare, căuta maici cu voci cît mai frumoase si uneori împrumuta chiar corul operei.

făgăduise domnului Simonin să nu mă mai vadă. dar că puteam să-i scriu, şi că-mi trimitea pentru asta un creion. Am scris, deci, pe un colț de hîrtie (biletul acesta nu s-a pierdut, ci s-au slujit de el, din plin, împotriva mea) :

„Mamă, îmi pare rău >de toate necazurile pe care ti le-am pricinuit ; îți cer iertare ; am de gînd să le pun capăt. Porunceşte-mi ce vrei ; dacă e voia ta să intru în mănăstire, doresc ca ea să fie şi voia lui Dumnezeu..."

Servitoarea a luat biletul şi 1-a dus mamei. Peste o clipă s-a întors şi mi-a spus veselă :

— Domnişoară, dacă nu trebuia decît o vorbă ca să aduci fericirea domnului, a doamnei şi a dumitale, de ce-ai amînat-o atîta vreme ? De cînd mă aflu aici, nu i-am văzut niciodată pe stăpînii mei în starea aceasta ; me reu se certau din pricina dumitale ; acum, slavă Dom nului, n-am să-i mai văd certîndu-se.

In timp ce ea îmi vorbea, eu mă gîndeam că-mi iscălisem condamnarea la moarte, şi presimțirea aceasta se va împlini, domnule, dacă mă veți părăsi.

Au mai trecut cîteva zile, fără să mai aud vorbindu-se de ce;va ; dar într-o

dimineață, pe la ora nouă, uşa camerei mele fu deschisă pe neaşteptate, şi intră domnul Simonin, îmbrăcat în halat/şi cu scufa de noapte pe cap. De cînd ştiam că nu-mi este tată, mă îngrozeam numai cînd îl vedeam. M-am ridicat şi i-am făcut o plecăciune. Mi se părea că am două inimi : nu mă puteam gîndi la mama fără să mă înduioşez şi să-mi vină să plîng ; dar pentru domnul Simonin simțeam cu totul altceva. Fără îndoială că un tată inspiră anumite sentimente pe care nu le ai pentru nimeni în lume în afară de el ; nu poate să ştie asta cine n-a stat, ca mine, față în față cu un om care multă vreme a purtat numele acesta măreț, şi, din-tr-o dată, 1-a pierdut ; ceilalți nu-şi dau seama. Dacă c vedeam pe mama în locul lui, mi se părea că sînt alta. El mă întrebă :

—• Suzana, cunoşti biletul ăsta ?

— Da, domnule.

— L-ai scris de bunăvoie ?

— N-aş putea spune decît da.

uitați asta, cu voia dumneavoastră v-aş ruga să nu spuneți nimănui că mă pricep la muzică sau că ştiu să cînt la clavecin ; atît ar fi de-ajuns ca să se afle cine sînt ; cinstirea care se dă. unor asemenea talente nu se potriveşte de loc cu viața retrasă şi liniştită pe care o caut eu! Cele ca mine nu cunosc astfel de lucruri, şi trebuie deci să nu le cunosc nici eu. Dacă voi fi silită să mă ex-patriez, am să trăiesc din muzică. Să mă expatriez ! Spu-neți-mi, de ce mă îngrozeşte oare ideea aceasta ? Poate fiindcă nu ştiu unde-am să mă duc ; sau fiindcă sînt tî-nără şi fără experiență ; fiindcă mă tem de sărăcie, de oameni şi de păcate, fiindcă am trăit mereu închisă, iar atunci cînd ieşeam din Paris mă credeam rătăcită în lume. Poate că mă înşel; dar aşa sînt. Iar dacă voi şti încotro să merg, domnule, şi ce să fac, asta depinde de dumneavoastră.

La Longchamp, ca şi în cele mai multe mănăstiri, stareța se schimbă din trei în trei ani. Cînd am venit eu, tocmai fusese aleasă o oarecare doamnă de Moni ; nu ştiu cum aş putea să v-o laud atîta cât merită ; şi tocmai bunătatea ei m-a pierdut. Era o femeie cu bun-simț, care cunoştea inima omului ; era îngăduitoare, deşi nimeni n-avea, de fapt, nevoie de îngăduință ; ne socotea pe toate drept copiii ei. Nu vedea niciodată decît greşelile pe care nu le putea

trece cu vederea şi a căror gravitate nu-i îngăduia să închidă ochii. Să nu credeți că v-o descriu aşa fiindcă aş avea vreun interes ; mi-am îndeplinit întocmai îndatoririle ; şi stareța ar fi putut să spună, pe bună dreptate, că n-am făcut nici o greşeală pentru care să mă fi pedepsit sau să mă fi iertat. Dacă îi plăcea cineva mai mult, însemna că merita să placă ; după ce v-am spus toate acestea, nu ştiu dacă se mai cuvine să vă spun că m-a iubit din toată inima şi pe roine, şi că n-am fost cea de pe urmă dintre favoritele [e]j- Ştiu că vorbind astfel îmi aduc o laudă, mai mare de-cit vă puteți închipui dumneavoastră, care n-ați cunos-cut-o. Maicile le numesc, din invidie, „favorite" pe cele îndrăgite de stareță. Dacă ar fi să-i reproşez ceva doamnei^ de Moni, i-aş reproşa doar faptul că prea îşi arăta pe față dragostea pentru virtute, cucernicie, sinceritate, du-[1Q]Şie, talente şi onestitate, umilind astfel, cu bună ştiință,

diile lumeşti, nici despre farmecul vieții mănăstireşti, şi că nu puteau strecura nici un cuvințel din cuvioasele nerozii care ți se spun de obicei în primele clipe ; apoi stareța mi-a spus : „Domnişoară, am aflat că te pricepi la muzică şi că ştii să cînți ; avem un clavecin ; dacă vrei, să mergem în vorbitor..." Mi se strîngea inima ; dar nu se cuvenea să-mi arăt sila ; mama trecu înainte, eu o urmai ; apoi venea stareța, însoțită de cîteva maici mai curioase, care închideau alaiul. Se înnopta ; mi s-au adus lumînări ; m-am aşezat la clavecin şi mi-am plimbat mult timp mîinile peste clape, căutînd şi negăsind nici un cîntec, deşi ştiam atîtea ; dar stareța stărui, şi am cîntat fără nici o intenție, din obişnuință, fiindcă ştiam cînte-cul : *Triste pregătiri, pale făclii, zi mai înfricoşătoare de-cît beznele etc.* ' Nu ştiu dacă le-a plăcut sau nu ; dar nu m-au ascultat multă vreme ; mi-au curmat cîntecul prin laude care mi s-au părut prea grăbite pentru atîta lucru. Mama mă dădu în primire stareței, îmi întinse mina să i-o sărut şi plecă.

lată-mă dar într-o altă mănăstire, ca postulantă şi, ' după cît se părea, intrată de bunăvoie. Dumneavoastră însă, domnule, care ştiți acum tot ce s-a întîmplat, ce credeți ? Cea mai mare parte din lucrurile acestea n-au fost amintite cînd am vrut să revin asupra hotărîrii mele ; unele fiindcă erau adevăruri lipsite de probe, alte fiindcă m-ar fi ponegrit fără nici un folos

; m-ar fi luat toți drept un copil denaturat, care necinsteşte memoria părinților săi, ca să-şi capete libertatea. Existau probe numai *împotriva* mea; cele care pledau *pentru* mine nu puteau fi nici amintite, şi nici dovedite. N-am vrut nici măcar să se strecoare în mintea judecătorilor bănuieli cu privire la naşterea mea ; cîteva persoane, care nu se pricepeau la treburile judecătoreşti, m-au sfătuit să-1 citez şi pe duhovnicul mamei şi al meu ; asta n-ar fi fost cu putință ; şi chiar dacă s-ar fi putut, eu n-aş fi îngăduit-o. Dar, fiindcă veni vorba şi pentru că mă tem să nu uit. dacă dorința de a-mi fi de folos v-ar îndemna cumva să

[1] Cuvintele sînt din *Castor şi Pollux* — tragedie lirică de Bernard, pe muzică de Rameau. Aşa începe aria *Telairei,* cîatată pe atunci, cu mult succes, de actrița Sophie Arnould.

maicile care nu puteau năzui să aibă însuşirile acestea. Doamna de Moni mai avea apoi darul, mai des întîlnit în mănăstire decît în lume, de a pătrunde dintr-o dată în suflete. Rar se întîmpla ca o călugăriță, care nu-i plăcuse de la bun început să-i placă mai apoi. Pe mine n-a trecut mult şi m-a îndrăgit ; am avut, din primele clipe, încredere deplină în ea. Le plîng pe cele care nu ştiu s-o atragă în chip firesc ! Trebuiau să fie sau rele, sau lipsite de însuşiri, şi ea le-o spunea de-a dreptul. A stat de vorbă cu mine despre scandalul de la mănăstirea Sainte-Marie ; i-am povestit faptele, fără să-i ascund nimic ; i-am spus tot ce v-am scris şi dumneavoastră : şi despre naşterea mea, şi despre necazurile îndurate ; n-am uitat nimic. Ea m-a compătimit, m-a mîngîiat şi m-a făcut să nădăjduiesc într-un viitor mai blînd.

Dar timpul trecea ; sosi şi clipa cînd trebuia să iau vălul, şi 1-am luat. Am făcut noviciatul fără nici o silă ; nu vă voi spune prea multe despre aceşti doi ani, fiindcă n-am avut nimic trist în ei, în afară de tainicul meu sim-țămînt că mă apropii pas cu pas de pragul unei vieți pentru care nu eram făcută. Uneori simțămîntul acesta mă răscolea cu putere ; atunci dădeam fuga la stareță, şi ea mă dezmierda, îmi uşura inima, îmi arăta părerile ei convingătoare, şi sfîrşea totdeauna cu următoarele cuvinte : „Există oare cale fără spini ? Dar aşa" *e* omul, nu-i simte decît pe cei aşternuți în drumul lui. Hai,

copila mea, să cădem în genunchi şi să ne rugăm".

Şi, îngenunchind, începea să se roage cu glas tare. dar cu atîta smerenie, prin vorbe atît de frumoase, cu atîta blîndeţe, înălţare sufletească şi tărie, încît ai fi zis că e inspirată de duhul lui Dumnezeu. Felul cum gîndea, felul cum vorbea dînd viaţă cuvintelor pătrundeau pînă în adîncul sufletului ; mai întîi o ascultai, apoi te simţeai încetul cu încetul atrasă, te uneai cu ea, îţi tresărea sufletul şi îi împărtăşeai extazul. N-avea intenţia să te ademenească, dar asta făcea, fără îndoială ; ieşeai de la ea cu un foc sacru în suflet, cu bucuria şi extazul zugrăvite *pe* faţă ; lacrimile ţi se păreau atît de plăcute ! Aceleaşi simţăminte le avea şi ea, şi le păstra multă vreme. Nu vă vorbesc numai despre ce se petrecea cu

mine, ci şi cu toate celelalte maici. Unele dintre ele mi-2u Pove&tit că simţeau cum li se naşte în suflet nevoia de a fi consolate, ca o nevoie a unei plăceri imense ; sînt convinsă că doar puţin mi-a lipsit ca să ajung şi eu acolo.

Totuşi, cu cîte se apropia mai mult ceasul călugăririi, mă năpădea o tristeţe atît de adîncă, încît maica stareţă nu mai ştia ce să facă ; nu mai avea har, ea însăşi mi-a mărturisit-o :

— Nu ştiu ce-i cu mine, mi-a spus ea. Cînd vii să mă vezi, mi se pare că Dumnezeu se îndepărtează şi că duhul lui tace ; degeaba mă străduiesc, degeaba caut idei şi vreau să-mi înalţ sufletul ; mă simt o biată femeie obişnuită şi mărginită ; mi-e teamă pînă şi să vorbesc...

— Ah, maică scumpă, i-am spus eu, ce presimţire ! Dacă îţi ia chiar Dumnezeu graiul !...

într-o zi, *pe* cînd mă simţeam mai nehotărîtă şi mai abătută decît oricînd, m-am dus în chilia stareţei. Cînd m-a văzut intrînd, a rămas o clipă încremenită : îmi citise, pesemne, în ochi şi în toată fiinţa, iar simţămîntul adînc dinlăuntrul meu îi întrecea puterile, şi ea nu voia să lupte fără convingerea că va birui. Cu toate acestea, începu să-mi vorbească şi, încetul cu încetul, se simţi cuprinsă de căldura focului sacru ; cu cît mi se stingea durerea, cu atît creştea avîntul stareţei : pe neaşteptate, ea căzu în genunchi, şi eu făcui la fel. Am crezut că-i voi împărtăşi extazul şi aş fi dorit din toată inima să fie aşa ; ea mai rosti cîteva cuvinte, apoi, dintr-o dată, tăcu. Zadarnic am aşteptat ; n-a mai

spus un cuvînt, ci s-a ridicat, a izbucnit în lacrimi, m-a luat de mînă şi m-a îmbrățişat :

— Ah, copilă dragă, îmi spuse ea, ce putere cumplită ai asupra mea î Iată, s-a dus duhul sfînt, simt că s-a dus : de-acum, Dumnezeu să-ți vorbească ție, de-a drep tul, fiindcă văd că nu-i place să se facă auzit prin gura mea...

La drept vorbind, nu ştiu ce se întîmplase cu ea : nu-mi pot da seama dacă îi insuflasem atîta neîncredere m propriile ei puteri, încît nu izbutise s-o alunge, nu ştiu dacă numai o intimidasem sau dacă îi rupsesem, în-tr-adevăr, legăturile cu cerul ; dar n-a mai redobîndit

32

33

darul de a mîngîia. în ajunul călugăririi, m-am dus din nou s-o văd ; era la fel de tristă ca şi mine. Am început să plîngem amîndouă ; m-am aruncat la picioarele ei, ea m-a binecuvîntat, m-a ridicat, m-a îmbrățişat şi mi-a dat drumul spunîndu-mi :

— M-am săturat de viață. Aş vrea să mor. I-am cerut lui Dumnezeu să n-ajung să văd ziua de mîine, dar n-a vrut să-mi împlinească ruga. Du-te, voi vorbi cu maică-ta, mă voi ruga toată noaptea, roagă-te şi tu ; dar: să te culci ; îți poruncesc să te culci:

— Dă-mj voie să rămîn cu dumneata, am rugat-o.

— îți dau voie doar de la nouă la unsprezece/ nu mai mult. La nouă şi jumătate am să-mi încep rugăciunile,

şi să ti le începi şi tu pe-ale tale ; dar la unsprezece să mă laşi să mă rog singură, iar tu să te odihneşti. Haide, copilă dragă, voi veghea eu în faţa lui Dumnezeu, tot restul nopţii.

A vrut să se roage, dar n-a putut. Pe cînd dormeam, femeia asta sfîntă a cutreierat coridoarele, bătînd din uşă în uşă, trezind maicile şi chemîndu-le să coboare fără zgomot în biserică. S-au strîns toate acolo, şi *t-.a* le-a cerut să se roage cerului pentru mine. Mai întîi s-au rugat pe tăcute ; apoi au stins luminile şi au cîntat împreună *Miserere,* în afară de stareţă, care, prosternată înaintea altarului, îşi canonea cumplit trupul şi striga :

— O, Doamne ! dacă te-am alungat de la mine săvîrşind vreun păcat, iartă-mă. Nu cer să-mi înapoieri darul pe care mi 1-ai luat, ci doar să-i vorbeşti tu însuti neprihănitei care doarme, pe cînd eu mă rog aici. Vorbeşte-i. Doamne, vorbeşte şi părinţilor ei şi iartă-mă.

A doua zi, stareţa intră devreme în chilia mea ; n-am auzit-o, fiindcă mai dormeam încă. S-a aşezat lîngă patul meu, mi-a pus uşor o mînă pe frunte şi m-a privit ; neliniştea, tulburarea şi suferinţa i se zugrăveau rînd pe rînd pe faţă ; aşa am văzut-o cînd am deschis ochii. Nu mi-a spus nimic despre cele petrecute în cursul nopţii ; m-a întrebat doar dacă mă culcasem devreme ; i-am răspuns :

— M-am culcat cînd mi-ai poruncit.

Dacă m-am odihnit.

— Pe deplin.

— Era de aşteptat.

Cum mă simţeam.

— Foarte bine. Dar dumneata, dragă maică ?

— Vai ! ori de cîte ori s-a călugărit cineva, nu mi-am simţit inima uşoară ; dar pentru nici una n-am fost atît de tulburată ca pentru tine. Aş dori din toată inima să fii fericită.

— Dacă tot îți mai sînt dragă, voi fi.

— Ah ! dacă atît ar fi de ajuns ! Nu te-ai gîndit la nimic în timpul nopții ?

— Nu.

— N-ai văzut nimic ?

— Nimic.

— Ce-i în sufletul tău acum ?

— Mă simt prostită ; mă supun sortii, fără nici o tragere de inimă şi fără nici o împotrivire ; îmi dau seama că nevoia mă tîrăşte, şi mă las dusă. Ah ! maică stareță, nu simt nici o urmă măcar din fiorul, din me lancolia sau din uşoara nelinişte pe care am observat-o uneori la cele care urmau să se călugărească. Mă simt atît de vlăguită, încît nici măcar nu sînt în stare să plîng. N-am decît un singur gînd : aşa vor — aşa trebuie... Dar, de ce taci ?

— N-am venit să-ti vorbesc, ci să te văd şi să te aud. O aştept pe mama dumitale ; caută să nu mă înduio şezi ; lasă-mi sufletul să se umple de simțăminte ; cînd va fi plin, am să mă duc. Trebuie să tac ; mă cunosc bine ^izbucnesc rar, dar atunci izbucnirea mea e nă valnică, şi n-aş vrea s-o am față de tine. Mai odihneşte-te o clipă, să te mai privesc ; spune-mi numai cîteva vorbe şi^lasă-mă să iau de-aici ceea ce am venit să caut. Apoi mă voi duce, şi restul îl va săvîrşi Dumnezeu...

Am tăcut, mi-am culcat capul pe-o pernă şi i-am în-s^ stareței o mînă. Ea a luat-o între ale ei, părînd că se gmdeşte adînc, adînc de tot ; îşi ținea ploapele strînse ; wn cînd m cînd îşi deschidea însă ochii, şi-i înălța spre J-er, apoi mă privea ; se frămînta ; îi clocotea sufletul -neon lua o înfățişare gravă, apoi începea din nou să se framme. Nici vorbă că, judecînd-o după chip şi după ire, temeia aceasta era născută să fie profet. Pe timpuri/

34

35

"ti dă harul, cealaltă îl presupune. Zău, domnule, deşi la Lon[tf]champ nu m-am răzvrătit, cum făcusem la Sainte-Marîe, credeți că legămîntul meu are mai multă valoare ? Sînteți martor ; şi martor îmi e şi Dumnezeu. Eram într-o asemenea stare de buimăcire, încît peste cîteva zile, cînd m-au înştiințat că fac parte din cor, n-am înțeles ce vor să-mi spună. Am întrebat dacă mă călugărisem cu adevărat ; voiam să văd semnătura le-eămîntului meu ; la dovezile acestea au trebuit adăugate mărturiile tuturor maicilor şi ale cîtorva străini care fuseseră de față la slujbă. Am întrebat-o de mai multe ori pe stareță : „Aşadar, e adevărat ?..." şi m-am aşteptat de fiecare dată ca ea să-mi răspundă : „Nu, copila mea ; te-au amăgit..." încredințarea ei, de mai multe ori repetată, nu era de ajuns ca să mă convingă, şi nu izbuteam să cred că din cuprinsul unei zile întregi, atît de fărîmi-țată, atît de felurită, în care se întîmplaseră atîtea lucruri extraordinare şi ciudate, puteam .să nu-mi amintesc nimic, nici măcar chipurile celor ce mă însoțiseră, al preotului care ținuse predica sau al celui care îmi primise legămîntul ; nu-mi aminteam decît despre schimbarea veşmîntului mănăstiresc cu un veşmînt lumesc ; din clipa aceea mi-am pierdut mințile. Au trebuit *să* treacă luni de zile ca să-mi revin în fire ; uitarea deplină a celor petrecute o pun tocmai pe seama lungimii convalescenței acesteia : eram la fel cu cei eare au trecut printr-o boală îndelungată, în timpul căreia au vorbit cum trebuie, s-au spovedit şi s-au grijit, iar la vindecare nu-şi mai aduc aminte de nimic. Am mai văzut multe cazuri asemănătoare în mănăstire, şi mi-am spus în sinea mea : „Se pare că şi mie mi s-a întîmplat la fel, în ziua cînd am luat vălul." Dar rămîne de aflat dacă faptele acestea intră în firea omului şi dacă el este cu adevărat în ele,_chiar atunci cînd pare să fie.

In acelaşi an m-au încercat trei pierderi însemnate : a tatălui meu, sau mai bine zis a celui care trecuse drept tatăl meu — era om în vîrstă şi muncise din greu — a stareței şi a mamei.

Stareța şi-a simțit apropierea sfîrşitului cu mult îna-mte de a-i suna ceasul ; s-a osîndit la canonul tăcerii ;

fusese frumoasă ; iar vîrsta îmblînzindu-i trăsăturile ş, brăzdîndu-i riduri adînci, îi dăduse şi mai multă demn}, țațe. Avea ochi mici, care păreau cînd că privesc înlăun-trul ei, cînd că străbat prin lucrurile din preajmă, desluşind ceva, dincolo de ele, tare departe, în trecut sau în viitor. Din cînd în cînd, îmi strîngea mîna cu putere. Deodată mă-întrebă cît e ceasul.

— Aproape şase.

— Rămîi cu bine. mă duc. Au să vină să te îmbrace : nu vreau să fiu *de* față, fiindcă asta mi-ar abate gîndurile. Am o singură grijă : să fiu cît mai stăpînă pe mine în primele clipe.

De-abia ieşise, cînd maica novicelor intră, urmată de însoțitoarele mele ; îmi luară veşmintele mănăstireşti şi mă gătiră în haine lumeşti ; obiceiul acesta îl cunoaşteți. Nu auzeam nimic din ce se vorbea în jurul meu ; devenisem aproape un automat ; nu-mi mai dădeam seama dş nimic ; doar din cînd în cînd începeam să tremur din toate mădularele. Mi se spunea ce trebuie să fac ; de multe ori maicile erau nevoite să repete, căci nu le auzeam de prima dată ; şi asta nu pentru că m-aş fi gîn-dit la altceva, ci pentru că îmi simțeam mintea dusă, îmi simțeam capul greu, ca atunci cînd te obosesc gîndurile. în vremea asta, stareța vorbea cu mama. N-am ştiut niciodată ce' şi-au spus, dar întrevederea lor a durat foarte mult ; am aflat doar că, la despărțire, mama era atît de tulburată, încît nu mai putea nimeri uşa prin care intrase, şi că stareța ieşise apăsîndu-şi fruntea cu pumnii.

Cînd au început să sune clopotele, am coborît. în biserică era puțină lume. Din predică, bună sau rea, n-am auzit nimic ; toată dimineața aceea, care parcă nici n-a existat în viața mea, fiindcă nici nu ştiu cît a durat, m-am lăsat pe de-a-ntregul în voia celorlalți. Nu-mi a-mintesc nici ce-am făcut, nici ce-am spus. Fără îndoială că mi-au pus întrebări şi că le-am răspuns ; am rostit *le*-gămîntul, dar, cum vă spun, nu-mi amintesc nimic, şi m-am pomenit călugăriță, pe neştiute, tot aşa după cum fusesem botezată. N-am înțeles nimic

din slujba călugăririi mele,, după cum nu înțelesesem nimic nici din a botezului, cu singura deosebire că pe cîtă vreme

bunăvoie, aşa cum aş fi vrut eu, viața pe care o duci, terne-te s-o schimbi. De ce n-am avut parte să fiu închisă într-o mănăstire toată viața mea ? Nu m-ar fi fră-mîntat atîta gîndul că va trebui, odată, să apar în fața cumplitei judecăți. Copila mea, gîndeşte-te că soarta mamei tale pe cealaltă lume depinde în mare măsură de purtarea ta în lumea aceasta ; Dumnezeu, care le vede pe toate, va întoarce asupra mea tot binele sau tot răul pe care-1 vei face. Adio, Suzana ; nu le cere nimic surorilor tale ; ele n-au putința să te ajute ; nu nădăjdui nimic de la tatăl tău ; el mi-a luat-o înainte, a văzut ziua cea mare şi mă aşteaptă ; lui îi va fi mult mai uşor decît mie în ceasul reîntîlnirii. încă o dată, adio ! Ah, mamă nefericită ! Ah, nefericit copil ! Au sosit surorile tale ; nu sînt mulțumită de ele : sub ochii unei mame care-şi dă sufletul, ele iau, cară tot, se ceartă pentru lucruri care mă mîhnesc. Cînd se apropie de patul meu, eu întorc capul ; ce-aş putea să văd ? Două ființe în care lipsurile au înăbuşit orice simțire omenească. Amîndouă oftează după puținul pe care li-1 las şi pun doctorului şi îngrijitoarei întrebări neobrăzate, care arată cu cîtă nerăbdare aşteaptă clipa cînd îmi voi da suflarea de pe urmă, ca să pună mîna pe tot ce e în casă. Nu ştiu cum de-au bănuit că aş putea avea ceva bani ascunşi între saltele ; au făcut tot ce au putut ca să mă ridice, şi au izbutit ; din fericire însă, cel căruia îi încredințasem pachetul venise din ajun, şi-i dădusem tot atunci şi scrisoarea pe care a scris-o la dictarea mea. Arde scrisoarea ; şi cînd vei afla că nu mai exist, ceea ce în curînd se va împlini, dă un acatist pentru mine şi reînnoieşte-ți legămîntul ; căci doresc din toată inima să rămîi la mănăstire ; gîndul că ai putea rămîne pe lume lipsită de apărare şi de sprijin şi atît de tînără mi-ar tulbura ultimele clipe."

Tata a murit la 5 ianuarie, stareța pe la sfîrşitul aceleiaşi luni, iar mama a doua zi de Crăciun.

După mqjra rio Mnrn a urmat la stăreție sora Sainte-
Christine. Ah ! domnule ! cîtă deosebire între" una" şi alta ! V-am spus ce

fel de femeie era maica de Moni. Noua stareță avea o fire_meschină, _o_ minte îngystă-şi imbîcsită de superstițiiTlPpIaceă" să arate că îmbrăți-

m

a poruncit să i se aducă sicriul în odaie ; nu mai putea dormi şi-şi petrecea zilele şi nopțile cugetînd sau scriind : au rămas de la ea cincisprezece meditații, care mi s-au părut nespus de frumoase ; mai am încă o copie. Dacă veți fi vreodată curios să ştiți ce idei pot insufla clipele de pe urmă, am să v-o trimit ; meditațiile ei poartă titlul : *Ultimele clipe ale maicii de* Morii.

In pragul morții a cerut să fie îmbrăcată şi s-a întins pe pat ținînd cu crucifix în brațe ; astfel a fost împărtăşită. Era noapte ; scena aceasta lugubră se desfăşura în lumina slabă a făcliilor. In jurul ei, noi plângeam în hohote ; ea se ridică pe neaşteptate şi vorbi ; vocea îi era aproape la fel ca înainte de-a se îmbolnăvi ; îi revenise harul pierdut ; şi ne-a mustrat pentru lacrimile pe care le vărsăm, spunînd că s-ar putea crede că-i pizmuim fericirea veşnică. „Copilele mele, durerea voastră e amăgitoare. Acolo, acolo sus, spunea ea arătînd spre cer, vă voi sluji mai .departe ; mă voi uita mereu în jos, spre mănăstirea noastră ; mă voi ruga pentru voi şi rugăciunile mele se vor împlini. Veniți lîngă mine, să vă sărut, veniți să primiți binecuvîntarea mea de bun rămas..." Rostind aceste ultime cuvinte a răposat femeia aceasta neobişnuită, lăsînd în urma ei nesfîrşite păreri de rău.

Mama a murit la întoarcerea dintr-o călătorie pe care-o făcuse la una din fiicele ei, spre sfîrşitul toamnei. A murit abătută şi sleită de puteri. N-am putut afla nici numele adevăratului meu tată, şi nici povestea naşterii mele. Prin duhovnicul ei, care fusese şi-al meu, am primit un pachețel ; înăuntru se aflau cincizeci de ludovici şi un bilet, totul învelit şi cusut într-o bucată de pînză. Iar în bilet scria următoarele :

„E puțin, copila mea, dar nu m-a lăsat conştiința să string o sumă mai mare ; atîta mi-a mai rămas, economisind din micile daruri ale domnului Simonin. Trăieşte cu pioşenie, e cel mai bun lucru pentru fericirea ta, chiar aici, pe pămînt. Roagă-te pentru mine ; naşterea ta e.singurul meu

păcat mai de seamă; ajută-mă să-1 ispăşesc, iar Dumnezeu, cumpănind faptele tale bune, să mă ierte că te-am născut. Ai grijă, mai cu seamă, să nu tulburi pacea familiei ; şi, cu toate că n-ai ales chiar de

retă de cîte ori am avut ocazia ; am dat mereu prilejul să se facă între ea şi noua stareță comparații care erau în dauna acesteia din urmă ; am zugrăvit viața mănăstirii aşa cum fusese mai înainte, am reamintit liniştea de care ne bucuram, îngăduința față de noi a maicii de Moni, hrana sufletească şi lumească pe care o primeam pe a-tunci. şi am ridicat în slavă purtarea, simțămintele şi firea fostei starețe. Al doilea lucru pe care 1-am făcut a fost să arunc în foc cămaşa de păr şi să mă descotorosesc de bici, propovăduind aceasta şi prietenelor mele şi îndemnîndu-le pe cîteva dintre ele să-mi urmeze pilda ; în al treilea rînd, mi-am făcut rost de un Nou şi de un Vechi Testament ; în al patrulea rînd, m-am lepădat de orice influență, păstrîndu-mi numai titlul de creştină, fără a mai da voie să mi se spună jansenistă sau moli-nistă ; în al cincilea rînd, m-am hotărît să păstrez cu străşnicie regulile mănăstirii, să nu fac mai mult sau mai puțin decît cereau ele, prin urmare să-nu fac nimic în locul altei maici, căci şi obligațiile care-mi reveneau erau destul de aspre ; să nu cînt la orgă decît în zilele de sărbătoare ; să nu cînt la cor decît atunci cînd îmi venea rîndul şi să nu las ca din pricina bunăvoinței şi a talentelor mele să fiu pusă la toate treburile, în orice clipă. Am citit şi am recitit îndatoririle, şi le-am învățat şi pe dinafară ; dacă mi se poruncea un lucru care nu era destul de lămurit, dacă nu era potrivnic acestora sau dacă mi se părea mie că ar fi aşa, refuzam cu îndîrjire să-1 duc la îndeplinire ; luam cartea cu îndatoririle maicilor şi spuneam : „Iată ce m-am legat să fac ; altceva nu mă priveşte".

Cuvintele mele au atras cîteva maici de partea mea. Astfel, autoritatea celor de la conducerea mănăstirii fu îngrădită ; acum nu ne mai puteau mîna oriîncotro voiau, ca pe^nişte roabe. Aproape că nu trecea zi fără să izbucnească certuri. Dacă existau îndoieli asupra vreunui lucru, maicile veneau să-mi ceară părerea ; şi totdeauna eram pentru rînduieli, împotriva tiraniei. Curînd am început să par şi chiar să fiu întrucîtva răzvrătită. Vicarii cei mari ai părintelui arhiepiscop erau chemați întruna ; roa ^înfățişam dinaintea lor, mă apăram, îmi

apăram to-araşele ′ &> fiindcă aveam nespusă grijă să nu fac de-

şează ideile noi ; discuta cu sulpicienii *, cu iezuiții. Ds cum a venit, s-a înverşunat împotriva tuturor favorite, lor fostei stareţe : cît ai clipi, mănăstirea se umplu cie tulburări, de ură, de clevetiri, de învinuiri, de bîrfeli şj de persecuții ; a trebuit să ne spunem părerea asupra unor probleme de teologie din care nu înțelegeam ni. mic, să consimțim la formule, să ne supunem la practici ciudate. Maica de Moni nu admisese chinurile trupeşti pentru pocăință ; ea însăşi, cît trăise, nu-şi chinuise trupul decît de două ori : o dată în ajunul călugăririi mele, şi altă dată într-o împrejurare asemănătoare. Des pre asemenea canoane, fosta stareță spunea că nu în dreaptă greşelile şi că nu sînt bune decît să dea prilej de îngîmfare. Ea dorise ca toate călugărițele din mă năstire să aibă trupul sănătos şi mintea senină. Primul lucru pe care-1 făcuse cînd luase conducerea fusese să adune toate cămăşile de păr şi toate bicele[2], şi să o-preascâ stricarea mîncării prin cenuşă, dormitul pe scîn-duri şi folosirea tuturor acestor mijloace de pocăință. Noua stareță, dimpotrivă, trimise fiecărei maici cama-a de păr şi biciul şi nu mai îngădui să ținem la noi Ve chiul şi Noul Testament. Niciodată favoritele unei foste domnii nu sînt şi favorite ale domniei care urmează. Pe mine, noua stareță m-a privit cu nepăsare, ca să nu zic mai rău, din pricină că-i fusesem dragă celei dinaintea ei ; dar în scurtă vreme mi-am îngreunat şi mai mult \ soarta făcînd unele fapte pe care le puteți numi nesoco- j tite sau îndrăznețe, după cum veți crede de cuviință să Ie *k* priviți. i

în primul rînd, mi-am dat frîu liber durerii pricinuite I de pierderea maicii

de Moni; am lăudat-o pe fosta sta-ş

[1] Membrii congregației catolice *Sflntul Sulpiciu.* fondată în secolul al XVIII-lea de către Orlier. Congregația se ocupa în deosebi cu organizarea si conducerea seminariilor catolice, în timpul revoluției franceze, sulpicienii s-au opus cu îndirjire su punerii preoților față de legile laice. Au avut o deosebită in fluență mistică asupra învățămîntului în Franța.

[2] E vorba de cămaşa (uneori brîul) făcută de obicei din păr aspru de animal, pe care unii călugări o poartă direct pe piele, să-ş; canonească trupul. „Biciul" era făcut din lănțisoare sau din cordelute cu noduri şi servea călugărilor sau credincioşilor ca tolici tot pentru a-şi chinui trupul.

m-au prins cînd cu una, cînd cu alta ; au judecat nesăbuința aceasta cum le-a venit mai bine şi m-au pedepsit fără pic de omenie ; m-au osîndit să stau săptă-mîni întregi, în genunchi, la o parte de celelalte, în mijlocul bisericii, cît țineau slujbele ; m-au osîndit să trăiesc cu pîine şi cu apă ; să rămîn încuiată în chilie, să fac cele mai înjositoare munci ale mănăstirii. N-au fost cruțate nici aşa-numitele mele complice. Cînd nu-mi puteau găsi nici o vină, mi le scorneau ele ; îmi dădeau în acelaşi timp porunci care se băteau cap în cap, şi mă pedepseau pentru că nu le puteam îndeplini ; schimbau orele slujbelor, ale meselor ; tulburau toată rînduila mănăstirească, fără ştirea mea şi cu cea mai_mare grijă să să nu aflu, şi, deşi mă străduiam din răsputeri să-mi îndeplinesc îndatoririle, nu trecea zi fără să mi se găsească vină şi eram întotdeauna pedepsită. Sînt o ființă curajoasă ; dar cine are atîta curaj, încît să poată lupta cînd se ştie părăsit, singur şi prigonit pe nedrept ? A-junseseră pînă acolo, încît făceau haz chinuindu-mă ; aşa petrecea o şleahtă de vreo cincizeci de maici, îmi e cu neputință să vă descriu cu de-amănuntul toate răutățile lor ; mă împiedicau să dorm, să veghez, să mă rog. într-o zi mi-au furat o parte din veşminte ; în altă zi mi-au furat cheile şi cartea de rugăciuni ; mi-au stricat broasca de la uşă ; nu mă lăsau să fac nimic bine şi întorceau pe dos tot ce făcusem ca lumea ; mi se pUneau în seamă tot felul de fapte şi de cuvinte ; mă găseau vinovată de toate, viața îmi era plină de păcate, adevărate sau

ticluite, şi de pedepse care se ţineau lanţ.

N-am putut ţine piept unor încercări atît de îndelungi şi de^aspre ; m-au cuprins descurajarea, mîhnirea şi melancolia. La început îmi căutam tăria şi împăcarea la picioarele altarului ; găsindu-le uneori, pluteam între resemnare şi deznădejde, cînd supunîndu-mă loviturilor sorţii, cînd gîndindu-mă să le înlătur jugul cu forţa. In fundul grădinii se afla o fîntînă adîncă ; de cîte ori nu ra-am dus acolo ! De cîte ori n-am privit înăuntrul ei ! jinRă fîntînă era o bancă de piatră ; de cîte ori nu m-am aşezat pe ea, sprijinindu-mi fruntea de jgheab ! De cîte on, în vălmăşagul gîndurilor, nu m-am ridicat deodată,

L

cît lucruri după dreptate, nu s-a întîmplat niciodată să fiu osîndită ; în privinţa îndatoririlor, era cu neputinţa să mi se găsească vreo vină, căci mi le îndeplineam cu străşnicie. Cît despre micile hatîruri pe care o stareţă le poate face sau le poate refuza, eu una nu le ceream niciodată. Nu mă duceam la vorbitor şi, fiindcă nu cunoşteam pe nimeni, nu primeam vizite. Dar îmi arsesem cămaşa de păr şi îmi aruncasem cît colo biciul ; mai mult, le sfătuisem şi pe alte maici să facă la fel ; nu voiam să aud nici bine, nici rău despre jansenism[1] sau despre molinism [2]. Cînd mă întrebau dacă mă supun legilor mănăstireşti, le răspundeam că mă supun bisericii ; cînd mă întrebau dacă recunosc bula[3], răspundeam că recunosc Evanghelia. Mi-au scotocit chilia, şi au descoperit acolo Vechiul şi Noul Testament. Scăpasem cîteva cu-! vinte care n-ar fi trebuit spuse, despre prietenia nu toc-[1] mai curată dintre unele favorite ; maica stareţă avea întrevederi lungi şi dese cu un preot tînăr, şi eu desluşisem de ce se întîlneau mereu sub tot felul de pretexte. Făcusem tot ce se putuse ca să fiu temută, urîtă,- şi să merg spre pierzanie ; mi-am atins ţinta. Nu se mai plîn-seră de mine superiorilor, ci îşi dădură toată silinţa să-mi facă viata cît mai grea. Maicile nu mai aveau voie să se apropie de mine ; şi în curînd mă pomenii singură ; aveam puţine

prietene ; fiind bănuite că vor căuta să în-frîngă pe ascuns opreliştea la care fuseseră silite, şi că, neputînd să stea de vorbă cu mine ziua, vor veni să mă vadă noaptea sau în orele cînd nu era voie, au fost pîn-

[1] Sectă catolică întemeiată pe baza lucrărilor lui Jansenius, episcop de Ypres (1585—1638). Janseniştii credeau în predfstinare şi erau critici înfocați ai moralei fățarnice a iezuiților.

[2] Concepție mistică elaborată de iezuitul spaniol Luis Molina (1535—1600), care şi-a propus să împace necesitatea cu „barul" divin. Concepția aceasta a avut, încă de la apariția ei (1588). partizani înflăcărați în cercurile iezuite şi duşmani înverşunați în special printre dominicani şi jansenişti. Certurile iscate au dus, într-o oarecare măsură, la discreditarea bisericii catolice. Pînă în secolul al XVIII-lea, în Franța molinismul a reprezentat concepția religioasă a cercurilor ultrareacționare.

[3] Referire la bula papală *Vnigenitus,* dată în 1713 de pan?-Clement al XI-lea. Bula condamna cu străşnicie jansenismul, apărînd pozițiile iezuiților.

tite în noi- într-adevăr, dacă *e* cu putință să-mi amin-'tesc de starea în care mă găseam, mi se pare că atunci cînd mă aflam lîngă fîntînă strigam în sinea mea către nenorocitele care se depărtau ca să înlesnească o nelegiuire : ,.Apropiați-vă cu un pas măcar, arătați-mi cea mai slabă dorință de a-mi scăpa zilele, dați fuga să mă opriți şi puteți fi sigure că veți ajunge prea tîrziu." Cu drept cuvînt, pot spune că nu trăiam decît pentru că ele îmi doreau moarte, înverşunarea spre rău, spre chinuirea altora se mai potoleşte în lume ; dar în mănăstiri ea nu se potoleşte de fel.

Ajunsesem în asemenea hal, încît, amintindu-mi trecutul, m-am gîndit să-mi desfac legămîntul. La început, abia dacă visam s-o fac. Singură, părăsită, fără sprijin, cum aş fi putut izbuti să duc la îndeplinire un lucru atît de anevoios, chiar dacă aş fi avut ajutoarele care-mi lipseau ? Dar gîndul acesta m-a liniştit, mi-a potolit sufletul ; m-a făcut mai stăpînă pe mine ; am putut astfel să ocolesc necazurile şi să le rabd mai uşor pe cele care mă loveau.

Maicile au observat schimbarea mea $i s-au mirat, răutatea li s-a oprit dintr-o dată, cum s-ar opri din urmărire un duşman laş cînd te întorci cu fata la el pe neaşteptate. Aş vrea să vă întreb, domnule, de ce printre atîtea gînduri funeste care bîntuie mințile unei călugărițe deznădăjduite nu-i vine de loc ideea de a da foc mănăstirii ? Nici mie nu mi-a venit în minte ideea asta, şi nici altora, deşi ar fi lucrul cel mai uşor de îndeplinit ; n-ai decît să duci o făclie în hambar, la magazia cu lemne sau într-un coridor, odată cînd bate vîn-țul. Nu există mănăstire care să fi luat foc ; şi, totuşi, în asemenea împrejurări porțile se deschid şi n-ai decît să fugi. Nu cumva te opreşte să dai foc teama că vei primejdui viața celor dragi şi pe-a ta şi sila c-ai putea fi salvată împreună cu cele pe care le urăşti ? O asemenea idee mi se pare prea subtilă, ca să poată fi adevărată.

JTot gîndindu-te la un lucru, începi să-1 crezi drept, Şi întrezăreşti chiar putința de a-1 îndeplini ; atunci eşti t" Ka<?evărat tare_ Eu am mintea aprigă şi nu mi-au trebuit decît vreo două săptămîni ca să ajung pînă acolo, ye trebuia să fac ? Să întocmesc un memoriu şi să-i înaintez ? Nici vorbă că şi scrierea şi trimiterea lui erau

hotărîtă să-mi pun capăt necazurilor ! Ce m-a oprit oare ? De ce mă mulțumeam doar să plîng, să strig în gura mare, să-mi calc în picioare vălul, să-mi smulg părul şi să-mi sfîşii obrajii cu unghiile ? Dacă Dumnezeu voia să-mi împiedice pieirea, de ce nu-mi stăvilea şi celelalte porniri ?

Am să vă spun un lucru, domnule marchiz, care poate vi se va părea de necrezut, deşi e pe deplin adevărat : desele mele drumuri spre fîntîna aceea sînt sigură că fuseseră observate ; şi sînt de asemenea sigură că nemiloasele mele duşmance nădăjduiau că într-o bună zi îmi voi duce la îndeplinire gîndurile care-mi clocoteau în a-dîncul inimii. Cînd mă îndreptam într-acolo, ele se prefăceau că pleacă sau că privesc în altă parte. Nu o dată am găsit poarta grădinii deschisă, la ore cînd trebuia să fie încuiată, mai cu seamă în zilele în care mă potopiseră cu necazurile, mă scoseseră din răbdări şi credeau că-mj pierdusem mințile. Dar de cum am priceput că mijlocul acesta de-a muri era, ca să zic aşa, dăruit deznădejdii mele, că ele mă duceau de mînă la fîntîna, că voi

găsi fîntîna oricînd gata să mă primească, nu mi-a mai păsat de ea şi-am început să caut alte locuri ; colindam coridoarele şi măsurăm înălțimea ferestrelor ; seara, cînd mă dezbrăcăm, încercam, fără să-mi dau seama, tăria jartierelor ; alteori nu voiam să mănînc ; coboram în sala de mese şi rămîneam cu spatele lipit de zid, cu brațele atîrnînd pe lîngă trup, cu ochii închişi, fără să ating bucatele puse dinainte ; în asemenea clipe uitam într-atîta de mine, încît rămîneam mai departe aş.a, după ce plecau toate maicile. Atunci căutau să iasă cît mai tăcute şi mă lăsau acolo ; după care mă pedepseau sub cuvînt că lipsisem de la rugăciuni. Ce să vă mai spun ? Mi s-a făcut silă de toate mijloacele de a-mi lua zilele, fiindcă mi-am dat seama că, în loc să mă împiedice, maicile mi le puneau la îndemînă. Nimeni nu doreşte să fie trimis pe lumea cealaltă, şi poate că eu aş fi pornit-o într-acolo, dacă ele s-ar fi prefăcut cît de cît că nu vor să mă lase. Cînd îți curmi viața, poate vrei să le pricinuieşti altora durere ; de aceea o păstrezi cînd crezi că moartea ta le-ar fi pe plac ; asemenea lucruri se petrec cu totul pe nesim-

!

mi spunea nimic, dar fără îndoială că suferea. Cu "rice risc< m_am notărît; să-i încredințez hîrtia ; şi, în-t*--un anumit moment al rugăciunii, cînd toate maicile •n^enunchează, fac mătănii şi rămîn parcă scufundate în trane am scos încetişor hîrtia şi am întins-o înapoia mea ; 'ea a luat-o şi a pus-o în sîn. Binele acesta a fost cel mai mare din cîte mi-a făcut ; dar nu m-a uitat nici mai apoi. Luni de zile ' ea s-a căznit să-mi înlăture, fără să se dea de gol, toate piedicile pe care mi le puneau în cale cele ce voiau să mă pedepsească ; venea să-mi bată la uşă cînd trebuia să ieşim ; punea la loc lucrurile învălmăşite de alții ; suna cînd uitam, sau răspundea în locul meu ; se afla pretutindeni unde trebuia să fiu. Iar eu nu ştiam nimic din cîte făcea.

Hotărîrea de a-i da hîrtia a fost cum nu se poate mrd bună, căci, pe cînd ieşeam de la slujbă, stareța mi-a spus : .,Soră Suzana, vino după mine... Am urmat-o ; apoi, opi'indu-se în coridor dinaintea unei alte uşi, a adăugat : Iată chilia în care ai să locuieşti ; maica Saint-Jerome o să se mute în fosta dumitale chilie..." Am intrat împreună cu ea. Stăteam amîndouă jos,

fără să vorbim, cînd a venit o maică aducînd veşminte pe care le-a pus pe un scaun ; iar streta mi-a spus : „Soră Suzana, dezbracă-te, şi ia veşmintele acestea..." I-am dat ascultare pe loc ; şi tot timpul ea a fost atentă la mişcările mele. Cealaltă maică aştepta la uşă ; după ce m-am schimbat, a intrat iar, a luat veşmintele pe care le lepă-dasem şi a plecat ; stareța a ieşit după ea. Nu mi s-a spus de ce făcuseră toate astea ; dar nici eu n-am întrebat. In timpul acesta, îmi scotociseră chilia pe-nde-lete ; descususeră perna şi salteaua ; mutaseră din loc tot ce putea fi mutat ; merseseră pe urmele mele, cău-f?[se]„[ră], [în] Jilțul duhovnicului, în biserică, în grădină, la fmtînă, în jurul băncii de piatră ; o parte din cercetările l°r le-am văzut ; restul 1-am bănuit. N-au găsit nimic, dar asta nu le-a împiedicat să rămînă convinse că se petrecuse ceva. M-au pîndit încă zile întregi ; mergeau pe unde fusesem eu ; se uitau pretutindeni, dar degeaba, în siirşit, stareța socoti că nu *e* cu putință să afle adevărul altfel decît de la mine. Intr-o zi, intră în chilia mea Şi-mi spuse :

> primejdioase. De cînd îmi schimbasem gîndurile, mă supravegheau cu şi mai multă atenție decît înainte ; mă urmăreau din ochi, nu puteam face un pas pe ascuns ; nu puteam scoate o vorbă care să nu fie cumpănită. S-au apropiat de mine, au căutat să mă încerce ; mi-au pus întrebări ; mi-au arătat milă şi prietenie ; mi-au amintit trecutul ; abia dacă mă mai învinuiau, mă iertau, nadă j duiau că voi avea o purtare mai bună, îmi făgăduiau un viitor mai senin ; şi, cu toate acestea, îmi intrau mereu în chilie, ziua, noaptea, cu tot felul de motive ; îmi dădeau la o parte perdelele, pe neaşteptate şi pe tăcute^ apoi ieşeau. Luasem obiceiul de a mă culca îmbrăcată ; îl mai luai şi pe acela de a-mi scrie spovedania, în zilele cînd o scriam, zile dinainte hotărîte, mă duceam să-i cer stareței cerneală şi hîrtie, şi ea mi le dădea. Aşteptam deci ziua spovedaniei şi, aşteptînd-o, îmi rînduiam în minte ce trebuie să arăt în memoriu, adică un fel de rezumat al faptelor pe care vi le-am scris şi dumneavoastră, cu

singura deosebire că dădea lămuririle sub nume împrumutate. Am făcut însă trei nerozii : mai întîi, i-am cerut stareței mai multă hîrtie decît se dă de obicei, spunîndu-i că aş avea multe lucruri de scris ; a doua nerozie a fost faptul că, străduindu-mă cu memoriul, mi-am lăsat spovedania nescrisă ; iar a treia, că neavînd spovedania scrisă şi nefiind pregătită pentru actul acesta de credință, n-am rămas decît o clipă în fața duhovnicului. Toate acestea n-au scăpat neluate în seamă ; şi s-a înțeles că hîrtia pe care o cerusem fusese folosită pentru altceva. Dar, dacă n-o folosisem la spovedanie, după cum se vedea, la ce putusem s-o folosesc ? Fără să ştiu că voi isca astfel de bănuieli, mi-am dat seama că nu trebuie să se găsească la mine un act atît de însemnat. M-am gîndit mai întîi să-1 cos în sulul patului sau în saltea, apoi să-1 ascund în veşminte, să-1 îngrop în grădină, să-1 arunc în foc... Nici nu vă puteți închipui cu cîtă grabă 1-am scris şi cît de stînjenită m-am simțit cînd a fost gata. Mai întîi 1-am pecetluit, apoi 1-am pitit în sîn şi m-am dus la slujba care tocmai începea. Se cunoştea după mişcări cît eram de neliniştită. M-am aşezat lîngă o maică tînără, căreia îi eram dragă ; o văzusem uneori privindu-mă cu milă şi lăcrimînd :

J

si'

— Soră Suzana, ai multe cusururi ; dar de mințit nu mințI ; spune-mi, aşadar, adevărat : ce-ai făcut cu hîrtia

pe care ți-am dat-o ?

— V-am spus, maică.

— Nu se poate, fiindcă mi-ai cerut multă hîrtie, iar la spovedanie n-ai stat decît o clipă.

— Aşa e.

— Prin urmare, ce-ai făcut cu hîrtia ?

—Ce v-am spus.

—Jură-mi atunci, pe sfînta supunere cu care te-ai legat în fata lui Dumnezeu, că nu minți ; şi, cu toate bănuielile, te voi crede.

— Maică, n-aveti voie să-mi cereți jurăminte pentru un lucru atît de neînsemnat ; şi nici nu se cade s-o fac. N-aş putea să jur.

— Mă înşeli, soră Suzana, şi nu-ți dai seama la ce te expui. Ce-ai făcut cu hîrtia pe care ți-am dat-o ?

— V-am spus.

— Unde este ?

— N-o mai am.

— Ce-ai făcut cu ea ?

— Ceea ce se face de obicei cu asemenea scrieri, care nu mai folosesc la nimic după ce te-ai servit de ele.

— Jură-mi, pe sfînta supunere, că ai folosit-o toată numai ca să-ți scrii spovedania, şi că n-o mai ai.

— Maică, vă mai spun o dată că nici lucrul acesta . nu-i mai important decît cel dintîi, aşa că n-am să jur. ";

— Jură ! îmi spuse ea, jură sau...

— N-am să jur.

— N-ai să juri ?

— Nu, maică.

— Aşadar eşti vinovată ?

— De ce-aş putea fi vinovată ?

— De toate ; fiindcă eşti în stare de orice. Ai Iau- j dat-o atîta pe starețа dinaintea mea, doar ca să mă în- j joseşti pe mine ; ai disprețuit datinile înlăturate de ea, \ legile desființate pe care eu am crezut de cuviință să le restabilesc ; ai răzvrătit mănăstirea ; ai înfrînt regulile, ai iscat zîzanie ; ți-ai călcat toate îndatoririle ; m-ai silit să te pedepsesc şi să le pedepsesc şi pe cele ademenite de tine, ceea ce mă doare şi mai mult. Aş fi putut să iau

"suri cît se poate de aspre împotriva ta, dar te-am cru-mt • am crezut că ai să-ți recunoşti vina, că ai să reca-eti spiritul tagmei noastre şi că ai să revii la mine ; dar n-ai făcut-o. în mintea ta se coace un lucru rău ; ai anumite planuri ; trebuie să le cunosc, spre binele mănăstirii, şi le voi cunoaşte ; asta s-o ştii de la mine. Soră *Suzana,* spune-mi adevărul.

Vi 1-am spus.

Am să plec ; teme-te de întoarcerea mea... uite că mai stau ; îți mai las încă o clipă, să te hotărăşti... Dă-mi hîrtiile, dacă mai există...

— Nu le mai am.

Sau jură-mi că nu cuprindeau decît spovedania.

— N-am să jur...

Mai rămase o clipă, fără să scoată o vorbă, apoi plecă şi se întoarse împreună cu patru dintre favorite ; toate păreau că-şi ieşiseră din minți de furie. M-am aruncat la picioarele lor, cerşindu-le mila. Ele strigau, laolaltă : ,,Fiți fără milă, maică stareță ; nu vă lăsați înduioşată ; ori dă hîrtiile, ori să se ducă la *in pace* [1]... Le îmbrățişam genunchii, cînd uneia, cînd alteia, şi le spuneam, chemîndu-le pe nume : „Maică Sainte-Agnes, maică Sainte-Julie, cu ce v-am greşit ? De ce întărîtați starețа împotriva mea ? Eu aşa v-am făcut ? De cîte ori n-am cerut îndurare pentru voi ? Ați uitat ? Şi voi erați vinovate, iar eu nu sînt".

Starețа, neclintită, mă privea şi-mi spunea :

— Dă hîrtiile, nenorocito, sau arată ce cuprindeau.

— Maică, strigau ele, nu i le mai cereți, prea sînteți bună ; n-o cunoaşteți ; are o fire răzvrătită, şi numai as primea îi poate veni de hac ; ea vă sileşte la asta ; cu atît mai rău pentru ea.

. ~ Dragă maică, îți jur că n-am greşit cu nimic, nici m fața lui Dumnezeu, nici în fața oamenilor.

Nu ăsta e jurămîntul pe care ți-1 cer.

O fi scris împotriva noastră şi a dumitale vreun memoriu către marele vicar, către arhiepiscop ; Dumne-cum o fi zugrăvit viața din lăcaşul nostru ; rău-

temnițe mănăstireşti, adevărate cavouri, purtau nu-*pace.*

lui i se dă lesne crezare, maică ; trebuie să-i venim hac, dacă nu vrem să ne vină ea nouă. Stareța adăugă :

— Vezi, soră Suzana...

M-am ridicat dintr-o dată în picioare şi i-am gț:

— Am văzut tot ; şi-mi dau seama că sînt pierdi dar, o clipă mai devreme sau mai tîrziu, e totuna, ceti cu mine ce vă place ; dați ascultarei furiei lor, ceti nedreptatea pînă la capăt...

Şi spunînd acestea le-am întins brațele. Ele mi 1« şi înhățat. Mi-au smuls vălul ; m-au despuiat fără ru. şine. Mi-au găsit la sîn un mic portret al fostei starețe; 1-au luat ; le-am rugat să-mi dea voie să-1 mai sărut c dată ; n-au vrut. Mi-au zvîrlit o cămaşă, mi-au scos ciorapii, m-au acoperit cu un sac şi m-au mînat, desculță şi cu capul descoperit, de-a lungul coridoarelor. Strigam. chemam în ajutor ; zadarnic însă, pentru că trăseseră clopotele dînd de veste să nu iasă nimeni. Mă rugam cerului, trîntită la pămînt, iar ele mă tîrau. Cînd am a-juns la capătul scărilor, îmi sîngerau tălpile şi mi se zdreliseră pulpele ; eram într'-un asemenea hal, de-aş fi putut înduioşa şi-o inimă de piatră. Şi touşi, ele au descuiat cu nişte chei grele uşa unei cămăruțe întunecoase zidită în pămînt, şi m-au îmbrîncit pe-o rogojină putrezită de igrasie. Acolo am găsit o fărîmă de pîine neagri şi un urcior cu apă,

împreună cu nişte vase grosolane, Un capăt răsucit al rogojinei servea drept pernă ; pe ui bolovan se găseau o țeastă de mort şi un crucifix de lemn. Primul meu gînd a fost să-mi pun capăt zilelor; mă strîngeam de gît şi-mi sfîşiam îmbrăcămintea c» dinții ; scoteam strigăte înfiorătoare ; urlam ca o fiară; mă izbeam cu capul de ziduri ; mă umplusem toată de sînge ; am încercat să-mi iau zilele ; peste puțină vreme, mi s-au sleit puterile. Am petrecut acolo trei zile, ere-zîndu-mă închisă pentru toată viața. In fiecare dimineață, una din cele ce mă chinuiseră venea şi-mi spunea:

— Supune-te stareței, şi vei ieşi de-aici.

— N-am făcut nimic, nu ştiu ce vreți de la mine

Ah ! maică Sainte-Clement, există un Dumnezeu...

A treia zi, pe la orele nouă seara, uşa s-a deschis: veniseră aceleaşi maici. După ce-au lăudat milostenia

Caretei, mi-au dat de veste că ea mă iertase şi că aveau

^ mi dea drumul.

ba _ E prea tîrziu, le-am răspuns eu ; lasați-ma, vreau

"a 'Sar aeîe m-au ridicat, m-au tîrît şi m-au dus în chi-<;a mea unde ne aştepta stareța.

L-am întrebat pe Dumnezeu ce să fac cu tine ; şi

el mi-a muiat inima : vrea să-ți arăt milă ; mă supun lui. îngenunchează şi cere-i iertare.

Am îngenuncheat şi-am spus :

Doamne, îți cer iertare pentru păcatele mele, aşa

cum tu, pe cruce, ai cerut pentru mine.

Cîtă trufie ! strigară ele ; adică ea ar fi asemeni

lui Isus Cristos, iar noi asemeni jidovilor care 1-au răs tignit.

— Lăsați-mă pe mine, le-am răspuns eu ; pnviți-va

pe voi înşivă şi judecați-vă.

— Mai e ceva, îmi spuse stareța. Jură-mi pe sfînta su

punere că n-ai să vorbeşti niciodată despre cele întîm-

plate.

— Aşadar, aţi făcut un lucru rău, de vreme ce mă puneţi să jur c-am să tac. Vă jur că nimeni, în afară de conştiinţa voastră, n-o să ştie niciodată, nimic.

— Juri ? ;

— Da, jur.

M-au despuiat apoi de veşmintele pe care mi le dăduseră şi m-au lăsat să mă îmbrac cu ale mele.

Răcisem din pricina umezelii ; mă găseam într-o stare jalnică, tot corpul îmi era zdrobit ; de mai multe zile abia dacă gustasem cîteva picături de apă şi puţină pîine. Credeam că de aici înainte nu voi mai fi prigonită. Şi ca urmare imediată a zguduirilor prin care trecusem, dovedind cită putere are natura în fiinţele tinere, m-am întremat repede ; iar cînd am reapărut, am găsit întreaga mănăstire convinsă că fusesem bolnavă. Mi-am reluat treburile monahiceşti şi locul în biserică. Nu uitasem nici de hîrtii, nici de tînăra maică în ale cărei mîini le încredinţasem ; eram sigură că ea le păstrase cu grijă, af şi cu nelinişte. La cîteva zile după ce ieşisem din în-isoare, tot cam 1& ora cmd i le dădusem, adică atunci

cînd îngenuncheam şi ne cufundam în stranele noastr plecîndu-ne una spre alta, cineva m-a tras binişor ^ rochie ; ani întins mîna şi mi s-a dat un bilet care nu ^ prindea decît aceste cuvinte : „Cît de îngrijorată am {0,i din pricina ta ! Şi cu hîrtiile acelea cumplite ce să fac f' După ce-am citit biletul, 1-am răsucit în palme şi 1-^ înghiţit. Toate acestea se petreceau pe la începutul p0s^ tului. Se apropia vremea cînd curiozitatea atrage \, Longchamp tot felul de oameni din Paris, şi mai aleşi şi mai de rînd. Aveam un glas foarte frumos ; aproaft tot atît de frumos ca mai înainte. In mănăstiri însă ni sînt lăsate la o parte nici cele mai mici însuşiri ; de acee; s-au purtat ceva mai blind cu mine ; mi-au dat mai mult libertate ; maicile pe care le învăţam să cînte se putea; apropia de mine fără teamă ; şi printre ele era şi acee; căreia îi

încredințasem memoriul, în orele de odihni pe care ..le petreceam în grădină, o luam deoparte, o pu. neam să cînte şi, pe cînd ea cînta, iată ce-i spuneam:

— Dumneata cunoşti multă lume, pe cînd eu nu cu
nosc pe nimeni. N-aş vrea să te compromiți ; mai bin;
să mor aici decît să te ştiu bănuită că m-ai ajutat ; prie
tenă dragă, ştiu că de te-ar prinde ai f: oierdută, şi ăst
tot nu m-ar salva ; şi chiar dacă pierderea dv.niitali
mi-ar aduce scăparea, n-aş primi-o cu un asemenea preț

— Să lăsăm astea, îmi răspunse ea ; spune-mi, de
pre ce-i vorba ?

— E vorba să treci hîrtiile, fără să afle nimeni, t
mîinile vreunui avocat priceput, dar avocatul să nu şti
din ce mănăstire vin, şi să-ti dea un răspuns pe ca.'
să mi-1 aduci fie în biserică, fie în altă parte.

— Fiindcă veni vorba, mă întrebă ea, ce-ai făcut c
biletul meu ?

— Fii liniştită, 1-am înghițit.

— Fii şi dumneata liniştită, n-am să uit ce mi-ai cer*;

Țineți seama, domnule, că eu cîntam în timp ce £
îmi vorbea, iar ea cînta în timp ce eu îi răspundea^ şi că vorbele noastre erau întrerupte de mersul cîntec* lui. Tînăra aceasta mai e încă în mănăstire ; fericirea < se află în mîinile dumneavoastră ; dacă se descoperă c a făcut pentru mine, nu există chin la care să nu fie s* pusă. N-aş vrea să aud că din pricina mea a intrat '

mai bine aş intra eu în locul ei. De aceea,
~nuie ardeți scrisorile mele ; în afară de interesul pe
V binevoiți să mi-1 purtați,[1] ele nu cuprind nimic care
[1] osteneala de a le păstra.

Iată ce vă spuneam pe atunci ; dar, vai ! acum ea nu mai este, şi am rămas singură...

N-a trecut mult pînă cînd prietena mea şi-a ţinut cuvîntul şi m-a înştiinţat, după cum vorbisem. A venit săptămîna mare ; o mulţime de oameni s-au adunat la slubele noastre. Am cîntat destul de bine, ca să stîrnesc din belşug acele scandaloase aplauze care îi răsplătesc pe actori în sălile de spectacole, şi care n-ar trebui să fie niciodată auzite în templele Domnului, mai ales în zilele solemne şi lugubre cînd se slăveşte amintirea fiului său răstingnit pentru ispăşirea crimelor omenirii. Tinerele mele eleve erau bine pregătite ; unele dintre ele aveau glasuri frumoase ; şi aproape toate cîntau cu expresie şi cu gust ; mi s-a părut că publicul le asculta cu plăcere şi că întreaga comunitate e mulţumită de succesul străduniilor mele.

Ştiţi, domnule, că joia sfintele daruri sînt duse din tabernacol într-un alt altar, unde rămîn pînă vineri dimineaţa. Şi tot timpul nu mai contenesc rugăciunile maicilor, care se duc la altar una cîte una sau două odată. O listă îi arată fiecăreia ora de rugăciune ; cît de mulţumită am fost cînd am citit : Sora Suzana şi sora Ursula, de la două pînă la trei dimineaţa ! La ora hotărîtă m-am dus spre altar ; prietena mea era acolo. Ne-am aşezat una ungă alta pe treptele altarului ; am îngenuncheat împreună şi timp de-o jumătate de ceas ne-am rugat amîndouă. După aceea, Ursula mi-a întins mîna, a strîns-o pe a mea şi mi-a spus :

, ~~ P°ate n-o să mai avem niciodată prilejul să stăm oe vorbă atît a vreme şi atît de nestingherite ca acum ;

^mnezeu ştie în ce silnicie trăim şi-o să ne ierte că-î j^am° Parte din timpul pe care i-1 datorăm în întregime.

u ţi-am citit memoriul ; însă nu-i greu de ghicit ce cuprinde ; în curînd voi avea răspunsul. Dar dacă răs-P sul te va îndreptăţi să-ţi ceri dezlegarea legămîntu-

p

lui, să te sfătuieşti cu vre„, pentru asta o să ai nevoie de]
nu — Aşa e.

"incecnISncSitCaătreei indatori^leM^depL!naesSlacu uşurinţă mai

a-*

_„^ J.AI^_A **tavCci,** de dispoziţiile **L t**
tente în mănăstire ?

— M-am gîndit.

— Aşadar, le vei folosi ?

— Am să văd...

-D;°r±-maimuitd^™-tei,pM - vei

aşteaptă ?

De ! Nu ştiu... ă sufăr mai muH rW?<- -^ — -*- •• " acua.

să îndrăznească să

— De ce nu ?

— Pentru că atunci mă voi afla sub ocrotirea legilor: va trebui să mă înfăţişez la proces ; am să fiu, ca si mzic aşa, între lume şi mănăstire ; am să pot vorbi, am să am libertatea de-a mă plînge ; am să vă iau martore pe toate, şi nu vor îndrăzni să-mi facă neajunsuri de care m-aş putea plînge ; au să se ferească să-şi înrăutăţească situaţia. Nici nu mi-aş dori altceva decît să se poarte rău cu mine ; dar n-au s-o facă ; fii sigură c-au să se poarte tocmai dimpotrivă. Vor stărui pe lîngă mine, îmi vor arăta răul pe care mi 1-aş face mie însămi şi mă năstirii ; la ameninţări n-au să ajungă decît atunci cîna vor vedea că ^lîndetea şi ademenirea nu duc la nimic: dar la mijloace violente nu vor mai putea recurge.

Nu-mi vine să cred că simţi atîta silă îmr ;HoK ~i~ -*-- • - *

— Dacă nu izbutesc, am să-mi cer mutarea în altă mănăstire. Sau am să pier aici.

__ E mult de suferit pînă mori. Ah, prietenă dragă, încercarea ta mă înspăimîntă : tremur şi la gîndul că-ți vor dezlega legămîntul, şi la gîndul că nu ti-1 vor dez-

vor dezlega „

a. ~— r- - - -- ---------n-, să te faci ? Ce-ai să te faci în lume ? Eşti drăguță, deşteaptă şi talentată ;

««i ii-t A r>o a f nn r>î **r»în/^ ocifî i^-**

ÎT-tn^-î-fX ***4-f*n4-~*** **^,,4-^^** . _

dar"se~spune că atunci cînd eşti cinstită toate astea nu ajută la nimic ; şi sînt sigură că vei rămîne totdeauna

— Eşti dreaptă cu mine, dar eşti nedreaptă fată de cinste ; eu tocmai pe ea mă bizui ; cu cît e mai rară în lume, cu atît trebuie să fie mai respectată.

— Toți o laudă, dar nu fac nimic pentru ea.

— Pe mine ea mă întăreşte şi mă face să fiu dîrză în hotărîrea luată. Orice mi s-ar spune, purtarea îmi va fi respectată ; cel puțin nu se va zice, ca despre atîtea altele, că am părăsit mănăstirea dintr-o patimă nesoco tită ; nu văd pe nimeni şi nu cunosc pe nimeni. Cer să fiu liberă, fiindcă jertfa libertății mele a fost făcută cu sila. Mi-ai citit memoriul ?

— Nu ; am deschis pachetul, pentru că n-avea adresă, şi mi-am închipuit că era pentru mine , dar de la pri mele rînduri am înțeles despre ce-i vorba, şi n-am citit mai departe. Ce bine-ai făcut că mi 1-ai dat ! Dacă 1-ai fi ținut încă o clipă măcar, îl găseau... Dar se apro-ceasul cînd se termină veghea noastră ; să îngenun-e bine ca maicile care urmează după noi să ne unde trebuie. Cere-i lui Dumnezeu să te lumi-să te îndrume ; am să-mi unesc rugăciunea şi . „3 mele cu alte tale.

Irm simțeam sufletul mai uşurat. Sora Ursula se ruga •in în picioare, eu îngenuncheasem ; îmi sprijinisem a de treapta cea mai de jos a altarului şi-mi întin-brațele pe treptele de sus. Nu cred să mă fi rugat •a lui Dumnezeu cu mai multă seninătate şi cu

llta Osîrrlio • ;~:. i- * •

54

:-e, nu vei izbuti ?

pentru prietena mea

55

v

i i
t

şi pentru cele două maici care urmau să vegheze potrivea prea bine cu planurile mele, aşa că
noi. Cînd m-am ridicat, credeam că sînt singură ; m >ta ^e ^ sa_i refuz.
Am primit vizita primului pre-
şelasem însă ; toate trei maicile stăteau în spatele . % 'doamnei de
Soubise şi a multor oameni aleşi ;
cu ochii scăldați în lacrimi : nu îndrăzniseră să-mi iu;dirlte't sj mă vadă

călugări, preoți, militari, magistrați,
bure rugăciunea ; aşteptau să ies singură din extazul .'u ^"nioase, femei din
lumea bună ; iar printre ei am
delirul în care mă vedeau. Iar cînd m-am întors cu fa-'"~mei ^t şi cîțiva dintre
bezmeticii cărora dumneavoastră
spre ele, pesemne că păream plină de măreție, daca ^unosc ,j curteni", şi
de care m-am despărțit cît am
fi să judec după cum mă priveau şi după spusele I0f ,spf mai repede. N-am
păstrat decît legăturile care nu
li s-a părut atunci că semăn aidoma cu fosta noast'u *t:* putut întoarce
împotriva mea ; restul 1-ani lăsat
stareță, în clipele cînd ne mîngîia ; cînd m-au văzut, a"areru maicile noastre mai
puțin pretențioase,
tresărit de parcă ar fi văzut-o pe ea. Sînt sigură c'e uitasem să vă spun că
primul semn de bunăvoință
dac-aş fi simțit vreo înclinare cît de slabă spre ipocriz:are mi s-a arătat a
fost că mi s-a redat vechea mea
ori spre fanatism, sau dac-aş fi vrut să joc vreun rol ;hilie ^m avut curajul să
cer portretul fostei noastre
mănăstire, aş fi putut izbuti. Sufletul mi se înflăcăreazt^fețe *şi* n-au
îndrăznit să mă refuze ; chipul ei şi-a
uşor, mi se înaltă şi mi se înduioşează lesne ; buna maice]uat 'locul, pe inima
mea, şi acolo va rămîne cît voi
stareța îmi spusese de zeci de ori, îmbrățişîndu-mă, cr§i. în fiecare
dimineață, întîia mea grijă *e* să-mi înalt
nimeni n-ar fi putut să-1 iubească pe Dumnezeu ca minefietui spre
Dumnezeu, iar a doua să sărut portretul ;
că eu aveam inimă de carne, iar celelalte maici — inirrînd vreau să mă rog şi-
mi simt sufletul împietrit, scot
de piatră. E drept că îmi venea foarte uşor să-i împi-,ortretui de la gît, mi-1
pun dinaintea ochilor, îl privesc
tăşesc extazul şi că? în rugăciunile pe care ea le roşiți el mă însuflețeşte.
Ce păcat că nu i-am cunoscut în-
cu glas tare, mi se întîmpla uneori să încep să vorbeșteaproape pe sfinții ale

căror chipuri le venerăm ; atunci
să-i urmăresc firul ideilor şi să spun, ca printr-o insp:.r fi fost cu totul altfel ;
ei nu ne-ar fi lăsat la picioarele
raţie, cuvintele pe care le-ar fi spus ea însăşi Celelabr sau în faţa lor cu
inimile atît de reci ca acum.
maici o ascultau, tăcute, sau o îngînau ; eu o întrer; Am primit răspuns la
memoriul meu, de la un oare-
peam, i-o luam înainte sau vorbeam odată cu ea. Stareare domn Manouri ;
răspunsul nu era nici favorabil, nici
aceasta dăinuia multă vreme ; şi se pare că şi stareuefavorabil. înainte de
a-şi spune părerea, avocatul îmi
se alegea cu ceva de la mine ; căci dacă la celelalte serea o mulţime de
lămuriri, pe care cu greu i le-aş
cunoştea imediat cînd stăteau de vorbă cu ea, în schitti putut da fără să ne
vedem ; i-am spus, aşadar, cum mă
la stareţă se cunoştea de cîte ori stătea de vorbă cu minheamă, şi 1-am
poftit pe domnul Manouri să vină la
Dar la ce pot folosi toate astea, dacă nu simţi cheirX>ngchamp. Domnii de
felul lui pornesc anevoie la
rea... Cînd ne-am terminat veghea, am lăsat locul cel^rurn ; ^cu toate astea, el
a venit. Am stat mult de vorbă ;
venite în urma noastră ; şi ne-am îmbrăţişat cu dr(e"am^ înţeles cum să ne
scriem ca să-i pot primi în mod
goste, amîndouă, înainte de-a ne despărţi. 1^ut intrebările şi să-i pot trimite
răspunsurile cerute.

Scena de la altar făcuse vîlvă în mănăstire ; mai *P'-im^f-* -— — prive?te-
mi-am folosit tot răgazul de
diţi-vă apoi şi la succesul slujbei noastre din Vinery '£ ,a %*7\ înduplec pe
oameni, să-i fac să mă înţeleagă
Mare ; am cîntat din gură, am cîntat la orgă, am fcam *wmm&purtSem™1'*
SpUneam dne SÎnt> le ară'
aplaudată. O, călugăriţe smintite ! N-am avut de fade suferit în casa
mai nimic şi iată-mă împăcată cu
toată comunitategstirire ; le-am povestit

Rinte M • r^'wom, uca(jie uupmrivirea mea ue ia

despre cruzimea cu care fusesem tratată de cind m gărisem. Toți mă compătimeau şi-mi făgăduiau ajute ; le-am mulțumit, ispunîndu-le să-şi păstre năvoința pentru ziua cînd voi avea nevoie de c; lămuriri nu le-am dat. In mănăstire nu s-a aflat despre toate acestea ; am primit de la Roma încj rea de a-mi cere dezlegarea legămîntului ; curînd-urma să fie intentată acțiunea, şi asupra ei piu t mai desăvîrşită taină./Vă puteți deci închipui cit mită a fost stareța cînd i s-a înmînat, în numele Maria-Suzana Simonin, un protest împotriva legă lui, împreună cu cererea de-a lepăda vălul căli şi de-a părăsi mănăstirea, spre a_se bucura de lib; ei după cum va crede de cuviințăTJ

Ştiam eu bine, încă dinainte^ că voi avea *de* pinat mai multe feluri de piedici: din partea legi!: partea mănăstirii, din partea cumnaților şi surorilo alarmate; ei luaseră doar toată averea familiei, şi, liberă, aş fi putut să le cer înapoi o mare parte c Am scris surorilor, îe-am rugat să nu se împotri ieşirii mele din mănăstire, le-am amintit cum fuses silită să mă călugăresc, le-am făgăduit o renunțase forme legale la orice pretenție față de moştenirea *l*= sau a mamei; am făcut tot ce-am putut ca să le corr că nu era vorba nici de interes şi nici de patimă in cercarea mea. Dar ştiam că nu trebuie să mă bizui sentimentele lor; actul pe care li-1 făgăduisem, făcu: timpul cît mă aflam încă la mănăstire, n-ar fi a nici o valoare mai apoi ; iar ca să-1 confirm, cînd veam să fiu liberă, li se părea prea nesigur ; şi-a cum le-ar fi venit lor la socoteală să-mi primească f punerile ? Şi-ar fi putut lăsa oare surioara fără adăf şi fără avere ? S-ar fi putut bucura oare de bunurile Şi lumea ce avea să zică ? Dacă sora ar fi venit si ceară o bucată de pîine, puteau s-o refuze ? Şi dacă-i dea prin gînd să se mărite, cine ştie ce fel de om p-să ia ? Şi dacă făcea copii ?... Trebuiau să se împc vească din toate puterile acestei primejdioase încercă Iată ce şi-au spus şi ce-au făcut surorile mele.

De cum a primit înştiințarea de la tribunal, sta' a dat fuga în chilia mea.

Cum, sora Suzana, vrei să ne părăseşti ? ~~ *Da* maică stareță.

H Şi-ai să protestezi împotriva legămîntului ? _ Da, maică stareță __ Nu 1-ai rostit de bunăvoie ? __ Nu, maică stareță. __ Cine te-a putut sili ?

^

— Toți.

__ Şi tatăl dumitale /

— Şi el.

_ Şi mama dumitale ?

Cj pa

— Şi de ce n-ai .strigat, cînd te-au dus înaintea alta-

'•lui ?

— Eram atît de uluită, încît nici nu-mi aduc aminte ă am fost acolo.

— Cum poți să spui asemenea cuvinte ?

— Spun adevărul.

— Cum ? Adică nu 1-ai auzit pe preot întrebîndu-te : „Soră Suzana Simonin, îi făgăduieşti Domnului să trăieşti în ascultare, castitate şi sărăcie ?"

— Nu-mi aduc aminte.

— Şi n-ai răspuns : ,,Da !" ?

— Am uitat.

— Şi-ți închipui că are să te creadă cineva ?

— Fie că are să mă creadă, fie că nu, lucrurile n-au să fie mai puțin adevărate.

— Copilă dragă, dacă s-ar ține seama de asemenea pretexte, îți dai seama unde s-ar ajunge ? Ai făcut un pas nechibzuit ; te-ai lăsat minată de răzbunare ; n-ai dat uitării pedepsele la care m-ai silit să te supun ; ai crezut că e de ajuns să-ți calci legămîntul ; dar te-ai înşelat ; asta nu-i cu putință nici în fața oamenilor, şi nici în fața lui Dumnezeu. Gîndeşte-te că sperjurul e cea mai îngrozitoare crimă ; gîndeşte-te că 1-ai şi săvîrşit m cugetul tău şi că eşti pe cale să-1 duci pînă la capăt.

•— N-am să fiu sperjură, fiindcă n-am jurat.

— Dacă ți s-a făcut vreun rău, n-a fost el oare în dreptat ?

Nu din pricină că am fost prigonită am luat această rîre.

58

59

— Atunci din ce pricină ?

— Nu simt chemare pentru viața călugărească ; r
s-a pus vălul cu de-a sila.

— Dacă n-ai simțit nici o chemare, dacă ai fost si]j
să vii aici, de ce n-ai spus-o cît mai era timp ?

— La ce mi-ar fi folosit ?

— De ce n-ai arătat aceeaşi tărie ca la Sainte-Marjj

— Oare tăria depinde de noi ? Prima dată am fy
tare, a doua oară n-am mai fost în stare de nimic.

— De ce n-ai chemat un avocat ? De ce nu te-i
împotrivit ? Ai_ avut răgaz douăzeci şi patru de oare t
A. să-ți dai seama.

— Ce ştiam eu despre toate formalitățile astea ? j
chiar dacă le-aş fi ştiut, aş fi fost oare în stare să le fo
losesc ? Aş fi putut ? Cum, maică, dumneata n-ai văaj
în ce stare mă aflam ? Dacă te-aş lua martoră, ai puta
jura că eram în toate mințile ?

—Aş jura.

—Ei bine, maică, atunci dumneata ai fi sperjur!
nu eu.

— Copila mea, ai să faci zarvă
de pomană. Vino)
în fire, te rog, pentru binele tău şi al mănăstirii ; astfe-
de fapte sînt totdeauna urmate de bîrfeli... '

Si cu toate astea, maică, nimic
mai lesne de
r """". ' Fiecare îşi are firea *ui > mi_° am
a crezu ' neaț.a iubeşti viața mănăsti
eu o urăsc ;
:™ea ' tâ ai primit de la Dumnezeu
călugăriei, iar au îmi lipseşte ; dumn
fi păcătuit în viața lu-mească şi îți
aici izbăvirea ; eu aici aş cădea nradă
şi nădăjduiesc să-mi găsesc mîntuirea
reană : am fost şi voi fi o călugăriță re

De ce spui asta ? Nimeni
îndeplineşte
toririle mai bine decît tine.

— Dar o fac anevoie şi în
silă.

_ Cu atît mai mare ți-e
meritul.

— Nimeni nu ştie mai bine decît mi
merit am ;
şi sînt silită să mărturisesc că, supu

— N-o să fie din vina mea. • :

— Oamenii sînt răi ; au să-şi închipuie tot felul d lucruri murdare despre mintea, despre sufletul şi d»* pre purtarea ta ; au să creadă...

— Creadă ce-or vrea.

— Haide, spune-mi cu inima deschisă ; dacă ai vref nemulțumire tainică, oricare ar fi ea, o putem lecui. .

— Am fost, sînt şi voi fi toată viața nemulțumită <f m-am călugărit.

— Nu cumva duhul ispitei, care ne bîntuie fără îfc cetare, şi care încearcă să ne piardă, s-o fi folosit d prea marea libertate care ți s-a dat de cîtăva vreme, *t* să te îmbie la cine ştie ce patimă vinovată ? j*

— Nu, maică ; dumneata ştii că eu nu jur cu uit cu două ; martor mi-e Dumnezeu că am sufletul curat l că nu mi-a pătruns niciodată în el vreun simțămîi[1] ruşinos.

— E de necrezut.

— Vreau să plec de-aici !

— Dacă numai mănăstirea nu-ti place...

— Mănăstirea, călugăria ; nu mai vreau să

imi ctu i -i: Vini sa-l Uimeic

chisă nici aici, nici altundeva.

fiu j„i

t-iP • dar astăzi, mîine sau în orice altă zi, fă refca Se să r'ămînă nepăzite, şi ia-mi în seamă fuga

^ai tîrziu cu putință..

; Tir71U L-uH WUJiV w . -o

Nefericite ! Ce îndrăzneşti sa-mi propui ?

"" îți dau un sfat pe care o stareță bună şi înțeleaptă

— W adu. --- față de toate ceie cărora manasti-

care-mi vorbea ^ "" «-un IUL plictiseau ; de aceea, i-am spus cu ciudă

IV T•

,, _____ să-mi potrivesc vălul, dj mîinile îmi tremurau, şi cu cît mă căzneam mai mu! să-1 îndrept, cu atît îl strîmbam mai tare ; pierzîndu-ti răbdarea, 1-am înhățat furioasă, 1-am smuls, 1-am __ jos şi am rămas dinaintea stareței cu fruntea încinsă fîşie de pînză, cu părul despletit. Iar dacă să mai rămînă sau nu, umbla de nînd :

— Isuse ! e bîntuită de diavol ; se de coli vede că a intrat necuratul în ea...

Şi se închina, plină de fățărnicie, cu crucea mată-niilor.

Nu mi-a trebuit mult timp ca să-mi vin în fire; mi-am dat seama de necuviința stării mele şi de n cotința vorbelor rostite ; mi-am dres veşmintele cum putut mai bine, mi-am ridicat vălul cap ; apoi, întorcîndu-mă

mffat vorbind cit puieam *mai* oci^o ^ t—•— - — -•-;

S ascultă-mă: dacă legile cărora m-am plms îmi vor înşela aşteptările, şi dacă, împinsă de deznădejdea vor insei * gustat-o... există o fîntîna... mănăstirea

Jiaie se £,cio<_o.— *-.. _-

— Opreşte-te, nenorocite ! Mă cutremur ! Cum ! în stare.. ?

— Aş putea chiar să nu mai mănînc, de pildă, n-aş găsi mijlocul de-a curma dintr-o dată necazurile vieții ; poți să mănînci sau să bei cmd vrei, nimeni nu te poate sili... Dacă s-ar întîmpla, după cum ți-am spus, să am curajul... şi ştii că-1 am şi că uneori e mai greu să trăieşti decît să mori... Gîndeşte-te la judecata Dom nului şi spune-mi cine i se va părea mai vinovată : sta reța sau sora ?... N-am cerut şi nu voi cere niciodată nimic de la mănăstire ; nu mă îndemna la o nelegiuire ; cruță-te de nesfîrşitele remuşcări care te vor năpădi *noi ; să ne înțelegem amîndouă...

— Nici nu te gîndi, soră Suzana ! Să-mi calc prima

' ' ' să fiu părtaşa

___ __ ..^~*nm, im.i* posedată de dia vol ; îmi pare rău că mi-am pierdut cumpătul" şi-ți cer iertare ; dar aş vrea să-ți dai seama, tocmai rile mele, cît de puțin e de drept să caut s-o Fără să mă asculte,

— Ce-o să zică lumea ? Ce-au să zică maicile ?

— Maică, am adăugat eu, dacă vrei cu orice chip s ocoleşti scandalul, s-ar putea găsi o cale. N-am nevoi{ de zestre ; nu cer decît libertatea ; nu spun să-mi de=

— Adevăratul sacrilegiu îl făptuiesc eu, maică, în fiecare zi, pîngărind prin sila mea veşmintele sfinte pe care

^Jmbrac- Scoateți-mi-le, nu sînt vrednică de ele ; adu-

r-c ,_rv,. j-„ . . . ma_ nevoja§e

- e-ai duce, ca să te simți mai bine ?

und~~ 9tiu unde > ^ar ?tiu că nu e r^u decît acolo ^_n^,te vrea Dumnezeu, şi Dumnezeu nu mă vrea aici. __ Wndeşte-te că eşti săracă lipită pămîntului. A§a e ; dar nu de sărăcie mă tem...

__sărăcia.

fi plecat
voi pleca din
voirea

Si

îmi e chezaş pentru viitor ; dacă r >a «ore păcate, aş fi fost liberă. Dar ti™> n-am s-o fac decît sau ci pavăza legilor. Poți să a]£ multă vreme. Roşesc şi ._. __.^^e nelalocul lor şi caraghi', pe care le-am spus şi le-am făcut, dar e prea tîrziu. ; reța îi tot dădea zor cu : „ce-o să zică lumea ! ce-o; spună maicile !", cînd clopotul a sunat pentru slujbj ;at, stareța a început şi toate i-au ținut it, s-a făcut linişte ; atunci, st ., le-a făcut semn _ -r--i cum au început mure : „Cine e ? Care-o fi ? Ce-a făcut ?

lucrul acesta ; în scurtă vreme nu mi-au mai răcit puțini prieteni adevărați, în afară de domnul icuri care se însărcinase să ducă treaba pînă la ca-• doar lor le puteam spune întregul adevăr. Mă gîn-' uneori cu spaimă la chinurile care mă amenințau, i revenea în minte, cu întreaga ei hidoşenie, temnița în care despărțit. Plecînd, ea mi-a spus :

CIL fusesem tîrîtă odată ; ştiam ce înseamnă sa cu* furia maicilor. I-am arătat domnului Manouri temerile mele ; el mi-a spus : „Mi-e cu neputință să te scap de toate necazurile ; vei avea destule, şi trebuia să te aştepți la asta ; e bine0 să te înarmezi cu răbdare şi să te

^ * . . w 1 •_!__ _ -
_1 _ _J!« i J. /"1? i _1
leU\l •"* CtOLd , C

întăreşti cu nădejdea că ele vor avea un sfîrşit. Cît despre temniță, îți făgăduiesc că n-ai să mai intri niciodată în ea ; în 'privința asta, las' pe mine..." într-adevăr, peste cîteva zile i-a adus stareței ordinul de a mă lăsa să fiu prezentă la înfățişări ori de cîte ori i se va cere.

A doua zi, după slujbă, stareța a pus din nou mai cile să se roage pentru mine ; s-au rugat în tăcere şi au spus cu voce înceată acelaşi imn ca în ajun. A treia zi a fost la fel, cu singura deosebire că mi s-a poruncit să stau în picioare, în mijlocul bisericii, şi că s-au citit ru găciunile pentru muribunzi şi litaniile sfinților, cu re frenul *ora pro ea* [1]. A patra zi s-a petrecut o întreagă comedie, care se potrivea de minune cu firea ciudată a stareței. La sfîrşitul slujbei, m-au culcat într-un sicriu PUS în mijlocul bisericii ; de o parte şi de alta mi s-au ±,'«ptamSS' pus candelabre şi un agheasmatar ; m-au acoperit cu un giulgiu şi mi-au cîntat slujba de înmormîntare, la sfîrşi- fiecare căluțăriță, ieşind, mă stropea cu apă -mi spunea : *Requiescat in pace* [2]. Trebuie să mănăstiresc ca să înțelegi cîtă amenințare cu- cuvintele acestea. Două călugărițe au ridicat stins luminările, şi m-au lăsat acolo, muiată 3 de apa cu care mă stropiseră din răutate, schimb n S~aU Uscat pe mine ; n_aveam cu ce să mă dunat ț'nt UPa canonul acesta, a urmat încă unul. S-a a- unat întreaga comunitate c,- rr,_, ^„.^ - -.,„.,.,„

pe-o m-a privit ca pe-o osîndită, nelegiuită a credinței ; pedeapsă de nesupunere,

r^-u a penl Domnească în

pace

- H «i plecam. Dacă mi se întîmpla să ajung vreodată gn'maV la biserică, găseam uşa încuiată ; atunci îngenun- v, m si aşteptam acolo sfîrşitul slujbei, iar dacă se - *ta* în grădină, mă întorceam în chilie. Din pricina lip- Cm de mîncare, a hranei proaste pe care o primeam şi Sei- ales din pricina mîhnirii că eram nevoită să sufăr ^contenite semne de neomenie, puterile îmi slăbiseră ; simțeam că, dacă am să mai sufăr fără să mă plîng, n-o să mai văd sfîrşitul procesului. De aceea, m-am hotărît să-i vorbesc stareței ; eram leşinată de frică ; şi totuşi am bătut, încetişor, la uşa ei. Mi-a deschis chiar ea, dar, văzîndu-mă, s-a dat înapoi cu cîțiva paşi şi mi-a strigat :

— înapoi, nelegiuite !

M-am tras înapoi.

— Mai încolo !

M-am depărtat şi mai mult.

— Ce vrei ?

— Fiindcă nici Dumnezeu şi nici oamenii nu m-au osîndit la moarte, vreau să porunceşti, maică, să mi se dea din ce să trăiesc.

— Să trăieşti ? strigă ea, repetînd cuvintele maicii bucătărese. Dar meriți să trăieşti ?

— Numai Dumnezeu ştie dacă merit sau nu ; dar vă

înştiințez că dacă şi de acum înainte nu mi se va mai da hrană, mă voi vedea silită să mă plîng ocrotitorilor mei. Aici trebuie să stau numai pînă cînd viața şi soarta îmi vor fi hotărîte.

Pleacă, îmi răspunse ea ; nu mă pîngări cu privirile tale ; o să am eu grijă...

Am plecat, şi starețа a trîntit uşa în urma mea. După cite se pare, a dat poruncile făgăduite. Dar tot neîngri-aSiu"1 PămaS ; maicilor li se părea că e o cinste să nu hn,!»4 *i* aee,Ste P°runci ale stareței ; mi se aruncau tot ucatele cele mai rele, ba încă le şi spurcau cu cenuşă sau tu alte murdării.

°e Vlață am dus tot timPul cît a ținut procesul.

nu:mi fuseseră toate interzise ; nu mă puteau vocatul ™ Sa S$_J$taU de vorbă cu Judecătorii şi nici cu a-°ri să f n!™' ?' acesta din urmă a f ost silit, de cîteva fiecare cS-688?1 amenintări ca să mă poată vedea. De

uata mă însoțea o maică ; dacă vorbeam încet,

s

să-mi vorbească, să mă ajute, să se apropie de mi chiar să atingă lucrurile de care m-aş fi folosit vreo Porunca a fost îndeplinită cu străşnicie. Coridoarele năstirii sînt înguste ; pe alocuri cu greu pot trece do odată : dacă treceam şi în fața mea se ivea o maica se întorcea dincotro venise, ori se lipea de zid, s gîndu-şi vălul şi veşmîntul, de teamă să nu le ai: pe-ale mele. Dacă aveau de luat ceva de la mine, tre să pun lucrul acela jos, şi ele îl luau cu o cîrpă ; voiau să-mi dea vreun obiect, mi-1 aruncau. Dacă a nenorocul să mă atingă, se credeau'pîngărițe, şi mer, la spovedanie sau la stareță să-i ceară dezlegare spune că linguşirea e josnică şi murdară ; ea *e* însă şi : cumplită şi mai iscusită încă, atunci cînd vrea să se plăcută prin chinurile pe care le născoceşte. De cîte nu mi-am amintit cuvintele scumpei mele starețe Moni : „Copila mea, printre toate făpturile atît de puse, de nevinovate şi de blînde pe care le vezi aic: preajma ta, să ştii că nu-i aproape nici una, da, apn nici una, din care să nu poți face o fiară turbată ; şi j tru schimbarea asta ciudată eşti cu atît mai potri[1] cu cît ai intrat mai de tînără într-o chilie şi cu 'cît noşti mai puțin lumea dinafară ; văd că vorbele mei uimesc ; să te ferească Dumnezeu să le simți adev . pe pielea ta. Soră Suzana, nu-i o bună călugărită d aceea care intră în mănăstire ca să ispăşească cine : ce mare păcat".

Nu mi-au mai dat nimic de făcut. La biserică mînea locul gol de o parte şi de alta a stranei mele. C: mîncam, stăteam singură la masă, şi rtu-mi aducea meni mîncarea ; eram nevoită să merg la bucătărie, să mi-o cer ; cînd am intrat prima dată, maica buci reasă mi-a strigat :

— Nu intra, pleacă de-aici...

M-am supus.

— Ce vrei ?

— Să mănînc.

— Să mănînci ? Nu meriți să trăieşti...

Uneori plecam şi nu mîncam nimic toată ziua ; al; ori stăruiam, şi mi se puneau pe prag bucate pe *c*-mi-ar fi fost ruşine să le dau şi cîinilor ; le luam, *pi'-'*

protesta ; dacă stăteam prea mult, îşi pierdea răbdați mă întrerupea, spunea că mint, mă contrazicea, îi rep$_{e}$. stareței toate vorbele mele, le răstălmăcea, le înrăia, jț. punea pe seamă chiar unele pe care nu le rostisem. Ce$_{5}$S vă mai spun ? Au ajuns pînă acolo, încît mi-au furat]jj. crurile, m-au despuit, mi-au luat scaunele, velintele, sal teaua ; nu mi-au mai dat rufe de schimb ; veşmintele mi ^ zdrențuiseră ; umblam aproape desculță, şi apa abia da^ puteam s-o capăt ; am fost silită de mai multe c mi-o scot singură din fîntînă, din fîntîna aceea d care v-am mai vorbit. Mi-au spart vasele ; în felul m-au silit să beau numai apa scoasă pe loc, fără s; lua cu mine, în chilie. Dacă treceam pe sub ferestre, buia să fug ca să nu-mi arunce murdăriile din c Unele maici mă scuipau în obraz. Ajunsesem înfrit - tor de murdară. Şi, fiindcă se temeau să nu mă plîng hovnicilor, mi-au interzis spovedania.

într-o zi de sărbătoare, cred că la înălțare, mi-au ,sîncât broasca de la uşă ; din pricina asta, n-am putut ie şi nu m-am putut duce la slujbă ; poate că n-aş fi apuca: să mă duc nici la alte slujbe, dacă n-ar fi venit să mi . vadă domnul Manouri, căruia i-au spus mai întîi că n; ştiu ce s-a întîmplat cu mine, că nu mai ieşeam, că nu-ir. mai vedeam de îndatoririle mele de călugărită, în timpu. acesta am reuşit, cu mari cazne, să scot broasca de la uş£ chiliei şi să mă duc la biserică. Am găsit uşa încuiată aşa cum se întîmpla cînd nu veneam printre primele M-am întins pe pămînt, cu capul şi spatele sprijinite d? pereți, cu brațele încrucişate pe piept ; trupul meu, culcat, închidea trecerea, iar cînd s-a sfîrşit slujba şi maicii? au început să iasă, prima dintre ele s-a oprit deodată' celelalte au venit după ea ; stareța a bănuit despre ce-' vorba şi a strigat :

— Călcati-o în picioare, nu-i decît un stîrv.

Cîteva maici au ascultat-o şi m-au călcat în picioare: altele s-au arătat mai omenoase ; dar nici una n-a cutezat să întindă mîna şi să mă ridice, în lipsa mea, mi-a" *luat* din chilie scăunelul pentru rugăciuni, chipul, ctitori' tei mănăstirii, icoanele, crucifixul ; nu mi-a rămas *de*[1] cît crucea pe care o

aveam la mătănii, dar curînd mi-a" 68

1

si Pe aceea. Aşa trăiam, între patru ziduri goale, îuf o odaie fără uşă, fără scaune, stînd în picioare

r~De paie, fără să am nici unul din vasele de care nu taUQoți lipsi' silită să ies noaptea afară ca să-mi fac ne-f-ie şi învinovățită, dimineața, că am tulburat odihna rcas'idui. că umblu năucă şi că mi-am pierdut mințile. Fiindcă nu-mi puteam închide chilia, intrau noaptea fă-cînd zarvă, strigau, îmi trăgeau patul, îmi spărgeau geamurile, căutau cu orice chip să mă înspăimînte. Zgomotul se auzea la etajul de deasupra şi la cel de dedesubt ; iar maicile care nu luau parte la complot spuneau că în chilia mea se petrec lucruri ciudate ; că auziseră voci înfiorătoare, țipete, zăngănit de lanțuri, că vorbeam cu strigoii şi cu duhurile rele ; că pesemne am făcut un pact cu diavolul ; şi că negreşit trebuia să nu mai locuiască nimeni pe acelaşi coridor cu mine.

în orice mănăstire există minți slabe ; ba chiar există destul de multe ; acestea credeau toate cîte s'e spuneau pe seama mea şi nu îndrăzneau să treacă pe dinaintea uşii mele ; în mintea lor tulburată mă vedeau cu înfățişare hidoasă, îşi făceau cruce cînd mă întîlneau şi fugeau de mine, strigîndu-mi : „Piei, Satană ! Doamne, aju-tă-mă !..." Odată am dat peste una dintre cele tinere ; se afla în fundul coridorului şi, cum mă îndreptam spre ea, nu era chip să rnă ocolească. ; a cuprins-o groaza. Mai întîi s-a întors cu fața spre zid, bîiguind cu glas tremurător: „Doamne! Doamne! Isuse ! Sfîntă Fecioară!..." In timpul acesta, eu mă apropiam ; cînd m-a simțit lingă ea, şi-a acoperit obrazul cu palmele, de teamă să nu mă vadă, a sărit spre mine, mi s-a aruncat furioasă m brațe şi a început să țipe: „Ajutor! Ajutor! Fie-ți mi a de mine , Sînt pierdută , Soră Suzana> nu_mi face

ac-Pst S°ra Suzana' fie-ti milă de mine !..." Şi spunînd cestea, a căzut dintr-o dată, aproape moartă, pe lespezi. luat-o . gatele ei_ celelalte maici au dat fuga de-au întîmnî Ş1 nu V~aş putea sPune cît de răstălmăcită a fost

povSS aCa din ea s_a scos cea mai ticăloasă

trupul m ~ SPUS °ă demonul necinstei se S~
strecurase în care nn n^ ;- mi S~au pus în seamă

sfătuit între ele să alunge diavolul din mine, şi au Ş~au ît cu majoritate de glasuri, că mă lepădasem de l sfințit şi de botez ; că Satana sălăşluieşte în trupul meu si mă alungă de la liturghii. O maică a" adăugat că Ir Biserică, la anumite rugăciuni, scrîşneam din dinți şi mă înfioram ; şi că, atunci cînd se înălța sfînta-cumine-cătură. eu îmi suceam brațele. Altă maică a spus că-1 calc pe Crist în picioare şi că nu mai port mătăniile (tot ele mi le furaseră) ; că afuriseam prin cuvinte pe care n-aş îndrăzni să le repet. Toate au fost de părere că se petrece cu mine ceva nefiresc şi că trebuia înştiințat marele vicar ; ceea ce, de altfel, au şi făcut.

gargle vicar era un oarecare pjirinte Hubert, om în vîrstă^ cu multă experință, aspru, "dar dreptşi luminat. I s-a povestit cu de-amănuntul neorînduiala din mănăstire ; şi nici vorbă că neorînduiala era mare şi că, dacă eu i-aş fi fost cauza, apoi cauza aceasta era cu totul nevinovată ; vă închipuiți, fără doar şi poate, că în memoriul pe care 1-au trimis n-au uitat să vorbească despre plimbările mele din timpul nopții, despre faptul că lipseam de la slujbe, despre zgomotele care se auzeau în chilia mea, despre ce văzuse una, despre ce auzise alta, despre ura mea împotriva lucrurilor sfinte, despre afuriseniile mele, despre faptele ruşinoase care mi se puneau în seamă ; cît priveşte întîmplarea cu tînăra maică, au interpretat-o cum au vrut. Mi s-au adus învinuiri atît de numeroase şi de mari, încît, cu tot bunul lui simț, părintele Hebert n-a putut să nu le ia în seamă, ba chiar a crezut că multe dintre ele erau adevărate. Lucrurile i s-au părut destul de însemnate ca să le cerceteze el însuşi ; şi-a anunțat vizita şi a venit într-adevăr, însoțit

e doi călugări tineri, care i se dăduseră ca ajutoare şi-i uşurau îndeplinirea grelelor lui sarcini, înrpt" CÎteva Zlle mai înainte, am auzit cum cineva intra

censor, noaptea, în chilia mea. Am tăcut, aşteptînd să spus rbească :
° v°ce înceată şi tremurătoare mi-a

— Soră Suzana, dormi ?

~ Nu, nu dorm. Cine e ? ^ — Eu sînt. H| ~~

Cine anume ?

^ ^ ^ ^ ^ . 71

rei maici. De fapt, pentru că nu sînt bărbat, nu prea şti» ce şi-or fi închipuit că pot face două femei împreună şi mai cu seamă o femeie singură ; cu toate astea fiindcă n-aveam perdele la pat, iar în chilia mea Se putea intra oricînd... ce să vă spun, domnule ? Pesemne! că, deşi par atît de cuviincioase, deşi li se citeşte cumin, tenia în ochi şi cinstea în cuvinte, femeile acestea au inima stricată de-a binelea ; ele, cel puțin, ştiu că ț face singură fapte ruşinoase, pe cîtă vreme eu nu şi tot astfel n-am putut înțelege de ce mă învinovăte: foloseau cuvinte atît de încîlcite, încît n-am ştiut n odată ce le-aş fi putut răspunde.

N-aş mai sfîrşi, dacă v-aş povesti toate amănunt prigoanei la care m-au supus. Ah ! domnule, dacă a\ copii, aflați din nenorocirile mele ce-i aşteaptă dacă îngăduiți să intre în mănăstire fără să simtă chema: cea mai puternică şi mai hotărîtă. Cîtă nedreptate e lume ! Se dă voie unui copil să facă ce vrea cu liber tea lui, la o vîrstă cînd n-ar trebui lăsat să hotărască să facă nici măcar cu un gologan. Mai bine ucideți-fiica decît s-o închideți, fără voia ei, într-o mănăsti: da, e mai bine s-o ucideți. De cîte ori n-am dorit să \ fi sugrumat mama, cînd m-a născut ! Soarta mi-ar fi f mai puțin cumplită. Mă veți crede cînd vă voi spune ca rni-au luat cartea de rugăciuni şi că mi-au interzis mă mai rog ? Vă dați seama că nu le puteam lăsa. Vai era singura mea mîngîiere ; îmi înălțăm brațele sp1 cer, strigam, nădăjduiam că strigătele mele vor fi auzite] de singura ființă care îmi vedea întreaga nenorocire.. Maicile ascultau la uşă ; iar într-o zi cînd mă ruganJ,j cu inima copleşită, chemîndu-1 pe Dumnezeu în ajutor, o maică mi-a spus :

— îl chemi degeaba, pentru tine nu există Dumn
zeu ; mori deznădăjduită, şi fii blestemată...

Altele au adăugat :

— *Amen ! Amen !*

Dar iată un lucru care vi se va părea mult mai ciud< decît toate celelalte. Nu

ştiu dacă le-a împins răutăți sau dacă li se părea aşa ; oricum, deşi nu făcusem ni care să arate că mi-aş fi pierdut mințile, şi cu atît puțin că aş fi fost în puterea duhurilor necurate, maicii[8']

. nu mi se mai dădea hrană decît atîta cît să nu tățue - foame ; mă copleşeau cu caznele, sporeau spai-| rn°f în preajma mea ; nu-mi lăsau nici o clipă de o-"•h ă noaptea ; făceau totul ca să-mi doboare sănătatea • ă ini tulbur* mințile ; au fost de o cruzime cum nu vă SuteH închipui. De altfel, vă veți putea da seama de P-ta ' dacă am să vă povestesc o singură ispravă de-a lor : 3S î'ntr-una din zile, pe cînd ieşeam din chilie ca să mă duc la biserică sau în altă parte, am văzut pe jos, de-a curmezişul coridorului, un cleştişor ; m-am aplecat să-1 ridic şi să-1 pun în aşa fel, încît aceea care 1-a pierdut să-1 poată regăsi cu uşurință : din pricina luminii n-am putut să văd că era aproape roşu ; 1-am apucat, dar cînd i-am dat drumul, odată cu cleştişorul s-a dus şi toată pielea arsă de pe degetele mele. Noaptea, puneau în locurile pe unde trebuia să trec tot felul de piedici, fie la picioare, fie la înălțimea capului ; m-am rănit de zeci de ori ; mă întreb cum de-am scăpat cu viață. N-aveam cu ce să-mi luminez drumul şi eram silită să umblu tremurînd, cu mîinile întinse, îmi presărau în cale cioburi de sticlă spartă. Eram hotărîtă să spun toate acestea, şi mi-am ținut oarecum cuvîntul. Fiindcă găseam uşa privaților închisă, eram silită să cobor mai multe etaje şi să alerg în fundul grădinii, dacă găseam poarta descuiată ; iar dacă era încuiată... Ah ! domnule, îndrăcite ființe devin călugărițele, cînd sînt sigure că merg la pas cu ura stareței şi cînd cred că-1 slujesc pe Dumnezeu chinuindu-te ! Abia aşteptam să sosească ar-hidiaconul, abia aşteptam să mi se sfîrşească procesul.

Iată şi clipa cea mai îngrozitoare din viața mea ; căci, gîndiți-vă, domnule, habar n-aveam în ce culori mă zugrăviseră maicile față de vicar, şi nici că el venise numai din curiozitatea de-a vedea o bîntuită de diavol sau una care se prefăcea că-i bîntuită. Maicile îşi dădură seama ca numai printr-o spaimă puternică mă vor putea aduce intr-o asemenea stare, şi iată ce-au făcut :

•in ziua venirii vicarului, de cu zori, stareța intră în

cniiia mea ; era însoțită de trei maici ; una dintre ele P. ta ua agheasmatar, alta cu crucifix şi cea de a treia zise- Cu glas Puternic şi amănințător, starețа îmi

Parte,

vremea mai "" eh a cunoaşteți mine ; cari sfătui din cu ne ; căcijfc

>' eJ ban '.cu

^ asculte „S?? "^'^W^£? * ^

sis?-ass^s^

,moartă, de ci or.-T,,POrUncea să Ju înfiat"ul trin:is

marelui n

ve

f. «răbit, după

—"°»n ue

• - — ^e grăbesc să autoritatea J •

-•* «'« «Josit do ? '/-.—"^""«iisă. a le Jese

smuls un oftat adînc. Eram leoarcă de apă ; curgeau rai"a- de pe veşmintele mele : turnaseră peste, mine apa jir° agheasmatarul cel mare. Zăceam pe-o rînă, în udă-§ cu fruntea sprijinită de zid, cu gura întredeschisă, tUrochii pe jumătate stinşi şi închişi ; încercam să-i desfid şi să privesc, dar mi se părea că sînt învăluită de Cp<mri, prin care nu puteam zări decît rochii care flu-turau pe lîngă mine, şi încercam zadarnic să mă prind de rochiile acestea. Sprijinindu-mă într-o mînă, încercam s-o întind pe cealaltă ; voiam s-o ridic, dar mi se părea nespus de grea ; încetul cu încetul, însă, mi-a trecut leşinul ; m-am ridicat, m-am sprijinit cu spatele de zid ; mîinile îmi atîrnau amîndouă în apă ; capul mi se lăsase pe piept, şi am stat aşa, scoțînd din cînd în cînd gemete nedesluşite şi jalnice. Maicile îmi aruncau priviri pline de neîndurare, de asprime, care-mi tăiau curajul de-a le ruga. Stareța zise :

— Ridicați~o în picioare.

M-au luat de subsuori şi m-au ridicat. Stareța adăugă :

— Cu atît mai rău dacă nu vrea să se roage ; ştiți ce aveți de făcut ; începeți.

Credeam că aduseseră funiile ca să mă sugrume ; le-am privit cu ochii plini de lacrimi. Am cerut să-mi dea crucifixul ca să-1 sărut, dar nu mi 1-au dat. Am cerut să sărut funiile, şi mi le-au întins. M-am plecat, am apucat patrafirul sfințit al stareței, şi 1-am sărutat, spu-nîncl :

— Doamne, fie-ți milă de mine ! Doamne, fie-ți milă de mine ! Dragile mele maici, căutați să nu mă chinuiți.

Şi le-am întins gîtul.

N-aş putea să vă spun nici ce s-a întîmplat cu mine, nici ce mi-au făcut ; e sigur că cei ce sînt duşi la locul de execuție — şi eu mă credeam asemeni lor'— îşi dau sufletul înainte de-a fi ucişi. M-am pomenit pe paiele care-mi țineau loc de pat ; îmi legaseră mîinile la spate şi-mi puseseră un crucifix mare, de fier, pe genunchi...

•••îmi dau seama, domnule marchiz, de tot răul pe care vi-1 pricinuiesc povestindu-vă toate acestea, dar ați Vrut să ştiți dacă sînt cît de cît vrednică de mila pe care-o aştept din partea dumneavoastră...

^Wffi^ WB_^ ;Saf^ne ^«t'lS*1 *** >z<P mB?,?*?!010"! ur - p21a;> P"P Wr_Brfof,3r9JB°Fa

forța, iar celelalte m-au împins de umeri. Simțeam t ate mişcările lor, dar îmi era 'cu neputință să bă-niesc de ce le fac ; în cele, din urmă am priceput totul. ° După binecuvîntare, marele vicar şi-a scos odăjdiile, "mbrăcînd doar stiharul şi etola, şi a venit spre treptele altarului unde mă găseam îngenuncheată. Venea între cei doi preoți, cu spatele întors spre altarul pe care ,-e vedeau sfintele daruri, şi cu fața spre mine. Apropiin-du-se. vicarul zise :

— Ridică-te, soră Suzana.

Maicile care mă țineau m-au smucit dintr-o dată în sus ; celelalte m-au înconjurat, ținîndu-mă de după mijloc, ca şi cum le-ar fi fost teamă să nu le scap. Vicarul spuse :

— Dezlegați-i funiile.

Dar nu i-au dat ascultare ; se prefăceau că văd cîtă primejdie ar fi dacă mi s-ar da drumul ; v-am spus însă că vicarul era un om dintr-o bucată ; el mai spuse o dată, Care şi apăsat :

— Dezlegați-i funiile.

Atunci s-au supus.

Cînd mi-am simțit mîinile libere, am scos un geamăt îndurerat şi ascuțit, care 1-a făcut pe vicar să pălească ; fățarnicele maici din preajma mea s-au tras înapoi, pre-făcîndu-se înspăimîntate.

Vicarul şi-a venit repede în fire ; maicile s-au întors, avînd grijă să tremure.

— Cei cu tine ? m-a întrebat vicarul.

I-am răspuns, arătîndu-i brațele ; funia cu care mă legaseră îmi pătrunsese aproape pe de-a-ntregul în carne ; brațele îmi erau învinețite din pricina sîngelui oprit şi revărsat din vasele lui ; vicarul pricepu că geamătul se datora durerii cauzate de sîngele care începea să circule iar. Şi spuse :

— Să i se ia vălul.

Maicile, care cususeră vălul în mai multe locuri fără ca eu să bag de seamă, începură să-1 smulgă dîndu-şi mai multă osteneală decît ar fi fost nevoie ;

trebuia ca preotul să mă vadă zănatică, posedată de diavol sau nebună ; GU toate acestea, tot trăgînd, firul se desprinse pe a-

Abia atunci am simțit prin ce întrece crestinismuj toate religiile din lume şi cîtă adîncă înțelepciune există în ceea ce oarba filozofie numeşte nebunia crucii. In halu] în care mă găseam, la ce mi-ar mai fi putut folosi icoana unui legislator fericit şi copleşit de glorie ? Eu însă î] vedeam pe nevinovat cu coapsa străpunsă de lance, cu fruntea încununată de spini, cu mâinile şi picioarele străpunse de piroane, dîndu-şi sufletul în dureri, şi îmi spuneam ; „Iată Dumnezeul meu, şi mai îndrăznesc să mă vaiet *î"* ...Am stăruit în gîndul acesta şi-am simțit cum îmi rena'şte mîngîierea în suflet ; am priceput deşertă- , ciunea vieții şi m-am bucurat că mă despart de ea, înainte de a-mi înmulți păcatele. Totuşi, socotindu-mi anii şi gîndindu-mă că n-am decît douăzeci, am oftat ; eram prea slăbită, prea doborîtă ca să-mi pot înălța sufletul deasupra spaimelor morții ; dacă aş fi fost pe deplin sănătoasă, cred că le-aş fi privit cu mai mult curaj.

Cînd s-a întors starețа împreună cu satelitele ei, m-au găsit mai *treazăă* decît se aşteptau şi decît ar fi voit ele să fiu. M-au ridicat în picioare, mi-au pus vălul pe obraz ; două dintre ele m-au prins de subsuori ; o a treia m-a împins din-urmă, iar starețа mi-a poruncit să umblu. Mergeam fără să văd unde, convinsă că mă îndrept spre locul osîndei ; şi mergînd, mă rugam : „Doamne, fie-ti milă de mine .' Doamne, ajută-mă ! Nu mă părăsi ! lartă-mă, dacă ti-am greşit .'"

Am ajuns în biserică. Marele vicar oficiase slujba. Toate maicile erau adunate acolo. Am uitat să vă spun că atunci cînd m-am ivit în prag, cele trei maici, care mă mînau strîngîndu-mă şi îmbrîncindu-mă furioase, păreau că se frămîntă în jurul meu, şi unele mă tîrau de mîini, ca să intru, în timp ce altele, din spate, mă trăgeau înapoi, ca şi cum n-aş fi vrut, ca şi cum mi-ar fi fost silă să pătrund în biserică, deşi eu nu mă împotriveam de loc. M-au mînat spre treptele altarului: abia mă mai țineau picioarele ; mi-au dat brînci să îngenunchez, ca şi cum eu n-aş fi vrut ; apoi m-au ținut, de parcă aş fi avut de gînd să fug. După ce sa cîntat *Veni Creator* şi au fost scoase sfintele daruri, vicarul a dat t>inecuvînta-rea. In clipa binecuvântării, când trebuie să te

ânclini cu respect, maicile care mă țineau de mîini m-au încovoiat

Vicarul ceru chipul lui Crist şi mi-1 dădu să-1 sărut ; „ sărutat picioarele, mîinile şi rana din coapsă. J'3 Apoi mi-au poruncit să mă rog cu glas tare ; am pus • nana jos şi, după ce-am îngenuncheat, am spus :

ɒ __ Doamne, Mîntuitorul meu, tu care ai pierit. de cruce pentru păcatele mele şi ale întregului neam omenesc, te iubesc din toată inima ; fă-mă şi pe mine vrednică'de toate chinurile pe care le-ai îndurat ; fă să curgă asupra mea un strop din sîngele care ti-a curs ție, ca să mă curăț de păcate. lartă-mă, Doamne, aşa cum -iert şi **|eu** tuturor duşmanilor mei...

După ce m-am rugat, vicarul mi-a zis :

— Fă mărturie de credință... şi am făcut-o.

— Fă mărturie de iubire... şi am făcut-o.

— Fă mărturie /ie nădejde... şi arn făcut-o.

— Fă mărturie de milostenie... şi am făcut-o.

Nu-mi mai aduc aminte cu ce vorbe am făcut mărturiile acestea ; dar cred că erau patetice, căci le-am auzit pe cîteva maici suspinînd, iar pe cei doi călugări tineri i-am văzut plîngînd; arhidiaconul m-a întrebat, uimit, de unde scosesem rugăciunile pe care le spusesem.

I-am răspuns:

— Din fundul inimii mele; acestea îmi sînt gîndurile şi simțămintele ; martor mi-e Dumnezeu care ne-aude pretutindeni şi e de față aici, pe altar. Sînt creştină şi nevinovată ; dacă am greşit, Dumnezeu singur ştie ; şi numai el e îndreptățit să-mi ceară socoteală şi să mă osîndească...

La auzul cuvintelor mele, vicarul aruncă o privire cumplită stareței.

Apoi ceremonia aceasta, în care măreția Domnului fusese batjocorită, lucrurile cele mai sfinte pîngărite, şi demnitarul bisericii făcut de ocară, se încheie ; maicile se retraseră ; am rămas doar eu, stareța şi cei doi călugări tineri. Arhidiaconul se aşează, scoase memoriul care [1] se trimisese împotriva

mea, îl citi cu glas tare şi-mi Puse întrebări legate de învinuirile ce mi se aduceau.

— De ce nu te spovedeşti ? mă întrebă el.

Fiindcă nu sînt lăsată s-o fac.

De ce nu te atingi de cuminecătură ? Fiindcă nu mi se dă voie.

eq s3p *ui n*

^s ÎF*wosm • jSnn J "B ?3^W aamm%? BJtS U_r n^'

- «I FZ3JO 'Buezno » L q"P T"?

:Spn"s,-'5F-.

porunca ; eu, însă, le iert, maică, şi te iert şi pe dum-
ața că le-ai dat porunca ; n-am venit să aduc învinuiri
"lUnui, ci să mă apăr. .....

— De ce n-ai mătănii, nici crucifix *!*

__ Fiindcă mi le-au luat.

Unde-ți este cartea de rugăciuni ?

— Mi-au luat-o.

__ Atunci cum te rogi ?

. Mă rog în inimă şi în cuget, cu toate că m-au oprit de la rugăciune.

— Cine ți-a dat oprelıştea asta ?

— Starețа...

Ea vru din nou să spună ceva.

— Maică stareță, îi spuse vicarul, e adevărat sau nu că ai oprit-o să se roage ? Spune numai da sau nu.

— Credeam că, şi pe bună dreptate credeam că...

— Nu te-am întrebat asta ; ai oprit-e să se roage, sau nu ?

— Am oprit-o, dar...

Starețа ar mai fi vrut să adauge ceva.

— Dar, îi tăie vorba vicarul, dar... soră Suzana, de ce eşti desculță ?

— Fiindcă nu mi se dau nici ciorapi, nici pantofi.

— De ce rufele şi veşmintele îți sînt atît de vechi şi de murdare ? '

— Fiindcă nu mi s-au mai dat rufe de vreo trei luni, şi fiindcă sînt silită să mă culc îmbrăcată.

— De ce te culci îmbrăcată ?

— Fiindcă n-am nici perdele, nici saltea, nici velință. nici cearşaf, nici rufe de noapte.

— De ce nu le ai ?

— Mi-au fost luate.

— Hrană ți se dă ?

— Eu cer...

Va să zică, nu ți se dă ? Am tăcut ; iar vicarul adăugă :

e necrezut cum de s-au purtat atît de aspru cu să fi săvîrşit vreun păcat care să merite aspri-asta.

— De ce nu iei parte la liturghii şi la sfintele slujbe '

— Fiindcă nu mi se dă voie.

Stareța voi să se amestece în vorbă, dar vicarul ft spuse cu asprime :

— Taci, maică stareță...

— De ce ieşi noaptea din chilie ?

— Fiindcă m-au lăsat fără apă, fără urcior şi fără vase în care să-mi fac nevoile.

— De ce se aud zgomote, noaptea, în chilia ta ?

— Fiindcă vor să-mi răpească liniştea.

Stareța voi din nou să vorbească, dar vicarul îi spuse pentru a doua oară :

— Maică stareță, ți-am spus să taci ; ai să răspunzi cînd vei fi întrebată...

Apoi către mine :

— Ce-i cu maica pe care ti-au smuls-o din mîini şi au găsit-o trîntită pe jos, în coridor ?

— E urmarea groazei de mine, insuflată maicilor.

— Iți este prietenă ?

— Nu, părinte.

— N-ai intrat niciodată în chilia ei ?

— Niciodată.

— Nu i-ai făcut niciodată vreun lucru de ruşine, nici ei şi nici alteia ?

— Niciodată.

— De ce te-au legat ?

— Nu ştiu nici eu.

— De ce nu ti se închide uşa la chilie ?

— Fiindcă am spart broasca.

—' De ce ai spart-o ?

— Ca să deschid şi să" pot veni la slujbă, în ziua înălțării.

— Va să zică, ai fost la biserică în ziua aceea .'

— Da, părinte...

Stareța spuse :

— Părinte, nu-i adevărat ; toate maicile pot depune mărturie...

Am întrerupt-o :

— Pot depune mărturie că uşa bisericii era încuiată ; că m-au găsit culcată dinaintea uşii acesteia şi că le-ai poruncit să mă calce în picioare, iar unele au şi îndepli-

- -pj căi ne sînt ascunse, a vrut să adune asupra unei C31gure nefericite toate cruzimile împrăştiate în nepâ-S1-insele ei hotărîri asupra mulțimii nesfîrşjte de nenoro-

te "care au pus înaintea mea piciorul în mănăstire şi Care îl vor mai Pune' după mine. Am suferit, am suferit Crunt ; dar soarta asupritoarelor mele mi s-a părut totdeauna şi mi se pare şi acum mai de plîns decît a mea. Aş fi vrut şi mi-ar fi fost mult mai plăcut să mor decît să fiu în locul lor. Necazurile mele vor avea sfîrşit prin bunăvoința dumneavoastră ; dar maicilor le va rămîne a-mintirea. ruşinea şi remuşcările pentru crimele făptuite, pînă în ceasul de pe urmă. Fiți sigur că ele se simt vinovate de pe acum ; se vor învinovăți toată viața, şi groaza va coborî în mormînt odată cu ele. Cu toate astea, domnule marchiz, starea mea e şi astăzi de plîns, viața mi-e o povară ; sînt femeie şi am mintea slabă, ca toate femeile ; Dumnezeu mă va părăsi ; simt că n-am nici puterea şi nici curajul să mai îndur încă o dată ceea ce am îndurat. Domnule marchiz, temeți-vă să nu se abată din nou nenorocirea asupra mea ; chiar dacă vă vor seca ochii plîngîndu-mi soarta, chiar dacă vă vor sfîşia mustrările, tot n-am să mă reîntorc din prăpastia în care voi cădea ; prăpastia aceea se va închide pentru totdeauna asupra unei biete deznădăjduite.

— Poți să te duci, îmi spuse arhidiaconul.

Unul dintre preoți îmi întinse mîna, ajutîndu-mi să mă ridic, iar

arhidiaconul adăugă :

— Ți-am pus întrebările pe care voiam să ți le pun ; acum o voi întreba pe stareță, şi nu" voi pleca de-aici pînă cînd nu voi pune rînduială în toate.

Am plecat, întreaga mănăstire clocotea. Le-am găsit pe maici în pragurile chiliilor, vorbindu-şi de la un capăt la altul al coridorului ; de cum m--am ivit, s-au şi retras, trîntind cu putere uşile, care se închideau una după i alta, cu zgomot. Am intrat şi eu în chilia mea, am îngenuncheat lîngă zid şi m-am rugat lui Dumnezeu să țină seama că-i vorbisem cu destulă cumpătare arhidiaconu-
| lui şi să-i arate nevinovăția mea şi adevărul.

Tot mă mai rugam, cînd au intrat în chilie arhidia-
I conul, stareța şi cei doi călugări. V-am spus că n-aveam
| nici perdele, nici scaun, nici scăunel pentru rugăciune,

sa

— Păcatul meu e că nu simt chemarea pentru călu gărie şi că am cerut să fiu dezlegată de legămîntul făcut cu de-a sila.

— Asta au s-o hotărască legile, şi orice ar hotărî ele, trebuie ca pînă atunci să-ti îndeplineşti îndatoririle de maică. ,

— Părinte, nimeni nu le îndeplineşte mai cu străşni cie decît mine.

— Trebuie să te bucuri de soarta tuturor celorlalte maici.

— Nici nu cer altceva.

— N-ai să te plîngi împotriva nimănui ?

— Nu, părinte, v-am spus ; n-am venit să învinuiesc, ci să mă apăr.

— Poți să te duci.

— Unde să mă duc, părinte *'l*

— în chilia ta.

Am făcut cîtiva paşi, apoi m-am întors şi am îngenuncheat la picioarele stareței şi ale arhidiaconului.

— Ei, ce mai este ?

Şi arătîndu-i capul rănit în mai multe locuri, picioarele însîngerate, brațele învinețite şi slabe, zdrențele murdare şi sfîşiate care mă acopereau, i-am spus :

— Iată !

Parcă vă aud, pe dumneavoastră, domnule marchiz, cît şi pe cei ce vor mai citi memoriile acestea ': „Atîtea grozăvii necurmate şi mereu altele ! Atîtea cruzimi meşteşugite, la nişte suflete cuvioase ! Nu poate fi adevărat !" Recunosc că aşa pare, dar n-am scris decît adevărul, cerul mi-e martor ; iar dacă am lăsat să se strecoare printre rînduri măcar o umbră de calomnie, tot cerul să mă judece cu toată asprimea sa, şi să mă osîndească să ard în focul cel veşnic .' Deşi am putut să-mi dau seama, vreme îndelungată, că duşmănia unei stareței e un imbold puternic pentru perversitatea firească a unora, mai cu seamă cînd se face o cinste, o laudă şi o fală din asemenea nelegiuiri, ura n-o să mă împingă la nedreptăți-Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îmi spun că toate cîte mi s-au întîmplat mie nu s-au mai întîmplat încă nimănui şi nici nu se vor mai întîmpla, în veci. Odată (şi deie Domnul să fi fost prima şi ultima dată !), soarta, ale

oameni care nu se dau îndărăt de la nimic în atacul f . care calcă în picioare şi ce-i drept, şi ce nu e, care cunosc şi neagă cu aceeaşi neobrăzare şi nu roşesc nici !j$_e$ mustrări, nici de bănuieli, nici de clevetiri, nici de bîrfeli-e greu să biruie, mai ales la tribunale, unde o-bişnuința şi plictiseala împiedică să fie cercetate ca lu-jnea cazurile mai însemnate, şi unde un protest ca al meu $_e$ totdeauna privit cu ochi răi de politicianul care se teme că izbînda unei călugărițe cerîndu-şi dezlegarea legămîn-tului ar trage nenumărate altele pe aceeaşi cale ; el simte, în taină, că de s-ar îndura să doboare, măcar pentru o singură nenorocită, porțile acestor temnițe, mulțimea s-ar repezi să le dărîme. De asta tribunalul are grijă să ne descurajeze, să ne împace pe toate cu soarta, nimicin-du-ne nădejdea că am putea-o schimba. Mi se pare, totuşi, că într-un stat condus ca lumea ar trebui să fie tocmai dimpotrivă : să intri greu în mănăstire şi să poți ieşi uşor. Şi de ce nu s-ar adăuga şi un

astfel de caz la atîtea altele, în care lipsa unei formalități neînsemnate nimiceşte procedura, chiar cînd altminteri e justă ? Mănăstirile sînt ele oare atît de trebuincioase pentru temeliile unui stat ? A făcut Isus Cristos călugări şi călugărițe ? Biserica nu se poate cu nici un chip lipsi de ei ? Ce nevoie are mirele sfînt de atîtea fecioare nebune ? Şi ce nevoie are neamul omenesc de atîtea victime ? Oare nu se va simți niciodată trebuința de a strimta gura a-cestor prăpăstii, în care neamurile viitoare se vor pierde ? Toate rugăciunile făcute din obişnuință acolo prețuiesc oare cît gologanul dat din milostenie unui sărac ? Şi e oare voia lui Dumnezeu să vadă trăind în sihăstrie omul Pe care 1-a menit să trăiască laolaltă cu semenii săi ? Dumnezeu, care 1-a făcut atît de nestatornic, atît de uşu-r^ic, cum poate îngădui îndrăzneala legămintelor călugăriei ? Legămintele acestea, împotriva firii omeneşti, pot fi oare păzite fără abatere de către oameni, în afara celor ^cîțiva cărora plămada le e greşită, iar inima le e secătuită de orice fel de imbold ? Dacă ne-ar îngădui mintea să cunoaştem tot atît de uşor şi de bine alcătuirea lăuntrică a omului, pe cît ne îngăduie să-i cunoaştem înfățişarea, n-ar fi drept oare să socotim ca anormale asemenea ființe ? Şi toate slujbele acestea lugubre,

nici saltea, nici velință, nici cearşafuri şi nici vase ; v-ani spus că uşa nu mi se închidea şi că n-aveam aproape nici un geam nespart la ferestre. M-am ridicat în pj„ cioare, iar arhidiaconul, oprindu-se dintr-o dată şi arun-cînd o privire mînioasă către stareță, o întrebă :

— Ce-ai de spus, maică ?

Ea îi răspunse :

— *Nu* ştiam...

— Nu ştiai ? Minți .' A trecut vreo zi fără să intri aici ? Şi nu de-aici af coborît cînd ai venit la mine ?...

Ia spune soră, Suzana, stareța n-a dat astăzi pe-aici ?

Nu i-am răspuns, şi nici el nu m-a mai întrebat ; iar călugării cei tineri, cu brațele lăsate în jos, cu frunțile plecate şi cu ochii în pămînt, abia-şi puteau ascunde mîhnirea şi uimirea. Au ieşit împreună, şi 1-am auzit pe arhidiacon spunîndu-i stareței, pe coridor :

— Nu eşti vrednică de stăretie ; ar trebui să fii alun

gată. Mă voi plînge. arhiepiscopului. Pînă cînd plec, să
îndrepți toată neorînduiala de-aici.

Mergînd mai departe şi clătinîndu-şi capul, vicarul adăugă :

— E groaznic. Creştine ! Maici ! Ființe omeneşti .' E
groaznic .'

Pe urmă n-am mai auzit nimic, dar mi s-au adus rufe, veşminte, perdele, cearşafuri, velinte, vase, cartea mea de rugăciuni precum şi alte cărți pioase, mătăniile, crucifixul, geamuri, într-un cuvînt tot ce aveau şi celelalte maici ; am fost lăsată din nou să merg la vorbitor, însă numai cînd e'ram chemată pentru treburi.

Treburile nu mergeau bine de loc. Domnul Manouri publicase un prim memoriu, care nu prea făcuse vîlvă ; era prea spiritual, nu îndeajuns de patetic şi, aş putea spune, fără multe argumente. Dar nu trebuie să credeți că avocatul acesta iscusit ar fi fost de vină J Nu, de vină eram eu, care nu voiam cu nici un chip să-1 las să-mi facă de rîs nici părinții, şi nici viata manohală sau mănăstirea unde sălăşluiam ; şi nu voiam nici să-mi zugrăvesc surorile şi cumnații în culori prea urîte. N-aveam în sprijinul meu decît un prim protest, cu adevărat legal, dar făcut într-o altă mănăstire, şi nereînnoit. Cînd cineva îşi mărgineşte la atîta apărarea, şi cînd are de-a face

O fată a cerut voie părinților ei să intre în mănăstire Taică-său i-a spus că-i îngăduie să se călugărească, dar că îi dă mai întîi trei ani de gîndire. O asemenea oprelişte i s-a părut tare aspră tinerei plină de rîvnă ; dar, rieavînd încotro, a trebuit să se supună. Nespulbe-rîndu-i-se chemarea, ea s-a întors la taică-său şi i-a spus că răgazul de trei ani trecuse. „Foarte bine, copila mea, i_a răspuns el ; ți-am dat trei ani, ca să te încerc ; acum nădăjduiesc că ai să-mi dai şi tu alți trei ani, ca să mă hotărăsc..." Şi de data asta răgazul i s-a părut prea lung tinerei fete ; au năpădit-o lacrimile ; dar tatăl era un om dintr-o bucată, care nu ştia de glumă. După trecerea acestor şase ani, fata s-a călugărit. A fost o maică bună, simplă, cuvioasă, cu grijă în îndeplinirea îndatoririlor.; dar s-a întîmplat ca duhovnicii să se folosească de sinceritatea ei pentru a dezvălui tribunalului bisericesc cele ce se petreceau în mănăstire. Starețele au bănuit-o, au întemnițat-o, maica şi-a pierdut mințile ; cum ar fi putut oare să țină piept persecuțiilor a cincizeci de ființe care nu se gîndeau

toată ziua decît în ce fel s-o mai chinuiască ? Mai înainte îi întinseseră mamei călugăriței o cursă ; şi cursa aceasta vădeşte avariția care domneşte în mănăstiri. I-au insuflat mamei nefericitei dorința de-a veni în mănăstire, ca să vadă chilia fiicei sale. Ea a cerut marilor vicari îngăduința de a intra, şi i s-a dat. A intrat în mănăstire şi a alergat spre chilie ; dar a rămas uimită negăsind altceva decît patru ziduri goale ! Maicile luaseră tot din chilie. Ştiau că mama. aceasta, duioasă şi simțitoare, n-are să-şi lase fiica aşa ; şi, într-adevăr, ea trimise mobile noi, veşminte, rufe şi le spuse maicilor că o costase destul de scump curiozitatea, ca s-o mai încerce încă o dată, şi că trei sau patru asemenea vizite într-un an i-ar duce la ruină frații şi surorile... Acolo ambiția şi luxul jertfesc o parte din familie, ca să-i facă celei rămase o soartă mai bună ; acolo e cloaca în care sînt aruncate gunoaiele societății. Şi cîte mame ca a mea nu-şi ispăşesc o crimă necunoscută de nimeni prin altă crimă !

Domnul Manouri publică un al doilea memoriu, care avu ceva mai mult succes. Se interveni cu stăruință pen-

care se țin la luarea vălului sau la mărturie, cînd un bărbat sau o femeie sînt dăruiți vieții monahale şi nenorocirii, curmă oare funcțiunile animalice ale omului ? Nu se-trezesc ele, dimpotrivă, în tăcere, în silnicie şi în trîndăvie, cu o putere necunoscută celor ce trăiesc în afara mănăstirilor şi care îşi găsesc sumedenie de distracții ? Unde oare, în afară de mănăstiri, poți găsi minți bîntuite de duhuri necurate, care nu le dau pace şi le frămîntă ? Unde, în afară de mănăstiri, poți vedea plictiseala adîncă, paliditatea, slăbiciunea, toate semnele a-cestea ale naturii care tînjeşte şi piere ? Unde, în afară de mănăstiri, nopțile sînt tulburate de gemete, zilele sînt muiate de lacrimi care curg din senin şi precedate de tristeți fără pricină ? Unde, în afară de mănăstiri, se mai întîmplă ca natura, răzvrătindu-se împotriva unei cazne pentru care nu e făcută, să cadă pradă furiilor şi să ducă animalul din om la o tulburare fără leac ? în care colt al lumii mîhnirea şi supărarea au nimicit toate calitățile sociale ? Unde, în altă parte, nu mai există nici tată, nici frate, nici soră, nici rudă, nici prieten ? Unde, în afară de mănăstiri, omul. socotindu-şi viața ca pe o clipă trecătoare, priveşte legăturile cele mai plăcute din lume cu aceeaşi nepăsare cu

care un călător priveşte obiectele întîlnite în drum, fără pic de dragoste ? Şi unde oare e lăcaşul urii, al scîrbei şi al smintelii ? Unde e locul slugărniciei şi al despotismului ? Unde nu se sting niciodată-duşmăniile ? Unde clocesc, în tăcere, patimile ? Unde e lăcaşul cruzimii şi al curiozității ? „Nu cunoaştem încă istoria acestor azile", spunea mai departe domnul Ma-nouri în memoriul său ; nu, ti-o cunoaştem. Şi, în altă parte, adăuga :SvA- face legămînt de sărăcie înseamnă a te lega prin juramînt să fii trîndav şi hoț ; a face legămînt de castitate înseamnă a-i făgădui lui Dumnezeu în-cătearea necontenită a celei mai cuminți şi mai însemnate dintre legile sale ; a face legămînt de supunere înseamnă a renunța la prerogativa inalienabilă a omului, la libertate. Dacă ții legămintele, eşti ticălos ; dacă nu le ții, eşti sperjur.^Viața monahală e viață de fanatic ori de fățarnic. 'O

-mi veşmîntul. în starea asta eram, cînd au venit imi spună că mă caută cineva. Am coborît şi n-am îndrăznit să păşesc mai departe. Călugărița care mă anun-fase era atît de veselă, încît mi-am dat seama că vestea Lre mi se adusese nu putea fi decît tare tristă ; şi, totuşi, m-am dus. Cînd am ajuns la uşa vorbitorului, m-am oprit dintr-o dată şi m-am zvîrlit în ungherul dintre doi pereți ; nu mă mai puteam ține pe picioare ; şi. totuşi, am intrat în vorbitor. Acolo n-am găsit pe nimeni ; am aşteptat. Cel care mă chemase fusese oprit să intre înaintea mea ; îşi închipuiau că trebuie să fie vreun trimis de-al avocatului meu şi maicile voiau să afle ce se va mai întîmpla între noi, ba chiar, în aşteptare, se adunaseră laolaltă. Cînd a intrat trimisul, eu stăteam pe un scaun, cu fruntea în palme, sprijinită de gratiile grilajului.

— Din partea domnului Manouri, îmi spuse el.

— Ca să-mi spuneți c-am pierdut procesul ?

— Habar n-am, maică ; atîta ştiu : că mi-a dat scri
soarea asta ; iar cînd mi-a dat-o părea mîhnit ; şi-am
venit în grabă, după cum mi-a cerut.

— Dă-mi-o...

Trimisul mi-a întins scrisoarea, şi am luat-o, fără să mă mişc şi fără să-1 privesc măcar ; am pus-o pe genunchi şi am rămas aşa. Iar el m-a întrebat :

— N-ai de dat vreun răspuns ?

— Nu, poți pleca.

Trimisul s-a dus ; eu am rămas acolo, neputînd nici să rnă mişc, şi nici să mă hotărăsc să plec.

în mănăstiri nu-i îngăduit nici să scrii, şi nici să primeşti scrisori fără voia stareței ; ei i se dau si cele care vin şi cele trimise ; trebuia deci să-i duc şi scrisoarea mea. Am pornit spre chilia ei ; mi se părea că drumul nu se mai sfîrşeşte ; un osîndit, cînd iese din temniță ca să-şi audă osînda, n-ar fi mers mai încet sau mai îndurerat decît mergeam eu. Totuşi, am ajuns la uşa stareței. Maicile mă priveau de departe ; nu voiau să piardă nimic din priveliştea durerii şi a umilirii mele. Am bătut, Şi mi s-a deschis. La stareță se mai aflau cîteva maici; mi~^m ^at seama zărindu-le poalele rochiilor, căci ochii n.u î_n^razneam s^-i ri(iic ; i-am întins, cu mîna tremu-rîndă, scrisoarea ; a luat-o, a citit-o şi mi-a înapoiat-o.

tru mine ; am făgăduit din nou surorilor mele să le las în stăpînire deplină şi netulburată moştenirea părintească. La un moment dat, procesul luase o întorsătură mai fericită, şi nădăjduiam să scap din mănăstire ; din pricina aceasta, durerea mi-a fost şi mai crîncenă, cînd am văzut că mă înşelasem ; cauza mea a fost pledată în şedință şi pierdută. Toate maicile, în afară de mine, a-flaseră rezultatul. Se iscase o frămîntare, un tumult, o bucurie, se țineau mici consfătuiri tainice, maicile trăiau într-un veşnic du-te-vino la stareță şi se vizitau necontenit una pe alta. Tremuram ; nu puteam nici să stau în chilie, nici să ies ; n-aveam nici o prietenă în ale cărei brațe să mă arunc. Cît de cumplită a fost dimineața procesului î Voiam să mă rog, dar îmi era peste putință ; îngenuncheam, mă reculegeam, încercam o rugăciune, dar îndată gîndurile îmi fugeau, fără voie, la judecători ; îi vedeam aievea, auzeam avocații, le vorbeam ; îi opream pe ai mei, găsind că nu mă apară cum trebuie. Nu cunoşteam nici un magistrat, totuşi căutam să-mi închipui cum ar putea să arate, îmi făuream tot felul de imagini, unele bune, altele sinistre, altele indiferente ; mă cuprinsese un neastîmpăr, o năucire de nedescris. După toată zarva asta, a urmat o tăcere adîncă ; maicile nu-şi mai vorbeau ; în biserică mi s-a părut că vocile lor

răsună mai tare ca de obicei, cel puțin vocile celor din cor, fiindcă unele nu cîntau ; la sfîrşitul slujbei au plecat toate, în tăcere. Eram convinsă că aşteptarea le neliniştea la fel de mult ca şi pe mine ; dar după-amiază larma şi fierberea au reînceput dintr-o dată, de pretutindeni ; am auzit cum se deschid şi se închid uşile, am auzit paşii maicilor care forfoteau de colo-colo, şuşotitul celor care îşi vorbeau prin colțuri. Mi-am lipit urechea de uşă, dar mi s-a părut că tăceau şi păşeau în vîrfurile picioarelor atunci cînd treceau pe dinaintea chiliei mele. Mi-am dat seama că pierdusem procesul ; nu mai aveam nici o îndoială în privința aceasta. Şi am început să umblu tăcută, prin chilie ; mă înăbuşeam, dar nu mă puteam plînge ; îmi sprijineam fruntea cînd de un perete, cînd de altul şi-mi încrucişam brațele pe cap. Aş fi vrut să mă odihnesc, dar nu-mi dădeau pace bătăile inimii, pe care nu numai că le auzeam, dar le şi simțeam săl-

Ce om bun !

__ Maică, adăugă el, dacă îți pot fi de vreun folos, nu te sfii să-mi spui. Am să mă duc la primul preşedinte, „are mă stimează, am sa mă duc la marii vicari, la arhiepiscop...

— Domnule, nu vă duceți nicăieri, totul s-a sfîrşit.

— Dar dacă te-am putea muta într-o altă mănăstire ?

— Sînt prea multe piedici.

— Care sînt piedicile astea ?

— E greu de căpătat învoirea ; mai e nevoie de încă o zestre sau trebuie luată zestrea de aici ; şi-apoi, ce-am sa găsesc în altă mănăstire ? Inima mea împietrită, sta rețe nemiloase, maici tot atît de rele ca şi aici, aceleaşi îndatoriri, aceleaşi necazuri. E mai bine să rămîn aici ca să-mi sfîrşesc zilele ; aşa, vor fi mai puține.

— Maică, gîndeşte-te că o mulțime de oameni se in teresează de dumneata ; cei mai mulți dintre ei sînt bo gați ; n-ai să fii oprită aici, dacă pleci fără să iei nimic.

— Aşa cred şi eu.

— O călugăriță care pleacă sau moare sporeşte bunul trai al celor care rămîn.

— Dar oamenii de treabă, oamenii bogați despre care-mi vorbiți nu se gîndesc la mine şi vă vor primi cu răceală cînd le veți cere să mă înzestreze pe cheltuiala lor. De ce credeți că le-ar veni mai uşor bogaților să scoată din mănăstire o maică fără har decît le e credin cioşilor să aducă una care simte chemarea ? Oare cele care simt chemarea sînt mai uşor de înzestrat ? Vai, dom nule, de cînd am pierdut procesul, m-au părăsit toți ; nu mai văd pe nimeni.

— Maică, lasă-mi mie grija asta ; aş fi mai fericit.

— Nu cer nimic, nu nădăjduiesc nimic, nu mai re zist, singurul imbold care-mi dădea tărie s-a frînt. Măcar de mi-aş putea făgădui c-o să mă schimbe Dumnezeu şi că-n sufletul meu o să se nască dragostea pentru mănăs tire, în locul nădejdii de-a o părăsi, pe care am pier-dut-o... Dar e cu neputință ; veşmintele astea mi s-au lipit de piele, de oase ; şi mă chinuiesc mai mult acum. Ah ! ce soartă ! Să fii maică pentru totdeauna şi să simți că nu vei fi niciodată altceva decît o maică rea ! Să-ți petreci toată viața izbindu-ți capul de gratiile temniței !

M-am întors în chilia mea ; m-am aruncat pe pat, cu seri» [1] soarea lîngă mine, şi am stat aşa, fără s-o citesc, făr| să mă duc la masă, fără să fac nici o mişcare pînă l$_a$ slujba de după-amjază. La trei şi jumătate clopotele mi-au dat de veste că trebuie să cobor. Cîteva maici veniseră înaintea mea ; starețа stătea la uşa bisericii ; ea m-a oprit şi mi-a poruncit să îngenunchez afară ; celelalte maici au intrat, şi uşa s-a închis. După slujbă, au ieşit toate odată ; le-am lăsat să treacă. M-am ridicat abia după ce-a trecut ultima dintre ele. Din clipa aceea, am început să-mi dau singură tot felul de osînde: fiindcă nu mi se mai dădea voie să intru în biserică, m-am ho-tărît să nu mai intru în

trapezărie şi să nu mai ies în orele de odihnă. Oricum mi-aş'fi cîntărit situația, nu găseam altă scăpare decît în nevoia pe care-o aveau de însuşirile mele şi în supunere. M-aş fi mulțumit cu soiul de uitare în care mă lăsaseră timp de cîteva zile. Deşi am fost căutată de mai multă lume, nu mi s-a dat voie să-1 primesc decît pe domnul Manouri. Cînd am intrat în vorbitor, 1-am găsit întocmai cum mă găsise trimisul lui pe mine, cu fruntea în palme şi cu brațele sprijinite de grilaj. L-am recunoscut, dar nu i-am spus nimic. El nu îndrăznea nici să mă privească, nici să-mi vorbească.

— Maică, îmi spuse el mai apoi, fără să se mişte de la locul lui, ți-am scris ; mi-ai citit scrisoarea ?

— Am primit-o, dar n-am citit-o.

— Va să zică, nu ştii...

— Dimpotrivă, domnule, ştiu tot ; mi-am ghicit soarta şi m-am resemnat.

— Cum se-poartă cu dumneata ?

— încă nu se gîndesc la mine ; dar văd în trecut ce mă aşteaptă pe viitor. Mă mîngîie doar gîndul că de-acum, fără nădejdea care mă susținea, n-am să mai sufăr cît am suferit ; altfel aş muri. în mănăstire, o vină ca a mea nu se iartă. Nu-i cer lui Dumnezeu să îmblînzească inimile celor în ale căror mîini a fost voia lui să mă părăsească ; îi cer doar puterea de-a îndura, îi cer să mă scoată din deznădejde şi să mă cheme mai grab nic la el.

— Maică, îmi spuse domnul Manouri plîngînd, dacă mi-ai fi fost soră, tot n-aş fi putut face mai mult...

.ă, să ascult de-afară slujba, timp de o lună ; să ~-s» u;^c pe jos, în mijlocul sălii de mese, să mă supun "^canoane trei zile în şir, să fac încă o dată legămîntul

§ iau vălul ; să-mi îmbrac din nou cămaşa de păr, '!, postesc o dată la două zile şi să mă biciuiesc în fiecare s/neri după vecernie. Cînd mi-au rostit osînda, stăteam \ genunchi, cu vălul coborît peste obraz.

Chiar a doua zi a şi venit starețа, împreună cu încă o maică. Au intrat în chilia mea, aducîndu-mi o cămaşă de pâr şi rochia din pînză grosolană pe care-o mai pur-tasem cînd fusesem întemnițată. Am înțeles de ce mi le-au' adus. M-am îmbrăcat, sau mai bine zis ele mi-au smuls vălul, m-au despuiat şi mi-au întins rochia aceea. Eram în capul gol, desculță ; pletele îmi cădeau pe umeri. N-aveam altă îmbrăcăminte decît cămaşa de păr, încă o cămaşă foarte aspră şi rochia lungă care începea la gît şi se cobora pînă la tălpi. Aşa am rămas toată ziua şi tot aşa mi-am îndeplinit toate îndatoririle.

Seara, cînd m-am întors în chilie, le-am auzit venind si cîntîndu-mi litanii ; erau toate rînduite în două şiruri. Au intrat, m-am înfățişat lor ; mi-au petrecut o funie pe după gît, mi-au pus o făclie într-o mîna şi un bici în cealaltă. O maică a prins funia de capăt, m-a tîrît printre cele două şiruri, şi întregul alai a pornit spre paraclisul dinăuntrul mănăstirii, închinat sfintei Măria. De venit, veniseră cîntînd ; de plecat, au plecat în tăcere. Cînd am ajuns în paraclis, unde ardeau două luminări, mi s-a poruncit să cer iertare lui Dumnezeu şi comunității pentru scandalul stîrnit ; călugărița care mă mîna îmi şoptea ce anume trebuia să repet, şi am repetat întocmai ce mi s-a cerut, vorbă cu vorbă. După aceea, mi-au scos funia, m-au despuiat pînă la brîu, mi-au apucat pletele răvăşite pe umeri, mi le-au zvîrlit de o parte Şi de ^alta a gîtului, mi-au pus în mîna dreaptă biciul pe care îl ținusem în stingă şi au început rugăciunea Mise-rere. Am înțeles ce aşteptau de la mine şi m-am supus. Cînd rugăciunea s-a sfîrşit, starețа mi-a ținut o predică, apoi maicile au stins luminările şi au plecat, iar eu m-am îmbrăcat.

Cum am intrat în chilie, am şi simțit dureri groaznice în picioare. Mi-am privit tălpile : erau numai sînge, din

Spunînd acestea, am început să strig ; voiam înăbuş strigătele, dar nu puteam. Uimit de izbucnire^ mea, domnul Manouri îmi spuse :

— Maică, pot să te întreb ceva ?

— întrebați-mă. domnule.

— O durere atît de adîncă nu ascunde cumva vreo. tainä ?

— Nu, domnule. Urăsc singurătatea, simt că o uraşi şi că o voi urî totdeauna. Mi-e cu neputință să mă su pun tuturor mizeriilor vieții de pustnică ; e o țesătură întreagă de copilării care mă dezgustă ; m-aş fi supus, dacă aş fi putut ; de sute de ori am încercat să mă deprind, să mă las în voia lor, dar mi-e cu neputință. Am rîvnit şi j-am cerut Domnului fericita îndobitocire a minții pe care o văd la celelalte maici, dar nu mi-a dat-o. Toate le fac rău, toate le spun pe dos, în toate faptele mele se simte, se vede că-mi lipseşte chemarea în fiecare clipă batjocoresc fără voie viața monahală nepotrivirea mea e luată drept trufie ; umilințele curg păcatele şi pedepsele mi se înmulțesc întruna, şi-mi trec zilele măsurînd cu ochii înălțimea zidurilor.

— Maică, să le dărîm nu sînt în stare, dar altceva aş putea.

— Vă rog, d.omnule, nu încercați nimic.

— Trebuie să te muți în altă mănăstire ; îmi voi lua eu grija asta. Am să mai trec pe-aici ; nădăjduiesc că nu te vor ascunde ; am să-ți trimit mereu veşti. Fii sigură că dacă vei voi, am să izbutesc să te scot de-aici. Iar dacă se vor purta prea aspru cu dumneata, nu uita să mă' în ştiințezi.

Cînd a plecat domnul Manouri, se făcuse tîrziu. M-am întors în chilia mea. Curînd au sunat clopotele pentru vecernie ; am ajuns la biserică printre primele, le-am lăsat pe maici să treacă şi mi-am spus că trebuie să ră-mîn afară ; într-adevăr, stareța a închis uşa. Seara, la cină, ea mi-a făcut semn să

m-aşez pe podea, în mijlocul sălii de mese. M-am. supus, şi nu mi-au dat decît pîine şi apă. Am mîncat o fărîmă de pîine udată cu lacrimi. A doua zi s-a ținut sfat. întreaga comunitate a fost chemată să mă judece, şi m-au osîndit să nu mai ies în orele

-mbolnăvit. Atunci mi-a dovedit sora Ursula cît de mult t'nea la mine ; datorită ei am scăpat cu viață. Nici vorbă a păstrîndu-mi zilele, nu-mi păstrase cine ştie ce lucru de Pret ! uneori, ea însăşi îmi spunea asta. Dar nu era îngrijire pe care să nu mi-o dea cînd era de serviciu la "infirmerie ; şi nici în celelalte zile nu rămîneam uitată, mulțumită atît grijii sale, cît şi darurilor împărțite maicilor care mă vegheau, fiecare după cum, se purta cu mine. Ceruse să stea noaptea la căpătîiul meu. dar stareța n-o lăsase, sub cuvînt că e prea plăpîndă ca să poată face față unei asemeni osteneli. Cu -toate îngrijirile ei însă, boala mi s-a înrăutățit ; ajunsesem la un pas de mormînt. Cu cîteva clipe înainte de a-mi primi împărtăşania de pe urmă, am cerut să văd întreaga comunitate, si mi s-a dat voie. Maicile s-au strîns în jurul patului ; venise şi stareța. Prietena mea veghea la căpătîi, ținîn-du-mi o mină pe care mi-o uda cu lacrimi. Bănuind că am ceva de spus, m-au ridicat şi in-au ținut aşa, spriji-nindu-mă cu două perne. Atunci, adresîndu-mă stareței, am rugat-o să-mi dea binecuvîntarea şi să-mi uite păcatele săvîrşite. Am cerut iertare tuturor maicilor pentru scandalul stîrnit. Cerusem să mi se aducă o seamă de nimicuri care îmi împodobiseră chilia sau pe care le foloseam zilnic şi am rugat-o pe stareță să-mi dea voie să le dăruiesc. Ea nu s-a împotrivit. Şi am dăruit toate lucruşoarele astea maicilor care o însoțiseră cînd mă zvîrlise în temniță. Am chemat-o lîngă mine pe aceea care mă minase de funie în ziua canonului şi i-am spus, îmbrățişînd-o şi dîndu-i mătăniile şi crucea mea : „Maică, aminteşte-ți de mine cînd te vei ruga şi fii sigură că nici eu n-am să te uit înaintea lui Dumnezeu..." De ce nu m-a luat Dumnezeu în clipa aceea ? M-aş fi dus la el cu inima uşoară. Cine oare îşi poate îngădui de două ori o fericire atît de mare ? Cine poate să ştie cum îmi va fi ultima clipă ? Şi ea trebuie totuşi să vină... Dea Domnul să trăiesc din nou toate necazurile, numai ultima clipă sa-mi fie atît de senină, pe cît mi-a fost în ziua aceea ! Vedeam cerurile deschizîndu-se, şi nici vorbă că aşa era, fiindcă în clipa de pe urmă cugetul nu te înşală, iar cugetul meu îmi făgăduia fericirea veşnică.

pricina cioburilor de sticlă pe care maicile avusese^-neomenia să mi le împrăştie în cale.

A doua şi a treia zi m-au supus la aceleaşi canoanț cu singura deosebire că a treia zi au mai adăugat u_t psalm la *Miserere.*

A patra zi mi-au adus veşmîntul de maică, şi-au fg, cut lucrul acesta de parcă ceremonia ar fi fost publică.

In a cincea zi mi-am reînnoit legămîntul. întreaga lună mi-am îndeplinit restul osîndei la care fusesem silită. Apoi, încetul cu încetul, am reintrat în viața de toate *l* zilele a comunității. Mi-au reluat locul în biserică şi î sala de mese, am îndeplinit unele treburi ale mănăstirii, cînd mi-a venit rîndul... Dar care nu mi-a fost uimirea cînd mi-am întors privirile spre tînăra mea prietenă ! Mi s-a părut aproape tot atît de schimbată ca şi mine ; era înfiorător de slabă, o paloare de moarte îi acoperea o-brajii, buzele i se albiseră, iar ochii parcă i se stinseseră.

— Soră Ursula, am întrebat-o eu în şoaptă, ce ai ?

— Ce să am ! mi-a răspuns ea ; mi-eşti dragă şi mă mai întrebi ce am ! De nu-ți curmau suferințele, îmi dă deam sufletul !

Dacă în ultimele două zile ale canoanelor nu-mi rănisem tălpile, aceasta se întîmplase doar fiindcă avusese ea grijă să mături pe furiş coridoarele şi să arunce la dreapta şi la stînga cioburile de sticlă. In zilele în care fusesem osîndită la post negru, ea se lipsea de o parte din hrană şi mi-o arunca, înfăşurată într-o pînză albă, în chilie. Se trăsese la sorți care anume dintre maici să mă mîne de funie, şi sorții căzuseră asupra ei ; dar a avut tăria să meargă la stareță şi să-i spună că mai curînd s-ar hotărî să piară decît să înfăptuiască o ticăloşie atît de cumplită. DirT fericire, tînăra aceasta avea neamuri sus-puse, se bucura de o pensie îmbelşugată, pe care o lăsa la cheremul stareței, aşa că a putut găsi, pentru o mînă de zahăr şi un pic de cafea, o călugăriță care să-i ia locul. Nu îndrăznesc să cred că mîna Domnului s-a abătut asupra nemernicei aceleia ; acum e închisă, căci a înnebunit, dar stareța trăieşte, stăpîneşte, chinuieşte şi *e* zdravănă.

Ar fi fost cu neputință ca sănătatea mea să poată face față atîtor încercări lungi şi grele, într-o bună zi m-am

c§ vorbeam cu fosta mea stareță, nici nu se poate altfel, portretul ei nu 1-am dat nimănui, dorind să-1 duc cu mine în mormînt.

S-a întîmplat întocmai cum prevăzuse domnul Bouvard : febra mi-a scăzut, topită în valuri de nădu-şeală ; vindecarea mea devenise vădită, şi într-adevăr m-am făcut bine, dar am avut o convalescență nespus de (lungă. Stătea scris să sufăr în mănăstirea aceasta toate lecazurile cîte pot fi îndurate. Se pare că boala mea era lolipsitoare, iar sora Ursula nu mă părăsise aproape de hoc. Cînd mie au început să-mi revină puterile, pe ea au Jînceput s-o părăsească ; i se stricase stomacul, şi după-(amiaza o cuprindeau leşinuri, care țineau uneori pînă lla un sfert de ceas ; atunci părea moartă, ochii i se stingeau şi fruntea i se acoperea cu o sudoare rece, care i se aduna în broboane şi-i şiroia de-a lungul obrajilor ; brațele îi atîrnau, nemişcate, pe lîngă trup. Se simțea ceva mai bine doar dacă o întindeau şi-i desfăceau veşmintele. Cînd îşi revenea din leşin, prima ei grijă era să mă caute lîngă ea, şi mă găsea întotdeauna ; ba uneori, dacă îi mai rămînea puțină simțire şi judecată, mă căuta cu mîna în preajmă. Nu mă îndoiam că mă caută pe mine, fiindcă uneori vreo maică încerca să-i mîngîie mîna care pipăia, dar nerecunoscînd-o, mîna ei cădea fără vlagă. „Soră Suzana, mă chemau celelalte, pe tine te caută, apropie-te..." Cădeam în genunchi, îi puneam mîna pe fruntea mea, şi Ursula rămînea aşa, pînă la trezire ; atunci îmi spunea : „Vezi, soră Suzana, eu mă duc şi tu rămîi. Eu am s-o văd cea dintîi şi am să-i vorbesc de tine, şi ea n-o să mă poată asculta fără să plîngă. Căci dacă există lacrimi amare, de ce n-ar exista şi lacrimi dulci, şi dacă în ceruri există iubire, de ce nu s-ar si plînge ? Apoi îşi lăsa capul pe pieptul meu, şi, în timp ce lacrimile îi curgeau şiroaie, adăuga : Adio, soră Suzana ; adio, prietenă dragă ; cine-ți va mai împărtăşi necazurile, cînd nu voi mai fi eu ? Cine... ? Vai ! prietenă dragă, cît te plîng ! Eu mă duc, simt că mă duc. Dacă ai fi fost fericită, ce rău mi-ar fi părut că mor !"

Starea ei mă îngrozea. Am vorbit cu stareța. Voiam s-o duc la infirmerie, s-o scutească de slujbe şi de alte îndatoriri grele, să cheme un medic, dar mi-a răspuns

După împărtăşanie, am căzut într-un fel de letargie. Toată noaptea s-a crezut că-mi voi da sufletul. Din cînd în cînd, mi se pipăia pulsul. Simțeam mîini plimbîndu-se pe obraji şi auzeam, ca din depărtare, felurite glasuri, zicînd : „Urcă... I s-a răcit nasul... n-o să apuce ziua de mîine... Au să-ți rămînă mătăniile şi crucea..." Apoi o voce mînioasă spunea : „Plecați de-aici, plecați de aici ; lăsați-o să moară în pace ; n-ați chinuit-o îndeajuns ?...'; Cît de plăcut mi-a fost cînd, sfîrşindu-se criza, am deschis ochii şi m-am trezit în brațele prietenei mele ! Stătuse neclintită lîngă mine ; îşi petrecuse întreaga noapte îngrijindu-mă, murmurînd rugăciunile pentru cei în a-gonie, dîndu-mi să sărut chipul lui Crist şi după aceea ducîndu-1 ea însăşi la buze. Cînd m-a văzut deschi/îhd ochii şi oftînd, şi-a închipuit că e pentru cea din urmă oară ; a început să țipe, să mă numească prietena ei şi să spună : „Doamne, fie-ți milă de ea şi de mine ! Doamne, primeşte-i sufletul ! Prietenă dragă, cînd te vei găsi dinaintea Domnului, aminteşte-ți de sora Ursula..." Am privit-o zîmbindu-i cu tristețe şi, lăsînd să-mi cadă o lacrimă, am strîns mîna prietenei mele.

In aceeaşi clipă sosi domnul Bouvard, doctorul mănăstirii. După cît se spune, e un om priceput, dar trufaş şi aspru, din cuvintele căruia nu iese nimeni. Mi-a îndepărtat prietena cu forța. Mi-a luat pulsul şi mi-a pipăit uşor pielea. Lîngă el stătea stareța şi două-trei dintre favoritele ei. Doctorul mormăi cîteva întrebări cu privire la cele petrecute, apoi răspunse : „O să scape. Şi privind-o pe stareță, căreia vorbele acestea nu-i fuseseră pe plac, adăugă : Da, maică stareță, o să scape, pielea arată bine, febra i-a trecut, şi viața începe să-i mijească în ochi."

Pe măsură ce doctorul vorbea, chipul prietenei mele se lumina de bucurie, pe cînd al stareței şi al însoțitoarelor ei se acopereau de umbre, pe care ele se căzneau zadarnic să le ascundă

— Domnule, spusei eu, nu cer de loc să trăiesc.

— Te priveşte, îmi răspunse el. Apoi dădu cîteva po
runci şi plecă. Se spune că în timpul leşinului rostisem
de mai multe ori : „Mamă, dragă mamă, am să te în-
tîlnesc, în sfîrşit ! Am să-ți pot spune tot !" Sînt sigură

prins de mînă, şi mi-a strîns-o. Părea că nu vrea, că nu poate să mă părăsească : „Totuşi, trebuie, îmi spuse ea, dîndu-mi drumul ; aşa vrea Domnul. Adio, soră Suzana. Dă-mi crucifixul..." I 1-am pus în palme şi am plecat.

Cînd eram gata să ieşim de la masă, m-am adresat stareței ; i-am vorbit de față cu toate maicile despre primejdia care-o amenința pe maica Ursula, si-am în-demnat-o să meargă să se încredințeze. „Bine, trebuie s-o vedem", mi-a răspuns ea. S-a urcat, însoțită de încă vreo cîteya maici. Am urmat-o. Au intrat în chilie ; biata maică îşi dăduse sufletul. Zăcea pe pat, îmbrăcată, cu capul plecat pe pernă, cu gura întredeschisă, cu ochii, închişi, cu crucea în brațe. Stareța o privi cu răceală şi zise : „E moartă. Cine-ar fi crezut că sfîrşitul îi e atît de aproape ? A fost o fată cum nu se poate mai bună ; trageți clopotele şi înfăşurați-o în giulgiu".

Am rămas singură la căpătîiul moartei. Cîtă durere am simțit n-aş putea să vă spun şi, cu toate astea, aş fi vrut să fiu în locul ei. M-am apropiat de ea, am udat-o cu lacrimi, am sărutat-o de nenumărate» ori, i-am acoperit obrazul ale cărui trăsături începuseră să se «chimbe, apoi m-am gîndit să îndeplinesc ceea ce-mi ceruse. Ca să nu mă stingherească nimeni, am aşteptat să plece toată lumea la slujbă. Atunci am deschis dulapul, am scos scîn-dura şi-am găsit un teanc de scrisori pe care le-am ars chiar în seara aceea. Biata fată, fusese întotdeauna tristă, şi nu-mi amintesc s-o fi văzut zîmbind decît o singură dată, în timpul cînd se îmbolnăvise.

lată-mă aşadar singură în mănăstire, singură pe lume ; fiindcă nu mai cunoşteam pe nimeni care sa-mi ducă grija. Despre domnul avocat Manouri nu mai auzisem nimic ; îmi închipuiam sau că se descurajase în fața greutăților, sau că din pricina distracțiilor, ori a treburilor, uitase făgăduiala dată, şi nu-i purtam pică ; aşa îmi e firea, gata oricînd să ierte ; sînt în stare să le iert toate oamenilor, în afară de nedreptate, nerecunoştința şi neomenie. L-am iertat deci şi pe domnul Manouri şi pe toți ceilalți care arătaseră atîta însuflețire în timpul procesului şi care acum uitaseră că mai exist ; vă iertasem chiar şi pe dumneavoastră, domnule marchiz, cînd

întruna că nu-i nimic, că slăbiciunea are să-i treacă de la sine, iar draga soră Ursula nici nu voia altceva decît să-şi îndeplinească îndatoririle şi să urmeze rînduiala obişnuită, într-o zi, după slujba din zori, la care asistase şi ea,

Ursula n-a mai ieşit. Mi-am închipuit că se simte rău ; cînd s-a sfîrşit utrenia, am zburat la ea şi-am găsit-o lungită pe pat. Era îmbrăcată. Mi-a spus : „Ai venit, prietenă dragă ? Ştiam că n-o să întîrzii. Ascul-tă-mă. De-ai şti cu cîtă nerăbdare te-am aşteptat ! Leşinul mi-a fost atît de puternic şi de îndelungat, încît credeam că n-o să mă mai trezesc şi n-o să te mai revăd. Ține, iată cheia paraclisului ; să deschizi dulapul, să ridici scîndurica dintre rafturile de jos, în dosul ei ai găseşti un teanc de scrisori ; nu m-am putut despărți de ele, cu tot pericolul care mă amenința din pricină că le păstram şi cu toată durerea pe care o simțeam recitin-du-le ; vai, atîta le-am udat cu lacrimi, încît aproape că nu mai pot fi citite ; cînd îmi voi da sufletul, arde-le..." Era atît i de slăbită şi de zdrobită, încît abia putea lega două vorbe ; se oprea după fiecare silabă şi vorbea atît de încet, încît abia o auzeam, cu toate că-mi lipisem urechea de buzele ei. Am luat cheia, i-am arătat cu degetul paraclisul şi ea mi-a făcut semn că da ; apoi, presimțind că am s-o pierd şi convinsă că boala ei se trăgea fie din boala mea, fie din grijile avute, fie din îngrijirile pe care mi le dăduse, am început să plîng, şi să mă vaiet cu glas tare. I-am sărutat fruntea, ochii, obrajii, mîinile ; i-am cerut iertare ; dar ea părea că se gîndeşte cine ştie unde ; nici nu mă auzea măcar ; doar îşi plimba o mînă pe fata mea, mîngîindu-mă. Cred că nu mă mai vedea sau că mă credea plecată, cînd m-a chemat :

— Soră Suzana !

I-am răspuns :

— Aici sînt.

— Cît e ceasul ?

— Unsprezece şi jumătate.

— Unsprezece şi jumătate ! Du-te la masă ; du-te şi întoarce-te degrabă...

Suna clopotul pentru masă, şi trebuia s-o părăsesc. Cînd am ajuns la uşă, m-a chemat din nou. M-am întors. S-a căznit să-mi întindă obrajii, i-am sărutat. M-a

A fost la surorile tale ; a fost la părintele arhi-

oiscop, la primul-preşedinte, la toți oamenii pioşi ; ti-a f cut zestre pentru mănăstirea de care ți-am pomenit. Acum nu mai ai mult de stat aici.

Aşadar, dacă ştii vreo neorînduială, poți să mi-o spui, fără nici o grijă, și-ți poruncesc pe sfînta supunere să mi-o spui.

Nu ştiu nici una, părinte.

Cum ? S-au purtat cum trebuie cu tine de cînd ai pierdut procesul ?

Au crezut, aşa cum era şi firesc, că am săvîrşit un păcat cerînd dezlegarea legămîntului, şi m-au făcut să cer îndurare lui Dumnezeu.

— Tocmai cum te-au făcut să ceri îndurare aş vrea să ştiu...

Spunînd aceasta, marele vicar îşi clătină capul şi îşi îndreptă sprîncenele. Mi-am dat seama că nu depinde decît de mine ca să trimit pe spinarea stareței o parte din loviturile de bici pe care mă silise să mi le dau singură. Dar nu asta voiam. Vicarul văzu bine că n-o să scoată nimic de la mine şi ieşi, spunîndu-mi să nu vorbesc nimănui despre cele ce-mi încredințase cu privire la mutarea mea în mănăstirea Sainte-Eutrope din Ar-pajon.

Pe cînd bunul părinte Hebert se plimba singur pe coridor, cei doi însoțitori ai săi întoarseră capetele şi mă salutară cu multă duioşie şi blîndețe. Nu ştiu cum îi cheamă, dar să le țină Dumnezeu firea aceasta duioasă şi milostivă, pe care o întîlneşti atît de rar în tagma bisericească şi care se potriveşte atît de bine celor cărora li se încredințează atîtea slăbiciuni omeneşti şi care se roagă ca mila Domnului să se pogoare asupra Păcătoşilor. Credeam că părintele Hebert mai are încă de consolat, de întrebat sau de dojenit alte maici, cînd m-am pomenit cu el în chilie. M-a întrebat :

— De unde îl cunoşti pe domnul Manouri ?

— De la proces.

— Cine ți 1-a trimis ?

— Doamna preşedintă.

— în decursul procesului, a trebuit să stai adeseori de vorbă cu el?

Nu, părinte, abia dacă 1-am văzut.

ne-am pomenit cu o seamă de înalte fete bisericeşti sosite să ne vadă mănăstirea.

Au venit, au intrat prin toate chiliile, au pus întrebări maicilor, au cerut socoteală de felul cum e cîrmuită mănăstirea, atît în privința administrării bunurilor, cît şi a respectării canoanelor ; şi, după cum s-a priceput fiecare să-şi îndeplinească sarcinile, au mai îndreptat cîte ceva, ori au mai sporit neorînduiala. L-am revăzut deci şi pe cinstitul, dar asprul părinte Hebert, cu tinerii şi milostivii lui însoțitori. Se pare chiar că şi-au a-mintit de starea jalnică în care mă găsiseră altădată ; ochii li s-au umplut de lacrimi, şi pe chipurile lor am putut vedea duioşenia şi bucuria. Părintele Hebert s-a aşezat şi mi-a spus să mă aşez şi eu, în fața lui. Cei doi însoțitori au rămas în picioare, dinapoia jilțului marelui vicar, cu ochii țintă spre mine. Părintele Hebert mi-a zis :

— *Ia* spune, soră Suzana, cum se mai poartă acum cu tine ?

I-am răspuns :

— M-au dat uitării, părinte.

— Cu atît mai bine.

— Asta mi-am dorit şi eu ; dar aş vrea să vă fac o mare rugăminte : s-o chemați aici pe stareță.

— De ce s-o chem ?

— Pentru că de s-o întîmpla să se plîngă cineva de ea, apoi tot pe mine o să mă scoată vinovată.

*— înțeleg, dar, oricum, spune-mi ce ştii.

— Părinte, vă rog din suflet s-o chemați, ca să vă audă ea însăşi întrebările şi să-mi audă răspunsurile.

— Hai, spune.

— Părinte, mă minați la pieire.

— Nu, nu te teme ; de azi înainte nu mai eşti sub stăpînirea ei ; pînă duminică te vei muta la mănăstirea Sainte-Eutrope, lîngă Arpajon. Să ştii că ai un prieten bun.

— Un prieten bun, părinte ? Nu ştiu cine-ar putea fi.

— Avocatul tău.

— Domnul Manouri ?

— El însuşi.

— Credeam că m-a uitat.

alte prizoniere ; oricine ar fi fost, ele nu puteau fi rele, ?i ni ci i a*ît de răuvoitoare. Sîmbătă, pe la nouă dimineața, în mănăstire s-a iscat o fierbere de descris . maicji or nu le trebuie mult ca să-şi piardă capul. Umblau de colo-colo, şuşoteau ; uşile dormitoarelor se închideau şi se deschideau ; toate acestea, după cum v-ați putut da seama din ce v-am scris pînă acum, sînt semnele răscoalei în mănăstire. Stăteam singură în chilie. Inima îmi bătea cu tărie. Ascultam la uşă, mă uitam pe fereastră, mă foiam de colo-colo, fără să-mi dau seama ; înfiorată de bucurie, îmi spuneam în gînd : „Pe mine mă caută ; în curînd am să scap de aici..." Şi a-veam dreptate.

Două necunoscute au venit la mine ; era o călugăriță, ipreună cu portăreasa de la Arpajon ; în cîteva cuante mi-au spus de ce mă căutau. M-am repezit la aruma de lucruri pe care o aveam. Le-am aruncat de-a valma în şorțul portăresei, care le făcu pachet. Pe stareță n-am cerut s-o văd. Sora Ursula murise. Nu părăseam pe nimeni. Am coborît, mi s-au deschis porțile, după ce mi-au fost controlate lucrurile pe care le luasem ; m-am urcat într-o trăsură, şi iată-mă plecată.

Arhidiaconul. cei doi preoți tineri, doamna preşedintă de *** şi domnul Manouri se adunaseră la stareță, unde li s-a anunțat plecarea mea. Pe drum, maica mi-a vorbit despre mănăstire, iar portăreasa adăuga ca un refren, după fiecare laudă : „Aşa e, tocmai aşa..." Maica se mîndrea că fusese aleasă ca să mă aducă şi voia să-mi fie prietenă ; prin urmare, îmi destăinui unele secrete şi-mi dădu unele sfaturi despre cum trebuia să mă port. După cît se părea, ea se conforma acelor sfaturi, dar mie nu mi se potriveau de fel. Nu ştiu dacă ați văzut vreodată mănăstirea din Arpajon. E o clădire pătrată, cu una din

fațade spre drum şi cu cealaltă spre cîmp şi spre grădini. a fiecare fereastră a fațadei dinspre drum se găseau cîte puă-trei maici ; lucrul acesta mi-a lămurit ce fel de or- me d°mnea în mănăstire, mai mult decît tot ce mi-au spus călugărița şi însoțitoarea ei. Se vede că ştiau în ce răsură venim, fiindcă toate capetele dispărură într-o c JPită de la ferestre ; şi astfel am ajuns la poarta noii

— Atunci cum v-ați înțeles ?

— Prin cîteva memorii, pe care i le-am scris cu mîna mea.

— Ai copiile memoriilor ?

— Nu, părinte.

— Cine îi dădea memoriile ?

— Doamna preşedintă.

— Şi pe ea de unde o cunoşti ?

— Am cunoscut-o prin sora Ursula, prietena mea şi ruda ei.

— De la pierderea procesului, 1-ai mai văzut pe dom nul Manouri ?

— L-am mai văzut o singură dată.

— Cam puțin. Şi nu ți-a scris ?

— Nu, nărinte.

— Şi nici nu i-ai scris, de loc ?

— Nu, părinte.

— Fără doar şi poate că are să-ți spună ce a făcut pentru tine. îți poruncesc să nu te duci la vorbitor cînd va veni ; iar dacă îți scrie, fie direct, fie prin altcineva, să-mi trimiți scrisoarea, fără s-o deschizi.

— Da, părinte, aşa voi face...

Neîncrederea lui, fie că mă privea pe mine, fie că-1 privea pe binefăcătorul meu, m-a jignit.

Domnul Manouri veni la Longchamp în aceeaşi seară ; mi-am ținut cuvîntul dat arhidiaconului şi nu m-am dus să-i vorbesc. A doua zi mi-a scris prin omul său ; am primit scrisoarea şi am trimis-o, nedeschisă, părintelui Hebert. După cîte îmi amintesc, era într-o marți. Aşteptam cu nerăbdare urmările făgăduielii arhidiaconului şi ale străduințelor domnului Manouri. Miercuri, joi, vineri şi sîmbătă trecură, fără să aud nimic nou. Cît de lungi mi s-au părut zilele acelea ! Tremuram de teamă să nu se fi ivit vreo piedică şi să fi răsturnat totul. Nu-mi recîştigam libertatea, dar schimbam temnița, şi asta nu-i puțin lucru. O întîmplare fericită face să ne încolțească în inimi nădejdea unei alte fericiri ; poate de-aici se trage proverbul care spune : o fericire nu *vine niciodată singură.*

îmi cunoşteam tovarăşele pe care le părăseam, şi nu era greu să-mi dau seama că voi avea de cîştigat trăind

-t e de nenorocită că trebuie să dea pedepse, îi sărută fruntea, ochii, gura, umerii ; o dezmiardă, lăundînd-o :

Vai ce piele frumoasă şi dulce ai ! şi ce durdulie eşti ! Ce sît frumos ai ! Şi ce coc mic... Maică Sainte-Augustine, eşti nebună dacă te ruşinezi de mine ; hai, dă cămăşuta la o parte, doar sînt femeie şi sînt stareța ta. Oh, ce sîn frumos ! Şi ce tare e ! Cum de-am putut îndura să-1 sfîr-teci cu biciul ? Nu, nu, o să-ti treacă..." Şi o mai sărută o dată, o ridică, o îmbracă ea însăşi, îi spune vorbele cele mai plăcute, o scuteşte de slujbe şi o trimite în chilie. Cu astfel de femei nu-i bine să ai de-a face. Nu poți să ştii niciodată cum să le fii pe plac, cum să le intri în voie ; toate se fac fără rost ; ori ti se dă să mă>-nînci pînă nu mai poți, ori flămînzeşti. Socotelile mănăstirii se încurcă, şi orice observație e luată în nume de rău sau e trecută cu vederea. Față de starețe cu asemenea firi eşti totdeauna sau prea aproape, sau prea departe. Nu poți păstra nici distanța cuvenită şi nici măsura. Aici te îndrăgeşte, aici te surghiuneşte, şi treci de la prețuire la surghiun, fără să înțelegi de ce. Vreți să vă dau, cu un lucru de nimic, o pildă grăitoare despre felul ei de-a conduce ? De două ori pe an, stareța alerga din chilie în chilie şi poruncea să fie aruncate pe fereastră toate sticlele de lichior pe care le găsea, iar după patru zile trimitea ea însăşi alte sticle celor mai multe dintre maici. Iată cui i-am f acut'

legămîntul solemn de supunere, căci duceam legămintele cu noi, dintr-o mănăstire într-alta.

Am intrat împreună. Stareța mă conducea, ținîndu-mă îmbrățișată de după mijloc. Ni s-a servit o gustare din fructe, pricomigdale şi dulciuri. Arhidiaconul cel serios începu să mă laude, dar stareța îl întrerupse prin : „Au greşit, n-au avut dreptate, ştiu..." Arhidiaconul cel serios voi să vorbească mai departe, dar stareța îl întrerupse !f[r] ' "9'[um] de-au lăsat-o să plece ? E modestia şi blîn-[A] ț[fa].*[n] Persoană, şi se spune că-i plină de talente..." Arhidiaconul cel serios vru să mai spună ceva, dar stareța îl întrerupse încă o dată şoptindu-mi la ureche : 'j [nebur]»ă după tine, şi cînd domnii ăştia atît de pe-

[an]ți au să plece de-aici, am să chem maicile, şi-ai să «e cinți un cîntec, nu-i aşa ?..." Era să pufnesc în rîs.

mele închisori. Stareța îmi ieşi înainte, cu brațele deschise, mă sărută, mă luă de mînă şi mă duse în sala mare, unde cîteva maici mă aşteptau, pe cînd celelalte se grăbeau să vină şi ele.

Pe stareță o cheamă doamna ***. înainte de a merge mai departe, nu-mi pot stăpîni dorința de-a v-o descrie. E o femeie măruntă şi grăsută, dar sprintenă. Capul nu-i stă niciodată locului. Veşmintele îi atîrnă întotdeauna, ba într-o parte, ba într-alta. La chip e mai mult drăguță decît urîtă. Ochii, dintre care cel drept e mai sus şi mai mare decît cel stîng, sînt plini de foc, iar privirea îi pare rătăcită. Cînd umblă, stareța îşi avîntă brațele înainte şi înapoi.- Dacă vrea să vorbească, rnai întîi deschide gura şi după aceea se gîndeşte. Din pricina asta bîiguie puțin. Dacă stă cumva pe vreun jilț, se foieşte, ca şi cum ar stingheri-o ceva ; nu tine seama de buna-cu-viință, îşi ridică vălul ca să se scarpine, stă picior peste picior, te întreabă şi nu-ti ascultă răspunsurile, îți vorbeşte şi uită, se opreşte pe neaşteptate, nu mai ştie ce vrea să spună, se necăjeşte şi te face dobitoacă, nătîngă sau neroadă, dacă vrei s-o ajuți să-şi amintească ; cînd e prietenoasă şi te tutuieşte, cînd e trufaşă şi disprețuitoare ; rareori îşi păstrează demnitatea. E, rînd pe rînd, miloasă şi aspră. Pe chipul ei răvăşit poți citi cum nu se poate mai bine cît e de nestatornică din fire. De aceea, în mănăstire domneşte azi ordinea, iar mîine

dezordinea, în unele zile numai deosebeşti pensionarele de novice şi novicele de maici. Atunci aleargă unele în odăile celorlalte, beau împreună ceai, cafea, ciocolată, lichioruri. Slujba se face cu o grabă necuviincioasă, şi dacă în mijlocul zarvei fata stareței se posomorăşte pe neaşteptate, clopotele prind să bată ; atunci toate se închid, se ascund ; după zgomot, strigăte şi zarvă, urmează tăcerea cea mai adîncă, aşa încît ai putea crede că a pierit, dintr-o dată; orice urmă de viață. De greşeşte cumva atunci vreo maică, stareța o cheamă în chilie, se poartă aspru cu ea, îi porunceşte să se dezbrace şi să-şi tragă douăzeci de lovituri de bici ; maica se supune, se despoaie, îşi ia biciul şi se bicuieşte ; dar de-abia apucă să-şi dea cîteva lovituri, că stareța, milostivindu-se, îi smulge unealta de tortură, începe să plîngă şi să spună

bătu uşurel cu palmele. Apoi mi-au spus şi tinerii că-lu^ări cîteva cuvinte. Dar se făcuse tîrziu. Domnul Ma-nouri îşi luă rămas bun de la noi ; arhidiaconul şi însoțitorii săi plecară la domnul ***, seniorul Arpajonului, la care erau invitați, şi am rămas singură cu stareța. Dar nu pentru multă vreme : toate maicile, toate novicele, toate pensionarele se îmbulziră să mă vadă. Intr-o clipă m-aro pomenit înconjurată de o sută de persoane. Nu mai ştiam pe cine să ascult şi cui să răspund. In preajma mea se strînseseră tot felul de chipuri şi se auzeau toate soiurile de cuvinte, îmi dădeam totuşi seama că maicile sînt mulțumite de răspunsurile mele şi de mine.

După ce adunarea aceasta nepotrivită ținu o bucată de vreme, şi după ce prima curiozitate se potoli, o parte din maici plecară. Stareța le îndepărtă pe celelalte şi merse ea însăşi să mă instaleze în chilia mea. Acolo se purtă după cum îi era obiceiul : arătîndu-mi paraclisul îmi spuse : „Aici o să se roage mititica mea ; am să-i pun o pernuță pe treaptă, ca să n-o doară genunchiorii. Ia te uită, n-au pus apă sfințită în aghiazmatar ! Maica asta, Doroteea, uită mereu cîte ceva. Ia încearcă jilțul ; vezi dacă stai bine în el..."

Şi vorbindu-mi astfel, mă aşează, îmi plecă capul pe spătar şi-mi sărută fruntea. Apoi merse la fereastră, ca să vadă dacă storurile se ridică şi se lasă cum trebuie ; se îndreptă spre pat, unde trase într-o parte şi într-alta perdelele, ca să vadă dacă se închid ca lumea ; îmi cercetă velințele : „sînt bune". Luă

perna, şi după ce-o bătu cu palma, spuse : „drăguțul de căpşor o să se simtă foarte bine aici ; cearşafurile sînt cam grosuțe, dar aşa-i la mănăstire ; saltelele sînt însă bune..." Pe urmă veni spre mine, mă sărută şi plecă. Tot timpul îmi spusesem în gînd, privind-o : „Nebună mai e !" Mă aşteptam din partea ei şi la zile bune, şi la zile rele.

M-am instalat cum am putut mai bine în chilie ; am luat parte la vecernie. Ta cină şi la odihna care a urmat, neie maici s-au apropiat de mine, altele m-au ocolit. [e]i[e] [d]intîi se gîndeau că am să le părtinesc față de stanța ; celelalte se şi speriaseră de dragostea pe care ea mi-o arăta. Prima întîlnire s-a scurs lăudîndu-ne unele pe altele, răspunzînd la întrebările despre mănăstirea de

Părintele Ilebert nu se simțea tocmai în largul lui. Tinerii săi însoțitori zîmbeau văzîndu-1 încurcat, şi la fe] de încurcată mă simțeam şi eu. Totuşi, părintele Hebert îşi veni în fire şi, după obicei, îi porunci cu asprime stareței să stea jos şi o sili să tacă. Ea se aşează, dar nu-şi mai găsea astîmpăr; se tot sucea pe scaun, se scărpina în cap, îşi îndrepta veşmintele unde nu era de loc nevoie, căsca, în timp ce arhidiaconul rostea cuvinte chibzuite despre mănăstirea de unde plecasem, despre necazurile îndurate acolo, despre mănăstirea în care venisem şi despre îndatoririle mele față de cei ce mă ajutaseră. Cînd a spus cuvintele acestea, m-am ui-tat la domnul Manouri, dar el şi-a plecat ochii. Pe urmă, s-au prins toți în vorbă. Stareța putu acum să iasă din tăcerea greu de îndurat care îi fusese impusă. M-am îndreptat spre domnul Manouri şi i-am mulțumit pentru ajutorul dat. Tremuram, bîlbîiam şi nu ştiam ce fel de recunoştință să-i făgăduiesc. Tulburarea, încurcătura, înduioşarea mea — căci mă simțeam cu adevărat înduioşată — amestecul de lacrimi şi de bucurie, toate acestea i-au vorbit mai bine decît aş fi putut eu s-o fac. Nici 'răspunsul lui n-a fost mai ca lumea decît cuvîntarea mea. Şi el era la fel de tulburat ca şi mine. Nu ştiu ce-mi spunea, dar înțelegeam că ar fi îndeajuns de răsplătit dacă mi-ar îndulci cît de cît asprimile vieții, că-si va aminti de ceea ce făcuse cu şi mai multă plăcere decît îmi voi aminti eu. îi părea rău că treburile îl țineau legat de palatul justiției şi nu-i permiteau să vină mai des la mănăstirea din Arpajon. dar nădăjduia să capete de la părintele arhidiacon şi de la maica

stareță îngăduința de a afla cum mă voi simți cu sănătatea şi cum o voi duce.

Arhidiaconul nu 1-a auzit, dar stareța îi răspunse : „Cum nu, domnule ? De cîte ori vrea. Aici o să facă tot ce-o să-i placă. Vom încerca să îndreptăm necazurile pe care le-a îndurat". Apoi, plecîndu-se spre mine, stareța îmi şopti : ,,Va să zică, ai suferit mult, copila mea ? Cum de-au avut creaturile alea din Longchamp îndrăzneala să te chinuiască ? Ți-am cunoscut stareța ; am fost amîn-două la Port-Royal, şi nimeni nu putea s-o sufere. Lasă, o s-avem timp berechet, şi-ai să-mi povesteşti toate, nu-i aşa ?..." Vorbindu-mi astfel, ea îmi prinse o mînă şi mi-o

ursuză, că e tîrziu şi că mă cheamă stareța. M-am sculat m-arn îmbrăcat în grabă şi m-am dus.

*'__^ Bună ziua, copilă, îmi spuse ea. Cum ai dormit azi-noapte ? Hai, că te aşteaptă de7un ceas cafeaua. Cred c-o să-ți placă. Grăbeşte-te s-o bei, ca să putem sta ni-țeluş de vorbă.,.

Tot vorbind, stareța aşternu pe masă un şervețel, îmi dădu şi niie unul. Turnă cafeaua şi o îndulci. La fel făceau şi celelalte maici, între ele. Pe cînd mîncam, îmi vorbi despre tovarăşele mele, descriindu-le după cum îi plăcea ei ; îmi arătă nespus de multă bunăvoință, mă întrebă despre mănăstirea de unde venisem, despre rude, despre ce necazuri întîmpinasem din partea lor. Lăudă şi defăima la întîmplare şi nu-mi ascultă nici un răspuns pînă la capăt. N-am contrazis-o de loc, aşa că i-au plăcut firea, judecata şi discreția mea. între timp veni o maică, şi încă una, şi încă una, pînă se strînseră vreo şase. Se vorbi despre toate nimicurile, despre năravurile unei surori, despre cusururile celor ce nu erau de față. Şi aşa, ne-am înveselit. Intr-un colț al chiliei se găsea un clavir. Am atins clapele, ca să fac ceva, fiindcă abia sosisem în mănăstire şi, necunoscîndu-le pe maicile despre care se rîdea. nu făceam haz de glumele auzite. Şi chiar dacă le-aş fi cunoscut, tot nu m-ar fi distrat. Trebuie să fii foarte deştept, ca să poți glumi cum trebuie. Şi-apoi, cine n-are nici un cusur ? Aşa că, în timp ce ele rîdeau, eu încercam clapele, încetul cu încetul, au prins să mă asculte. Stareța veni lingă mine, mă atinse pe umăr şi-mi spuse : „Hai, soră Suzana, distrează-ne puțin.

Cîntă-ne mai întîi la clavir şi pe urmă din gură". Am ascultat-o şi^ am cîntat ce mi-a venit în minte. Am lăsat degetele să-mi alerge în voie pe clape, apoi am cîntat cîteva versete din psalmii lui Mondonville [i].

| Foarte frumos, îmi spuse stareța, numai că sfințenie avem cîtă vrem în biserică. Acum sîntem între noi, măicuțele astea sînt prietenele mele şi în curînd au să "e şi prietenele tale. Ia cîntă-ne ceva mai vesel.

[i] Jean-Joseph Mondonville (1711—1772) — compozitor francos' *« r de opere' motete şi oratorii ; a luat parte la faimoasa tâ a Bufonilor, ca partizan al muzicii franceze.

unde venisem ; maicile căutau să-mi dibuie firea, înclinările şi gusturile : aşa-i la mănăstire, *te* încearcă întruna, îți întind tot soiul de lațuri, pe nesimțite, şi din momelile astea înțeleg ce fel de ființă eşti. De pildă, una aruncă o vorbă de ocară, şi toate se uită la tine ; alta începe o poveste şi aşteaptă să-i ceri să-ți spună mai departe, sau să o laşi baltă. Dacă spui o vorbă oarecare, toate o găsesc încîntătoare, deşi ştiu foarte bine că nu-i aşa. Eşti lăudată sau dojenită dinadins. Maicile încearcă să-ți desluşească gîndurile cele mai tainice. Te întreabă ce citeşti, îți dăruiesc cărți bisericeşti sau lumeşti şi pîn-desc ce anume alegi. Te îndeamnă la mici abateri de la rînduielile mănăstirii, îți fac mărturisiri, o bîrfesc pe stareță ; toate acestea sînt spuse şi răsspuse ; te părăsesc şi te caută, încearcă să afle ce crezi despre moravuri, despre credință, despre lume, despre biserică, despre călugărie, despre toate. Din cercetările acestea asidue, găsesc un cuvînt care ți se potriveşte cel mă; bine şi ți-1 adaugă ca poreclă lîngă numele tău : astfel, pe mine m-au numit Sora Suzana-cumpătata.

în prima seară am primit vizita stareței ; a venit să mă dezbrace ; ea mi-a scos vălul şi gulerul, ea m-a pieptănat pentru culcare şi tot ea m-a dezbrăcat cu sute de cuvinte dulci şi mii de dezmierdări, care, nu ştiu de ce, m-au cam stînjenit, fiindcă nici eu nu înțelegeam nimic, şi nici ea ; ba chiar acum, dacă aş sta să mă gîndesc, tot n-aş şti ce-am fi putut înțelege din ele. Totuşi, cînd i-am spus duhovnicului, el a luat foarte în serios apropierea aceasta, .care mi s-a părut şi mi se pare încă nevinovată, şi m-a oprit cu toată asprimea s-o mai repet de-acum înainte. Deci, stareța mi-a sărutat gîtul. umerii, brațele ; mi-a

lăudat plinătatea trupului şi subțirimea taliei, şi m-a urcat în pat ; a ridicat velințele de o parte şi de alta, mi-a sărutat ochii, a tras perdelele, apoi a plecat. Am uitat să vă spun că, ştiindu-mă ostenită, mi-a dat voie să stau oricît în pat.

M-am folosit de învoirea dată. A fost poate singura noapte bună petrecută în mănăstire ; şi totuşi, mai apoi n-am nesocotit regulile. A doua zi, pe la nouă dimineața, cineva mi-a bătut încetişor în uşă. Eram încă în pat. Am răspuns, şi a intrat o călugăriță care mi-a spus, destul de

rr-^p din lume. Ia te uită, soră Tereza..." Sora Tereza Sf[1]' ochii, se roşea şi îngăima ceva. Ce-i păsa sorii Te-'^" °cjacă eu aveam sau nu degete frumoase, sau dacă *fareta ig lăuda sau nu pe bună dreptate ? Stareța îmi îmbrățişase mijlocul. Găsea că am cea mai frumoasă talie din cîte există. Mă trăsese spre ea, mă luase pe ge-nuchi, îmi ridica bărbia, îmi cerea s-o privesc în ochi, îmi lăuda ochii, gura, obrajii, pielea ; eu nu-i răspundeam nimic, mă uitam în jos, şi o lăsam, prosteşte, să mă mîngîie cum voia. Sora Tereza, gînditoare, nelinişti tă, se plimba de colo-colo, punea mîna pe toate obiectele, fără să aibă nevoie de ele, nu ştia ce să mai facă, se uita pe geam, i se părea c-a auzit bătăi în uşă, iar stareța îi spuse : ,.Soră Tereza, dacă te plictiseşti, poți să pleci".

— Nu mă plictisesc de loc, maică.

— Ştii, aş avea multe de vorbit cu fata asta.

— Cred.

— Vreau să-i aflu toată povestea, altfel cum aş putea să îndrept tot răul ce. i s-a făcut ? Vreau să-mi poves tească tot, fără să uite nimic ; sînt sigură că o să-mi sfîşie inima şi c-am să plîng, dar ce-are a face. Soră Suzana, cînd am să aflu tot ?

— Cînd vrei, maică stareță.

— Te-aş ruga să-mi spui chiar acum, daca avem timp. Cît o fi ceasul ?...

Sora Tereza îi răspunse :

— E cinci, o să toace de vecernie.

— N-are decît să înceapă.

— Dar mi-ai făgăduit o clipă de mîngîiere, înaintea vecerniei. Mă tulbură gîndurile, şi-aş vrea tare mult să-mi deschid mima dinaintea măicuței mele. Dacă m-aş duce aşa la slujbă, n-aş putea să mă rog, aş sta cu gîndul aiurea.

— Ia lasă-mă, îi spuse stareța. Eşti nebună, cu gîn durile tale. Pun rămăşag că ştiu despre ce e vorba. O sa stăm mîine de vorbă.

. . Ah ! maică scumpă ! strigă Tereza, aruncîndu-se la Picioarele stareței şi izbucnind în lacrimi, nu mîine. Acum, acum...

Maică, o rugai şi eu pe stareță, ridicîndu-mă de pe genunchii ei, îngăduie-i ceea ce-ti cere. Curmă-i mîhni-

Cîteva dintre maici se amestecară în vorbă :

— Poate că nu ştie altceva ; o fi ostenită după drum ; s-o cruțăm ; e de ajuns pentru astăzi.

— Nu, nu, stărui stareța,- cîntă minunat la clavir $î are cea mai frumoasă voce din lume (glasul îmi e plă cut, într-adevăr, dar, deşi are justețe, dulceață şi flexi bilitate, nu prea are tărie) ; n-o las pînă /ce nu ne mă j cîntă ceva.

Mă cam necăjiseră spusele maicilor. De aceea, i-am răspuns stareței că poate, nu le-ar fi pe plac dac-aş mai cîntă.

— Dar îmi place mie.

Mă aşteptam să spună aşa. Le-am cîntat, deci, un cîntec destul de drăguț, şi maicile aplaudară, lăudîn-du-mă, sărutîndu-mă, dezmierdîndu-mă şi cerîndu-mi încă unul. Toate dovezile acestea de admirație erau nesincere şi făcute numai de ochii stareței ; cred că oricare dintre ele mi-ar fi smuls glasul şi mi-ar fi frînt degetele, dac-ar fi putut. Vreo cîteva, care se vede că nu ascultaseră muzică în viața lor, îmi zvîiiiră cîteva vorbe pe cît de caraghioase

pe atît de neplăcute, dar stareța nu le luă în seamă.

— Ia mai tăceți din gură, le spuse ea ; sora Suzana cîntă ca un înger, şi am s-o chem aici în fiecare zi. *Şi eu ştiam să cînt puțin la clavir, pe vremuri.* Vreau să mă învețe ea, din nou...

— Vai, maică stareță, îi răspunsei, cine a cîntat odată, nu poate uita de tot...

— Aşa ? Ce bine-mi pare ! Ia lasă-mă în locul tău...

îşi puse degetele pe clape şi începu să cînte alandala, nebuneşte, fără nici o legătură, aşa cum îi erau şi gîndu-rile. Dar mi-am dat seama, cu toate greşelile făcute, că avea mîna mult mai uşoară decît mine. I-am spus lucrul acesta, căci îmi place să laud, şi rareori am pierdut prilejul să o fac, cînd lauda e dreaptă. Te simți atît de bine atunci ! Maicile plecară pe neobservate, una cîte una, şi am» rămas aproape singură cu stareța, vorbind despre muzică. Ea stătea jos, eu în picioare ; îmi ținea mîinile între ale ei, şi strîngîndu-mi-le, îmi spunea : „Nu numai că ştii să cînți minunat, dar ai şi cele mai frumoase de-

_ Draga mea, ce-i cu tine ?

Ea nu mi-a răspuns. Venirea mea o uimise şi o pusese în încurcătură ; nu mai ştia nici ce să spună, nici ce

_ Eşti nedreaptă cu mine ; spune-mi adevărul, nu cumva ti-e teamă că mă folosesc de prietenia stareței ca să te alung din inima ei- ? Liniştește-te ; am altă fire decît îU închipui ; dacă aş avea norocul să cîştig încrederea stareței...

_ Vei dobîndi orice voieşti ; te iubeşte ;, acum face pentru dumneata exact ce-a făcut, la început, pentru mine.

_ Ei bine, fii sigură că n-am să-i folosesc încrederea decît ca s-o fac să te iubească şi mai mult.

— Crezi că e în puterea ta ?

— De ce nu ?

în loc să-mi răspundă, mi s-a aruncat de gît şi mi-a spus oftînd :

— Ştiu că n-ai nici o vină, îmi spun mereu asta ; totuşi, făgăduieşte-mi...

— Ce să-ti făgăduiesc ?

— Că...

— Spune ; am să fac tot ce-am să pot.

Ea se codi, îşi acoperi ochii cu palmele şi-mi spuse, atît de încet, încît abia dacă o auzeam :

— Făgăduieşte-mi că ai s-o vezi cît ai să poți mai rar...

Rugămintea ei mi s-a părut ciudată ; de aceea, .nu m-am putut împiedica s-o întreb :

— Dar ce-ți pasă dacă o văd rar sau des pe stareță ? Eu nu m-aş supăra, oricît ai vedea-o. N-ar trebui să te superi nici tu ; nu ți-e de ajuns că-ți făgăduiesc să nu te vorbesc de rău în fața ei, mici pe tine şi nici pe oricare alta ?

Drept răspuns, ea se depărta de mine, se trînti pe pat Şi-mi şopti îndurerată :

— Sînt pierdută !

Pierdută ? De ce ? Pesemne că mă crezi ființa cea mai rea din lume !

rea. Eu am să plec. Voi avea tot timpul să-ti mulțumesc pentru grija pe care te-ai milostivit să mi-o arăți, iar biata soră Tereza, după ce-ai s-o asculți, n-are să mai sufere...

Am făcut un pas spre uşă ; stareța mă ținu locului apucîndu-mi o mînă ; sora Tereza, în genunchi, mi-o prinsese pe cealaltă, mi-o săruta şi plîngea, iar stareța îi sp_unea :

— Vezi cum mă sliperi cu grijile tale, soră Tereza ? Ti-am mai spus că nu-mi place să mă superi : nu vreau să mă superi.

— Ştiu, dar nu-mi pot stăpîni simțămintele, aş vrea

şi nu pot...

în timp ce vorbeau astfel, am plecat, lăsînd-o pe stareță cu tînăra maică, în biserică nu m-am putut împiedica s-o privesc ; părea tot tristă şi abătută. Privirile ni s-au întîlnit de mai multe ori, şi mi s-a părut că-i e tare greu să mi se uite în ochi. Cît despre stareță, ea moțăia în strană.

Slujba se sfîrşi cît ai bate din plame. După cîte mi s-a părut, maicilor nu prea le plăcea să stea în biserică. Au ieşit grăbite, gungurind ca un stol de păsări scăpate din colivie, -şi s-au risipit care, încotro, alergînd, rîzînd, vorbind. Stareța s-a închis în chilie, iar sora Tereza s-a oprit dinaintea uşii, pîndindu-mă, ca şi cum ar fi vrut negreşit să ştie ce-am să fac. Am intrat în chilia mea. De-acolo am auzit abia peste cîtăva vreme închizîndu-se încetişor uşa chiliei sorii Tereza. Mi-a trecut prin minte că fata asta e geloasă pe mine şi că se teme să hu-i, răpesc locul 'pe care-1 avea în bunăvoința şi în priete-" nia stareței. Timp de mai multe zile în şir am căutat să aflu dacă nu cumva mă înşel ; şi cînd n-am mai avut-nici o îndoială că bănuiala mea e dreaptă, cînd i-am înțeles uşoarele porniri de mînie, temerile copilăreşti, în-căpățînarea de-a se tine scai după mine, de a mă cerceta, de-a se găsi mereu între stareță şi mine. de a ne curma convorbirile, de a-mi bagateliza calitățile, de a-mi scoate la iveală cusururile, dar mai cu seamă cînd am văzut-o palidă, cînd mi-am dat seama că suferă, că i s-a şubrezit sănătatea şi chiar mintea, m-am dus la ea *şi* am întrebat-o :

j ît călcîndu-mi pe inimă... Şi, adresîndu-se sorii Te-a stareța vorbi iar : Copila mea, nu-mi place să mă superi, ți-am mai spus-o o dată ; mă cunoşti. Nu mă face sâ-mi'ies din fire !.... Apoi, sprijinindu-se cu o mînă pe umărul meu, îmi spuse : Hai, soră Suzana, condu-mă.

Am ieşit împreună. Sora Tereza vru să vină după noi, dar stareța, întorcîndu-şi nepăsătoare capul peste umărul meu, îi porunci cu asprime :

_ Intră în chilie, şi să nu mai ieşi pînă nu ti-oi în-.

gădui eu !

Tereza se supuse ; trînti uşa şi rosti cîteva cuvinte la auzul cărora stareța tresări ; de ce-o fi tresărit, nu ştiu, fiindcă n-aveau nici un sens ; am văzut

însă că se raîniase şi i-am spus :

— Maică dragă, dacă ții puțin la mine, iart-o pe sora Tereza. Şi-a pierdut capul, nu mai ştie nici ce spune şi nici ce face.

— S-o iert ? Şi eu aş vrea s-o iert, dar ce-mi dai ?

— Ah ! maică dragă, cît de fericită aş fi să am ceva. care să-ți placă şi să-ti domolească mînia.

Ea lăsă ochii în jos, roşi, oftă ; ai fi zis că e un în^ drăgostit. Apoi, lăsîndu-se alene spre mine, ca şi cum ar fi cuprins-o amețelile, îmi şopti : „Dă-mi fruntea să ti-o sărut..." M-am plecat, şi mi-a sărutat fruntea. De atunci, de cîte ori se întîmpla să greşească vreo maică, stăruiam pe lîngă stareță şi eram sigură că-i dobîndesc iertarea, pentru cine ştie ce nimicuri nevinovate ; o sărutare pe frunte sau pe gît, pe ochi sau pe obraji, pe gură sau pe mîini, pe sîni sau pe brațe, dar ma.i ales pe gură ; spu^ nea că am respirația dulce, dinții albi, buzele fragede şi rumene.

Şi zău, tare frumoasă ar mai trebui să fiu, dacă aş merita măcar o mică parte din laudele ei : căci despre fruntea mea spunea că e albă, netedă şi de-o formă în-cmtătoare ; despre ochii mei că sînt strălucitori, despre oprajj că sînt rumeni şi dulci, despre mîini că sînt mici Şi grăsuțe ; despre sîni că sînt tari ca marmura şi că au 0 linie admirabilă, despre brațele mele că sînt cum nu se poate mai bine făcute şi mai rotunjite ; spunea că am un git cum nici o altă maică nu mai are şi că e de o rumusete desăvîrşită şi rară ; şi cîte şi mai eîte nu-mi

Abia îi spusesem cuvintele acestea, cînd intră stareța. Fusese în chilia mea, nu mă găsise acolo ; mă căutase zadarnic prin toată mănăstirea ; dar nu-i dăduse prin gînd că m-aş putea afla la sora Tereza. De îndată ce maicile trimise după mine îi spuseră unde sînt, ea veni în goană. Ochii îi erau tulburi, şi fața i *se* întunecase, dar o ştiam atît de schimbătoare ! Sora Tereza stătea, tăcută, pe pat ; eu rămăsesem în picioare. I-am spus :

— Dragă maică, iartă-mă c-am venit aici fără să-ți cer voie.

— E drept c-ar fi fost mai bine să-mi ceri.

— Mi-a fost milă de biata soră Tereza : o vedeam că suferă...

— Ce are ?

— Să spun ? Şi de ce-aş tăcea, la urma urmei ? E doar un lucru care-i face cinste şi arată cît îi eşti de dragă. Bunăvoința, pe care mi-ai arătat-o i-a înfricoşat dragostea ; se teme să nu-i iau locul în inima dumitals ; $i gelozia asta, atît de curată, atît de firească şi de mă gulitoare pentru dumneata, o chinuia cumplit pe biata soră Tereza ; am venit s-o liniştesc.

După ce mă ascultă, stareța luă o înfățişare aspră şi impunătoare, apoi spuse :

— Soră Tereza, te-am iubit şi te mai iubesc încă ; n-am a mă plînge de tine şi nici tu nu vei avea de ce să te plîngi ; dar nu îngădui pretențiile tale egoiste de-a nu rnai vedea pe nimeni în afară de tine. Dezbară-te de ele, dacă nu vrei să stingi dragostea pe care ti-o mai păs trez şi dacă n-ai uitat încă soarta maicii Agata... Apoi, întorcîndu-se spre mine, îmi zise : Agata e maica aceea înaKă şi oacheşă, care, la slujbă, stă în fața mea. (îmi dădea explicații fiindcă ieşeam atît de rar, trecuse atît de puțină vreme de cînd mă găseam în mănăstire şi eram atît de nouă, încît n-aj unsesem să cunosc numele tu turor maicilor.) Pe urmă, stareța adăugă : O iubeam pe Agata, cînd a venit Tereza la noi, şi am îndrăgit-o pe ea. Maica Agata a fost la fel de neliniştită, a făcut a-celeaşi nebunii ; am prevenit-o, dar nu s-a îndreptat şi m-am văzut silită, multă vreme, să iau măsuri aspre, care nu sînt de loc potrivite cu firea mea ; altfel, oricare dintre maici îți va spune că sînt bună şi că nu pedepsesc

iartă, cel puțin pentru astfel de greşeli. Apoi am ieşit amîndouă odată.

în drum spre chiliile noastre, i-am spus :

— Ia seama, dragă soră Tereza, să n-o superi pe sta reță Eu n-am să te părăsesc, dar din pricina asta o să mă bucur de mai putină trecere în fata ei ; şi-aş fi dez nădăjduită să nu mai pot face nimic, nici pentru tine, nici pentru alta. Tu ce crezi ?

Nici un răspuns.

—. De ce te temi de mine ?

Nici un răspuns.

— Oare nu poate maica stareță să ne iubească la fel de mult pe amîndouă ?

— Nu, nu, strigă ea, asta e cu neputință ; în curînd o să-i fie silă de mine, şi am să mor de durere. Ah ! de ce-ai venit aici ? N-ai să fii nici tu fericită multă vreme, sînt sigură ; iar eu voi (fi totdeauna nenorocită.

— Ştiu că e o mare nenorocire să pierzi bunăvoința stareței, i-am răspuns eu, dar există una şi mai mare : aceea de *a* merita s-o pierzi ; tu n-ai nici o vină.

— Ah ! Doamne !

— Dacă te mustră cugetul pentru vreun păcat, tre buie să-1 ispăşeşti, şi cel mai sigur mijloc e să înduri fără cîrtirc pedeapsa.

— Nu ştiu, nu ştiu dacă am păcătuit ! Şi-apoi tocmai ea să mă pedepsească !

— Tocmai ea, soră Tereza, tocmai ea ! Aşa se vorbeşte despre, o stareță ? Nu-i frumos ; nu-ti dai seama ce vor beşti. Şi sînt sigură că păcatul ăsta e mai greu decît cele care te chinuiesc. .

— Ah ! Doamne ! Doamne !... suspină ea.

Apoi ne-am despărțit ; sora Tereza ca să plîngă în chilia ei, eu ca să mă gîndesc, în- chilia mea, la ciudățeniile minții femeieşti.

_ Iată unde duce sihăstria. Omul e născut să trăiască m lume ; desparte-

1 de ea, izolează-1 şi i se vor împrăş-a gmdurile, i se va strica firea, îi vor răsări în inimă o mie de patimi ridicole ; în minte îi vor l încolți gînduri smintite, aşa cum încolțesc mărăcinii în pustiu. Lasă-1 pe om m pădure, şi-o să devină fiară ; iar dacă-1 duci în mănăstire, unde pe lîngă sărăcie mai are de îndurat şi

spunea ! Pe ici pe colo mai era şi cîte un pic de adevăr în spusele ei ; nu credeam chiar tot ce-mi spunea, dar cîte un pic tot mi se potrivea. Uneori, măsurîndu-mă din creştet pînă fn tălpi, cu o privire pe care n-o mai văzusem în ochii altor femei, îmi spunea : ,,E o adevărată fericire că te-a chemat Dumnezeu în mănăstire. Altfel, cu chipul tău, ai fi dus la pierzanie toți bărbații care te-ar fi văzut, şi-ai fi fost sortită iadului şi tu, odată cu ei. Dumnezeu ştie ce face."

Tot mergînd, ne apropiaserăm de chilia ei. Tocmai mă pregăteam să plec, dar ea m-a prins de mînă, spu-nîndu-mi : ,.Cu toate că e prea tîrziu să-mi povesteşti ce-ai îndurat la Sainte-Marie şi la Longchamp, hai, intră să-mi dai o lectioară de clavir".

Am intrat după ea. într-o clipă a deschis clavirul, şi-a pregătit caietul, a tras un scaun. Era tare sprintenă. M-am aşezat. Fiindcă se temea să nu-mi fie cumva răcoare, a luat o pernută de pe scaun, mi-a adus-o dinainte, s-a aplecat, mi-a prins picioarele şi mi le-a pus deasupra pernuței ; pe urmă i-am cîntat cîteva melodii de Couperin, Rameau, Scarlatti. In timp ce cîntam, ea îmi dezgolise puțin gîtul, îşi pusese mîna pe umărul meu gol, şi vîrfurile degetelor pe sîni. Ofta. Părea că se înăbuşă, că o apasă ceva ; mai întîi mîna pe care mi-o ținuse pe umăr mă .strînsese tare, apoi nici n-o mai simțeai de uşoară, ca şi cum şi-ar fi pierdut vlaga şi viata, iar capul şi-1 lipise de al meu. Tare trebuie să mai fi fost simțitoare şi tare trebuie să-i mai fi plăcut muzica nebunei acesteia, fiindcă de cînd sînt n-am mai văzut încă la nimeni ca un cîntec, două să aibă urmări atît de neobişnuite.

Aşa petreceam amîndouă, simplu şi plăcut, cînd, pe neaşteptate, uşa s-a deschis cu putere ; m-am speriat şi eu, şi starețа. Era zăpăcita de sora Tereza,

cu veşmintele mototolite, cu ochii tulburi ; s-a uitat la noi cu o stăruință ciudată, îi tremurau buzele de nici nu putea vorbi măcar. Cînd şi-a revenit în fire, s-a aruncat la picioarele stareței. M-am rugat şi eu împreună cu ea şi i-am dobîndit încă o dată iertarea. Stareța a mustrat-o însă cum nu se poate mai aspru, zicîndu-i că-i ultima oară cînd

Si vorbind astfel, lăsa ochii în jos ; mîna cu care îmi orinsese mijlocul mă strîngea şi mai tare ; cealaltă ° "na* pusă pe genunchii mei, apăsa şi mai mult ; mă trăgea spre ea ; îşi lipea obrazul de al meu, gemea, se -ăsturna în jilț, tremura ; s-ar fi zis că vrea să-mi în-[1] dințeze o tainăşi nu îndrăznea ; o năpădeau lacrimile ; apoi îmi spunea :

Ah, soră Suzana, tu nu mă iubeşti !

— Cum nu te iubesc, maică stareță ?

Nu, nu mă iubeşti !

Spune-mi ce să fac, ca să-ți dovedesc ?

— Ar trebui să ghiceşti singură.

— Mă tot gîndesc, dar degeaba ; nu ghicesc.

Ea tăcea, şi tăceam şi eu. îşi dezgolise gîtul, îmi luase una din mîini, punîndu-şi-o pe sîni ; părea că simte o plăcere de nespus, îmi cerea să-i sărut fruntea, obrajii, ochii şi gura, iar eu mă supuneam. Cred că nu făceam nici un rău prin asta ; dar plăcerea ei părea să crească tot mai mult, şi cum nici nu doream altceva decît să-i măresc, într-un fel nevinovat, fericirea, îi sărutam mereu fruntea, obrajii, ochii şi gura. Mîna pe care mi-o pusese pe genunchi mi se plimba pe deasupra veşmintelor, de la virfurile picioarelor pînă la şold, strîngîndu-mă cînd într-un loc, cînd într-altul ; ea mă îndemna, îngăimînd cuvintele, cu voce schimbată şi înceată, s-o mingii şi mai mult, iar eu o mîngîiam ; pînă cînd, la un moment dat, nu ştiu dacă de plăcere sau de mîhnire, s-a îngălbenit ca o moartă ; i s-au închis ochii, i s-a încordat tot trupul : buzele mai întîi i s-au strîns, acoperite de-o spumă subțire ; apoi i s-a descleştat gura, şi a gemut adînc, de credeam că-şi dă sufletul. M-am ridicat repede, crezînd că i-a venit rău ; voiam să ies, să chem în ajutor. Ea şi-a deschis, uşor, pleoapele şi mi-a spus : „Nevinovato ! Nu-i nimic

; ce vrei să faci ? Stai locului..." O priveam uimită, neştiind dacă să plec sau să mai rămîn. Ea îşi deschise kin nou pleoapele ; nu mai putea de loc să vorbească ; mi~a făcut semn să mă apropii şi să-i stau iar pe genunchi. Nu ştiu ce se petrecea cu mine ; mă temeam, ,r(rmurani> îmi bătea inima, respiram greu, mă simțeam ulburată, sufocată, frămîntată, îmi era frică ; mi se Părea că mă părăsesc puterile şi că sînt gata să mă pră-

robia, va fi şi mai rău încă. Dintr-o pădure tot mai ieşi dar din mănăstire niciodată ; în pădure eşti liber, iar î^ mănăstire eşti rob. Poate că ai nevoie de mai multă putere sufletească pentru a îndura singurătatea decît pentru a îndura sărăcia cea mai cruntă ; sărăcia înjoseşte, sihăstria te corupe. Cum e oare mai bine să trăieşti ; ca un mîrşav sau ca un nebun ? Asta n-aş îndrăzni s-o hotărăsc. Dar e bine să te fereşti şi de una, şi de alta.

Pe zi ce trecea, vedeam cum creşte dragostea stareței pentru mine. Cînd ne căutai, sau eu eram în chilia ei, sau ea în .chilia mea. Dacă mă durea cît de puțin capul, mă trimitea la infirmerie, mă scutea de slujbe, îmi poruncea să mă duc devreme la culcare, nu-mi dădea voie să vin la slujba de dimineață.

în biserică, la rnasă, în timpul recreației, nu pierded niciodată prilejul să-mi dea dovezi de prietenie. In bi-l serică, dacă se nimerea vreun verset drăgăstos şi duiosj ea îl cînta pentru mine, sau dacă îl cînta altcineva, ea mă sorbea din ochi. La masă îmi trimitea întotdeauna cîte •ceva care-i plăcuse îndeosebi ; în timpul recreației mă ținea pe după mijloc şi-mi spunea lucrurile cele mai dulci si mai plăcute. Nu primea niciodată vreun dar, fără să-1 împartă cu mine : ciocolată, zahăr, cafea, lichior, tutun, rufe, batiste, orice, îşi golise chilia de tablouri, vase, mobile şi de-o mulțime de alte lucruri plăcute şi comode, ca s-o împodobească pe a mea ; aproape că nu se întîmpla să lipsesc un ceas măcar, fără ca la întoarcere să nu mă pomenesc îmbogățită cu vreun dar. Cînd mă duceam la ea să-i mulțumesc, o cuprindea o bucurie de nedescris ; mă săruta, mă dezmierda. mă lua pe genunchi, îmi spunea toate tainele mănăstirii, şi îşi făgăduia o viață de mii de ori mai fericită decît viața pe care ar fi avut-o în lume, numai s-o iubesc eu. După asta se oprea, mă privea cu duioşie în ochi şi mă întreba :

— îți sînt dragă, soră Suzana ?

— Cum s-ar putea altfel ? Ar însemna să fiu nerecu
noscătoare.

— Aşa e.

— Eşti atît de bună.

— Ştii de ce ? Fiindcă-mi placi...

118

nit şi trebuie să mă odihnesc : Adio. Mîine aş vrea negreşit să ştiu tot ce s-a petrecut în sufletelul tău ; adio...

De obicei, cînd plecam, mă însoțea pînă la uşă şi mă petrecea cu ochii cît ținea coridorul, pînă ajungeam în chilie ; atunci îmi arunca o sărutare, cu vîrfurile degetelor, şi nu închidea uşa pînă ce n-o închideam eu pe-a mea ; de data asta, însă, abia dacă s-a ridicat ; n-a -fost în stare decît să se mute în jilțul de lîngă pat ; s-a aşezat în el, şi-a plecat capul pe pernă, mi-a trimis o sărutare şi a închis ochii, iar eu am plecat.

Chilia mea se găsea aproape fată în fată cu chilia sorei Tereza ; uşa ei era deschisă ; sora Tereza mă aştepta ; m-a oprit şi mi-a spus :

— Ah ! soră Suzana, te-ntorci de la stareță ?

— Da.

— Ai stat mult acolo ?

— Cît a vrut ea.

— Parcă îmi făgăduiseşi altceva.

— Nu ți-am făgăduit nimic.

— Ai avea îndrăzneala să-mi spui ce-ai făcut acolo ?...

Cu toate că nu ştiam să fi făcut vreun lucru rău, vă
mărturisesc totuşi, domnule marchiz, că întrebarea ei m-a încurcat ; sora Tereza băgă de seamă, stărui, şi atunci i-am răspuns :

— Soră dragă, poate n-o să mă crezi pe mine ; dar pe
stareță ai s-o crezi ; am s-o rog pe ea să-ti spună.

->- Soră Suzana. draga mea, mă opri ea speriată ; să nu faci una ca asta ; doar nu vrei să mă nenoroceşti ; ștarefa n_-o să mi-o ierte niciodată ; n-o cunoşti : e în stare sa treacă de la cea mai mare duioşie la cruzime ; şi nu ştiu ce m-aş

face. Făgăduieşte-mi ea n-ai să-i spui nimic.

— Vrei să nu-i spun ?

—- Te rog, în genunchi te rog. Sînd deznădăjduită, _ ar n-arn încotro ; văd că trebuie să dau înapoi ; n-am încotro. Făgăduieşte-mi că n-ai să-i spui nimic.

ridicat-o şi i-am făgăduit ; ea m-a crezut şi bine

apoi am intrat fiecare în chilia ei_

vrut aTM rămas singură, m-au prins gîndurile ; aş fi -ma rog' dar mi_era cu neputință ; căutam să fac lnce Peam un lucru şi-1 lăsam ca să încep altul, iar îl lăsam apoi, de îndată ; mîinile mi se opreau

buşesc ; cu toate astea, n-aş putea spune că mă simțeam rău. M-am apropiat de ea ; mi-a făcut din nou semn să-i stau pe genunchi ; am stat ; ea era ca moartă ; eu, ca şi cum m-aş fi găsit pe pragul morții. Şi am rămas multă vreme, şi una şi ;alta, în starea aceea nefirească. Dacă s-ar fi întîmplat să intre vreo maică, s-ar fi speriat, pe bună dreptate ; şi-ar fi putut închipui sau că am leşinat amîndouă, sau că am adormit. Şi totuşi, buna mea stareță, fiindcă e cu neputință să fii atît de simțitoare şi să nu f"r> bună, s-a dezmeticit. Stătea tot răsturnată în jilț; ochii îi ținea tot închişi ; dar în obraji i se iviseră cele mai frumoase culori ; îmi prinse o mînă şi mi-o sărută, iar eu i-am spus : „Vai maică, tare mi-a fost teamă..." Ea îmi zîmbi blind, fără să deschidă ochii. ,.Oare nu ti-a fost rău ?"

— Nu.

— Eu aşa am *crezut.*

— Nevinovata ! Ah ! Nevinovata scumpă ! Cit o iubesc .'

Şi vorbind astfel, se săltă, se aşează cum trebuie în jilț, mă strînse la piept, îmi sărută obrajii cu putere şi mă întrebă :

— Citi ani ai ?

— Aproape douăzeci.

— Cum se poate ! N-aş crede...

— Nu te mint, maică.

— Vreau să-ti cunosc toată viata ; ai să mi-o po

vesteşti ?

— Da, maică.

— Toată ?

— Toată.

— Acum s-ar putea să vină cineva ; hai să ne aşezăm la clavir : Ai să-mi dai lecții.

Ne-am aşezat ; dar nu ştiu cum s-a făcut că-mi tremurau mîinile, nu vedeam în caiet decît o încîlceală de note, şi-mi era cu neputință să cînt. I-am spus stareți lucrul acesta ; ea a rîs şi s-a aşezat în locul meu, dar a fost şi mai rău : i se muiaseră brațele de tot.

— Văd eu, copila mea, că nici tu nu ațti în stare să-mi arăți şi nici eu să învăț, îmi zise ea ; am cam oste-

Am început, aşadar, să-i spun povestea vieții mefe, aproape la fel cum v-am scris-o şi dumneavoastră. Nici nu vă puteți închipui cît a tulburat-o, cum a suspinat, cîte lacrimi a vărsat, cît de indignată a fost împotriva cruzilor mei părinți, împotriva netrebnicelor maici de la Sainte-Marie şi de la Longchamp ; m-ar mîhni dacă li s-ăr îruîmpla măcar o parte din relele pe care stareța ar fi dorit să li se-ntîmple ; mie, uneia, mi-ar fi cu neputință să clintesc măcar un fir de păr din capul celui mai cumplit duşman. Uneori stareța mă întrerupea, se ridica, umbla de colo-colo, apoi se aşeza la loc ; alteori îşi înălța brațele spre cer şi-şi ascundea fața în poala mea. Cînd i-am povestit despre temniță, despre cum au vrut să a-lunge diavolul din mine, despre biciuire, doar că n-a țipat ; iar cînd am terminat şi am tăcut, ea a rămas cîtva timp rezemată de pat, cu fața ascunsă în velinte şi cu brațele întinse deasupra capului ; iar eu i-am spus : „Maică, iartă-mă că te-am mîhnit : eu te-am prevenit, dar aşa ai vrut..." „Afurisitele ! Fiarele !" striga ea. „Numai în mănăstiri poate exista atîta neomenie. Cînd se îmbină ura cu iritarea zilnică, nu mai ştii pînă unde pot ajunge lucrurile. Ce bine că eu sînt bîîndă ; iubesc toate maicile ; şi ele au luat, una după alta, cîte o părticică din firea mea ; acum se iubesc între ele. Dar cum de-a putut sănătatea ta, atît de gingaşă, să facă fată atîtor cazne ? Cum Si de nu s-au zdrobit picioruşele şi minutele astea ? Cum de nu s-a sfărîmat un

organism atît de plă-pînd ? Cum de nu s-a stins în lacrimi luciul ochişorilor ăstora ? Auzi. fiarele ! să-i lege brațele cu funii..." şi-mi săruta brațele. „Să-nece în lacrimi ochişorii ăştia *l..."* s>i mi-i^ săruta. „Să smulgă suspine şi gemete din gurița asta " Şj-mi săruta gura. „Să acopere cu norii mîhnirii un chip atît de încîntător .'...« Şi iar mă săruta. „Să ofi-*h^L*trandafiriі din obrăjorii ăştia !..." Şi-mi mîngîia o-Şi mi-i săruta. „Să urîțeşti asemenea căpşor ! Să-i ^Parul ! Să-i încrețeşti fruntea cu necazuri .'..." săruta capul, fruntea, părul... „Au îndrăznit să su-.Un £ît ca al ei şi să sfîşie umerii ăştia !..."'Şi-mi

mi răJv^"1' îmi desfacea rochia şi vălul ; pletele *cii>pincusera pe umerii dezgoliți ; pieptul îmi era

singure ; nu mai eram în stare de nimic ; niciodată nu mă simțisem aşa. Apoi mi s-au închis ochii ; şi-am a-dormit puțin, deşi nu dorm niciodată în timpul zilei. Cînd m-am trezit, mă tot întrebam ce s-o fi petrecut între stareță şi mine, mă cercetam... Şi tot întrebîndu-mă, mi s-a părut că încep să înțeleg... dar îmi veneau în minte nişte gînduri atît de nedesluşite, de nebuneşti şi de ridicole, încît le-am alungat, în cele din urmă, mi-am închipuit că starețea trebuie să fie bolnavă ; apoi m-am gîndit că, pesemne, boala ei se. ia ; sora Tereza se molipsise, şi aveam să mă molipsesc şi eu.

A doua zi, după utrenie, stareța mi-a spus :

— Soră Suzana, astăzi nădăjduiesc că-mi vei povesti tot ce ți s-a întîmplat ; hai cu mine...

M-am dus. M-a aşezat în jilțul de lîngă pat, iar ea şi-a tras un scaun ceva mai mic ; fiindcă sînt înaltă şi stăteam în jilț, stareța părea tare mică pe lîngă mine. Stătea atît de aproape, încît genunchii îmi intraseră între genunchii ei ; ea îşi rezemase coatele de pat. După o clipă de tăcere, i-am spus :

— Cu toate! că sînt tînără, am avut multe de suferit; în curînd se vor împlini douăzeci de ani de cînd m-am născut şi tot douăzeci de cînd mă chinuiesc. Nu ştiu dacă am să-ți pot povesti totul şi dacă te va răbda inima să mă asculți ; n-am avut decît necazuri, şi cu părinții, şi la mănăstirea Sainte-Marie, şi la Longchamp ; peste tot

numai necazuri ; de unde vrei să încep, maică ?

— De la început.

— Ar însemna să-ți povestesc întîmplări prea multe şi prea triste, şi n-aş vrea să te mîhnesc.

— N-ai grijă ; îmi place să plîng ; plînsul *e cum* nu se poate mai plăcut pentru o inimă duioasă. Trebuie să-ți placă şi ție ; tu ai să-mi ştergi lacrimile, eu am să ți le şterg pe-ale tale, şi aşa ne vom simți fericite în mijlocul suferințelor ; cine ştie la ce ne poate duce înduioşarea... Şi vorbind astfel, ea mă privi de jos în sus, cu ochii urneai ; îmi luă mîinile ; se ghemui şi mai mult lîngâ mine, pînă ce ne-am lipit una de alta.

— Povesteşte-mi, copila mea ; te-ascult şi simt cum mă apasă nevoia de-a mă înduioşa ; de cînd sînt nu m-am simțit atît de miloasă şi de drăgăstoasă...

de unde ti se trage sila asta pentru călugărie ? Suzana, tu îrni ascunzi ceva.

_- lartă-mă, maică.

_ Suzana, e cu neputință, drăguță cum eşti — fiindcă €şti foarte drăguță, fetița mea, nici nu-ți dai seama cît eşti de drăguță — e cu neputință să nu ți-o fi spus nimeni pînă acum.

_ Ba mi s-a spus, maică.

_ Şi cel ce ți-a spus-o nu-ti displăcea ?

— Nu.

— îți plăcea ?

'— De loc.

— Cum, nu ți-a tresărit niciodată inima ?

— Niciodată.

— Adică, vrei să spui *Că* nu din pricina unei patimi tainice sau neplăcute părinților ai prins sila asta de mă năstire ? Hai, mărturiseşte-mi. sînt înțelegătoare.

• — Nu prea am ce să mărturisesc.

— Atunci, te mai întreb o dată, de unde ți se trage sila de mănăstire ?

— De la viața călugărească, maică. Nu pot să sufăr îndatoririle, treburile ei, singurătatea, silnicia ; mi se pare că sînt născută pentru altceva.

— Şi ce te face să • simți asta ?

— Urîtul care mă năpădeşte. Mi-e urîtă mănăstirea.

— Chiar şi mănăstirea noastră ?

— Da, maică ; chiar şi ea, cu toată bunăvoința pe care mi-o arăți.

— Dar ce imbolduri, ce dorințe simți în sinea ta ?

— Nici unul.

— Te cred ; pari foarte potolită din fire.

— Sînt destul de potolită.

— Eşti chiar rece.

— Asta nu ştiu.

— Cunoşti lumea ?

— Puțin.

— Cu ce crezi că te-ar putea ea atrage ?

— Nu-mi dau bine seama ; dar trebuie să fie ceva.

— Nu cumva îți pare rău că nu eşti liberă ?

~~ Si de asta îmi pare rău, şi de multe alte lucruri.

aproape gol, şi ea mă săruta pe gît, pe umerii şi pe pieptul aproape gol.

Atunci mi-am dat seama, după tremurul- care o apucase, după cum bîiguia cuvintele, după ochii ei rătăciți şi după mîini, după genunchiul care i se împingea între genunchii mei, după ardoarea cu care mă strîngea şi după puterea cu care mă ținea în brațe, că în curînd are s-o apuce din nou boala. Nu ştiu ce *se* petrecea în mintea mea, dar mă cuprinsese o teamă, un fior şi o moleşeală care-mi adevereau bănuiala cum că boala ei ar fi molipsitoare.

I-am spus :

— Maică, uite în cel hal m-ai adus ! dacă vine cineva...

— Stai, stai, mi-a răspuns ea, cu vocea sugrumată ; n-o să vină nimeni...

Eu însă tot mă căzneam să mă ridic şi să mă smulg de lîngă ea, zicîndu-i :

. — Maică, maică, ia seama !" Iar ti se face rău. In-dură-te şi lasă-mă...

Voiam să plec ; sînt sigură de asta ; dar nu puteam. Mă moleşisem de tot, mi se muiaseră genunchii. Stareța stătea jos ; eu mă ridicasem în picioare ; dar mă temeam să nu cad peste ea şi s-o rănesc ; de aceea m-am aşezat pe marginea patului şi i-am sp.us :

— Maică, nu ştiu ce am, mi-e rău.

— Şi mie, îmi răspunse ea, dar nu-i nimic, odihneşte-te puțin, o să-ti treacă...

Şi, într-adevăr, m-am potolit şi eu şi ea. Păream doborîte amîndouă ; eu îmi pusesem capul pe pernă ; ea şi-1 ținea pe genunchii mei, cu fruntea sprijinită în palme. Am stat aşa cîteva timp ; la ce s-o fi gîndit stareța, nu ştiu ; dar eu, una, nu mă gîndeam la nimic şi nici n-aş fi putut să mă gîndesc, atît de slăbită mă simțeam. Tăceam şi una şi 'alta cînd stareța îmi zise :

— Suzana, n-ai spus cumva că-ți era tare dragă prima stareță ?

— Ba da.

— Nu te iubea ea mai mult decît mine ; tu însă o iubeai mai mult... De ce nu-mi răspunzi ?

— Eram nefericită şi-mi alina necazurile.

- Cum aş putea oare •>

— Ca mine.

- Ca dumneata / Dar n

esti

aş muri decît ^9devarat că sînt _p .

u Nu ştiu cu "e an mai fiu- neVlnovată ; şi

c «in VOrî-\î4- * v A *naj râu m '-^«Cci 171— Pe «>? i .

' ™

Da

imediat ?

N

bu

curi de cfiM

ca]dura

— Care sînt lucrurile acelea ? Draga mea,

— Şi nu-ti bate inima ?

te — Pînă acum a stat liniştită.

în fata unui bărbat ?

— Cum ? Vrei să spui că atunci cînd te

soarbe din

ochi un bărbat nu simți nimic... ?

cl — Ba, cîteodată, mă simt stînjenită ; şi-mi

cobor Pri-

virile.

,T;„'1

Nu te simți dp *l"** +••"-

_~.AJC.

Nu te simți

de loc

tulburată ?

. • De loc.

Dar

simțurile

, ce-ti zic

? Nu le

cunosc

graiul.

Cu toate

astea, ele

vorbesc.

Se

poate...

— Şi nu le înțelegi ?

— De loc.

— Cum ? Tu...

simțurile au un grai atît de dulce ;

n-ai vrea să-1 auzi ?

— Nu, maică ; la ce mi-ar folosi ?

— Ți-ar ajuta să-ti împrăştii urî tul.

— Sau poate să mi-1 măresc. Şi apoi, ce poate să în

semne graiul simțurilor, aşa, fără nici un rost ?

— Cînd îl vorbeşti, te adresezi totdeauna cuiva ,* orice-ai spune, e mai bine decît să fii singură, cu toate că nici singură nu e rău de loc.

— Nu înțeleg nimic din tot ce-mi spui.

— Dacă ai vrea, fetita mea, ti-aş, vorbi mai lămurit.

— Nu, maică, nu vreau. Nu ştiu nimic ; şi-mi place mai mult să nu ştiu decît să aflu lucruri care m-ar face poate şi mai nefericită decît sînt. N-am dorințe, şi nici nu vreau să-mi descopăr unele pe care nu mi le-aş pu tea împlini.

— Şi de ce crezi că nu ti le-ai putea împlini ? 126

olînset : m-am înfiorat, apoi m-am hotărât să t *m* î In loc să-mi răspundă, ea se depărta binişor. Lupă fl-tva timp am auzit din nou paşi ; vaietele şi suspinele reîncepuseră ; am spus din nou *ave,* şi paşii s-au depărtat pentru a doua oară. Apoi m-am liniştit şi am ad< mit. *Pe* cînd dormeam, cineva a intrat şi s-a aşezat lîng'i patul meu ; perdelele patului erau trase ; ființa care se furişase în chilia mea ținea o luminare în mînă şi, lumi-nîndu-mi fața, mă privea cum dorm ; cel puțin aşa am crezut, judecind după cum stătea, atunci cînd mi-am deschis ochii ; şi ființa aceea era starețа.

Am sărit în sus ; ea, văzînd că m-am speriat, îmi spuse :

— Suzana, eu sînt, nu-ți fie teamă...

Mi-am lăsat iar capul pe pernă şi-am întrebat-o :

— Ce cauți, maică, atît de tîrziu, în chilia mea ? Ce te-a îndemnat să vii încoace ? De ce nu dormi ?

— Nu pot să dorm, îmi răspunse ea ; şi multă vi :ae de-aici înainte n-am să mai dorm. Mă frămîntă vise rele ; abia închid ochii, că-mi şi vin în minte chinurile pe care le-ai îndurat ; te văd pe mîinile fiarelor acelora ; îți văd părul împrăştiat pe obraz, îți văd picioarele în-sîngerate, făclia în mînă, funia la gît ; mi se năzare că vor să-ți ia viața ; tremur, mă înfior ; o sudoare rece îmi nepădeşte trupul ; vreau să-ți sar în ajutor ; strig, mă trezesc şi aştept zadarnic să mă cuprindă iar somnul. Iată ce mi s-a întîmplat în noaptea asta ; m-am temut să nu fie un semn al cerului ; să nu ți se fi întîmplat

vreo nenorocire ; m-am sculat, am venit lîngă uşa ta, am ascultat ; mi s-a părut că nu dormi ; ai vorbit, iar eu am plecat ; m-am întors din nou, şi din nou ai vorbit ; de aceea, am plecat şi de data asta ; m-am întors pentru a treia oară ; şi crezîndu-te adormită, am intrat. Sînt de mult lîngă tine, temîndu-mă să nu te deştept ; am pre getat, mai întîi, dacă să trag sau nu perdsiele ; voiar"[1] *să* Plec, pentru a nu-ți tulbura odihna; dar n-am f os m s are să mă împotrivesc ispitei de-a vedea cum se s'^nte araga mea Suzana ; te-am privit ; frumoasă mai eşti, şi cînd dormi, şi cînd nu dormi !

Cuvînt latin de salut, folosit de catolici.

12»

— Niciodată ?

După ce-a spus asta, s-a oprit puțin, şi bine a făcut • ceea ce voia să mă întrebe nu se cuvenea, şi poate nici eu nu se cuvine s-o spun, dar m-am hotărît să nu tăi-nuiesc nimic.

— ...Nu te-ai simțit niciodată ispitită să-ți priveşti frumusețea trupului ?

— Nu, maică. Nu ştiu dacă sînt chiar atît de fru moasă pe cît îmi spui ; şi-apoi, chiar dacă aş fi, frumu sețea e pentru alții, nu pentru sine.

— Nu te-ai gîndit niciodată să-ți plimbi mîinile pe sînişorul ăsta, pe coapsele astea, pe pîntec, pe carnea asta atît de tare, de fragedă şi de albă ?

— O ! asta nu ; şi, dacă m-aş fi gîndit, nu ştiu cum aş fi mărturisit-o la spovedanie...

Nu-mi aduc aminte despre ce-am mai vorbit, cînd a venit o maică să anunțe că o caută cineva pe stareță. Mi s-a părut că vestea a mîhnit-o şi că ar îi preferat să rămînă cu mine, deşi vorbele noastre nu prețuiau mare lucru ; totuşi ne-arn despărțit.

Niciodată mănăstirea nu fusese atît de fericită, pe cît era de cînd venisem eu.

Stareța părea că-şi pierduse nestatornicia ; se spunea că schimbarea mi se datoreşte mie. în cinstea mea, a îngăduit mai multe zile de odihnă şi de aşa-numite sărbători ; în asemenea zile hrana e mai bună decît de obicei ; slujbele sînt mai scurte, şi tot răgazul dintre ele ți-1 petreci după voie. Dar vremurile astea fericite aveau să treacă şi pentru mine, şi pentru celelalte maici.

După scena pe care v-am zugrăvit-o, au urmat multe altele asemănătoare ; am să trec însă peste ele ; şi n-aw să povestesc decît urmările celei mai sus-pomenite.

Stareța începuse să fie neliniştită ; se posomorise, se simțea slăbită, îşi pierduse tihna. Noaptea următoarea, Pe cînd toată lumea dormea, iar mănăstirea zăcea cufundată în linişte, ea se sculă ; după ce rătăci cîtva tifl[1]? de-a lungul coridoarelor, veni spre chilia mea. Cum nu dorm greu, am auzit-o venind. Stareța se oprise. Fa; cuse totuşi destul zgomot, sprijinindu-se de uşă, ca $ mă deştepte din somn chiar dacă aş fi dormit. N-a"[1] scos o vorbă însă ; şi mi s-a părut că aud un vaiet sa

praga mea, îmi răspunse ea, toată mănăstirea rae • n-o să afle nimeni nimic. Mie mi-e dat să răs-rtesc sau să pedepsesc aici ; şi, orice ar spune duhov-• l nu văd ce păcat e dacă o prietenă primeşte lingă nl°o 'altă prietenă pe care a cuprins-o neliniştea, s-a deş-[63] tat si a venit, cu tot întunericul şi frigul de-afară, să dă 'dacă nu i s-a întîmplat ceva celei pe care o îndrăgeşte. Suzana. acasă, la părinți, nu te-ai culcat niciodată cu vreuna din surorile tale ?

Niciodată, maică.

Şi dacă s-ar fi ivit prilejul, n-ai fi făcut-o cu inima curată ? Dacă surioara ta, speriată şi pătrunsă de frig, ar fi venit să ceară un locşor lîngă tine, n-ai fi primit-o ?

— Cred că nu.

— Şi nu sînt eu maica ta scumpă ?

— Ba eşti ; dar nu mi-e îngăduit să te primesc.

— Draga mea, eu îi opresc pe ceilalți, iar ție îți în gădui şi îți cer chiar. Doar să mă încălzesc puțin şi plec.

Hai, dă-mi mîna... I-am dat-o. Ia te uită, urmă ea, pipăie, vezi ; tremur, mă trec fiorii, sînt rece ca marmura... Şi chiar aşa era.

— O ! maică, i-am spus eu, ai să te îmbolnăveşti. Dar stai puțin, am să mă trag spre margine, iar dumneata ai să te aşezi în locul încălzit. M-am tras mai spre mar gine, am desfăcut velința, şi ea mi-a luat locul. O ! cît îi era de rău ! O scuturau frigurile din creştet pînă-n tălpi ; ar fi vrut să-mi vorbească, să vină mai lîngă mine, dar nu putea rosti un cuvînt măcar şi nici să se mişte, îmi şoptea doar : „Suzana, draga mea, vino mai lîngă mine..." îmi întindea brațele, şi cum mă întorsesem cu spatele, mă apucă binişor, şi mă trase lîngă ea-; apoi îşi trecu un braț pe sub mine şi altul pe deasupra, zicîndu-mi :

__ Am înghețat ; mi-e atît de frig, Incît mi-e teamă sa te ating, ca să nu-ți fac rău.

Nu-ți fie teamă, maică, i ^tunci Şi-a pus o mînă pe pieptul meu, iar cu cea-

alta m-a cuprins de după mijloc ; îşi vîrîse picioarele Pe sub ale mele, şi i le apăsam, ca să i le încălzesc ; iar draga de ea îmi spunea :

— Cît eşti *ăe* bună, maică !

— Am răcit ; dar fiindcă ştiu că nu i s-a întîmplat nimic rău fetitei mele, cred c-am să pot dormi. Dă-rrr mîna.

I-am dat-o.

— Cît de potolit îți bate pulsul ! Nimic nu-1 tulbură

— Am somnul destul de lin.

— Fericito !

— Maică, să nu răceşti mai rău.

— Ai dreptate ; la revedere, frumoasa mea, la re vedere, plec.

. Totuşi n-a plecat, iei m-a privit ca şi pînă atunci; din ochi îi curgeau lacrimi.

— Maică, am întrebat-o, ce ai ? Plîngi ; ce rău îmi pare că ți-am vorbit despre necazurile mele !... Deodată ea închise uşa, stinse luminarea şi se repezi la mine. Mă ținea strîns, se culcase pe velință alături de mine, îşi lipise obrazul de obrazul meu, lacrimile ei îmi udau fața ; suspinînd, îmi spunea cu glas plîngător şi între tăiat :

— Draga mea, fie-ți milă de mine !

— Maică, am întrebat-o eu, ce ai ? Ți-e rău ? Ce să fac ?

— Tremur, îmi răspunse ea, mă trec fiori ; simt un frig ca de gheată.

— Vrei să mă scol şi să-ti las patul meu ?

— Nu ; dacă te scoli, n-aş mai avea nevoie de el; desfă numai puțin velință, să mă apropii de tine, să mă încălzesc şi să mă tămăduiesc.

— Vai, maică, ne e oprit să facem una ca asta. Ce s-ar spune, dacă s-ar afla ? Am văzut maici pedepsite pentru fapte mai puțin grave. La mănăstirea Sainte-Marie s-a întîmplat ca o maică să se ducă noaptea în chilia altei maici, care-i era prietenă bună, şi nici nu pot să-ți spun ce mai păcătoşenii *se* vorbeau pe seama ei. Duhovnicul m-a întrebat de cîteva ori dacă nu mi-a cerut vreo maică să doarmă cu mine, şi mi-a poruncit, cu toată străşnicia, să nu primesc. I-am spus că mă dez mierzi, fiindcă îți socotesc dezmierdările cît se poate de nevinovate, dar el nu crede aşa ; nu ştiu cum de i-am uitat sfaturile ; aveam de gînd să ți le spun şi dumitale.

l ațintit, aşteptînd ca stareța să iasă de la sora Te-auzul ^ pare că i-a

fost tare greu să ducă lucrurile reZa nat căci a rămas acolo toată noaptea. Ce milă îmi

° de stareță ! O ştiam doar numai în cămaşă, f ->ală, natrunsă de mînie şi de frig.

Dimineața, aş fi avut poftă să mă folosesc de 5 i-dată şi să rămîn în pat ; dar m-am gîndit că i .u se cade M-am îmbrăcat repede şi-am intrat prima în biserică ; stareța şi sora Tereza n-au venit la slujbă în dimineața aceea ; lipsa lor m-a bucurat mult, mă' "ntîi pentru că nu -m-aş fi simțit tocmai în largul meu ngă sora Tereza ; şi apoi, fiindcă scutirea ei de a vem la slujbă dovedea că dobîndise iertarea într-un fel care mă putea linişti. Şi chiar aşa era.

De-abia se terminase slujba, cînd stareța trimise după mine. M-am dus s-o văd ; era încă în pat şi părea abătută ; cum am intrat, îmi spuse :

— Mi-a fost rău ; n-am închis ochii toată no; C ea ; sora Tereza e nebună ; dacă mai face o dată ce-a î cut, o închid.

— Nu, maică, am rugat-o eu, să n-o închizi.

— Să văd cum s-o purta ; mi-a făgăduit c-o ?ă se îndrepte, şi o cred. Dar tu, soră Suzana, cum te lai simți *l*

— Bine, maică.

— Te-ai odihnit vreun pic ?

— Foarte puțin.

— Mi s-a spus c-ai fost la slujbă ; de ce n-ai rămas în pat ?

— M-aş fi simțit prost ; ş-apoi m-am gîndit că e. mai bine să...

— N-ar fi fost nimic dacă rămîneai în pat. Acum, uite că m-a prins somnul ; te-aş sfătui să te duci şi tu culcare, afară doar dacă nu vrei un locşor lîngă mine.

„ ~~ Jtt mulțumesc din toată inima, dragă maică, dar

1 . °"i?nuită să mă culc singură şi n-aş putea dormi cu cineva lîngă mine.

j ~T. Atunci, du-te ; n-am să cobor la masă ; o să mi se p°uca mîncarea aici ; poate n-o să mă scol toată ziua din

., ' m să te chem la mine, împreună cu încă vreo citeva maici.

•« • Ah, prietenă scumpă, uită-te cît de repede mi s_au inc" rit picioarele, fiindcă nimic nu le mai desparte de ale L ile.

— Maică, de ce nu te încălzeşti peste tot, în acelaşi chip ?

— Dacă m-ai lăsat tu, m-aş încălzi.

Mă întorsesem cu fața spre ea ; maica îşi ridicase cămaşa şi era cît pe-aci să mi-o ridic şi eu, cînd, pe neaş-tate, răsunară două bătăi puternice în uşă.^ înfricoşate am sărit eu de o parte a patului, iar starețа de cealaltă.' Am ascultat amindouă şi am auzit cum cineva intra în chilia de-alături, mergînd în vîrful picioarelor.

— Ah f am spus eu, e sora Tereza ; te-o fi văzut trecînd e coridor şi intrînd la mine ; o fi ascultat şi-o fi auz» :e-am vorbit ; ce-o să zică ?

Simțeam că mor de frică.

— Da, ea e, spuse starețа, mînioasă ; ea e, nici vorbă ; dar cred c-o să-şi aducă multă vreme aminte de îndr<*"' leala asta.

- Ah ! maică, o rugai eu, să n-o pedepseşti.

— Te las, Suzana, îmi răspunse ea ; noapte bună ; culcă-te şi dormi liniştită ; te scutesc de slujbă ; acum .mă duc la smintită. Dă-mi mîna...

I-am întins mîna, pe deasupra patului ; ea a ridicat mîneca, mi-a dezgolit brațul şi 1-a sărutat, suspinînd, de la vîrfurile degetelor pînă la umăr ; apoi a plecat, spu-nînd că are s-o învețe minte pe nechibzuita care-a îndrăznit s-o tulbure. M-am îndreptat şi eu, îndată, spre celălalt capăt al patului, lîngă uşă, şi am ascultat ; starețа intră la sora Tereza. Mă simțeam ispitită să mă duc s-o apăr pe sora Tereza, dacă cearta n-ar fi întețit ; dar eram atît de năucită, mă simțeam atît de rău, încît am rămas în pat ; însă n-am putut adormi, îmi închipuiam că de-acum întreaga mănăstire numai despre mine o să vorbească ; că întîmplarea asta, care la urma urmei mi se păr-n cît se

poate de firească, va fi povestită cu tot felul dr lausuri mincinoase ; că o să-mi fie mai rău decît la Loi»t champ, unde nici nu ştiam măcar de ce fusesem învinuită ; că greşeala noastră va ajunge la urechile superiorilor, că starețа va fi înlocuită şi că vom fi amîndouă pedepsite cu asprime. Şi în timpul acesta pîndeam, cu

- vreun ac sau vreo foarfecă. Starețа le privea pe doienind-o pe una că e prea sîrguincioasă, pe alta - nepăsătoare, pe alta că *e* tristă ; le cerea lucrul, le c„a ^a sall ie mustra ; uneia îi potrivea vălul : „Prea e căzut frunte... Prea îți acoperă fata, şi nu ți se văd obrajii... Cutele astea nu vin ca lumea..." Le împărțea tuturor fie doieni bîînde, fie dezmierdări.

Pe cînd ele lucrau astfel, am auzit cîteva bătăi uşoare în uşă şi m-am dus să văd cine-i. Starețа îmi spuse :

— Să vii înapoi, soră Suzana.

_ Vin, maică.

_ Să nu uiți, fiindcă am să- ți spun ceva important.

— Mă întorc îndată...

în coridor, am dat de biata soră Tereza. Am stat un timp tăcute, amîndouă ; apoi am întrebat-o :

— Soră, nu cumva pe mine mă căutai ?

— Ba da.

— Cu ce te-a$ putea ajuta ?

— Am să-ți spun. Maica stareță e din nou supărată pe mine ; credeam că mă iertase, şi aveam de ce să cred asta ; dar uite că v-ați adunat toate, afară de mine, la ea, iar mie mi s-a poruncit să nu vin.

— Ai vrea să intri şi tu ?

— Da.

— Să-i cer voie stareței ?

— Da.

— Aşteaptă puțin, prietenă dragă ; mă duc îndată.

— Adevărat ? Ai să-i vorbeşti de mine ?

— Negreşit ; de ce nu ți-aş făgădui să-i vorbesc şi,
o dată ce ți-am făgăduit, de ce n-as face-o ?

Ah ! spuse Tereza, privindu-mă duios, o iert, o iert ca te place atît de mult ; eşti încîntătoare ; ai cel mai irumoe suflet şi cel mai frumos trup...
Mă bucuram că-i pot fi de folos. Am intrat în cameră. U altă soră îmi luase locul pe marginea patului stareței, cit timp lipsisem, şi stătea aplecată, cu cotul sprijinit între pulpele ei, arătîndu-i lucrul ; stareța, abia ridicînd Pleoapele, aproape fără s-o privească, îi spunea da sau eam în picioare lîngă ea, nici nu mă ob-^ar îşi reveni curînd din visare. Sora luase locul se ridică şi mi-1 lăsă mie ; m-am
car ~

— Pe sora Tereza ai s-o chemi ? întrebai eu.

— Nu, îmi răspunse ea.

— Nu-mi pare rău *de* loc. ea

— De ce ?

— Nu ştiu, dar parcă mi-e frică să dau ochi cu

— Linişte-te, fetita mea ; îți spun eu că ea se
mai mult de tine decît te temi tu de ea.

Am plecat să mă odihnesc. După masă m-am dus la stareță, unde am găsit adunate o mulțime de maici, cele mai tinere şi mai drăguțe din mănăstire ; celelalte fuse, seră s-o vadă şi plecaseră. Vă asigur, domnule marchiz, că dumneavoastră, care vă pricepeți la pictură, v-ar fj plăcut să vedeți un asemenea tablou : închipuiți-vâ un grup de zece-douăsprezece femei dintre care cea mai tî-nără putea să aibă cam cincisprezece ani, iar cea mai vîrstnică n-avea mai mult *de* douăzeci şi trei ; închipui-ți-vă, în mijlocul lor, c stareță de aproape patruzeci de ani, albă, fragedă, plinuță, stînd pe jumătate culcată, cu o guşă care nu-i venea rău de loc[1], cu brațele bine rotunjite, cu degetele ca nişte fuse pline peste tot de gropițe ; cu ochii negri, mari, vii şi drăgăstoşi, aproape niciodată închişi de tot, ci mijiți, ca şi cum stăpînei lor i-ar fi fost lene să-i deschidă ; cu buzele fragede şi trandafirii, cu dinții albi ca laptele, cu obrajii

cît se poate de frumoşi, şi cu un cap drăgălaş, înfundat în perne moi şi adînci ; stareța îşi întinse alene brațele, sprijinin-du-si coatele în nişte pernuțe. Eu stăteam pe marginea patului, fără să fac nimic ; alta stătea mtr-un jilț. tinînd în poală o broderie la care lucra ; unele, aşezate pe lîngă ferestre, împleteau dantele ; altele stăteau pe podea, deasupra pernuțelor luate de la scaune, şi coseau, brodau, torceau sau depanau la vîrtelniță. Cîteva erau blonde, cîteva oacheşe ; şi cu toate că nu semănau de loc una cu alta, toate erau frumoase. Şi firile le aveau tot atît de deosebite, pe cît erau chipurile ; una era liniştită, alta zglobie, una serioasă, alta visătoare sau tristă. După cum v-am spus, toate lucrau, în afară de mine. Nu era greu să deosebeşti prietenele, printre indiferente şi duşmance ; prietenele stăteau una lîngă alta sau față în față şi, lucrînd, vorbeau între ele, se sfătuia, se priveau pe furiş, îşi strîngeau degetele, sub cuvînt că-şi împru-

__ Cît e ceasul ? mă întrebă ea.

_- Aproape şase.

_ Cîteva dintre cele mai de încredere maici au sa

•ntoarcă peste o clipă, două. M-am gîndit la ce mi-ai Se-*estit despre Longchamp ; le-am spus şi lor ce gîn-P°" . şi ne-am înțeles toate să-ți propunem ceva. E cu neputință să dăm greş ; 'şi, dacă izbutim, mănăstirea va cîstiga ceva, iar ție o să-ți facă plăcere.

' La şase, maicile de încredere intrară în chilie ; sigur că mai întîi de toate trebuiau să ştie să păstreze o taină ; şi, ca în toate mănăstirile, însuşirea aceasta o au maicile îmbătrînite şi hodorogite de-a binelea ; m-am ridicat în picioare :

— Soră Suzana, nu mi-ai spus tu oare că zestrea cu care ai venit aici ai avut-o datorită domnului Manouri ?

— Ba da, maică.

— Va să zică, nu m-am înşelat ; şi maicile de la Longchamp au rămas stăpîne pe zestrea cu care ai intrat la ele ?

— Aşa e, maică.

— Nu ți-au dat nimic înapoi ?

— Nu, maică.

— Şi nu-ți plătesc nici o pensie ?

— Nu, maică.

— E nedrept ; asta le-am spus şi maicilor de față, iar ele gîndesc, ca şi mine, că eşti în drept să le ceri ce lor din Longchamp fie să-ți înapoieze zestrea, în folosul mănăstirii noastre, fie să-ți facă un venit din ea. Ceea ce domnul Manouri a făcut pentru tine n-are nimic a face cu ceea ce-ți datorează maicile din Longchamp ; doar nu ți-a strîns zestrea pe cheltuiala lor.

•T ^u> maica, dar, pentru mai multă siguranță, cel mai buiUucru ar fi să i se scrie.

— Fără îndoială ; dar dacă răspunsul lui o să fie cel pe care-1 aorim noi, iată ce vrem să-ți propunem : în na t- ^U mănăstil>ea noastră o să dea în judecată mă- idsnrea din Longchamp ; asta se va face pe cheltuiala

cît s aî™1_n°astre* fiindcă n_° să fie cine ?tie ce' întru_

ocun" ri Parea că domnul Manouri nu va refuza să se

rea n -e„mtreaŞa afacere ; iar dacă vom cîstiga, mănăsti-

sa împartă pe din două cu tine, fie zestrea, fie ve-

aşezat, apoi, aplecîndu-mă binişor spre stareță, care se săltase puțin între perne, am tăcut, privind-o ca şi cutn aş fi vrut s-o rog ceva.

— Ce-i cu tine ? mă întrebă ea. Spune-mi, ce vrei ? Doar ştii bine că fac orice pentru tine.

"- Sora Tereza...

• - înțeleg. Sînt foarte supărată pe ea ; dar fiindcă pui iu o vorbă bună, am s-o iert ; du-te şi cheam-o.

Am dat fuga. Biata măicuță aştepta la uşă ; i-am spus să intre, şi m-a ascultat, tremurînd, cu ochii plecați ; țî_ nea !a mînă o bucată de mătase prinsă de-un tipar, dar o scăpă jos de cum intră pe uşă ; am strîns mătasea ; am luat-o pe

sora Tereza de mînă şi-am dus-o la stareță. Ea căzu în genunchi ; îi apucă o mînă şi i-o sărută, sus-pinînd si lăcrimînd din belşug ; apoi îmi prinse o mînă şi, unind-o cu a stareței, le sărută pe amândouă. Stareța îi făcu semn să se ridice şi să stea unde-o vrea ; Tereza se supuse. Ni se aduse o gustare. Stareța se ridică din pat ; nu s-a aşezat lîngă noi, dar s-a plimbat tot timpul în jurul mesei, cînd punînd mînă pe capul uneia, dîn-du-i-1 încetişor pe spate şi sărutîndu-i fruntea, cînd ridicînd gulerul alteia, punîndu-i mînă dedesubt şi ră-raîpînd sprijinită de spătarul scaunului ; cînd trecînd i treia, mîngîind-o, sau atingîndu-i gura cu degetele ; ab... dacă gusta, cu vîrful buzelor, din mîncarea adusă şi o împărțea uneia sau alteia dintre maici. După ce se plimbă aşa un timp, stareța se opri în fața mea, privin-du-mă cu ochii înduioşați şi drăgăstos! ; celelalte se uitau toate în jos, de parcă s-ar fi temut să n-o stînjenească sau să n-o supere, şi mai ales sora Tereza... Cînd s-a sfîr-şit gustarea, m-am aşezat la clavir şi am acompaniat două maici care n-aveau multă pricepere, dar aveau glas frumos şi cîntau cu gust şi cu simțire. Am cîntat apoi şi eu, acornpaniindu-mă singură. Stareța se aşezase la picioarele clavirului şi părea că-i place nespus de mult să mă vadă şi să mă audă ; celelalte ascultau, în picioare, nefăcînd nimic sau lucrînd mai departe. A fost o petrecere cum nu se poate mai plăcută. Cînd s-a sfîrşit, toate măicuțele au plecat.

Aş fi plecat şi eu odată cu celelalte, dar stareța mă opri.

.; ne destul de însemnată etc. Consiliul de față citi [c]Soarea, o aprobă şi o trimise.

Peste cîteva zile, sosi şi domntul Manouri. Stareța - arăta mai întîi despre ce e vorba ; el nu şovăi nici o l'oă să fie de aceeaşi părere cu noi ; au socotit neîntemeiate mustrările mele de conştiință ; şi s-a hotărît ca a doua zi să fie trimisă o notificare către maicile din Longchamp. Aşa s-a şi făcut ; şi iată că, deşi acest lucru nu-mi convenea, numele mi-a apărut din nou în memorii, în acte, în şedințe, împreună cu amănunte, bănuieli, minciuni şi toate murdăriile care pot ponegri o ființă' în ochii judecătorilor şi o pot face vrednică de hulă în ochii tuturor. De ce, domnule marchiz, de ce li se dă voie avocaților să defăimeze cum le place ? Oare nu există justiție şi împotriva lor ?

Dacă aş fi ştiut cîte a-mărăciuni are să-mi aducă procesul, vă jur că n-aş fi îngăduit niciodată să fie deschis. Au mers pînă acolo, încît au avut grijă să trimită cîtorva maici din mănăstirea noastră scrierile îndreptate împotriva mea. Cînd le cău-tai, maicile veneau să-mi ceară amănunte despre grozăviile care n-aveau nici umbră de adevăr în ele. Şi cu *cît le spuneam că nu ştiu nimic, cu atît mă credeau mai vinovată ; fiindcă nu dădeam nici o lămurire, nu mărturiseam nimic şi negam totul, îşi închipuiau că totul e adevărat ; zîmbeau, îmi spuneau vorbe cu două înțelesuri, dar cit se poate mai jignitoare ; şi ridicau din umeri cînd era vorba despre nevinovăția mea. Iar eu plîngeam, eram deznădăjduită.

Un necaz nu vine niciodată singur. A sosit şi timpul spovedaniei. Primele dezmierdări ale stareței le mărturisisem mai demult ; duhovnicul mă oprise atunci, cu toată asprimea, s-o mai las să mă mîngîie ; dar cum puteam refuza un lucru care-i plăcea atît de mult ființei sub a cărei stăpînire mă aflam, mai ales cînd eu însămi nu vedeam nimic rău în el ?

Duhovnioul despre care vă vorbe'sc va juca un rol p r,;™-* în restul memoriilor mele ; de-aceea, cred că e nimerit să-1 cunoaşteți.

moine"" Călusăr franciscan şi se numeşte părintele Le-
bărbat' ?7are mai mult;de patruzeci şi cinci de ani. E un
cmpeş, cum rar întîlneşti, cu o fată blinda, senină,

nitul. Ce părere ai. soră ? De ce taci ? La ce te gîn deşti?

— Mă gîndesc că oricît m-au chinuit maicile din Longchamp, mi-ar părea rău dacă şi-ar închipui că vreau să mă răzbun.

— Nu-i vorba de nici o răzbunare, ci de-a le cere ceea ce sînt datoare să-ți dea.

— Iar să fac zarvă ?

— Nici nu te gîndi la una ca asta ; o 'să facem aşa fel, încît să nu fie de loc vorba despre tine. Şi-apoi mă năstirea noastră e săracă, iar cea din Longchamp e bo gată. Vei fi binefăcătoarea noastră, măcar atît timp cît

vei trăi ; deşi nu de asta am vrea să te avem cît mai mult printre noi ; doar $tii foarte bine cît te iubim...

Şi toate celelalte adăugară într-un glas :

— Cum ar fi cu putință să n-o iubească cineva ? E desăvîrşită.

-- S-ar putea oricînd să-mi sfîrşesc zilele, şi stareța care va urma poate să nu mai aibă aceleaşi simțăminte pentru tine ; ah, sînt sigură că n-o să le aibă. S-ar putea întîmpla să te încerce vreo boală sau vreun necaz, şi e bine să ai la îndemînă cîțiva bani cu care să te ajuți singură sau să-i îndemni pe alții să-ți dea o mînă de ajutor.

— Dragele mele surori, le-am răspuns eu, voi tine seama de tot ce-ați avut bunăvoința să-mi spuneți ; mai sînt şi alte lucruri peste care mi-e şi mai greu să trec ; dar sînt hotărîtă să nu mă dau în lături de la nici o jertfă, de vreme ce mi-o cereți. Singura îngăduință pe care v-o cer la rîndul jneu este să nu începeți nimic pînă nu stați de vorbă, în fața mea, 'cu domnul Manouri.

— Asta dorim şi noi. Vrei să-i scrii chiar tu ?

— Cum crezi, maică.

— Scrie-i ; şi ca să terminăm odată, fiindcă mă plic" tisesc de moarte asemenea treburi, scrie-i chiar acum-

Mi-au dat pana, cerneala şi hîrtia, şi 1-am rugat f£ra zăbavă pe domnul Manouri să binevoiască a veni la Arpa] on, de îndată ce-i vor îngădui treburile ; i-am scris că am nevoie din nou de sfatul şi de sprijinul său, într-°

- e un caraghios ; a rîs de neliniştea mea ; m-a în-spus ^ a , £ după cîte cred eu, duhovnicul ar putea şti tr • mult decît' noi despre nevinovăția şi simțămintele malctr si dacă mă simt cumva vinovată. I-am răspuns npas ie .^_ ^ne< îmi-spuse atunci stareța, eu sînt mai Ca n aici şi trebuie să mi te supui ; îți poruncesc să nu-i "Meneşti nimic duhovnicului despre toate prostiile

astea. Si'-apol'de ce te-ai spovedi, cînd n-ai de mărturisit decît nişte nimicuri ?"

' Dar iată că părintele Lemoine sosi ; şi mă pregăteam pentru spovedania pe care maicile mai grăbite o şi începuseră. Cînd mi-a venit rîndul, stareța m-a luat deoparte şi mi-a spus :

Soră Suzana, m-am gîndit la toate cîte mi le-ai spus ; întoarce-te în chilie, nu vreau să te spovedeşti astăzi.

— De ce, maică ? am întrebat-o eu. Mîine e sărbătoare, şi se împărtăşesc toate : ce-au să creadă despre mine, dacă am să fiu singura care n-o să mă apropii de sfînta masă ?

— Creadă ce-or vrea, dar n-o să te duci la spovedanie.

— Maică, o rugai eu, dacă m-ai iubi cu adevărat, nu mi-ai da pedeapsa asta cumplită ; fii milostivă.

— Nu, nu, mi-e cu neputință, cine ştie ce buclucuri ai să-mi faci cu hudovnicul, şi n-am poftă de necazuri.

— Maică, n-am să-ți fac nici un necaz.

— Atunci făgăduieşte-mi că... Adică nu ; n-are nici un rost ; mai bine vino mîine dimineață în chilia mea şi spune-mi cu ce-ai greşit ; n-ai săvîrşit nici un păcat pentru care să nu-ți pot da iertare ; şi după aceea te Poți împărtăşi, laolaltă cu celelalte. Hai, du-te.

„ Aşadar, m-am închis în chilie, tristă, neliniştită, pradă gindunlor, neştiind ce să fac, dacă să mă duc la părintele Lemoine fără voia stareței, dacă să mă mul-țumesc^ca dezlegarea să-mi fie dată numai de stareță, aaca sa mă împărtăşesc laolaltă cu celelalte maici, sau ca sa ^UR de împărtăşanie, orice mi s-ar zice. mnin S~a întors. stareța se spovedise ; iar părintele Le-nu d%° intrebase da că nu sînt cumva bolnavă, fiindcă aduse ochi cu mine ; nu ştiu ce i-o fi răspuns ea,

deschisă, veselă, atunci cînd uită că trebuie să fie sever-dar cînd îşi aduce

aminte, fruntea i se încreţeşte, sprînl cenele i se zbîrlesc, privirea i se pleacă, şi toată făptura lui devine gravă. Nu cunosc doi oameni care să se deosebească mai mult unul față de altul pe cît se deosebeşte părintele Lemoine cînd e la altar, de părintele Lemoine cînd e la vorbitor, singur sau împreună cu alții. De altfel, cam aşa sînt toate fetele bisericeşti ; uneori m_arn surprins chiar pe mine însămi, oprindu-mă dintr-o dată înainte de-a mă arăta la grilaj, aranjîndu-mi vălul, bentița, potrivindu-mi chipul, ochii, gura, palmele, brațele, portul, mersul, luînd o ținută sfioasă şi păstrînd-o mai mult sau mai puțin, după cei cu care trebuia să stau de vorbă. Părintele Lemoine e înalt, bine făcut, vesel şi tare binevoitor, cînd nu se controlează ; vorbeşte minunat ; în mănăstire trece drept un mare teolog, iar în lume drept un mare predicator ; cînd vorbeşte, te farmecă. E foarte cult, ştie o mulțime de lucruri, chiar dintre cele lumeşti; are o voce nespus de frumoasă, cunoaşte muzica, istoria ; ştie cîteva limbi străine ; e doctor de la Sorbona. Deşi *e* încă tînăr, a trecut prin toate demnitățile de frunte ale franciscanilor. Cred că nu e intrigant, şi-i lipsit de ambiții ; confrații săi îl iubesc. A cerut stăreția mănăstirii din Etampes, ca pe-o muncă liniştită, în care ar fi putut duce la capăt, nestingherit, studiile începute ; şi a devenit stareț. Pentru oricare mănăstire, alegerea unui duhovnic e mare lucru : trebuie să te conducă un om important şi de seamă. Mănăstirea noastră a făcut tot ce s-a putut ca să-1 aibă duhovnic pe părintele Lemoine şi a izbutit să-1 aducă măcar din cînd în cînd.

în ajunul sărbătorilor, i se trimitea trăsura, şi el venea. Atunci să fi văzut frămîntare pe maicile care-1 aşteptau ! Cum se mai înveseleau, cum se mai reculegeau, cum mai lucrau să-şi pregătească spovedania, cum îşi dădeau silința s-o prelungească pe cît se poate !

Era în ajunul Rusaliilor. Se aştepta sosirea părintelui Lemoine. Stareța băgă de seamă că sînt tulburată, şi-mi vorbi. Nu i-am ascuns cauza tulburării mele ; mi s-a părut că *ea e* şi mai speriată decît mine, deşi făcea tot ce putea ca să nu văd asta. Despre părintele Lemoine mi-a

sfințenia stării tale şi grija de a-ți izbăvi sufletul $1C' împinge, dacă diavolul însuşi ti-ar ieşi în cale şi te"Sr urmări. Da, fiica mea, diavolul ; aşa sînt

silit să ți-o -efătisez pe stareță ; e prăbuşită în prăpastia ticăloşiei şi utâ să te afunde şi pe tine ; ba poate că ai fi şi ajuns CdQ\o dacă n-ar fi înspăimîntat-o şi n-ar fi oprit-o nevi-rovâția ta. Apoi, ridicîndu-şi ochii spre cer, părintele Le-moine adăugă : ,,Doamne, păzeşte şi de-acum înainte copila aceasta... Hai, spune cu mine : *Satana, vade retro, upage, Satana*[l]. Iar dacă te întreabă nefericita de stareță, spune-i tot, repetă-i cuvintele mele ; spune-i că mai bine nu s-ar fi născut, sau că ar fi mai bine dacă s-ar pi-ăbuşi în iad, luîndu-şi singură viața.

_ Părinte, îl întrebai eu, n-ai spovedit-o chiar dum neata, adineauri ?

El nu-mi răspunse ; ci, oftînd din adînc, îşi puse palmele pe unul din pereții chiliei duhovnice şi-şi sprijini fruntea în ele, ca un om copleşit de durere ; şi rămase aşa multă vreme. Nu ştiam ce să mai cred ; îmi tremurau genunchii, mă simțeam mai buimăcită, mai 'năucă decît vă puteți închipui. Eram asemeni unui călător rătăcind în beznă printre prăpăstii nevăzute şi auzind din toate părțile voci subpământene cărei strigă : ,,S-a sfîr-şit cu tine".

Mai apoi, privindu-mă liniştit şi blînd, duhovnicul mă întrebă :

— Cu sănătatea cum o duci ?

— Bine, părinte.

— Nu te-ar osteni prea mult o noapte de veghe ?

— Nu, părinte.

. . Atunci să nu te culci la noapte, mă sfătui el ; cum 161 masa, să te duci în biserică, să îngenuncheri dinaintea altarului şi să-ți petreci noaptea în rugăciuni. Nici nu-ți dai seama prin ce primejdie ai trecut ; să-i mulțumeşti Domnului că te-a scăpat ; iar mîine să vii la îm-Partaşanie, odată cu celelalte maici. Nu-ți dau altă ispă-§!re decît să stai departe de stareță şi să fugi de mîn-^ guerile ei înveninate. Du-te ; am să mă rog şi eu pentru

Piei, Satano, depărtează-te (lat.).

dar urmarea a fost că duhovnicul mă aştepta la danie.

— Dacă trebuie, du-te, mă îndemnă stareța, dar ma-
întîi făgăduieşte-mi că n-ai să-i spui nimic. Pentru că şo,
văiam, ea stărui. Nebună mai eşti ! Ce rău vrei să fie

dacă nu mărturiseşti un păcat pe care nu 1-ai săvîrşit'

— Dar ce păcat fac dacă îi mărturisesc ?

— Nici unul, numai că n-ar fi bine. Cine ştie daca duhovnicului n-au să i se pară importante nimicurile astea ? Aşa că, făgăduieşte-mi...

Tot mai stăteam în cumpănă, dar pînă la urmă i-am făgăduit să nu spun nimic, dacă n-am să fiu întrebată, şj m-am dus.

M-a spovedit, şi-am căutat sa tac, dar m-a întrebat duhovnicul, aşa că nu i-am ascuns nimic. Mi-a pus o mulțime de întrebări ciudate, pe care nici acum, cînd mi le amintesc, nu le înțeleg de loc. Cu mine s-a purtat} blînd ; dar despre stareță a spus nişte cuvinte înfricoşa- \ toare ; a numit-o ticăloasă, desfrînată, călugăriță netreb- i nică, buruiană vătămătoare, suflet păcătos ; şi m-a legat, • sub pedeapsa celui mai mare păcat, să nu rămîn niciodată singură cu ea, să nu-i mai rabd nici un fel de dezmierdare.

— Părinte, i-am spus eu, dar cum să fac ? E doar stareța noastră şi poate intra la mine sau mă poate chema la ea cînd vrea.

— Ştiu, ştiu, şi tocmai asta mă mîhneşte. Copila mea, lăudat fie cel de sus, că te-a ajutat să-ți păstrezi curate-j nia pînă acum ! Nu îndrăznesc să-ți vorbesc mai limpede, de teamă să n-ajung eu însumi părtaşul netrebnicei sta- j rețe şi să ofilesc prin suflarea otrăvită care mi-ar ieşi fără voie din gură o floare gingaşă pe care n-o potM păstra proaspătă şi neîntinată pînă la vîrsta ta decît prin < ocrotirea cu totul deosebită a Domnului ; dar îți porun- \ cesc să te fereşti de stareță, să te lepezi de dezmierdâ- : rile ei, să nu intri niciodată singură în chilia ei, să- în chizi uşa chiliei tale, mai cu seamă noaptea ; iar daca intră fără voia ta, să te ridici din pat, să dai fuga în co ridor, să strigi, la nevoie să cobori dezbrăcată pînă la picioarele altarului, să umpli mănăstirea cu strigăte şi sa faci tot ce dragostea pentru Dumnezeu, teama de ticălo-

noapte, tîrziu, şi toată mănăstirea dormea, cînd *e iacu,* în Biserică. Dar cum văzînd-o mi-am închipuit-o aşa *i o* înfăţişase duhovnicul ; tremuram ; nu îndărz--u^ ivegc . mi se părea că are un chip hidos, în- - în flăcări, şi-mi spuneam în sinea mea : *„Satana,* • *d e retro, apage. Satana.* Doamne păzeşte-mă, alungă dTavolul de lângă mine." .

Ea îngenunche şi, după ce se ruga un timp, îmi spuse : -i. Ce faci aici, Suzana ?

— Vezi bine ce fac, maică.

— Ştii cît e ceasul ?

— Da.

— De ce nu te-ai urcat în chilia ta, la ora culcării ?

_ Fiindcă mă pregătesc pentru sărbătoarea de mîine.

— Va să zică, aveai de gînd să rămîi toată noaptea aici ?

— Da, maică.

— Cine ţi-a dat voie ?

— Mi-a poruncit duhovnicul.

— Duhovnicul nu poate porunci nimic împotriva rîn- duielilor mănăstirii ; iar eu îţi poruncesc să te culci.

— Maică, ăsta-i canonul pe care mi 1-a dat.

— Ai să-1 înlocuieşti cu alte cazne.

— Nu mi-e dat să aleg.

— Haide, copila mea, vino. Răcoarea bisericii, noap tea, te pot îmbolnăvi ; ai să te rogi în chilie.

Şi spunîndu-mi acestea, voi să mă ia de mînă, dar m-am ferit în lături, cît am putut de repede.

— Fugi de mine ? mă întrebă ea.

— Da, maică, fug.

• ?i' .îmbărbătată de sfinţenia locului, de prezenta di

vinității şi de nevinovăția inimii mele am îndrăznit să-mi ridic ochii spre ea ; dar, cum am zărit-o, am țipat şi am început să alerg ca scoasă din minți prin biserică, strigmd : „Pjeii satană \″ ,

T7^

n-a venit după mine ; rămăsese pe loc şi-mi spu-oii r°U •> S dulce şi duios' întinzîndu-mi brațele : „Ce-i vni, iV te"a înfl>icoşat aşa ? Opreşte-te. Nu sînt dia-
volul, lțl sînt stareță şi prietenă".

si an-T*11"1 °prit' mî-ani întors încă o dată capul spre ea văzut că mă înspăimîntase o nălucire ciudată, iscată

tine. Cită tulburare mi-ai pricinuit ! Văd de pe acum m, mările sfatului pe care ți 1-am dat ; dar am fost nevou să-1 dau, şi pentru tine, şi pentru mine. Dumnezeu mare ; şi legea lui e una singură.

Nu-mi amintesc, domnule, decît foarte nedesluşit tot ce mi-a spus. Acum, cînd cumpănesc vorbele lui, aşa cum vi le-am scris, cu spaima care m-a cuprins ascultîndu-]e mi se pare că nu există asemănare între ele ; dar asta e din pricină că nu-mi amintesc decît frîhturi de cuvinte dezlînate, din pricină că am uitat o mulțime dintre ele; pentru că pe multe nu le-am înțeles şi pentru că nu vedeam şi nici acum nu văd nimic de seamă în lucrurile împotriva cărora el se ridicase cu cea mai mare străşnicie. De" pildă, ce i se păruse ciudat în scena cu clavirul ? Oare nu există ființe pe care muzica să le mişte atît de adînc ? Chiar mie mi s-a spus. că unele arii, unele modulații, mă preschimbau cu desăvîrşire, că ascultîndu-le sau cîntîndu-le îmi ieşeam parcă din mine $i nu mai| ştiam pe ce lume trăiesc ; nu cred că atunci eram maii puțin nevinovată. De ce nu s-ar fi putut întîmpla la fel" şi cu stareța, care, fără îndoială, cu toată sminteala şi; nestatornicia ei, era una din femeile cele mai simtitoare; din lume ? Ştiu prea bine că ea nu putea să asculte o povestire cît de cît înduioşătoare fără să izbucnească în lacrimi ; cînd i-am povestit suferințele mele, ajunsese în-tr-o stare de-ti făcea milă. De ce nu găseau că şi milostenia ei este o ticăloşie ? Şi întîmplarea din noaptea aceea,

al cărei sfîrşit duhovnicul 1-a aşteptat cuprins de groază... Fără doar şi poate, omul acesta e prea aspru.

Oricum ar fi, însă, eu am îndeplinit întocmai toate poruncile ale căror urmări le prevăzuse. De cum am plecat de la spovedanie, am şi îngenuncheat în fata altarului ; eram înfricoşată ; şi am rămas acolo, pînă la masă. Stareța, îngrijată de lipsa mea, trimise să mă cheme ; i s-a răspuns că mă rog. S-a ivit chiar ea, de mai multe ori, la uşa bisericii, dar m-am făcut că n-o văd. Apoi sună ora • mesei ; m-am dus în sala de mese, am mîncat în graba şi] m-am întors îndată la biserică ; n-am ieşit nici cînd s-a-sunat pentru odihna de seară ; şi nu m-am urcat în chilie f$_{ac}$i°înd a venit ora de culcare. Stareța ştia flfe-i cu mine.

• tainice desfrînări, pe care o crede crescută în dum-si se teme să nu d încolțească şi în mine. Nu-ți as-că dacă mă gîndesc la ce-am simțit uneori... Cum face maică dragă, că după ce stăteam lîngă tine şi mă -torceam în chilia mea, mă simțeam frămîntată, *visa-Tare* ? Cum se face că nu puteam nici să mă rog atunci, nici să-mi văd de treburi ? Şi de unde-mi venea urîtul acela pe care nu-1 mai simțisem pînă atunci ? De ce eu, care 'n-am dormit niciodată ziua, aş fi tot stat culcată ? Credeam că poate ai vreo boală molipsitoare, şi că începusem s-o iau şi eu ; dar părintele Lemoine crede cu totul altceva.

— Şi ce anume crede ?

— El vede în lucrurile acestea toată bezna ticăloşiei, pe dumneata te vede pierdută, iar pe mine mă vede sub amenințarea pieirii. Ce ştiu eu ?

— Vezi-ți de treabă, îmi spuse stareța. Părintele Le moine al tău pesemne că e lunatic ; nu-i prima ceartă de felul acesta pe care mi-o iscă. E de ajuns să leg prie tenie mai strînsă cu vreo maică, şi el gata, îi suceşte mințile ; puțin a lipsit ca să n-o înnebunească şi pe biata Tereza. A început să mă plictisească, şi-am să scap de el ; mai stă şi la zece leghe de-aici ; nu-i de loc uşor să-1

chemi ; şi nici nu poate veni destul de repede, la nevoie : dar despre asta o să vorbim noi, mai pe îndelete. Va să zică, nu vrei să te duci în chilie ?

— Nu, maică, te rog, îngăduie să-mi petrec noaptea aici. Dacă mi-aş călca îndatorirea, n-aş mai îndrăzni să mă apropii mîine de împărtăşanie, odată cu celelalte maici. Dar dumneata te împărtăşeşti ?

— Sigur că da.

— Părintele Lemoine nu ți-a spus nimic ?

— Nu.

— Cum se poate ?

Se poate, fiindcă n-a avut prilejul să-mi spună. jJpar nu te duci la spovedanie decît spre a-ți mărturisi păcatele ; şi eu nu văd ce păcat fac dacă iubesc din toata inima o fetiță atît de drăguță ca tine, Suzana. Dacă e vorba de^ păcat, atunci n-am altul decît că revărs asu-Pra ta toată dragostea pe care ar trebui s-o răspîndesc a-

întregii comunități ; dar asta nu-i vina mea ; nu

candₑi

de închipuire : stareța stătea în aşa fel față de brul bisericii, încît numai chipul şi palmele îi erau nate, în timp ce restul corpului îi rămînea învăluit umbră ; şi faptul acesta îi dădea o înfățişare Venindu-mi puțin în fire, m-am aşezat într-o Stareța s-a apropiat, cu gînd să se aşeze în strana rată, dar eu m-am ridicat şi-am trecut în strana de turi. Aşa m-am tot mutat, din strană în strană, pînă cînH am ajuns la ultima ; acolo m-am oprit şi am rugat-o p„ stareță să lase măcar un loc gol între ea şi mine.

— N-am nimic împotrivă, îmi răspunse ea.

Ne-am aşezat amîndouă ; o strană goală ne despărțea • apoi stareța, începînd să vorbească, m-a întrebat :

— Aş putea să ştiu şi eu, Suzana, de unde ți se trage spaima asta față de mine ?

— Maică, i-am răspus eu, iartă-mă, nu de la mine a

pornit, ci de la părintele Lemoine. Dragostea ce-mi porți, dezmierdările, în care mărturisesc că nu văd nici un pă cat, el mi le-a înfățişat în culorile cele mai înspăimîntă-toare. Mi-a poruncit să fug cînd te întîlnesc, să nu-ți intru niciodată, singură, în chilie ; şi să ies dacă intri cumva în chilia mea ; te-a zugrăvit în fața inimii mele ca pe un diavol. Şi cîte încă nu mi-a mai spus.

— Va să zică, tot i-ai vorbit ?

— Nu, maică ; dar n-am putut să nu-i răspund.

— Şi acum te înspăimînt ?

— Nu, maică. N-aş putea că nu te mai iubesc, să mi-H mai prețuiesc bunătatea, să nu te rog s-o ai şi de-acurr. înainte ; dar trebuie să mă supun duhovnicului.

— Şi n-ai să mai vii pe la mine ?

— Nu, maică.

— Nici n-ai să mă mai primeşti la tine ?

— Nu, maică.

— Şi-ai să-mi respingi dezmierdările ?

— O să mă coste scump, fiindcă sînt născută să dez mierd şi-mi place să fiu dezmierdată ; dar trebuie să mă supun ; i-am făgăduit duhovnicului şi am jurat în afat[a] altarului. Dacă aş putea să-ți arăt cum înțelege el lucru rile ! E un om cuvios şi luminat ; la ce i-ar folosi să işt[£] zîzanie între o călugăriță şi stareța ei ? Dar poate că în[n] faptele noastre preanevinovate el întrezăreşte sămînt[3]

duhovnicului. Despre acesta din urmă a veste însăşi stareța â, *f* •, nu

mai

ea nu nut

Nu

mă duceam niciodată singura la ea, 51 nici i venea singură la mine. Mă căuta mereu, dar mă g. . ga îşi dacjea seama de asta şi mă

se oprea în fața uşii, plîngea, sus-

ştiu ce i se petrecea în suflet, dar trebuie

nina • simțeam cum mă trec fiorii şi mă ghemuiam în oat Ziua, dacă mă aflam la plimbare, sau în sala de o-dihnă, sau în odaia de lucru, şi stăteam aşa ca să n-o not vedea, ea rămînea ceasuri întregi privindu-mă ; îmi pîndea toate mişcările : dacă mă coboram, o găseam în josul treptelor ; dacă urcam, mă aştepta sus. într-o zi m-a oprit şi s-a uitat lung la mine, fără să scoată o vorbă ; din ochi îi curgeau şiroaie de lacrimi ; apoi s-a trîntit la pămînt, pe neaşteptate, şi, strîngîndu-mi în plame un genunchi, mi-a spus : „Crudo, cere-mi viata, şi ți-o dau, dar nu mă mai ocoli ; n-aş mai putea să trăiesc fără tine..." Mi s-a făcut milă de ea ; luminile ochilor i se stinseseră, slăbise, se gălbejise, îmi era stareță şi-mi căzuse la picioare, sprijinindu-şi fruntea de genunchiul pe care mi-1 ținea încleştat ; i-am întins amîndouă mîi-nile, şi ea mi le-a strîns cu înfocare, mi le-a sărutat şi m-a privit din nou, îndelung. Am ajutat-o să se ridice. Se clătina, abia dacă mai putea să meargă ; de aceea, am dus-o pînă la uşa chiliei. Acolo, m-a prins de mină şi a încercat să raă tragă, binişor, înăuntru, fără să scoată o vorbă şi fără să mă privească în ochi.

Nu, maică, i-am spus eu, nu ; am făcut legămînt sa nu^ mai intru singură ; e mai bine pentru amîndouă aşa ; îmi dai prea mult din dragostea pe care i-o datorezi, întreagă, lui Dumnezeu.

—• 5 i tocmai tu mă dojeneşti ?...

i„ t ,rkindu-i, încercam să-mi desprind mina dintre de-i getele ei.

~~ Aşadar, nu vrei să intri ? mă întrebă ea. ~~ Nu, maică, nu vreau.

nu T ^ Vrei' Suzana ? Nici nu ştii la ce mă împingi, u. n-ai de unde să ştii ; mă ucizi...

mă pot împiedica de-a recunoaşte meritul acolo un^, afla şi de a-1 prețui lăsîndu-mă atrasă de el. I-an iertare lui Dumnezeu ; şi nu pot să înțeleg cum rintele Lemoine al tău îmi găseşte păcate într-o înc atît de firească, împotriva căreia e greu să te păzeş străduiesc ca toate să fie fericite ; dar sînt unele p le prețuiesc şi le iubesc mai mult decît pe celelalte, f sînt mai drăguțe şi mai vrednice de iubit. Asta mi păcatul față de tine, Suzana. Crezi că e mare ?

— Nu, maică.

— Atunci hai, fetițo, să ne mai rugăm puțin -u s,
mergem la culcare.

Dar am rugat-o din nou să îngăduie să-mi petrec noaptea în biserică, şi mi-a dat voie, cu condiția să fie pentru cea din urmă oară ; apoi a plecat.

M-am gîndit la ceea ce-mi spusese ; i-am cerut lui Dumnezeu să mă lumineze ; m-am gîndit adînc şi mi-am zis că, la urma urmei, chiar între două ființe de acelaşi sex poate exista măcar necuviință în dovezile de prietenie pe care şi le dau una alteia ; că părintele Lemoine, om straşnic de aspru, poate mersese prea departe, dar că sfatul lui de-a mă feri să mă apropii prea mult de stareță, de-a sta mai la o parte e un sfat bun ; şi m-am legat să-1 urmez.

Dimineața, cînd maicile au intrat în biserică, m-au găsit îngenuncheată dinaintea altarului ; şi s-au apropiat toate de sfînta masă, cu stareța în frunte, lucru care m-a convins de nevinovăția ei, fără să mă facă să-mi uit le-gămîntul. Şi-apoi, eram departe de a simți pentru ea înclinarea pe care o simțea ea pentru mine. Nu puteam să n-o compar în minte cu prima mea stareță : cîtă deosebire .' Nu avea nici aceeaşi cuvioşenie, nici aceeaşi seriozitate, nici aceeaşi demnitate, nici aceeaşi osîrdie, nici aceeaşi judecată, şi nici aceeaşi dragoste pentru buna rîn-duială.

în răstimp de cîteva zile, s-au întîmplat două lucruri de seamă .-- mai întîi, am cîştigat procesul împotriva maicilor de la Longchamp ; au fost condamnate să plătească mănăstirii Sainte-Eutrope, în care mă găseam, o pensie proporțională cu zestrea mea ; al doilea fapt de seamă a

.r să vă arăt cum s-au desfăşurat toate acestea, li[1]'- 3[a] r ^senina să vă dau amănunte, la nesfîrşit ; am fiindcă doar că^ în prmla stare, cînd mă căuta, cînd

sâ-Va olea ; că uneori se purta, fată de celelalte şi de "^ ° cu b'lîndețea ei obişnuită ; că alteori devenea, pe min£teptate, nespus de aspră ; ne chema i şi ne trimitea neaJL dădea recreație şi, după o clipă, îi punea capăt ;

a chema în biserică şi, cînd toată lumea dădea fuga la

ne~unca ei, suna clopotul anuntînd maicilor să se închidă P° „him E greu să

vă închipuiți în ce neorînduială trăia
comunitatea ; maicile îşi petreceau ziua intrînd şi ieşind, întruna, din chilii, luîndu-şi cartea de rugăciuni şi lă-sînd-o, urcînd şi coborînd scările, coborîndu-şi sau ridi-cîndu-'şi vălul. Noaptea era aproape aceeaşi frămîntare ca şi ziua.

Cîteva maici veniră la mine încercînd să mă facă să înțeleg că, dacă aş avea mai multă bunăvoință față de stareță şi i-aş da mai multă atenție, lucrurile s^ar întoarce la rînduiala lor obişnuită ; mă gîndeam. de fapt, c-ar fi trebuit să spună la *neorînduială* lor şi le-am răspuns, tristă : „îmi pare rău de voi ; dar spuneți-mi lămurit, ce trebuie să fac..." Unele întorceau capul şi nu mai spuneau o vorbă ; altele îmi dădeau sfaturi care nu se potriveau de loc cu sfaturile duhovnicului ; bineînțeles, vă. vorbesc despre sfaturile fostului duhovnic, pentru că pe cel nou nu-1 văzuserăm încă.

Stareța nu mai ieşea noaptea ; petrecea săptămîni întregi închisă în chilie, fără să se arate nici la slujbe, nici la biserică, nici la trapezărie, nici în orele de odihnă ; uneori rătăcea prin coridoare sau se cobora în biserică, bătea la uşile maicilor şi le spunea cu glas plîngător : „Maică, roagă-te pentru mine ; maică, roagă-te pentru [m]me..." Umbla zvonul că se pregăteşte pentru o spovedanie generală.

Intr-o zi, coborîndu-mă prima în biserică, am văzut o ie [a]gățată de perdeaua din spatele grilajului ; m-am Prppiat şi am citit : „Maicilor, rugați-vă pentru o călugăriță rătăcită, dornică să se întoarcă la Dumnezeu..." Am rut să rup hîrtia, dar am lăsat-o. Peste cîteva zile am

OCT

-ap **ej** apțuțoqBif E{ ap is 'apiu^oqeq EJ ațfODUBpui B[ap •pura ad puu 'naaj; 'a[iuiuDEi udo piu uiEațnd i-nu uino ednp 'apluuajns Ejnân uisațnd i-nu

BPJBD

piu 'EiUEiusnp piu EuiEas uj uiBn[ai nu 'auiAnD as uinD ţjod BUI ED BJngis puuj 'sun 'na JBp '. auiui B[;un as îs aţmpL'BpEuzap nBja ajauiţ ajpiBUi ESUI 'ng-i aj nu «ţsJiA ui IBUI JopD ! BpţsaDB iiJBqturqDS eupud Tauinj BţBoj, •jnţuuuEgaj DJBD IUI-ES injndBD jnţdnj ui piu UIEIOA nu na JBp 'aţBţaai aij BS BD şunq yqjoA o und ES iui; ajpiEtu uoaun : apiusBjţs nD aţisdapad neaa piui IBUI apD ; iJBţsnS nsn[IBUI as nu neauţj IBUI as nu EţaaBţs Eţ ; aaa^BqE o IDIU EJEJ as ajiunpESnJ ! Etp BJ Bun BDnp IBUI as ES aţudo gjasas -nj aipiEui : ao;iqjOA ui i^ţuiiJd nsja IEUI nu BD adBOjda nuiBjţs : [n#aj}u-B-ap ad nsauţl as apql'njs '. BJdSE IBUI sac EjBinpuij Bdnp uinae ncaoEj as aţEOţ .' a;Bţda;§Bau ad asnjEdsip 'Edip o asBţaDui nu ajţţSBUEui ui saui EajiuaA BJ ap aJBD 'BijasaA : BSEOiJas îs BDiţoDuspui asiuaAap .' nşj IBUI aD u{ 3D uip ţiiuiis B-S B^aJBţs 'ajBO^Buun apjţz u|

'Bţajsţs B| BSnj ţBp B iS Ban siqD -ui B 'aiijup ui BuapiJd ÎBSB[B-IS : sundsBJ E-IUI nu szaj ~^{3}X „'"lî^uiui o-s iţsa;nqzi aţsod 'sa EJ pnp a; EDEP ; B;IU ajB; a .' na O-;B}UIJ:}SUI UIB 'BpJBţs ajB aD ni;S n^["

E[ţiuaA B Eg „"-BAaD unds ij-ss UIB ! BdijD o 1} ştu BS 3oj aţ JBp 'dnjaj;ui EA BD nsj ajEd iiui Ş-iog" : snds UIB-J "ia B-ap euaţaud 'ŞJEUI; BJOS o no EC

^{3}P pUI^S O-ţ1SBy UIV 'B3UI BUp3A 'EZ3J3JQ IIJOS ESn

Wîşq TUB 'Biujn uip apD ui 'ia aittq^ ui SJO;UŢ UIB-IU we iodF .' aţEiţsEJduii ajjjnpuţS nD 'B^EJnqţnţ 'duiţ; °IOD-OJOD ap tsquijid UIE-UI ! DEJ ES aD UIBI^S IBUI nu '[!^{s}?y uiBaţnd jui-nu '. Baui EifiqD ui ţejnDui uie-p\['a^ţj uip Ssisojiui ţujs $^{a°}$ EDpunj 'uiasBSBţ o ajBD ui înţBq ap Efiui îs îmi JBp î Snj BS saSuiduii BUI ţsngzap ap ţuiuiE^uiţs nu 'ţânţoţ î aţjsdap IBUI Snj BS nEs DJO^UI EUI BS -na 'BUBduino ui ţEţs UIB Bdip o 'fUUJ Eja-Ţui îs ţnpsuijd ij 'ajB; IEUI Baţnd ţp aţaiEA as ES ţndaoui E ia Esn puisBţ 'ain^3 ui nou uip ţEJţui B iodB 'auiui Bţin B-S 'EJBJB ţisai E Bg 'ţiSnj UIE ia 'ajaţ

'BHIUI SBJţ UIB-IUI ! EpJBţS ţnJA IJ JB jpap UEUJ

into; nD Eaui BjdnsB BJnAB BaţsaDs apţuiAn^

şi aprigă. El m-a ascultat cu luare aminte şi cu cu J $_{vru}$t să-mi cunoască

întreaga viată ; a intrat în _ * ^ amănunte cu privire la familie, la înclină-cele rnai ga meaj ia mănăstirile .în care fusesem, la rile „şi *„r-o* mă găseam, la ce se petrecuse între stareță şi

/iQ 1 fi Cdi C H*1"* î~> . . ™ . , w , w -i w

Nu i-am ascuns nimic. Şi mi s-a părut ca nu da mine'si însemnătate pe care o dăduse părintele Lemoine aceea stareței față de mine ; s-a mulțumit să-mi spună l treacăt, cîteva cuvinte despre asta. socotind că s-a terminat ; cel mai mult 1-au interesat simțămintele mele tainice asupra călugăriei. Şi, Pe măsură e-mi deschideam inima, avea ,tot mai multă încredere în mine ; eu mă spovedeam, iar el, la rîndul lui, mi se destăinuia ; necazurile lui se potriveau de minune cu ale mele : intrase cu de-a sila în. mănăstire ; simțea pentru călugărie aceeaşi silă pe care o simțeam şi eu şi nu era mai puțin de plîns decît mine.

— Soră dragă, îmi spunea el, ce poți să facL? N-avem decît o cale : să ne uşurăm -cit mai mult viața- de mănăstire. Apoi îmi dădea sfaturi înțelepte, arătîndu-rni cum trăieşte el : în felul acesta, soră, nu scapi de necazuri, ci numai te resemnezi să le înduri. Cuvioşii nu sînt fericiți decît în măsura în care îşi fac din suferințele lor un merit în fața lui Dumnezeu ; atunci inima li se bucură, şi caută singuri chinurile ; cu cît ele sînt mai greu de îndurat şi mai dese, cu atît cuvioşii sînt mai mulțumiți ; ei dau fericirea zilei de azi în schimbul fericirii viitoare şi astfel îşi cîştigă fericirea de-apoi, jertfind-o, de bunăvoie, Pe cea a clipei de fată. Chiar dacă îi doboară suferința, ei ^ot spun : *Amplius, Domine* — mai dă-mi, Doamne... iar Dumnezeu împlineşte totdeauna astfel de rugăciuni. Dar °acă suferințe ca ale lor ne sînt date mie sau ție, noi nu nejputem aştepta la aceeaşi răsplată, fiindcă ne lipseşte singurul lucru care o face să prețuiască : resemnarea. Şi 7*crul acesta e trist. Vai, cum aş putea să-ți insuflu o virtute pe care tu n-o ai, iar mie îmi lipseşte ? Dar fără ea ~ar. a?țepta pierzania în viata de apoi, după ce am fost sînri""101^ *n v*a^a Pămîntească. Canonindu-ne aici, ne o-tăr f1 f_el CUm se osîndesc cei ce se desfată în desfă-am ; noi în lipsuri, ei în belşug ; şi după moarte aceleaşi chinuri. Cît e de grea viața unui

găsit alta, în care scria : „Maicilor, sînteti rugate să c reți milostenia lui Dumnezeu pentru o călugărită carp s;6" dat seama de rătăcirile ei, şi mari sînt rătăcirile acestea "« în altă zi am dat peste altă chemare, care spunea : .jj^j cilor, sînteti rugate să-i cereți Domnului să alunge dez" nădejdea unei călugărițe care şi-a pierdut nădejdea ;r milostenia cerească..."

Toate chemările acestea oglindeau cumplitele frămîn. țări ale bietului *ei* suflet şi mă întristau adînc. Mi S-a întîmplat odată să rămîn împietrită în fața unei asemenea hîrtii, întrebîndu-mă care or fi rătăcirile care-i ard sufle-tul ? Ce o înfricoşează ? Pentru ce fel de crime se socoteşte vinovată ? Mi-am amintit strigătele duhovnicului, cuvintele lui ; le-am căutat un înțeles şi, negăsindu-1, am rămas năucită. Cîteva maici care se uitau la mine au început să vorbească între ele ; şi, dacă nu mă înşel cumva, mă priveau ca şi cum aş fi fost şi eu amenințată de aceleaşi grozăvi.

Biata stareță nu mai ieşea decît cu vălul pe obraz ; nu se mai amesteca în treburile mănăstirii şi nu mai vorbea cu nimeni în afară de noul duhovnic ; ore întregi se sfătuiau amîndoi. Duhovnicul eua un călugăr benedictin, tînăr. Nu ştiu dacă el dăduse toate pedepsele cu care se canonea stareța ; dar ea postea de trei ori pe săptămînă : se biciuia şi asculta slujba într-o strană de jos. Ca să mergem la biserică, trebuia să trecem pe la uşa ei ; a-colo o găseam lungită cu fața la pămînt, şi nu se ridica decît atunci cînd rămînea singură. Noaptea, cobora numai în cămaşă, cu picioarele goale ; dacă, din întîmplare, se întîlnea cu sora Tereza sau cu mine, *se* întorcea şi-şi lipea fața de zid. într-o zi, pe cînd ieşeam din chilie, *am* găsit-o lungită, cu fața în jos şi cu brațele întinse ; şi mi-a spus : „Haide, treci, calcă-mă în picioare ; nu merit altceva".

Vreme de mai multe luni, cît a ținut boala, întreaga comunitate avu tot timpul să pătimească şi să mă urască. N-arri să mai spun încă o dată ce poate păți o maică urîtă de celelalte, fiindcă acum ştiți, încetul cu încetul, am simțit cum mă apucă iar sila de călugărie. Sila aceasta şi toate necazurile îndurate i le-am mărturisit noului duhovnic, dpm__Morel, un om de aproape patruzeci de ani

mne voia să calce vechile rînduieli ; că semăna unele st,^ I^ănăstire şj ie

înstrăina pe maici de starețа

lor'

__ Cine v-a spus toate astea ? __ Chiar părintele Lemoine. _

îi cunoaşteți ?

— Sigur : mi-a vorbit de citeva ori şi despre dum-neata.

_ Şi ce v-a spus ?

— Că erai cu adevărat vrednică de plîns ; că nu pu tea pricepe cum ai fost în stare să înduri atîtea chinuri ; că deşi nu te-a văzut decît o dată sau de două ori, nu crede c-ai putea să te obişnuieşti vreodată cu viata de mănăstire ; că avea de gînd...

Duhovnicul se opri, pe neaşteptate. L-am întrebat-:

— Ce avea de gînd ?

Dom Morel îmi răspunse :

— E o taină prea mare, şi nu mi-e îngăduit să ți-o spun :

N-am mai stăruit, ci am adăugat doar :

— E adevărat că părintele Lemoine m-a sfătuit să mă înstrăinez de stareță.

— Bine a făcut.

— De ce ?

— Soră, îmi răspunse el cu multă seriozitate, ur-mează-i sfaturile şi nu încerca niciodată să afli de ce ti le-a dat.

— Ba eu cred că, dacă aş cunoaşte primejdia, m-aş putea feri mai bine de ea.

: S-ar putea întîmpla tocmai contrariul.

Proastă părere trebuie să aveți- despre mine. , Despre purtarea şi despre nevinovăția dumitale am părerea pe care trebuie s-o am ; dar crede-mă că există lămuriri Aducătoare de nenoroc, pe care nu le poți că-Pa-a fără să-ft dăuneze. Numai nevinovăția te-a scăpat e stareță ; dacă ai fi ştiut mai multe, ea nu te-ar fi res-Pectat atît.

~ Nu înțeleg ce-mi spuneți. ^u atît mai bine.

6 ,poate ft Primejdios în pritenia şi în dezmier-unei femei pentru altă femeie ?

călugăr sau a unei maici care nu simte chemarea ! toate astea, ea ne G dată nouă, şi n-o putem Ne-au pus lanțuri grele, şi sîntem osîndiți să le zornăit* întruna, fără nădejde că le-am putea zdrobi ; să le tîrîn, cît om putea, soră. Acum du-te ; am să mai vin să te vad

Peste cîteva zile, duhovnicul a venit iar ; 1-am *v&z\i*-la vorbitor şi 1-am cercetat mai îndeaproape. Mi-a destâi! nuit pînă la capăt toată povestea lui, iar eu i-am mărtu, risit-o pe a mea ; nenumărate erau faptele care se ase-mănau, legîndu-ne unul de altul ; şi el îndurase aceleaşi chinuri, acasă şi în mănăstiri. Nu-mi dădeam seama că ascultîndu-1 vorbind despre sila lui, cu greu aş fi putut s-o destram pe a mea ; şi, totuşi, se destrăma ; ba chiar cred că ascultîndu-mi suferințele se simțea şi el mai puțin chkiuit. Astfel, asemănarea firilor noastre se uni cu asemănarea întîmplărilor vieții ; cu cît ne vedeam mai des, cu atît ne plăceam mai mult ; povestea vieții lui era povestea vieții mele ; povestea simțirilor lui era a simțirilor mele ;*povestea inimii lui era a inimii mele.

După ce-am vorbit îndelung despre noi, am vorbit şi despre ceilalți, mai ales despre stareță. Fiind duhovnic. nu-mi putea spune prea multe ; totuşi, am înțeles din cite mi-a spus că ea nu va putea să rămînă multă vreme în starea de-acum ; că se lupta cu ea însăşi, zadarnic ; şi că. mai curînd sau mai tîrziu, se va întîmpla una din două: ori o să se întoarcă la vechile ei apucături, ori o să înnebunească. Tare-aş fi vrut să aflu mai multe, să-mi lămuresc unele întrebări pe care mi le pusesem fără să *le* găsesc răspuns, dar nu îndrăzneam să-1 întreb ; nu 1-am întrebat decît dacă-1 cunoaşte pe părintele Lemoine.

— Cum să nu, îmi răspunse el. E un om de seamă.

— Acum nu-1 mai avem ca duhovnic.

— Adevărat.

— N-ați putea să-mi spuneți din ce pricină ?

— Mi-e teamă să nu afle şi alții.

— Fiți sigur că n-am să spun nimănui.

— Mi se pare că s-a scris la arhiepiscopie împotriva lui.

— Şi ce-au putut să scrie ?

— Că locuia prea departe de mănăstire ; că nu putea veni cînd aveau nevoie de el ; că e prea aspru ; că, după

Dom Morel nu-mi răspunse.

— Nu sînt oare la fel cum eram cînd am venit în ^
năstire asta ?
a

Dom Morel nu-mi răspunse.

— N-aş fi fost tot aşa şi de-aci înainte ? Ce fel de p*
cat faci dacă iubeşti, dacă o spui şi o dovedeşti ? E ^
de plăcut !

— Adevărat, îmi răspunse dom Morel, ridicînd sp_r
mine privirile pe care le ținuse plecate tot timpul $_cj<$
vorbisem.

— Şi asta se întîmplă deseori în mănăstiri ? Biata sta
reță ! în ce hal a ajuns !

— E rău, şi tare mă tem c-o să ajungă şi mai rău.
Nu era făcută pentru călugărie ; iată ce se întîmplă, mai curînd sau mai tîrziu, cînd te împotriveşti chemărilor

nînă în chilie, maica trage nădejde că-
" pentru ea ; - răzbate p^ k_{oa} iă care s-
în preajma unui băr-viseaza $p_rj_c$ina
căreia să fie trimisă la băi. batjşau^ ^ ^
strigai eu ; parcă mi-ați citi în fun-
ufletului ; şi eu am avut şi mai am înc
asemenea

^{visL}^!'$j_{ar\ c}$înd le destrami cugetînd asupra
fiindcă meteaîa aceasta plăcută, cu car
inima învăluie mintea, ^{a} destramă din
în cînd — atunci vezi cît de adîncă ni e
nenorocirea ; şi-ți e silă de tine ; şi-ți e
de ceilalți ; pHngi, oftezi, strigi, simți
năpădeşte deznădejdea, în asemenea c
unele maici dau fuga să se arunce la
picioarele stareței şi caută acolo mîng
altele îngenunchează în chilie, sau
dinaintea altarului, chemînd cerul în a
altele îsi sfîsie vesmintele si-si smulg p

celor mai puternice ale firii : constrîngerea te mînă spre simțăminte desfrînate, şi ele sînt cu atît mai puternice, cu cît sînt mai lipsite de rost ; e un fel de nebunie.

— Cum, starețа e nebună ?

— Negreşit că da, şi va înnebuni tot mai mult.

— Şi credeți că soarta asta îi aşteaptă pe toți cei care duc o viață pentru care nu sînt făcuți ?

— Nu, nu pe toți ; unii mor mai înainte ; alții au fi mai mlădioase şi-o duc vreme îndelungată ; alții trăi cîtva timp, nădăjduind...

— Oare ce poate nădăjdui o călugăriță ?

— Ce poate nădăjdui ? Mai întîi, să-şi dezlege le, mîntul.

— Şi cînd şi-a pierdut nădejdea asta ?

— Atunci visează că va găsi. într-o bună zi, porțile deschise ; că oamenii vor pune capăt țicnelii de-a închide în morminte ființe vii, j şi că mănăstirile vor fi desfiin; țațe ; sau că vor lua foc, că se vor prăbuşi zidurile şi ca o va scăpa cineva. Toate visurile astea îi

_v* *V*. Lt-uz.a m tăcere de dor umblă întruna prin cap ; vorbeşte despre ele cu alte maici ; cînd *se* plimbă prin grădină, măsoară, fără să vrea, înălțimea zi' durilor ; cînd e în chilie, apucă zăbrelele ferestrei şi ^ clatină încetişor, ca şi cum s-ar juca ; dacă fereastra & spre drum, se uită lung, afară ; îi bate inima de cîte ort aude paşii cuiva şi oftează în tăcere de dorul unui berator ; dacă să iscă pe-aoroanp *v*™~ ~~—-- •

zgomotul , ma mute deodată, şi se minunau e înțelepciunea răspunsurilor ; cît despre mine mă locul?0™ .într'un

nus ei Dar dacă e urit c-am ascultat ce îşi vor-m-a[m] [sup] [meni] care se credeau singuri, nu-i şi mai urît hpau aoi [cuvinte][ie] lor ? Iată, din nou cîteva rînduri pe

– ^ră SCriU l»Llvii"-~-~ . ^ . . . . .

[sa] , ie trimit numai cu nădejdea ca nu le veți citi ; ştiu [care] [V1] poate fi aşa, dar trebuie să mă străduiesc să cred

[Că] Primele cuvinte pe care le-am auzit, după o îndelungă tăcere m-au cutremurat ; iată-le : Sînt sortită iadului, părinte..."

M-am liniştit. Am ascultat mai departe ; vălul care pînă atunci îmi ascunsese pericolul prin care trecusem, se sfîşia ; atunci m-a chemat cineva ; trebuia să plec şi am plecat ; dar, vai ! auzisem destul. Ce femeie, domnule marchiz, ce femeie mîrşavă !...

Aici memoriul muicii *Suzana se întrerupe ; cele ce urmează nu sînt decît* însemnări ; *se vede că ea avea de gînd să te folosească pentru restul povestirii. După cît se pare, starețа a înnebunit, aşa că despre starea nenorocită a acesteia trebuie, să fie vorba în fragmentele pe care le voi copia* mai jos.

După spovedania stareței, urmară cîteva zile liniştite. Voioşia pătrunsese din nou în mănăstire ; maicile mă lăudau pe mine pentru asta, dar mă lepăd, cu indignare, de asemenea laude.

Starețа nu mai fugea de mine ; mă privea chiar ; şi prezența mea părea că n-o mai tulbură. Mă sileam să-i ascund pe cît puteam groaza pe care mi-o insufla din ziua aceea cînd, printr-o curiozitate fericită sau nenorocită, învățasem s-o cunosc mai bine.

Peste cîtva timp, a devenit din nou tăcută ; nu mai spunea decît da sau nu ; se plimba singură ; nu voia să manmce ; o cuprindeau fierbințelile, dădea în friguri, iar aupairiguri începea.delirul.

[v] j^cea singură în pat şi i se părea că mă vede, îmi [r.ea' ma] chema lîngă ea, îmi spunea cele mai duioase

inte. Dacă auzea paşi pe coridor, striga : „E ea ; sînt

„° recunosc. Chemați-o... Nu, nu, lăsați-o".

BI^BBWB^^^'

e că nu se înşela niciodată şi striga numai treceam eu.

cu ce aveau mai bun, se auziră paşii cuiva care se ap pia încet-încet, oprindu-se din timp în timp şi ofti maicile ascultară şi-şi şoptiră între ele : „E ea ! E reța !" Apoi tăcură şi se strînseră roată, într-adevăr stareța ; venea spre noi, cu vălul atîrnîndu-i pînă la b cu brațele încrucişate pe piept şi cu capul plecat, întîi mă zări pe mine ; şi de îndată îşi desfăcu o de sub văl şi-şi acoperi ochii, întorcîndu-se puțin înt parte, iar cu cealaltă mînă ne făcu semn să plecăm ; ieşit toate, în tăcere ; şi a rămas doar stareța, singură i dom- Morel.

Prevăd, domnule Marchiz, că vă veți face o părere rea despre mine ; dar dacă nu mi-a fost ruşine să fac ce-am făcut, de ce m-aş ruşina să vă mărturisesc ? Şi-apoi, cum să scot din povestirea mea un fapt care a avut atîtea urmări ? Să spunem deci că mintea mi-e alcătuită într-un fel cu totul neobişnuit ; cînd e vorba de lucruri care vă pot face să mă stimați sau să mă compătimiți mai mult. atunci nu ştiu dacă scriu bine sau rău, dar ştiu că vă scriu cu o iuțeală şi cu o uşurință de necrezut ; inima mi se înveseleşte, cuvintele îmi vin singure, lacrimile îmi curg domol, şi mi se pare că sînteți lîngă mine, că vă văd şi că mă ascultați. Iar dacă, dimpotrivă, sînt nevoită să mă zugrăvesc în culori neplăcute, atunci gîndesc anevoie, nu găsesc cuvintele, pana nu merge, chiar scrisul mi se schimbă, şi nu scriu mai departe decît nădăjduind în sinea mea că veți sări peste toate rîndurile acelea. Iată cîteva asemenea rînduri :

După ce-au plecat toate maicile... „Ei, ce-ai făcut după ce-au plecat toate... ?" Aşa-i că nu ghiciți ? Sînteți prea cinstit, ca să vă treacă prin minte asemenea lucruri. Am coborît în vîrful picioarelor şi m-am aşezat fără să fac nici un zgomot la uşa vorbitorului, ca să ascult ce se vorbeşte acolo. „Foarte rău ai făcut", îmi veți spune-O cît despre asta, ştiu că e foarte rău ; mi-am spus-o $j eu ; iar tulburarea care mă cuprinsese, grija de-a n u fj zărită de cîte ori mă opream, glasul conştiinței, care &* îndemna la fiecare pas să mă-ntorc, îmi arătau cu pris°; sință că fac rău ; totuşi, curiozitatea a fost mai tare, $'.

pierdut-o ! Eu ! într-o zi, am să fiu dusă cie : eu a. . • ce_am să-i pot spune ? Ce-am să-i pot răs-inaintea elg.*ta de ea ț Vai mie, nefericita !" punff t 'ori zicea : „Nu s-au întors încă maicile ? Spu-- că'sînt bolnavă rău n " - şireturile... Simt că m apas cetl",l scoateți-mi camilafca... Vreau ^mi'aoă: turnați, mai turnați U"ta din suflet tot mi-a rămas... Aş vrea să mor ; mă mai fi născut ; atunci n-aş mai fi văzut-o".

într-o dimineață maicile au găsit-o desculță, în cămaşă, despletită, urlînd, spumegînd şi umblînd în jurul chiliei, cu mîinile puse peste urechi, cu ochii închişi şi cu trupul înghemuit în zid... „Fugiți de prăpăstiile .astea ; nu auziți strigătele ? Acolo e iadul ; văd flăcări înălțîn-du-se din străfundurile lui ; şi, în mijlocul vîlvătăii, aud glasuri nedesluşite, care mă cheamă... Doamne, fie-ți milă de mine !... Repede ; trageți clopotele ; adunați toate maicile ; spuneți-le să se roage pentru mine, şi-am să mă rog şi eu... Dar e în zori de-abia, maicile dorm... N-am închis ochii toată noaptea ; aş fi vrut să dorm, dar n-am putut."

Una dintre călugărițe îi spunea : „Maică, te-apasă ceva pe suflet ; destăinuieşte-mi-te mie, poate asta te va mai uşura".

— Ascultă, soră Agata, vino mai lîngă mine... mai aproape... şi mai aproape... nu trebuie să ne-audă ni

meni. Vreau să-ți destăinuiesc tot ; dar să păstrezi taina...

Ai văzut-o ?

— Pe cine să văd, maică ?

-^Sa~i că nu-i nimeni mai dulce ca ea ? Şi ce mers are ! Cîtă bună-cuviință. cîtă noblețe, cîtă modestie !... Uu-te la ea ; spune-i.... Ba nu ! Nu-i spune nimic ; nu te

uce... N-ai putea să te apropii de ea ; îngerii din ceruri o păzesc şi veghează în preajma ei ; eu i-am văzut ; ai să-i da2" ^ *^ Şi te vei înfric°Şa. asemeni mie. Rămîi... Şi

aca te duci, ce-ai să-i spui ? Născoceşte ceva de care sa nu roşească...

~- Maică, dacă te-ai sfătui cu duhovnicul ?

tot an ?′ "c?"' Adică nu> §tiu ce~° să-mi spună ; 1-am dacă 4v " desPre ce-aş mai putea vorbi cu el ?... O, mi-aş putea pierde memoria !... Dacă aş putea re-

Rîdea cu hohote ; iar după o clipă izbucnea în Maicile stăteau, tăcute, în preajma ei; unele împreună cu ea.

Uneori *se* pomenea strigînd : „N-am mai fost la serică ; nu m-am mai rugat lui Dumnezeu... Vreau să dau jos din pat şi să mă îmbrac ; îmbrăcați-mă...-: D, n-o lăsau, spunea : „Bați-mi măcar cartea de rugăciuni I-o dădeau ; ea o deschidea şi întorcea foile, întruna, pj. la capăt, iar după ce ajungea la scoarțe tot îşi mai mişc degetele, ca şi cum ar fi răsfoit o carte ; avea priviri^ rătăcite, țintuite în gol.

într-o noapte s-a coborît în biserică, singură ; cîteva maici s-au ținut după ea ; s-a lungit pe treptele altarului gemînd, oftînd şi rugîndu-se cu glas tare ; a ieşit, s-a în-tors, apoi a spus : „Trimiteți s-o caute, are un suflet atît de curat î E atît de nevinovată ! Dacă s-ar ruga odată cu mine..." Apoi, adresîndu-se întregii comunități şi întor-cîndu-se spre stranele goale, striga : „Ieşiți toate afară, să nu rămînă decît ea şi cu mine. Nu sînteți vrednice s-o a-tingeți ; dacă v-ați ruga odată cu ea, tămîia nelegiuită a glasurilor voastre ar strica, dinaintea Domnului, dulceața glasului ei. Haide, plecați, plecați..." Apoi mă îndemna să-i cer lui Dumnezeu ajutor şi iertare. Vedea chipul Domnului ; i se părea că deasupra capului ei cerul se cască, bubuind, brăzdat de fulgere şi că îngerii coboară mînioşi ; privirile divinității o înspăimîntau ; alerga în toate părțile, se ascundea în

ungherele cele mai întunecoase ale bisericii şi, cu fruntea lipită de lespezi, cerea îndurare ; şi rămînea aşa pînă cînd, pătrunsă de frigul şi de umezeala bisericii, era dusă ca o moartă, în chilia ei.

Dimineața nu-şi amintea nimic din grozăviile nopții-întreba : „Unde sînt maicile ? nu mai văd pe nimeni, am rămas singură în mănăstire ; m-au părăsit toate ; m-a părăsit şi sora Tereza ; bine au făcut. Acum, dacă nu mai e sora Suzana, degeaba am să ies, că tot n-am s-o mai întîlnesc... Ah! dacă aş mai vedea-o .' Dar nu mai *z* aici, nu-i aşa ? Nu-i aşa că nu mai e aici ?... Fericită e mănăstirea în care s-a dus ! O să-i povestească tot stareței celei noi ; şi ce-o să creadă despre mine ?... Oare sora Tereza a murit ? Toată noaptea am auzit clopotele sunînd pentru morți... Biata fată ! E pierdută pentru ve-

Mi-am meritat soarta, da, mi-am rneri-

nea c ^^ f. ăgta c;hinul cel de pe urmă . dar

tat-o ; m*gşnicie ! O veşnicie de flăcări !..." s§ arzi o ^_^ a_ ^ adevărul curat ;

murdăresc cu ele hîrtiile acestea. iar adevărurile le-aş mai avea de scris, ori le-am uitat, ori mi-e *P*e c^fesă

După ce

r — starețа "şi-â" dat sufletul. Ce moarte a avut, dom-' nule marchiz ! Eram de fată şi am văzut groaznicul

h'p al deznădejdii şi al crimei, în ultimul său ceas ; se credea încolțită de duhurile iadului ; îi aşteptau sufletul, ca să i-1 înhațe ; şi starețа gemea cu o voce înăbuşită :

lată-i ! lată-i !..." încercînd să li se împotrivească, împingea spre dreapta şi spre stingă chipul lui Crist pe care-1 ținea în mîini, şi striga : „Doamne !... Doamne !..." Peste puțin tirnp^ a _murit_şi sora Tereza ; iar mănăstirea~lTcăpătăt "o stareță nouă, bătrînă, ursuză şi îmbuibată de superstiții.

M-au învinovățit că i-aş fi făcut vrăji fostei starețe ; ea crede ; iar încep necazurile. Noul duhovnic e şi el prigonit de mai-marii lui şi-mi spune mereu să fug din mănăstire.

Am pus la cale fuga. între orele unsprezece şi miezul nopții cobor în grădină. Mi se aruncă funii, mă leg cu ele ; dar se rup, şi cad ; mi-am jupuit picioarele şi m-am lovit groaznic la şale. Mai încerc o dată şi încă o dată, Şi iată-mă sus, pe zid ; apoi cobor. Dar care nu mi-e mirarea cînrl în locul unei trăsuri ca lumea, cum nădăjduiam să găsesc, dau peste o birjă păcătoasă. Şi iată-mă in drum spre Paris, cu un tînăr benedictin lîngă mine. Dar mi-am dat curînr! seama, după tonul neruşinat cu care-mi vorbea şi după ceea ce cuteza să încerce, că nu-şi va ține ici una din' făgăduielile date ; atunci mi-a părut rău că tieîam părăsit chilia Si-a™ simțit toată ticăloşenia situa-

Strit1Cih Voi de, scrie scena din brişcă. _ Ce scenă ! Ce om ! între'1 1.r-la„ru'1 ^mi sare în ajutor, încăierare groaznică

intra în haos, sau dacă m-aş putea naşte din nou ! nu-1 chemi pe duhovnic. Mai bine citeşte-mi ' Domnului nostru Isus Cristos... Citeşte-mi... Parcă . simt mai uşurată... îmi e de ajuns o picătură din s-gele ăsta, ca să mă purific... Uite-1, tîşneşte clocotind &, coapsa lui... Apleacă rana asta sfințită deasupra
meu... îi curge sîngele pe mine, dar nu mi se lipeşte H trup... Sînt pierdută !... Luati-1 de-aici.... Aduceţjj înapoi...

I se dădea chipul lui Crist ; îl strîngea în brațe, îl sj. ruta peste tot, apoi spunea : „Are ochii ei, gura ei ; cînc am s-o mai văd oare ? Maică Agata, spune-i că o iubesc arată-i cu de-amănuntul în ce stare sînt ; spune-i că mă prăpădesc".

I s-a luat sînge *; i* s-au făcut băi ; dar toate leacurile acestea mai mult i-au agravat boala. Nici nu cutez si vă scriu toate faptele ruşinoase pe care le-a săvîrşit sau să vă repet toate vorbele urîte pe care le-a scăpat -în timpul delirului, îşi ducea mereu mîna la frunte, ca şi cum ar fi vrut să alunge gîndurile supărătoare, vedeniile. cine ştie ce fel *de* vedenii ! îşi înfunda capul printre perne, îşi acoperea fata cu cearşafurile. „Ispita, striga ea, ispita ! Ce formă

ciudată a luat ! Aduceți aghiazmă ; stro-piti-mă cu aghiazmă... Gata ; ajunge ; s-a dus."

In cele din urmă, au închis-o ; dar, nefiind păzită cu destulă grijă, într-o bună zi a scăpat, îşi sfîşiase veşmintele şi alerga de-a lungul coridoarelor, goală, numai cu două capete de frînghie ruptă atîrnîndu-i de brațe, şi striga : „Sînt stareța voastră ; mi-ati jurat, toate, supunere ; supuneti-vă. M-ati închis, nenorocitelor ! Asta-i răsplata bunătății mele ! Mă batjocoriți, fiindcă BÎnt prea bună ; dar n-am să mai fiu aşa... Săriți !... Foc !... Ucigaşii !... Hoții L. Ajutor !... Soră Tereza, ajutor !... Ajutor, soră Suzana !..." Şi cum între timp o prinseseră *şi o* duceau din nou spre temniță, ea spunea ; „Bine faceți, vai, bine faceți ! Sînt nebună. Simt că sînt nebună."

Cîteodată părea că are în fata ochilor priveliştea unor cazne ; vedea femei cu funii de gît şi cu brațele legate la spate, sau cu torțe în mîini ; suferea alături de, cele supuse la *cazne* ; se credea osîndită la moarte ; şi-i

Sosesc la Paris. Birja se opreşte într-o ulicioară, intea unei porți strimte, care dădea într-o alee în coasă şi murdară. Gazda mi-a ieşit înainte şi m-£_ la etajul cel mâi de sus, într-o odăiță mobilată aproați tot ce trebuie. A venit să mă vadă femeia care 1$_0$^ la etajul întîi. „Eşti tînără şi pesemne că te plictiseşti domnişoară. Vino la mine, ai să te simți bine acolo, jp tre bărbați şi femei ; nu sînt toate atît de drăguțe « dumneata, în schimb, însă, sînt aproape la fel de tinere Vorbim, jucăm, cîntăm, dansăm ; petrecem cum rnai bine. Dacă o să le suceşti capetele cavalerilor poți să fii sigură că fetele n-au să fie nici geloase, nic; supărate. Hai, domnişoară..." Aceea care-mi vorbea astfe; era cam în vîrstă, avea privirea galeşă, vocea dulce §; cuvintele foarte ispititoare.

Am trăit două săptămîni în casa aceea, primeiduiti de stăruințele vicleanului meu răpitor şi de scenele gală. gioase ale unui loc suspect, pîndind în fiecare clipă prilejul de-a scăpa.

In sfîrşit, prilejul mi s-a ivit într-o seară, tîrziu : daca m-aş fi găsit în apropierea mănăstirii, m-aş fi întors acolo.

Alerg pe străzi, fără să ştiu încotro. Nişte bărbați se leagă de mine, şi mă

cuprinde teama. Cad, sfîrşită *fa* oboseală, pe pragul dughenei unui lumînărar ; mi se dau îngrijiri ; cînd mă trezesc, mă văd întinsă pe-un pat ca vai de lume, cu mai mulți oameni în jurul meu. Ei IM întreabă cine sînt ; nu ştiu ce să le răspund. E chemată o slujnică ; ea mă va însoți ; o apuc de braț ; pornim- După ce-am mers o bucată bună de drum, fata mă întreabă : „Domnişoară, barem ştii unde mergem ?"

— Nu, draga mea ; cred că la spital.

— La spital ? Nu cumva ai rămas pe drumuri ?

— Ba aşa-i, am rămas pe drumuri.

— Dar ce-ai făcut ca să fii alungată în puterea noP'

ții ? Ei, uite că am ajuns la uşa Sfintei Ecaterina ; sa vedem dacă au să ne deschidă ; oricum, n-avea grija' n-o să rămîi în drum, ai să te culci cu mine.

ni-° *

-.jgii de la m?-n«-—ia Sfînta ^*1*^-, ...

;eară m~," ^ care mi s-a spus că trebuie sau să mă duc u"ei *1i'Ji venerai[4], sau să primesc orice slujbă mi s-o da. la spitsiUi scllv-

Primeidia care m-a amenințat la Sfînta Ecaterina, din f a bărbaților şi a femeilor ; aici, după cîte mi s-au P «tit 'mai' apoi vin desMnații şi mijlocitoarele din or°as ca să ia ce le trebuie. Şi, deşi ştiam că mă aşteaptă o viață plină de lipsuri, n-am căzut pradă ispitei de a primi propunerile josnice care mi-au fost făcute, îmi vînd boarfele şi-mi cumpăr altele, mai potrivite cu starea mea.

Intru în slujbă la o spălătoreasă ; la ea lucrez şi acum. Primesc rufele şi le calc ; munca e tare grea ; mă hrănesc prost ; am locuință proastă ; nu dorm de-ajuns ; în schimb, se poartă omeneşte cu mine. Bărbatul e birjar ; nevasta e cam repezită, dar are inimă bună. M-aş mulțumi cu traiul acesta, dacă aş putea nădăjdui să mă bucur în linişte de el.

Am aflat că poliția 1-a prins pe răpitorul rneu şi 1-a dat în mîna mai-marilor săi. Bietul om ! E mai de plîns decît mine ; fapta lui a stîrnit vîlvă ; şi n-aveți idee cu cită cruzime pedepsesc călugării greşelile despre care se află ; o carceră îi va fi locuința, pînă cînd îşi va da su-aetul ; şi tot o

carceră mă aşteaptă şi pe mine, dacă m-or prinde ; dar cu voi trăi mai puțin decît el.

Rănile căpătate în cădere mă dor ; mi s-au umflat Picioarele şi nu pot să fac un pas măcar ; lucrez aşezată, undea abia m& pot ține pg picioare Totuşi, mă tem de din o_a VUT?rii : Ce~am să pot spune atunci' ca să nu ies ieşi ? TV ' * Clte primeîdii au să mă pîndească, dacă voi Boat* - fericire' mai e mult pînă atunci. Fără doar şi ™ r,,,^^ mel6j care bănuiesc că gînt în Parigi {ac

E vorba de spitalul Salpetriere.

165

164

I

da sau nu, maică, sau soră. Dacă intră un sfîrşeşte cu 'ucişez brațele pe piept şi, în loc să-1 salut, străin, ir™ă iune Tovarăşele, mele rîd şi-şi închipuie că fac o piei- pe căiugărița'T dar au ştiu cît timp au glumesc ^eadă asta . nechibzuințele mele au să mă dea *te* got şi-atunci voi 'îi pierdută.

Domnule, ajutați-mă cît mai e timp. O să-mi spuneți, fără doar şi poate : arată-mi cu ce te pot ajuta. Iată ; nu doresc cine ştie ce lucruri mari. Mi-ar trebui un loc de cameristă sau de îngrijitoare, -sau de simplă slujnică, numai să pot trăi neştiută de nimeni, undeva la țară, în vreun fund de provincie, la nişte oameni de treabă, care să nu primească multă lume. De leafă nu-mi pasă ; să mă ştiu în siguranță, să mă pot odihni, să am pline şi apă. Fiți sigur că am să-mi mulțumesc stăpînii. în casa tatălui meu am învățat să muncesc, şi ia mănăstire am învățat să mă supun ; sînt tînără, am firea blîndă ; cînd mi se vor vindeca picioarele, am să am mai multă putere decît e nevoie pentru munca mea. Ştiu să cos, să torc, să brodez şi să spăl rufe ; cînd eram la părinți, îmi dre-geam singură horbotele şi în curînd am să le dreg din nou ; nu sînt de loc stîngace şi nu m-aş da înapoi de la nici o

muncă. Am glas plăcut ; cunosc muzica şi cînt destul de bine la clavir, ca să fac să petreacă o mamă căreia i-ar place să m-asculte ; ba chiar aş putea să dau şi lecții copiilor ; dar mă tem că aş dovedi prin asta că am primit o educație îngrijită şi că astfel m-aş da de gol. Dacă e nevoie să învăț să coafez, cum nu sînt lipsită de gust, rni-aş lua un maestru şi în cîtăva vreme aş deprinde şi îndeletnicirea asta. Domnule, nu-mi trebuie decît 0 slujbă pe care s~o pot îndeplini, o slujbă oarecare, şi n'J-mi doresc nimic mai mult. în ciuda tuturor aparentelor, puteți fi sigur că am purtări cinstite ; şi nici ere-Qința nu-mi lipseşte. Ah, domnule, aş fi pus capăt tuturor ^cazurilor, şi nu m-aş mai fi temut de oameni, dacă nu - ar fi oprit Dumnezeu : de cîte ori n-am călcat pe lîngă ntma aceea adîncă de la marginea grădinii mănăstirii ! Trh" aruncat în fundul ei, doar fiindcă îmi lăsau de-^ ^tate s~° ^ac- Nu ştiu ce soartă mă aşteaptă, dar 01 ii silită, într-o bună zi, să intru din nou în mă-

tot felul de cercetări ca să-mi dea de urmă. Mă h sem să-1 chem aici pe domnul Manouri, să-i cer ş urmez sfaturile, dar nu 1-am mai găsit.

Trăiesc într-o veşnică spaimă ; la cel mai mic moț auzit în casă, pe scară, în stradă, mă sperii, ca o frunză bătută de vînt, mi se, moie genunchii, şi Sc lucrul din mină. Noaptea, nu închid ochii mai niciodată* iar dacă se întîmplă să adorm, mă trezesc mereu, vorbes-în somn, chem, strig ; nu înțeleg cum de nu mi-au ghj' cit taina cei care dorm în preajma mea.

Toată lumea ştie despre fuga mea ; mă aşteptam]j asta. Una dintre tovarăşele mele mi-o povestea ieri, a-dăugînd amănunte îngrozitoare şi păreri care mă loveau drept în inimă. Din fericire, în timp ce-mi vorbea, ea întindea rufele ude pe-o frînghie, cu spatele spre lampă, şj nu putea vedea cît sînt de tulburată ; stăpîna însă a băgat de seamă că plîngeam şi m-a întrebat : „Ce ai, Mărio ?" „Nimic'Vi-arn răspuns eu. ,,Ce naiba, a adăugat ea, să fii oare atît de năroadă, încît să te înduioşeze o maică ticăloasă, neruşinată, fără credință, care se îndrăgosteşte de un păcătos de călugăr şi fuge cu el din mănăstire? Mai bine ți-ar fi milă de noi, astelalte. Ea n-avea altceva de făcut decît să bea, să mănînce, să se roage şi să doarmă ; îi mergea bine unde era ; de ce n-a rămas a-colo ? Dacă s-ar fi dus numai de trei-patru ori la rîu, pe-o vreme ca

asta, aşa cum ne ducem noi, i-ar fi plăcut călugăria..." Eu i-am răspuns că nu putem şti ce necazuri o fi avut ; dar mai bine aş fi tăcut, fiindcă stăpîna a adăugat : „Dă-o-ncolo ; e o dezmățată, şi-o s-o bată Dumnezeu..." Auzind-o vorbind astfel, m-am plecat pe.ste masă ; şi am rămas aşa, pînă ce stăpîna r,ii-a spus : ,.La ce naiba te tot gîndeşti, Mărio ? Tu dormi, şi treaba stă pe loc".

Niciodată nu mi-a plăcut călugăria, şi asta se vede îndeajuns din faptele mele ; dar m-am deprins în mănăstire cu unele obiceiuri, pe care le repet, fără să-mi dau seama ; de pildă : sună un clopot ? Eu sau mă închin, sau îngenunchez. Bate cineva la uşă ? îi spun *Ave.* Mi se pune o întrebare ? Dau totdeauna un răspuns care se

PREFAȚĂ - ANEXĂ LA „CĂLUGĂRIȚA"

Extrase din Corespondența literară a Iui Grimm» Anul 1770

Călugărita domnului de la Harpe[2] mi-a trezit conştiința adormită de zece ani, amintindu-mi de un complot îngrozitor, pus la cale de mine, împreună cu domnul Di-derot şi alți doi-trei bandiți de acelaşi soi, dintre cei mai buni prieteni ai noştri. De aceea, cred că nu-i prea devreme să mă spovedesc şi să încerc să capăt, în aceste prea-sfinte zile ale postului, iertarea păcatului, împreună cu a celorlalte rele săvîrşite de mine, şi să le înec pe toate în fîntîna fără fund a milosteniei divine.

Anul 1760 a fost însemnat în analele oricărui gură-cască parizian prin renumele cîştigat dintr-o dată, în mod strălucit, de Ramponeau [3] şi prin comedia *Filozofilor,* jucată în urma ordinelor date de sus, pe scena Comediei Franceze. Astăzi, n-a mai rămas din toată această afacere decît amintirea plină de dispreț pentru autorul frumoasei rapsodii, pe nume Palissot, amintire pe care toți foştii săi protectori se feresc s-o împartă cu el ; cele mai sus-puse personaje, sprijinind în taină lucrarea lui Palissot, se credeau obligate să se lepede de ea în public, ca de

Herma Fn§d<§riC~Melchioi~ von Grimm (1723—1807) — literat şi critic si * Lpneten apropiat al cnciclopediştilor si al lui Diderot; bli™?,!f , ^aproape întreaga viață în Franța. Scrierile lui, puturiP I lul de *Corespondență literară,* sînt o valoroasă măriune asupra mişcării culturale a vremii.

desnrp "2 ,rire la *Melania,* drama lui La Harpe, în care se vorbea fost ii,na!-er.mțele unei tinere sUrtă să se călugărească. Piesa a «landUt• -m 177°- dată la care *Călugărița* lui Diderot circula

- ;;,;,• m manuscris.

religioase" • UnU' birtaş, care, cuprins pe neaşteptate de scrupule un soectârnf3riVrUt să resPecte contractul semnat în legătură cu rit iți ainf w bîlci_ Cu toată intervenția clerului, care i-a să-J •or- blrtaşul a fost silit să plătească daune.

năstire, oricare ar fi mănăstirea, nu răspund *de* v;. mea ; fîntîni sînt pretutindeni. Domnule, fie-vă milg^ mine şi cruțați-vă şi dumneavoastră părerile de ray Q' care le-ati putea avea cîndva. ^

P. *S.* Sînt frîntă de oboseală, spaima îmi dă tîrcoai şi nu pot dormi. Am recitit cu mintea limpede memoriu[1] acestea, pe care le-am scris în grabă, şi mi-am dat seam! că, fără voia mea, m-am descris în fiecare rînd atît de nefericită pe cît eram cu adevărat, dar mult mai plăcută decît sînt în realitate. Oare să fie asta din pricină că-ț credem pe bărbați mai puțin sensibili la durerile decît la farmecele noastre şi ni se pare mai uşor să-i cucerim decît să-i înduioşăm ? Eu, una, nu-i cunosc mai de loc, şj sînt prea puțin pricepută, ca să-mi pot răspunde la întrebarea asta. Totuşi, dacă marchizul, despre care se spune că are o minte cum nu se poate mai iscusită, o să-şi închipuie cumva că nu mă adresez bunăvoinței, ci poftelor lui, ce-o să creadă despre mine ? Gîndul acesta mă neliniştește, într-adevăr, n-ar fi de loc drept să mi se facă o vină dintr-un instinct propriu sexului femeie» Sînt femeie şi poate doresc să plac, cine ştie ? Dar luc scesta îl fac în mod cinstit şi firesc.

ti vedea din corespondenta între domnul Di-după cum vet călugăriță şi încîntătorul, cinstitul mar-derot sau aş fe care n_a bănuit nici o clipă perfidia chiz de ^fidia 'aceasta ne-a apăsat multă vreme pe noastră, *f* ^^ petreceam pe atunci serile citind, printre conştiința- scrisorile care trebuiau să-i smulgă lacrimi hohote de . rît}eam, cu aceleaşi hohote, de răspunsu-mărinimosului nostru prieten ; scrisorile

ta le veți găsi în paginile ce urmează. Totuşi, dîn-*A n e* seama că soarta nefericitei noastre începea să-1 in-tWeseze prea mult pe duiosul ei binefăcător, domnul Diderot se hotărî s-o omoare, preferind să-1 mîhnească pe marchiz decît să-1 chinuiască mai departe, în'tr-un mod si mai cumplit, cum s-ar fi întîmplat, fără doar şi poate, dacă ar fi lăsat-o în viată pe sora Suzana. La întoarcerea în Paris, i-am mărturisit marchizului nelegiuitul nostru complot ; după cum vă puteți închipui, el a rîs ; iar nenorocirile bietei maici n-au făcut decît să strîngă şi mai mult legăturile de prietenie dintre cei care i-au supraviețuit. Cu toate astea, marchizul nu i-a vorbit niciodată domnului Diderot despre cele petrecute. Un amănunt la fel de ciudat îl constituie faptul că, în timp ce farsa îl înfierbînta pe prietenul nostru în Normandia, la rîndul său, domnul Diderot se înfierbînta şi el. Convins că marchizul n-o să adăpostească o tînără fată fără s-o cunoască, el începu să scrie cu de-amănuntul povestea călugăriței.

Intr-o zi, pe cînd lucra din plin la scrisori, îl vizită domnul d'Alainville, unul dintre prietenii noştri comuni, Ş'-] găsi copleşit de durere, cu fața scăldată în lacrimi. ';.e ^ s'a jntîmplat ? îl întrebă domnul d'Alainville ; a-1 i n3re r^U '' " "("'e s^ mi se întîmple, îi răspunse dom nul Diderot ; mă mîhneşte povestea pe care o scriu." Fără cut Vă dacă ar fi terminat Povestea aceasta, ar fi fă-re<Lnt din romanele cele mai adevărate, cele mai inte-citi n Ş1_T1?ai Patetice din cîte avem. Nu s-ar fi putut vorba ri^!?3 fără lacrimi în ochi î si totuşi în el nu era amnr f- dra8oste. Lucrare de geniu, plină de puternica blic şi S imaR.inaţiei autorului; lucrare de folos pu-Scris v Sei^er^ ; fund cea mai cumplită satiră care s-ar fi

re împotriva mănăstirilor, ea ar fi fost cu atît

ceva care Ie-ar fi pătat onoarea. Pe cînd scandalul *, vîlvă în tot Parisul, singur domnul Diderot, pe care - ^ garul de Aristofan francez îl alesese să-i țină Socrates, nu se sinchisea de loc. Cu ce ne ocupam atunci ? Dea Domnul ca lucrurile acelea să fi fost novate ! Cea mai caldă prietenie ne lega de multă \ de domnul marchiz de Croismare, fost ofițer în tul regelui, retras din slujbă şi unul din cei mai currT^ cade oameni din Franța....

Marchizul acesta încîntător ne părăsise pe la începu, tul anului 1759, ca să meargă la moşiile" lui din Nortnan" dia, pe lîngă Caen. Ne făgăduise să nu stea acolo pînă ce-şi pune treburile la punct ; dar şederea lui prelungea mai mult decît ne aşteptam...

Cum lipsa lui ne era tare neplăcută, am chibzuit, in 1760, după ce o îndurasem timp de cincisprezece luni, asupra mijloacelor de a-1 face să se întoarcă la Paris. A-tunci, autorul memoriilor din paginile precedente îşi a. minți că, doar cu puțină vreme înaintea plecării marchizului, se vorbise peste tot, cu mult interes, despre o ti-nără maică din Longchamp care ceruse pe cale judecătorească să i se dezlege legămîntul, întrucît fusese silită de părinți să ia vălul călugăriei. Această sărmană prizonieră îl interesase atît de mult pe marchiz, încît, fără sj fi văzut vreodată, fără să-i ştie numele, fără să fi cer tat măcar dacă dreptatea era de partea el, ceruse spf nul tuturor consilierilor parlamentului din Paris. Cu to| această mărinimoasă mijlocire, nu ştiu cum s-a făcut, sora Suzana Simonin pierdu procesul, iar legămîntul ei fu socotit valabil. Domnul Diderot hotărî să reînvie în" tîmplarea aceasta în folosul nostru, îşi închipui că sora Suzana avusese fericirea să scape din mănăstire ; şi urmare scrise, în numele ei. marchizului de Croismar cerîndu-i ajutor şi protecție. Eram siguri că-1 vom vede pe marchiz alergînd, cu toată graba, în ajutorul căli riței ; sau, dacă s-ar fi întîmplat să ne bănuiască prima clipă înşelătoria şi planul nostru să rămînă bait eram siguri că vom avea de ce rîde mai apoi. Dar lătoria aceasta neînsemnată luă cu totul altă întorsătura

arpa că-i confundă pe cei doi veri * şi ca nu cu-
lugărit» Pav^ţata ortografie a numelui lor ; totodată ea
noaste aaev ^ ^ protectorul ei era la Caen. S-ar fi
afla, în m° ' guvernatorul Şcolii militare să se a-
, ,4. rVPci Uli*-" v M. j-, . - , . , . . v w 1 1
putut Pie teala vărului său şi sa-i trimită răvaşul ; lu-muze *pe* * ^ f . făcut ca prea-cinstita noastră aventu-- a^f oară cum nu se poate mai reală. Bunul guver-nTr ca si toţi din familia lui. resimţea lipsa vărului, ^ na cum "o resimţeam şi noi; şi nădăjduiam să-1 atragem în rîndurile conspiratorilor. După primirea răspunsului, călugărita scrise la Caen.

SCRISOARE
A CĂLUGĂRIŢEI CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE, LA CAEN

Nu ştiu cui scriu, domnule, dar, în deznădejdea mea, oricine veţi fi, mă adresez dumneavoastră. Dacă cei de la Şcoala militară nu m-au amăgit şi dacă dumneavoastră sînteţi mărinimosul marchiz pe care îl caut, binecuvîn-tat fie Domnul ! Dar dacă nu sînteţi dumneavoastră, nu ştiu ce-am să mă fac. Mă bizui însă pe numele ce purtaţi ; şi nădăjduiesc că veţi ajuta o nefericită pe care dumneavoastră, domnule, sau un alt domn de Croismare, care nu e cel de la Şcoala militară, aţi sprijinit-o cu stăruinţele dumneavoastră acum doi ani, într-o încercare făcută de ea , ca să scape de temniţa veşnică la care o csîndise asprimea părinţilor. Deznădejdea m-a mînat la o a doua încercare ; pesemne că ştiţi despre ce e vorba ; am fugit din mănăstire. Nu mai puteam să îndur, şi altă cale njaveam, în afară poate de-o ticăloşie şi mai mare, ca sa-mi recapăt libertatea, care nădăjduiam să-mi fie dată prin lege.

Domnule, dacă m-aţi sprijini cîndva, fie ca starea mea
voa tU-m -Să Vă mişte şi s'ă trezească în inima dumnea-___^Ţasirnţămîntul milei !
Poate vi se va părea nepo-

de Croismare avea un văr, Jacques-Renâ de /U7e/nator al ?coli
militare regale. „Greşeala" de or--acută dinadins, pe baza faptului că

locul de ori-mmei Croismare era Croixmare, lîngă Rouen.

mai periculoasă, cu cît în prima parte nu sînt decît l$_a$ la adresa lor ; tînăra lui călugăriță era de-o pioşenie gerească şi păstra în inima ei simplă şi caldă resp$_{ec}$-cel mai sincer pentru tot ce fusese învățată să respe^ Dar din romanul acesta n-au fost scrise decît unele f$_{ra}$„^{e} mente, şi neterminat a rămas : s-a pierdut, ca atîtea ah nenumărate lucrări ale unui om rar, care ar fi cîştipj nemurirea prin zeci de capodopere, dacă ar fi ştiut să fj$_f$ zgîrcit cu timpul său...

RĂVAŞ

AL CĂLUGĂRIȚEI CĂTRE DOMNUL CONTE DE CROLXMAR: GUVERNATOR AL ŞCOLII MILITARE REGALE

O femeie nefericită, de care domnul marchiz de Croix-mar s-a interesat acum trei ani, cînd locuia lîngă Aca. demia regală de muzică, a aflat că ar locui acum la Şcoala militară. Ea ar dori să ştie dacă se mai poate bizui pe bunătatea lui acum, cînd e într-o stare mai jalnică decît oricînd.

Un cuvînt de răspuns, dacă binevoieşte ; situația ei e gravă ; şi poate avea urmări pe care aducătorul acestui răvaş nici nu le bănuieşte măcar.

I S-A RĂSPUNS

Că se înşela şi că domnul de Croismare, despre care e vorba, locuieşte acum la Caen.

Răvaşul fusese scris de mîna unei tinere pe care aifl folosit-o în tot timpul cît a durat această corespondența. Un comisionar 1-a dus la Şcoala militară şi ne-a adus răspunsul verbal. Domnul Diderot considera acest pri[10] pas trebuitor din mai multe motive, bine chibzuite. Că-

[1] Greşeala aceasta de titulatură şi de ortografie e explica^ ceva mai departe.

t ce va trebui pentru călătorie ; şi,
cînd îmi îmi Domnule, purtarea mea vă va va da to nu_rni va mai trebui
nimic, şi n- am să-i voi £ăsi un
mai • « n o P°vară_ UomnUle' P^Ld^<V „ , - , < - - - iu«i i]U ° tpctia
dumneavoastră, daca va veți hotărî ^
merit Pr°d^ ^ar oricare vă va fi răspunsul, eu n-am să
nl_~°Vimî ded't de vitregia soartei.
^'d t' -dresa doamnei Madin : *Doamnei Madin, la pavi-*
IfdBourgogne, strada Anjou, Versailles.
V as ruga să fiți bun şi să folosiți două plicuri : unul
cu adresa ei, iar înăuntru un altul, cu o cruce pe el.
Doamne,' cum mai aştept să-mi răspundeți ! Trăiesc într-o spaimă neîntreruptă.
Preasmerita şi preasupusa dumneavoastră slujitoare,
Semnat : *Suzana Simonin*

Aveam nevoie de-o adresă pentru răspunsuri, şi am ales-o pe a unei oarecare doamne Madin, soția unui fost ofițer de infanterie, care trăia într-adevăr la Versailles. Ea nu ştia nimic despre farsa noastră, şi nici despre scrisorile pe care i le-am scris chiar ei, mai apoi, folosindu-ne de mîna unei alte tinere. Doamna Madin nu ştia decît că trebuie să primească şi să ne trimită toate scrisorile venite din Caen. întîmplarea a făcut ca domnul de Croisinare, după întoarcerea sa la Paris, şi cam la opt ani după gîuma noastră, s-o întîlnească pe doamna Madin la soția unui prieten de-al nostru, care făcuse parte din complot A fost o adevărată lovitură de teatru ; domnul de Croismare avea de gînd să pună mii de întrebări despre nefericita căreia îi purtase grija, iar doamna Madin nu ştia absolut nimic. Atunci a avut loc spovedania generală Şi iertarea noastră.

RĂSPUNSUL DOMNULUI MARCHIZ DE CROISMARE

edili OItmiŞ°ar_ă' scrisoarea dumitale a ajuns în mîinile Privi ?arUia *"ll* era adresată !

Nu te-ai înşelat de loc în n* simțămrHtelor lui ; poți veni imediat la Caen, Hi convine un loc pe lîngă o tînără domnişoară.

trivit faptul că m-am adresat unui necunoscut, într-o fel de împrejurare. Vai, domnule, dacă ați şti cît sîn părăsită ; dacă ați şti cu cîtă lipsă de omenie se pede în mănăstiri păcatele care stîrnesc vîlvă, m-ați ierta ! aveți o inimă simțitoare, şi vă veți teme să vă a într-o bună zi, despre o nevinovată, zvîrlită ca să-şi sf şească zilele în fundul unei carcere. Ajutati-mă, nule, ajutati-mă ! Iată ce îndrăznesc să vă cer, şi ,-• vă e mai uşor, ar fi mai bine în provincie decît la P Să-mi găsiți, prin dumneavoastră sau prin vreo cu țintă, un loc de cameristă sau de îngrijitoare, la Caen oriunde. N-aş vrea decît să trăiesc neştiută de nimen nişte oameni cumsecade şi retraşi ; leafa nu mă in t seazâ. Să am doar pîine şi apă şi să fiu la adăpost cercetări ; cei ce mă vor primi au să fie mulțumiți munca mea, n-aveti grijă. M-am deprins să muncesc casa părintească, şi am învățat- să mă supun, în măr tire. Sînt tînără, sănătoasă şi blîndă din fire. Cînd m reveni puterile, am să pot face orice fel de treburi c. nice. Ştiu să brodez, să cos şi să spăl ; cînd eram în lume. îmi dregeam singură horbotele şi curînd voi putea s-<; fac din nou. Nu sînt stîngace ; aş putea face orice. Dic„ va trebui, voi învăța să coafez ; am destul gust şi m-a deprinde repede. Nu cer decît o slujbă pe care s-o îndeplini, o slujbă oarecare. Despre purtările mele. pute să va luați, fără nici o grijă, răspunderea ; în ciuda apa rentelor, sînt evlavioasă, în fundul mănăstirii pe cară an părăsit-o, se găsea o fîntînă la care m-am uitat adeseori ;.I mi-aş fi putut curma necazurile, dacă nu m-ar fi opriți Dumnezeu. Domnule, n-aş mai putea să mă întorc în niă-j năstirea aceea înfiorătoare ! Ajutati-mă ; e o faptă bună,j de care vă veți aminti cu mulțumire cît veți trăi şi Pe| care Dumnezeu o va răsplăti cîndva, în lumea aceasta sau în cealaltă. Şi mai ales, domnule, gînditi-vă că trăiesc j într-o spaimă neîntreruptă şi că-mi număr clipele. Rudele j mele bănuiesc că sînt la Paris ; fără îndoială că mă caută i pretutindeni ; nu le dați răgaz să mă găsească. Mi-am luat cu mine toate veşmintele. Trăiesc din munca mea şi din ; mila unei femei cumsecade, care-mi e prietenă şi căreia vă rog să-i trimiteți răspunsul dumneavoastră. O cheamă doamna Madin. Locuieşte la

Versailles. Prietena aceasta

•< • . niciodată bunăvoința ca ce mi- ați veni jje la Versailles ; ea iar dacă mă fac bine, voi îndeplini în- dumneavoastră, porunciti. Stimate şi bunule domn, tocmai ceea ciodată bunăvoința ce mi- ați fiți sigur

prieten» i povesti totu .

Voi Păstra cu grijă pecetea. Pe ea, am găsit imprimat un inger ; sînteți îngerul meu păzitor.

Fiindcă domnul Diderot lipsise de la adunarea complotiştilor, răspunsul acesta a fost trimis fără consimță-mîntul său. El nu 1-a găsit pe plac ; spunea că ne va da de gol, dar cred că n-a avut dreptate. Cu toate astea, ca să-1 mulțumim, am aşternut în registrele sfatului comun al înşelătoriei răspunsul următor, care n-a fost însă trimis. De altfel, boala ne era trebuitoare ca să amînăm plecarea la Caen.

EXTRAS DIN REGISTRU

După scrisoarea care a fost trimisă, iat-o pe aceea pe care ar fi trebuit s-o scrie sora Suzana :

Vă mulțumesc, domnule, pentru bunăvoința arătată ; dar trebuie să nu mă mai gîndesc la nimic ; totul se va gfîrşi pentru mine. Peste cîteva clipe mă voi afla dinaintea lui Dumnezeu, milostivul ; acolo îmi voi aminti de dumneavoastră. Cei ce mă îngrijesc se gîndesc dacă sa-mi ia sînge pentru a treia oară. Facă ce-or vrea. Adio, dragul meu domn. Nădăjduiesc că viața către care mă îndrept va fi mai fericită ; ne vom revedea în ea.

SCRISOARE
A DOAMNEI MADIN CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

fost 1 t la căpătîiul ei. §i mă îndeamnă să vă scriu. A ^"ersa11Un PaSJ^e moarte> §i treburile, care mă țin la Ues, nu rni-au îngăduit să-i vin mai degrabă în a-

Doamna, prietena dumitale, să-mi scrie doar trimite o cameristă, aşa cum i-am cerut ; să-ți laude iS suşirile cum va crede de cuviință, fără să intre în ana nunte cu privire la viața dumitale. Să-mi scrie de,asei»J nea numele pe care ți 1-ai ales, ce trăsură ai luat *•' dacă se poate, în ce zi soseşti. Dacă iei diligenta de Caer1 să ştii că pleacă în fiecare luni din Paris, în zorii zik şi ajunge aici vineri ; o găseşti la Paris, în strada Saint. Denis, la „Cerbul mare". Dacă la sosirea în Caen nu ^ găsi pe nimeni, adresează-te, pînă una alta, în numel» meu, domnului Cassion, peste drum de Piața Regală. Pj. indcă e nevoie să ne tăinuim numele, şi unul şi altul^ c rog pe doamna care îți este prietenă să-mi trimită înapoi scrisoarea, în care, deşi nu e semnată, poți avea deplina încredere. Păstrează numai pecetea, ca semn de recu-noaştere la Caen, pentru persoana căreia te vei adresa,

Urmează, domnişoară, întocmai şi degrabă ceea ce te sfătuieşte scrisoarea aceasta; ca totul să se desfăşoare în deplină siguranță, nu *te* încărca nici cu hîrtii, nici cu scrisori sau cu alte lucruri după care ai putea fi recunoscută ; îți va fi uşor să le aduci cu un alt prilej. Bi-zuie-te cu deplină încredere pe bunele intenții ale slujitorului dumitale.

A... lîngă Caen, astăzi, miercuri, 6 februarie 1760.

Plicul îi fusese trimis doamnei Madin. în el se găsea un alt plic, cu o cruce deasupra, după cum fusese înțelegerea. Pecetea înfățişa un Amor ținînd o făclie într-o mină şi două inimi în cealaltă mînă ; deviza n-a putut fi citită, fiindcă la deschiderea scrisorii se rupsese pecetea. Fireşte că o călugăriță tînără, care nu ştia ce-i dragostea, nu putea să-i ia chipul decît drept un înger păzitor. .jj'

RĂSPUNS
AL CĂLUGĂRIȚEI CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

Domnule, am primit scrisoarea. Cred că am fost navă, bolnavă rău.

Acum sînt slăbită. QQrâ Dumneze cheamă la el, am să mă rog necurmat pentru suf

a-mi da, separat, cîteva amănunte asupra să binev ^ .^^ _

m„ voi fologi ă& gle> ca g_0 u_

casei m ducești grija scrisorilor dumneavoastră ; vi le ni?te-S°'Doia aşa cum am făcut şi cu cea dinții ; şi fiți V0i m ă eu' însămi am tot interesul să nu săvîrşesc nici sigUrhibzuință. Vă vom asculta întocmai, bineînțeles dacă 0 neCeţj schimba cumva dispozițiile trimise. Adio, dom-nUie Draga' mea nefericită se roagă, de cîte ori o lasă durerile pentru sănătatea dumneavoastră.

Aştept răspunsul dumneavoastră tot la pavilionul Bourgogne, în strada Anjou, la Versailles.

Astăzi, 16 februarie, 1760.

SCRISOARE
TRIMISA PE FAȚA DE CĂTRE DOAMNA MADIN, AŞA CUM DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE ÎI CERUSE

Domnule, numele persoanei pe care v-o propun va fi Suzana Simonin. O iubesc ca pe copilul meu ; cu toate astea, trebuie să credeți întocmai ceea ce vă scriu despre ea, fiindcă n-am obiceiul să exagerez. N-are nici tată, nici mamă ; e de familie bună şi a primit o educație aleasă. Se pricepe la toate trebuşoarele care se pot învăța cînd eşti îndemînatică şi cînd îți place să le faci ; vorbeşte puțin, dar frumos, şi scrie cu multă uşurință. Dacă persoana căreia o destinați va dori să i se facă lectură, aflați că Suzana citeşte minunat. Nu-i nici înaltă, nici scundă. Are talia frumoasă şi chipul cum nu se poate mai interesant. Poate c-au s-o găsească prea tî-nară, fiindcă abia cred că a împlinit nouăsprezece ani : dar dacă n-a trăit îndeajuns, în schimb a suferit mai mult decît trebuia. E foarte reținută şi are o inteligență Puțin obişnuită. Cît priveşte cinstea purtărilor ei, mă pun cnezaşă. E pioasă, fără a fi însă habotnică. E naivă, ve-şi n-p vezi niciodată posomorită. Am două fiice ; anurnite împrejurări n-ar împiedica-o pe domnişoara Să locuiască la

Paris, nu mi-aş dori o guvernantă as n t[a pentru fii]cele mele ; de altfel, nici nu cred că [de putea] Saşi. O' cunosc din copilărie, şi a trăit întot-
una sub ochii mei. Va pleca de la mine cu destulă îm-

jutor. Ştiam că e bolnavă şi părăsită de toată lume-, nu puteam pleca. Vă închipuiți, domnule, cit a s; Căzuse şi nu-mi spusese lucrul acesta. Şi, pe neaşte au cuprins-o căldurile, din pricina căderii ; am fos voiți să-i luăm de cîteva ori sînge, "ca să-i uşurăm Acum cred că a scăpat. Mă nelinişteşte însă teama , avea o convalescentă îndelungată şi că nu va putea pi[fcc]. decît peste vreo patru sau şase săptămîni. E destul A slăbită şi va mai slăbi încă, fără doar şi poate. Să încer. cam, domnule, să folosim răgazul acesta, făcînd împreună ceva pentru salvarea ființei celei mai nenorocite şi mai demne de milă din cîte există pe lume. Nici nu vă puteți închipui ce-a însemnat pentru ea scrisoarea dumneavoastră ; a plîns, a scris adresa domnului Gassion p[e] dosul unei sfinte Suzana din cartea de rugăciuni şi [a] vrut să vă răspundă, cu toată slăbiciunea ei. Tocmai ieşise dintr-o criză ; nu ştiu ce v-a scris, căci bietul ei cap suferea încă din pricina febrei. Iertati-mă, domnule, că vă scriu în grabă. Mi-e milă de ea, n-aş vrea s-o părăsesc, dar îmi e cu neputință să rămîn aici mai multe zile. Vă trimit înapoi scrisoarea dumneavoastră. Am mai trimis una, aşa cum mi-ati cerut. Nu pomenesc de însuşirile ei plăcute, pentru că nu sînt potrivite slujbei care o aşteaptă şi, de nu mă înşel, trebuie să renunțe cu totul la ele, dacă vrea să nu fie recunoscută. De altfel, tot ce-am scris despre ea e adevărat ; orice femeie, domnule, ar fi fost fericită să-i fie mamă. După cum vă puteți închipui, prima mea grijă a fost s-o pun la adăpost, ceea ce am şi făcut. N-am s-o las cu inima împăcată să plece decît atunci cînd se va însănătoşi ; dar asta nu se va putea întîmpla mai înainte de patru sau şase săptămîni, după cum am avut cinstea să v-o spun ; şi mai e nevoie ca pînă atunci să nu se mai întîmple cine ştie ce. Ea păstrează pecetea scrisorii în cartea de rugăciuni, la căpătîi. N-am îndrăznit să-i spun că nu-i a dumneavoastră ; o rupsesem cînd am deschis plicul, şi i-am dat-o pe a mea : în starea în care se găsea, nu puteam să-i înmînez răspunsul dumneavoastră înainte de a-1 citi. îndrăznesc să vă cer, domnule, să-i scrieți cîteva cuvinte

care să-i întărească nădejdile ; sînt singurele ei năd^ii, şi, fără ele, nu ştiu dacă ar mai putea trăi. V-aş ruga, de asemenea,

;n afară de pericol şi la adăpost de cercetări, scrieți ca^e " ^ put_eți asigura şi dumneavoastră de sta-1-arn scrl,j^ărfiin_telor mele. Scrisoarea ei mă tulburase ; tornicia^ ^^ „n care Q ştiam> am crezut că n-o pot

Şi- m s!^i bine decît luînd-o la mine şi ținînd-o lîngă a-- a mea a cărei mamă, din nefericire, a murit. Iată, îi1103 na casa pe care i-am hărăzit-o. Sînt sigur de mine nu mă îndoiesc că am să-i pot uşura suferințele, fără îs i trădez taina, lucru greu de înfăptuit în alte case. Nu mă pot stăpîni să nu oftez şi pentru starea ei, şi pentru că averea nu-mi îngăduie să fac pentru ea tot ce-aş dori ; dar ce poți face cînd eşti sub domnia legilor necesității ? Locuiesc la două leghe de oraş, în mijlocul unei cîmpii destul de plăcute ; trăiesc foarte retras, împreună cu fiica mea şi cu fiul meu mai mare, care e un băiat plin de simțire şi de evlavie, şi căruia la nevoie aş putea să-i ascund taina. Cît despre servitori, îi am de mult timp în casă ; aşa că sîntem o familie liniştită şi unită. Mai adaug că propunerea pe care i-o fac nu va trebui s-o primească decît în lipsă de altceva ; dacă găseşte vreo ocupație mai bună, n-am de gînd s-o împiedic, în" nici un fel, să şi-o ia ; să fie însă sigură că va găsi în mine, oricînd, un sprijin. Aşadar, să se însănătoşească liniştită ; voi aş-tepta-o şi-mi va face plăcere să primesc cît mai des ştiri despre ea.

Am cinstea, doamnă, de a fi prsaumilul şi preasupusul dumneavoastră slujitor.

Caen, 21 februarie 1760

SCRISOARE
A DOMXULUI MARCHIZ DE CROISMARE CĂTRE SORA SUZANA — PE PLIC ERA O CRUCE —

din irneni. domnişoară, nu e mai mişcat decît mine, în care te găseşti. Nu pot decît să mă în ce mai mult de dumneata şi să încerc re„t Ț • . ° mmSîiere în ursita nefericită care te urmă-cu t . ^işte~te. recapătă-ți puterile

şi bizui-te mereu, v ata "Crederea, pe simțămintele mele. Nu trebuie să

081

IUIi ajBO aadssp 'uiuouiig is-ieoâiutuop II:}E:>BUES BSJB^S gj ajiAiad no Bsțsțuipu tidisu E-IUI i-u;sBOAB3uump EBJ -BOSIJOS 'aapiaaj uip 'is 'BuuiBop 'titsiuijau 3tJEOj

NIQVJM:

3HJ.YD SHVJMSIOHO 3d ZIHDHVK imnNJMOQ V

3HVOSIHDS

09 AI suBnaqaj ii ' sndns

DssmpLfpsu

J-I 8JBO 3d [nS3J3;ui IS BţUŢOABUng ^ SIUJIJj

tUB-t 90 B3JBOSUOS Bț psundsBa no tutAno un-jtuT 'BOBJ

BS pUtS 8p 8Jt3 3D B930 HD '19 B9JBţS HO ţUajOO B[3UI)

BUI B-ap BajanSuiui aao EA BS ajBO țoj 'atsataiuTtau BUI

18 E9ţBţBUBS 1 BZBaJBjnpUI BUI BpIJajBU 13 BtJBOg 'UTUOUI

-JS lajBoaiumop EfBoq aadsap 'a^uiAno BAatp ui 'Bq.TOA a

9JB3 UI B3JBOSŢJOS 'BUUIBOp 'ţlUIUd IUB 3[IZ B

3HXYD 3HVHSIOHD 3Q ZIHDHVK 3HVOSIHOS

9ii: auBnjqaj gt 'suej

BjtSBOABauuinp Bsndns ia BjţuinBsad 90 sjajuiuieţuns a;Boț no 'nij EA BS Batsuio uiy

•BOBJ ES 9JBtS UI a;S3 90 ap

auiq eoui Bp lâ-nu 'Bțidoo BUBUIJBS : B^BJ BOBJ BS BA nu BO ABZOJ^ 3uiaț ag *i* ţţnui Baad 9JBO jao B^ 9țaţuiAno aţBoț ţpap ţjnui IBUI aguţAUoo BA o țiuijd

'âPUI ap B3AB BA *dl* 3JBO 3d JOţlJIJOţBpUI IS inOOJ BA 3JBO

"! ţasBO BJdnsB 'a^jaui SJBO Bţ ţauBosjad BJdnse 'a[nu "^op 'BjţSBOABauuinp ţB-ap ţutAno njdutts u/i '^siuiţ ;od °"s EO 'ABZOJS osaţ'Boau BJ\[; pnp.iaid apajo as .' agjaui BA 9iţs nu ; SUBJ uip Bţepopiu ţisai IBUI B-U uinoB BUIJ j^uad aoej ţod ţ-a^BO ad naonţ ţBuuiasuiau ŢBUI ţao a

3fiUI BSIUIIJţ I J BA BOBp '3J30JBOţUI 3p 3J90 3d

3p - ajipintjauo osaţB[d I-ES uiy

- ne mai trimită şi altele". S-a aşezat apoi pe pat şi ca sa n ^ urmă, recitind scrisoarea, mi-a spus : „îmi S~a rn nteâză copila lui. Ah, mamă, ea are \sa-i semene ; încrfe ujîndă binevoitoare şi simţitoare ca el\. Şi adăugă, Vat n îngrijată : „Copila n-are mamă ! Cit înikŞDare de

• c ă n-am experienţa care mi-ar trebui. Nu mă pricep j3Uloc dar voi face cum voi putea mai bine ; îmi voi

minţi' în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară ce îi da-*f ~ez* tatălui ei : recunoştinţa trebuie să înlocuiască multe lucruri. Cit am să mai fiu bolnavă ? Cînd o să mi se dea voie să mănînc ? Nu mă mai dor de ,loc rănile pe care mi ie-am făcut căzîncl. „Vă dau amănuntele acestea, domnule marchiz, pentru că nădăjduiesc c-au să vă facă plăcere, în cuvintele şi în gesturile ei era atîta naivitate şi sîrguinţă, încît nu ştiam ce să mai cred. Aş fi dat orice ca s-o puteţi vedea şi auzi. Da, domnule, sau nu mă pricep eu la nimic, sau veţi avea o comoară, care vă va a-duce binecuvîntarea în casă. Ceea ce aţi avut bunătatea să-mi spuneţi despre dumneavoastră, despre fiica şi fiul dumneavoastră, despre felul în care trăiţi se potrivesc de minune cu dorinţele ei. De aceea stăruie necontenit în ceea ce v-a cerut din prima dată. Nu vrea decît hrană şi îmbrăcăminte, şi nici nu-i nevoie să-i daţi mai mult, dacă nu veţi crede de cuviinţă : deşi nu sînt bogată, mă voi îngriji eu de rest. Mi-e dragă copila, mi-am lipit-o de inimă ; şi puţinul ce-1 voi face pentru ea în viaţă îi va fr asigurat şi după moartea mea. N-aş vrea să vă ascund că vorbele dumneavoastră despre situaţia *pe* care *nu v-a trebui s-o primească decît în lipsă de altceva* şi despre faptul că *o veţi lăsa să-şi aleagă, liberă, orice altă ocu-po-ţie cure i-ar* fi *mai pe plac* au mîhnit-o ; mie, însă, nu rai-a Părut de loc rău că are atîta delicateţe sufletească.

m să vă scriu neapărat cum îşi petrece convalescența ; aar^am un plan, pe care cred că-1 voi duce la îndeplinire Pina cmd ea se va însănătoşi cu totul, dacă îmi veți pu- ^ea tace cunoştință cu vreunul dintre prietenii dumnea- astră ; cred că aveți mulți prieteni aici. Aş avea nevoie oare"1 °m în*elept' discret, iscusit, care să se bucure de Pri t0^6 VaZă ?i care să poata nierge, el sau vreunul din je a,enu ^u*' ^a Persoanele însemnate al căror nume i spune ; ar mai itrebui ca omul acesta să aibă uşa

te gîndeşti la nimic altceva decît la recăpătarea sănătâf şi Ja păstrarea tainei. Dacă aş putea să-ti îmbunătățes" soarta, aş face-o ; dar sînt strîmtorat de nevoi şi n7J putea decît ,să oftez din pricina asprimilor vieții. Persoana pe lîngă care vei merge îmi e cum nu se poate mai dragă şi va trebui să răspunzi mai cu seamă fată de mine. EU unul, pe cît îmi va fi cu putință, voi încerca să-ti uşurez micile neajunsuri legate de viata pe care o vei avea de dus. Te rog să ai încredere în mine. şi eu, la rîndul meu mă voi bizui cu totul pe serviciile pe care mi le vei a-duce ; asigurarea aceasta trebuie să te liniştească şi să-ţj arate felul meu de a gîndi şi prietenia sinceră ce-ți poartă, domnişoară, a] dumitale preaumil şi supus slujitor,

Caen, 21 februarie 1760,

I-am scris \ şi doamnei Madin, care-ti va putea spu mai multe.

SCRISOARE
A DOAMNEI MADIN CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

Domnule, vindecarea scumpei noastre bolnave e asf gurată : nu mai are călduri, n-o mai doare capul, toate vădesc convalescenta cea mai grabnică şi însănătoşirea cea mai deplină. Buzele încă nu şi-au recăpătat culoarea, dar ochii au început din nou să-i lucească. Obrajii încep să i se îmbujoreze ; carnea i s-a frăgezit şi peste puțin îşi va recăpăta iar tăria ; toate merg bine, de cînd i s-a liniştit sufletul. Abia acum, domnule, îşi dă ea seama de bunăvoința dumneavoastră, şi-mi spune asta în modul cel mai înduioşător cu putință.

Tare mult aş vrea să vă pot descrie ce s-a petrecut între noi, cînd i-am adus ultimele dumneavoastră scrisori ! Le-a luat cu mîini tremurătoare ; le-a citit abia respirînd ; se oprea la fiecare rînd ; iar cînd le-a terminat, mi s-a aruncat de gît, plin-gînd cu lacrimi fierbinți, şi mi-a spus : „Iată, doamnă Madin. că nu m-a lăsat Dumnezeu ; vrea, în sfîrşit, să fiu şi eu fericită. Da, Dumnezeu mi-a dat gîndul să-i scriu domnului marchiz : cine altul pe lume ar fi avut milă *de* mine ? Să-i mulțumim cerului pentru darurile acestea.

am atît de putină experiență şi-mi dau atît puțin lumeIL de Ceea ce mi-ar trebui ca să pot răspunde de bine şea .nc'rederii dumneavoastră ! Dar îmi pun nă-cu vfed.nlC1 ătatea dumneavoastră, în rîvna şi în recu-deidea m - *Locul* pe care_i voi avea mă va forma, şi noştmța d".n spune ca e mai bine aşa decît să fi fost d°fm?ăcută pentru acest loc. Doamne ! Cît de repede aş g t să mă vindec, să alerg şi să mă arunc la picioarele bi-Vpfdatorului meu, să fac pentru fiica lui tot ce-mi va ta în putință ! Mi se spune că va trebui să mai treacă încă" o lună pînă atunci. O lună ! E mult ! Dragă domnule, păstrează-mi bunăvoința ce-mi porți. Nu mai pot de bucurie ; dar nu mi se dă voie să citesc, mă țin în pat, mă silesc să beau tot felul de ceaiuri, mă lasă moartă de foame, şi toate astea pentru binele meu. Domnul fie lăudat ! Şi totuşi, mă supun lor, fără voia mea.

Rămîn, cu inima plină de recunoştință, domnule, a dumneavoastră preasmerită şi supusă slujitoare.

Semna : *Suzana Simonin* Paris. 3 martie 1760

SCRISOARE
A DOMNULUI MARCHIZ DE CROISMARE CĂTRE DOAMNA MADIN

Unele neplăceri, pe care le-am avut în ultimul timp, m-au împiedicat, doamnă, să vă răspund mai grabnic şi sa va arăt cît m-a bucurat vestea că domnişoara Simonin merge spre bine. Trag nădejde că nu va trece mult şi veți avea bunătatea să-mi anunțați deplina ei însănăto-şl.r£\Pe care o doresc din toată inima. Sînt foarte mîh-JJ«. msă, că nu vă pot ajuta la îndeplinirea

planului dum-^eavoastră ; fără a-1 cunoaşte, nu-1 pot găsi decît foarte car pruden*a Pe care o arătați, cît şi prin dorința pe ot a H Paris Şi n-am decît un mic număr de prieteni, c°lui?H putin cunoscuți ca şi mine : oameni asemeni să-rni !SPfe care îmi scrieți nu sînt uşor de găsit. Vă rog dau veşti despre domnişoara Simonin ; voi face

deschisă la palat, fără să facă parte dintre curtenii lui. Aşa cum văd eu lucrurile, nu cred că ar fi nevoie ." fie pus la curent cu toate dedesubturile planului nostru[3] ne-ar fi de folos fără să ştie la ce ; în felul acesta, dacs nu mi-ar izbuti planul, am putea cel puțin să-1 facem ss creadă că ea e în străinătate. Dacă-mi puteți face cunoştință cu un asemenea om, v-aş ruga să-mi spuneți cum îl cheamă şi unde locuieşte, apoi să-i scrieți c§ doamna Madin, pe care o cunoaşteți de multă vreme, va veni să-i ceară un serviciu, şi că-1 rugați să facă tot ce-i va sta în putință. Dacă nu cunoaşteți un asemenea om, n-o să am încotro ; dar v-aş ruga să vă gîndiți bine. A-cestea spuse, vă rog să vă bizuiți pe interesul pe care îl port bietei noastre nefericite şi pe prudența cîştigată în urma experienței. Bucuria pricinuită de scrisoarea dumneavoastră i-a adus o uşoară bătaie de inimă ; dar o să-i treacă.

Am cinstea să fiu, cu cele mai respectuoase simțăminte, domnule, preaumila şi supusa dumneavoastră slujitoare.

Semnat : *Moreau-Madin* Paris, 3 martie 1760

Ideea doamnei Madin de a i se face cunoştință cu vreun prieten mărinimos de-al protectorului Suzanei o inspirase Satana, iar acoliții săi nădăjduiau în felul a-cesta să-şi îmboldească prietenul din Normandia să-mi scrie şi mie şi să-mi aducă la cunoştință întreaga afacere ; după cum veți vedea din celelalte scrisori, ea a fost dusă la capăt cum nu se poate mai bine.

SCRISOARE
A SOREI SUZANA CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

Domnule, doamna Madin mi-a adus cele două scrisori pe care mi-ați făcut

cinstea să mi le trimiteți şi mi-a dat să citesc, de asemenea, scrisoarea adresată ei. Primesc, primesc. E de o sută de ori mai mult decît merit ; cla: de o sută, de o mie de ori mai mult. Cunosc atît de

Dumneavoastră, în rest, pot să vă înştiințez *ca* adresez au ^ merge bine. După cum cred că v-am însănătoşi ^ ^ ^ urma unei lovituri la rinichi : durerile spus, .£Ule jj trecuseră, i-au revenit din nou ; sînt nişte cădern, ^^ în(P Q lasă^ cînd Q chinuiesc iar. Odată cu ele i^ scuture nişte friguri uşoare, pe dinăuntru, dar " rămîne cum nu se poate mai liniştit ; medicul i îi rămne cu Pi tină din cap şi ia o înfățişare care nu-mi place de loc. Duminica viitoare Suzana va merge la biserică ; e dorința . ci i-am trimis o mantie, ca să se acopere pînă în vîrfui nasului ; în mantia aceasta cred că va putea să stea fără nici o primejdie, timp de jumătate de ceas în-tr-o' biserică întunecoasă din apropiere. Biata copilă oftează după clipa cînd va pleca, şi sînt sigură că n-o să-i ceară -lui Dumnezeu cu mai multă rîvnă altceva decît o grabnică însănătoşire şi păstrarea milosteniei binefăcătorului ei. Dacă o să fie cumva în stare să poată pleca între Paşti şi duminica Tomei, am să vă dau neapărat de ştire. De altfel, domnule, lipsa ei nu mă va împiedica să-mi duc planul la îndeplinire, dacă voi descoperi printre cunoscuți vreunul cu trecere pe lîngă doamna de T *** sau pe lîngă medicul A ***, care are multă influență asupra ei,

Rămîn, cu nemărginită recunoştință din partea copilei şi a mea, preaumila şi preasupusa dumneavoastră slujitoare.

Semnat : *Moreau-Modin*

Versailles, 25 martie 1760

P. S. Nu i-am dat voie să vă scrie, de teamă să nu vă Plictisească prea mult ; numai grija aceasta a putut-o opri.

SCRISOARE
A DOMNULUI MARCHIZ DE CROISMARE CĂTRE DOAMNA MADIN

' planul dumneavoastră pentru domnişoara Sima m Se Pare întru totul

lăudabil Si-mi Place cu atît văd ț CU cît eu însumi aş dori din toată inima s-o ' n nen°rocirea ei, pusă cît de cît la adăpost. Cred

totdeauna, cu dragă inimă, tot ce-mi va fi cu pentru ea.

Am cinstea, doamnă, de a fi preaumilul şi preasupu dumneavosatră slujitor.

31 martie *r.*

RĂSPUNSUL DOAMNEI MADIN CĂTRE MARCHIZUL DE CROISMARE

Poate că am greşit, domnule, neexplicîndu-vă pla meu; dar mă grăbeam atît să-1 îndeplinesc! Iată ce mă gîndisem. Mai. întîi trebuie să ştiți că domn cardinal de T *** era protectorul familiei Suzanei. Mc tea lui a fost o pierdere mare pentru toți şi mai cu sean pentru Suzana, care-i fusese prezentată încă de pe cîr:; era copilă. Bătrînului cardinal îi plăceau copiii drăguț frumusețea Suzanei îl fermecase, şi el făgăduise să-: poarte de grijă. Dar după moartea lui s-au purtat cu ea după cum ştiți, iar protectorii au crezut că-şi fac datoria față de micuță măritîndu-le pe cele două surori mai mari cu doi dintre ai lor. Unul dintre aceşti protejați are o slujbă însemnată la Albi ; celălalt se ocupă cu strîngerea impozitelor în Castries, la trei leghe de Montpellier. Sînt nemiloşi amîndoi ; dar slujbele lor depind în întregime de cei care le-au dat. Mă gîndeam, aşadar, că dacă an putea avea oarecare trecere pe lingă doamna marchiză di T ***, despre care se spune că are inimă bună şi că i făcut tot ce-a putut în procesul Suzanei, dacă i-am arăta trista situație a unei ființe tinere zvîrlite în ghearele mizeriei, într-o țară depărtată şi străină, am fi putut smulge astfel o pensioară de la cei doi cumnați care au pus mîna pe toată averea familiei şi nu se gîndesc de loc s-o ajute, într-adevăr, domnule, face să ne ocupăm amîndoi de lucrul acesta. Cu pensioara pe care i-aş asigura-" şi cu ceea ce va dobîndi datorită bunătății dumneavoastră, ar avea ce-i trebuie şi acum, şi în viitor, şi aş lăsa-o sa plece cu inima uşoară. Dar n-o cunosc nici pe doamn3 marchiză de T ***, nici pe secretarul defunctului cardi' nai, despre care se spune că ar fi scriitor ; nu cunosc Pf nimeni din preajma lor ; iar copila mi-a dat ideea să ^

altceva decît să vi le repet. A
ținut să şi în ziua de Paşti ;

ule

.. n"a. .jjg • şi din ziua aceea nenorocită,
nu s-a ins-o fri8.".1 N_am să v-o trimit,
domnule, pînă cînd

n~?mram amîndoi,' că se teme de un început de pulsație ° ă trebuie să mai aşteptăm, ca să putem şti ce are. r-Ctoat^ astea, Suzana mănîncă şi doarme bine şi n-a vbit Numai din cînd în cînd mi se pare că i se roşesc obrairTsi că-i lucesc ochii mai mult decît de obicei. Şi mai ales nerăbdarea ei mă mîhneşte. Se ridică, încearcă să umble ; dar cum se pleacă spre partea bolnavă, țipă de-ți sfîşie inima. Pînă s-o însănătoşi, nădăjduiesc totuşi să pot pune la punct mica ei zestre.

Pentru timpul cît or tine căldurile, o să poarte o rochie de şaten englezesc ; la iarnă, o s-o căptuşească poate cu rochia de bumbac albastru, pe care o poartă acum.

îi dau mai multe jupoane albe, dintre care două au fost ala mele, din sifon, garnisite cu muselină.

Două pieptăraşe, făcute pentru fiica mea mai mică, şi care i se potrivesc de minune. Acestea au să-i folosească pentru îmbrăcămintea de vară.

Cincisprezece cămăşi, garnisite cu dantelute, unele din batist ; altele din muselină. Pe la mijlocul lui iunie am să-i trimit să-şi mai facă încă şase, dintr-o pînză pe care mi-o albeşte acum la Senlis,

Cîteva corsete, şorturi şi basmale de gît.

Două duzini de batiste.

Şase capoate de zi, f estonate, cu opt perechi de manşete la un rînd, şi trei perechi la două rînduri.

Şase perechi de ciorapi din bumbac fin.

de ^:aLmult n_am Putut să-i fac. I le-am dat a doua zi
tf-od i Şi nu pot să vă spun cît de miŞcată a fost
îmi I,l6~a pnmit ! Se uita la un lucru, încerca un altul, fiicei mumle' mi le săruta. Cînd a văzut pieptăraşele eu rL % au năPădit-o lacrimile. „Ia ascultă, i-am

spus „As» Yt P - 1 ? N"ai fost şi tu' ^totdeauna, fiica mea ?"

•- ste, mi-a răspuns ea ; apoi a adăugat : Acum, cînd

c-am să pot găsi vreun prieten care să poată pe lîngă doamna de T***, pe lîngă medicul A pe lîngă secretarul defunctului cardinal,' dar as| timp şi măsuri de prevedere, atît pentru a nu taina, cît şi pentru a asigura discreția din partea nelor cărora vreau să mă adresez. N-am să u/t lucru] cesta ; pînă atunci, dacă domnişoara Simonin nu s-a r-: gîndit şi dacă se simte destul de bine, nimic n-o imp:[1] dică să vină ; mă va găsi oricînd cu aceleaşi simțănjw pe care i le-am arătat şi cu aceeaşi rîvnă de a-i uşuj pe cît se poate, necazurile vieții. Atît treburile, cît şi j. norocirile vremii noastre mă silesc să trăiesc foarte rț. tras, la tară, alături de copiii mei, ca să pot face eco. nomie ; aşadar, ducem o viață destul de simplă. De aceea nu-i nevoie ca domnişoara Simonin să cheltuiască banj pe veşminte elegante sau scumpe ; la noi sînt de ajun cele obişnuite. Mă va găsi la tară," în simplitatea şi jj. nişteа aceasta, căreia aş dori să-i poată gusta dulceața şi plăcerile, cu toată stînjeneala măsurilor de prevedere pe care voi fi silit să le iau în privința ei. Vă rog să fi{i bună, doamnă, şi să mă înştiințați cînd va pleca ; iar-de teamă să nu fi rătăcit adresa, v-o mai scriu o dată : la domnul Gassion, peste drum de piața Regală, la Caen, Dacă mă veți înştiința din timp, va găsi la sosire pe cineva care o va conduce pînă aici, fără să se mai oprească. Am cinstea de a fi, doamnă, preaumilul şi preasupusul dumneavoastră slujitor.

31 martie 176»

SCRISOARE
A DOAMNEI MADIN CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

Dacă nu s-a răzgîndit, domnule ? Vă mai puteți *îndoi* oare ? Ce alta ar putea face mai bine decît să petreacă zile fericite şi liniştite lîngă un om de inimă şi o cinstită ? Poate fi o fericire mai mare pentru ea faptul că n-ați uitat-o ? Şi unde şi-ar mai putea găsi a' dăpost, dacă nu 1-ar mai avea pe acela pe care ați mărinimia de a i-1 oferi ? Acestea sînt cuvintele ei, do

- dese totuşi, cît de lungi trebuie să i se cea-
pară *bte.P.ct* negreşit că sînt nevoită să-i i Si negreşit că sînt nevoita
sa-i dau ceva de lucru, şurile 9 ^
să nu mai scrje atîta, să nu mai cadă pe gîn-cel puțm

^U" v-1 f si î-am propus să brodeze o vestă pentru dum--£'her^actră Nici nu vă puteți închipui cît s-a bucurat ; neaVlnceput, de îndată, s-o lucreze. Dea Domnul să n-aibă HrnD •=-« termine aici ! V-aş ruga, dacă vreți, s-o îndem-ati să nu mai scrie şi să nu lucreze prea mult. Mă ho-tărîsem să mă întorc astă-seară la Versailles, dar sînt prea neliniştită : începutul acesta de pulsație mă îngrijorează, şi-aş vrea să fiu lîngă ea mîine, cînd o veni medicul. Bin nefericire, am uneori încredere în presimțirile bolnavilor ; ei îşi simt starea. Cînd 1-am pierdut pe domnul Madin, toți medicii mă asigurau că se va face bine ; numai el, singur, spunea că nu-i nici o nădejde ; şi bietul om, avea dreptate. N-am să plec şi voi avea cinstea de-a vă scrie ; dacă o voi pierde, rămîn nemîngîiată pentru totdeauna. Cît de fericit sînteți, domnule marchiz, că n-ati văzut-o încă ! Abia acum îşi dau seama de ce-au pierdut ticăloasele care au silit-o să fugă ; dar e prea tîrziu.

Arn cinstea de a rămîne, cu respectul şi cu recunoştința ei şi a mea, preaumila şi preasupusa dumneavoastră slujitoare.

Semnat : *Moreau-Madin* Paris, 13 aprilie 1760

RĂSPUNS
AL DOMNULUI MARCHIZ DE CROISMARE CĂTRE DOAMNA MADIN

împărtăşesc din toată inima, doamnă, îngrijorarea umneavoastră cu privire la boala domnişoarei Simonin. tarea ei nefericită m-a mişcat întotdeauna, din plin : dar ^manuntele Pe care ați avut bunăvoința tea mi le priv Pre însuŞirile şi simțămintele ei m-au făcut s-o să n °U °chi atît de buni' încît mi_ar fi cu neputință

- > da or"1 P°rt °ea mai mare gri_lă ;

să a • mmte să ma răzgîndesc în privința ei, a:>adar> departe de a-mi

i

nădăjduiesc să fiu fericită, mi-ar părea rău să mor. Şp-, ne-mi, mămico,,n-o să-mi treacă odată durerile din şaje," Dacă am pune ceva acolo ?" Sînt încântată, dornnulo că-mi aprobați planul şi că întrevedeți putința de a-> face să izbîndească. Las totul în seama prudentei dun/ neavosatră ; dar e de datoria

mea să vă an un f ^ doamna marchiză de T *** pleacă la tară, că dom-nul A *** e ursuz şi face cu greu un bine, că secretara fălindu-se cu titlul de academician, pe care 1-a obți după douăzeci de ani de stăruință, se întoarce în tagne, şi că peste trei-patru luni vom fi dați uitării, uită toate atît de repede în *țara* asta ! Abia dacă se vorbeşte despre noi, şi în curînd nu se va mai vor de loc.

Să nu vă temeți că are să se piardă adresa trimisă. Nu deschide măcar o dată cartea de rugăciuni fără să se uite la adresă ; mai curînd ar uita numele ei, Simonin, decît pe acela al domnului Gassion. Am întrebat-o dacă n-ar vrea să vă scrie şi mi-a răspuns c-a început o scrisoare lungă, care va cuprinde tot ce-ar fi dorit să vă spună dacă s-ar fi milostivit Dumnezeu s-o însănătoşească şi v-ar fi întîlnit ; dar presimte că n-are să vă vadă niciodată : „Durează prea mult, mamă, şi n-am să mă pot bucura nici de bunătatea ta şi nici de a lui, a a-dăugat ea ; parcă văd că ori se răzgîndeşte domnul marchiz, ori nu mai mă fac bine..." „Ce-ți trece prin minte! i-am spus eu. Ştii că de ce ți-e teamă nu scapi, dacă te gîndeşti numai la lucruri triste ?" Ea mi-a răspuns : *„Facă-se voia Domnului".* Am rugat-o să-mi arate ce v-a scris ; şi m-am speriat : v-a scris o carte, o carte întreagă. ,,Iată ce te doboară", i-am spus eu mînioasă. *„Ce* vrei să fac ? m-a întrebat ea. Sînt sau mîhnită sau plictisită." „Şi cînd ai putut să zmîngăleşti toate astea ?" „într-o zi cîteva pagini, în altă zi iar cîteva... Fie că scap cu zile, fie că mi-e dat să mor, vreau să ştie tot ce-am suferit..." N-am mai lăsat-o să scrie mai departe. Şi *nici* medicul nu i-a dat voie. Vă rog, domnule marchiz, •-adăugați la rugămințile mele autoritatea pe care o av< şi să-i spuneți să nu mai scrie ; pe dumneavoastră vă pi" veste ca pe un stăpîn drag, şi ştiu că are să vă asculte-

• nu mai are mult. Zace, lipsită de puteri, nu mai încă ; d&i rbă şi abia poate deschide ochii. Nu i-a mai scoate o puterea de-a îndura. Dacă n-am şti să îndu-rămas de ^. ^ amar dg noi , M_a păr§sit dintr-o dată ram, ar ^^ ^ m&. vecjea sănătoasă. Făcuse un abces nădejde ^^ ^ dezvolta cu încetul, de cînd a căzut ; dar 13 vrut °ă lase medicul să i-1 taie şi, cînd s-a hetărît, n"a prea tîrziu. Acum ştie că i se apropie sfîrşitul ; nu mă faşă să stau lîngă ea ; şi vă mărturisesc că nici eu nu sînt : stare s-o văd murind. A fost împărtăşită ieri,

între ceasurile zece şi unsprezece noaptea. Ea a vrut. După ceremonia aceasta tristă, am rămas singură la căpătîiul ei. M-a auzit suspinînd, mi-a căutat mina, i-am dat-o ; a îuat-o. a dus-o la buze, şi, trăgîndu-mă spre ea, mi-a şoptit, atît de încet, încît abia am putut s-o aud :

— Mamă, nu-ți cer decît un lucru.

— Care. copila mea ?

— Să mă binecuvîntezi şi să te duci. Apoi a adăugat :

Domnul marchiz... nu uita să-i mulțumeşti.

Nu cred să mai fi rostit alte cuvinte. M-am îngrijit să aibă tot ce-i trebuie şi am plecat la o prietenă unde aştept, clipă de clipă. Acum e aproape unu noaptea. Poate că la ora aceasta cineva care ne este drag s-a înălțat la ceruri.

Rămîn cu respect, domnule, preaumila şi supusa dumneavoastră slujitoare.

Semnat : *Moreau-Madin*

Scrisoarea a fost scrisă la 7 mai, dar n-a fost datată.

SCRISOARE
DOAMNEI MADIN CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

iar -1 c0pilă' nu mai este ; i s-au curmat suferințele ;

AT n°aStre P°ate că ° vor Plîn£e încă multă

P acol° unde vom merge cu toții ; şi-a dat

inp tmicrCUrea trecută, între ceasurile trei şi patru ştită • v *f* Cît de nevinovată i-şi a f«st viata, pe-atît de chi J"5 fost moartea, cu toate că au încercat în fel sa i-o tulbure, îngăduiti-mi să vă mulțumesc

scris şi că sentimentele mele față de ea vor neschimbate. Am crezut că-i mai bine să nu-i scriul să nu-i dau prilej de osteneală răspunzîndu-mi; Fără i doială că orice fel de ocupație îi face rău, în starea' care se găseşte ; dacă aş avea vreo putere asupra ei J foiosi-o ca să-i interzic orice osteneală. Nimeni n-ar p^' S-I-i spună *ce* gîndesc în privința aceasta mai bine de dumneavoastră, doamnă. Desigur că aş fi încîntat să mese veşti chiar de la ea, dar nu i-aş îngădui să-mi se aşa cum buna-cuviință o îndeamnă, ştiind că lucrul] cesta

i-ar întîrzia însănătoşirea. Grija pe care i-o purt doamnă, mă scuteşte de-a vă mai ruga încă o dată domoliți. Fiți sigură de simțămintele pe care i le de stima deosebită şi de respectul profund cu care cinstea de a rămîne, doamnă, al dumneavoastră preai şi preasupus slujitor.

25 aprilie *11*

P. S. Voi scrie neîntîrziat unuia dintre prietenii căruia vă puteți adresa pentru doamna de T ***. cheamă domnul Grimm, e secretar al ordinelor ducell d'Orleans şi locuieşte la Paris, pe strada Neuve-de-L| xembourg, lîngă strada Sainte-Honore. li voi da de v» că aveți de gînd să treceți pe la el şi-i voi arăta că sînt tare îndatorat şi că singura mea dorință este să vă dovedesc recunoştința ce vă port. De obicei, nu ia masa acasă.

SCRISOARE
A DOAMNEI MADIN CĂTRE DOMNUL MARCHIZ DE CROISMARE

Vai, domnule, cît am suferit de cînd n-am avut cinstea să vă mai scriu ! Nu m-am putut hotărî să vă împărtăşesc durerea mea ; sper că nu-mi veți lua în n urne de rău faptul că am vrut să vă cruț inima, pe care v-o ştiu atît de simțitoare. Dumneavoastră ştiți cît îmi era ea de dragă. Ei bine, domnule, închipuiți-vă că *de* dou? săptămîni văd apropiindu-i-se sfîrşitul, de două săptâ" mîni o văd chinuindu-se groaznic. In sfîrşit, Dumnezeu a avut milă de ea şi de mine. Biata nefericită mai trăieşt[6]

..J

v_am[ld]mirat şi [a]s « *do*^ .[să]+ P[ot] *f[ce] [ac]?\ -• -«0 deci decît dorința arzătoare deA rfirnine, u^-^, _ , _. „,

mărinin iia am

i,u -— l< : de_a va spune prin viu grai cit m-a , noaste Şi dumneavoastră şi cu cîtă stimă respec , „a^mmi f.u doarnnai ai dumneavoastră preaur^

18 mai 1760

P S Toate lucrurile legate de amintirea bietei noastre orietene îmi sînt cît se poate de .dragi ; v-aş cere oare să faceți o jertfă prea mare, dacă v-aş ruga să-mi trimiteți memoriile cuprinzînd suferințele ei ? îndrăznesc să vă cer aceasta, doamnă, încredințat că nu mă veți refuza, deoarece mi-ați adus la cunoştință că întrucîtva s-ar cuveni să le citesc şi eu. Vi le-aş trimite negreşit înapoi, aşa cum v-am trimis toate scrisorile dumneavoastră, cu primul prilej, dacă veți crede că e nevoie. Vă rog să aveți bunătatea de a mi le trimite prin surugiul diligentei de Caen, care locuieşte la *„Cerbul-mare",* strada Saint-Denis, Paris, şi pleacă în fiecare luni. .

Aşa s-a sfîrşit povestea nefericitei călugărițe Suzana Sauliem, numită Simonin în descrierea vieții ei $i în scrisorile de față. E păcat că nu şi-a putut revedea şi pune la punct memoriile ; ele ar fi format o lectură foarte interesantă. La urma urmei, pe domnul marchiz de Crois-mare n-avea de ce să-1 supere perfidia prietenilor săi, căci ea i-a dat prilejul să ajute o ființă nefericită, cu noblețea, ^cu solicitudinea şi cu simplitatea care-1 caracterizează ; rolul pe care 1-a jucat în această corespondență nu e cel mai puțin mişcător din roman.

, „ a*e /u se va lua în nume de rău că am grăbit, cu anta lipsă de omenie, moartea sorii Suzana, dar trebuia sa facem aşa, din pricina unei ştiri primite de la castelul n in Las son ; acolo se mobila un apartament pentru dom- ^işoara de Croismare, pe care taică-său voia s-o scoată mănăstirea unde intrase după moartea mamei sale. eeaşi ştire adăuga că se aşteaptă sosirea de la Paris a p A car*ieriste, care avea să joace rolul de guvernantă că ,m^a Domnişoara de Croismare, şi că domnul marchiz feme*' S° căpătuiasca Pe aceea care fusese pînă atunci ia m casă a fiicei sale. Ştirea aceasta nu ne putea

tei

'ng •BSBOUIIUUEIU IEUI sao eajEțand no îs a[iqou p}uiuiB}uns no o-

;E;nL'E iți e EO Ba.iaii&'uiui .IEOBUI

EJJSEOABaUUmQ 'JO:)l}UJ:iSaU auiUIBJ }Od HU JBp '. ţnj

9S-BOEJ 'țițu utasuop o a.iBO ad B9Jium}țnui ap eoseas

BOSBIBJ; BS BO soțoj *dp* BA80 no na ia ţj B9;nd IOA jnpujS BJ aţuțBuțp uiBJnonq BUI BD îs 'ouipB sjasBOSiui i ia aţaţui.iajns eo iţapajo BS goj BA 'B;sB3DE Bajţpuaj UIB-U na is3Q 'BajiţJBdsap ţ^Bjnpuj BS naaS IBOI a BA 'o-ţnosouno I}E SJBD 'Bj;sBOABaumnQ 'BUIIUI BţBO^ uip 'EUiUBOp 'na ia osasBţJBduii ai IA nBJ ap aţuajBj 'HBJ ap Ja.iBd IZB;SB aţsamupud BA BJBD ţa.iBosmuiop aje a[ao jsoj nB uino BSB 'a;noBţd uisnsui uud ia şjuiaajns uud B;I;B no aţipuiqop uaiiguiui maşp I-B ap L'afijd BpJBid BS 'egBjp B^UITJ o BpjBid BS BAi;sojrtu îs ' Buiţut o naţuad BuuiBasui ao 'BuuiBOp

vxiMvoa 3HVWSIOHD aa ZIHOHVW imnNWOci v

3HVOSIHDS

09LI !

OI

•aaBoțiL'n[s BjtsBOABSuuinp Bsndnsnaad ia e [imn 'uoțBOBjauiq ia ȚAţţsoţȚUi JojmauiBO UIBJOIBP p-ao fjuiţsounoaa ap îs padsaj ap ţnţuiaiBiujţs no 'uiuiBy

•auţui ap aţuiuiB iJaonpB BA BS BţyjnyEui UUIŢS ss-ui 'aţnuuiop 'BAao no sojoj ap ij Ba;nd SB-A BDBQ

'na tuasţnJBp n 'aruajaud

B!P '30 B330 JBiqO IOIU '13 |B ţSOJ B-30 Ulp OIUIIU 9.13.1

'np BouipB BJBJ osaAUd BS Buițui BpqBj jB-ui nu : puțano !to }od aj BS UIB BO pajo Baad n^j 'oțooB ap }B03[d B-ao Mnp ;noajțad B-S ao ia ;p 'ținlatA B ajBO ui urțseuBui '•^1 3po ui ia BSBOB 'ța nțaiA Ba;saAod puudno 'snds E-IUI 3[1]!3 şdnp 'BSțsaoB aținți jiq ! țnțaţjns ep țs-e ap aținrsui 3ţțz A9lp no 'ea ;BUIUIUI. B-aț iui BJBO ad anț^Jiq 3J|uud }is |s Uie-aț ajaţțB 'na uiBJ^sşd 31 apun aj •Ej;sBOABauLanp jj 9P uiituud ai BS BS^SUIO țnAB UIB a.iEO ad ațuosuos j^0* îiiuuț B^V 'Ba njțuad țiui{dapui ap SBUIBJ B-IUI a.iEO •J°lGpui EjnSuis a .' }E}jnd I^B-I ao Bl'ijg BSBOinp nj;uad

NEPOTUL LUI RAMEAU

SATIRA **crisă în 1762 — Revăzută în 1773 — Publicată în** 1891)

„Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquia" '. ' Horațiu, lib. II, sat. VII, v. 14

SUb semnul neprielnicilor zei ni, «ți vor fi fiind" (In limba latină în original.)

deci lăsa să alegem calea de urmat ; şi nici tinerețea, u frumusețea, nici nevinovăția sorii Suzana, nici sufletul blind, simțitor şi duios, în stare să mişte inimile mai împietrite, n-o putură scăpa de la o moarte ine tabilă. Dar, fiindcă împărtăşeam cu toții sentiment! doamnei Madin, părerile de rău încercate de noi la moj tea nefericitei copile n-au fost de loc mai puțin vii de cele ale respectabilului ei protector.

Dacă există cumva unele uşoare nepotriviri între vestire şi memorii, aceasta se datoreşte faptului că mai mare parte dintre scrisori au fost alcătuite după r<j mân, şi nici vorbă că, dacă a existat vreodată o prefafl folositoare, apoi atunci e aceasta, care totodată e şi sin gura ce-ar trebui citită după'terminarea lucrării.

ÎNTREBARE CĂTRE SCRIITORI

Domnul Diderot, după ce-şi petrecea dimineții le alcă-l tuind scrisori bine scrise, bine gîndite, cu totul înduioşă-l toare şi romanțioase, folosea restul zilei ca să le strice,! scofînd din ele, în urma sfaturilor soției şi a tovarăşilor săi întru ticluiri năzdrăvane, toate amănuntele sau scenele descrise în culori prea vii, exagerate, într-un cuvînt l tot ce nu era absolut simplu şi firesc ; aşa că, dacă ai fi găsit pe stradă primele forme ale scrisorilor, ai fi spus : „Frumos, foarte frumos...", iar dacă ai fi' dat peste ultimele forme, ai fi zis : „Asta e cum nu se poate mai adevărat..." Care sînt bune ? Cele ce-ar fi stîrnit, poate, admirație, sau cele pe care, fără îndoială, le-ai fi crezut adevărate ?

ste Legal, poți de asemenea să fii un mare şahist acelaşi timp un neghiob ca Foubert şi Mayot '. şi " m acolo, într-o după-amiază, privind cu nesaț, abia h-nd şi ascultînd cît puteam mai puțin, cînd s-a.a-V°r lat 'de mine unul dintre cele mai ciudate personaje 5-'° tara aceasta, în care Dumnezeu a lăsat destule. Omul H ore care vorbesc e un amestec de trufie şi de josnicie, Hbun-simț şi de sminteală ; pesemne că noțiunile de instit şi necinstit îi sînt învălmăşite în cap într-un mod cu totul neobişnuit, fiindcă omul acesta nu se făleşte de loc cînd arată însuşirile bune pe care i le-a hărăzit natura, şi nici nu se ruşinează cînd le dă la iveală pe cele rele.' Altminteri, e înzestrat

cu o sănătate de fier, cu o imaginație deosebit de înflăcărată şi cu nişte-plămîni neobişnuit de zdraveni. Dacă îl întîlneşti vreodată şi nu te ține locului ciudățenia lui, atunci trebuie sau să-ți vîri degetele în urechi, sau s-o iei la goană. Doamne, ce mai plămîni grozavi are ! Şi cu nimic pe lume nu se aseamănă mai puțin omul acesta decît cu propria lui ființă. Uneori e slab şi jigărit, ca un bolnav înainte de a-şi da sufletul ; atunci i s-ar putea număra dinții prin pielea străvezie a obrazului, s-ar putea crede că n-a mîncat de cine ştie cînd, sau c-a ieşit de la Trappe -. în luna următoare e gras şi dolofan, de parcă nu s-ar mai fi clintit de la masa vreunui financiar, sau ar fi fost închis în vreo mănăstire ..de-a bernardinilo£ -j? Astăzi, îmbrăcat în rufe soioase, cu pantalonii sfîşiați. acoperit de zdrențe, aproape desculț, păşeşte cu fruntea în pămînt, ferindu-se, mcît te simți îndemnat să-1 chemi şi să-i dai ceva de Pomană. Iar a doua zi, pudrat, încălțat, frizat, îmbrăcat Pe ^cinste, merge cu fruntea sus, te priveşte drept în fată, incît aproape că 1-ai putea lua drept un domn. Trăieşte ue la o zi la alta, e trist sau vesel, după împrejurări. Di-

n„_.. Dintre şahiştii enumerați mai sus cel mai cunoscut e com-
Pozitorul *Phihdor.*

nrr Mănăstire din Normandia meridională (departamentul
der t -• dată în secolul al XII-lea de către sire de Rotrou. Di-sînt U f°l°SCf?te aici numele ca simbol al locului unde oamenii s'nt supuşi la posturi aspre.

lipsit Vălugă.ri catolici. Dideroț se referă la traiul îmbelşugat şi orris i gr^Ji Pe care aceştia îl duceau în mănăstirile aparținînd "' "inului lor.

F' ie vreme bună. fie vreme rea, spre orele cinci sear; am obiceiul să mă plimb, la Palais-Royal J. Cel care < văzut mereu singur, stînd gînditor pe banca lui d'Argen-son 2, sînt eu^Vorbesc cu mine însumi despre politică, despre dragoste, despre arta literară sau despre filozofie ; îi dau frîu liber mintii, în toată nestăvilirea ei; o las în voie să urmărească primul gînd, cuminte sau zănatic, care-mi trece prin eap, aşa cum îi vedem făcînd pe tinerii noştri dezmățați care urmăresc prin aleea Foy vreo curtezană cu aer uşuratic, cu fata surîzătoare, cu

ochii vii, cu nasul în vînt, părăsind-o apoi ca să urmărească alta, legîndu-se de toate şi nerămînînd cu nici una. Gîndurile sînt fetişcanele mele desfrînate.

Dacă vremea e rece sau din cale afară de ploioasă. mjj adăpostesc la cafeneaua „Regentei". Acolo, îmi place să mă uit cum se joacă şah. Nicăieri în lume şahul nu se joacă mai bine decît la cafeneaua „Regenței" ; La Rey' se întrec chibzuitul Legal, subtilul Philidor şi vigurosul Mayot ; se pot vedea mutările cele mai uimitoare şi se pot auzi cuvintele cele mai neghioabe ; căci dacă poți fi totodată şi om inteligent şi mare jucător de şah. aşa

[1] Palais-Royal, ca şi Champs-Elysees, ca si Cours (la Reine) despre care va fi vorba mai departe în text, erau, pe timpul a-cela. locurile de plimbare.

- Banca lui d'Argenson era aşezată în fața palatului familiei d'Argenson, ai cărei membri au ocupat slujbe importante *în* timpul monarhiei franceze. Unul dintre ei, Rene-Louis (16fM—1757) a fost economist, precursor al liberalismului burghez şi ministru de externe sub Ludovic al XV-lea.

•' Patronul faimoasei cafenele a ..Regenței", fondată în 1718. frecventată şi de Diderot, unde, pînă aproape în zilele noastre, s-au întîlnit amatorii de şah din întreaga lume.

Dacă îl rodea pofta să calce înțelegerea şi dacă _j[C1]c'hidea gura, toți cei din jurul lui strigau : „Rameau !" Imunei ochii îi sticleau de furie, şi reîncepea sa mănînce

[s]i mai multă turbare.

Erați curioşi să ştiți numele acestui om, şi vi 1-am l . [es]te nepotul vestitului muzician [1] care ne-a scăpat Ye cîntarea plană - a lui Lulli [3], psalmodiată întruna, de [3]este un secol ; e nepotul vestitului autor al atîtor vizi'mi de neînțeles şi adevăruri apocaliptice cu privire la teoria muzicii, din care nici el şi nici altcineva pe lume n-a priceput niciodată nimic ; e nepotul muzicianului de la care ne-au rămas cîteva opere, cu armonie în ele, cî-teva frînturi de cînturi, idei dezlînate, zgomote năprasnice, zboruri, triumfuri, lăncii, glorii, şoapte, victorii peste victorii, arii ce vor dăinui în vecii vecilor ; e nepotul a-celuia care, după ce 1-a

înmormîntat pe Lulli florentinul va fi îngropat la rîndul său de virtuozii italieni ; e nepotul muzicianului care, presimțind lucrul acesta, devenise posomorit, trist, arțăgos, fiindcă nimeni nu poate fi rnai necăjit — nici chiar o femeie frumoasă care se trezeşte cu o bubuliță pe nas — decît un autor amenințat să trăiască după ce i s-a uitat numele, ca de pildă Marivaux şi Crebillon-fiul [4].

El se apropie de mine. „Ah, ah ! iată-te şi pe dumneata, domnule filozof ; ce cauți pe aici, în ceata asta de

[1] Jean Philippe Rameau (1683—1764) — muzician francez, autor a! unor lucrări de teorie a muzicii (printre care *Tratatul de armor is redusă la principiile ei naturale* si *Noul sistem de muzică teoretică),* a numeroase balete şi opere, printre care *Castor Şi Pollux, Indiils galante* etc., al multor bucăți pentru clavecin,

|".olă, flaut. [2] Cînt_ liturgic (cantuş choralis, cantus planis) al bisericii ca-
»S' ^atmd de la începuturile creştinismului, cunoscut şi sub urnele de cin tare gregoriană, căci elementele sale au fost revă-Jte şi clasate pe vremea papei Grigore (anul 600). ; Jean-Baptiste Lulli (1633—1687) — muzician, fondatorul o--ei ciasice franceze. S-a născut la Florența.
^ 'Pierre Carlet Marivaux (1688—1763) — autor a peste trei--ci de comedii şi al cîtorva romane. Cit 201 despre Crebillon-fiul, loerot se referă la romancierul francez Claude Crebillon (1707— [.'<)_ autor al *Sofalei,* al *Rătăcirilor dragostei* si al altor lucrări ,[iv]oie şi licențioase, îşi spunea fiul spre a se deosebi de tatăl ^ Poetul tragic Prosper Crebillon (1674—1762). '

mineața, cînd se trezeşte, prima lui grijă este unde v» prinzi ; după prînz se gîndeşte unde va cina. Şi noapt[ea] îi aduce griji ; fie că ajunge pe jos în podul unde 1[0], cuieşte, dacă nu cumva gazda, plictisită să tot aşteptp plata chiriei, nu i-a încuiat uşa în nas ; fie că se abate pe la vreo crîşmă de la marginea oraşului, unde aşteaptă zorile între-un codru de pîine şi o stacană de bere. Cînd n-are gologani în buzunare, cum i se întîmplă cîteodată. îşi găseşte scăparea fie la vreun birjar care-i e prieten, fit la vizitiul vreunui monsenior, care îi dă voie să se culce pe paie, lingă cai.

Iar dimineața o parte din saltea i se mai găseşte încă prinsă în păr. Dacă e vreme frumoasă, umblă toată noaptea, de colo-colo, prin promenada de la Cours sau prin Champs-Elysees. O dată cu zorile el reapare în oraş, îmbrăcat din ajun pentru a doua zi şi uneori de-a doua zi pentru întreaga săp-tămînă.

Asemenea originali mie nu-mi plac ; alții şi-i fac cunoştințe apropiate, ba chiar prieteni. Eu stau de vorbă cu ei la un an o dată, cînd îi întîlnesc, pentru că firea lor se deosebeşte de a celorlalți oameni şi pentru că_£i_-rup__mfmoțorua- -plietis&eafe-pe- cace au adus-o .educația, convenințele sociale şi regulile noastre de bună-cuviință. (Dacă vreunul dintre ei se iveşte într-un grup, e ca o V picătură de drojdie care dospeşte şi redă fiecăruia o părti-/ cică din individualitatea sa firească, îl vezi zgîltîind, tul-burînd, făcîndu-te să aprobi sau să dezaprobi, scoțînd la iveală adevărul, arătîndu-i pe oamenii de treabă, demas-cînd lichelele ; şi abia atunci omul cu judecata sănătoasă care-1 ascultă îşi desluşeşte lumea.

Pe cel despre care vorbesc îl cunoşteam de mult. Venea adeseori într-o casă unde era primit pentru talentul său. Gazdele aveau o singură fată ; omul nostru jura în fața tatălui şi a mamei că se va însura cu fiica lor. Ei ridicau din umeri, îi rîdeau în nas şi-1 făceau nebun ; şi afl[1] trăit clipa în care spusele lui se îndepliniră. Mie avea obiceiul să-mi ceară cu împrumut cîțiva gologani, pe care i-i dădeam. Se strecurase, nu ştiu cum, prin cîteva case cinstite, unde era primit la masă cu condiția să nu vorbească decît atunci cînd i se dă voie. El tăcea şi mînca, furios ; era o minunăție întreagă să-1 vezi aşa, silit la ta-

Ce spui ! Am fruntea lată şi zbîrcită, privirea ^~*lj*~' ta nasul cocîrjat, obrajii lătăreți, sprîncenele inflă^c?^f *fi*$_{ese<}$ gura bine croită, buzele răsfrînte şi fata ne£$^{re\$1}$£)$_{aca}$'bărbia asta cît toate zilele mi-ar fi acope-nătra a.^ k$_{ar}$bă i$_{un}$gă, ştii că aş arăta frumos turnat în

L „au cioplit în marmură *l*

""pi/"- Lingă vreun Cezar, Marc-Aureliu, Socrate.

EL • Nu. M-aş simți mai bine între Diogene şi Fri-

ea ' Sînt necuviincios ca Diogene şi mă duc bucuros la celelalte -.

EU : Cu sănătatea cum o mai duci ? EL : De obicei o duc bine ; astăzi însă nu prea mă simt în apele mele.

EU : Cum se poate ! ai un pîntec de Silene •' şi un obraz...

EL : Un obraz pe care 1-ai putea lua drept potrivnicul lui. După cite se pare, amărăciunea care-1 usucă pe unchi îl îngraşă pe scumpul său nepot.

EU : Fiindcă veni vorba de unchi, îl mai vezi cîte-odată ?

EL : Da, trecînd pe stradă. • Xit1 *••-"<

EU : Şi nu te-ajută cu nimic ? A\ "o

EL : Dacă face cuiva vreun bine, apoi fii sigur că-1 face fără s-o ştie. E un filozof, în felul lui", nu se gîn-deşte decît la el, de restul universului îi pasă cît de-un cui de papuc. Fiică-sa şi nevastă-sa n-au decît să moară cînd or pofti ; numai clopotele parohiei care se vor trage pentru ele să sune şi de-aici înainte a douăsprezecea şi a şaptesprezecea '•, şi totul va fi în regulă. Asta e spre fericirea lui, dar e totodată şi ceea ce îmi place mai mult la oamenii de geniu. Nu sînt buni decît pentru un singur lucru, şi atîta tot ; habar n-au ce înseamnă să fie cetă-

, ra Ş' Laîs, Frineea a fost o faimoasă curtezană greacă, tip di trufiei şi lăcomiei.

dă 2 f ontru a explica acest „celelalte" unele ediții franceze ,au a-I ugat~° Pe Laîs lîngă Frineea. „Celelalte" e un exemplu de felul t;„ ?8re Dider ot acordă nu cuvintele, ci ideile, Frineea reprezen-

/prtezanele în general. nuju- Personaj mitologic care 1-ar fi crescut pe Bachus, 'zeul vi-

f> **P u**

ni„ j. vort>a de anumite sisteme pentru a crea un fel de armo-;n sunetele mai multor clopote.

trîntori ? Oare îți pierzi şi dumneata vremea împingj lemnele1?"
(Fiindcă aşa se spune, în batjocură, de - şah sau de dame.)

EU : Nici gînd, dar cînd n-am altceva mai ban făcut, îmi place să mă distrez o clipă uitîndu-mă la care le împing bine.

EL : In cazul ăsta. te distrezi rar ; în afară de *L(-ț_* şi de Philidor, ceilalți habar n-au de joc.

EU : Nici măcar domnul de Bissy - nu se pricepe ?

EL : Domnul de Bissy, ca jucător de şah, e ceea ce-domnişoara Clairon -[1] este ca actriță : amîndoi ştiu din* jocurile astea numai atît cît se poate învăța.

EU : Greu îți poate intra cineva în voie, şi, după ci, văd, nu-ti plac decît oamenii care sînt mai presus ci semenii lor.

EL : Aşa e, cînd /este vorba de şah, de joc de dam(. de poezie, oratorie, muzică şi alte asemenea nerozii. -L; ce-i bună mediocritatea în lucrurile pe care ți le-ar. înşirat ?

EU : La nimica toată, adevărat. Nurnai că e nevoi să se ocupe cu ele o mulțime de oameni, ca să se poată ivi un geniu. El e unul, în mijlocul mulțimii. Dar să lăsăm asta. Nu te-am mai văzut de-o veşnicie. Nu mă gîn-

c la dumneata, cînd nu te văd. dar îmi face totdeauna plăcere să *te* întîlnesc. Ce-ai mai făcut ?

EL : Ceea ce faci şi dumneata, şi eu, şi alții, adică bine, rău şi nimic. Şi-apoi mi-a fost foame şi-am m încât cînd am avut prilejul ; după ce-am mîncat, mi s-a făcut sete şi-am băut cîteodată. între timp îmi creştea barba, şi, după ce a crescut, am, ras-o.

EU : Rău ai făcut ; barba e singurul lucru care îți lipseşte, ca să fii un înțelept.

1

[1] Diderot juca el însuşi şah. destul de slab însă, fiind întot deauna învins de Rousseau, a cărui superioritate în acest domeniu o recunoştea bucuros.

[2] E vorba de Claude de Thyard de Bissy (1721—18 fO) — autor al *Istoriei sufletului (1752),* atribuită de către Formay lui Diderot.

[!] Domnişoara Clairon (1723—1803) — cunoscută actriță, cea mai bună interpretă a pieselor lui Voltaire şi prietenă a end' clopedişti lor.

N ai să fii niciodată fericit, dacă te mîhneşte la [r] i H mult un lucru şi opusul său ; va trebui să te hotă-»' - [t]- nentru unul din două şi să rămîi legat de el.JRecu-[raŞ] "nd- o dată cu dumneata, că oamenii de geniu sînt "°Heobs'te ciudați, sau, cum spune proverbul, că unde e car' de minte, acolo e şi un grăunte de nebunie, lu-m" a o să" creadă mai departe tot aşa ; *vor* fi disprețuite veacurile care nu vor da naştere nici unui geniu. Ei vor face cinste popoarelor în sinul cărora au trăit ; mai cu-rînd sau mai tîrziu, li se înalță statui şi sînt priviți ca binefăcători ai neamului omenescȚJNu-i fie cu supărare mărețului ministru pe care 1-ai pomenit, dar cred că, dacă minciuna poate folosi o clipă, în cele din urmă ea devine neapărat vătămătoare ; iar adevărul, dimpotrivă, devine neapărat folositor pînă la urmă, cu toate că se poate întîmpla să vatăme la un moment dat. După toate astea, m-aş simți îndemnat să închei spunînd căTomul de geniu, care spulberă o eroare generală sau care se face chezaşul unui înalt adevăr, e totdeauna o ființă

demnă de cel mai adînc respect din partea noastrg. Se poate întîmpla ca ființa aceasta să fie victima prejudecăților şi a legilor ; dar există două feluri de legi ; unele de o dreptate şi de o generalitate desăvîrşită, iar altele ciudate, consfințite numai datorită unei orbiri sau unei necesități de momentrTAcestea din urmă nu-] acoperă pe vinovatul care le calcă decît cu o ocară trecătoare, ocară ce se întoarce, cu timpul, asupra judecătorilor şi asupra popoarelor, ca sa rămînă acolo, pentru totdeauna.°7Din-tre Socrate şi magistratul care 1-a condamnat să Bea cucută, care e astăzi dezonorat ?

EL : Şi cu ce s-a ales Socrate ? De condamnat, tot 1-au condamnat ; de ucis, tot 1-au ucis ;. şi tot a fost socotit un cetățean răzvrătit.Tbisprețuind <lege Nedreaptă, nu i-a îndemnat oare pe~ nebuni să disprețuiască legile drepte ^Şi n_a fost tot un ms cutezător şi ciudat ? Mai adineauri erai cît pe-aci să pui o vorbă bună pentru oa-menii de geniu.

K • - ' Ascultă-mă, omule dragă.^O societate n-ar tre-
, * s-~--Hb_ăjie loc legi rele.„Şi„dacă.Ji=ac-avea decît legi
ne> nu s-ar găsi nicicînd în situatUucle.. a persecuta un

4țeni, tați, mame, frați, rude, prieteni. Fie vorba /noi" e bine să le semeni din toate punctele de vedl T numai că nu e de dorit să fie prea mulți ca ei pe lv .De oameni e nevoie, dar de oameni geniali nu-i nevoie! loc ; nu, pe legea mea, nu-i nici o nevoie. Ei schimbă pămîntului ; iar în cel mai mic lucruşor prostia e de obişnuită şi atît de înrădăcinată, încît n-o poți schir fără tămbălău. O parte din ce-au imaginat oamenii geniu se înfăptuieşte, iar restul rămîne aşa cum a de ..aci, două scripturi, ceva ca un veşmînt petriț de ar: chin. Adevărate înțelepciune pentru liniştea sa şi a ceL lalți era înțelepciunea călugărului lui Rabelais[1]. SE faci datoria aşa şi aşa, să nu spui decît vorbe bune des-

6pre părintele stareț şi să laşi lumea să-şi facă de cap. Şi totul merge, fiindcă gloata se declară mulțumită. Dacă aş cunoaşte istoria, ți-aş arăta că răul pe pămînt s-a tras totdeauna de la vreun geniu ; dar habar n-am de istorie, fiindcă nu ştiu nimic. Să mă ia naiba dacă am învățat vreodată ceva şi dacă mă simt mai prost din pricina asta. într-o zi, mă găseam la masa unui ministru

al regelui Franței, un om foc de deştept ; ei bine, ministrul ne-a arătat limpede că, aşa cum unu şi cu unu fac doi,
rumic_nu_le foloseşte jjopoarelor-.mai. mult decît min^
ciuna şi nimic nu le e mai vătămător decît adevărul. Nu prea mi-aduc bine aminte cum ne-a dovedit-o, dar se înțelegea, fără putință de îndoială, că oamenii de geniu sînt netrebnici şi că dacă un copil ar avea pe frunte, de la naştere, semnul acestui periculos dar al naturii, ar trebui să fie sugrumat sau zvîrlit la cîini.

EU : Şi, totuşi, cei ce duşmănesc într-atît geniul pretind cu toții că-1 au ei înşişi.

EL : Nici vorbă că aşa îşi spun în sinea lor, dar nu cred de loc că îndrăznesc s-o mărturisească.

EU : Asta, din modestie. Aşadar, nutreşti o ură cumplită împotriva geniului ?

EL : Şi n-o să mi se domolească niciodată.

EU : Dar, după cîte îmi amintesc, pe vremuri sufe-reai groaznic la gîndul că nu eşti decît un muritor de

[1] Diderot se referă aici la personajul numit Jean des Entoni-meures *(Pantagruel,* cartea I, cap. XXXIX şi XL).

FL • Fiindcă toate minunățiile astea pe
dacă are le-a făcut • au adus nici măcar fi fost un bun negustor de mătăsuri -pe strada — t-DeT's sau Saint-Honore, sau măcar un bun băcan

toptanul. ,un spițer cu muşterii mulți, ar fi strîns o CU re uriaşă ; şi, strîngînd-o, n-ar mai fi existat nici un a\e *fe* plăcere de care să n-aibă parte ; şi ar fi dat din S;nd în eînd cîte o băncuță vreunui biet bufon ca mine, fiindcă, la nevoie, i-aş fi făcut rost de vreo fetişcană, sa-i mai îndulcească plictisul veşnicului trai alături de nevastă ; am fi făcut nişte chefuri straşnice la el acasă, am fi jucat din gros, am fi băut vinuri grozave, lichioruri grozave, cafele grozave, ne-am fi plimbat la țară ; vezi bine că mă pricep ; rîzi ?... dar lasă-mă să-ți spun : ar fi fost mai bine pentru cei din jurul lui.

EU : Nu te contrazic. Numai să nu-şi fi folosit în vreun fel ruşinos bogăția dobîndită prin negoț legal ; să fi dat afară din casă toți jucătorii, toți paraziții, toți inşii ăştia searbezi, care nu fac decît să aprobe, toți trîntorii. toți pezevenghii nefolositori ; şi să fi pus băieții din prăvălie să-1 ciomăgească zdravăn pe binevoitorul care, prin anumite schimbări, mai alungă soților sila de traiul zilnic lingă soțiile lor.

EL : Să-1 ciomăgească, domnule, să-1 ciomăgească ? Nimeni nu mai e ciomăgit aşa, cu una, cu două, într-un oraş civilizat. - Iar meseria împotriva căreia te ridici e cinstită ; se îndeletnicesc mulți oameni cu ea, ba unii dintre ei au chiar titluri. Şi, la urma urmei, pe ce naiba ai vrea dumneata să fie cheltuiți banii, dacă nu pe mese bune, prieteni veseli, vinuri straşnice, femei frumoase, Plăceri de toate soiurile, distracții de toate felurile ? Aş Preiei a să fiu cerşetor decît să stăpînesc cîtămai averea Ş[1] să mă lipsesc de toate bucuriile astea. Dar să ne întoarcem la vRacine.t^red că el. .n-a fost bun decît pentru [61] cu^care n-a avut a face şi pentru timpurile cînd n-a trăit.

^u :~Xşa e ; dar cumpăneşte răul şi binele;-Peste o *f-j* anj--^"_ac^lEL__y_a__ l§£&-.5§..-?.HrSâ lacrimi, va fi admi-oameni pe întregul pămînt *;.'..s.a.* inspira omenia,

ar

geniuT^Doar nu ți-am spus că geniul e legat trup ş; s -;flet "cU răutatea, nici răutatea cu geniul. Mai curînd ar să fie rău un om mărginit decît unul inteligent. Şi 3^ un geniu ar fi îndeobşte neprietenos, anevoie de mul' țumit, țepos, nesuferit, dacă ar fi chiar rău la suflet, ce-a spune la urma urmei ?

EL : Că e bun de înecat.

EU : încetişor, omule dragă. Ştii, n-am să-ti iau Ci. pildă unchiul. El e un om aspru şi grosolan ; lipsit d< omenie, e avar, *e* tată rău, soț rău, unchi rău ; dar nu f dovedit că e geniu, că arta lui a atins cine ştie ce culm; şi că peste zece ani se va vorbi încă despre lucrările lui. Dar Racine ? El, fără îndoială că avea geniu, şi nu trecea de loc drept un om prea cumsecade. Dar Voltaire ?,..

rât 'de

EL : Nu mă înghesui cu întrebările, căci ştiu să-mi duc gîndurile pînă la capăt.

EU : Care din două ți-ar fi plăcut mai mult : să fi fost un om de treabă, cu gîndul numai şi numai la tejghea, ca Briasson [1], ori la metru, ca Bărbier, turnîn-du-i nevestei în fiecare an cîte un copil legitim, fiind soț bun, tată bun, unchi bun, vecin bun, negustor cinstit, dar nimic mai mult ; sau să fi fost mîrşav, trădător, ambițios, pizmaş, rău, dar să fi scris *Andromaca, Britanicus, Ifigenia, Fedra, Atalia ?*

EL : Pentru el, pe legea mea dacă n-ar fi fost mai . bine să se asemene cu primul dintre cei doi.

EU : Vorbele dumitale au în ele mai mult adevăr decît crezi.

EL : Oh ! cum sînteți voi, filozofii ! Dacă spunem şi noi o vorbă mai ca lumea, atunci o facem din întîmplare, ca nebunii sau ca inspirații. Numai voi vă pricepeți ; da. domnule filozof, află că mă pricep şi eu ; şi mă pricep la fel de bine ca şi dumneata.

EU : Nu te supăra ; dar, ia ascultă, de ce-ai zis „pentru el" ?

[1] Briasson — librar parizian, asociat la *Enciclopedie,* mort în 1775. Cît despre Bărbier, **se** presupune că ar fi fost un negustor de mătăsuri din Paris.

. utin simțitor față de critică^ n-o să mai poată taire rna y^ sufietul Meropei \ n-o să te mai mişte.

FUL HDar dacă natura a fost tat.atît de puternică, £e

^ Watat de înțeleaptă, de ce nu i-a făcut la f«l-de ' "t sînt Je-mari-tq

. .

EU ' Oare nu~ti dai seama ca printr-o asemen£a_4uoe— ta răstorn! ordinea generală, nu-ți dai seama._că_dacă totul în lume ar fi fost cît se poate mai bunAn-ar mai fi_ existat nici un fel de „Cît se poate. mai.bun/lj^

EL • Ai dreptate ; principalul e ca dumneata şi eu să fim şi să fim dumneata şi eu ; altminteri, meargă totul cum-o putea. Cea mai bună ordine a lucrurilor, după pă rerea mea, e aceea, în care trebuie să fiu şi euj^i ducă-se_

naipILc^a jnai4iejrfe£tă-.diliii£^^ smfşi eu în
ea. îmi dace mai.mult, să. JluTTchiar dacă nu sînt decît un neobrăzat care contrazice întruna, decît să nu fiu de loc.

EU :"" Nu există om care să nu gîndească aşa cum gîndeşti'"~dumneata şi să nu condamne ordinea existentă nedîndu-şi seama că renunță la propria lui existență.^

EL : E-adevărat.

EU : Să luăm, deci, lucrurile aşa cum sînt. Să vedem cît ne costă şi cît ne aduc şi să lăsăm deoparte tot ce nu cunoaştem îndeajuns pentru a putea lăuda sau defăima şi care poate că nu e nici bine, nici rău, dacă e trebuitor, după cum îşi închipuie atîția oameni cumsecade.

EL : Nu prea înțeleg mare lucru din tot ce m i-ai înşirat. S-ar părea că e filozofie ; îți atrag atenția că în lucruri de-astea nu mă amestec. Tot ce ştiu e că aş vrea să fiu un altul, cu riscul chiar de-a fi un om de geniu, un om însemnat ; da, trebuie să recunosc, mi-o spune ceva dinăuntrul meu. N-am putut niciodată să ascult cum e lăudat cineva, fără ca lăuda să nu mă facă să turbez, kmt invidios. Ascult cu plăcere cînd aud povestindu-se vreun lucru înjositor din viața personală a celor cu aimă ; asta mă apropie de ei ; aşa îmi rabd..țnai_4işor mediocritatea. Atunci îmi spun : sigur,'tu n-ai fost nici-

.?roina Piesei cu acelaşi nurne, scrisă de Voltaire şi repre-pentru prima oară la 20 februarie 1743.

mila, duioşia. Cei ce vor trăi atunci se vor întreba cin a fost, în ce țară s-a născut, şi vor invidia Franța. A f=6 cut să sufere cîteva ființe care au pierit, cărora noi nu le mai dăm aproape nici o importanță ; n-avem de ce să ne temem acum nici de viciile, nici de păcatele lui. Fârs îndoială că ar fi fost mai bine dacă natura i-ar fi hărăzit virtuțile unui om cumsecade împreună cu talentele unui mare om. El e asemeni unui arbore care ă silit să se usuce alți cîțiva arbori plantați în preajma lui şi a înăbuşit plantele care îi creşteau la picioare, dar şi-a înălțat creştetul pînă în nori, şi-a întins ramurile pînă în zare

; $i a dăruit umbră celor ce au venit, vin şi vor mai veni să se odihnească în jurul trunchiului său măreț ; şi a\dat toate cu un gust minunat, care se împrospătează fără încetare. Ar fi bine ca Voltaire să mai aibă şi gingăşia lui Duclos ' şi nevinovăția abatelui Trublet [2], să fie drept ca abatele d'Olivet [3], dar, fiindcă asta nu e cu putință, să privim lucrurile din unghiul care ne poate arăta ceea ce au ele cu adevărat interesant ; să uităm o clipă locul unde ne aflăm în timp şi în spațiu, şi să privim spre secolele viitoare, spre ținuturile cele mai depărtate, spre popoarele care se vor naşte. Să ne gîndim la binele speciei omeneşti ; dacă noi nu^SSîtem prea darnici, măcar să-i iertăm naturii că a fost mâi înțeleaptă decît noî7Dacă arunci ca apaT5Ce~îrrraptil lui Greuze [4], poate că~~o dată cu vanitatea îi vei stinge şi talentul. Dacă ai să-1 faci pe Voi-

[1] Charles-Pinot Duclos (1704—1772) — scriitor şi istoric fran cez, autor de romane şi nuvele.

[2] Literat francez mediocru (1697—1770) ; după douăzeci şi cinci de ani de aşteptare, a fost ales, prin înalte protecții, membru al Academiei. Intre el şi Diderot domnea o antipatie stăruitoare. Trublet s-a opus la intrarea lui Diderot în Academie, întreg acest pasaj trebuie înțeles ca o ironie la adresa lui Duclos, Trublet şi d'Olivet.

[3]Abatele d'Olivet (1682—1768) — crescut de iezuiți, devine apoi academician. A tradus în limba franceză lucrările lui Cicero. l[n] ceea ce priveşte activitatea în domeniul gramaticii, Goethe îl a-preciază pe d'Olivet ca „duşman al reînnoirii limbii, purist şi [rl]" gorist", arătînd că, de multe ori, fără să se priceapă, corecta l[u]" crările poeților, din care pricină era duşmănit de aceştia.

[4] Jean-Baptiste Greuze (1725—1807) — pictor francez. Tablourile sale sînt mai cu seamă portrete sau scene de familie. "A f°[s] prieten cu Diderot, căruia i-a făcut portretul.

[t]i pe *Poincinet[2], pe Freron tatăl* şi /iul[3], pe La *l[iss]° / . ft [au]zea, se umfla în pene. îi aproba, le zîmbea, ?°j-svretuia, nu-i lua în seamă, îi alunga, îi rechema, apoi*

"nrbea *mai 'departe) ;* şi aşa, ți s-ar spune dimineața că t' un om mare ; ai citi în *Istoria celor trei secole* [5] că [6]Şti un om mare ; seara ai fi convins că eşti un om mare, i marele om, Rameau nepotul, ar adormi în murmurul dulce al laudelor, care i-ar suna în urechi chiar în timpul somnului ; ar părea mulțumit ; pieptul i s-ar umfla, i s-ar ridica şi i s-ar coborî în tihnă ; ar sforăi ca un mare

Şi, vorbind astfel, Rameau se aşeza binişor pe o bancă, închidea ochii şi imita somnul fericit pe care şi-1 închipuia. Iar după ce gusta cîteva clipe din dulceața odihnei acesteia, se trezea, întindea brațele, căsca, îşi freca pleoapele şi-şi căuta din nou în preajmă searbezii linguşitori. _

EU -. Aşadar, \ aşezi că omul fericit îşi are un somn al lui ?_;f? """

"" EL : Cum să nu cred ! Eu, bietul păcătos, cînd ajung seara în pod şi cînd mă vîr în aşternutul meu de zdrențe, mă zgribulesc sub pătură, cu pieptul apăsat şi ,cu respi-

[1] Charles de Montenoy Palissot (1730—1814) — scriitor fran cez, caracterizat de Goethe drept „mediocritate, cu oarecare talent, dar grozav de pretențios" ; s-a făcut cunoscut mai cu seamă pflin atacurile sale înverşunate şi dezgustătoare împotriva lui Rousseau, Diderot şi a prietenilor lor. Lupta lui împotriva encilopediştilor era susținută de cercurile conducătoare ale Franței monarhiste si catolice.

[2] Antoine-Alexandre-Henri Poincinet (1735—1769) — publicist francez din grupul lui Palissot, Freron etc., potrivnic enciclope-diştilor. întreaga viață a servit confraților săi drept țintă a ironiilor.

[3] Freron-tatăl,(1719—1776) — publicist francez. Duşman înver şunat al gîndirii înaintate, îl atacă pe Voltaire şi pe enciclope-diŞți, sprijinit fiind de cercurile reacționare. Ambițios din fire, se înconjoară de mediocrități, spre a domina asupra lor. <Pînă la

urmă, însă, nu face decît să se compromită. In demascarea lui rreron, Voltaire a jucat un rol activ. Fiul său, cunoscut;sub nu mele de *Freron-îiul,* i-a urmat pilda.

* Abatele de la Porte (1713—1779) — publicist francez. K t ? vorba de *Trei secole ale literaturii franceze,* lucrarea a-"atelui Sabatier de Castres, în colaborare, după unii, cu Palissot « abatele Martin, apărută în anul 1772.

' odată în stare să scrii *Mahomet,* dar nici elogiul luj Maupeou [l]. Am fost, aşadar, şi mai sînt încă, necăjit din pricina mediocrității mele. Da, da. sînt mediocru şi necăjit. N-am ascultat niciodată cîntîndu-se uvertura *In-diile galante* -, n-am ascultat niciodată cîntîndu-se *Adln-cile abisuri din Tenara; Noapte, veşnică noapte,* fără să-mi spun cu durere în suflet : iată ceea ce tu nu vei putea face niciodată. Eram, deci, gelos pe unchiul meu şi dacă i s-ar "fi găsit la moarte cîteva bucăți frumoase pentru clavecin, rătăcite prin portofoliu, n-aş fi stat la îndoială între a rămîne eu şi a fi el.

EU : Dacă numai asta te mîhneşte, nu merită să-ți bați capul pentru atîta lucru.

EL : Nu-i nimic, o să-mi treacă.

Apoi începu să cînte din nou uvertura *Indiilor galante* şi aria *Adîncile abisuri* şi adăugă :

Ceva-ul acela dinăuntrul meu îmi spune : Rameau, cît de mult ai fi vrut să compui tu bucățile astea două : şi. dacă le-ai fi compus tu, ai mai fi făcut încă două : şi. cînd ai fi avut mai multe, te-ar fi jucat şi te-ar fi cîntat pretutindeni. Cînd ai fi mers, ai fi ținut fruntea sus, conştiința ta ți-ar fi dovedit ție însuți propriul tău merit, ceilalți te-ar fi arătat cu degetul şi-ar fi spus : El e cel ce a compus frumoasele gavote *(şi cînta gavotele).* Apoi, cu aerul unui om adînc mişcat, al cărui suflet se scaldă în bucurii şi ai cărui ochi sînt, din pricina a-ceasta, umezi, adăuga, frecîndu-şi mîinile : Ai fi avut o casă bună *(şi-i măsura întinderea cu brațele),* un pat bun *(şi se tolănea acolo, alene),* vinuri bune *(din care gusta plescâindu-şi limba de cerul gurii),* o trăsură bună *(şi ridica piciorul ca să se urce în ea),* femei frumoase *(pe care le şi lua de după gît, privindu-le voluptuos);* o sută de puşlamale ar fi

venit să mă tămîieze în toate zilele *(şi i se părea că-i şi vede în jurul lui ; îi vedea pe Pa-*

[1] *Mahomet* şi *Elogiul Iul Maupeou* — două lucrări ale lui Vol taire, în care scriitorul se situează pe poziții cu totul diferite, ceea ce relevă şi Rameau-nepotul. Tragedia *Mahomet* biciuieşte fanatismul religios ; Maupeou, pe care Voltaire 1-a elogiat, a fost prim-ministru al Franței, cunoscut ca zbir.

[2] Balet eroic în trei acte şi un prolog, cu muzică de Rameau-unchiul, reprezentat pentru prima dată în 1735.

T ă de mine fără să le pară rău ; eram micuțul lor Ra-
~-i nebunul lor Rameau, neobrăzatul, nepriceputul, le-
me^ul mîncăul, bufonul, nătîngul. Şi nu exista unul, prin-
n&* epitetele acestea, care să nu-mi fi adus un zîmbet, o
rnîn°îiere, o bătaie pe umăr, o palmă, o lovitură de pi-
v,r" la masă, oricare din ele îmi aducea o bucățică

ClO* î « rtn . . -i w w* •

bună care mi se arunca in farfurie ; iar aupa-masa, îmi aduceau o libertate pe care mi-o luam singur şi n-avea n;ci o importanță, fiindcă eu, unul, sînt un om fără importanță. Se face din mine, cu mine, în fața mea, tot ce vrei, fără ca să mă simt jignit. Şi ce de mai dărulețe îmi picau ! Dar, javră păcătoasă, cum mă ştii, am pierdut totul ' ȚŞ.rnjiglllllt tnt"[1], f"nrlp3 am ftyuț judecata sănă-^ toasâjrttată, o singură,.dată în.jviațăj&h ! Dacă mi se mai" întîmpîă~VTeoâ"ăîa!

EU : Dar despre^ ce e vorba ?

EL : Despre o prostie de neasemuit, de neî«țeles şi de neiertat.

EU : Care mai e şi prostia asta ?

EL : Rameau ! Rameau ! pentru asta te angajaseră ? E o neghiobie să ai un pic de bun-gust, un pic de inteligență, un pic de judecată ; Rameau, prietene, asta te va învăța minte să rămîi cum te-a făcut Dumnezeu şi cum te doreau protectorii tăi. Aşa, te-au luat de umeri, te-au condus la uşă şi ți-au

spus : „Secătură, şterge-o, şi să nu mai apari pe-aicij£j[a] uitați-vă la el, mi se pare că vrea să aibă bun-simt. şi judecată j" Şter'gg-gT'țnsuşîrî 'de-astei^ avem_$j_jjpjț ATpTecăf, muşcmcUPti Hegelele ; blestemata de limbă *ar" îi* trebuit să ți-o muşti mai întîi. Fiindcă nu te-ai gîndit la asta, iată-te în drum, fără un gologan, şi neştiind cum s-o scoți la capăt. Ți se dădea să mănînci după pofta inimii, ce mai ! Şi acum vei fi silit să mănînci resturile care se vînd prin hale ; aveai o locuință, Şi acum ai fi fericit dacă ți s-ar da iar podul tău ; dormeai bine, şi acum te aşteaptă paiele, între vizitiul domnului de Soubise [l] şi prietenul Robbe - ; în locul somnu-

[1] Grajdurile domnului de Soubise serveau ca adăpost cîtorva scriitori si artişti aflați în mizerie.

Robbe de Beauveset (născut la Vendome, în 1725) — poet submediocru, care a încercat, iară succes, aproape toate genuri^ literare.

rația îngreunată ; atunci, abia dacă se aude un fel de scîncet, uşor, pe cîtă vreme un financiar sforăie de du. duie toată casa, ba chiar toată strada. Dar ceea ce mă mîhneşte astăzi nu e faptul că sforăi şi dorm într-un mod meschin, ca un nefericit.

EU : Totuşi, e şi asta destul de trist.

EL : Ceea ce mi s-a întîmplat *e* şi mai trist încă.

EU : Dar ce ti s-a întîmplat ?

EL : Totdeauna ai ținut nițeluş la mine, fiindcă sînt un băiat bun, pe care în fond îl dispretuieşti. dar care te distrează...

EU : Nimic mai adevărat.

EL : De aceea, am să-ti povestesc.

înainte de a începe, el oftează adînc, îşi duce amîn-două palmele la frunte, apoi se linişteşte şi-mi spune :

Ştii că sînt un nepriceput, un prost, un nebun, un neobrăzat, un leneş, ceea ce noi, burgunzii, numim *o haimana patentată,* un potlogar, un mîncău...

EU : Ce mai panegiric !

EL : E în întregime adevărat ; trebuie să recunoşti, cu voia dumitale, că nu-i nici un cuvînt de prisos în el. Nu mă cunoaşte nimeni mai bine decît mă

cunosc eu ; şi încă nu spun tot.

EU : N-am să te contrazic de loc. fiindcă nu vreau să te supăr.

EL : Ei bine, îmi duceam zilele pe lîngă nişte oameni care mă plăceau tocmai fiindcă sînt înzestrat din belşug cu toate aceste însuşiri.

EU : Ciudat lucru ; crezusem pînă acum că oamenii îşi ascund însuşirile astea față de ei înşişi sau şi le iartă, şi că le disprețuiesc atunci cînd le văd la alții.

EL : Să şi le ascundă ? Oare pot s-o facă ? Nici nu te îndoi că Palissot, cînd e singur şi se gîndeşte la sine, îşi spune cu totul alte lucruri ; fii sigur că, atunci cînd se găseşte între patru ochi cu vreun coleg de-al lui, îşi mărturisesc deschis că nu sînt amîndoi decît nişte lichele nemaipomenite. Şi nici pomeneală să-şi disprețuiască însuşirile, atunci cînd le văd la alții ! Oamenii despre care vreau să-ți vorbesc ştiau să cîntărească mai bine lucrurile, şi firii mele îi mergea de minune pe lîngă ei ; mă țineau ca în vată ; mă sărbătoreau, nu se puteau lipsi o

Şi eu u cunosc, oarecum, bunătatea ; totuşi, să te umi-în fața unei maimuțe, să ceri îndurare la picioarele U mici paiațe, pe care o urmăresc fără răgaz fluieră-une, spectatorilor ! Eu, Rameau, fiul domnului Rameau, tur \ruі din Dijon, care-i un om cumsecade şi nu şi-a în-niciodată genunchii, înaintea nimănui ! Eu, Rameau, epotul celui numit marele Rameau, care pot fi văzut plimbîndu-mă țeapăn, şi cu brațele ridicate prin Palais-Royal de cînd domnul Carmontelle ' 1-a desenat încovoiat şi cu mîinile vîrîte sub pulpanele surtucului ! Eu, care am compus bucăți pentru clavecin, necîntate de nimeni, singurele bucăți care vor trece poate în posteritate şi vor fi cîntate ; eu ! eu... în sfîrşit !... Să mă duc ! Dar iată, domnule, îmi e cu neputință *(şi punîndu-si mina dreaptă pe piept, adăugă) :* Simt, aici, ceva care se împotriveşte şi-mi spune : Rameau, n-ai să faci una ca asta.rTrebuie să existe o oarecare demnitate, legată de natura "omului, pe care nimic n-O-poate, înăbuşi. Demnitatea asta. jjg. tre-zeşlefcâ din senin, da. iac-aşTTfiindcă sînt zile în...care nu mi-ar păsa de loc dacă aş fi cît de josnic vre£^în zilele acelea, aş fi în stare, pentru o para, să o pup în c... pe micuța Hus 2.

EU : Ehei ! prietene, dar ea e albă, e drăguță, dulce, dolofană, şi .la un asemenea act de umilință s-ar putea înjosi cîteodată chiar şi unul mai năzuros decît dumneata.

EL : Să ne înțelegem ; există pupatul în c... la propriu, şi pupatul în c... la figurat, întreabă-1 pe grăsunul de Bergier care o pupă în c... pe doamna de La Marc :!,

[1] Louis-Carrogis Carmontelle (1717—1806) — pictor, gravor şi scriitor francez ; a făcut portretul lui Rameau-unchiul, care se poate vedea şi astăzi la Cabinetul de stampe din Paris. , [2] Adelaîde-Louise-Pauline Hus — născută la Rennes în

. ~~. [a] .i[ucat] la Comedia Franceză - între anii 1753—1780 şi a murit în 1805. Era întreținuta lui Bertin, despre care se vorbeşte în text.

La Marcjk (ducesa de) — una dintre doamnele care s-au străduit cel mai mult să asigure reprezentarea piesei lui Palissot, *ilozofii.* Se înțelege lesne de ce Diderot îi pomeneşte numele în atare condiții... Cît despre Bergier. se presupune că ar fi vorba [Q]e teologul si academicianul Nicolas L. Bergier (1718—1790), duşman al iluminiştilor.

lui dulce şi tihnit pe care-1 aveai, de-acum înainte ai [s]g asculți cu o ureche nechezatul şi tropăitul cailor, iar cu cealaltă zgomotul de o mie de ori mai nesuferit al versurilor seci, aspre şi barbare. Nefericitule, nechibzuit şi [a]-pucat de-un milion de draci !

EU : Şi nu .vă puteți oare împăca ? Greşeala pe care ai făcut-o e chiar atît de gravă ? Dacă aş fi în locul dumi-tale, m-aş duce la oamenii aceia ; le eşti mai trebuitor decît crezi.

EL : Oh ! sînt sigur că acum, cînd nu-i mai fac să rîdă, se plictisesc cîineşte.

EU : Aşadar, m-aş duce să-i caut ; nu le-aş da răgaz să mă uite şi să se întoarcă spre vreo distracție mai cuviincioasă ; fiindcă nu se ştie ce se poate întîmpla k

EL : De aşa ceva nu mă tem ; n-o să se întîmple niciodată.

EU : Oricît ai fi de neîntrecut, un altul te-ar putea înlocui.

EL : Cu greu.

EU : Să zicem ; m-aş duce, totuşi, cu mutra asta deznădăjduită, cu ochii rătăciți, cu gulerul descheiat, cu părul vîlvoi, în starea tragică în care te găseşti. M-aş, arunca la picioarele divinității. Mi-aş lipi fata de tărînă şi, fără să mă ridic, i-aş spune cu voce stinsă şi suspinătoare : „Iartă-mă, doamnă ! iartă-mă ! Sînt un nemernic şi un mişel. A fost o clipă nenorocită, fiindcă ştiți .foarte bine că nu sînt făcut să am o judecată sănătoasă, şi vă făgăduiesc că nu voi avea niciodată, cît voi trăi".

Nostim e că, pe cînd îi țineam discursul acesta, el îi executa pantomima. Căzuse în genunchi ; îşi lipise obrazul de țarină, părea că ține în palme vîrful unui pantof, plîngea, suspina şi spunea : „Da, micuța mea regină, da, făgăduiesc, n-o să am cît voi trăi, cît voi trăi..." Apoi, ridicîndu-se în picioare, adăugă pe un ton serios şi chibzuit :

EL : Da, ai dreptate. Cred că aşa ar fi cel mai bine. Ea e bună ; domnul Vieillard ' spune că e atît de bună !

[1] Vieillard sau Vielard — fiul „directorului apelor" din Passy, flinant al actriței Hus.

__ Vorbe învechite, care n-au nici o noimă. ~^*1* Si duhovnicul meu ?

*j-rT să-1 fîîăî vezi, sau dacă tot o să-ți mai vină ' ~*ț*~ - te duci să-i povesteşti distracțiile dumitale, o să che S_{t}g $_{c}$îteva livre de zahăr şi de cafea.

te _J Nici nu~ ştii 'cit e de -neîngăduitor ; odată n-a vrut - mi ierte păcatele, fiindcă am cîntat Vino *în chilia mea.*

sa~_ ^$_{sta}$ din pricină că. fiu i-ai dat nimic ; dar cînd ai

sa __ Va să zică, v<5f4ivea dantele ?

Nj$_{c}$i vorbă, tot felul de dantele... şi cu cercei de diamante...

TO

Va să zică, voi avea cercei frumoşi, cu diamante ?

— Sigur.

—La fel cu ai marchizei care vine uneori să-şi cum pere mănuşi din dugheana noastră ?

—întocmai... Cînd vei apărea într-o trăsură frumoasă, cu cai suri-rotați, cu doi lachei grozavi, cu un negru mic şi cu alergătorul dinainte ; cînd vei apărea fardată, cu benghiuri, cu trenă lungă.

—La bal ?

—La bal, la Operă, la teatru... *(Inima îi tresaltă de pe acum, de bucurie... Tu te joci cu o hîrtiuță, pe care o ții între degete.)*

— Ce ai acolo ?

— Nimic.

—Ba mi se pare că ai ceva.

—Am un bilet.

—Pentru cine ?

—Pentru dumneata, dacă ai fi cît de cît curioasă.

—Curioasă ? sînt foarte curioasă, haide... *(ea citeşte)* O întîlnire ! E cu neputință.

cînd te duci la biserică... merge totdeauna cu mine/; dar dacă ar veni ei aici mai de dimineață, eu mă trezesc prima şi sînt la tejghea înaintea celorlalți...

El vine şi place ; iar într-o bună zi, pe înserat, micuța işpare, şi mie mi se numără cei două mii de scuzi care i se cuvin... Păi cum ! Adică să ai asemenea talente t]Sa<> It~ai ° bucată de pîine ? Nu ți-e ruşine, nenorociule ; îmi aminteam o serie de secături care nu-mi ajun-

si la propriu, şi la figurat ; *şi,* la ea, pe cinstea mea mi-ar displace şi propriul şi figuratul.

EU : Dacă nu-ti place calea pe care ți-o arăt, atun ai curajul să fii cerşetor.

EL : E nespus de greu să fii cerşetor, cînd există atîţj neghiobi înstăriți, pe

socoteala cărora se poate trăi. t apoi, sila de tine însuti este de nesuferit.

EU : Oare dumneata cunoşti simtimîntul acesta ?

EL : Dacă îl cunosc ! De cîte ori mi-am spus : Cuir.. Rameau, sînt zece mii de mese bune în Paris, cu cîte cincisprezece sau douăzeci de tacîmuri fiecare, şi printre toate aceste tacîmuri nu e nici unul pentru tine ! Există pungi pline, din care curge aur în dreapta şi-n stînga. şi ție nu-ti pică un gologan ! Atîtia deştepți mărunți şi fără talent, fără merite ; atîtia țipi lipsiți de farmec ; ştîtia intriganți, josnici sînt îmbrăcați ca lumea, şi tu să umbli gol ! Şi tu să fii atît de neghiob ? Oare nu ştii să linguşeşti, ca oricare altul ? N-ai putea să minți, să juri, să-t: calci jurămintele, să făgăduieşti, să-ti ții sau nu cuvîn-tul, ca oricare altul ? Oare tu n-ai putea să stai în patru labe, ca oricare altul ? N-ai putea să înlesneşti aventurile amoroase ale doamnei şi să duci biletele dulci domnului, ca oricare altul ? N-ai putea să-1 încurajezi pe tinerelul acela să-i vorbească domnişoarei şi s-o convingi pe domnişoară să-1 asculte, ca oricare altul ? Oare n-ai putea tu s-o faci să înțeleagă pe fiica vreunuia dintre burghezii noştri că e prost îmbrăcată, să-i arăți că nişte cercei frumoşi, un pic de roşu, cîteva dantele sau o rochie *ă la polonaise* i-ar veni de minune ? N-ai putea tu s-o convingi că picioruşele ei nu sînt făcute să umble pe jos ? Că există un tînăr domn, frumos şi bogat, cu veş-•mîntul gătit în fireturi de aur. cu o trăsură superbă. cu şase lachei tot unu şi unu ? N-ai putea tu să-i spui că tînărul acela a văzut-o trecînd, că a găsit-o încîntătoare, şi că de atunci nu mai bea, nu mai mănîncă, nu mai doarme şi-are să moară ?

— Dar ce-o să zică tăticu ?

— Ei, ei, tăticu ! la început o să se supere nițel.

— Şi mămica, ea care-mi spune întruna să fiu fată cuminte şfjtnă învață că nu există nimic de preț Pe lumea -asta, în afsră de^einste>' ^^~~=i-

am făc.ut-o cu gîndul să te mîhnesc. Am pus îmi >.<"-'. n~ arte cît am stat la oamenii aceia; gîn- ceva bam mai că n-aveam nevoie de nimic, dar absolut deşte-te n dădeau atîtea pentru micile mele de nimic , *i

plăWepu din nou să-şi lovească fruntea cu unul din mr i- să-şi muşte buzele, să-şi dea peste cap ochii ră- ^ *ti'* adăugind : De-acum s-a isprăvit ; am pus ceva deo- partV; timpul s-a scurs, şi ce aveam a sporit îrfcă pe-atîta. „ . >•*-

EU : Vrei să spui ca s-a pierdut .' ^ - -

EL : Nu, nu, a sporit. Te îmbogăţeşti cu fiecare clipă ; o zi mai puţin din viaţă, sau un ban mai mult e acelaşi lucru ; principalul e să te duci în tihnă, în fiecare seară, la privată : *O, stercus pretiosum ! '* Iată marele rezultat al vieţii, oricine ai fi. în ultima clipă, toţi sînt la fel de bogaţi : şi Samuel Bernard [2], care* după numeroase furturi, jafuri şi falimente, lasă în urma lui douăzeci şi şapte de milioane aur, ca şi Rameau, în urma căruia nu va rămîne nimic. Rameau căruia mila publică îi va face rost de giulgiu, ca să-1 înfăşoare. Mortul n-aude dangătele clopotelor. Degeaba răguşesc o sută de preoţi cîntînd pentru el, degeaba merge înainte şi în urma lui un şir de oameni cu făclii aprinse ; sufletul lui nu păşeşte lîngă maestrul de, ceremonie. A putrezi sub marmură ori a putrezi sub ţarină înseamnă tot a putrezi, şi nimic altceva. La ce-ţi foloseşte dacă ai în jurul coşciugului copii roşii, copii albaştri '-\ sau dacă n-ai pe nimeni ? Si apoi, ia uită-te la încheietura asta a mîinii : era ţeapănă ca naiba ; toate ^ cele zece degete păreau nişte beţe înfipte într-o palmă de lemn, iar tendoanele ei erau asemeni unor coarde vechi făcute din maţe mai uscate, mai ţepoase, mai

"GTMîădioase decît cele Pe care le foloseşte strungarul la ; dar mi ţi le-am chinuit atîta, mi ţi le-am frămîn-

—--. i-

' O, excrement .preţios ! (în limba latină în original.) * Samuel Bernard — bancher al regilor Ludovic al XIV-lea i Ludovif- ai xV-lea ; a murit in 1739, lăsînd în urma lui o a-ere^ evaluată la treizeci şi trei de milioane de franci.

ci. cppii roşii — orfani parizieni din azilul înfiinţat de Fran-c *i* m i53g gj purtînd costume roşii; copii albaştri — orfani în azilul Sfintei Treimi din Paris. Şi unii şi alţii erau folosiţi cortegiile funerare, ca purtători de făclii sau corişti.

geau nici pînă la călcîie măcar şi erau, totuşi, bani. Eu purtam un surtuc de lînă grosolană, în ce ei se înveleau în catifele ; se sprijineau în bastoar " cu măciulie de aur şi cu ciocul încovrigat, aveau Aristr telul şi Platonul[1] la deget. Şi cine erau, mă rog ? Njşti lăutari păcătoşi ; iar astăzi sînt boieri mari. Atunci sim țeam cum prind curaj, îmi simțeam sufletul înălțat, mintea ascuțită şi capabilă de orice ; dar, după cîte se part stările astea nu durează 'cine ştie cît, şi pînă în clipa d fată n-am izbutit să mă căpătuiesc. Orice s-ar spune, iat,, despre ce discut adeseori, de unul singur ; îmi poți para fraza vorbele după cum ai chef, numai să pricepi, pîru la urmă, că şi eu cunosc sila de mine-însumi, sau zbuciumul acesta al conştiinței care se naşte din zădărnicia darurilor pe care ni le-a împărțit cerul ; e cel mai cumplit dintre toate. Aproape că ar fi mai bine ca omul să nu se fi născut.

îl ascultam şi, pe măsură ce juca scena pezevenghiului şi a tinerei fete seduse, îmi simțeam sufletul frămîntat de două imbolduri potrivnice : nu ştiam dacă o să izbucnesc în rîs sau dacă o să mă las pradă mîniei care mă cuprindea. Sufeream ; de zeci de ori un hohot de rîs mi-a stăvilit mînia ; de zeci de ori mînia, stîr-nită în fundul inimii mele, s-a sfîrşit printr-un hohot de rîs. Mă uimise atîta agerime a mintii şi atîta josnicie, mă uimiseră ideile, rînd pe rînd juste şi false, perversitatea atît de deplină a sentimentelor, mîrşăvia desăvîr-şită şi sinceritatea atît de neobişnuită. El îmi observă fra-mîntarea şi mă întrebă : „Ce ai ?"

EU : Nimic.

EL : Pari tulburat.

EU : Chiar sînt.

EL : La urma urmei, ce mă sfătuieşti să fac ?

EU : Să schimbi vorba. Ah, nefericitule ! Cît de josnic te-ai născut sau ai ajuns !

EL : Nu te contrazic ; totuşi, n-aş vrea ca starea mea să te mişte prea mult ; dacă mi-am deschis inima în fata

[1] E vorba do inele, pe ale .căror pietre erau gravate figurile acestor filozofi antici.

asculta singur, beat de încîntare ; sînt sigur Ui:'rH.irileărăsunau şi în urechile lui, şi în ale mele ; aCOrPDunîndu-şi instrumentul sub brațul stîng. cu a-'' -mină în care îl ținea, şi lăsînd să-i alunece în jos dreaptă cu arcuşul, mă întrebă : „Ei bine, ce-ai

ie zis ?"

EU: Minunat ! ^ .

EL : Mi se pare că merge, suna aproape ca şi cele-

a *c[′* sa lăsă îndată pe vine, ca un muzician care s-ar aşeza la clavecin. ' EU : Te rog să te cruți şi să mă cruți...

EL : Nu, nu, acum că am pus mîna pe dumneata, ai să mă asculți. Ne-am nevoie de laude aduse fără să ştii pentru ce. După asta, ai să mă lauzi cu şi mai multă convingere, şi poate că am să capăt vreun elev.

EU : Cunosc atît de puțină lume, încît te osteneşti de pomană.

EL : Nu mă ostenesc niciodată.

Cînd am văzut că încerc zadarnic să-1 'cruț. căci sonata la vioară făcuse să-i curgă năduşelile, m-am hotărît să-1 las să cînte ; iată-1 stînd la clavecin, cu picioarele îndoite, cu capul ridicat spre tavan, unde s-ar fi spus că vedea o partitură ; iată-1 cîntînd, improvizînd, execu-tînd o bucată de Alberti[1] sau de Galuppi -, nu mai ştiu de care anume dintre amîndoi. Vocea îi zbura ca vîntul, iar degetele îi fluturau pe clape, cînd lăsînd discantul[3] ca să ia notele joase, cînd părăsind acompaniamentul ca să revină la discant. Pe chip i se iveau pasiunile, una după alta ; puteam deosebi dragostea, mînia, plăcerea, durerea ^ se simțeau nuanțele de *piano* şi *forte,* şi sînt sigur că cineva mai iscusit decît mine ar fi putut recunoaşte bucata pe care o cînta după ritm, după stil, după

lian. [1] Giuseppe Matteo Alberti (născut la 1685) — compozitor ita-

Baldasare Galuppi (1706—1785) — compozitor Venetian. E socotit întemeietor al operei-bufe.

vo °iscantul înseamnă : a) partea superioară a unei partituri ,,c'*f s_au instrumentale ; b) cea mai ridicată categorie de voci e pildă, sopranul, într-

un cor) sau de instrumente.

tat atîta, şi atîta le-am frînt... Tu nu vrei să te clintest- dar eu, mii de draci ! eu spun că te voi clinti, şi g,' va fi... ' *

Şi, spunînd acestea, îşi apucase cu mîna dreaptă de getele şi încheietura mîinii stingi şi le răsucea în sus. j jos; vîrfurile degetelor îi atingeau braţul, încheieturi] trosneau ; mă temeam ca oasele să nu sară de la lecui lor.

EU : Bagă de seamă, i-am spus, ai să te schilodeşti.

EL : N-ai grijă, sint' obişnuite ; de zece ani le-am tot schimbat forma ; în ciuda lor, ticăloasele au fost nevoite să se deprindă, să înveţe să se aşeze pe clape şi să zburde pe coarde ; aşa că acum merge, da, merge...

Spunînd acestea, el ia poziţia unui violonist, cîntă încetişor din gură un *allegro* de Locatelli [1], cu mîna dreaptă imită mişcarea arcuşului, în timp ce mîna stingă şi degetele par a i se plimba de-a lungul gîtului viorii ; dacă scoate un ton fals, se opreşte şi întinde sau slăbeşte coarda ; o ciupeşte apoi cu unghia, ca să vadă dacă a a-cordat-o exact : reia bucata de unde se oprise. Bate măsura cu piciorul, dă din cap, din mîini, din picioare, îşi mişcă palmele, se zvîrcoleşte tot. aţa cum i-am văzut fă-cînd uneori, la concertele religioase, pe Ferrari, pe Chia-bran[2] ori pe vreun alt virtuoz cuprins de aceleaşi con-vulsiuni, înfăţişîndu-mi imaginea aceleiaşi cazne şi cau-zîndu-mi aproape aceleaşi suferinţe ; căci nu e oare groaznic să vezi durere cumplită la cel ce vrea să-ti înfăţişeze plăcerea ? Lăsaţi să cadă o cortină între omul acesta şi mine, ca să nu-1 mai văd, dacă e vorba să-mi arate un nefericit pus la cazne. Cînd, printre zvîrcoliri şi strigăte, ajungea la un *tenuto,* una din acele părţi armonioase în care arcuşul se mişcă încetişor, pe mai multe coarde deodată, chipul lui părea cuprins de extaz, vocea i se

[1] Pietro Locatelli (1693—1764) — violonist şi compozitor ita lian, unul dintre primii reprezentanţi ai muzicii instrumentale dramatice"xcu caracter programatic. A locuit multî vreme la Paris.

[2] Ferrari Dominic (violonist) sau Louis (violonist), ca şi vi°~

lonistul piemontez Chiabran, au concertat pe la mijlocul secolul^[11], al XVIII-lea.

EL ' Si cînd Plecai de-acolo, băteai trotuarele.

EU : Nu zic ba.

EL • Dădeai lecții de matematica.

EU '• Fără să mă pricep de loc ; la asta voiai să a-nu-i aşa ?

EL : Exact.

EU • învățam eu însumi, invațindu-i pe alții, şi unora ie-a prins bine.

EL • Tot ce se poate ; numai ca, vezi, cu muzica nu e tot aşa cum e cu algebra sau cu geometria. Acum, cînd eşti cineva...

EU : Nu sînt chiar cineva.

EL : Cînd ai bani la ciorap...

EU : Nu prea am.

EL : îi pui fetei dumitale profesori.

EU : încă nu-i pun ; las educația în grija maică-si, fiindcă trebuie să ai linişte în casă.

EL : Linişte în casă ? Mii de draci ! N-ai linişte decît atunci cînd *eşti* slugă sau stăpîn, şi e bine să fii stăpîn... Am avut şi eu o nevastă... Dumnezeu să-i odihnească sufletul ; dar cînd îi venea cîteodată chef să deschidă pliscul, mă rățoiam la ea, începeam să tun şi să fulger, şi spuneam ca Dumnezeu : „Să se facă lumină", şi lumină se făcea. In felul ăsta, timp de patru ani n-am avut nici o ceartă. Cîți ani are fata dumitale ?

EU : Asta n-are a face.

EL : Cîți ani are fata dumitale ?

EU : La naiba ! Să lăsăm în pace copilul şi vîrsta lui, ți să ne întoarcem la profesorii pe care-i va avea.

EL -. Doamne ! N-am văzut de cînd sînt lighioane mai încăpățînate decît filozofii. Dacă v-aş ruga frumos, domnule filozof, nu s-ar putea să-mi spuneți cam ce vîrsta avea fiica domniei voastre ? *

EU : Să zicem că are opt ani.

EL ; Opt ani ! De patru ani trebuia să-i pui degetele | Pe clape.

~

Marie-Angelique Diderot, devenită mai apoi doamna de ^anc,eu], se născuse pe la sfîrsitul anului 1753, deci prin 1762 avea "" mai mult de opt ani.

expresia fetii lui şi după cele cîteva frînturi de care îi scăpau uneori. Dar lucrul cel mai ciudat era că ei dibuia din cînd în cînd, începea de la capăt, ca şi Cuni ar fi greşit şi se necăjea că nu mai ştie bucata Pe dinafară.

,,ln sfîrşit, îmi spuse el ridicîndu-se şi ştergîndu-t picăturile *de* sudoare care-i şiroiau de-a lungul obrajilor îți dai seama că ştim şi noi să plasăm un triton, o chinfc superfluă, şi că înlănțuirea dominantelor ne este foarte cunoscută. Pasajele enarmonice \' cu care scumpul meu unchi a făcut atîta vîlvă, nu sînt cine ştie ce mare lucru. şi ne descurcăm şi noi în ele."

EU : Ți-ai dat prea multă osteneală, ca să-mi arăți că eşti foarte priceput. Eu te-aş fi crezut pe cuvînt.

EL : Foarte priceput ? A, nu ! Cînd *e* vorba de meseria mea, pot spune că mă pricep oarecum, şi asta e mai mult decît trebuie, ori poate crezi că în țara noastră eşti dator să şi ştii cea *ce îi* înveți pe alții ?

EU : Nu mai mult decît să ştii ceea ce se învață.

EL : Asta e adevărat, pe toți dracii ! Ba încă foarte adevărat ! Ia spune, domnule filozof, spune cu mina pe conştiință, cinstit. Pe vremuri nu erai atît de procopsit ca acum, nu-i aşa ?

EU : Nici astăzi nu sînt prea procopsit.

EL : Dar nu mai umbli prin Luxembourg [2], vara... îți mai aduci aminte ?

EU : Să lăsăm asta ; că mi-aduc aminte.

EL : în redingotă cenuşie, de pluş...

EU : Da, da.

EL : Făcută ferfeniță într-o parte, cu dantelele de la mîneci sfîşiate şi cu ciorapi de lînă negri, cîrpiti pe dos cu ață albă.

EU : Bine, bine, fie cum spui.

EL : Ce făceai pe-atunci în aleea Suspinelor ?

EU : Mergeam destul de plouat.

[1] *Triton* (de la latinescul *tritonus* — trei tonuri) denumire dată unui interval absolut interzis în muzica veche. De asemenea, *chinta, superfluă, înlănțuirea dominantelor, pasajele enarmonice* sînt termeni tehnici folosiți în muzică.

[2] Pe atunci existau în grădina Luxembourg, din Paris, două alei de platani, numite *aleea Suspinelor şi aleea Filozofilor.*

EU : De ce nu ?

EL : Pentru că ar fi trebuit să-şi petreacă toată viata tudiindu-le. Trebuie să pătrunzi adînc în artă sau în ființă ca să ştii bine primele noțiuni. Lucrările clasice nu not fi înlocuite ca lumea decît de cei care au încărunțit t'-ăgînd la jug ; numai cunoscînd mijlocul şi sfîrşitul poți să limpezeşti negurile începutului ; întreabă-1 pe prietenul dumitale D'Alembert, corifeul ştiințelor matematice, dacă s-ar pricepe să predea primele noțiuni. Unchiul meu abia după treizeci sau patruzeci de ani de exercițiu a întrezărit primele licăriri ale teoriei muzicii.

EU : O, nebunule, căci eşti nebun de legat, strigai eu, cum se face că în capul tău scrîntit se găsesc idei atît de juste, învălmăşite cu atîtea țîcneli ?

EL : Naiba ştie cum ? Vin aşa, la întîmplare, şiră-mîn acolo. Oricum, atunci cînd nu ştii tot, nu ştii nimic cum trebuie ; habar n-ai unde duce un lucru, de unde vine altul, unde trebuiesc puse amîndouă ; care trebuie să aibă precădere, care e mai bine să urmeze. Se poate oare preda bine fără metodă ? Iar metoda cum ia naştere ? Iată, filozofule, pe mine, unul, mă bate gîndul că fizica va fi totdeauna o biată ştiință, o picătură luată cu vîrful unui ac dintr-un ocean uriaş, un grăunte desprins din crestele muntoase ale Alpilor ! Şi cauzele 'fenomenelor ? Intr-adevăr, ar fi mai bine să nu le cunoaştem de loc decît să le cunoaştem atît de puțin şi de prost ; şi tocmai la ideile astea ajunsesem, cînd am început să dau lecții de acompaniament. La ce te gîndeşti ?

EU : Mă gîndesc că tot ce mi-ai spus pare adevăr la prima vedere, dar e lipsit de trăinicie ; să lăsăm asta însă ; şi spui că ai dat lecții de

acompaniament şi de compoziție ?

EL : Da.

EU : Şi nu cunoşteai de loc, nici una, nici alta ?

EL : Nu, pe cinstea mea ; ba încă în privința asta ții stăteau şi mai rău decît mine : cei care îşi închipu-u că ştiu ceva. Eu, cel puțin, nu stricam nici mintea, Şi nici mîinile copiilor. Cînd treceau de la mine la un .rofesor bun nu erau nevoiți să se dezbere de nimic,

EU : Să zicem că n-am vrut să-i încarc programul cu un studiu care-i cere atîta vreme şi-i foloseşte foarte puțin.

EL : Şi cam ce-ai s-o înveți, dacă nu te superi?

EU : Dacă am să pot, ana,, s^o, învăț să judece drept ; e un lucru pe care îl ştiu puțini bărbați şi încă şi mai puține femei.

EL : Eh ! las-o să judece cît de aiurea o vrea, numai să fie frumoassL:y_eşelă şi cochetă.

EU": Fiindcă natura a fost vitregă cu ea,.-4îndu-i un trup plăpînd şi un suflet sensibil şi punînd-o în fata a-celoraşi necazuri ale vieții ca şi cum ar fi avut un trup zdravăn şi o inimă de piatră, am s-o învăț, dac-am să pot, săjejfacă.. f ață <2« emraj.

EL : Eh ! las-o să plîngă, să sufere, să facă mofturi, să se enerveze, ca toți ceilalți, numai să fie frumoasă, veselă şi cochetă. Şi cum kdică ? N-o înveți nici dansul ?

EU : O învăț doar atît cît îi trebuie ca să ştie să facă *ŞL*.reverență, să a;bă o ținută cuviincioasă, să, ştie să se prezinte în lume şi sa meargă frumos.

EL : Şi n-o înveți nici cîntul ? • EU : Atîta doar cît îi trebuie ca să pronunțe bine.

EL : Şi nici muzica ?

EU : Dacă aş găsi un profesor de armonie bun, i-aş încredința-o bucuros două ore pe zi, timp de un an sau doi, nu mai mult.

EL : Şi ce pui în locul obiectelor de bază pe care le suprimi ?

EU : Pun gramatică, mitologie, istorie, geografie, puțin desen şi multă morală.

EL : Ce uşor mi-ar fi să-ți dovedesc cît de nefolositoare^ sînt

ţoaţe__cungştinţele_ astea într-o lume ea *a* noastră ; şi nu numai nefolositoare ; periculoasejchijir ! Dar deocamdată mă mulţumesc cu o Tntreba'feT^nu cumva o să aibă nevoie de-un profesor, doi ?

EU : Fără îndoială.

EL : Aha ! iată-ne din nou aici. Şi speri că profesorii ăş'tia au să cunoască gramatica, mitologia, istoria, geografia şi morala, din care îi vor da lecţii ? Mofturi, maestre dragă, mofturi ; dacă ei ar şti din toate astea atîta cît să-i înveţe pe alţii, n-ar da lecţii de loc.

__ De ce cu atît mai *bine* ?

__ Fiindcă iar o să ne facă vreo năzbîtie ; de obicei, nare cu două săptămîni înainte de a le face...

Ce să-ţi niai spun ? Dădeam drumul cîtorva lucruri mai deocheate aduse de prin casele de unde fusesem, centru că noi toţi sîntem mari răspînditori de ştiri. Făceam pe nebunul, ei mă ascultau, rîdeau şi strigau : „Vai, cît e de încîntător". în răstimp, cartea domnişoarei fusese găsită sub un jilţ, unde o tîrîse, o morfolise şi o sfîsiase vreun dog tinerel sau vreo pisicută. Domnişoara se aşeza la clavecin, şi mai întîi făcea ea singură zgomot apoi mă apropiam şi eu de ea, după ce-i făceam maică-si un semn de aprobare.

Mama : Merge binişor ; n-ar fi nevoie decît să vrea ; dar nu vrea ; îi place mai mult să-şi piardă vremea pălăvrăgind, dichisindu-se, alergînd sau făcînd mai ştiu eu ce. Dumneata nici n-apuci bine să pleci, că ea şi închide cartea, ca să n-o mai deschidă decît atunci cînd vii din nou ; şi n-o dojeneşti de loc.

Fiindcă totuşi trebuia să facem ceva, îi luam mîinile domnişoarei şi i le aşezam altfel ; mă supăram, strigam : *Sol, sol, sol,* e un *sol,* domnişoară.

Mama : Nu mai ai ureche de loc, domnişoară ? Eu, care nu sînt la clavecin şi nici nu-ţi văd cartea, tot simt că trebuie un sol. Tare îţi mai necăjeşti profesorul ; nu pricep cum poate fi atît de răbdător ; nu reţii nimic din ce-ţi spune, nu faci măcar un pas înainte...

Atunci eu param puţin loviturile şi, clătinînd din cap, spuneam : „lertaţi-

mă, doamnă, iertați-mă ; ar putea merge mult mai bine dacă domnişoara ar vrea, dacă ar studia puțin, dar şi aşa merge binişor".

Mama : Dac-aş fi în locul dumitale, aş ține-o un an la aceeaşi bucată.

• ~ ? ' n-aveți nici o grijă ; n-o să treacă mai departe Pina cînd n-o să cînte bucata asta fără nici o greutate ; Ş[1] n-o să dureze atît de mult cît credeți.

— Domnule Rameau, o măguleşti. Eşti prea bun. spus acum e singurul lucru pe care-1 va reține din

tîe, şi mi-1 va repeta ori de cîte ori va avea prilejul...

9ra trecea, şcolărița îmi dădea bănuții cu o mişcare grațioasă a mîinii şi cu o reverență pe care o învățase

fiindcă nu-i învățasem nimic, şi cu asta le economiseam şi timpul, şi banii.

EU : Dar cum făceai ?

EL : Aşa cum fac toți. Soseam şi mă trînteam pe un scaun. „Ce vreme păcătoasă ! Cît e de obositor să umbli !" Apoi flecăream despre ultimele noutăți : Doamna Le-mierre [1] trebuia să joace un rol de vestală într-o operă nouă ; dar *e* însărcinată pentru a doua oară ; nu ştiu cine o va înlocui. Domnişoara Arnould [2] 1-a părăsit pe micul ei conte ; se spune că e în vorbă cu Bertin[3]. Cu toate astea, micuțul conte a găsit porțelanul domnului de Montamy [4]. La ultimul concert dat de amatori, era o italiancă despre care pot spune că avea o voce de înger. E cineva Preville ăsta, trebuie să-1 vedeți în *Mercur galant*J; scena cu ghicitoarea e de neprețuit ; biata Dumesnil[6] nu mai ştie nici ce face, nici ce spune... „Hai, domnişoară, luați-vă cartea."

Şi pe tînd domnişoara, care nu se grăbeşte de loc, îşi caută cartea pe care nu ştie unde a pus-o. mai cheamă şi servitoarea şi o ceartă, iar eu vorbesc mai departe : „La Clairon [7] e cu adevărat de neînțeles. Se vorbeşte despre un măritiş cum nu se poate mai caraghios : acela al domnişoarei... cum o cheamă ?... fetişcana aceea pe care... o întreținea, căreia i-a făcut vreo doi-trei copii ; aceea care fusese întreținută de atîția alții."

— Vai? Rameau, vorbeşti prostii ! E cu neputință.

— Nu vorbesc de loc prostii ; se spune chiar că s-a şi

măritat. Se aude c-ar fi murit Voltaire ; cu atît raai bine.

[1] Faimoasă cîntăreață din acele timpuri.

[2] Madeleine-Sophie Arnould (1740—1802) — celebră cîntăreață de operă.

[3] Bertin d'Antilly — demnitar din acea vreme.

[4] Arclais de Montamy (mort în 1765), de ale cărui cercetări asupra culorilor pentru pictura de porțelan Diderot s-a interesat îndeaproape. Contele de Lauraguais a publicat şi el, în 1766, o lucrare privind porțelanurile.

[5] *Mercur galant* sau *Comedia fără titlu* de Bourdault, deşi scrisă în secolul al XVII-lea (1683), a fost reluată în 1753. Acto rul Preville (Pierre-Louis-Dubus, 1721—1799) juca în ea cinci ro luri diferite.

[0] E vorba de actrița Dumesnil Marie-Frangoise-Marchant (1714—1803).

[7] Faimoasă actriță din acele timpuri.

EL : Şi regele, ministrul, financiarul, magistratul, mi-i: tarul scriitorul, avocatul, procurorul, bancherul, mese-asul 'profesorul de cînt, profesorul de dans sînt oameni foarte cumsecade, cu toate că purtarea lor se depărtează în multe privințe de conştiința generală şi e plină de idio-tisme morale. Cu cit orînduirea e mai veche, cu atît sînt mai multe idiotisme în ea ; cu cît vremurile sînt mai nefericite, cu atît se înmulțesc idiotismele. Cît prețuieşte omul, atît prețuieşte meseria, şi reciproc ; pînă la urmă, cît prețuieşte meseria, atîta prețuieşte şi omul. Deci trebuie să te străduieşti pe cît poți să-ți faci prețuită meseria.

EU : Ce pricep eu din toate frazele astea încurcate e faptul că puține meserii sînt făcute cinstit, sau că există puțini oameni cinstiți în meseriile lor.

EL : Bun ! să zicem că nu există de loc ; în schimb, însă, există puțini potlogari care să lucreze în afara meseriei lor ; şi totul ar merge binişor, dacă n-ar mai exista şi vreo cîțiva oameni aşa-numiți sîrguincioşi, punctuali, îndeplinindu-şi cu strictețe datoria, riguroşi sau, ceea ce e cam totuna, nescoțîndu-şi nasul din meseria lor, fă-cînd-o de dimineață pînă seara şi

nefăcînd nimic altceva. Ăştia sînt singurii care se umplu de bani şi sînt stimați.

EU : Ținînd seama cu strictețe de idiotisme.

EL : Aşa e ; văd că m-ai înțeles. Ei bine, un idiotism comun tuturor oamenilor, fiindcă există lucruri comune tuturor țărilor, tuturor timpurilor, după cum există şi neghiobii comune ; un idiotism comun, aşadar, este acela de a avea cît mai mulți clienți ; iar o neghiobie comună este să crezi că e mai iscusit cine are mai mult. Iată două excepții de la conştiința generală în fața cărora trebuie sa te pleci. Ele n-au nimic în sine, sînt aşa, ca un fel de credit, dar au preț din pricina opiniei celorlalți. S-a spus ca faima bună face *mai mult decît punga plină ;* şi, cu toate astea, cine are faimă bună n-are de loc punga plină, a chiar văd că în zilele noastre cine are punga plină are Şi faimă. Pe cît poți, e bine să ai şi punga plină, şi faimă ; iată care-mi e scopul cînd mă fac prețuit prin ceea ce urnneata numeşti vicleşuguri murdare. Predau lecții, şi le Predau bine : iată regula generală ; las să se creadă că

de la profesorul de dans ; iar eu îi puneam în buzunar în timp ce mama spunea : „Foarte bine, domnişoară • dacă Javillier [1] ar fi pe-aici, te-ar aplauda..." Mai flecă-ream apoi o clipă, după cum se cuvine ; apoi dispăream şi iată ceea ce se numea o lecție de acompaniament.

EU : Şi astăzi e oare altfel ?

EL : La naiba ! Cred şi eu că e altfel ; sosesc ; *sînt* grav ; mă grăbesc să-mi scot manşonul, deschid clavecinul, încerc clapele. Sînt mereu grăbit ; dacă sînt lăsat să aştept cît de puțin, țip de parcă mi-ar fura banii ; peste o oră trebuie să fiu la cutare, peste două ore la doamna ducesă cutare ; sînt aşteptat la masă de o frumoasă marchiză, iar la plecarea de-acolo trebuie să merg la un concert, la domnul baron de Bagge[2], în strada Neuve-des-Petits-Champs.

EU : Şi în tot acest timp nu eşti aşteptat nicăieri. Nu-i aşa ?

EL : Aşa e.

EU : Atunci ce rost au vicleşugurile astea murdare ?

EL : Murdare ? De ce mă rog ? Sînt lucruri obişnuite fn meseria mea ; nu mă înjosesc de loc făcînd ceea ce face toată lumea. Nu le-am inventat eu, şi ar fi ciudat şi stîngaci din partea mea, dacă nu m-aş conforma lor. Nici vorbă,

ştiu că dacă o să le supui unor principii generale, ale nu ştiu cărei morale, pe care toți o au pe buze, dar nimeni n-o pune în practică, o să scoți că albul e negru şi negrul e alb ; dar, domnule filozof, există o conştiință generală, aşa cum există O gramatică generală, şi apoi mai sînt şi excepții în fiecare limbă, pe care voi, savanții, le numiți... asta... cum le numiți ?

EU : Idiotisme.

EL : Exact. Ei bine, fiecare meserie îşi are excepțiile ei de la conştiința generală, excepții pe care le-aş numi bucuros idiotisme ale meseriei.

EU : înțeleg, Fontenelle vorbeşte bine, scrie bine, cu toate că în stilul lui mişună idotismele franțuzeşti.

[1]Jacques-Letarig Javillier — faimos dansator al Operei, maestru de dans la curtea regelui Franței.

[2]După cum arată Goethe, baronul de Bagge a fost un aristocrat german sau brabanson, mare amator de muzică şi organizator al multor concerte bune în locuința sa din Paris.

prusinată lichea care s-a născut vreodată. Abia atunci m- as aduce aminte de cîte m-au făcut să sufăr şi le-aş -toarce cu vîrf şi îndesat toate ticăloşiile, îmi place să noruncesc şi aş porunci, îmi place să fiu lăudat şi aş fi l udat Aş lua pe socoteala mea toată trupa villerno-riană * şi i-aş spune, aşa cum mi s-a spus şi mie : „Hai, secăturilor, distrați-mă", şi m-ar distra ; „să-mi fie bîrfiti oamenii cumsecade", şi-ar fi bîrfiți, dacă ar mai exista ; şi apoi am avea fetişcane, şi ne-am tutui cînd am fi beți ; ne-am îmbăta, ne-am spune năzdrăvănii, am avea tot felul de toane şi de vicii, şi'ar fi cît se poate de plăcut. Am dovedi că Voltaire n-are pic de geniu, că Puffon [2], veşnic scrobit şi plin de ifose, nu-i decît un retor cu stil umflat ; că Montesquieu nu-i decît un scriitor abil ; 1-am surghiuni pe d'Alembert în matematicile lui. I-am învăța minte pe toți catonaşii [3] de teapa dumitale, care ne disprețuiesc din invidie, cărora modestia le serveşte drepj: mantie a orgoliului, iar cumpătarea drept lege a sărăciei. Şi muzica ? Abia atunci am face muzică.

EU : După clemna întrebuințare pe care ai da-o averii dumitale, văd ce

păcat e că nu eşti decît un calic. Ai trăi într-un mod cu totul onorabil pentru specia omenească, folositor pentru concetățenii dumitale şi glorios pentru dumneata însuți.

EL : Mi se pare că mă cam iei peste picior. Domnule filozof, nu ştii cu cine ai de-a face ; nu-ți dai seama că în clipa de față sînt reprezentantul celor mai de seamă oa meni din oraş şi de la curte. Fie că bogătaşii noştri de toate soiurile şi-au spus în sinea lor ceea ce ți-am măr turisit eu, fie că nu şi-au spus, adevărul e că, dacă aş fi în locul lor, aş duce o viață leită cu aceea pe care o duc ei. -Rău ajy_jnauns__yjDi.ăşJ _

_ e aceeaşi pe.njru. toți. Ciudată nălucire ! Feri-
cirea- voastră ipcjesipuBe-o—earerare înclinare romantică,

^ Rameau se referă la fermierul-general Villemorien.

- Georges Buffon (1707—1788) — naturalist francez, unul din precursorii evoluționismului în biologie. Autor al *Istoriei naturale ª Analelor* în 36 de volume.

m t" H" sensu' de Personaje jalnice. Denumirea e ironică, forată de la numele faimosului orator, om politic si scriitor roman Marcus Porcius Cato.

am de dat mai multe lecții decît încap într-o zi : idiotismul.

EU : Şi spui că predai bine lecțiile ?

EL : Da, nu prea rău, binişor. Basul fundamental[l] aj scumpului meu unchi a simplificat destul lucrurile. Pe vremuri furam banul elevului meu, da, i-1 furam, nici vorbă ; astăzi îl cîştig, cel puțin tot aşa cum îl şi ceilalți.

EU : Şi n-aveai remuşcări cînd furai ?

EL : Oh ! N-aveam remuşcări ! Se spune că atunci cînd un hoț îl fură pe altul, diavolul rîde. Părinții erau plini de bani cîştigați numai Dumnezeu ştie cum ; erau curteni, financiari, mari negustori, bancheri, oameni de afaceri ; eu, împreună cu mulți alții, pe care îi foloseau ca şi pe mine, îi ajutam să dea banii înapoi, toate speciile se mănîncă una pe alta ; în societate, .stările se sfîşie

una..pe -alta* Ne facem dreptate unii altora, fără că legea să se amestece. Pe vremuri actrița Deschamps, iar acum actrița Guimard îl răzbună pe prinț în dauna financiarului, iar modista, giuvaergiul, ta-pițerul, lenjereasa, escrocul, camerista, bucătarul, curela-rul îl răzbună pe financiar în dauna actriței Deschamps. In vîrtejul acesta, doar nătîngul sau trîndavul pot fi jigniți fără să fi supărat pe nimeni, şi e foarte bine aşa. De unde se poate vedea că excepțiile de la conştiința generală sau, după cum le-am numit, idiotismele morale, despre care se face atîta zarvă sub denumirea de *potlogării,* nu sînt nimic, şi că la urma urmei nu-i nevoie decît să ştii să vezi cum trebuie.

EU : în privința asta, eşti de admirat.

EL : Şi-apoi, nu uita mizeria : vocea conştiinței şi a onoarei nu prea se aud cînd îți chiorăie mațele. E de ajuns să-ți spun, că dacă mă voi îmbogăți vreodată, voi fi silit să dau înapoi ce-am luat, şi că sînt hotărît s-o fac în toate felurile posibile : prin mese, joc, vin, femei.

EU : Mă tem doar că n-ai să te îmbogățeşti niciodată.

EL : Aşa bănuiesc şi eu.

EU : Şi dacă s-ar întîmpla, totuşi ce-ai face ?

EL : As face ca toți golanii îmbogățiți ; aş fi cea mai

[1] Numele unui element din sistemul armonic al lui RameaU-

EL • Orice ai face, cînd eşti bogat nu-ti poți pierde

ar dacă se ruinează ?

EL • Cu atît mai rău pentru ei.

EU; Mă gîndesc că, dacă îți cruți osteneala de-a vechea asupra purtării soției, copiilor şi servitorilor, ar f °d°stul de lesne să nu-ti mai pese nici de afacerile

dumitale. . - , . , v .

EL : Iartă-ma, dar uneori e greu sa dai de bani, aşa " că în privința afacerilor e mai cuminte să fii prevăzător.

EU : Iar de soție o să ai puțină grijă ?

EL : Ba n-o să am de loc, dacă nu te superi. Cred că metoda cea mai bună

pe care o poți avea față de scumpa jumătate este s-o laşi-să facă ce vrea. După părerea dumitale, n-ar, fi ioarte-.p1ăfi.ută aocietatea^daca fi£.c.aje „şi-sr ve,dea-4e-4F€aba lui „?

EU : De ce nu ? Niciodată seara nu mi se pare mai frumoasă decît atunci cînd sînt mulțumit de felul cum mi-am petrecut dimineața.

EL : Şi mie la fel.

EU : Doar trîndăvia în care sînt cufundați îi face pe cei sus-puşi să fie atît de năzuroşi cînd e vorba de distracții.

EL: Să nu crezi asta; se frămîntă şi ei destul.

EU: Nu se odihnesc niciodată, fiindcă nu se ostenesc niciodată.

EL : Să nu crezi una ca asta ; sînt frînți de oboseală totdeauna.

EU ; Pentru ei, plăcerea nu-i niciodată o nevoie, ci o afacere.

EL : Cu atît mai bine ; nevoia înseamnă bătaie de cap. EU : Cei sus-puşi nu cruță nimic. Sufletul le este toropit de plictiseală, în mijlocul belşugului lor copleşitor, cel care le-ar răpi viața le-ar face un bine ; şi asta Pentru că nu ştiu să-i ceară fericirii decît partea care se oceşte cel mai repede. Să nu-ți închipui cumva că eu disprețuiesc plăcerile simțurilor ; am un cer al gurii căruia ^ Place grozav o mîncare fină sau un vin desfătător ; inimă şi ochi şi-mi place să privesc o femeie fru-°asa, îmi place să-i simt în palmă tăria şi rotunjimea

Pe care noi n-o avem, un suflet deosebit, un gust aparte Ciudățenia asta o împodobiți cu numele de virtute şi }j spuneți filozofie ; dar te întreb : oare virtutea şi filozofia sînt făcute pentru toată lumea ? Le are şi le păstrează cine poate, închipuieşte-ți universul înțelept şi filozof ; recunoaşte că ar fi al naibii de trist. Aşa că, trăiască filozofia, trăiască înțelepciunea lui Solomon : să bei vi nuri bune, să te îmbuibi cu mîncăruri alese, să te tăvă leşti peste femei frumoase, să-ți odihneşti oasele pe pa turi moi ; în afară de asta, restul nu-i decît deşertăciune. EU ; Cum ! dar să-ți aperi pâî35T7] ~~~~

EL : țBe^ertăciune. Patrianu există : de la un capăt la

^ altul al lumii, nu văcTcTecît tirani şi robi.

EU : yăr'sâ^-ți slujeşti prietenii *1...*

EL : Deşertăciune ! Are cineva prieteni ? Şi dacă ar avea, trebuie neapărat să faci din ei nişte nerecunoscători ? Uită-te bine în jurul tău şi-ai să vezi că la asta

duc aproape întotdeauna serviciile făcute prietenilor» J

cung§iinta_e-_un_4ug, şi orice jug e făcut ca să fie scu

turat. "~ ..... ~~ ..... "~~ .....

EU : Dar să. ai o funcție în societate şi să-ți îndeplineşti înSaîoririle ?...

EL : Deşertăciune ! Ce contează dacă ai sau n-ai o funcție ? Totul e să fii bogat, fiindcă o funcție n-o iei decît pentru a te îmbogăți. Să-ți îndeplineşti îndatoririle ; şi la ce ajungi ? la gelozie, la nelinişte, la persecuție. Oare îndeplinindu-ți datoriile devii cineva ? Să linguşeşti, 'pe toți dracii ! Să linguşeşti, să te ții după granguri ; să le studiezi gusturile, să le satisfaci toanele, să le slugăreşti viciile, să le aprobi nedreptățile : iată secretul.

EU : Dar să veghezi la educația copiilor tăi ?

EL : Deşertăciune ! Asta e treaba învățătorului.

EU : Dar dacă învățătorul e pătruns de principiile du-mitale şi nu-şi vede de treabă, cine o pățeşte ?

EL : Pe legea mea că n-o is-o pățesc eu ; poate că într-o bună zi o s-o pățească soțul fiicei mele sau soția fiului meu.

EU : Dar dacă şi unul şi celălalt se aruncă în brațele desfrîului şi ale viciilor ?

EL : Asta-i ceva obişnuit pentru ei.

EU : Şi dacă-şi pierd onoarea ?

L

ţintă să fii nefericit, cînd ai săvîrşit fapte de felul care ţi-am povestit-o.

iată un goi de fericire netulburata cu care mi-ar

r- ffr să mă deprind, fiindcă arareori o întîlneşti. Aşadar după socoteala dumitale, a_r trebui să fim oameni

cumsecade ? . „ » . . . . . ,

EU • Nici vorbă, daca vrei sa fu tencit.

EL • Şi, cu toate astea, văd nenumăraţi oameni cumsecade care nu sînt de loc fericiţi şi nenumăraţi oameni fericiţi care nu sînt de loc cumsecade.

EU : Ţi se pare.

EL : Şi oare nu mă întreb unde o să mănînc diseară numai pentru că am avut o clipă judecata sănătoasă şi pentru că am fost sincer ?

EU : O. nu ! ci fiindcă n-ai fost mereu aşa, fiindcă n-ai simţit din vreme că, mai întîi de toate, trebuie să-ţi cauţi mijloacele de trai nelegate de slugărnicie.

EL : Legate sau nelegate, ale mele sînt măcar cele mai comode.

EU : Şi cele mai nesigure şi mai puţin cinstite.

EL : Dar se potrivesc cel mai bine firii mele de trîntor, de neghiob şi de secătură.

EU : Nu te contrazic.

EL : Şi fiindcă pot să-mi cîştig fericirea prin vicii înnăscute, dobîndite fără muncă, păstrate fără sforţări, potrivite cu moravurile naţiei mele, pe placul celor ce mă ocrotesc şi mai asemănătoare cu micile lor nevoi personale decît virtuţile care i-ar stingheri acuzîndu-i d^ dimineaţă pînă seara, ar fi ciudat să încep să mă fră-mînt_ ca un suflet blestemat, să mă schimonosesc, şi să mă fac altul decît sînt. Ar fi ciudat să plămădesc o fire care-mi e străină ; ar fi ciudat să-mi caut însuşiri — hai sa zicem demne de toată stima, ca să nu mai lungim vorba — însuşiri a căror dobîndire şi punere în practică m-ar costa mult de tot şi nu m-ar duce la nimic, ba poate chiar la mai rău decît nimic, făcînd de batjocură bogătaşii Pe lîngă care cerşetorii de teapa mea încearcă să trăiască. Virtutea e lăudată, dar în schimb e urîtă, şi fugi de ea, fiindcă te îngheaţă cu răceala ei, iar în lumea asta e bme să trăieşti mai la căldură. Şi-.apoi aş deveni morocănos ; de ce-ţi în-chipui oare că vezi, adeseori, cum cei

sinului, să-mi apăs gura pe buzele ei, să-i sorb voluptă„ tea din priviri, să-mi dau sufletul în brațele ei. Cîteodată nu-mi displace de loc să trag un chef cu prietenii mej ba chiar cîte unul mai zgomotos ; dar n-am să-ți ascund că-mi face infinit mai multă plăcere să-i ajut pe nefericiți, să termin o treabă spinoasă, să dau un sfat salvator şi să citesc o carte frumoasă, să mă plimb cu un bărbat sau cu o femeie care-mi sînt dragi, să-mi petrec cîte va ore pline de învățăminte lîngă copiii mei, să scriu o pagină bună, să-mi îndeplinesc îndatoririle slujbei, să-i spun iubitei mele cîteva cuvinte duioase şi dulci, care s-o facă să mă cuprindă în brațe. Cunosc o faptă pe care mi-ar fi plăcut s-o fi săvîrşit eu, chiar dacă ar fi trebuit să dau în schimb tot ce am ; *Mahomet e* o operă măreață, dar mi-ar fi plăcut şi mai mult să reabilitez amintirea familiei Galas[1]. Unul dintre cunoscuții, mei pribegise în Cartagina ; era mezinul familiei, într-o țară în care există obiceiul ca întreaga avere să treacă în mîinile celui mai mare dintre frați. Acolo, află că fratele său mai mare, un copil răsfățat, după ce-şi jefuise cu uşurință tatăl şi mama de tot ce aveau, îi alungase din castelul lor. Bieții bătrîni abia-şi tîrau zilele în sărăcie, într-un orăşel din provincie. Ce face atunci mezinul, pentru părinții care se purtaseră cu el atît de aspru, încît îl siliseră să-şi încerce norocul departe ? Le trimite ajutoare, se grăbeşte să-şi pună la punct treburile, se întoarce bogat, îşi readuce tatăl şi mama în vechea lor locuință, îşi mărită surorile. Ah ! dragă Rameau, el socotea clipele acelea drept cele mai fericite din viața lui ; îmi vorbea despre ele cu lacrimi în ochi ; şi eu, pove.stindu-ți, simt cum mi se tulbură sufletul de bucurie şi cum plăcerea îmi îneacă glasul.

EL : Eşti o ființă cu totul ciudată.

EU : Şi dumneata eşti o fiinţă vrednică de plîns, dacă nu poţi pricepe că unii îşi înfruntă soarta, şi că e cu

[1] Diderot se referă la Jean Calas din Toulouse, care, învinovăţit de fanatici că şi-ar fi ucis fiul, a fost omorît (tras) pe roată, strigîndu-şi nevinovăţia. Ceea ce urmează i s-a întîmplat însă scoţianului Hoope, pe care Diderot 1-a cunoscut prin anul 1759 în casa baronului d'Holbach, după cum reiese din scrisorile către domnişoara Volland.

să-i amintească, noaptea şi ziua, scenele *portarul Şartrszilor* [1] sau poziţiile Aretinului [2] ? Ce ^otvprp cu ea atunci ? Ce gîndeşte camerista cînd se

SP pt:tlt:t-c ^^* ƒ ^ ^ ^

"., Jo«te şi dă fuga numai m cămaşa ca sa-şi ajute sta-[1]. na"Tcare se prăpădeşte ? Justino, du-te şi te culcă din nou ; stăpîna, în delirul ei, nu te cheamă pe tine.

Iar prietenul Rameau, dacă s-ar apuca într-o bună zi să arate dispreţ pentru bogăţie, pentru femei, pentru traiul bun, pentru trîndăvie ; dacă s-ar apuca/ să facă pe virtuosul, ce-ar fi atunci ? Un ipocrit. Rameau trebuie să fie ceea ce este, adică un tîlhar fericit printre tîlharii bogaţi, şi nu un fanfaron al virtuţii, ori un virtuos silit să-şi ronţăie ,coaja de pîine singur sau printre calici. Şi-apoi, ca să-ţi vorbesq. deschis, nu mă împac de fel cu fericirea durnitale netulburată, nici cu aceea a cîtorva visători de teapa durnitale.

EU : Văd, dragul meu, că nici n-o cunoşti, şi-nici nu pari făcut s-o înţelegi.

EL : Pe naiba ! Cu-atît mai bine ; poate că m-ar face să crap de foame, de plictiseală şi de remuşcare.

EU : După toate astea, singurul sfat pe care ţi-1 pot da este să te întorci

cît mai grabnic în casa din care ai fost alungat fiindcă n-ai ştiut să te porți cu destulă dibăcie.

EL : Şi să fac ceea ce dumneata nu dezaprobi la propriu, iar mie îmi cam face scîrbă la figurat.

EU : Asta e părerea mea.

EL : Fără nici o legătură cu metafora care-mi displace în clipa de față, dar nu-mi va displace de loc altă dată.

EU : Ce mai ciudățenie !

EL : Nu-i nimic ciudat în asta ; vreau cu adevărat să nu mîrsav, dar fără să mă silească nimeni. Vreau să-mi înjosesc demnitatea... Rîzi ?

* Lucrare literară pornografică, apărută pe la 1744, atribuită iui J. Ch. Gerwaise de Latouche.

• Pietro Aretino (1491—1566) — umanist italian din epoca renaşterii, scriitor, autor de tragedii şi comedii, vestit prin satilele sale necruțătoare împotriva papilor şi a monarhilor, pentru care a fost supranumit „biciul regilor". Adeseori, însă, şi-a folo-Şu talentul pentru a şantaja pe bogătaşi. Diderot se referă aici ia o lucrare imorală a lui Aretino.

cucernici sînt aspri, supărăcioşi şi neprietenoşi ? Fiindcă şi-au luat în spinare o sarcină care nu li se potriveşte ; ei suferă, şi cînd suferi îi faci şi pe alții să sufere ; un a-semenea lucru nu-mi convine nici mie, nici ocrotitorilor mei ; trebuie să fiu vesel, să ştiu să mă plec, să fiu glumeț, bufon, caraghios. Virtutea se cere respectată, iar respectul e stînjenitor ; virtutea se cere admirată, şi nu e prea distractiv să tot admiri. Eu am de-a face cu oameni care se plictisesc, şi trebuie să-i fac să rîdă. Iar pentru că numai caraghiosul şi nebunul fac oamenii să rîdă, trebuie să fiu caraghios şi nebun, şi dacă natura nu m-ar fi făcut aşa, cel mai simplu lucru ar fi să par că sînt. Din fericire, nu-i nevoie să mă prefac ; există şi aşa destui prefăcuți, de toate soiurile, chiar dacă nu-i mai punem la socoteală pe cei ce se prefac față de ei înşişi. Cavalerul ăsta de La Morliere *, care-şi pune pălăria pe sprinceană, umblă cu

nasul în vînt, se uită peste umăr la trecători, îşi bălăngăne cîtămai spada la şold şi are totdeauna o înjurătură la îndemînă pentru cel fără spadă, cavalerul de La Morliere, care pare că sfidează pe oricine, ce face el de fapt ? Tot ce poate ca să se convingă pe sine însuşi că e îndrăzneț, dar e un laş. Dă-i un bobîrnac peste nas, şi-1 va primi cu blîndețe. Vrei să-1 faci să-şi moaie glasul ? Strigă la el, arată-i bastonul şi dă-i un picior între buci. Mirîndu-se singur de laşitatea lui, o să tei întrebe cine ți-a spus că e laş, de unde ştiai ? El însuşi, cu o clipă mai înainte, habar n-avea de asta ; o îndelungă şi obişnuită maimuțăreală **tf** curajului îl făcuse să se -creadă brav ; -făcuse atîtea Etrîmbături, încît începuse şi el să le creadă. / Dar femeia asta, care-şi chinuieşte trupul prin pos-/turi, vizitează închisorile, ia parte la toate adunările de ' binefacere, merge cu ochii în jos şi n-ar îndrăzni să pri-» vească nici un bărbat în față, femeia asta care se fereşte mereu să nu-i ademenească cineva simțurile ? Oare tot ce face îi împiedică inima să ardă, suspinele să-i umfle pieptul, sîngele să i se aprindă, dorințele s-o frămînte

[1] Charles-Jacques-Louis-Auguste Rochette, La-Morliere (1701— 1785) — scriitor francez, autor al lucrării *Angola,* destul de prețuită la vremea ei. La Morliere a fost însă un mare intrigant în lumea teatrelor şi un faimos desfrînat.

s , hotărăşte, ăsta hotărăşte mereu şi fără putință de l seara dimineața, la spălat, la masă, la cafenea, la • la teatru, la cină, în pat, şi, Dumnezeu să mă ierte, [3°C]'d că pînă' şi în brațele amantei. Hotărîrile luate în brațele amantei nu le-am auzit, dar de celelalte sînt sătul pînă în gît... Trist, întunecat şi neînduplecat ca destinul, aşa e patronul nostru.

în fața lui stă o mironosița care-şi da aere. Te-ai putea hotărî să-i spui că e drăguță, fiindcă mai este încă, deşi are ici-colo, pe obraz, cîteva plăgi şi nu mai are mult pînă să ajungă la proporțiile doamnei de Bouvillon [1]. îmi plac cărnurile, cînd sînt frumoase ; dar ce-i prea mult nu-i bun, iar mişcarea e atît de esențială materiei ! *Item*[2], e mai rea, mai îngîmfață şi mai proastă decît o gîscă. *Item,* face pe deşteaptă. Item, trebuie s-o convingi că o crezi grozav de deşteaptă. *Item,* habar n-are de nimic, dar dă şi ea decizii. *Item,* trebuie să

aplauzi deciziile şi cu mîinile şi cu picioarele, să sări în sus de bucurie, să te înfiori de admirație : „Vai ce frumos, ce delicat, ce bine ați vorbit ! Cu cîtă sensibilitate şi finețe ! Ce părere originală! De unde iau femeile toate astea ? Fără să le fi învățat cineva, numai aşa, din instinct şi din inteligența lor înnăscută ! Asta-i minune curată. Şi apoi să ni se mai spună că experiența, studiul, gîndirea, educația sînt bune la ceva !..." Şi alte multe asemenea prostii şi plînsete de bucurie ; să te ploconeşti de zeci de ori pe zi, cu un genunchi îndoit, cu piciorul celălalt tras înapoi, cu brațele întinse spre zeiță, căutîndu-i dorința în ochi, cu privirea ațintită la buzele ei, aşteptîndu-i porunca şi pornind ca o săgeată. Cine s-ar putea supune unui asemenea rol, dacă nu nefericitul care găseşte acolo, de două sau de trei ori pe săptămînă, cu ce să-şi potolească necazurile mațelor ! Ce să mai spun de alții, ca Palissot, Fre-rpn, Ppinsineții, Baculard [3], care au cu ce să-şi țină zilele Şi a căror josnicie nu poate fi scuzată prin chiorăiturile unui stomac bolnav ? __ EU : Nu te-aş fi crezut niciodată atît de prețios.

J Personaj gras şi îndesat din *Romanul comic* al lui Scarron. T In plus, între altele (lat.).

; Baculard d'Arnaud sau Darnaud-Baculard (1718—1805) — scrntor submediocru, prieten cu Poinsinet.

EU : Da, demnitatea dumitale mă face să rîd.

EL : Fiecare şi-o are pe a lui. Eu aş vrea s-o uit pe j mea, dar de bună voie şi nu la porunca altuia. Oare trebuie să mi se spună : tîrăşte-te, şi eu să fiu silit să m^ tîrăsc ? Tîrîtul e mersul viermelui şi al meu ; şi unul ş: altul ne îndeletnicim cu el cînd sîntem lăsați în pace, dai ne ridicăm atunci cînd sîntem călcați pe coadă ; am fost călcat pe coadă şi mă voi ridica... Şi apoi, habar n-ai ce sat fără cîini e acolo, închipuie-ți un personaj melancolic şi posac, ros de nevricale, cu halatul înfăşurat de două ori în jurul trupului, un personaj căruia îi e silă de el însuşi şi de toate ; pe care abia îl poți face să zîmbească spărgîndu-ți țeasta şi mintea în o sută de chipuri ; un personaj care se uită cu răceală atît la schimonoselile hazlii ale obrazului meu, cît şi la cele, şi mai hazlii încă, ale minții mele. Căci, fie vorba între noi, Moş Crăciunul despre care

vorbesc, benedictinul ăsta josnic, atît de renumit pentru maimuțărelile lui, cu toate succesele pe care le are la curte, fără să mă laud nici pe mine, nici pe el, nu-i decît o paiață de lemn în comparație cu mine. Degeaba mă frămînt ca să ating măreția nebunilor, nimic nu mă ajută. O să rîdă ? N-o să rîdă ? Iată ce sînt forțat să mă întreb în mijlocul strîmbăturilor, şi poți să-ți dai seama în ce măsură neliniştea asta dăunează talentului meu. Ipohondrul, cu țeasta înfundată într-o scufă de noapte care îi acoperă ochii, pare un idol neclintit. Parcă i s-ar fi legat un fir de bărbie, şi-apoi firul ar fi fost coborît pînă sub jilț. Aştepți să se tragă de fir, şi nu se trage, sau dacă se întîmplă să i se caşte fălcile idolului, atunci el nu face decît să rostească vreo vorbă care să te mîhnească pînă în fundul inimii, o vorbă care să-ți arate că nici nu te-a luat măcar în seamă şi că te-ai maimuțărit de pomană. Odată rostită vorba asta (drept răspuns la vreo întrebare pe care i-ai pus-o cu patru zile mai înainte), resortul mastoidal se destinde, şi fălcile se închid.

Spunînd acestea, începu să-şi imite omul. Se aşezase pe un scaun ; ținea capul țeapăn, avea pălăria trasă pe ochi şi pleoapele pe jumătate închise ; brațele îi atîrnau în jos ; îşi mişca fălcile asemeni unui automat, zicînd : „Da, da, aveți dreptate, domnişoară, e nevoie de finețe".

chii Şi de-a rămîne uluit, ca şi cum aş

ascultă ch?e ndu se din ceruri o voce

n -

°°- Ieste Nu ştiu dacă îți dai seama de r>ea

nimeni în executarea ei. Ia priveşte, priveşte.

EU : E într-adevâr nemaipomenită.

EL • Crezi că există o minte de femeie, cît de cît în-

' f umurată, care să-i reziste ? - • • , , . • ,

EU : Nu ; sînt nevoit sa recunosc ca ai dus foarte departe talentul de-a face pe nebunul şi de-a te înjosi.

EL : N-au decît să facă orice, toți, oricîti or fi, şi n-au să mă întreacă niciodată ; Palissot, de pildă, cel mai tare dintre ei, n-o să fie niciodată decît un învățăcel pe lîngă mine. Dar dacă la început rolul ăsta te distrează şi dacă

simți o oarecare plăcere să-ți rîzi în sinea ta de neghiobia celor pe care îi amețeşti, pînă la urmă el nu mai face nici două parale : şi-apoi după ce-1 joci de cîteva ori, eşti silit să te repeți ; fiindcă inteligența şi arta îşi au şi ele limitele lor ; numai Dumnezeu şi cîteva rare genii îşi lărgesc orizontul, pe măsură ce merg mai departe. Poate că unul dintre ăştia e Bouret [1] : face nişte isprăvi care îmi dau pînă şi mie, da, mie însumi, idei grozave. Cd{eîiişul, *cartea marii fericiri, făcliile* de pe drumul Versailles-ului sînt fapte care mă copleşesc şi mă u-milesc ; cînd le auzi, nu-ți mai vine să te-apuci de nimic. EU : Nu înțeleg despre ce cățeluş vorbeşti. EL : Pe ce lume trăieşti ? Chiar serios nu ştii cum a făcut omul ăsta nemaipomenit ca să-şi deprindă cățelușul să nu mai țină la el şi să se gudure la ministrul justiției, căruia îi plăcea javra ? EU : Mărturisesc că nu ştiu.

EL : Cu atît mai bine. E unul din cele mai frumoase lucruri care se pot imagina ; a uimit toată Europa, şi n-a existat măcar un curtean să nu-1 pizmuiască. Dumneata, care ai o minte ageră, curn ai fi făcut ? Ține seama de faptul că ciudățenia veşmîntului ministerial speria cățelușul şi că javra îl iubea pe Bouret ; mai ține seama că acesta n-avea decît opt zile la îndemînă ca să înlăture

Financiar bogat, cu mare trecere la curtea Franței. La moartea lui Ludovic al XV-lea, a dat faliment şi după' aceea, ajuns în mizerie, s-a sinucis.

EL: Nici nu sînt. La început mă uitam cum fac cei-lalți, făceam şi eu la fel ca ei, ba poate ceva mai bine chiar, pentru că sînt mai neruşinat din fire, mai bun măscărici, mai flămînd şi am plămîni mai zdraveni. Se pare că sînt urmaş direct al vestitului Stentor [l].

Şi ca să-mi arate ce bojoci grozavi are, începu să tuşească cu atîta putere, încît zbîrnîiau geamurile cafenelei, din care pricină jucătorii de şah îşi uitară pentru o clipă de jocul lor.

EU : Şi la ce foloseşte un asemenea talent ?

EL : Nu ghiceşti ?

EU : Nu ; sînt cam mărginit.

EL : închipuieşte-ti că a început sfada şi că nu sînt încă sigur de victorie ; atunci mă ridic şi spun cu un glas răsunător : „Aşa e, cum zice domnişoara... asta înseamnă să judeci ! Nici unul din cei care fac pe deştepții în saloanele noastre n-ar putea-o egala. Ceea ce spune e genial". Dar nu trebuie să aprobi întotdeauna în a-celaşi fel ; ar fi monoton, ar suna fals, ar deveni insipid. Ca să scapi de- asemenea lucru e nevoie de chibzuială şi de inventivitate ; trebuie să ştii să-ti pregăteşti şi să plasezi la timp tonurile majore şi definitive, să prinzi pri- • lejul Fî momentul potrivit. Cînd, de pildă, sentimentele sînt împărțite, cînd discuția a ajuns la punctul culminant, cînd nu se mai înțeleg şi vorbesc toți odată, trebuie să te aşezi undeva, deoparte, în colțul camerei cel mai depărtat de cîmpul de luptă, să-ți pregăteşti explozia printr-o tăcere îndelungată şi să pici în mijlocul conversațiilor pe neaşteptate, ca o bombă *Comminges*[2] ; în arta asta sînt neîntrecut. Dar sînt şi mai uimitor în contrara ei : îmi am tonulețele mele pe care le întovărăşesc cu zîmbete şi cu nenumărate mutre aprobatoare ; atunci, aprob cu nasul, cu gura, cu fruntea, cu ochii ; am o uşurință de-a mă ploconi, un fel al meu de a-mi muia spinarea, de-a ridica sau de-a coborî din umeri, un fel de a-mi întinde degetele, de a-mi înclina capul, de-a în-

[1] Ostaş grec, erou al războiului troian, dotat cu o voce gro zav de puternică. La această ultimă însuşire se referă aici Rameau.

[2] Bombă de asediu, numită astfel după numele inventatoru lui ei, de Comminges.

model oamenii de felul acesta, te simți descura-iei drept ^^ ^.^ dg tine *ț,nsufa* şj te plictiseşti. Masca !

•iat ' ^Mi aş fi dat un deget, numai să-mi fi trăsnit mie Maf rao ceva asemănător.

EU Dar dumneata, cu înflăcărarea pentru minună-f'l astea şi cu fertilitatea genială pe care o ai, oare n-ai inventat nimic ?

EL : Ba să mă ierți ; ia, de pildă, felul de a admira, despre care ți-am vorbit şi în care dai o anumită poziție spinării : îl socotesc invenția mea, deşi

poate fi contestat de unii invidioşi. i.Sînt convins că a fost folosit şi mai înainte; dar cine şi-a dat seama cît e de bun ca să-ti poți rîde pe ascuns de vreun neobrăzat pe care te prefaci că-1 admiri ? Am apoi peste o sută de metode ca să izbuteşti să seduci o fată, sub nasul maică-si, fără ca bă-trîna să bage măcar de seamă, ba chiar făcînd-o complice. De-abia îmi începusem cariera, cînd m-au şi dezgustat toate metodele vulgare folosite pentru strecurarea bilețelelor dulci ; acum am zece mijloace ca să fac să-mi fie smulse, şi, printre mijloacele astea, îndrăznesc să mă laud că sînt unele noi. Am talent mai ales cînd e vorba să încurajez vreun bărbat sfios ; i-am dus la izbîndă pe unii care erau şi neghiobi, şi sluți. Dacă toate astea ar fi scrise, cred că mi s-ar recunoaşte oleacă de geniu.

EU : Ți-ar face o cinste neobişnuită.

EL : Cred şi eu.

EU : în locul dumitale, le-aş aşterne pe hîrtie. Ar fi păcat să se piardă.

EL : Aşa e, dar habar n-ai ce puțin caz fac eu de metodă şi de învățăminte luate de-a gata. Cine simte nevoia de a le avea scrise n-o să ajungă niciodată departe ; geniile citesc puțin, fac multe şi se formează de la sine. Uită-te la Cezar, la Turenne [J], la Vauban [2], la mar-

[1] Henri de la Tour d'Auvergne Turenne (1611—1675) — ma reşal al Franței.

[2] Sebastien le Prestre de Vauban (1633—1707) — inginer şi economist francez ; a deschis căi noi în arta militară a timpu lui său, în special în ceea ce priveşte construirea fortărețelor. In anul 1703 a primit titlul de mareşal, dar, criticînd sistemul de im pozite al Franței, a căzut în dizgrație, iar lucrările economice !-au fost arse şi distruse.

piedicile. Trebuie să cunoşti toate datele problemei ; doar aşa ai să înțelegi cum trebuie meritul dezlegării ei. Hai, spune !

EU : Ce să spun ? Mărturisesc că, în astfel de împrejurări, cele mai uşoare piedici mă stingheresc.

EL : Atunci ascultă (şi spunîndu-mi asta mă bătu uşurel pe umăr, fiindcă e prietenos de felul lui), ascultă şi] admiră. Bouret îşi face o mască, asemănătoare cu obrazul ministrului ; împrumută, cu ajutorul unui valet, u-riaşa lui robă ; îşi pune masca pe faţă ; îmbracă roba. îşi cheamă cîinele, îl mîngîie, îi dă un covrig ; apoi, schim-bîndu-şi pe neaşteptate găteala, nu mai e ministrul justiţiei, ci Bouret care îşi cheamă cîinele şi-1 biciuieşte, în mai puţin de două sau trei exerciţii de felul ăsta, făcute de dimineaţă pînă seara, cîinele se deprinde să fugă de Bouret fermierul-general şi să alerge după Bouret mi-, nistrul de justiţie. Dar sînt prea bun ; dumneata eşti un profan care n-ar merita să cunoască minunile înfăptuite) sub ochii lui.

EU : Totuşi, te rog să-mi vorbeşti şi despre *carte,* **şi|** despre *iâcliiJ*.

EL : Nu, nu. întreabă-1 pe mutu ! Poate-o să-ţi spună l el; şi foloseşte împrejurarea care ne-a adus faţă-n f aţă, | ca să afli lucruri neştiute de nimeni pe lume.

EU : Adevărat.

EL :-<3ă împrumuţi roba şi peruca ministrului — de perucă uitasem să-ţi spun — să împrumuţi roba şi peruca ministrului justiţiei ! Să-ţi faci o mască după chipul şi asemănarea lui ! Masca asta, mai ales, mă înnebuneşte. Iată pentru ce se bucură Bouret de cel mai înalt respect ; iată pentru ce are milioane. Sînt unii, decoraţi cu crucea 'f Sfîntului Ludovic, care n-au nici cu ce să-şi cumpere pîine; aşa că la ce bun să alergi după cruci şi să te speteşti, cînd poţi duce un trai tihnit, răsplătit totde auna cum se cuvine? Asta *se* cheamă a lucra în stil mare. Cînd

[1] In timpul unei vizite pe domeniile lui Bouret, regele Franţei primi un in-folio, intitulat : *Adevărata fericire.* Deschizîndu-I, văzu scris pe fiecare filă : „Regele a venit la Bouret". Cît despre isprava cu făcliile, se spunea că în timpul unei călătorii a regelui, pentru a-1 linguşi, Bouret îi aşează în cale, din douăzeci în douăzeci de paşi, cîte un om purtînd o torţă aprinsă.

• Nenorocirea e că împieliţatul ăsta de temperată pitit înăuntru şi nu vrea să dea la iveală nici o 'măcar ; dar eu, cel care îţi vorbesc, ştiu, ştiu bine - a "are temperament. Şi dacă nu chiar temperament, of rri în oricе caz ceva

asemănător. S-o vezi numai cînd [S] aoucă toanele, cum se poartă cu valeții, cum cîrpeşte cameristele, ce mai picioare le trage în părțile moi pentru cea mai mică abatere de la respectul cuvenit. E un dră-cuşor, ți-o spun eu, un drăcuşor plin de temperament şi de demnitate... Oh, .te-ai zăpăcit, nu-i aşa ?

EU : îți spun drept că nu-mi dau seama dacă buna-credință sau răutatea te face să vorbeşti astfel. Eu sînt un biet naiv ; fii bun şi lasă-ți arta deoparte, vorbeşte-mi mai de-a dreptul.

EL : Cam aşa îi vorbim noi micuței Hus despre Dan-geville şi despre Clairon, arnestecînd pe ici, pe colo, cî-teva cuvinte care te-ar face să bănuieşti adevărul. Admit să mă iei drept o secătură, însă nu drept un prost, şi numai un prost sau un nebun din dragoste ar putea să spună cu seriozitate asemenea obrăznicii.

EU : Dar cum te poți hotărî să le spui ?

EL : Asta nu se face dintr-o dată, ci încetul cu încetul. *Ingenii largitor venter* [1].

EU : Cumplită trebuie să fie foamea care te îmboldeşte.

EL : Se prea poate ; totuşi, oricît de tari ți s-ar părea cuvintele, crede-mă că oamenii cărora li se adresează sînt mai obişnuiți să le asculte decît sîntem noi să le dăm drumul.

EU : Şi mai există pe-acolo vreunul care să îndrăznească să fie de aceeaşi părere cu dumneata ?

EL : Ce vrei să spui cînd vorbeşti de vreunul ? Asta e doar părerea şi limbajul tuturor.

EU : Acela dintre voi care nu e o mare secătură trebuie să fie un mare dobitoc.

EL : Dobitoci printre noi ? îți jur că nu găseşti decît unul singur, şi anume gazda care ne prăznuieşte ca să fie dusă de naş.

[1] Pîntecul dăruitor de talent (lat).

chiza de Tencin *, la fratele ei, cardinalul -, şi la secretarul acestuia, abatele Trublet. Şi Bouret ? Cine i-a dat lecții lui Bouret ? Nimeni ; pe oamenii ăştia

mari îi formează natura. Crezi că ai să găseşti scrisă undeva povestea cîinelui şi a măştii ?

EU : Dar cînd n-ai ce face, cînd chinurile pîntecului gol sau osteneala pîntecului încărcat îți alungă somnul...

EL : Am să mă mai gîndesc. E mai bine să scrii lucruri mari decît să faci nimicuri. Atunci ti se înaltă sufletul, imaginația ți se încălzeşte, ți se înflăcărează şi creşte ; nu ți se îngustează peste măsură, aşa cum se întîmplă cînd e vorba să te miri în fața micuței Hus de aplauzele pe care un public tîmpit se încăpățînează să le risipească pentru sclifosită de Dangeville[3], care joacă fără pic de gust, se mişcă pe scenă aproape încovoiată, ba mai are încă şi prefăcătoria de-a se uita în ochii celui cu care vorbeşte, jucînd cu subînțelesuri şi luîndu-şi propriile schimonoseli drept finețe, iar tropăiala drept grație ; sau despre afectata de Clairon, care *e* mai uscată, mai scrobită, mai artificială şi mai bățoasă decît îți poți închipui. Iar imbecilii de spectatori bat din palme pînă nu mai pot, fără să-şi dea seama că dumneata, micuță Hus, eşti un mănunchi de grații (e adevărat că mănunchiul se earn îngroaşă, dar ce-are a face ?), că ai cea mai frumoasă piele, cei mai frumoşi ochi, cea mai frumoasă guriță, cam puțină simțire, ce e drept, şi un mers nu tocmai sprinten, dar nici atît de greoi pe cît se spune, în schimb,- cînd e vorba de temperament, nu-i nici una care să te întreacă.

EU : Şi toate astea le spui în batjocură, sau ca pe nişte adevăruri ?

[1] Claudine-Alexandrine Guerin, marchiză de Tencin (1681—1749). Salonul ei a fost frecventat de numeroşi scriitori din secolul al XVUI-lea, printre care Fontenelle şi Marivaux. După cum se vede, Diderot îi adresează cuvinte de laudă.

[2] Cardinalul Pierre Guerin de Tencin (1679—1758) — a fost ministru, mai ales datorită influenței surorii sale, după cîte se spu nea. La retragerea din viața politică, se pare că şi-a pierdut mințile.

[3] Numele de scenă al familiei Botot. Claude Charles Botot (1655—1743) — actor la Comedia Franceză, ca şi fiul Charles Etienne Botot (1707—1787) şi fiica sa, Marie-Anne Botot (1714—1796), despre care e vorba în text si care a debutat pe scenă la vîrsta de opt ani. A jucat un rol important în piesa lui Palissot *Filozofii.*

7 *ii mărinimoşi**; adunăm toți muzicanții rău famați, *f* autorii care nu mai sînt citiți, toate actrițele fluie-^te toți actorii huiduiți, o ceată întreagă de bieți mofluzi, de paraziți neghiobi, în fruntea cărora am cinstea ₛa rnâ aflu eu, ca şef viteaz al unei armate nu prea cutezătoare. Cînd vin pentru prima oară, eu îi îndemn să mănînce, eu cer de băut pentru ei, atît de neînsemnați sînt ! Se găsesc printre ei cîțiva tineri zdrențăroşi care nu ştiu cu ce să înceapă, dar au înfățişare plăcută ; restul nu sînt decît nişte ticăloşi, buni doar să linguşească patronul şi să-1 adoarmă, ca să culeagă de la patroană ce-a mai rămas în urma lui. Părem veseli ; dar de fapt sîntem cu toții amărîți şi grozav de flămînzi. Nici lupii nu sînt mai hămesiți, nici tigrii nu sînt mai cumpliți decît noi. înghițim ca lupii la vreme de iarnă, cînd troienele acoperă zile de-a rîndul pămîntul ; sfîşiem, ca tigrii, tot ce şi-a făcut un drum în viață. Cîteodată gaşca lui Bertin se adună cu a lui Monsauge - şi cu a lui Villemo-rien şi atunci e mare tămbălău în menajerie. Nu s-a mai pomenit nicicînd atîtea jivine triste, arțăgoase, vătămătoare şi întărîtate, strînse laolaltă. Şi n-ai s-auzi altceva decît numele lui Buffon, al lui Duclos, al lui Montesquieu, al lui Rousseau, Voltaire, D' Alembert sau Diderot, şi numai Dumnezeu ştie de ce epitete sînt însoțite, N.Uri._i:e^. cunoaştem nimănui inteligența, dacă nu-i tot atît de neghiob ca noi. Acolo am conceput planul comediei Fiîozo-*filor ;* scena cu cel care bate toba în sat am făcut-o eu, inspirîndu-mă din *Teologia pe mîna femeilor*[3]. N-ai fost cruțat de ea nici dumneata, şi nici nimeni altul.

[1] *Orfelina* sau *Falşii mărinimoşi* — comedie scrisă în 1752 de către Antoine Bret (1717—1792), autor mediocru si editor la fel de mediocru al operelor lui Moliere. *Falşii mărinimoşi* a fost re trasă după cinci reprezentații, „pentru a fi corectată", şi n-a mai fost reluată.

[2] D. Ph. Thiroux de Monsauge, care în unele copii ale manu scrisului lui Diderot e numit Mesenge, a fost ginerele lui Bouret, ca şi Villemorien, şi afacerist, amator de muzică şi spectacole, ca şi socrul şi cumnatul său.

[3] *Femeia doctor* sau *Teologia pe mîna femeilor,* comedie în cinci acte de părintele Bougeant, îndreptată împotriva janseniştilor, nu pare să li fost reprezentată, dar a fost tipărită în 1731.

EU : Dar cum se poate lăsa dusă de nas în mod atît de grosolan ? La urma urmei, superioritatea talentelor Dangevillei şi a Claironei nu mai poate fi pusă la îndoială.

EL : Minciuna care măguleşte se înghite dintr-o sor- ;; bitură, iar adevărul care amărăşte se bea picătură cu picătură. Şi apoi, părem atît de convinşi, atît de sinceri !

EU : Trebuie totuşi să fi greşit vreodată față de principiile artei ăsteia şi să fi scăpat, din nebăgare de seamă, vreunul din adevărurile amare care jignesc ; fiindcă, în ciuda rolului ticălos, mîrşav, josnic, groaznic, pe care-1 joci, cred că, de fapt, ai un suflet simțitor.

EL : Da' de unde. Să mă ia naiba dacă, de fapt, ştiu cum sînt. Mai întotdeauna drumul gîndurilor mele e neted ca-n palmă ; la mine, cum s-ar zice, ce e-n guşă şi-n căpuşă. Nu spun niciodată neadevăruri, cînd am cît de cît interes să fiu sincer, şi nu sînt niciodată sincer, cînd am cît de cît interes să mint. Spun lucrurilor aşa cum îmi vin ; dacă sînt mintos, cu atît mai bine ; dacă torn la obrăznicii, nu se ține seama. Vorbesc fără pic de fereală. Nu m-am gîndit în viața mea, nici înainte de-a vorbi, nici cînd vorbesc, nici după ce-am vorbit ; aşa că nu jignesc pe nimeni.

EU : Şi totuşi ți s-a întîmplat să-i jigneşti pe oamenii de treabă care te întrețineau şi-ți arătau atîta bunăvoință.

EL : Ce să-i faci ? A fost o nenorocire, un ceas rău, cum vine cîteodată în viață. Fericire fără sfîrşit nu există ; prea o duceam bine, şi nu putea să mai dureze mult. După cum ştii, tagma noastră este cea mai numeroasă şi mai bine aleasă. E o şcoală de omenie, reînnoirea ospitalității antice : îi culegem pe toți poeții care cad ; pe Palissot 1-am luat după ce a scris *Zara* [t], pe Bret după

[1] E vorba de *Zara* (1751), tragedie pe care, deşi publicul a primit-o cu

bunăvoință, Palissot a retras-o după a treia reprezentație, pretinzînd, mai tîrziu, că actorii au jucat altă piesă decît aceea pe care le-o dăduse.

el însuşi, cu cîteva cînturi din poemul care e- tem§ 0 cunoaşte cum nu se poate mai bine [1]. său, a cărui ^^ versurile) dar îmi place să-1 ascult Nu pot sa ai zjce că_i apucat, în jurul lui toți strigă cîPd rf?ja' 'p0et !..." Fie vorba între noi însă, poezia lui •decît un talmeş-balmeş alcătuit din toate soiurile "u"1 *aomote* nedesluşite, e încîlceala sălbatică a limbii Io- ctitorilor turnului Babei. _

Mai vine citeodata pe-acolo şi un nerod cu o înfățişare ştearsă şi nătîngă, dar deştept ca un diavol şi viclean ca o maimuță bătrînă. E una din mutrele care parcă-ți cer batjocura şi bobîrnacele, una din mutrele lăsate de Dumnezeu spre îndreptarea celor ce judecă după înfățişare şi cărora oglinda ar fi trebuit să le arate că e tot atît de uşor să fii deştept şi să pari neghiob, pe cît e de uşor să fii neghiob şi să te ascunzi sub o înfățişare isteață. Ştii că e destul de obişnuită laşitatea de a jertfi un naiv pentru a-i distra pe ceilalți ; față de omul nostru, laşitatea aceasta se comite întotdeauna. E o cursă pe care o întindem noilor veniți şi aproape nici unul nu scapă fără să cadă în ea...

Mă uimea cîteodată justețea observațiilor nebunului de Rameau asupra oamenilor şi caracterelor, şi i-am mărturisit-o.

EL : Ştii, îmi răspunse, şi de la puşlamale te alegi cu ceva, şi chiar desfrînarea te poate învăța destule ; îți pierz'i nevinovăția, dar o dată cu ea scapi şi de prejudecăți ; printre ticăloşi, unde viciul se arată fără mască, înveți să-1 cunoşti ; şi apoi, am şi citit puțin.

EU : Ce-ai citit ?

EL : Am citit, citesc şi recitesc întruna cărțile lui Teofrast, La Bruyere şi Moliere.

EU : Sînt cărți cum nu se poate mai bune.

EL : Ba chiar mai bune decît s-ar crede ; dar cine ştie oare să le citească ?

EU : Toată lumea ; fiecare după mintea lui.

EL : Eu cred că aproape nimeni nu ştie să le citească. Ai putea să-mi spui ce se caută în ele ?

[1] Povestirile lui Robbe, apărute în două mici volumaşe, nu sint numai cinice, ci de-a dreptul pornografice. Cît despre „tema" poemului, ea era sifilisul, boala de care suferea poetul.

EU : Cu atît mai bine ! Poate mi s-a făcut mai multă cinste decît merit. M-aş simți înjosit dacă bîrfitorii atîtor oameni pricepuți şi cinstiți s-ar gîndit să mă vorbească de bine.

EL : Sîntem mulți, şi fiecare trebuie să-şi dea obolul ; după sacrificarea vitelor mari, le jertfim şi pe celelalte.

EU : Scump vă mai costă pîinea, dacă pentru a o do-bîndi ocăriți ştiința şi virtutea !

EL : Ți-am mai spus că sîntem oameni de nimic ; înjurăm toată lumea şi nu mîhnim pe nimeni. Cîteodată îi avem printre noi pe greoiul abate d'Olivet, pe abatele Le Blanc [J] cel gras, sau pe ipocritul Batteux[2] ; abatele Le Blanc e răutăcios numai, înainte de masă. Cum si-a luat cafeaua, se şi trînteşte într-un fotoliu, cu picioarele sprijinite de policioara vetrei, şi adoarme ca un papagal bătrîn pe-o vergea. Dacă zarva se întețeşte peste măsură, abatele cască, se întinde, se freacă la ochi şi spune : „Ei, ce s-a-ntîmplat, ce s-a-ntîmplat ?"

— Discutăm dacă Piron[3] are mai mult spirit decît Voltaire.

— Să fim lămuriți : spirit ați spus ? nu cumva vor biți despre gust ? Fiindcă, în ce priveşte gustul, Piron al vostru e ageamiu de tot.

— Adică habar n-are ?

— N-are...

Şi iată-ne vîrîți într-o discuție despre gust. Atunci patronul face semn cu mîna să i se dea cuvîntul, fiindcă el se crede tare, mai ales cînd e vorba de gust. „Gustul, spune el... gustul e ceva..." Pe legea mea că nu ştiu ce îndrugă despre gust, şi nici el nu ştie.

Cîteodată vine printre noi amicul Robbe, şi ne desfată cu povestirile lui cinice,

cu minunile convulsionarilor [4] pe

[1] Abatele Le Blanc (1707—1781) — caracterizat de Goethe drept „o mediocritate ajunsă la situație înaltă ți onoruri prin fa voarea celor mari". Anecdota povestită de Diderot arată tocmai jzelațiile acestea dintre Le Blanc şi Academie.

[2] Abatele Charles Batteux (1713—1780) — scriitor, prieten al abatelui d'Olivet şi duşman înverşunat al lui Voltaire.

[3] Alexis Piron (1689—1773) — scriitor francez mediocru.

[4] Mistici religioşi care, în timpul rugăciunilor, ajung într-o stare asemănătoare cu epilepsia.

- egii n-au avut vreun înțelept titular. Eu, dar n*cioc*atabunul lui Bertin şi al multor altora, poate unul, sînt "^mjtaie în clipa de față ; sau poate că dum-chiar şi a} ^unul meu : înțeleptul n-are nevoie de ne-neata eşti n ^ ^ ^^ un ne]3un nu e mțelept ; ş^ dacă nu bun ; aeci jnsearnn£ că e nebun ; şi poate fi, chiar dacă e înțelep , unll| nebunului său. De altfel, adu-ti aminte e-ie?8nci cînd e vorba de ceva atît de schimbător cum ca a moravurile, nu există nimic absolut, nimic esențial, rdrnic adevărat sau fals pe deplin, în afară de faptul că trebuie să fii cum îți cere interesul, să fii bun sau rău, înțelept sau nebun, cu bun-simț sau ridicol, cinstit sau vicios. Dacă, din întîmplare, virtutea ar duce la bogăție, a-tunci ori aş fi fost virtuos, ori aş fi simulat virtutea, ca oricare altul ; oamenii m-au vrut ridicol şi ridicol m-au făcut; iar vicios sînt din născare şi din bunăvoința naturii. Spun vicios doar ca să vorbesc pe limba voastră, fiindcă de-am sta să ne lămurim, s-ar putea întîmpla ca voi să înțelegeți prin viciu tocmai ceea ce eu numesc virtute, iar prin virtute tocmai ceea ce eu numesc viciu. Şi mai avem printre noi pe autorii de la Opera Comică, pe actorii şi actrițele lor, şi cel mai adesea pe antreprenorii lor, Corbie, Moette', toți oameni pricepuți şi deosebit de merituoşi.

Ei, dar uitam să-ți pomenesc de marii critici ai literaturii : cei de la *l'Avant-Coureur, Ies Petites-Affiches, l'Annee litteraire, l'Observateur litteraire. le Censeur heb-domadaire* [2], toată gaşca celor ce scriu fițuici.

EU : *L'Annee litteraire* şi *l'Observateur litteraire ?*
Asta nu-i cu putință ; doar nu se pot suferi unul pe altul.
EL : Adevărat ; dar calicii se împacă în fața blidului.
Blestematul de *Observateur litteraire,* lua-l-ar naiba cu

[1] E vorba de Corbie (sau Corby), mort pe la 1815, care a edi tat *Teatrul Bulevardier* (3 vol., 1756) şi a fost antreprenor al O-perei Comice, cît şi de asociatul său Moette (Jean-Pierre), mort Pe la 1806. După numele lor, Diderot a lăsat un spațiu liber în manuscris, urmînd pesemne să adauge numele unui asociat al a-cestora.

[2] Publicații ale timpului, la care scriau numai duşmanii en-ciclopediştilor.

L

251

EU : Distracție şi învățăminte.

EL : Dar ce fel de învățăminte ? Asta e principalul.

EU : Cunoaşterea îndatoririlor, dragostea pentru virtute, ura față de viciu.

EL : Eu culeg din ele tot ce trebuie făcut şi tot ce nu trebuie spus. Aşa, de pildă, cînd citesc *Avarul* îmi spun : Fii avar dacă vrei, dar fereşte-te să vorbeşti ca avarul. Cînd citesc *Tartuffe,* îmi spun : Fii ipocrit dacă ai chef, dar nu vorbi ca ipocritul. .Pă^tr^ază__viciil£-_care îți sînt folositoare, dar lasă la o parte_si toriuL^ş„i._aparerTîeTe~c§re"-<xte-ar face_r_idicol. Ca să te păzeşti de tonul şT"defaparen- l xfeTe~~astea, trebuie să le cunoşti ; iar suspomeniții autori > le-au zugrăvit cum nu se poate mai bine. Eu sînt eu, şi S rămîn ceea ce sînt, dar fac şi spun ceea ce trebuie. Nu-i disprețuiesc de loc pe moralişti : ai multe de cîştigat de la ei, mai iales de la cei care au pus morala în acțiune. Viciul nu-1 vătăma pe om decît din cînd în cînd ; manifestările viciului însă te lovesc la orice pas. Poate că e mult mai bine să fii obraznic decît să ai înfățişarea unui

obraznic ; obraznicul din fire nu insultă decît din timp în timp, cel cu înfățişare de obraznic insultă fără răgaz. Şi să nu-ți închipui că sînt singurul cititor de soiul ăsta ; n-am alt merit decît că procedînd cu sistem, judecind limpede, văzînd lucrurile cum trebuie, am făcut ceea ce majoritatea celorlalți face din instinc.t. Din pricina asta, pe ei lecturile nu-i ajută să fie mai buni decît mine şi, în ciuda lor, rămîn ridicoli ; pe cîtă vreme eu nu sînt aşa decît dacă vreau, şi atunci le-o iau cu mult înainte. A-ceeaşi artă care, în unele ocazii, mă învață să mă feresc de ridicol, mă învață de asemenea ca în altele să-1 folosesc cît mai bine. Atunci îmi aduc aminte de tot ce-au spus alții, de tot ce-am citit, şi adaug tot ce iese din străfundul meu, care, pentru asemenea lucruri, e de *o* rodnicie uimitoare.

EU : Bine-ai făcut că mi-ai dezvăluit tainele astea ; altfel aş fi crezut că te contrazici.

EL : Nu mă contrazic de loc : pentru o singură dată cînd trebuie să eviți ridicolul, ai o sută de prilejuri în care trebuie să cauți cu tot dinadinsul să fii ridicol. Nu..există alt rol de jucat pe lingă cei mari decît rolul de^nebun. Nebunul titular al regelui a existat vreme îndelungată.

_ Eşti o secătură

_ Ca oricar^n

~~ nStlăUn-aş fi golan, m-aş mai găsi oare aici ?

~~ Am să te dau afară.

H După masă plec eu singur. Chiar te-aş sfătui s-o faci.

Am luat masa ; şi n-am lăsat să-mi scape nici un t După ce am mîncat bine, am băut din plin, f"ndcă la urma urmei, tot un drac ar fi fost ; jupîn-burtă e un persona] căruia i-am făcut întotdeauna pe plac • rn-am împăcat cu gîndul că trebuie să plec şi tocmai rnă pregăteam s-o fac ; îmi dădusem cuvîntul în fata atîtor oameni şi trebuia să mi-1 țin ! Am pierdut o grămadă de timp cotrobăind prin casă, căutîndu-mi bastonul şi pălăria acolo unde nu erau şi aşteptînd dintr-o clipă în alta ca gazda să dea drumul unui nou val de insulte, să intervină cineva, şi, pînă la urmă, tot supă-rîndu-ne mereu, să sfîrşim prin a ne împăca. Mă suceam şi mă învîrteam, fiindcă în sinea mea nu-i purtam de loc pică ; dar patronul, el, mai întunecat şi mai crunt decît Apollo al lui Homer cînd îşi zvîrlea săgețile asupra armiei greceşti şi cu boneta mai trasă peste urechi decît de obicei, se plimba în lung şi-n lat, cu bărbia în pumn. Domnişoara se apropie de mine :

— Dar ce lucru neobişnuit am făcut, domnişoară ?

Am fost astăzi mai altfel decît mi-e felul ?

— Vreau să plece.

— Voi pleca... Dar nu eu 1-am ofensat pe patron.

— lartă-mă ; domnul abate e invitat şi...

Patronul a dovedit că nu ştie ce i se cuvine cînd 1-a invitat pe abate, cînd m-a primit în casă pe mine şi, o dată cu mine, atîția alți golani de teapa mea...

Haide, micuțul meu Rameau, trebuie să-i ceri iertare domnului abate.

— - Puțin îmi pasă de iertarea lui.

~^ Haide, haide, aşa au să se potolească toate...

braț T*" ^at ~de mînă_ tras spre î^ul abatelui ; îi întind

mă' ?* ^ u^ ^a e^ cu oarecare admirație, căci s-a

Ab tJ0rn?.nit sa~i ceară Vreodată cineva iertare abatelui ?

-i ațe, îi spun, abate, toate astea sînt caraghioase, nu-i

fițuicile lui cu tot ! Cîinele ăsta, puiul ăsta de popă[J] zgîrcit, împuțit şi cămătar e cauza nenorocirii mele. Ieri ne-a ieşit pentru prima oară în cale : a sosit la ora care ne scoate pe toți din bîrlogurile noastre, la ora mesei, şi la ora asta, dacă e vremea urîtă, fericit acela dintre noi care are în buzunar douăzeci şi patru de gologani, ca să-şi plătească o trăsură ! Cutare şi-a bătut joc de confratele lui, care sosise dimineața stropit de noroi pînă-n gît şi muiat pînă la oase, iar seara s-a întors el însuşi acasă, în acelaşi hal. Ba a fost unul, nu mai ştiu cine, care acum cîteva luni s-a certat straşnic cu savoiarduî care ni se proțăpise în uşă ; era vorba de datorii : creditorul ținea morțiş ca datornicul să-i plătească, iar a-cesta din urmă nu era în fonduri, şi nici nu putea să se urce la noi fără să treacă prin mîinile celuilalt.

Se aduce mîncarea şi i se dă abatelui locul de cinste în capul mesei. Intru ; îl zăresc. „Cum, părinte, prezidezi ? îl întreb eu... Asta-i foarte bine pentru astăzi, dar mîine, dacă nu-i cu supărare, ai să te cobori cu un tacîm mai încoace, poimîine cu încă unul, şi tot aşa, mergînd din tacîm în tacîm, cînd la dreapta, cînd la stingă, din locul pe care 1-am ocupat eu, la rîndul meu, înaintea du-mitale ; Freron, la rîndul lui, după mine ; Dorat, la rîndul lui, după Freron ; Palissot, la rîndul lui, după Dorat, şi o să. înlemneşti lîngă mine, biet amărît care *siedo sempre come un maestoso cazzo fra duoi coqlioni*[2].

Abatele, care e băiat bun şi înțelege de glumă, începe să rîdă ; domnişoara, pătrunsă de adevărul observației rnele şi de justețea comparației, începe şi ea să rîdă ; toți cei ce stau la dreapta şi la stingă abatelui, ca şi cei pe care îi deplasase cu un loc, încep să rîdă. Rîde toată lumea, numai patronul se supără şi începe să-mi spună nişte cuvinte care, dacă am fi fost numai noi doi, n-ar fi avut nici o importanță...

— Rameau, eşti un neruşinat.

— O ştiu prea bine, doar pentru asta sînt primit aici.

[1] E vorba de abatele Joseph de La Porte (1718—1779), redac tor al *Observatorului literar.* La Porte fusese colaboratorul lui Freron şi se certase apoi cu acesta ; de aceea, nu se puteau su feri unul pe altul.

[2] Expresie pornografcă, intraductibilă (ital.).

Fs*i o secătură. I! Ca oricare altul.

H Am să te "dau afară.

__ bupă masă plec eu singur.

__ chiar te-aş sfătui s-o faci.

Am luat masa ; şi n-am lăsat să-mi scape nici un dumicat. După ce am mîncat bine, am băut din plin, fiindcă la urma urmei, tot un drac ar fi fost ; jupîn-burtă e un personaj căruia i-am făcut întotdeauna pe plac ; m-am împăcat cu gîndul că trebuie să plec şi tocmai mă pregăteam s-o fac ; îmi dădusem cuvîntul în fata atîtor oameni şi trebuia să mi-1 țin ! Am pierdut o grămadă de timp cotrobăind prin casă, căutîndu-mi bastonul şi pălăria acolo unde nu erau şi aşteptînd dintr-o clipă în alta ca gazda să dea drumul unui nou val de insulte, să intervină cineva, şi, pînă la urmă, tot supă-rîndu-ne mereu, să sfîrşim prin a ne împăca. Mă suceam şi mă învîrteam, fiindcă în sinea mea nu-i purtam de loc pică ; dar patronul, el, mai întunecat şi mai crunt decît Apollo al lui Homer cînd îşi zvîrlea săgețile asupra armiei greceşti şi cu boneta mai trasă peste urechi decît de obicei, se plimba în lung şi-n lat, cu bărbia în pumn. Domnişoara se apropie de mine :

— Dar ce lucru neobişnuit am făcut, domnişoară ?

Am fost astăzi mai altfel decît mi-e felul ?

— Vreau să plece.

— Voi pleca... Dar nu eu 1-am ofensat pe patron.

— lartă-mă ; domnul abate e invitat şi...

Patronul a dovedit că nu ştie ce i se cuvine cînd 1-a invitat pe abate, cînd m-a primit în casă pe mine şi, o dată cu mine, atîtia alți golani de teapa mea...

Haide, micuțul meu Rameau, trebuie să-i ceri iertare aomnului abate.

~~ Puțin îmi pasă de iertarea lui.

~ Haide, haide, aşa au să se potolească toate...

b_r t ^ ^at de mînă_ tras sPre Ji[1]^[1] abatelui ; îi întind ^ ;.eie şi mă *Uft* }a eț cu oarecare admirație, căci s-a * i Pomenit să-i ceară vreodată cineva iertare abatelui ?

•» °ate, îi spun, abate, toate astea sînt caraghioase, nu-i

fițuicile lui cu tot ! Cîinele ăsta, puiul ăsta de popă[J] zgîreit, împuțit şi cămătar e cauza nenorocirii mele. Ieri ne-a ieşit pentru prima oară în cale : a sosit la ora care ne scoate pe toți din bîrlogurile noastre, la ora mesei, şi la ora asta, dacă e vremea urîtă, fericit acela dintre noi care are în buzunar douăzeci şi patru de gologani, ca să-şi plătească o trăsură .' Cutare şi-a bătut joc de confratele lui, care sosise dimineața stropit de noroi pînă-n gît şi muiat pînă la oase, iar seara s-a întors el însuşi acasă, în acelaşi hal. Ba a fost unul, nu mai ştiu cine, care acum cîteva luni s-a certat straşnic cu savoiardul care ni se proțăpise în uşă ; era vorba de datorii : creditorul ținea morțiş ca datornicul să-i plătească, iar a-cesta din urmă nu era în fonduri, şi nici nu putea să se urce la noi fără să treacă prin mîinile celuilalt.

Se aduce mîncarea şi i se dă abatelui locul de cinste în capul mesei. Intru ; îl zăresc. „Cum, părinte, prezidezi ? îl întreb eu... Asta-i foarte bine pentru astăzi, dar mîine, dacă nu-i cu supărare, ai să te cobori cu un tacîm mai încoace, poimîine cu încă unul, şi tot aşa, mergînd din tacîm în tacîm, cînd la dreapta, cînd la stînga, din locul pe care 1-am ocupat eu, la rîndul meu, înaintea du-mitale ; Freron, la rîndul lui, după mine ; Dorat, la rîndul lui, după Freron ; Palissot, la rîndul lui, după Dorat, şi o să. înlemneşti lîngă mine, biet amărît care *siedo sempre come un maestoso cazzo fra duoi coglioni* [2].

Abatele, care e băiat bun şi înțelege de glumă, începe să rida ; domnişoara, pătrunsă de adevărul observației rnele şi de justețea comparației, începe şi ea să rîdă ; toți cei ce stau la dreapta şi la stînga abatelui, ca şi cei pe care îi deplasase cu un loc, încep să rîdă. Rîde toată lumea, numai patronul se supără şi începe să-mi spună nişte cuvinte care, dacă am fi fost numai noi doi, n-ar fi avut nici o importanță...

— Rameau, eşti un neruşinat.

— O ştiu prea bine, doar pentru asta sînt primit aici.

in

[1] *E* vorba de abatele Joseph de La Porte (1718—1779), redac tor al *Observatorului literar.* La Porte fusese colaboratorul lui Freron şi se certase apoi cu acesta ; de aceea, nu se puteau su feri unui pe altul.

[2] Expresie pornografcă, intraductibilă (ital.).

,• făcea să rîdă cu lacrimi ; eram pentru ei glumă care-i

Un SST?iCiiar dumneata aveai pat, haină, vestă şi masă, -A *a'* nantofi şi gologani în fiecare lună.

£r . Asta e partea frumoasă, e beneficiul ; dar despre • J t -iriie mele nu sufli o vorbă. Mai întîi, dacă se in ea că s-a scris o piesă nouă, oricum ar fi fost vre-ZV°n tr°buia să plec să scotocesc toate podurile caselor dit-T'Parîs, pînă dădeam peste autor ; trebuia să fac rost de textul'lucrării şi să-i dau să înțeleagă, cu dibăcie, că ex·stă un rol pe care 1-ar juca grozav de bine una din cunoştințele mele.

— Şi care, mă rog ?

— Care ? Mai şi întrebi ! O persoană plină de gratii, de drăgălăşenii, de finețe.

— Vrei să vorbeşti de doamna Dangeville ? Nu cumva o cunoşti ?

— Ba o cunosc puțin, dar nu despre ea e vorba.

— Atunci despre cine ?

îi şopteam numele.

— Ea ?!

— Da, ea, repetam eu oarecum ruşinat, fiindcă mi se mai întîmplă să mă ruşinez uneori. Şi-ar fi trebuit să vezi cum i se lungea fața poetului cînd auzea numele, sau cum îmi pufnea în nas cîteodată. Cu toate astea, cu sau fără voia lui, trebuia să-1 poftesc la masă ; iar el, temîndu-se să nu intre prea tare în horă, dădea înapoi şi-mi tot mulțumea. Şi să fi văzut ce pățeam cînd nu-mi reu şeau negocierile ; mă făceau bădăran, neghiob, țărănoi, nu^eram bun de nimic ; nu prețuiam nici cît paharul cu apă care mi se dădea de băut. Dar cel mai rău era cînd ea Juca, si cînd trebuia să merg plin de curaj în mijlo ciu huiduielilor unui public care, orice s-ar spune, judecă bine ; să fac să se audă aplauzele mele izolate, să atrag Privirile asupra mea, să abat cîteodată fluierăturile a-o-resate actriței şi să aud şuşotindu-se în jurul meu : „E vreunul din valeții deghizați ai amantului ei. O să tacă odată derbedeul ăsta ?..." De obicei nu se ştie ce te poate împinge la asemenea isprăvi ; se crede că o faci din prostie, pe cîtă vreme tu ai un motiv care scuză totul.

Piuă la încălcarea legilor civile.

aşa ?" Şi-apoi încep să rid, iar abatele rîde şi el. Aşadar abatele mă iertase ; dar mai trebuia să-i vorbesc patronului, si ce-aveam să-i spun era cu totul altă chestie.]\jj prea mi-aduc aminte cum mi-am ticluit scuzele :

— Domnule, uită-te la nebunul *de* mine...

— Mă amărăşte de prea multă vreme ; nu vreau să mai aud de el.

— E supărat...

— Da, sînt foarte supărat.

— Asta n-o să se mai întîmple.

— Cea mai mare puşlama...

Nu ştiu dacă se găsea într-una din zilele de proastă dispoziție, în care domnişoara se teme *să* se apropie de el şi nu îndrăzneşte să-i vorbească decît cu mănuşi, nu ştiu dacă a înțeles greşit ce i-am spus, sau dacă eu i-am vorbit anapoda, dar ştiu că după asta a fost şi mai rău ca înainte. Ce naiba ! Oare nu mă cunoaşte de loc ? Oare nu ştie că sînt ca un copil şi că uneori îmi dau drumul la gură, fără să mă gîndesc ? Şi apoi, Dumnezeu să mă ierte, cred că mi se cuvine şi mie o clipă de răgaz. Şi o paiață făcută din oțel s-ar toci, dacă ai juca-o aşa, de dimineață pînă seara şi de seara pînă-n zori. Sînt silit să-i înveselesc, altfel nici nu se poate, dar trebuie să mă mai distrez şi eu cîteodată. Şi în toată harababura aceea mi-a trăsnit prin minte un gînd nenorocit, un gînd care m-a umplut de trufie, insuflîndu-mi mîndrie şi obrăznicie ; mi-a trăsnit prin minte "că nu se pot lipsi de mine, că le eram un om neapărat trebuincios.

EU: Da, şi eu cred că le eşti foarte folositor, dar ei îți sînt şi mai folositori dumitale. Doar nu poți găsi cînd vrei o casă atît de primitoare ; pe cînd ei, pentru un nebun care le lipseşte, vor găsi o sută în loc.

EL : O sută de nebuni ca mine ? .' Domnule filozof, aşa ceva nu se prea găseşte pe toate drumurile. Nebuni obişnuiți, da, poți găsi. Dar oamenii sînt mai greu de mulțumit cînd e vorba de nerozii decît atunci cînd e vorba de talent sau de virtute. Eu sînt o raritate în felul meu, da, o adevărată raritate. Acum, cînd nu mă mai au, ce crezi că fac ? Se. plictisesc cîineşte. Eu sînt^un -iz= do *obrăznicii,* în fiecare clipă aveaîn cîte-o

- cel ocrotit n-ar fi el însuşi josnic, *254*

atunci EU ; Daca ^. &v^ putința să-1 înjosească.

ocrotitorul ^^ oamenii n-ar fi ridicoli prin _ cu oameni e teapa noastră şi te hotaraş a sănătoasă> trebuie să te aştepți la nu ştiu C-+ mîrsăvii Cînd ne ia cineva, nu ştie oare cum sîn-nu ne cunoaşte sufletele interesate, josnice şi per-fvT' ? Dacă ne cunoaşte, atunci nu-i rău de loc. Se subînțelege că între noi

există un pact, după care ni se va f ce bine şi că, mai devreme sau mai tîrziu, noi vom răsplăti prin rău binele făcut. Un asemenea pact nu există oare între om şi maimuța sau papagalul său ? Brun [i] țipă cît îl ține gura că Palissot, care îi e comesean şi prieten, a făcut cuplete împotriva lui. Palissot a fost nevoit să scrie cuplete, şi Brun n-are dreptate. Psinsi-net țipă cît poate că Palissot a pus pe seama lui cupletele făcute împotriva lui Brun. Palissot a fost nevoit să pună pe seama lui Poinsinet cupletele făcute împotriva lui Brun, iar Poinsinet n-are dreptate. Micul abate Rey țipă cît îl ține gura că prietenul său Palissot i-a suflat amanta cu care el îi făcuse cunoştință ; trebuia sau să nu-i prezinte amantei un individ de teapa lui Palissot, sau să se aştepte s-o piardă ; Palissot şi-a făcut datoria, iar micul abate Rey n-are dreptate. Librarul David țipă cît poate că asociatul său Palissot s-a culcat sau a vwt să se culce cu nevastă-sa ; nevasta librarului David țipă Şi ea cît poate că Palissot a dat să înțeleagă cui a vrut şi cui n-a vrut că s-a culcat cu ea ; dacă Palissot s-a culcat sau nu cu nevasta librarului nu-i de loc uşor de ştiut sigur, fiindcă femeia a trebuit să nege adevărul, iar Palissot a putut lăsa să se creadă şi ce n-a fost. Oricum ar fi, însă, Palissot n-a făcut decît să-şi joace rolul, iar David şi nevastă-sa n-au dreptate. Helvetius [1] țipă cît îl ține gura că Palissot îl înfățişează pe scenă ca pe un om necinstit, tocmai pe el, căruia îi mai datorează încă

[1] Publicist din acea vreme.

veți, . ^H[1] [se] referă la faptul că Palissot 1-a înfățişat pe Hel-,.•„1 V[1] [F]*tt°z°tti,* încercînd să-1 denigreze, ca şi pe ceilalți en-ciciopedişti, de altfel.

EL : Totuşi, în cele din urmă mă recunoşteau, şi [a_] tunci se spunea : „Oh ! E Rameau..." Nu-mi mai rămîneâ altceva de făcut decît să arunc cîteva cuvinte ironice, [ca] să-mi salvez de ridicol aplauzele singuratice, care erau interpretate de-a-ndoaselea. Recunoaşte că trebuie să te împingă un interes puternic, ca să poți înfrunta astfel întregul public, şi că fiecare din corvoadele astea merita mai mult decît un bănuț.

EU : De ce nu-ți luai ajutoare ?

EL : Ba îmi luam, dar şi atunci aveam parte de cite ceva. înainte de a merge

la locul de tortură, eram silit să-mi încarc memoria cu pasaje strălucite la care trebuia să dau tonul aplauzelor. Dacă se întîmpla să le uit şi să mă înşel, tremuram cînd mă duceam apoi la ei ; nici nu-ți închipui ce tărăboi ieşea. Şi unde mai pui că tot acolo mai aveam de îngrijit şi o haită de cîini ; e adevărat că eu singur îmi luasem, prosteşte, sarcina asta ; eram, de asemenea, şeful aprovizionării pisicilor. Mă simțeam prea fericit dacă *Micou* mă binecuvînta cu O zgîrie-tură care îmi sfîşia manşeta sau mîna. *Criquette* suferă de colici ; eu trebuie să-i frec pîntecele. Pe vremuri domnişoara avea nevricale, acum are nervi. Nici nu mai vorbesc despre alte indispoziții uşoare, pentru care nu *se* sfia de loc față de mine. Asta hai, treacă-meargă ; nu i-am cerut niciodată să se abțină ; am citit nu mai ştiu unde că un prinț, supranumit Cel Mare, stătea uneori sprijinit de spătarul jilțului cu fundul găurit în care a-manta lui îşi făcea nevoile. Față de-ai casei poți doar să faci ce vrei şi cine era pe-atunci mai de-al casei decît mine ? Am propovăduit întotdeauna că oamenii trebuie să trăiască laolaltă şi să facă ce le place ; dădeam eu însumi pilda şi nimeni nu mă ținea de rău ; n-aveâm decît să-mi dau frîu liber. Ți 1-am schițat pe patron. Domnişoara începe să se cam îngraşe, şi să te ții cîte au mai scornit pe seama ei !

EU: Şi dumneata ai făcut parte dintre cei ce-au scornit?

EL : De ce nu ? ' ,

EU : Fiindcă e cel puțin necuviincios să-ți batjocoreşti binefăcătorii.

EL : Dar nu-i şi mai rău încă să-1 înjoseşti pe cel ocrotit de tine, în numele milei pe care i-o arăți ?

fi făcut prieteni de treabă, dacă ar fi che-treabă, ?/-ar lor oameni talentați şi cunoscuți prin vir-mat în JU^U ă şj_ar fi rezervat numai pentru o mînă de tutea lor, °^a^ şi aieşi orele de distracție în care s-ar carr.eni W plăcerea de-a fi amîndoi, de-a şi-o spune fi smuls ^ liniştea singurătății, crezi că s-ar mai fi U -t vreun lucru bun sau rău pe seama lor ? Ce-au pă-SCt°? Ce meritau, şi nimic altceva ; şi-au primit pedeapsa npntni nesocotința lor ; noi sîntem cei pe care soarta i-a hărăzit din vecii vecilor să-i pedepsească pe Bertin-ii zilelor noastre, iar nepoții care ne vor semăna sînt hărăziți să-i

pedepsească pe Monsauge-ii şi Bertin-ii viitorului Dar pe cîtă vreme noi executăm decretele juste ale sorții asupra neghiobiei, voi, care ne zugrăviți aşa cum sîntem, executați dreptele ei decrete asupra noastră. Ce-ai gîndi oare despre noi, dacă am pretinde, în ciuda tuturor moravurilor noastre ruşinoase, să ne bucurăm de respectul oamenilor? Ai gîndi că sîntem țicniți, nu-i aşa ? Şi cei ce se aşteaptă la purtări cinstite din partea unor oameni vicioşi din născare, mîrşavi şi josnici din fire sînt ei oare înțelepți ? Toate îşi au o răsplată pe lumea asta. Există doi procurori-generali : unul e la îndemîna voastră şi pedepseşte delictele împotriva societății ; celălalt e natura. Ea cunoaşte toate viciile care scapă legilor. Desfrî-neazã-te cu femeile şi te vei îmbolnăvi de dropică ; tine-te de chefuri şi-ai să-ți strici bojocii ; deschide-ți uşa pentru secături, trăieşte cu ele, şi vei fi trădat, batjocorit, disprețuit. Nimic mai simplu decît să te supui fără cîrtire dreptății acestor judecăți şi să-ti spui în sinea ta : aşa mi se cade ; nimic mai simplu decît să te scuturi puțin Şi să te îndrepți, sau să rămîi cum eşti, dar în condițiile sus-zise. •

EU : Ai-dreptate.

EL : Altminteri, să ştii că din toate bîrfelile astea mci^una nu e inventată de mine ; eu nu fac decît să le raspîndesc. Cică acum vreo cîteva zile, pe la orele cinci imineața, sa iscat o zarvă nemaipomenită ; în toată casa zbîrnîiau soneriile şi se auzeau strigătele întrerupte Şi nedesluşite ale unui om care se înăbuşea : „Ajutor... sanți... mă înăbuş... mor..." Strigătele acestea ieşeau din

tămată, să se hrănească şi să se îmbrace. La ce ar fi nişte bani împrumutați ca să-şi îngrijească sănătatea

v-

^•Q rvî Q i" O <? o *c*>*s*\ Irr»OK>QOct/>^ c- î o o c-/-v îrvi rlfQ /TI^I I .O *r*^<*£i f\i*^ J?- "**

Putut

să se aştepte din partea unui om mînjit cu tot felul d infamii, din partea unui om care şi-a făcut prietenul să- ^ lepede religia, numai ca să petreacă el * ? La ce-ar fi pu[?1] tut să se aştepte din partea unui om care îşi însuşeşte bunurile asociaților săi, nu crede în nimic pe lume, a-leargă după noroc *per* fâs *et*

nefas[2], îşi numără zilele după ticăloşiile săvîrşite, ba încă se mai şi înfăţişează el însuşi pe scenă drept unul dintre cei mai periculoşi pungaşi, neruşinare cum n-a mai existat alta în trecut şi nici nu va mai exista în viitor [3] *?* Nu. Aşadar, nu Pa-lissot, ci Helvetius n-are dreptate. Dacă duci un tînăr provincial la menajeria din Versailles, şi dacă lui, din prostie, îi dă prin minte să-şi vîre mîna printre gratii în cuşca tigrului sau a panterei, dacă tînărul îşi lasă mîna în gura fiarei sîngeroase, cine e de vină *?* Toate astea sînt cuprinse în pactul despre care-ti vorbeam; n-are decît s-o pățească cine nu le cunoaşte sau le uită. Cîți oameni pe care îi învinuim de răutate n-aş putea dezvinovăți prin pactul acesta universal şi consfințit, a-cuzatorii trebuind, de fapt, să-şi recunoască propria lor neghiobie ! Da, contesă dolofană, dumneata eşti vinovată cînd îți aduni în casă ceea ce oamenii de rangul dumi-tale numesc ființe ordinare, dumneata eşti de vină cînd ființele astea ordinare îți fac mîrşăvii. te împing şi pe dumneata să le faci şi-ți atrag ura oamenilor de treabă. Oamenii de treabă fac ce li se cade să facă, ființele ordinare fac şi ele ce li se cade lor să facă, iar dumneata greşeşti primindu-i în casă. Dacă Bertinhus [4] trăia în pace, liniştit, împreună cu amanta lui, dacă, fiind oameni de

[1] Se povestea cum Palissot 1-a înşelat pe Poinsinet, făgăduindu-i că dacă va trece la protestantism va deveni profesorul unui prinț protestant. In privința lui Poinsinet, şi alte documente ale timpului arată cum adeseori a căzut victimă farselor sinistre făcute de Freron-tatăl şi alții.

[2] Prin mijloace îngăduite şi neîngăduite (lat.).

[3] Se referă la lucrarea lui Palissot *Omul primejdios,* comedie în trei acte, în versuri.

[4] Numele e format din Bertin + Hus.

e • dar am făcut tot ce-am putut. N-am EL : Asta ^*stia's^ recunosc că există ființe mai per-avut oare m°. 9 jju ți_am vorbit cu cea mai adîncă adfecte decit m „' t '•> pentru mine, Bouret e omul cel

1 **CiGSP*-" i**

- rtp seamă din întreaga lume.

mai "EU- 9 i indată după Bouret vii dumneata> nu ?

EL • Da' de unde !

EU • Atunci Palissot ?

EL •' Da, Palissot, dar nu singur.

EU- Cine mai e oare demn să-şi el al împartă cu doilea rang ?

EL : Renegatul dm Avignon.

EU : N-am auzit încă vorbindu-se despre renegatul din Avignon, dar trebuie să fie un om grozav.

EL : Aşa şi este.

EU : Istoria marilor personaje m-a interesat întotdeauna.

EL : Cred şi eu. Cel despre care e vorba trăia la unul dintre bunii şi cinstiții urmaşi ai lui Abraham, făgăduiți tatălui credincioşilor în număr egal cu numărul stelelor.

EU : La un evreu ?

EL : Da, la un evreu. Dobîndise mai întîi mila, apoi bunăvoința şi, în cele din urmă, încrederea cea mai deplină a evreului ; fiindcă aşa se întîmplă întotdeauna : ne bizuim atîta pe binefacerile noastre, încît rareori ne mai ascundem tainele față de cei pe care i-am copleşit cu bunătăți ; şi atunci cum să nu existe ingrați, cînd chiar noi îi îndemnăm pe oameni să fie aşa, nepedepsiți ? Iată o cugetare adevărată, pe care evreul nostru nu s-a priceput s-o facă. El îi mărturisi, deci, renegatului *că nu-şi simte cugetul curat, cînd gustă carne de porc. Ai să vezi cîte foloase a ştiut să tragă din mărturisirea asta o minte isteață. Se mai scurseseră cîteva luni, în timpul cărora renegatul nostru îşi spori dovezile de fidelitate ; cînd crezu ca evreul e cu totul mişcat, robit, convins pe de-a-ntregul ~~ Prin silința pe care şi-o dădea el — că n-are alt prieten mai bun în toate triburile lui Israel... Admiră, te rog, grija deosebită a renegatului ! Nu se grăbeşte de loc ; aşa para să se coacă bine, înainte de a scutura creanga ; Prea mult zel ar îi putut să-i ducă de rîpă planul. De

apartamentul patronului. Oamenii se reped şi-i dau a' tor. Burduhănosul

acela, cu mințile rătăcite, aproape] şinat şi fără să mai vadă nimic, cum se întîmplă în as[e]~ menea clipe, îi dădea zor înainte, *se* ridica în mîini [6]~ lăsa să-i cadă peste părțile moi, cit putea mai de sus ^ greutate de două sau de trei sute de livre, animat de toată iuțeala pe care o dă furia plăcerii. Abia au putut să-1 scoată de sub ea. Ce plăcere o fi putînd să găsească un ciocănaş cînd se vîră sub o nicovală cît toate zilele ?

EU : Mare ştrengar mai eşti ! Dar să vorbim despre altceva. De cînd tot flecărim împreună, îmi stă pe limbă o întrebare.

EL : De ce nu i-ai dat drumul atîta vreme ? EU : Fiindcă mă tem să nu fie indiscretă. EL : După cele ce ți-am destăinuit, nu ştiu ce taină aş mai putea avea fată de dumneata. EU : Bănuieşti cum te judec eu ?

EL : Nici vorbă : în ochii dumitale sînt o ființă pe de-a-ntregul mîrşavă şi cu totul de disprețuit ; la fel mă văd şi eu uneori, dar nu prea des ; de cele mai multe ori mă felicit, în loc să mă dojenesc pentru viciile mele ; dumneata, cu disprețul pe care îl ai, eşti mai statornic ' EU : Aşa e ; dar de ce îmi arăți toată mîrşăvia dumitale ?

EL : Mai întîi pentru că o cunoşti, în bună măsură ;: şi apoi fiindcă vedeam că am mai mult de cîştigat decît de pierdut, dacă îți mărturisesc restul. EU : Şi cum asta, mă rog ?

EL : Dacă are vreo importantă să fii măreț în vreun domeniu oarecare, apoi în rău e neapărată nevoie de măreție. Peste un pungaş oarecare scuip, dar pentru un mare criminal nu se poate să n-ai un fel de respect : curajul lui te uimeşte, cruzimea lui te înfioară. în orice lucru trebuie să prețuim unitatea caracterului.

EU : Numai că dumneata n-ai încă această unitate a caracterului, vrednică de stimă ; te văd din cînd în cînd şovăind în fața propriilor dumitale principii ; • şi apoi nu prea e sigur dacă răutatea o ai de la natură sau ti-ai că-pătat-o prin studiu, şi nici dacă datorită studiului ai a-juns atît de departe cît poate să ajungă un om.

făcut dar are o prefăcătorie foarte dibace. EL . E P^ ie î'şi smulge barba, se tăvăleşte pe jos, Evreul *se* sp •- ugă ge şj ve^e găt^ cu san 5enjto *,

îi ^-vedepeZr/tul2 pregătit.

. dragul şi singurul meu prieten, ce-i de

făC^L?Ce-i de făcut ? Să ieşim în lume, să ne prefacem -ntern cum nu se poate mai liniştiți, să ne purtăm cum nu s-ar fi întîmpat nimic. Cercetarea Inchizi-

e tainică, dar înceată ; trebuie să folosim ?

că pun pe altcineva să ne închirieze o corabie, da, am să pun pe altcineva, e mai bine aşa ; o să ducem pe corabie toată averea dumitale, fiindcă mai ales cu averea dumitale au ei ce au ; şi-o să plecăm amîndoi, să căutăm sub alt cer libertatea de a-1 sluji pe Dumnezeu şi de-a urma în linişte legea lui Abraham şi a cugetului nostru. în împrejurările primejdioase prin care trecem, cel mai de seamă lucru e să nu ne dăm de gol.

Zis şi făcut. Plătesc corabia şi urcă pe ea merinde si marinari ; averea evreului e dusă pe bord ; a doua zi, în zori, vor ridica pînzele, vor putea prînzi veseli şi vor putea dormr-iără grijă ; mîine vor scăpa de prigonitori, în timpul nopții, renegatul se scoală, jefuieşte portofoliul, punga şi giuvaerurile evreului, se urcă pe bord, si p-aci ți-e drumul... Dar crezi că asta e totul ? Aş ! N-ai ghi cit. Cînd mi s-a povestit mie întîmplarea, eu am ghicit ceea ce dumitale nu ți-am spus, ca să-ți încerc agerimea minții. Bine ai făcut că ai rămas om cumsecade, căci n7ai fi_fost în stare decît de găinării mărunte. Nu-i vorbă, pînă aici nici renegatul n-a fost decît un biet pungaş, că ruia nimeni n-ar fi dorit să-i semene. Măreția răutății lui stă în faptul că 1-a denunțat el însuşi pe bunul său . care fu înhățat chiar a doua zi de sfînta

ție, iar peste vreo cîteva zile fu ars pe un rugulet ae mai mare dragul. Şi astfel renegatul stăpîni în tihnă averea urmaşului blestemat al celor ce 1-au sacrificat pe Mintuitor.

t

Bluză de culoare galbenă, în care inchizitorii îi înveşmîn-$^{e}{}_{A}{}^{c}$^ osindiți să fie arşi pe rug. Arderea pe rug, poruncită de Inchiziție.

obicei, măreția caracterului rezultă din cumpănire rească a mai multor însuşiri potrivnice. fr-

EU : Ei, lasă cugetările şi spune-mi mai departe vestea. Po_

EL : Nu se poate, fiindcă există zile cînd sînt să cuget. E o boală care trebuie lăsată să-şi cursul ei. Unde ajunsesem ?

EU : La prietenia statornicită de-a binelea între evrgn şi renegat.

EL : Atunci para se copsese... Dar dumneata nu mă asculți de loc ; la ce te gîndeşti ?

EU : Mă gîndeam la cît de inegal îți este tonul : cînd sus, cînd jos.

EL : Oare tonul omului vicios poate fi mereu acelaşi ?.. Aşadar, într-o seară renegatul vine la prietenul său. Părea înspăimîntat, abia vorbea, avea fata pală ca moartea şi tremura din toate încheieturile.

— Ce ți s-a întîmplat ? îl întrebă evreul.

— Sîntem pierduți.

— Pierduți ? Cum *se* poate ?

— Iți spun că sintem pierduți, fără putință de scă pare.

— Vorbeşte lămurit.

— O clipă, să-mi mai treacă spaima.

— Hai, vino-ți în fire, îi spuse evreul, în loc să-i fi zis *:* „Mare pungaş mai eşti ; habar n-am ce veste mi-aduci, dar eşti un mare pungaş şi te prefaci că eşti îngrozit".

EU : De c*-ar fi trebuit să-i vorbească aşa ?

EL : Fiindcă renegatul *se* prefăcea şi întrecuse măsura ; pentru mine e limpede, şi nu mă mai tot întrerupe. „Sîntem pierduți... pierduți...

fără putință de scăpare !" Oare nu simți prefăcătoria acestui *pierduți* care se repetă ?... ,,Un trădător ne-a denunțat sfintei Inchi-zitii, pe dumneata ca evreu, iar pe mine ca renegat, ca renegat ticălos..." Iată cum trădătorul nu se sfieşte să folosească cuvintele cele mai cumplite, îți trebuie mult mai mult cfuraj decît crezi ca să-ti poți spune pe nume ; nici n-ai idee cît te costă să ajungi pînă acolo !

EU : Sigur că n-arri idee. Şi renegatul acela nemernic ?

despre talentul lui. De aceea, 1-am în-din nou vo

trebEU- Şi acum ce faci ?

?U :-Sce foarte obositor.

T?T •' Eram si a?a destul de prost, dar m-am mai dus 'it- muzica lui Duni* şi a celorlalți autori tineri de î îaSCnoi, si ea m-a dat gata.

EU • Va să zică, nu eşti împotriva genului acestuia de muzică ? . „

EL : Fără îndoiala ca nu.

EU': Şi găseşti frumusețe în noile cînturi ?

EL : Mai e vorbă ! Pe cinstea mea, poți să fii sigur că găsesc. Ce frumos se declamă ! Cît adevăr şi cîtă expresie au !

EU : Orice artă de imitație îşi are modelul ei în natură. Care e modelul muzicianului, atunci cînd compune ian cînt ?

EL : De ce n-am lua lucrurile ceva mai de sus ? Ce este melodia ?

EU : Ca să-ți spun drept, întrebarea asta mă depăşeşte. Aşa sîntem toți : ținem minte numai cuvintele, pe care credem că le înțelegem, din pricină că le întrebuințăm •adesea şi le folosim exact ; iar în cap n-avem decît noțiuni nedesluşite. Să nu-ți închipui că atunci cînd pronunț cuvîntul cînt eu am o noțiune mai clară decît ai dumneata sau majoritatea semenilor dumitale cînd spun : *jaimă, defăimare, onoare, viciu, virtute, modestie, cuviință, ruşine, ridicol.*

£-L : Cîntul e o imitare, prin sunete, a unei scări inventate de artă sau inspirate de natură, cum vrei s-o iei ; sau o imitare, fie prin voce, fie prin instrument, a zgomotelor fizice şi a accentelor pasiunii. Vezi că, schimbînd

. * Egidio Romoaldo Duni (1709—1775) compozitor italian, a cris opere cu subiecte istorice şi mitologice printre care *Neron, si'taxvrxe* etc. începînd de pe la 1733, trăieşte la Paris, avînd roi foarte important în afirmarea şi dezvoltarea operei-comice ranceze. In operele lui apar ca eroi pozitivi oameni din popor ţţaram, meseriaşi etc.) şi se dezvoltă elemente de dramatism cu caracter realist. S-a bucurat de prețuirea multor literați, printre şi Diderot.

EU : Nu ştiu ce mă îngrozeşte mai mult: mîrşăvia *r*
negatului dumitale sau tonul cu care povesteşti asemen[6']
fapt? • ea

EL : Păi tocmai asta îmi spuneam şi eu : cruzimea ac țiunii te face să treci dincolo de dispreț, iată de ce anî fost sincer. Am vrut să-ti dai seama cît de neîntrecut sînt în arta mea, să-ți smulg mărturisirea că sînt cel $p_{u_}$ țin original în josnicie, să iau loc în mintea dumitale printre marile secături şi apoi să-mi strig : *Vivat Masca-rillus, fourbum imperator*[l] *l* Haide, fii vesel, domnule filozof, ține-mi isonul : *Vivat Mascarillus, fourbum. imperator l*

Şi, spunînd aceasta, începu să cînte o fugă cu totul ciudată ; melodia era cînd gravă şi plină de măreție, cînd uşoară şi zburdalnică ; uneori Rameau imita partea basului, alteori imita vocile de sus ; îmi făcea semn cu brațele, indicîndu-mi prin alungirea gîtului părțile de *tenuto,* şi îşi cînta, îşi compunea lui însuşi, un cînt triumfal din care *se* vădea că e mult mai priceput în muzică bună decît în bunele moravuri.

Nu mai ştiam dacă trebuie să rămîn locului sau să fug, dacă trebuie să rîd sau să mă înfurii ; stăteam acolo cu gîndul de-a abate discuția spre vreun subiect în stare să alunge groaza care-mi umpluse sufletul. Abia mai puteam îndura prezența unui om care cerceta o faptă oribilă, o ticăloşie îngrozitoare, aşa cum un cunoscător în ale picturii sau poeziei ar examina frumusețile unei lucrări de 'artă, sau aşa cum un moralist ori un istoric ar da la iveală şi ar desluşi împrejurările în care s-a petrecut o faptă eroică. Mă posomorisem, fără să vreau ; el observă şi-mi spuse :

EL : Ce ai ? Nu cumva ți-e rău ?

EU : Nu mă simt tocmai bine ; dar o să-mi treacă.

EL : Ai aerul îngrijorat al unui om bîntuit *de* idei negre.

EU : Aşa e...

După ce am tăcut amîndoi cîteva clipe, în care timp el s-a plimbat fluierînd şi cîntînd, m-am gîndit să aduc

[1] Frază folosită de Moliere *(L'Etourdi,* II, 8) şi înserrmînd : Trăiască Mascarillus, împăratul şmecherilor..

h; va şi cînta bine ; dar m-aş mira dacă unul care recita bine ^ ^ ^ să rec^te jn aceiaşi fei_ Şj te

rog să care cînta bi ^ ți-am spus, fiindcă e adevărul curat. ...^ oă rtrezlar piace grozav să te cred, dar vezi că mă îm-

te ^Piedică ?

FU • Tată : dacă muzica asta e sublimă, atuaci muzica -nului" Lulli, a lui Campra[1], a lui Destouches[2], a lui M uret[3] şi chiar, între noi fie vorba, muzica scumpului dumitale unchi înseamnă că e cam searbădă.

EL : (apropiindu-se de urechea mea, îmi răspunnse) : N-aş vrea să mă audă nimeni, fiindcă sînt pe-aici o mulțime de oameni care mă cunosc ; dar chiar că e searbădă. Şi asta o spun încet, nu fiindcă m-aş sinchisi de scumpul meu unchi. Scump, vorba vine. E nesimțitor ca un pietroi şi nu mi-ar da un pahar cu apă, măcar de m-ar vedea scoțînd limba de-un cot ; dai- degeaba a compus el : *Hon, hon, hin, hin, tu, tu, tu, turlututu,* în septimă, în octavă, cu un tărăboi drăcesc ; cei care încep să se priceapă, şi nu mai iau de loc tărăboiul drept muzică, nu se vor împăca niciodată cu asta. Ar trebui ca printr-o ordonanță polițienească să se interzică tuturor, oricît de sus-puşi sau de umili ar fi, să mai cînte Stabat-ul lui Pergo-lese [4]. Iată un *Stabat* care ar trebui ars de mîna călăului.

[1] Andre Campra (1660—1744) — compozitor francez. Dintre lucrările lui citäm: Europa *galantă, Carnavalul din Veneția, Muzele, Tancred, Telemac* etc.

- Andre Destouches (1672—1749) — după o călătorie ca misionar, în Siam, devine muşchetar, apoi , în 1690, părăseşte armata. Campra introduce în opera sa Europa *galantă* cîteva arii de Destouches si-1 ajută pe acesta să scrie *Isse,* operă foarte a-preciată la vremea ei. Destouches a compus şi alte opere, printre care citam : *Carnavalul şi nebunia* (1704), *Telemac* (1714), *beniramida* (1718) etc.

[3] Jean-Joseph Mouret (1682—1738) — a scris opere, balete etc., intr-un stil care, ca formă, se depărta de stilul tradiţional al lui Lulli.

E vorba de *Stahat-mater,* poem religios, scris în ritm de cmtare^ plană şi analogic imnului, care se cînta în bisericile catolice în vinerea Paştilor. Compozitorul italian Giovanni Battista t-ergplese (1710—1736), a scris, în afara muzicii de operă, importanta pentru începuturile operei-comice franceze, şi un Stabat-

ceea ce se poate schimba înăuntrul ei, definiţia se v trivi întocmai picturii, oratoriei, sculpturii şi poezie' C°~ cum, să ne întoarcem la întrebarea dumitale : carp[1] ^' modelul muzicianului sau al cîntului ? E declamaţia of[51]? avem de-a face cu un model viu şi înzestrat cu gindir^ e zgomotul, dacă avem de-a face cu un model neînsufle^t.' Trebuie să privim declamaţia ca pe o linie, iar cîntul ^ pe o altă linie, care ar şerpui peste cea dintîi. Cu cît declamaţia aceasta, tip al cîntului, va fi mai puternică s[1] mai reală, cu atît cîntul care i se potriveşte o va întîlnj în mai multe puncte, cu atît va fi mai adevărat şi rr.aj frumos ; iată ce au simţit foarte bine tinerii noştri muzicieni. Cînd auzi : *Sînt un biet om [i],* ţi se pare că recunoşti plîngerea unui avar ; dacă avarul nu cîntâ, fără îndoială că pe tonurile acestea vorbeşte el pămîntului, cînd îi încredinţează aurul său şi-i spune : *O, pămînt, primeşte-mi comoara*[2]. Iar fetita care simte că-i bate inima şi se roşeşte, fetita care se tulbură şi-1 roagă pe monsenior s-o lase să plece, oare s-ar exprima ea altfel ? Există tot felul de caractere în lucrările despre care-ţi vorbesc, există în ele o nesfîrşită varietate a declamaţiei ; asta e ceva măreţ, ţi-o spun eu. Hai, ascultă bucata în care tînărul, simtindu-şi moartea apropiată, strigă : *Sufletu-mi piere !* Ascultă melodia, ascultă muzica, şi ai să-mi spui după aceea dacă vocea unui muribund se deosebeşte de

întorsăturile cîntului ; vei vedea dacă linia melodiei nu coincide în întregime cu linia declamației. Nu-ți spun nimic despre măsură, care e şi ea una dintre condițiile cîntului, îți vorbesc numai despre expresie, şi nimic nu-i mai limpede decît următoarele cuvinte citite de mine, undeva : *Musices seminariurri ac-centus,* accentul este răsadnița melodiei. Dă-ti acum seama cît *e* de greu şi ce însemnătate are să ştii să faci cum trebuie recitativul[3]. Nu există arie frumoasă din care să nu se poată face un recitativ frumos, şi nu există recitativ frumos din care un om iscusit să nu poată face o arie frumoasă. Nu vreau să spun neapărat că un om

[1] Arie cîntată de avarul Sordide din *Insula nebKailor* (1760), comedie în două acte, cu muzică de Duni. [1] Idem. [3] Un mod de a cînta.

fenomenelor naturii prin cînt, voce şi instru-siunii sau a ^^ g toatg desfăşurarea şi obiectul mu-ment, .fi„ ^oi ne vom păstra mai departe gustul pentru zicii, şi ca ^. ^or^ triumfuri, victorii ? Vezi, Ioane, dacă zboruri, iai^ 'închipujt că vor plînge sau că vor rîde la vin ! ri tragedie sau de comedie muzicală, că vor putea SCenft sunetele mîniei, ale geloziei, plîngerile adevărate af • birii ironiile, glumele teatrului italian sau fran-+ 'r si că în acelaşi timp vor rămîne admiratori ai *Ra. ndei** sau ai *Plateei*.* Mofturi, toate, nici vorbă. Să simtă la tot pasul cu cită uşurință, cu cîtă mlădiere şi dulceață se potriveşte armonia, prozodia, elipsele şi inversiunile limbii italiene cu arta, cu mişcarea, cu expresia, cu întorsăturile cîntului şi cu valoarea măsurată a sunetelor şi să n-aibă habar cît de aspră, înăbuşită, greoaie, apăsătoare, dăscălească şi monotonă e propria lor limbă ! Ei. da, da ; şi-au vîrît în cap că după ce-şi,vor amesteca lacrimile cu plînsetele unei mame deznădăjduite de moartea fiului ei, după ce se vor cutremura ascultînd cum un tiran porunceşte să se săvîrşească o crimă, după toate astea nu se vor plictisi de propriile lor feerii, de mitologia lor searbădă, de micile lor madrigaluri dulcege, care dovedesc în acelaşi timp şi prostul gust al poetului, şi mizeria artei care li se potriveşte. Bieți naivi ! Ceea ce îşi închipuie ei nu există, şi nici nu poate exista ; adevărul, bunul, frumosul îşi au drepturile lor, care pot fi tăgăduite, dar în cele din urmă sfîrşesc prin a fi

admirate ; ceea ce e lipsit de ele poate fi admirat un timp, dar pînă la urmă te face să căşti. Căscați deci, domnilor, căscați în voie, nu vă sfiiți. Domnia naturii şi a trinității mele, veşnic nebiruită de porțile iadului : adevărul-tată, zămislind bunul care îi^ este fiu, din care purcede frumosul ca un fel de duh-sfînt ; domnia naturii şi a trinității acesteia se statorniceşte încetul cu încetul. Zeul străin se aşază smerit Pe altar, lingă idolul țării ; încet-încet el prinde puteri ; intr-o bună zi îşi împinge camaradul cu cotul, şi, bîldîbîc.

Unui cîntec vechi, de La Motte.

•Hn t u *Rogondei* —. comedie lirică în trei acte, cuvinte de .Jestpuches, mujica de Mouret (1742).

-ra^t <- *taieea* *sau Junona geloasă* — balet de Rameau, repre--zentat pentru prima oară în 174P.

cad ,,„„i_ :. or flne reorp^^^^-, . Cl Jum • Pr, *iur*, *fn*

^Punînd că to ui W- Fra»coeur 3' Snt fn **Cărti de** ioc>

au crezut că r-e Vor K° ul muzic" no? s n ""^ pTM'

- °blS"Ui «

i îngrămădea şi amesteca laolaltă treizeci

s franceze, tragice comice, de toate f elu-

con te a ,

de °Pefe$_{H}$ Cobora pînă în infern, cu o voce de bas-prim,

rile. *Cina* a urechile, ţipînd pînă nu mai putea şi în-

- , .a cînd în-11 s,p .a un falset ; imita mersul, ţinuta, gesturile

în s sonaje pe care le interpreta ; era rînd pe H os potolit, trufaş, rînjit. Cînd imita o fată care -si 'f acea asta cu toată gratia afectată, cînd de->* ot) rege, tiran, ameninţa, poruncea, se mînia, «:av, se supunea, se potolea, deznădăjduia, jelea, rî-• păstrînd totdeauna tonul, măsura, sensul cuvintelor si caracterul ariei.

Şahiştii îşi lăsară jocurile şi se strînseră în jurul lui ; trecătorii, atraşi de zarvă, se îngrămădeau la ferestrele cafenelei. Rîdeau toţi, de se cutremurau pereţii. El nu-şi dădea seama de nimic şi cînta mai departe, cuprins de un delir, de un avînt atît de nebunesc, încît mă temeam că n-o să-şi mai vină în fire, că ar trebui zvîrlit într-un cupeu şi dus de-a dreptul la ospiciu, aşa, cîntînd o frîntură din *Lamentaţiile* lui Jomelli [2]. Repeta cu precizie, cu un realism şi cu o căldură de necrezut cele mai frumoase părţi ale fiecărei bucăţi : frumosul recitativ obligat[3], în care profetul deplîngea jalea Ierusalimului, îl stropi cu un torent de lacrimi care muie ochii ascultătorilor. Punea în el de toate : delicateţea cîntului, forţa expresiei, durerea. Insista mai ales asupra părţilor în care compozitorul dovedise îndeosebi o mare măiestrie. Iar dacă părăsea partea vocii, o făcea numai ca să redea partea instrumentală, pe care, la rîndul ei, o părăsea pe neaşteptate. ca să revină la voce, înlăntuindu-le una de alta în aşa jlel, încît să păstreze legătura şi unitatea întregului ; punînd stăpînire pe sufletele noastre şi ţinîndu-le în starea cea mai ciudtă pe care am simţit-o vreodată, îi admi-

. -1 Să aştepţi şi să nu vină... Te vei gîndi la Zerbina... Eşti totdeauna în dezacord cu tine... (ital.) — arie din *La serva pa*-drono-de Pergolese.

,.. 2 N'cola Jomelli (1714—1774) — compozitor din şcoala napo-MTTm °el mai mare succes s-au bucurat operele sale *Armida* ,,«]'• *Demaf^nte* (1710) si *Ifigenia in Taurida* (1771) ; a scris şi un *Miserere* renumit.

Termen tehnic muzical.

cer

^u •' Ai *iurto^i.* Jr «e h.
spus.

"oseasca obrSf,'] • Ca tot fel»^ de eest,?- - °e Se în~ °
iată se
scenfi

, *su-*

<J0«v, **°*vKliare*
Sempre tn contrasti

Academiei de stiinto eau ^7^~~*1782)*

270

• H'n ce a făcut, el strigă îndată : „Ia ascultați, soiut m1010 a" _a întîmplat ? De ce rîdeți şi vă mirați ? domnilor, c ^ ? « Apoi adăugă : „Iată ce-ar merita Ce S"av111me muzică şi muzician ! Totuşi, domnilor, unele să se r^ji nu trebuiesc disprețuite. Desfid pe oricine aru, - mai bine scena din Ah .' *voi aştepta...* fără ca să Săh bp cuvintele. Nu trebuiesc disprețuite unele părți ri bucățile lui Campra, nici ariile pentru vioară ale un-
h" lui meu gavotele lui, sau intrările soldaților, ale preo-t'lor j aie 'jertfitorilor. Făclii *palide, noapte mai groaz-*

ică decît tenebrele... Zeu al Tartarului, Zeu al uitării [1]*..."* Spunînd acestea îşi întărea glasul, prelungea sunetele ; vecinii ieşeau la ferestre, iar noi ne vîram degetele în urechi. El adăugă : „Asta fiindcă aici e nevoie de plă-mîni zdraveni, de o voce puternică, de respiraţie ; dar mai e puţin pînă la *Adormirea Fecioarei, Postul* şi *Magii s-au dus.* Habar n-au încă despre ce trebuie pus în muzică, şi prin urmare nu ştiu nici ce i se potriveşte muzicianului. Poezia lirică nu s-a născut încă ; dar vor ajunge la ea, tot ascultîndu-1 pe Pergolese, pe Sason'[2], pe Terrade-glias [3], Traetta [4] şi pe toţi ceilalţi ; vor trebui să ai ungă la ea, tot citindu-1 pe Metastasio [5]".

EU : Cum adică ? Oare Quinault [6], La Motte [7], Fon-tenelle n-au înţeles nimic din toate astea ?

EL : Nimic, cînd e vorba de noul stil. în toate poemele lor încîntătoare n-ai să găseşti nici măcar şase ver-

[1] Arie din *Castor şi Polux* de Rameau.

[2] E vorba de Hans Hasse (1699—1783), supranumit de italieni *II Sassone* (Pietroiul).

[3] Domenico-Michele-Barnaba Terradeglias — renumit com pozitor din şcoala napolitană ; născut la Barcelona (1711), mort la Roma (1751) ; moartea pretimpurie pare că a fost urmarea in succesului operei sale Sestoris.

[4] Tommaso Traetta (1727—1779) -- a compus 46 de opere cît Şi lucrări de muzică religioasă. In 1774 i-a luat locul lui Galuppi, devenind compozitorul curţii Ecaterinei a Il-a a Rusiei.

E vorba de poetul italian Pietro-Bonaventura Trapassi, supranumit Metastasio (1698—1782), care a fost si un libretist fecund.

[6] Philippe Quinault (1635—1688) — poet francez, ca si *Fonte-nelle* si *La Motte* a scris cea mai mare parte a versurilor pentru operele lui Lulli, Campra, Destouches etc.

Houdar La Motte (1678—1731) — poet si fabulist francez.

ram felul în care cînta ? Da, fără îndoială. Mă

şese mila ? Da, mă cuprinsese. Dar în simțăminte!MriIK
cestea se amesteca o umbră de ridicol care le denah a~

Sînt sigur că ați fi izbucnit în hohote de rîs vâz^9" du-1 şi aseultîndu-1 cum imita feluritele instrumente •1IK obrajii rotunjiți şi umflați şi cu un sunet răguşit şi ^ horit reda cornul şi fagotul; pentru oboi lua un ton r°" sunător şi nazal ; ca să imite instrumentele cu coarde, al" căror sunete căuta să le redea cît mai bine, îşi repezea glasul cu o iuțeală de necrezut, fluiera ca să imite picola gîngurea ca să imite flautele, striga, cînta, se zvîrcolea ca un turbat, reprezentînd, el singur, dansatorii, dansatoarele, cîntăretii, cîntăretele, o orchestră întreagă, o întreagă operă, împărțindu-se în douăzeci de roluri diferite, alergînd, oprindu-se ca un apucat, fulgerînd cu privirea şi făcînd spume la gură.

Se făcuse o căldură îngrozitoare, şi din pricina asta sudoarea care aluneca pe cutele frunții şi de-a lungul obrajilor lui Rameau se amesteca în pudra căzută de pe păr, îi şiroia şi-i brăzda partea de sus a veşmintelor. Ce nu 1-am văzut făcînd ? Plîngea, rîdea, suspina, privea, fie înduioşat, fie liniştit, fie mînios. Era cînd o femeie înnebunită de durere, cînd un nefericit cuprins de-a groaznică deznădejde ; ne înfățişa fie un templu care se înaltă, fie păsările care tac în amurg ; fie apele care murmură într-un loc singuratic şi răcoros sau se prăvălesc în torente din vîrfurile munților ; era o vijelie, o furtună ; era jalea celor sortiți pieirii, învălmăşită cu şuierăturile vîntului, cu bubuitul tunetului. Era noaptea cu beznele ei, sau umbra şi tăcerea, fiindcă tăcerea însăşi poate fi redată prin sunete, îşi pierduse pe de-a-ntregul mințile.

Apoi, zdrobit de oboseală, asemenea unui om care-şi revine după un somn adînc sau după o buimăceală îndelungată, rămase nemişcat, încremenit, năuc ; privea în jurul lui ca un om rătăcit, care încearcă să-şi dea seama unde se găseşte, aştepta să-şi recapete puterile şi mințile ; îşi ştergea obrajii în neştire. Asemeni celui care, tre-zindu-se, ar da cu ochii de mulțimea strînsă în jurul patului său şi n-ar mai tine minte de loc, n-ar mai şti ab-

- general, copilului, asemeni omului, şi omu
lui, fii"dca' .* copiiului, îi place mai mult să se distreze

lui. as^111.6 ţe ceva ; fiecare se aşezase la locul lui, iar

_^in^m sjnguri în ungherul nostru. Stînd pe o la-

i^rarr.a sprijinit de zid, cu braţele atîrnînd în ios,

a' hii pe jumătate închişi, el îmi spuse : °° EL ' Nu ştiu ce am ; cînd am °U venit aici mă sim-odihnit, bine dispus, şi acum iată-mă frînt, dărîmat, cum aş fi mers zece leghe pe jos ; m-a apucat aşa, dintr-o dată.

EU : N-ai vrea sa bei ceva ?

EL : Cu plăcere. Sînt cam răguşit, nu mai am putere şi mă doare puţin pieptul. Aşa mă apucă în fiecare zi, din senin, fără să ştiu de ce. EU : Ce vrei să bei ?

EL : Mi-e totuna ; nu sînt mofturos ; nevoia m-a învăţat să mă deprind cu toate.

Ni se aduce bere şi limonada ; el umple un pahar mare din care bea de două sau de trei ori la rînd ; apoi, ca şi cum i-ar fi revenit puterile, tuşeşte tare, se scutură şi reîncepe :

EL : Oare după părerea dumitale, mărite filozof, nu e cu totul ciudat că un străin, un italian, un Duni, vine şi ne învaţă să ne punem în valoare muzica şi să ne supunem cîntul la toate mişcările, la toate măsurile, la toate intervalele, la toate declamările, fără să stricăm prozodia ? Doar nu era cine ştie ce mare lucru s-o facem noi singuri. Oricine a ascultat un pîrlit cerînd de pomană pe drum, un om cuprins de mînie, o femeie geloasă şi furioasă, un amant deznădăjduit, un linguşitor îndulcin-du-şi glasul, tărăgănindu-şi cu o voce mieroasă silabele, intr-un cuvînt oricine a ascultat glasul unei pasiuni omeneşti, oricare ar fi ea, dar capabilă prin forţă să fie luată drept model de un muzician, ar trebui să observe două lucruri : mai întîi că silabele lungi sau scurte n-au de loc o durată fixă şi nici măcar nu există un raport determinat între duratele lor ; că pasiunea dispune aproape cum vrea ea de prozodie ; că ea face intervalele cele mai mari şi cg acela care strigă în culmea durerii : „Ah ! Cît sînt de nefericit !" ridică silaba exclamării la tonul cel

1

Bze-9 ' bS, ' îepUadsnsVeS r ndS?p 5îBod 4 rn ?S '?nf -tors •' r îre UI sraan «
F?i f'isuas 'Bît^" ?s InUBiDi2n J
S^5;klSS5SS5

" B0 pu" er "ÎJns

uz

, a curmezişul înclinării moleculei, copilul s-ar încetare ^ două forțe potrivnice şi ar merge cu totul simți ca ^rumlj vieții, aşa cum văd că merg nenumărați pieziş P^el ^e stînga ci şi în bine, ca şi în rău. Unui ase-aHii' om noi îi dăm cea mai cumplită poreclă din cîte men,ea. spunem că este *un specimen,* porecla asta însem-6 dsi mediocritate şi ultimul hal de dispreț pe care per-''aiul îl merită. O mare secătură e o mare secătura, dar , e un *specimen.* Va trece timp îndelungat, copilul îşi "a pierde cei mai frumoşi ani, pînă să fie stăpînit de molecula paternă şi mînat de ea la josnicia deplină în care mă găsesc eu ; deocamdată îl las în pace, îl las să se dezvolte în voie. 11 cercetez : e de pe acum mîncăcios. pişicher, pungaş, leneş, mincinos ; mă tem că aşchia n-o să sară departe de trunchi.

EU Şi-o să-1 faci muzician, ca să nu-şi piardă nimic din asemănare ?

Muzician ! Muzician ! Mă uit uneori la el, scrîş-

EL

nesc d n dinți şi-i spun : dac-ai să înveți măcar o singură notă în viața ta, cred c-am să-ți sucesc gîtul.

E Si de ce, mă rog ?

U Fiindcă muzica nu te duce la nimic.

Ba dimpotrivă, te duce la toate.

Da, te duce atunci cînd eşti desăvîrşit ; dar cine poate fi sigur că fiul lui va fi desăvîrşit ? Eu aş putea pune rămăşag, pe zece mii contra unu, că al meu nu va fi^ decît un nenorocit de lăutar prost, ca mine. Ştii oare că mai lesne s-ar putea găsi un copil în stare să conducă un regat, să fie un mare rege decît un mare violonist ?

EU : MJ se pare ca talentele plăcute, chiar dacă sînt mediocre, îl duc repede pe om la bogăție, cînd trăieşte în mi]locul unui popor lipsit de moravuri, căzut în destrăbălare şi în lux.

pr ku, unul, am auzit o discuție între un fel de

tector

_ - —.» IA.%_A v*_ ţji. vj LCJ d t. i i.VtO Ld V4.J.11 Wtl iHCt i U*O\-K3t- Aii

lumat spre protector ca spre un om de bine, care 1-ar 11 Putut ajuta :

^ La ce te pricepi, domnule ? îl întrebă protectorul. Ştiu puțină matematică.

»îrtL P°a.te- nvinae rJ^V *Inv™ 9ătorul* 7^C]a/?afei

'ac

_ !n

6

^r^»5^t^^s^

«s

' • ' •

,

* f - nu ar-,- • •
- ca din el o'haL r dauna : dar

Nici că s-ar putea mai bine ; dar dacă se înttm-

£U 1 tr_0 bună zi, pătruns de valoarea ludoviculuiu... plă ca 11^ jnteleg. Atunci n-o să am încotro, va trebui

p '. i ochii ; nu există principiu moral care să nu-şi să -nCneajunsurile h- lui. La urma urmei, m-aş necăji un de oră, şi gata.

EU • Chiar după ce ți-am ascultat părerile atît de uraioase şi de înțelepte, rămîn la convingerea că ar trebui să-1 faci muzician. Nu cunosc alt mijloc mai 'rapid de a-i cîştiga pe cei mari, de-a le sluji viciile şi de a-ți putea folosi viciile proprii.

EL : E adevărat ; dar mă gîndesc la un succes mai grabnic şi mai sigur. Ah ! dacă aş fi avut o fată ! Dar, fiindcă nu faci ce vrei, eşti nevoit să primeşti ce^ți vine şi să tragi cît mai multe foloase cu putință ; pentru asta trebuie să nu dai, prosteşte, unui copil care va trăi la Paris, o educație de lacedemonian, aşa cum fac numeroşi părinți, care, chiar dacă ar dori să-şi nenorocească odraslele, şi tot n-ar găsi ceva mai rău. Dacă educația nu-i bună, nu sînt eu de vină, ci moravurile națiunii mele. Răspundă cine poate ; eu vreau ca fiul meu să fie fericit^adică să fie onorai,-hogal^şj^ puternic, ceea ce e Tarii acelaşi lucru. Cunosc întrucîtvacaile cele mai uşoare pentru a merge într-ac'olo. Şi i le voi arăta de timpuriu. Dacă voi, înțelepții, mă veți ține de rău pentru atîta lucru, mulțimea şi succesele mă vor spăla de păcate. Copilul va avea aur, ți-o spun eu, şi, dacă va avea mult, nu-i va lipsi nimic, nici chiar stima şi respectul du-mitale.

EU : S-ar putea să te înşeli.

EL : Sau o să se lipsească de ele, ca atîția alții.

Cuvintele lui cuprindeau multe din lucrurile acelea Pe care oamenii le gîndesc, după care ei se conduc chiar, ar nu le spun niciodată cu glas tare. Intr-adevăr, iată eosebirea cea mai de seamă dintre omul meu şi marea

• .. **Semenilor** noştri. ^| jşj rngrtiyHspa vif^ilp proprii,

care,JLe aii,,sJL_^ții,rf ară a fi de fel ipocrit. Nu era iult, nici mai puțin mîrşăv"decft ~*elTci* dear mai în d "* stat°rrnc Şi uneori spunea lucruri mai adinei, cot)-fp,ra.varea lui- Mă cutremuram gîndindu-mă la soarta cu un astfel de profesor. Nici vorbă că, fiind

— N-ai decît să predai matematicile ; după ce-ai " bafi zece sau doisprezece ani toate noroaiele Parisuln^ ai să ai un venit de trei-patru sute de livre. '•

— Am studiat legile şi mă pricep în chestiuni H drept. e

— Dacă Puffendorf şi Grotius ! ar învia, ar crăpa a mîndoi de foame, la marginea drumului.

— Cunosc foarte bine istoria şi geografia.

— Dacă ar exista părinți dornici să dea o creştere aleasă copiilor lor, ai scăpa de griji ; dar asemenea pă rinți nu există.

— Sînt muzician destul de bun.

— Eh, de ce n-ai spus aşa de la început ? Şi ca să do vedesc ce-ti poate aduce talentul ăsta, iată : am o fiică, vino'zilnic între orele şapte jumătate seara şi nouă ; ai să-i dai lecții, iar eu îfi voi plăti douăzeci şi cinci *de* lu dovici pe an ; vei lua, împreună cu noi, şi micul dejun, şi prînzul, şi gustarea, şi cina ; restul zilei va fi al dumi-tale. şi îl vei folosi după plac.

EL : Şi ce-a devenit omul acela ?

EU : Dacă s-ar fi purtat cum trebuie, pesemne că s-ar fi îmbogățit ; e singurul lucru care te interesează, nu-i aşa ?

EL : Aur, aur, fără îndoială ; ^uruJLjg JptuLj-iar restul • fără atir-murl *.naaâe.* De aceea, în loc să-i îmbuib capul copilului cu maxime înțelepte, pe care va trebui să le uite ca să nu rămînă un biet pîrlit, de cîte ori mi se-ntîmplă să am un ludovic, şi asta nu mi se-ntîmplă prea des, mă aşez în fata lui, scot ludovicul din buzunar, i-1 arăt plin de admirație, ridic ochii spre cer, aplec ludovicul

spre băiat şi, ca să-1 fac să înțeleagă şi mai bine încă importanta piesei sfințite, îi îngîn, îi arăt cu degetul toate *cîte* se pot dobîndi cu bani : o cămăşută frumoasă, o scufiță ' ca lumea, un biscuit gustos ; apoi îmi pun ludovicul în buzunar, mă plimb mîndru, îmi salt pulpanele vestei, mă bat cu palma peste buzunăraşe ; şi aşa îl fac să priceapă că din ludovicul de acolo se naşte încrederea pe care mi-o vede.

[1] Grotius (1583—1645) şi Puffendorf (1632—1694) — vestiți jurisconsulți din secolul al XVIII-lea.

. Toate astea le ştii de o mie de ori mai bine de-[1] . : . n_as fi demn nici mă,car să-ți fiu învățăcel. c;t 51[ine]Q[îte] mari însuşiri pierdute, cîte însuşiri de-al căror preț habar n-ai !

EU ' Culeg tot ce semăn.

EL • Dacă ar fi aşa, n-ai purta o haină atît de grolană n-ai purta o vestă de etamină, şi nici ciorapi de îî°nă n-ai purta pantofi atît de greoi, şi nici peruca asta

• - J 4. U •

EU : Sînt de aceeaşi părere cu dumneata ; trebuie să fii tare nepriceput cînd nu eşti bogat, deşi ai făcut orice ca să te îmbogățeşti ; există însă oameni de felul meu, care nu privesc bogăția ca pe lucrul cel mai prețios din lume ; oameni ciudați.

EL : Chiar foarte ciudați ; cu o asemenea fire nu te poți naşte ; ea se capătă, fiindcă nu există în natură.

EU : în natura omului ?

EL : în a omului ; tot ce trăieşte, şi omul însuşi, caută să trăiască bine pe socoteala cui va aparține; sînt sigur că dacă 1-aş lăsa în pace pe sălbăticuțul meu, fără să-i spun nimic, ar dori să aibă veşminte bogate, să fie hrănit cum nu se poate mai bine, să fie drag bărbaților •şi iubit de femei şi să-i adune toate bucuriile vieții.

EU ; Dacă micul sălbatic ar fi lăsat de capul lui, dacă şi-ar păstra toată tîmpenia şi dacă ar adăuga la puțina lui minte de prunc violența pasiunilor

unui om de treizeci de ani, atunci fii sigur că i-ar suci gîtul lui taică-său şi s-ar culca cu maică-sa.

EL : Spusele dumitale dovedesc necesitatea unei e-ducații bune ; dar cine a contestat-o oare ? Şi ce înseamnă o educație bună, dacă nu aaeea care duce la tot felul de Plăceri neprimejdioase şi fără neajunsuri ?

J ; Sîntem aproape de aceeaşi părere ; dar e mai să nu ne explicăm. L ; De ce ?

rent" tem că nu s^ntem de acor£i decît în apa.oc*ată intrați în discuția despre primejdiile şi rie ' .

telee a;|un.sur^e care trebuiesc ocolite, n-o să ne mai în-

ET • c- °' ^ • «i ce-i dacă o să fie aşa ?

crescut în idei despre lume luate aidoma după moravu rile noastre, va trebui să ajungă departe, dacă nu va fi cumva oprit de timpuriu din drum.

EL : Oh î nu te teme ; lucrul cel mai important şj mai greu, în privința căruia un tată trebuie să se străduiască îndeosebi, nu e să-i dea copilului năravuri care-1 îmbogățesc, şi nici caraghioslîcuri prețuite de cei mari ; asta o face toată lumea, dacă nu ca mine, din sistem' cel puțin prin pildă şi lecție. Lucrul cel mai important este să-1 deprinzi cu măsura justă, să-1 înveți arta de a se feri de ruină, de dezordine şi de legi. Armonia socială are unele disonanțe pe care trebuie să ştii cum să le mînui, unde să le aşezi, ca să iasă bine. Nu există nimic .mai plictisitor decît o suită de acorduri perfecte ; e nevoie de ceva care să aţîţe, să desfacă mănunchiul şi să împrăştie razele.

EU : Foarte bine ; prin comparația asta, m-ai readus de la moravuri la 'muzica de care mă depărtasem fără să vreau ; îți mulțumesc, fiindcă, la drept vorbind, îmi placi mai mult ca muzician decît ca moralist.

EL : Totuşi, sînt mult inferior în muzică, şi mult superior în morală.

EU : Mă îndoiesc ; dar chiar dacă ar fi aşa, ține* seama că eu sînt un om corect şi că nu-ți împărtăşesc principiile.

EL : Nu te fericesc de loc. Ah ! dacă aş fi avut ,eu talentele dumitale !

EU : Să lăsăm în pace talentele mele şi să ne întoarcem la ale dumitale.

EL : Dacă aş fi ştiut să mă exprim ca dumneata î Dar eu abia dacă am un biet ciripit caraghios, pe jumătate de om bine crescut *şi* de literari, pe jumătate de tejghetar.

EU : Eu nu vorbesc frumos ; nu mă pricep decît să spun adevărul, şi asta, după cum ştii, nu merge întotdeauna.

EL : Dar nu pentru a spune adevărul, ci dimpotrivă, pentru a minți cum trebuie îți rîvnesc talentul. Ah ! de-aş şti să scriu, să cîrpăcesc o carte, să torn o epistolă cu dedicație, să amețesc vreun neghiob lăudîndu-i meritele, să mă vîr pe sub pielea femeilor !

acelaşi lucru 1-a întrebat un

EL : Ranc „
tele Le t5. ^e mmă, mă duce în pragul
Academiei si dour wă 1 trage mina, iar eu 280

acolo s* u ^f0biiui zice : „Zău, abate, trebuia să te ri-picioarele • ^ uşa cu capul". La care abatele îi răs-dici,o1.SaChiar asta am şi încercat; şi ştii cu ce m-am PiUUS? Cu un cucui în frunte..."

3.1G^ •

După ce isprăvi ppvestioara, omul meu începu să se rmbe ca capul plecat, cu un aer gînditor şi abătut ; suspina plângea, se căina, îşi înălța brațele şi ochii, îşi trăgea pumni în cap cu atîta putere, încît mă temeam să nu-şi spargă fruntea, şi adăuga : „Cu toate astea, mi se pare c& e ceva> a*ci' înăuntru ; dar bat degeaba, zgîlțîi degeaba, nu iese nimic..." ; şi iar începea să-şi clatine capul, să-şi lovească fruntea cît putea de tare şi să spună : „Sau nu e nimeni înăuntru, sau nu vrea să-mi răspundă..."

Peste o clipă, îşi lua un aer falnic, îşi ridica fruntea, îşi punea mîna dreaptă pe inimă, umbla de colo-colo şi spunea : „Simt, da, simt..."

Imita un om furios, indignat, înduioşat, poruncitor, rugător, şi rostea pe neaşteptate vorbele de mînie, de ură, de dragoste ; schița pasiunile cu o finețe şi cu un realism uimitor ; apoi adăuga : „Asta aşa e, nu ? Acum să ți-o

arăt pe cealaltă ; iată ce înseamnă să nimereşti un mamoş care ştie să pricinuiască, să grăbească durerile şi să scoată pruncul. Singur, îmi iau pana, vreau să scriu ; îmi rod unghiile, îmi tocesc fruntea ; bună seara, Slugă, zeul e absent ; îmi băgasem în cap că am geniu ; iar după ce scriu un rînd văd în el că sînt un neghiob, yn neghiob, un neghiob. Dar cum ai putea să simți, să te înalți, să gîndeşti, să zugrăveşti cu vînă, atunci cînd ai a ce cu oameni cărora trebuie să le calci pragul ca să

" tn"inca ' ^um *ai* Putea, printre cuvintele pe care le le auzi' în mijlocul atîtor aia trăncăneli : „As-.l era fermecător. Ați auzit-o pe țărăncuța m . Savoia mo? Joacă minunat. Domnul cutare avea cei m ri\moşi cai vineți-rotați care se pot imagina. Fru-cutare a început să se ofilească ; oare la

EU : îți spun că e mai bine să vorbim despre ahce ce ştiu eu despre toate astea ştii şi dumneata, la fe]Vv bine ; mai lesne poți să-mi arăți din muzică ce nu nosc eu şi ştii dumneata. Dragă Rameau, hai să verbjU" despre muzică, şi să-mi spui cum se face că, deşi ai atît uşurință de a simți, de a reține şi de a reda cele rr^ frumoase bucăți ale marilor maeştri, cu tot avintul n' care ele ți le insuflă, şi reuşeşti să-î transmiți şi altora n-ai compus încă nimic de preț...

în loc să-mi răspundă, el începu să-şi clatine capul şi, ridicînd un deget spre cer, strigă : „Şi steaua! Steaua ! Cînd natura i-a zămislit pe Leo *, Vinci, Pergo-lese, Duni, ea a surîs. Şi-a luat un aer falnic şi grav a]-cătuindu-1 pe scumpul unchi Rameau, care încă vrec zece ani va mai fi numit marele Rameau şi apoi va'fi uitat cu totul. Iar cînd 1-a cîrpăcit pe nepotul său, ea s-a strîmbat, şi s-a mai strîmbat o dată, şi încă o dată". Şi, spunînd acestea, îşi schimonosea obrazul în toate felurile : arăta cînd silă, cînd dispreț, cînd batjocură, părea că frămîntă între degete o pastă şi că surîde formelor ridicule pe care i le dădea ; după ce făcu asta, a-runcă departe de el ciudata figurină, şi spuse : ,,Aşa m-a făcut şi m-a azvîrlit lîngă alte figurine, unele cu pîntece mari şi zbîrcite. cu gîturi scurte, cu ochi holbați, damblagii, altele cu gîturi strîmbe ; printre ele erau u-nele uscate, cu ochiul pătrunzător, cu

nasul cîrligat; toate au început să plesnească de rîs văzîndu-mă, iar *eu* mi-am pus mîinile în şolduri şi am început să crap de rîs privindu-le, fiindcă neghiobii şi nebunii îşi rîd unii de alţii, se caută şi se atrag. Dacă atunci cînd am ajuns acolo n-am găsit gata făcut proverbul care spune că *banii proştilor sînt bogăţia deşteptilor,* în orice caz trebuia făcut pentru mine. Am simţit că natuxa-pusese bunul meu" în pungile figurinelor şi am născocit mii de mijloace c#-să-l recapăt".

EU : Cunosc mijloacele astea ; mi-ai vorbit despre ele. şi le-am admirat foarte mult ; dar printre atîtea posibilităţi cum de nu te-a atras să faci şi ceva frumos ?

[1] Leo *(1G94*—1715) — compoz:tor italian din şcoala napolitană.

costă tinta mai poate

- Vrei să spui scump
- Ba de loc.
- Unde-ai văzut-o ?
- *Şi ret;ăsh*

dm bîicTo-vi^r^0* -lucată

air£ete, „„ pune pic Qe

finețe, nu pune pic de suflt.

uscată

astea:^:rSeS?sfS,

însuti.

;i degetele,

n-aidecît^rîato flautul l

f V : Mi se pa; %e wal găseau ne^" lui Meronon

^ ^ r £ Z & £ * ^ $ £ ? &

s&~^z£*ss£*issi

taire ; » al P^af e Hasse, şi mai e ^rgoles^J ^^ tail;; -..~ • «i mai e \

. rrorrade2lias, ţi " . , M ,ror/;

dar a cărui m ---- . de armonie şi ele expresie. Ueuan,i, ^^-noni pe care \i i-am numit, nu sînt decît nişte perecni •de urechi înfipte la capătul unui ciomag ; şi sîntem atît de prăpădiţi, atît de prăpădiţi, încît lucrul ăsta e o ade---x.~,+s hinecuvîntare. Ah, domnule filozof, mizeria e ceva

—. -.nnp cu gura larg v*e. «J» *l–JSS căscată.

."ubicuii, um plăma dar încheietura mîiun mi şi-mi scot mîncarea : dacă îmi scot o bucată de

avut parte de it, arcuşul met^ de glorie, rnăcal n

numai s-c

sprezece a n d m eam "^ cinci-

cu tine, Rameau?"S.7S]aPentrU.Prima oa- : Ce-)/ vrea să faci ceva carp U V °e VlSezi ? Ce m^ ai - ceva care sa stîrnească admiraţia întregii

în FranS" * G°ld°ni' ^-tfl mai intîi în Italia şi apoj> fa „„;

în

mitologia greacă,

«i.i- î„ T?rtint (

ale lui Danaus, fiul regelui
sccutat de fratele său, Egipt, __ _ țl Sllebv, DU .- - -
sale. Acolo e ajuns de fiii ^^^^"«ceptă, dar le cere fiicelor
in căsătorie. Danaus, împins de frica ac V ^ a smguic
sa-şi ucidă soții, ceea ce ele si fac c veşmc cu apa w
Pentru crima lor, zeii le-au Ped?Prslt.^boliZează munca zadarnica
butoi fără fund. Butoiul Danaidelor simoon
"; fără sfîrsit.

au

, aspru dojeniți ; evreul fu condamnat să .&r guma obținută fu destinată aiutoră-
m_am despărțit de el şi m-am în-

irs aici- făcut ? Fiindcă mă vedeam silit ori să
Cee1' pricina mizeriei, ori să fac ceva. Mi-au trecut
p^er din v ^ ie\ui de planuri. Uneori mă gîndeam să
prin mir^.azna chiar de-a doua zi
bună sau de proastă, şi-n
cu vreo trupă din pro-pornes
tl rivinta tea-vil\clf' si n privinta orchestrei. A
ne prăjini la răspîntii, să mă aşez sub el şi cît
m_o ține gura : , . r v , ac e
p c a oraşu n care s-a născut ; priviți-1 dincolo, luîndu-şi rămas bun de la taică-său, spițerul ; iată-1 sosind în capitală, căutînd locuința unchiului său... Scena de aici ni-1 arată îngenuncheat dinaintea unchiului care îl alungă... Iată-1 cu un evreu..., etc." După o zi, mă trezeam pe deplin hotărît să mă întovărăşesc cu cîntărețU ambulanți. Mi-ar fi plăcut : am fi mers împreună să concertăm sub ferestrele scumpului unchi, care ar fi plesnit de furie. Dar mi-am ales altă cale...

Aici se opri, şi trecu, pe rînd, de la poziția unuia care -ține o vioară, strîngîndu-i coardele cu putere, la poziția unui biet om zdrobit de oboseală, lipstt de puteri, abia ținîndu-se pe picioare, gata să-şi dea sufletul, dacă nu i se

azvîrle o bucată de pîine ; arătă cît de îngrozitor îi era foame, îndreptîndu-şi un deget spre gura întredeschisă ; apoi adăugă :

„Gestul se înțelege uşor. Ni se arunca bucata şi ne băteam pentru ea trei sau patru flămînzi, care ne găseam laolaltă... Şi mai gîndeşte-te, dacă poți, la lucruri mărețe, mai fă lucruri frumoase cînd treci prin asemenea chin.<;

EU : E greu.

team • n Dreaptă în treaptă, ajunsesem aici. Mă sim-bui -Ca ^ Y.atâ' M"au dat afară- De-acum înainte va trecu d& scîr^ ^in nou la vioară şi să fac din nou gestul n itn' e^u} mc*reptat spre gura căscată, în lumea asta c nu-i statornic : astăzi eşti pe culme, mîine în no-

prostia asta. Am călătorit în Boemia, în Germania P ția, Olanda. Flandra, la mama dracului.

EU : Sub butoiul ciuruit ?

EL ; Da, sub butoiul ciuruit. Unui evreu bogat $j sipitor îi plăcea muzica şi nebuniile mele. Cîntam dădea Dumnezeu, făceam pe nebunul şi aveam de tea Evreul despre care îți vorbesc cunoştea opreliştile re giei lui şi le păzea cu sfințenie, uneori chiar fată *de* pr; teni şi totdeauna față de străini. Odată a avut o pățanj pe care trebuie să ți-o povestesc, fiindcă *e* hazlie.

La Utrecht, trăia o curtezană încîntătoare. Omul nostru se simți ademenit de farmecele creştinei şi trimise un mijlocitor cu o poliță destul de ispititoare. Dar ființa aceea neobişnuită îi respinse oferta. Evreul se simți deznădăjduit. Mijlocitorul îi spuse : „De ce te mîhneşti atîta ? Vrei să te culci cu o femeje frumoasă ? Nimic mai lesne ; poți să te culci chiar cu una şi mai frumoasă decît aceea după care te ții ; ti-o cedez, la acelaşi preț, pe nevastă-mea". Zis şi făcut. Mijlocitorul păstră polița, iar evreul meu se culcă cu nevasta acestuia. Sosi apoi ziua de scadență ; evreul lăsă polița să fie protestată şi o declară falsă. Proces. Evreul îşi zicea : „Omul n-o să îndrăznească niciodată să spună cu ce preț a căpătat polița, şi în felul ăsta eu nu voi plăti". La interogatoriu, îl întrebă pe soț :

— De la cine ai polița ?

— De la dumneata.

— Ți-am dat-o cumva pentru mărfuri trimise ?

— Nu.

— Atunci poate că ti-am dat-o pentru unele servicii pe care mi le-ai adus ?

— Nu ; dar nici nu-i vorba despre asta ; polița e a mea, ai semnat-o şi o vei plăti.

— N-am semnat-o eu.

— Cu alte cuvinte, sînt un falsificator ?

— Nu ştiu, dumneata, ori altul, al cărui agent eşti.

— Eu sînt laş, dar dumneata eşti o secătură ; crede-mă, nu mă scoate din sărite, că spun tot ; am să mâ fac de rîs, dar te voi distruge...

Evreul nu luă în seamă amenințarea, iar mijlocitorul dădu pe fată, în şedința următoare, întreaga afacere. A-

Unii sătui pînă în gît de toate bunătățile, pe ^ stomac sîcîitor ca şi ei, cu o foame cînd alt".. mereu vje oa şi ei, n-au nici ce- să pună în nestinsa ş ^^ aîurisjt iucru e ținuta pe care nevoia ne gura. ?i avem. Omul nevoiaş nu merge ca oricare al-*sileşie*- gâre se cațără, se încolăceşte, se tîrăşte, îşi duce tul'taC\uînd'şi executînd poziții. EU • Ce înțelegi prin poziții ?

EL- Du-te şi-1 întreabă pe Noverre *i.* Lumea... arâiâ. mult mai multe decît poate să imite arta ..luL_

EU : Aşadar, iată-te cocoțat pe *epidclul lui Mercur,* ca să folosesc expresia dumitale sau a lui Montaigne, iată-te privind diferitele pantomime ale speciei jujriaae. EL : Nu, îți spun că nursînTJpreă~gre6r ca să mă pot ridica atît de sus. Mai bine las pentru cocori sălaşul ce-țurilor ; eu calc cu picioarele pe pămînt. Mă uit în varul meu, îmi iau pozițiile mele sau mă distrez privind pozițiile pe care le iau alții ; după cîte ți-ai putut da seama, sînt un pantomim cum nu se poate mai bun.

Spunînd acestea, începe să zîmbească, să imite, rîncl pa rînd, un om care admiră, unul care se roagă, unul binevoitor ; îşi întinde înainte piciorul drept, şi-1 trage înapoi pe cel stîng ; îşi încovoaie spinarea, ridică frun- l tea,

priveşte ca si cum s-ar uita țintă în ochii cuiva ; \ cască gura şi întinde brațul spre ceva, ascultă o po- i runcă ; o primeşte, porneşte ca o săgeată, se întoarce, a îndeplinit porunca, dă socoteală ; e atent Ia toate ; adună ce pică ; pune o pernă sau un taburet sub pi- \ cioare ; ține o farfurioară ; aduce un scaun* ; deschide \ 0 uşă ; închide o fereastră, trage perdelele ; se uită la stapîn şi stăpînă; stă nemişcat, cu brațele atîrnîndu-i, j Plci°arele țepene ; ascultă, caută să citească pe fețe prQa augă : ..Iată pantomima mea, nu se deosebeşte a-

ape de loc de pantomima linguşitorilor, a curtezani-

r' a slugilor şi a puşlamalelor."

Noverre (1727—1810) — faimos coregraf, refor-la Lyo - i ' autor al *Scrisorilor despre dans şi balet,* apă-

roi. Ne mînă împrejurări blestemate, şi ne mînă *31* .,
cului de prost. ' "!

Apoi, dînd pe gît înghițitura care mai rămăsesp •
fundul sticlei, se adresă vecinului său : '"' '

„Domnule, fie-vă milă şi dati-mi puțin tabac. Vâj aveți o cutie frumoasă. Sînteti cumva muzician ?•• c

„Nu."

„Cu atît mai bine, fiindcă muzicienii sînt nişte biet pîrliti, să le plîngi de milă, nu alta. Soarta a vrut ca şi eu să fiu muzician, pe cînd la Montmartre poate. în. tr-o moară, există un morar, sau o slugă de morar, care nu va auzi niciodată altceva decît zgomotul aripilor morii şi va găsi în ele cele mai frumoase melodii. Rameanț La moară, la moară, acolo ti-e locul."

EU : Cu orice s-ar__îndelelnk:i omul,, tot .de riațură e *—-

EL : Natura face nişte boroboațe^ destul de ciudate. Eu, unul, mr~prlVgsc~cfe la înălțimea de unde pare că totul se scufundă : şi omul care curăță cu foarfecele un pom, şi omida care roade frunzele ; nu privesc de la înălțimea de unde nu se văd decît două gîngănii diferite, fiecare cu munca

ei. Cocoață-te dumneata pe epicidul lui Mercur [1] şi de-acolo, dacă îți convine, imită-1 pe Reaumur [2], pe el, şi împarte clasa muştelor în muşte cusă-, torese, muşte hotarnice şi muşte secerătoare ; împărtHi-vă pe voi, specia omenească, în oameni tîmplari, dulgheri, trepăduşi, dansatori sau cîntăreti, treaba voastră ; eu nu mă amestec. Sînt în lumea asta, şi aici rămîn. Dar dacă e în firea lucrurilor să ti se facă foame, fiindcă la foame revin mereu, la senzația asta pe care o simt totdeauna, găsesc că nu e firesc să n-ai totdeauna ce mînca. A naibii

[1] Referire la un pasaj din *Eseurile lui Montaigne* (II, *17). In* vechea astronomie, prin epiciclu se înțelegea cercul pe care se presupunea că-1 descrie un astru, pe cînd centrul acestui cerc descria el însuşi un alt cerc în jurul pămîntului. In pasajul a-mintit, Montaigne îşi arată disprețul față de oamenii „cocoța' pe epiciclul lui Mercur" şi care văd atît de departe, în cer.

[2] Rene-Antoine Ferchault *de* Reaumur (1683—1757) — natt ralist, matematician şi fizician francez, remarcabil experimenta tor si observator al fenomenelor, a adunat un număr importai;- de date ştiințifice, fără a ajunge insă la teoretizarea lor.

dreapta îşi sălta coada sutanei ; înainta cu sti[8]^' t n plecat spre umăr, cu ochii în jos, imitîndu-1 capulP[u]£ p[e] ipocrit, încît mi se părea că-1 văd cu [atît].. ' pe autorul Combaterilor [l] în fața episcopului de [oc]hii ^[ei]^[înc], [u] imita pe linguşitori şi pe ambițioşi, se °[r]ica în tărînă şi-ai fi putut .iura că e Bouret, în fata Vistiernicului Franței. . . . . .

EU ' I-ai ¡mitat cum nu se P°ate mai bme' u sPusei

• dar să ştii că tot există un om scutit de pantomimă. ^filozoful care nu are şi nu cere nimic. _

EL : Şi unde trăieşte o asemenea creatura ? Daca n-are nimic, suferă ; dacă nu cere nimic, n-o să capete nimic... şi va suferi mereu.

EU — Nu ; Diogene îşi bătea joc de nevoi.

EL Bine, bine, dar de îmbrăcat trebuia să se îm-

brac Nu, el umbla în pielea goală. Cîteodată era frig la Atena. Mai

e. puțin frig decît aici. De mâncat, trebuia să mănînce. Fără

E îndoială. Pe cheltuiala cui ?

Pe cheltuiala naturii. Sălbaticul cui îi cere ? Pă-mîntului, animalelor, peştilor, arborilor, ierburilor, rădăcinilor, pîraielor. EL : Proastă masă. EU : în schimb e mare. EL : Dar prost servită.

EU : Cu toate astea, e golită ca să le umple pe-ale noastre.

EL ; Dar trebuie să recunoşti că dibăcia bucătarilor, [a] P/ăcintarilor, a cămătarilor, a birtaşilor, a cofetarilor [ai] [a]daugă şi ea ceva. Diogene al dumitale se mulțumea cu puțin.

, ; Te înşeli ; pe vremuri veşmîntul cinicului ay,ea «eieaşi virtuți pe care le are astăzi veşmîntul nostru , Cinicii erau. carmelitii şLmrjielierii * Menei.

[des]Pre abatele Gabriel Gauchat, autor al *Analizei* IQ *feritelor scrieri moderne împotriva religiei,* lu-*. [Volum]e, apărută între anii 1753—1763. me călugăreşti catolice.

Nebuniile omului ăstuia," povestirile abatelui şi ciudățeniile lui Rabelais mi-au dat uneori adine de dit. îi asemăn cu trei prăvălii de la care mi-am făcut rost de măşti ridicole ; iar măştile le pun peste fețele Perso, najelor celor mai grave ; cu ajutorul lor îl văd pe Pan. talone[2] într-un preot, văd un satir într-un preşedinte văd un purcel într-un chinovit, un struț într-un miniştrii şi o gîscă în primul său funcționar.

EU : După socoteala pe care o faci, îi spusei lui R_a. meau, sînt nenumărate puslamale în lumea asta ; nu cunosc nici un om care să nu ştie cîțiva paşi din dansul dumitale.

EL : Ai dreptate. In^jpt regatul nu um singur qrn : suveranul ; toți ceilalți*J^upo^^L* " EU : Suveranul 7~ŞT despre el ar fi cîte ceva de spus : Oare crezi că regele nu găseşte, din cînd în cînd, prin preajmă, cîte un picioruş, cîte un coculeț sau cîte un năsuc care să-1 pună să facă puțină

pantomima ? Oricine, cînd are nevoie de altul, se află la strîmtoare şi & o poziție. Rşgele ia poziție în fata amantei sale şi în fața lui Dumnezeu i îşi joaeă-şi el pantomima -kii. Ministrul face pasul curtezanului, al linguşitorului, al slugii sau a! puşlamalei. în fața regelui. Ceata ambițioşilor dansează pantomima într-o sută de feluri, care de care mai josnice, în fața ministrului. Preotul cel elegant joacă cel puțin o dată pe săptămînă, îmbrăcat în patrafir şi în sutană lungă, ÎH fața păstrătorului catastifului cu parohii vacante. Pe legea mea, ceea ce dumneata numeştr-pamto-jnjma-^iuslamalelor este marele dans_ al pămîntului ; fiecare îşi are nu^uța~^irt~ii«5~SHtr"Bertinul său, în fața căruia joacă.

EL : Asta mă consolează.

Şi, în timp ce-i vorbeam, el începu să imite atît de bine pozițiile persoanelor pe care le pomeneam, încît îmi venea să mor de rîs. De pildă, ca să înfățişeze un preojgl, îşi ț|n°f P[51]ă[r]iq °^h [hrg]ț şi

[1] Abatele Ferdinand Galiani (1728—1787) — scriitor şi econo mist italian, prieten cu Diderot.

[2] Personaj comic din vechile comedii italiene.

nişte • ioare şi o piele, şi nişte obraji, şi A nişte sini ! be de căprioară, iar de coapsele şi fesele "u erau [1] tmie Mai curînd sau mai tîrziu 1-ar fi dat gata cel r> 'ministrul de finanțe. Avea un mers, şi nişte şolduriah! Doamne, ce mai şolduri !"

Si îată-1 începînd să imite mersul nevestei sale. Mereu p[a]şi mărunți, cu capul ridicat, îşi flutura evan-ta'ul se căznea să meargă legănîndu-şi şoldurile ț Făcea treaba cea mai hazlie şi mai ridicolă a mondenelor noastre. _

Apoi, reluîndu-şi cuvmtarea, adaugă :

„O plimbam pretutindeni, la Tuileries, la Palais-Ro-yal.'pe bulevarde. Era cu neputință s-o păstrez. Cînd trecea strada, fără pălărie şi îmbrăcată într-o hăinuță scurtă, de casa, te-ai fi oprit s-o priveşti şi-ai fi avut chef s-o ciupeşti uşurel, fără să strîngi degetele. Cei ce se luau după ea o priveau cum tropăie din picioruşe, îi măsurau din ochi şoldurile pline, cărora fustele subțiri le

desenau formele, şi grăbeau paşii ; ea îi lăsa s-o ajungă din urmă, apoi întorcea repede spre ei doi ochi mari, negri şi strălucitori, care îi țintuiau ; fiindcă fața medaliei nu era cu nimic<mai prejos decît dosul. Dar, vai ! Am. pier-dut-o, şi nădejdile mele de bogăție s-au spulberat o dată cu pierderea ei. Nu o luasem decît pentru asta, îi împărtăşisem planurile mele, şi ea era prea ageră la minte ca să nu priceapă că sînt sigure, şi avea prea multă judecată ca să nu le aprobe."

Şi^iată-1 suspinînd, plîngînd şi spunîndu-mi :

,,Nu, nu, voi rămîne în veci nemîngîiat. De atunci mi-am pus, ca popii, guleraşul şi tichia." EU : De durere ?

•n„ ^ ' Dac^ vrei— De fapt, ca să-mi am blidul pe cap. ia vezi cît e ceasul, fiindcă trebuie să mă duc la

: Ce se joacă ? EL : Ceva de Dauvergne [1].

Are destule lucruri fru-

On Dawergne (1713—1797) — de patru ori director al n VIM f[1] Paris, avea în reprezentație pe atunci *Her cule* murind U761) sau *Polixenia* (1763).

EL : Te-ai dat de *gol.* Va să zică, şi Diogene a sat pantomima, dacă nu în fata lui Pericle. măcar în Laisei sau a Frineii.

EU : Iar te înşeli ; ceilalți plăteau scump curtezana care cinicului i se dădea din plăcere.

EL : Dar dacă, cine ştie cum, curtezana era ocupată iar cinicul grăbit...

EU : Reintra în butoiul lui şi se lipsea de ea.

EL : Şi mă sfătuieşti să-1 imit ?

EU : Să mor dacă n-ar fi de o mie de ori mai bine decît să te tîrăşti, să te

înjoseşti şi să te prostituezi.

EL : Dar tot aşa avea nevoie de-un pat ca lumea, de-o masă bună, de-o haină călduroasă iarna, de-un costum răcoros vara, de odihnă, de bani şi de multe alte lucruri pe care îmi place mai mult să le datorez bunăvoinței altora decît să le cîştig prin muncă.

EU : Asta fiindcă eşti un trîntor, un mîncău, un mişel, o inimă de cîrpă.

EL : Mi se pare că ți-am mai spus-o şi eu.

EU : Fără îndoială că plăcerile vieții trebuiesc prețuite, dar nu-ți dai de loc seama cu ce sacrificiu le obții. Ai jucat, joci şi vei mai juca încă josnica pantomima.

EL : E adevărat, însă nici nu m-a costat, şi nici n-o să mă coste cine ştie cît ; de asta aş face rău dacă mi-aş lua cine ştie ce altă înfățişare, care nu numai că m-ar necăji, dar mi-ar fi cu neputință s-o păstrez : după cîte-mi spui, văd că biata mea nevestică era şi ea un fel de filozof ; avea un curaj de leoaică : cîteodată rămî-neam fără o para şi fără nici o bucățică de pîine ; ne vînduserăm aproape toate zdrențele. Eu mă trîntearn pe pat, bătîndu-mi capul să găsesc vreun om care să-mi împrumute ceva gologani fără să-i mai dau înapx>i. Ea, veselă ca un cintezoi, se aşeza la clavecin, cînta şi se a-compania ; avea un glas de privighetoare ; îmi pare rău că nu 1-ai auzit. Cînd aveam vreun concert, o luam cu mine ; pe drum îi spuneam : „Hai, doamnă, fă-te admirată, desfăşoară-ți talentul şi farmecele, înflăcărează, scoate din minți..." Ajungeam ; şi ea cînta, înflăcărată, scotea din minți. Vai, mititica, am pierdut-o ! Şi, în afară de talent, avea o guriță că de-abia îmi intra degetul cel mic în ea ; dinții — un şirag de perle ; şi nişte ochi, si

(scrisă

in

1773 ? — publicată în 1796)

moaşe în muzică, păcat numai că le-au mai spus şi aut. înaintea lui. Printre morții ăştia sînt totdeauna vreo cîtivâ care îi mîhnesc pe cei vii. Ce vrei ? *Quisque suos* fnoni *patimur manee* [1]. Ei, dar s-a făcut ora cinci şi jumătate • aud clopotul sunînd vecerniile abatelui de Canaye [2] şi atj mele. Adio, domnule filozof. Aşa-i că sînt mereu acelaşi ?

EU : Vai, din nenorocire, da.

EL : Să mă țină nenorocirea asta numai vreo patruzeci de ani ; şi-o să rîdă mai bine cine-o să rîdă la urmă.

[1] Pătimim cu toții de pe urma morților noştri (Vergiliu, Eneida, cartea a IV-a, v. 743).

[2] Abatele de Canaye — academician, prieten cu D'Alembert şi mare amator de teatru. A murit în 1782, în vîrstă de optzeci şi opt de ani. La pasiunea lui pentru teatru se referă Rameau cînd vorbeşte de „vecerniile abatelui de Canaye", adică reprezentațiile teatrale.

~TTt7C • De la o împuşcătură. ACQUES . ^.e nil mi_ai povestit niciodată nume.

Fiindcă un asemenea lucru nu poate fi JA nra devreme, nici prea tîrziu. SPUSTAPÎNUL : Şi acum a venit timpul să-ti aflu dra-

g°Stîtc QUES : Cine ştie ?

ST AFINUL : Fie ce-o fi, dă-i drumul... Jacques începu să-şi povestească dragostea. Era după-amiază • şi un zăduf ! Stăpînul adormi, îi prinse noaptea în mijlocul cîmpului ; iată-i rătăciți. Iată-1 pe stăpîn, mînios nevoie mare, tăbărînd cu lovituri de bici asupra slugii, iată-1 pe bietul om răcnind la fiecare lovitură : „După cîte se pare, şi asta mi-era scris..."

Iți dai seama, cititorule, că sînt pe calea cea bună, şi că n-ar depinde decît de mine să te fac să aştepți un an, doi sau chiar trei povestea dragostei lui Jacques, despărți»du-l de stăpînu-său şi făcînd ca fiecare dintre ei să treacă prin tot felul de aventuri după bunul meu plac. Ce m-ar împiedica, la o adică, să-1 însor pe stăpîn şi să-1 fac încornorat ? Ce m-ar împiedica să-1 îmbarc pe Jacques ei să-1 trimit în insule, să-şi însoțească stăpînul acolo? Ce m-ar împiedica să-i aduc pe amîndoi înapoi, în Franța, pe aceeaşi corabie ? Ce uşor e să scorneşti poveşti ! Dar şi unul şi celălalt vor scăpa doar cu o noapte afurisită, iar dumneata numai cu zăbava asta.

Se iviră zorile. Iată-i cocoțați pe dobitoacele lor şi urmîndu-fi calea. — Dar încotro ? — Iată că-mi pui întrebarea asta pentru a doua oară, şi pentru a doua oară iți^răspuMd : Ce-ți pasă ? Dacă m-apuc să-ți povestesc călătoria lor, atunci poți să-ți iei rămas bun de la dragostea lui Jacques... Cîtva timp merseră tăcuți. Iar cînd necare îşi mai reveni cîte puțin din mîhnirea lui, stă-Pinul H spuse slugii : „Ia ascultă, Jacques, unde rămăsesem cu dragostea ta ?"

. .ACQUES : Mi se pare cl^la punerea pe goană a ar miei uuşîRane. Unii fug, alții îi urmăresc, fiecare se gin-in^ Sine' Eu' unu1' am rămas Pe cîmpul de luptă,

gropat sub un maldăr nemaipomenit de morți şi de

v->um se întîlniseră ? Din întîmpîare, *ca* toată Cum se numeau ? Ce-ți pasă ? De unde veneau ? De deva, de-aproape. Unde se duceau ? Parcă poți să şl încotro te duci ? Ce spuneau ? Stăpînul nu spunea n| mic ; iar Jacques spunea că-i spusese căpitanul său că ce ni se întîmplă, fie bine, fie rău, stă scris în ceruri.

STAPlNUL : Asta-i o vorbă mare.

JACQUES : Ba căpitanul meu mai şi adăuga că fie care glonte pornit dintr-o puşcă îşi are destinația lui.

STĂPÎNUL: Şi avea dreptate...

După o clipă de răgaz, Jacques exclamă : „Să-1 ia naiba de crîşmar, cu crîşma lui cu tot".

STĂPÎNUL : De ce să-ti trimiți aproapele la naiba ? Nu-i creştineşte.

JACQUES : Păi fiindcă în timp ce mă îmbătăm cu vinul lui păcătos am uitat să duc caii la adăpat. Tata vede şi se face foc. Eu dau din cap, nemulțumit ; el ia un ciomag şi-mi freacă spinarea cu el, cam tărişor. Toc-/mai trecea pe-acolo un regiment mergînd spre cîmpul de "bătălie de la Fontenoy ; de ciudă, m-am înrolat. Ajun-: gem ; se dă lupta...

STĂPÎNUL: Şi primeşti un glonte trimis pe adresa ta.

JACQUES : Ai ghicit : o împuşcătură în genunchi. Şi numai Dumnezeu ştie cîte întîmplări şi bune şi rele, mi s-au tras de la împuşcătura asta. Ele se leagă una de alta întocmai ca verigile într-o strună de cal. Fără împuşcătura asta, de pildă, cred că în viața mea n-aş fi fost îndrăgostit, şi nici şchiop.

STĂPÎNUL : Va să zică ai fost îndrăgostit ?

JACQUES : Ba bine că nu.

STAPlNUL : Şi ți s-a tras de la o împuşcătură ?

r n ar deveni întîmplarea asta în mîinile mele, dacă a m r femeii • aş face din ea nepoata unui popă din sa î i învecinat ; aş asmuți țăranii din sat ; m-aş pregăti ÎT lupte şi de dragoste ; fiindcă, orice s-ar spune, tă-anca arăta bine pe sub fuste. Jacques şi stăpînu-său bisaseră de seamă lucrul acesta ;

dragostea n-a aşteptat nicicînd un prilej mai ademenitor. De ce atunci nu s-ar îndrăgosti Jacques pentru a doua oară ? De ce n-ar fi pentru a doua oară rivalul, şi încă rivalul preferat, al stăpînului său ? — Nu cumva i s-a mai întîmplat vreodată ceva asemănător ? — Iar mă întrebi ! Nu vrei, deci, ca Jacques să povestească mai departe despre dragostea lui ? Lămureşte-mă, odată pentru totdeauna : ți-ar place sau nu fi-ar place să-ti povestească ? Dacă ți-ar place, să ridicăm țăranca pe crupa calului, dinapoia felcerului, să-i lăsăm să plece împreună şi să ne întoarcem la călătorii noştri. De data asta, Jacques fu cel care luă cu-vîntul şi-i spuse stăpînului său :

— lac-aşa e lumea ; dumneata, care n-ai fost rănit niciodată şt nu ştii ce înseamnă o împuşcătură în genunchi, îmi susții mie, care am genunchiul făcut zob şi şchiopătez de douăzeci de ani...

STĂPÎNUL ; S-ar putea să ai dreptate. Dar numai felcerul ăsta neobrăzat e de vină că încă te mai găseşti într-o droagă, alături de camarazii tăi, departe de spital, departe de lecuire şi departe de-a te îndrăgosti.

JACQUES : Oricum ai gîndi, durerea de la genunchi era de nesuportat ; o mai sporeau încă şi tăria căruței, şi gropile drumului, iar la fiecare zdruncinătură țipam cît puteam.

\ STĂPÎNUL : Țipai oare fiindcă aşa stătea scris ? JACQUES : Negreşit că da !

Mi-aş fi pierdut tot sîn-e şi aş fi dat ortul popii, dacă droagă noastră, ultima , convoi, nu s-ar fi oprit • dinaintea unei cocioabe. A-am cerut să fiu dat femeii jos ; m-au întins pe pămînt. O 2 anara, care stătea în picioare la uşa cocioabei in- înăuntru şi ieşi îndată cu un pahar şi o stklă de vin. dat pe gît o duşcă sau două. Droagele care veniseră namtea noastră o luară din loc. Tocmai se pregăteau să

răniți. *Şi a* doua zi m-au zvîrlit, împreună cu încă zece, într-o droagă, ca să mă ducă la spital. Ah ! nule, nu-mi pot închipui că ar exista rană mai plită ca aceea de la genunchi.

STAPÎNUL : Ei, lasă Jacques, pesemne glumeşti.

JACQUES : Ba nu, domnule, al naibii să fiu dacă giu. mese ! In genunchi sînt-

nu ştiu cîte oase, tendoane <-altele, numite nu mai ştiu cum...

Un soi de țăran Care se ținea după ei, avînd c fatj alături, pe crupa calului, şi care-i ascultase, luă cuvîntu' şi zise : „Domnul are dreptate..."

Nu se ştie cui îi era adresat acest *domnul,* dar el nu fu nici pe placul lui Jacques, şi nici pe al stăpînului său; iar Jacques îi spuse celui ce se amestecase în vorbă : „Tu ce te bagi ?"

— Păi mă bag fiindcă asta mi-e meseria : sînt felcer,
nu vă fie cu supărare, şi vreau să vă dovedesc...

Femeia care călărea alături, pe crupa calului, îi spuse: „Domnule doctor, să ne vedem de drumul nostru şi să-i lăsăm în pace pe domnii ăştia cărora nu le place să H se dovedească".

— Nu, îi răspunse felcerul, vreau să le dovedesc, si
le voi dovedi...

Şi tot sucindu-se ca să dovedească, îşi împinge tovarăşa, o face să-şi piardă echilibrul şi-o trînteşte la pă-mînt, cu un picior prins în pulpana hainei lui şi cu fustele date peste cap. Jacques descăleca, desprinde piciorul sărmanei ființe şi-i lăsă fustele în jos. Nu ştiu dacă a început cu lăsarea fustelor sau cu desprinderea piciorului ; dar, judecind starea femeii după strigătele pe care le scotea, se vede -că era grav rănită. Iar stăpînul lui Jacques îi spuse felcerului : „Iată ce înseamnă să dovedeşti".

Şi felcerul de colo : „Iată ce înseamnă să nu vrei să ți se dovedească".

Iar Jacques, către femeia căzută sau culeasă de pe jos : „Lasă, dragă, nu-i nici vina ta, nici **vina** domnului doctor, nici vina mea şi nici a stăpînului meu : stătea scris ca astăzi, pe drumul ăsta, la ora asta, domnul doctor să fie un flecar, stăpînu-meu şi eu să fim doi[f]«rsuzi, dumneata *ea* ai o vînătaie la cap şi să ti se vadă curul...'

Țviă gîndesc la un lucru : dacă binefăcă-^ -fjst încornorat fiindcă aşa stătea scris în torul tău ar i & gcris aşa Jn aeruri fiindcă tu i-ai fi pus ceruri, sau ătorului tău ? coarne t>ine^ găteau scrise amîndouă, una lîngă alta. JA fTst scris în acelaşi timp. în ceruri e un fel de Totul 3 rare se desfăşoară încetul cu încetul... sul mare,

na ti seama, cititorule, pînă unde aş putea duce con--birea asta, asupra unui lucru despre care s-au vorbit v.01c au scris atîtea, de două mii de ani încoace, fără să se facă măcar un pas înainte. Dacă îmi eşti cît de cît recunoscător pentru ce ți-am spus; apâi poți să-mi fii şi mai recunoscător pentru ce nu ți-am spus.

Pe cînd cei doi teologi ai noştri discutau fără să se înțeleagă, aşa cum se poate întîmpla în teologie, se lăsă noaptea. Străbăteau un ținut primejdios din totdeauna, dar mai cu seamă acum, cînd reaua administrație şi sărăcia înmulțiseră la nesfîrşit numărul tîlharilor. Traseră amîndoi la hanul cel mai năpăstuit. Li se'aşternură două paturi de campanie într-o odaie cu pereți subțiri şi crăpați peste tot. Cerură de mîncare. Li se aduse apă stătută, pîine neagră şi vin oțetit. Hangiul, hangița, copiii şi argații aveau cu toții nişte mutre înfiorătoare. Cei doi drumeți auzeau din odaia de alături rîsete necumpătate şi voioşia gălăgioasă a vreo doisprezece tîlhari care sosiseră înaintea lor şi puseseră mîna pe toate merindele. Jacques era destul de liniştit ; dar nu acelaşi lucru s-ar fi putut spune despre stăpînul său, care se plimba îngrijorat de colo-colo, în timp ce sluga mistuia cîteva coltuce de pîine neagră şi înghița, strîmbîndu-se, cîteva stacane de vin prost. Cam aşa stăteau lucrurile, cînd auziră nişte bătăi în uşă : era un argat pe care neobrăzații Şi primejdioşii vecini îl siliseră să le aducă celor doi calatori, pe un taler de-al lor, oscioarele unei păsări din cele înfulecate de ei. Mînios, Jacques apucă pistoalele stapmului.

— Unde te duci ?

— Las' pe mine.

— Te întreb unde te duci !

— Să-i învăț minte pe ticăloşii ăştia.

mă arunce iar printre camarazi, oînd eu, apucîndu-mă tărie de veşmintele femeii aceleia şi de tot ce se prin preajmă, am spus hotărît că nu mă mai urc în ruptul capului şi că, dacă mi-era dat să mor, aş *r* preferat să mi se întâmple asta acolo unde mă găseau! decît cu două leghe mai departe. Terminînd de rostit a-ceste ultime cuvinte, am leşinat. Iar cînd m-am trezit m-am pomenit dezbrăcat şi culcat într-un pat care ocntpa' unul din ungherele cocioabei ; în jurul meu se găseau un țăran, stăpînul casei, nevastă-sa,

aceeaşi care mă a, jutase, şi cîțiva copilaşi. Femeia îşi muiase coltul şortului în ofet şi-mi freca nasul şi tîmplele cu el.

STĂPÎNUL : Ah \ nefericitule *l* pungaşule !.. Văd unde vrei să ajungi, nemernicule.

JACQUES : Stăpîne, cred că nu vezi nimic.

STĂPÎNUL : Adică vrei să spui că n-ai să te îndrăgosteşti de femeia asta ?

JACQUES : Şi ce-ar fi de zis dacă m-aş îndrăgosti de ea ? Parcă eşti stăpîn pe tine cînd e vorba să te îndrăgosteşti sau să nu te îndrăgosteşti ? Şi, cînd eşti îndrăgostit, parcă poți să te porți ca şi cum n-ai fi ? Dacă aşa a fost scris, orice te-ai pregăti acum să-mi spui, mi-aş fi spus şi eu ; m-aş fi pălmuit, mi-aş fi izbit că-pătîna de pereți ; 'mi-aş fi smuls părul; toate s-ar fi petrecut aidoma cum îți spun, iar binefăcătorul meu r.r fi fost încornorat.

STĂPÎNUL : Păi, dacă judeci ca tine, nu există crir care să nu fie săvîrşită fără remuşcări.

JACQUES : Dojenile auzite acum mi-au trecut pr cap de mai multe ori ; şi cu toate astea, în ciuda lor, mă-ntorc mereu la vorba căpitanului meu : Tot răul şi tot binele care ni se întîmplă pe lumea asta stă scris sus. în ceruri. Nu cumva ştii dumneata, domnule, vreun mijloc ca să ştergi scrisul ăsta ? Oare aş putea eu să nu fiu e,u ? Şi, fiind eu, aş putea să fac altfel decît mine ? Aş putea fi şi eu şi un altul ? Şi, de cînd mă aflu pe lume, a existat măcar o singură clipă cînd asta n-a fost adevărat ? Dăscăleşte-mă cît îți place, poate că ideile dumitale or fi bune ; dar dacă stă scris în ny'ne sau în ceruri să le găsesc rele, ce vrei să fac ?

soo

bind o înghițitură de vin prost, ciulea nîine neagră şi cum sforăie Jacques şi spunea : „Al urechile, ascui» .sta ,;1 Urmînd pilda slugii, stăpî-naibli om <?a' culcuşul păcătos pe care-1 avea, dar nu nul se lungi m ^ ^ Cînd mijeau zoriis Jacques simți fu chip să do* ^ . ^ mîaa stăpînului. Iar stăpînul

' ues ' Jacques '"

» · »

ST4PÎNUL : Se luminează de ziua.

JACQUES : Se poate.

ST\PÎNUL : Păi, atunci, scoală-te.

JACQUES : De ce ?

STĂPÎNUL : Ca s-o ştergem cît mai repede de-aici.

JACQUES : De ce ?

STĂPÎNUL : Fiindcă nu prea stăm bine.

JACQUES : Cine ştie ? Crezi că în altă parte o să ne fie mai bine ?

STĂPÎNUL : Jacques !

JACQUES : Ei. Jacques ! Jacques ! Ce dihanie de om mai eşti şi tu ?

STĂPÎNUL : Ce dihanie de om mai eşti şi tu ? ! Jacques, prietene, te rog.

Jacques îşi frecă ochii, căscă de mai multe ori, se întinse, se sculă, se îmbrăcă fără grabă, împinse paturile, ieşi din odaie, coborî, merse la grajd, puse şeile şi căpestrele la cai, îl trezi pe hangiul care mai dormea încă, plăti ce era de plată, păstră cheile celor două odăi şi iată-i^ pornind la drum împreună cu stăpînu-său.

Stăpînul voia să se depărteze la trap întins ; Jacques voia să meargă la pas. ținînd-o mereu pe-a lui. Cînd a-Dunsera la o depărtare destul de mare de amărîtul lor culcuş, stăpînul, auzind cum zăngăne ceva în buzunarul "i Jacques, îl întrebă ce are acolo. Jacques îi răspunse ca are cheile celor două odăi.

aTAPlNUL : Şi de ce nu le-ai dat înapoi ?

JACQUES : Fiindcă vor trebui să spargă două uşi : f. Vecinilor ca să-i scoată din închisoare, a noastră ca să 1 S^TAa 'la^ne^e > S* fiindcă aşa o să cîştigăm timp.

^bTAPINUL : Foarte bine, Jacques ! Dar de ce să cîş-"gatn timp ?

L

— Dar ştii că sînt vreo doisprezece ?

— Pot să fie şi o sută, numărul nu înseamnă
dacă în ceruri stă scris că nu sînt destui.

— Să te ia naiba, cu zicala ta idioată cu tot !...

Jacques scăpă din mîinile stăpînului şi dădu buzna jn
odaia tîlharilor, cu cite un pistol încărcat în fiecare mină „La culcare, repede, le strigă el ; dacă mişcă vreunul, jj zbor creierii..." înfăţişarea şi glasul lui Jacques erau atît de crunte, încît haimanalele acelea, care îşi preţuiau viaţa tot atît cît şi-o preţuiesc şi oamenii cumsecade, se ridicară de la masă fără să sufle o vorbă, se dezbrăcară şi se culcară. Stăpînul, neştiind sigur cum se va sfîrşi a-ventura, îl aştepta tremurînd. Jacques se întoarse încărcat cu veşmintele de care-i despuiase pe fîrtaţi : pusese mîna pe ele ca nu cumva să le dea prin gînd să se 'scoale ; stinse lumina şi răsuci de două ori cheia pe care o ţinea atîrnată de unul din pistoale. „Acum, domnule, îi spuse el stăpînului, nu mai avem altceva de făcut decît să ne baricadăm proptindu-ne paturile în uşă şi să dormim liniştiţi..." Şi se apucă să împingă paturile, poves-tindu-i stăpînului, cu sînge rece şi pe scurt, amănuntele expediţiei.

STÂPÎNUL : Jacques, ce dihanie de om mai eşti şi tu ! Va să zică, tu crezi...

JACQUES : Nici nu cred, nici nu tăgăduiesc.

STAPÎNUL : Şi dacă nu voiau să se culce ?

JACQUES : Ar fi fost cu neputinţă.

STAPÎNUL : De ce ?

JACQUES : Fiindcă s-au culcat.

STAPÎNUL : Dar dacă se-mbăţoşau ?

JACQUES : Cu atît mai rău ori cu atît mai bine.

STAPÎNUL : Dacă... dacă... dacă... şi...

JACQUES : Dacă, dac-ar fierbe marea, s-ar găsi, după cum se zice, o sumedenie de peşti fierţi. Ce dracu, domnule, adineauri credeai că mă paşte o primejdie grozavă şi te înşelai amarnic ; acum te crezi pe dumneata în mare primejdie şi poate că iar te înşeli amarnic. Toţi cîţi ne găsim în casa asta ne temem unii de alţii ; ceea ce dovedeşte că nu sîntem, toţi, decît nişte nătărăi...

Şi, tot flecărind aşa, iată-1 dezbrăcat, culcat şi adormit. Iar stăpânul, înfulecând la rândul lui o bucată de

. TTTT . si tu înțelegeai ceva din toate astea ?

STAPIN^ • J? încetul cu încetul începusem

JACQUES : • rig Kspunea el, cine s-ar putea lăuda că să-i pricep 1^ De ien{â ?. Cel care se crede cum nu se are destula • **p * strat n-a fost oare înşelat niciodată ? poate mai mn om Jn gtare să.şi dea seama, fără Şi, apoi, ?*^.urările în care se află? Socoteala făcută greş, *de* ^ astre şi cea hotărîtâ pe catastiful de sus în f aSn,?a socoteli cu totul deosebite. Ne mînăm noi ta sau soarta ne mînă Pe noi? Cîte planuri, chib-SnitTcu înțelepciune, n-au dat greş, şi cîte încă nu vor mai da ! Cîte planuri nesăbuite n-au fost duse la capăt, si cîte încă nu vor mai fi duse ! Asta îmi spunea într-una căpitanul meu, după luarea Bergop-zoom-ului şi a port-Mahon-ului ; şi adăuga apoi că prevederea nu ne asigură un sfîrşit bun, ci numai ne mîngîie cînd sfîrşim rău un lucru; de aceea, în ajunul vreunei bătălii, el dormea în cort cum ar fi dormit acasă şi se ducea la luptă ca la bal. Despre el, nici vorbă c-ai fi strigat : „Al naibii om!"

Pe cînd vorbeau astfel, auziră ceva mai în urma lor zgomote şi strigăte ; se uitară înapoi şi văzură o ceată de oameni înarmați cu prăjini şi cu furci, care înaintau în goană spre ei. O să credeți că erau hangiii, argații lor şi tîlharii mai sus-pomeniți. O să credeți că dimineața spărseseră uşile, din lipsă de chei, şi tîlharii î$i închi-puiseră că drumeții noştri o şterseseră cu țoalele lor. Jacques aşa crezu, şi-şi şopti printre dinți : „Blestemate fie cheile şi toana sau judecata care m-a făcut să le iau cu mine. Blestamată fie prudența ! etc., etc." O să credeți ca armata asta mică tăbărî pe Jacques şi pe stăpînul sau, că s-a petrecut o faptă sîngeroasă, că a plouat' cu ciomege şi ca s.au tras focuri de pistol . şif într_actevăr,

î V i a;"UnS Să vreau eu' ca toate astea chiar să se împle ; dar atunci s-a zis cu adevărul povestirii, s-a

nost°U 1St°risirea draŞostei lui Jacques. Nu, drumeții la h11 ^ 6raU urmări^i ' habar n-am ce s-a mai petrecut tot f" - - ă plecarea lor_ Ei î?1 urmară drumul, mergînd iSra sa §tie încotro, deşi cam aveau idee pe unde ar

JACQUES : De ce ? Pe cinstea mea că habar n STAPlNUL : Şi dacă ai de gînd să cîştigi timp, ^
ții morțiş să mergi la pas ? ^

JACQUES : Asta din pricină că, neştiind ce-i scris i,
ceruri, nu ştii nici ce vrei, nici ce faci, şi te iei '
vreo toană căreia i se spune judecată, sau după judecați care nu e adeseori decît o toană primejdioasă, şi te duc cînd la bine, cînd la rău.

STAPÎNUL : Ai putea să-mi spui şi mie ce-i un ne. bun şi ce-i un înțelept ?

JACQUES : De ce nu ?... un nebun... stai puțin... e un om nefericit ; şi, prin urmare, un om fericit e înțelept.

STAPÎNUL : Dar ce e un om fericit sau nefericit?

JACQUES : La asta e lesne să-ti răspund. Un om fe-ricit e acela a cărui fericire stă scrisă în ceruri ; şi, prin urmare, unul *a* cărui nefericire stă scrisă în ceruri va fi nefericit.

STAPÎNUL : Şi cine a scris în ceruri fericirea sau nefericirea ?

JACQUES : Şi cine a făcut cîtamai zapisul pe care sînt scrise toate ? Am cunoscut un căpitan, prieten de-al căpitanului meu, care ar fi dat cu dragă inimă un pol ca să afle ; dar căpitanul meu n-ar fi dat nici o KLscaie, şi nici eu ; fiindcă, la ce mi_ar folosi dacă aş şti ? M-ar ajuta cumva să mă feresc de groapa în care oricum va trebui să-mi frîng gîtul ?

STAPÎNUL : Cred că da.

JACQUES : Eu cred că nu ; fiindcă asta ar însemna că există un rînd neadevărat pe marele zapis care cuprinde adevărul, care nu cuprinde decît adevărul $i care cuprinde tot adevărul. Adică să stea scris în marele zapis : „în cutare zi, Jacques îşi va frînge gîtul", iar Jacques să nu-şi frîngă gîtul ? Iți închipui că se poate una ca asta, oricine ar fi autorul marelui zapis ?

STAPÎNUL : De, aici ar fi mai multe de spus...

JACQUES : Căpitanul meu credea că prevederea e ° presupunere, făcută atunci cînd experiența ne îngăduie să privim împrejurările în care ne aflăm ca pe nişte cauze ale unor urmări de nădăjduit sau de - temut pentru viitor.

1

x nu mai avem multe ; şi tare-ai fi făcut

— astăzi cum ți-am spus eu... Şi maldă-

se strică în hambar, mă prind că nici

~i de "^"sVl clinteşti măcar,

nu te-ai K copiii

^" să-1 întorci tu. Daca ai fi fost m hambar.

• fi aflat la poartă... nu te'al ur„ai ce soseşte un felcer, apoi încă unul, şi încă

f1 *aduşi* de băiețaşul gazdei. UnU STAPÎNUL : lată-te bogat în felceri, ca sfîntul Roch

în lJACQUES : Primul nu fusese acasă cînd îl căutase băiețaşul ; dar nevastă-

sa îl vestise pe cel de-al doilea ; iar cel de-al treilea îl întovărăşise pe băieţaş. „Ei ! noroc, cumetrilor ; aţi venit ?•' îi întrebă primul sosit pe ceilalţi doi... Aceştia veniseră în mare grabă, erau înfier-bîntaţi, arătau rău. Şi iată-i stînd laolaltă în jurul mesei încă nestrînse. Nevasta coborî în beci şi urcă-aducînd o sticlă. Bărbatul bombănea printre dinţi : .,Ei, ce naiba căuta la poartă ?" Se bea, se vorbeşte despre bolile din ţinut ; începe fiecare să-şi înşire cazurile. Eu mă vaiet ; mi se spune : „Peste o clipă o să vedem de dumneata". După prima sticlă, au mai cerut una, tot pe socoteala lecuirii mele, apoi încă una, şi încă una, toate pe socoteala lecuirii ; şi la fiecare sticlă soţul îşi spunea iar vorba lui „Ei, ce naiba căuta la poartă ?"

Ce-ar mai fi putut face un altul cu felcerii ăştia trei, cu discuţia lor cînd au ajuns la a patra sticlă, cu toptanul lor de lecuiri miraculoase, cu nerăbdarea lui Jacques, cu necazul gazdei, cu vorbele Esculapilor [2] noştri de ţară despre genunchiul lui Jacques, cu părerile lor felurite, unul susţmînd morţiş că Jacques va da ortul popii dacă nu se grăbesc să-i taie piciorul, altul că trebuie scos gjonţele şi bucăţica de veşmînt care pătrunsese o dată cu eij Şi cruţat piciorul bietului om ! Şi, în răstimp, 1-am fi p$_e$ Jacques stînd în pat, privindu-şi cu jale picio-

de cele trei Pălării cu care este înfăţişat adeseori lurr,, *A* '

Provverbul se foloseşte atunci cînd deţii mai multe

2 Ffe acelaşi fel- dintre care unele sînt nefolositoare. dicing "sculap sau Asclepios, personaj mitologic ; zeu al me-

fi vrut să meargă ; îşi urmară deci drumul, uritul şi osteneala prin tăcere şi flecăreală, a§a cuni*[1] cei ce umblă şi uneori chiar cei ce stau locului, p$_e$ vrJ scaun.

Se vede cit de colo că nu fac un roman, fiindcă ţin seama îndeajuns ar tocmai de ceea ce un romancier* folosi din $_{e.a}$plin. Iar cel care îmi ia scrisele drept curat greşeşte poate mai puţin decît cel care mi lua drept basme.

De data asta, - stăpînul deschise vorba şi începu cu refrenul lui obişnuit : „Ia

ascultă, Jacques, *cs* s-aude cu povestea dragostei tale ?"

JACQUES : Nu mai ştiu unde am rămas. Am fost întrerupt de-atîtea ori, încît ar fi tot aşa de bine dacă aş lua-o de la capăt.

STĂPÎNUL : Nu, nu. Să ne întoarcem la leşinul tău din uşa cocioabei. Te găseai în pat, cu gazdele la căpătîi.

JACQUES : Foarte bine ! Mai întîi de toate trebuia chemat un felcer, şi nu se găsea nici unul pe-acolo, cale de-o poştă. Gazda îşi sui unul din copii pe cal şi-1 trimise la felcerul cel mai apropiat, între timp, nevasta încălzise nişte poşircă de vin, rupsese în fîşii o zdreanță de cămaşă de-a bărbatului ei şi mă pomenii cu genunchiul dezinfectat, acoperit cu prişnite şi oblojit în cîrpe. O parte din vinul care-mi folosise pentru leac fu îndulcit cu vreo cîteva fărîmite de zahăr, şi eu îl dădui pe gît ; apoi gazdele mă îndemnară să am răbdare. Se făcuse tîrziu ; oamenii se aşezară la masă şi cinară. Iată şi cina sfîr-şită. Dar copilul nu mai venea şi nici pomeneală de felcer. Tatăl se înciuda. Era un om supărăcios din fire ; îşi bombănea nevasta şi nimeni nu-i intra în voie. îşi trimise ceilalfi copii la culcare, răstindu-se la ei. Nevasta se aşezase pe o laviță şi începuse să toarcă. Bărbatul umbla de colo-colo şi, tot umblînd, îi căuta nod în papură : „Dacă te-ai fi dus la moară, cum ti-am spus eu..." şi-şi sfîrşea vorbele arătînd cu capul spre patul meu.

— O să mă duc mîine.

— Astăzi trebuia să te duci, cum ti-am spus eu... Si ce mai aştepți ca să strîngi paiele care au mai rămas pe şură ?

— O să le string mîine.

• începu să țipe cît îl ținea gura : „M-am

tră asc * Mi.am fârîmat genunchiul !..."

dus pe c?pc^ues avea cea mai calda mima omeneasca

Deşi Jac^ t în chipui şi ținea mult la stăpînul său,

din cîte se P cg &_a petrecut în fundul inimii lui,

zău c-as „vre Drima clipă, măcar atunci cînd a fost sigur că dacă nu m F aceea n_Q gă

iagă nimic grav • şi aş mai

din ca5er ti dacă a putut să nu se bucure cît de cît, în v"'ea Sde o întîmplare din care stăpînul său avea să în-Seace înseamnă o rană la genunchi. _

Si tare aş mai tine să-mi spui tu, cititorule, daca sla-"nului nu i-ar fi plăcut cumva să fie rănit, chiar mai grav oriunde, numai la genunchi nu, şi dacă nu 1-a năpădit mai mult ruşinea decît durerea.

Cînd stăpînul îşi mai veni puțin în fire de pe urma căderii şi din tulburare, încalecă iar şi dădu vreo cinci sau şase lovituri de pinteni calului, care porni ca fulgerul ; şi tot aşa făcu $i bidiviul lui Jacques, căci între cele două animale exista aceeaşi prietenie strînsă care îi lega pe călăreții lor ; laolaltă formau două perechi de prieteni.

Cînd coi doi cai, care gîfîiau de-ți rupeau inima, îşi reluară mersul obişnuit, Jacques îi spuse stăpînului : „Ei, ce părere ai, domnule ?"

STĂPÎNUL : Despre ce anume ?

JACQUES : Despre rana la genunchi.

STĂPÎNUL : Cred, ca şi tine, că e una dintre cele mai cumplite,

JACQUES : Cea de la genunchiul dumitale ?

STĂPÎNUL : Nu, nu ; de la al meu, de la al tău, de ia toți genunchii din lume.

JACQUES : Stăpîne, stăpîne, n-ai înțeles cura tre-uie ; crede-mă că niciodată nu ne căim decît de durerile noastre.

STĂPÎNUL : Bați cîmpii !

, - i : A*1 ! Dacă aş şti să vorbesc aşa cum ştiu

rtn esc ! Dar stătea scris în ceruri să am lucrurile în •-dP şi sa nu găsesc cuvintele.

fcn tpunînd acestea, Jacques se încurcă într-o metafizică rte sut>tilă şi poate foarte adevărată, încerca să-şi facă

rul, luîndu-şi adio pentru totdeauna de la el, aşa 1-am văzut pe unul dintre generalii noştri între Duf şi Louis *. Al treilea felcer ar fi bătut apa în piuă cînd s-ar fi iscat cearta, iar ocările ar fi adus după ele căierarea cuvenită.

0 să vă scutesc de toate lucrurile astea, pe care ie

veți găsi în romane, în comedia veche şi în lume. Cînd 1-am auzit pe bărbat strigînd despre nevastă-sa : ttce naiba căuta la poartă ?", mi 1-am amintit pe Harpagonul lui Moliere, spunîndu-i fiului său : *Ce-o să facă pe QU. lera asta*[2] *?* Am priceput atunci că nu-i de ajuns numai să spui adevărul, ci mai *e* nevoie să fii şi glumeț ; şi că, de aceea, se va spune în vecii vecilor *Ce-o să facă* pe *galera asia,* iar vorba țăranului meu *Ce căuta ea la poartă* ? n-o să ajungă niciodată proverb.

Dar Jacques nu se purta cu stăpînul său la fel d? grijuliu cum mă port eu cu dumneata ; nu lăsa la o parte nici cel mai mic amănunt, chiar de-ar fi fost să-1 mai adoarmă o dată. Iar dacă la căpătîiul rănitului n-a rămas cel mai dibaci dintre felceri, în schimb a rămas cel mai vînjos.

Acum, o să mă întrebi ; nu cumva ai de gînd să scoți bisturie în fața mea, să tai cărnuri, să verşi sînge şi să-mi înfățişezi o operație chirurgicală ? După a ta părere, asta n-ar fi tocmai o dovadă de bun-gust... Ei, hai să trecem peste operație, dar cred că o să-i dai voie măcar lui Jacques să-i spună stăpînului său, aşa cum de altfel i-a şi spus : „Vai ! domnule, cumplit mai e să ți se pună la loc un genunchi sfărîmat !..." Iar stăpînul său să răspundă aşa cum mai răspunsese o dată : „Fugi de-aici. Jacques, pesemne glumeşti..." Dar ceea ce nici tot aurul din lume n-o să mă oprească să-ți spun e că stăpînul lui Jacques abia dăduse răspunsul acesta potrivit, cînd calul i se poticni şi căzu, iar el îşi lovi genunchiul de-o pia-

[1] Doi faimoşi chirurgi ai epocii : *Dufouart Pierre (1735*—1813) — autor al unui tratat de analiză a rănilor produse de armele de foc, iar celălalt, *Louis Antoine* (1723—1792) — colaborator al *Enciclopediei* şi secretar al Academiei din Paris.

[2] De fapt, replica aceasta nu e a lui Harpagon, ci a lui Geronte din *Vicleniile lui Scapin.*

-*auz* atît de scurt, bărbatul luă din

nou cu-ă un r&T femeie dă-ti si

neputință să scăpăm. n

Recolta e ^ putem face față 9tenie

dint

r-o muob

curcătura om

proastă;

ale cop»/ 01^ ^tea găgi de lucru . dar bogătanii vor

cf u fi^că tot mai puțin ; calicii stau cu mîinile în sîn ; cheltui*» ^ ^ muncă pierd alte patru zile ; creditorii se P ta cîineşte ; şi tocmai acum te-ai găsit să aduci în P°a-r un necunoscut, un străin care o să rămînâ aici cît n%rea Dumnezeu şi cît o vrea felcerul ăsta, nezorit de Io- să-1 lecuiască ; fiindcă felcerii lungesc bolile cît pot mai mult. Ai cules un străin fără o lăscaie, 51 o să ne dubleze, o să ne întreiască cheltuielile. Ia spune-mi, nevastă, cum o să scapi de omul ăsta ? Vorbeşte, femeie, judecă şi tu şi spune-mi ceva...

— Parcă se poate vorbi cu tine ?

— Zici că sînt ursuz, că te bombănesc ; ei ! Care n-ar fi aşa, în locul meu ? Care n-ar bombăni ? Mai aveam şi noi, acolo, un strop de vin în beci. Dumnezeu ştie cum o să-i meargă ! Felcerii au dat pe gît într-o seară mai mult decît am fi băut noi şi copiii într-o săptămînă. Iar felcerului, care îți închipui şi tu că nu vine ele po mană, cine o să-i plătească ?

— Păi da, aşa e, cum spui ; şi tocmai fiindcă trăim în lipsuri îmi mai torni cîte-un copil, ca şi cum n-am avea destui.

— Da' de unde !

— Ba da ; sînt sigură c-o să-mi alungă iar burta la gură.

— Aşa spui tu de fiecare dată.

Y. ~ f i sj~a îrvtîmplat aşa de cîte ori m-a mîncat ure-

cînd aia'" Iar a°Um mă mănîncă mai rău *ca* OFi_

— Urechea ta nu ştie ce spune.

? nîna de pe mine ! Lasă-mi urechea în pace !

sfîn7T,i ^ŞTa ! N"am mai făcut asta de-atun,cd, din seara 01II1uuui loan.

stăpînul să priceapă că vorba durere e lipsită de şi că nu începe să aibă un înțeles oarecare decît în cînd ne aduce în minte un simțămînt pe care 1-arn m încercat cîndva. Stăpînul său îl întrebă dacă a nasc *l* vreodată.

— Nu, îi răspunse Jacques.

— Dar crezi că atunci cînd naşti ai dureri groaznice nu-i aşa ?

— Păi sigur !

— Şi ți-e milă de femeile care sînt în durerile fa. cerii ?

— Grozav.

— Va să zică, îi căinezi cîteodată şi pe alții, nu nu mai pe tine.

— li căinez pe aceia sau pe acelea care îşi frîng mîihile, care îşi smulg părul, care strigă, fiindcă ştiu din experiență că nu faci astfel de lucruri decît atunci cînd suferi ; cît priveşte însă durerile facerii, hărăzite numai femeilor, nu le căinez de loc ; nu le-am încercat, slavă Domnului ! Dar să ne întoarcem la o durere cunoscută de amîndoi, la povestea genunchiului meu, care a deve nit al dumitale, după ce ai căzut.

STĂPÎNUL : Nu, Jacques ; să ne întoarcem la povestea dragostei tale, care a devenit a mea, după mîhni-rile îndurate.

JACQUES : lată-mă oblojit şi ceva mai uşurat. Felcerul pleacă, gazdele se retrag şi se culcă. Odaia lor nu era despărțită de a mea decît printr-un perete de şipci peste care fusese lipită hîrtie albastră, iar pe hîrtia asta se aflau nişte poze colorate. Cum nu dormeam, am au-zit-o pe femeie spunîndu-i omului ei : ,,Dă-mi pace, n-ani chef de joacă. Un biet nenorocit îşi dă sufletul la uşa noastră, şi tu..."

— Măi femeie, o să-mi spui toate astea, după...

— Nu, n-am să te las. Dacă nu sfîrşeşti odată, să ştii

că mă dau jos din pat. Crezi că mi-ar face vreo plăcere, acum, cînd mi-e inima grea ?

— Oho, dacă-îi place să mă rog atîta de tine, tot tu ai să păgubeşti....

— Păi nu vreau să mă rogi, dar cîteodată eşti atît de rău !... fiindcă... fiindcă...

, Ah urechea ! Ah, urechea !

Nu pot ^, ' hea uşor de zis...

Urechea. mai petrecut între ei . dar fe-

N_amtă de mai multe ori cu voce înceată

" -

che"' 3 mă mă făcu să-mi închipui că mîncărimea ure-rea ce "r" Q^olise într-un fel sau altul, n-are a face ; şi

înie mi-a făcut plăcere. Dar şi ei ! . . „ . .

STÂPÎNUL : Jacques, pune-ți mina pe inima şi]U-- jni că nu de femeia asta te vei îndrăgosti.

1 "JACQUES : Jur.

STÂPÎNUL : Cu atît mai rău pentru tine.

JACQUES : Cu atît mai rău, sau cu atît mai bine. Nu cumva crezi că femeile cu asemenea urechi te ascultă bucuroase !

STĂPÎNUL : Cred că aşa stă scris în ceruri.

JACQUES : Eu cred că mai departe stă scris ca ele să nu asculte multă vreme de unul şi acelaşi bărbat, şi că sînt întrucîtva pornite să-şi plece urechea şi la ce spune un altul.

STĂPÎNUL : Aşa o fi.

Şi iată-i încurcați într-o gîlceavă nesfîrşită cu privire la femei ; unul susținea că femeile sînt bune, celălalt că sînt rele : şi aveau amîndoi dreptate ; unul că sînt toante, altul că sînt deştepte : şi aveau amîndoi

lui

dreptate ; unul că sînt mincinoase, altul că nu mint : şi aveau amîndoi dreptate ; unul că sînt zgîrcite, altul că sînt dar-njf e : l1 ayeau amîndoi dreptate ; unul că sînt frumoase, altul că sînt slute ; şi aveau amîndoi dreptate ; unul că sînt guralive, altul că au măsură la vorbă, unul că sun sincere, altul că sînt prefăcute ; unul că n-au habar ae nimic, altul că sînt atotştiutoare ; unul că sînt cumințI, °a -Smt desfrînate ; unul țicnite, altul chibzuite ; y\ altul mici : şi aveau amîndoi dreptate. immd-o întruna cu sfada asta, care le-ar fi ajuns - 8r avut de gînd să facă înconjurul pămîntu-i or -Sa tacă nici ° cliPă S1 fără să cadă la învoială, cot" ,lp^nai° furtună şi-i sili să se îndrepte spre... — In-Incotro ? Ei, cititorule, tare mă supără cu-

Ir!

— Faci tu ce faci, şi p-ormă, peste o _ lună, iar mîrîi, ca şi cum ar fi vina mea. sj

— Nu, nu. 1

— Iar peste nouă luni o să fie şi mai rău.

— Nu, nu.

— Va să zică tu ai vrut.

— Da, da.

— N-o să uiți ? N-ai să-mi spui cum mi-ai mai spus de fiecare dată ?

— Nu, nu...

Şi-apoi, iată cum, din nu în nu şi din da în da, omul ăsta înverşunat împotriva nevesti-si, fiindcă se lăsase cuprinsă de-un simtămînt omenesc...

STAPÎNUL : Tocmai la asta mă gîndeam şi eu.

JACQUES : Bineînțeles că soțul nu prea-şi ținea fă-găduiala ; dar era tînăr şi avea nevastă frumoasă. Niciodată nu se nasc atîția copii ca în vremurile

de sărăcie.

STAPÎNUL : Nimic nu-i întrece pe calici cînd e vorba să se înmulțească.

JACQUES : Păi un copil mai mult nu înseamnă nimic pentru ei ; îi hrăneşte mila altora. Şi-apoi e singura plăcere care nu costă bani ; se mîngîie şi ei noaptea, pe gratis, de năpastele îndurate ziua... Totuşi, trebuie să recunoaştem că gazda avea dreptate. Şi pe cînd tocmai îmi spuneam asta în gînd, nira apucat o durere cumplită la genunchi şi-am început să strig : „Ah, genunchiul !" Şi bărbatul strigă : „Oh, femeie !..." Iar femeia strigă : „Ah ! bărbate ! păi... păi... omul de dincolo !"

— Ei, ce-i cu el ?

— Ne-o fi auzit !

-•- N-are decît să ne-audă.

— Mîine o să-mi fie ruşine să-1 privesc în ochi.

— Păi de ce ? Nu eşti tu nevastă-mea ? Şi tu nu sînt bărbatu-tău ? Oare un bărbat are o n-3vastă, şi o nevastă are un bărbat, aşa, de florile mărului ?

— Ah ! Ah !

— Ei, ce ți s-a mai întîmplat ?

— Urechea .'...

— Ce-i cu urechea ?

— Mă doare mai rău ca oricînd.

— Dormi, şi o să-ți treacă.

•mit cît a putut mai bine ; sau că au cerut ten, care M Srii cerşetori, unde au fost prost găz- adăpost ia ^răniți din dragoste pentru Dumnezeu ; ca duiți şi Pros r... în câsa vreunui om de seamă şi au dus au fost p * t L le era trebuitor, în timp ce în preajma lipsă de^ toc nenumărate iucruri de prisos ; că au plecat lor se S*3." t un nan mare, unde au fost nevoiți să pla- in zori ?" scump o cină proastă, servită pe talere teasca io ^ ^ noapte petrecută între perdele de damasc

cearşafuri umede şi boțite; că i-a găzduit un popă H- tară neîndestulat, care s-a grăbit sa folosească pasă-rile enoriaşilor săi ca să facă rost de nişte jumări şi o tocană de pui ; sau că şi-au înecat minții le în vinuri din cele mai bune, s-au îndopat cu mîncăruri alese şi au că-pătat o indigestie straşnică în vreo mănăstire bogată de-a Bernardiniior ; căci, deşi toate acestea ti s-ar fi putut părea cu neputință, Jacques era de altă părere : n-ar fi fost într-adevăr cu putință decît ceea ce stătea scris în ceruri. Adevărul e că, oriîncotro ți-ar place să-i por-neşti, ei n-ar fi apucat să facă nici douăzeci de paşi, căci stăpînuL, după ce-şi luă mai întîi, ca de obicei, priza de tabac, îl şi întrebă pe Jacques : „Ia ascultă, Jacques, ce s-aude cu povestea dragostei tale ?';

în loc să-i răspundă, Jacques strigă : „La naiba cu povestea dragostei mele ! Parcă n-ai vedea că am uitat..." STĂPÎNUL : Ce-ai uitat ?

în loc să-i răspundă, Jacques îşi întorcea buzunarele pe dos şi se scotocea, de pomană, pretutindeni, îşi uitase sacul de drum la căpătîiul patului şi de-abia apucă să-i mărturisească asta stăpînului său, că el şi strigă : „La naiba cu povestea dragostei tale ! Parcă n-ai vedea că mi-a rămas ceasornicul agățat de vatră !" si f^acq"e? nu se ^ă rugat ; o luă la goană de îndată, ia ^_nc;ca nu se grăbea niciodată, ajunse încetişor c,astelul uriaş ? — Nu, nu. Alege dintre cul-?°f bile Pe care le-am înşirat mai sus pe cel mai n impre¡urarea de față.

da stă?mu~său ținea mereu calea înainte;
şi slugă' despărțiți, şi nu ştiu pe care
seam- ai Să~1 urmezi Pe Jacques, bagă bine
a • căutarea pungii şi a ceasului poate deveni

HS

iif03A E3;dBou ;no3j;ad nt?-rs BO nes HB-S BO tS 3JEUI SBJO un-jțuț sunfB

3țsiu HB ngs mpuiaps [e is sanboef țn[[B ânojno țixii IBUI nu gs :

E[aijipuoo o no JBp SB .' BS uip atBO'os B3}nd sB-a[is BUoSa[B ijtaal'

SB-IJ, -3daa;s aoi'ij B Bttnusiqo Baaedgos 'aijoSaie ui JIA BUI 'rsui

1143111 -rup na OBJ: BS oo pun;s3u 'go'ia oof BUZ go torz BS Q

•sputdSQ — *i*

-ciap3d3U nBdgos tg — -njon[BsuamasB azatno gs nun B3 uoaun B[duirtui IBUI as 'ngs tnțnujdBțs B is sanboBf in[eaaraii ad 'pgo : goiZBa;uco i-gs țBza;no ij JB autoijo 3d treSofoS un ru^uad gppn gs HBS ajnzucds gs[1] pupiao rs ța ap ;o; îljțgid 'țapaqjsp i^[B isouaumu ao[Ba; 3Jd»3p gjasasuiAuoo 'ia ap t4ttg[d tapaqaap BAI^IO no gunajduii "BițsB ițJauzBjpui î jnțațsBO ' BO 'g-iasiuatsora go 'lai^duosui [B suas BAU^oduir is unuioo in[n;da.ip BArxtoduit -flsns Bițsț: nisuzşjpui ; jn;sap ooj nB-u go nBa^ujfd IBUI as ră 3ABZOJ3 IBUI a[ao aptuinoo[ad BUIUI g.iasasnd ajtBO ilauzGjpu; ap joazgnop oaJA s;sad țBp HB go înțdBj țsoj B T.BS-nuidgțs 3d ia ssnboBf ad ';jnui IBUJ ;BJIUI B-I ao BaaQ 'E'.anp 3p BO Bauinj aSnj BIJSB BQ ^ ugqajțur najsur und !J;-3jeo rțțisunjB sp rep nu gs ig ^ ia ap iBp nu gs Bațind

3? IBtJ — *I* tlBJS !jd3;S3p lUaiUBQ — 'lUnpUtttl 3p gpELU 1 0 IS UrUBASpB B-AatlQ - *i* HBSUndS 3D tg — "IBJ IS

q ig — *i* OJOOB jiuti^ui nB IUSUIBO ap pj 33 — -a;Bt fp roputuiB nsaAB is .' eayod ao Bsunds piurdgts *'.* npid ad suos Baa so Baunds sanboBf — i opOB ;nogj !a — ItSai HB ao gdnp is SBUIBJ IBUI ne ;oț JIBS eaa Btjduosui nes gopuți-j *'nft* — i oțooB[1] ap țisaț po JBQ — 'BJ;UI B ap ațuiBUi nj;ungut gaasasnj '§S[BJ Bi|duosut BJ3 HBS gopuiij 'n^j — i pțsBo ui

— ,,'țsai i)3A ao gdnp is gout ij ÎBUI i^aA îs [3]iursut țoiB i^Bjg 'jojnțni ui^JBdB ȚS inuguiiu JB ?ț.ios Bajgțs Binjgo tnprdsțțuojj ad 'setări '"*i* nu 9D [3]P •' BP '"3-îds nBțdajpui ss go sunds BOBQ *i* BJSB no pSițsp gs is-ao 'ațpțsod

t T u.feT«J3f)-țuiBS [3J]ds HBS asioțuoj ajds nBțdsjput as

[8] ft-gS UIB BOBQ *l* gSBd ț^I HOBJp 9^ j Bț BS^BțȚZOIJ

• «sturat *de* stâpîn ? Şi fiindcă sluga nu ducem noi la ea 7 Bietul Jacniai vine odată, v .. pomeneanl numele. el striga cues ! chiar in ^fscris, va să zică, în ceruri, sa fiu m-înduierat : .-°iai . ca tîihar de drumul mare, gata sa fiu hățat în ac^afsl învinuit că aş fi ademenit o fată !'< dus la temi j- _ agale de casteli adică nu... de locul

Pe cin. gr£ în ajurij trece pe lîngă el unul din ne-unde dPr"jLbulanți cărora li se zice boccegii şi-i strigă : gnn,Se cavaler, ia jartiere, cingătoare, şnururi de ceas, "v, here la modă jabackuri* veritabile, mele, brelocuri H «.as Ia un ceasornic, domnule, un ceasornic frumos, dt aur ' dăltuit cu capac dublu, aproape nou..." Jacques îi răspunde : „Păi şi eu caut unul, dar nu pe al tău..." si-şi vede mai departe de drum, mereu la pas. Şi tot rnergînd aşa i se năzare că stă scris, în ceruri, că tocmai ceasornicul pe care voise să i-1 vîndă omul acela era ceasornicul stăpînului său. Jacques se întoarce şi-i zice boccegiului : „Prietene, ia arată ceasul ăla cu capac de aur ; parcă mi-ar spune ceva c-ar putea să-mi fie pe plac".

— Pe cinstea mea că nu m-ar" mira de loc să fie chiar aşa, zise boccegiul ; ceasul e frumos, cum nu se poate mai frumos, ieşit din mîinile lui Julien Le Roi[2]. Abia am făcut rost de el, mai adineauri ; 1-am căpătat pe-un codru de pîine şi-o să-1 dau ieftin, îmi plac câştigurile mici şi dese ; dar pe vremurile astea îmi merge al naibii de prost ; nici peste trei luni nu mai dau eu peste un chilipir ca ăsta. îmi pari om de treabă şi mi-ar Place să te bucuri dumneata de el şi nu altul...

Tot vorbind, marchitanul îşi pusese bocceaua jos, o aescrnsese şi scoase ceasornicul pe care Jacques îl recu-ni-C1i 1"dată' fără să se mire de loc ; căci nu se grăbea ceas0 r 9-1-nU Se mira decît arareori- Se uită bine la cesiu R-1Ş1 spuse în sinea lui' ăsta e- AP°i, către boc-B : „Bine zici, e frumos, cum nu se poate mai fruiMUS, Ci oi* *-,^:..._v . 1 ,.. . ,_ _.

Şi eu ştiu că e şi bun..." Apoi, punîndu-1 în buzu-

i so numeau mărunțişurile şi giuvaerurile vîndute la casa Jabacfe din Paris. ceasornicar (1686—1759).

•p ap

ţsoţoj ŢOA BUI EsaoB ap ia aoţBzundno ŢS ţanos -3 Tî §opunj

'aţj;auioa3 uţp ţBnţ iqjOA B-ap E^SBOB no 'ainjto;i;p 'iţsainusţqo a;

uţp BS goi aj, 'ţaţiz insano eji33Sipi[d no sjaAui taodsj ui nss

'BtpBJţsţp no ţJodBJ ui a Bjatpeqet ui BJBas auiuiBJ IEIU iui-a.reo

'osasipijd BUI pup na iS OBJ umo BSE ';nuiui ij EI Bapiqouj o ia

Bapiqosap o SJBO ad

'JBpBăB 'B9UIUIEJ IBUI Ţ-nU 'OIUJOSB30 ap

-nci

-ud E

30 no ajtjnpj a^BOţ ui aj-npuiuiquioo ia sanboBf înţ i-npuiund 'ţnseao a ţp ss-npuiţm 'OBqEţ.puiz ^aiA a{B unţoAid ţajţ oţao nBaa n Ba;sB BJBJ ia BjaqoBqBţ BJBJ 'DIUJOSEBO BJBJ BOBJ as nu Bopunj 'aaruqiui ap BapşdBJd as ia 'BasB§ BO saţajui-auiq apun 'ajBoţBgup BJ ap ţnâBJBunz ui |noiujosB30 BţnBO tăi lody ,,'a]BţBq uj osaoţiţs ţ-BS *1* anSis a BţSB j o î aţBţBq ui osaoţiţs ţ-BS uiy i oiuaos xin ia BSund o ţodBui BI ES BO auiaaA BţiţB Binqaaţ u *l* pupsj ij o-ao i ij o-apun j ţnsojBoţţ j ajauip j jngţ -?3" : Baunds 'nu nBS a;âoqjoA Bosp BUIBBS Bap iâ-BS BJBJ 'îs O;IJBS uip B3S3I îşi ptmţv 'sanbOBf ap Bunn piu eap -SA os nu JBQ 'sanbOBf BAotno aţâaJBz as nu ap BPBA BS B3Ai.id ia Boipia as 'B*B Ba;s ţo^. BS Bjn;BS ui ţţuţl'iJds ţndso no ia ^Baq Bdnp ad ;no no 'soţ BzasB as ţa nou uip BoaţBosap *'.* aq§aţ ap

Un B30BJ IBUI 'BqBOTy JBI BOaţBOUI ŢSI i SOC 3d B3§J3UI

; sanbOBf BBJBZ 3S nu BOBP BpBA BS pup ui uip as-npup.io;ui

'aţuiBUţ ţdsjp a^jaui B^SB •ş-ţŢnusţqo ţnţ Bţ|ounj 3 B;SB : B^BIA 3onp IST i zs ioiu 'auiJBOp nu pi|si -ia no aţă3Aud 'poiqo ap 'B os nu JBp i auiui BO nBS BţBautunp BO 'iqoo p ia uţp nas ţo; ap BOUI ţB^m B-U ao uip auini BO IBUI n.ionţ un p ţa Bunds_^Bs Bţ

'ţa BUi^BdBO ui aut^nd ţapi aav\3"uauIBO 3P IHŢOS BOUI

iţsouno nu ! S;JBOJ isipijd ţB-aţ JBP J 'in|!J ŢB punţB 'ţnuidB;s

ţţsa^osui I-BS UBţoq iB-a uaoseao B ia ţnţnoBS BajBţngo ui anguis ţ-

npuiSBi B S9nboBf ţn[BaţsoSBJp no siz B-S punţB ia 'S3Aod n BIP.JBO ţnan^uis 'puidB^s suiaJA Bţţ fA î§-nu p ţpui 'BţBOJnoui ap ia BţBgunppui ap

„vora clin spate şi strigînd : „Puneţi mîna pe :ţ ţ prindeţi uci ^^ fiindcă într-un oraş poposiseră Au i^f-pînu-său în ajun ; abia acum mi-am adus acques ?i ^^cii ies din case, se alătură ţăranilor şi minte. L°c _ncep g- strige toţi într-un glas : „Hoţul ! boccegiuiui,^ ^ u ajung pe Jacques, toţi odată. Boc-Hoţul . u c′%-de la"el Jacques îi arde o lovitură de cizmă, Ce-glrndu l la pămînt, dar boccegiul strigă într-una : „Ti--i sul-pungaşule, ucigaşule, dă-mi înapoi ceasornicul ; Tsă nU-l dai tu, şi-or să te spînzure..."

Jacques, păstrîndu-şi cumpătul, vorbeşte mulţimii, care creşte'clipă de clipă, şi zice: „Aveţi un magistrat; să'fiu dus în faţa lui ; acolo am să arăt că nu sînt de loc ticălos şi că s-ar putea ca tocmai omul ăsta să fie aşa. E drept că i-am luat ceasornicul, dar ceasornicul e al stăpînului meu. Nu sînt de loc necunoscut în oraş ; alaltăieri seara am sosit aici, împreună cu stăpînu-meu, şi am poposit la domnul locotenent-general, vechiul lui prieten.'' Dacă nu v-am spus încă pînă acum că Jacques şi stăpînu-său trecuseră prin Conches şi că fuseseră găzduiţi la locotenentul-general din părţile acelea, e pentru că nu mi-am amintit mai din vreme. „Să fiu dus înaintea locotenantului-general", spunea Jacques, care între timp descălecase. Iată-1 în mijlocul alaiului, pe pe acques, el, împreună cu calul şi cu boccegiul. locotenentul-general dragă Merg, ajung la poarta locotenen-tului-general. Jacques, calul şi boccegiul intră. Jacques şi boccegiul nu slăbesc de fel. Mulţimea rămîne afară. Dar ce făcea tocmai atunci stăpînul lui Jacques *l* Aţi-pe marginea drumului mare. cu dîrlogii trecuţi peste braţ, iar calul păştea iarba în jurul lui, atîta cît îl lăsa lungimea dîrlogilor.

De cum îl zări pe Jacques, striga :

„„ ~~ El' tu gur, pe-aici *l*

tul

care

stăpinului meu_ Jl lăsase agățat de col-~am săsit ^n bocceaua omului ăstuia ; apoi s &dUS Punga' Pe care am uitat-o sub pernă şi ba va găsi şi ea, dacă veți porunci.

năraş, îi zise boccegiului : „Mulțumesc frumos D tene !" ' '-'

— Cum, mulțumesc frumos ?

— Păi da, e ceasornicul stăpînului meu.

— Habar n-am cine ți-e stăpîn ; eu una ştiu : cQ ceasornicul meu şi că 1-am cumpărat şi 1-am plătit..

Şi, apucîndu-1 pe Jacques de guler, se strădui să-si ia ceasornicul înapoi. Jacques se trage lîngă cal, apucj unul din pistoale şi, sprijinindu-1 în pieptul boccegiuluj • ,,Dă-te înapoi, îi zice, sau te ucid", înspăimîntat, boc-cegiul îi dă drumul. Jacques încalecă şi porneşte agale la drum, spre oraş, zicîndu-şi în sine : „Iată ceasornicul re-dobîndit, acum să vedem ce-i cu punga..." Boccegiul se grăbeşte să-şi închidă lădita, şi-o pune pe umăr şi se ia după Jacques, strigînd : „Hoții ! Hoții ! Ucigaşii ! Ajutor ! Săriți ! Ajutor !..." Era pe vremea secerişului : lanurile gemeau de țărani, îşi lăsară toți secerile şi se strînseră gloată în jurul omului aceluia, întrebîndu-1 unde e hoțul, unde e ucigaşul.

— Uite-1, uite-1 colo.

— Cum ! Ala care se îndreaptă fără grabă spre poarta oraşului ?

— Ala.

— Fugi de-aici că eşti nebun nu seamănă de loc a hoț.

— E un hoț, e un tîlhar, v-o spun eu ; mi-a Juat cu japca un ceasornic de aur...

Oamenii nu mai ştiau în ce să se încreadă : în țipetele bocoegiului sau în umbletul liniştit al lui Jacques. „Măi copii, adăugă boccegiul, zău că sînt

ruinat dacă nu-mi dați o mină de ajutor ; ceasornicul face treizeci de ludovici, cu ochii închişi. Ajutați-mă, se cară cu ceasornicul meu şi, dacă.apucă să dea pinteni calului, se duce de rîpă ceasornicul..."

Dacă Jacques se afla olecuță cam depărtişor ca să poată auzi strigătele, putea să vadă, totuşi, destul de lesne gloata, dai- tot încet mergea. Făgăduind țăranilor o răsplată, boccegiul îi hotărî să alerge după Jacques. Şi iată o mulțime de bărbați, de femei şi de copii alergînd şi strigînd : „Puneți mîna pe hoț ! Prindeți ucigaşul !"-iar pe urma lor boccegiul, ținîndu-se cît de aproape u

în ceruri să se culce cu altul şi « i ...Haide, Jacques, mîngîie-ți Va să
zicâ să-i îndeajuns de fericit că ai recăpătat şi îl stăpînului tău ?"
ă şi despică gloata strînsa la poarta -«.tr-tuiul ; dar, fiindcă îi venea greu ca atîta H oameni să-1 ia drept o secătură, se prefăcu mulțime de Qrnicu1 din buzunar ca să vadă cît a-că.şl «coaie • eni ^u!^ care, nefiind obişnuit cu
rata : ^V^^ porni şi mai repede. De obicei, îl lăsa asemene - ^ ^^ _ c„ci ,. venea la fel de greu (şi să_i
ooreasca din galop, şi să-1 îmboldească atunci cînd mer-eea cu-ncetul. Noi credem că ne mînăm soarta ; dar, de fapt ea ne mînă întotdeauna ; şi soarta, pentru Jacques, era tot ce-1 atingea sau îi ieşea înainte : calul, stăpînul, un călugăr, un cîine, o femeie, un catîr, o cioară. Calul îl ducea, deci, în goană spre stăpînul său, care ațipise la marginea drumului, cu dîrlogii petrecuți peste braț, după cum am spus. Pe atunci, calul întindea de dîrlogi ; dar cînd sosi Jacques, dirlogii rămăseseră locului, iar calul ia-1 de unde nu-i. Un pungaş, după 'Cît se pare, se apropiase de cel adormit, tăiase binişor căpăstrul şi luase dobitocul. La tropotul calului lui Jacques, stăpînul se deşteptă, şi primele /cuvinte pe care le rosti fură : „Te-ai întors, te-ai întors marțafoiule ! Am să te..." Zicînd asta, începu să caşte de-i trosneau fălcile.

Cască, domnule, cască oricît vrei, îi zise Jacques, car unde ți-e calul ?

— Calul meu ?

— Da, calul dumitale...

Stăpînul, dîndu-şi seama pe dată că i se furasa calul, a cit pe-aci să se repeadă la Jacques şi să-i ardă vreo «teva cu dîrlogii, cînd Jacques îi spuse : „încetişor, dom-uie, astăzi nu prea am chef să mă las -cotonogit ; am ntr,?!TMesi cea dintîi lovitură, dar la a doua jur că dau calului şi că te las aici..."

fiinţarea asta a lui Jacques muie pe loc furia stă-, meu '"" Care " sPUse cu glas potolit : „Şi ceasornicul

— Iată-1.

"~ Şi punga ta ?

— Şi dacă va fi fost scris în ceruri... adăugă tratul.

Apoi îşi chemă de îndată slugile : şi, numaidecît K cegiul, arătînd spre un vlăjgan cu mutră de tîlhar •>.?' de curînd în casă, zice : „Iată cine mi-a vîndut ceaT^ nicul". °N

Magistratul ia o înfăţişare aspră şi zice boccemuj • şi slugii : „Aţi merita amîndoi să fiţi trimişi la galsr'e tu fiindcă ai vîndut ceasornicul, iar tu fiindcă 1-aj cam' parat..." Slugii sale : ,,Dă-i omului banii şi scoate-ţi lj". vreaua numaidecît..." Boccegiului : „Grăbeşte-te s-o ştergi din locurile astea, dacă nu vrei să rămîi agăţat aici pentru totdeauna. Amîndoi vă îndeletniciţi cu o meserie care aduce ghinion... Şi-acum, Jacques, să vedem ee-i cu punga ta." Cea care şi-o însuşise ieşi la iveală singură: ero o fetişcană bine făcută. „Punga e la mine, domnule, îi spuse ea stăpînului, dar n-am furat-o ; mi-a dăruit-o el."

— Ţi-am dăruit eu punga ?

— Da.

— Se poate, dar să mă ia naiba dacă mi-aduc aminîe...

Magistratul îi zise lui Jacques : „Haide, Jacques, mai bine s-o lăsăm încurcată".

— Domnule...

— E drăguţă şi binevoitoare, după cîte văd.

— Domnule, vă jur...

— Cît aveai în pungă ?

— Vreo nouă sute şaptesprezece livre.

— Ah ! Javette ! nouă sute şaptesprezece livre pentru o noapte e mult prea mult pentru tine, cît şi pentru el. Dă punga încoace.

Fetişcana dădu punga stăpînului ei, care scoase un scud de şase franci : „Ține, îi spuse el aruncîndu-i scudul ; iată prețul serviciilor tale ; prețuiesc ele mai mult, nu-i vorbă, dar nu pentru Jacques. Iți doresc de doua ori pe-atît, în fiecare zi, dar nu în casa mea, auzi ? IŞr tu, Jacques, grăbeşte-te să încaleci şi întoarce-te la stă-pînu-tău."

Jacques îl salută pe magistrat şi plecă fără să răspundă, dar îşi zicea în gînd : „Neruşinata ! Ticăloasa •

cultă, pe viața w> şi nTUArOUES ' Ei ! Dar !... ce

•eînd să continui povestea aceea, prima şi singura dragoste din ljtjrii cu slujnica locotenentului-Căci, chiar de te-ai fi fi culcat cu pentru atîta lucru. Că doar cu femei pe care nu le iubesc femei care le sînt dragi. Dar... mai e ?

JrAPlNUL- Calul meu!... Jacques draga nu te su-rnP te si tu în locul calului meu, mchipuie-ți ca pără ; «îprdut si spune-mi de nu m-ai prețui mai mult dtcTnlaT auzi$1str[P]igînd : Jacques al meu ! Bietul meu

Ja°Jacques zîmbi şi zise : „Mi se pare că rămăsesem la discuția țăranului care mă găzduise cu nevastă-sa, în timpul nopții de după primul meu pansament. M-am odihnit un pic. Gazda şi nevastă-sa se sculară mai tîr-ziu decît de obicei."

STÂPlNUL : Cred şi eu.

JACQUES : La deşteptare, dau uşurel perdelele la o parte şi-1 văd pe țăran discutînd în mare taină, lîngă uşă, cu nevastă-sa şi cu felcerul. După cele auzite în timpul nopții, nu mi-a fost greu să ghicesc despre ce discutau acolo. Am tuşit. Felcerul îi spuse soțului : ,.S-a trezit : cumetre, coboară-te în beci

; o să trag mai întîi n duşcă, să nu-mi tremure mîna ; pe urmă o să-i scot bandajul, şi-apoi o să ne mai gîndim la ce mai e de făcut".

După ce sosi sticla şi o goli, căci pentru cei dijn breasla asta a trage o duşcă înseamnă a goli cel puțin o sticla, felcerul se apropie de patul meu şi-rm zise : Cum te-ai simțit azi-noapte ?

— Binişor.

Proa^p13 -dă bratul_ Bun. bun. Pukul nu-i rău de loc, a-chiul T? -TU mai ai călduri_ Acum să vedem genun-în - de* cumătră, îi spuse el nevestei care stătea n no- , e

Nevasta £' -* pat> dinaP°ia Perdelelor, ajută-mă... de cor,-- ° e^lă unul dintre copii.. . N-avem nevoie aici hcru î ^ dumneata ; o mişcare greşită ne-ar da de cu ochi' Ca| Pe~° ^ună_ Vino-ncoace. Nevasta se apropie, Plecați... Ține-i piciorul ăsta, pe cel sănătos, că

— lat-o.

— Mult ai mai zăbovit !

— Nu prea mult, pentru cîte am făcut. Ascultă

M-am dus, m-am bătut, s-au ținut după mine tot;^-
rănii de pe cîmp, s-au ținut după mine toți locuV'"'
oraşului, am fost luat drept tîlhar de drumul mare
fost dus înaintea judelui, mi s-au luat două interogatn!?
aproape că am făcut să fie duşi la spînzurătoare
meni ; am făcut să fie dat afară un servitor, am
fie alungată o slujnică, mi s-a dovedit că m-am culcat o femeie pe care n-o
văzusem în viata mea şi căreia k tuşi i-am plătit ; şi m-am şi întors.

— Iar eu, aşteptîndu-te...

— Aşteptîndu-mă, stătea scris sus, în ceruri, să ti«
fure calul. Ştii ce, domnule *l* Să nu ne mai gîndim la el[1]
E un cal pierdut, şi poate că stă scris să-1 regăsim.

— Calul meu ! Bietul meu cal !

— Chiar dacă o să-1 jeleşti pînă mîine, tot n-o să
iasă nimic...

— Ce ne facem *?*

— Ori te iau pe crupă, ori, dacă îți place mai mult, ne descăltăm amîndoi, ne legăm cizmele de şaua calului meu şi pornim mai departe pe jos.

— Calul meu ! Bietul meu cal !

Se hotărîră să pornească pe jos, stăpînul străgînd din cînd în cînd : „Calul meu, bietul meu cal", iar Jacques făcîndu-i, totuşi destul de pe larg, rezumatul aventurilor sale. Cînd ajunse la învinovățirea că s-a culcat cu o femeie, stăpînul îi zise :

— E--adevărat, Jacques, că nu te-ai culcat cu ea *t*

JACQUES : Nu, nu m-am culcat, stăpîne.

STĂPÎNUL : Şi i-ai plătit *?*

JACQUES : Negreşit !

STĂPÎNUL : Eu am pătit-o odată şi mai rău decit tine.

STĂPÎNUL JACQUES: JACQUES : Ai plătit după ce te-ai culcat *l :* Ai ghicit. Şi n-o să-mi povesteşti şi mie cum s-a

Mai înainte de-a începe povestea dragostei mele, trebuie s-o sfîrşim pe-a dragostei tale. Ia as

ălălalt. încă un păhărel, şi pansamentul o

să iasă mai bine. ^ aduce vin cald, mi se clăteşte rana, Felcerul "e^-^aia \a ioc, mă întind în pat, sînt îmi se Pu?ed m dacă pot, se trag perdelele, se sfîrşeşte demnat sa u^ ^ ma_ aduce una si se începe din nou S.ticlatilnSntre'felcer, gazdă şi nevastă-sa. dlSCrfzDA Cumetre, o să tină mult ?

FELCERUL : Foarte mult... Hai noroc, cumetre.

GAZDA : Cam cit ? O lună ?

FELCERUL : Care o lună : Vreo două, trei, patru, cine ştie ? Rotula e atinsă, femurul, tibia... Hai noroc,

GAZDA : Patru luni ! Vai de capul nostru ! De ce 1-am primit aici ? Ce naiba o fi căutat nevasta la poartă ?

FELCERUL : în sănătatea mea ; fiindcă am lucrat

bine.

NEVASTA GAZDEI : Ia$_r$ începi, bărbate ! Şi doar mi-ai făgăduit azi-noapte. Dar lasă, te mai prind eu o dată...

GAZDA : Păi, spune-mi ce-i de făcut cu omul ăsta ? Măcar dacă am fi avut o recoltă mai bună.

NEVASTA GAZDEI : Dacă ai vrea, m-aş duce la popă.

GAZDA : Numai să te prind că pui piciorul pe-acolo şi te snopesc în bătaie.

FELCERUL : De ce, cumetre ? Pe-a mea o las să se ducă.

GAZDA : Te priveşte.

FELCERUL : în sănătatea finei ! Cum o mai duce ? NEVASTA GAZDEI : Cît se poate de bine. FELCERUL : Hai, cumetre, în sănătatea nevesti-ti şi ^{n}^yfsti-mi '» sînt două femei cumsecade.

GAZDA : A dumitale e mai dibace ; ea n-ar fi făcut prostia...

GAZDEI : Păi, cumetre, mai sînt şi mai-

în

Vai, cumătră : Un bărbat, un bărbat la roai e o stavilă, niteluş cam mare... Să bem maicilor, că sînt fete cumsecade ! GAZDEI : Ce stavilă ?

de celălalt am eu grijă, încetişor, încetişor... M mine un pic mai spre mine... Prietene, întoarce-ts puțintel $_{aCUl+}$ spre dreapta... Spre dreapta ti-am spus : el e gata...

Strîngeam salteaua cu amîndouă mîinile, din dinți ; năduşeala îmi curgea şiroaie pe fată.

— Nu-i prea plăcut, prietene.

— Vă şi eu. ia Perna,

— Acu eşti gata. Cumătră, lasă piciorul,

apropie scaunul şi pune perna deasupra. Prea aproape'"'

Ceva mai încolo... Ia dă-mi mîna, prietene, strînge-mj tare. Cumătră, treci lîngă perete şi tine omul de sub-suori. Minunat... Cumetre, n-a mai rămas nimic din sticlă?

— Nu.

— Treci de ia locul nevestei, ca să coboare ea, să ne mai aducă una... Bun, bun. Toarnă pînă sus... Femeie, lasă-ti bărbatul unde e şi vino lîngă mine... Nevasta mai chemă încă o dată un copil. Ei, fir-ar să fie, ti-am mai spus o dată că 'n-avem nevoie de copii. Aşază-te în ge nunchi şi trece-i mîna pe sub pulpă... Ce tremuri, cumă tră, de par,c-ai fi făcut vreun păcat ? Hai, curaj... Strînge în josul coapselor, acolo, deasupra bandajului... Foarte bine !...

Iată cusătura tăiată, fesele desfăcute, bandajul ridicat şi rana mea descoperită. Felcerul pipăie pe deasupra, pe dedesubt, pe margini, şi de cîte ori mă atinge zice:

— Nepriceputu ! Măgaru ! Vita ! Şi se mai crede chi rurg ! Cum adică, piciorul ăsta e de tăiat ? O să tină tot atîta cît şi celălalt : vă garantez eu.

— Am să mă vindec ?

— Am mai vindecat eu şi pe alții.

— Şi am să pot umbla ?

— Ai să umbli.

— Fără să şchiopătez ?

— Asta e altă chestie ; ia-o mai binişor, dragul meu, ce naiba ! Nu-ti ajunge că ti-am salvat piciorul ? Alt minteri, dacă o să şchiopătezi, parcă-i mare lucru ? *w* place să joci ?

— Grozav îmi place...

— Dacă o să mergi ceva mai rău, în schimb o sa păi mai bine... Cumătră, dă nişte vin cald... Nu.

* ««ui ce-o să se alegă din dragostea lui Jac-

I eu la tot pasul, ce ^^ dg pQet Gazd Şl

ques ? Crede±Dărteră . - Nu, nu, zi ce-i cu poetul dm nevastă-sa se_ ^ekerul veni lingă patul lui Jacques... Pondichery. tul din Pondichery, zi ce-i cu poetul

- Zi cH"vherv — lntr-o bună zi a venit la mine un din p?n?'cfta^'cum vine în fiecare zi... Dar ia ascultă, poet ta^' yegătură are asta cu Jacques Fatalistul, cu dt- "îl său si cu călătoria lor ?... — Spune ce-i cu poe-tTdin Pondichery. - După ce mi-a spus obişnuitele Hurte despre inteligența, despre geniul, despre gustul

i despre inima mea bună, cît şi alte cuvinte din care nu cred o iotă, deşi mi se spun întruna de peste douăzeci de ani, şi poate cu bună-credință, tînărul poet scoate o hîrtie din buzunar : Sînt versuri, zice el. — Versuri ? ! — Da, domnule, versuri, despre care cred că veți binevoi să'vă dați părerea. — îți place adevărul ? — Da, domnule, şi vi-1 cer. — O să-1 afli. — Cum, eşti atît de dobitoc, încât îți închipui că un poet poate veni să afle adevărul de Ta tine ? — Da. — Şi o să i-1 spui ? — Nici vorbă ! — Fără ocolişuri ? — Cred şi eu : ocolişurile cel mai bine ticluite n-ar fi altceva decît insulte grosolane ; înțelese aşa cum trebuie, el ar vădi că eşti un poet prost ; şi cum nu te cred destul de călit ca să poți asculta adevărul, nu eşti decît tot un nătărău. — Şi ai scos-o totdeauna la capăt cu sinceritatea ? — Aproape totdeauna... Citesc versurile tânărului poet, şi-i spun : Nu numai că versurile dumitale sînt proaste, dar ele m-au lămurit pe deplin^ că n-o să faci niciodată altele mai bune. — Va sa zică, o să trebuiască să fac versuri proaste ; fiindcă Ge făcut n-o să mă pot opri să le fac. — Asta-i o ade-^ara?tă„nenorocire ! îți dai seama, domnule, în ce hal e? i^. Nici zeii, nici oamenii şi nici columnele n-au iertat mediocritatea poeților : asta a spus-o Horațiu. — Ştiu. — *i avere ? — N-am. — Eşti sărac ? — Foarte. — Şi o să Pad at .gi la sărăcie ocara poetului prost ; ai să-ți prăsi n t Via*a de P°mană' ai să îmbătrâneşti. Bătrîn, sărac d ~ 0 s t Ah ! domnule> ce soartă ! — îmi dau seama, l^ trage a^' fără voia mea... (Aici Jacques ar fi - dar aşa stă scris.) — Ai părinți ?. — Am. — Cu ce

I

UJ EZ30UBJJ atUOIOO

'Z30UBJJ*UDS* *i* atsa pteumasuj •(S6 IBUI JoțriE — (/62I— *Glii)* aurepa

•ujapoiu zajgua rninuBraoj Jotiijos — (I9/I— 6891) uosp.ieqojH nzaod eo

joun B i£ *'iasj,3aiun 3MvjD6şi* 97 a gțno ,souno ÎBUI cao aueo ajțujp 'ruțBaj ap asard asBo.rauinu B Joțne oituoo țaod — (60ZI — 6S9I) pJBuSan sțoSueaj *ii3oiwo.i3 in*\ *v i.ioiț uțp in* injațBqB Ba.iejonj no țeuguias rj JB goipv T

BUI ?oț?p ța 'ainao|t;io 'idruajțui țoț BUI goep

țnțaod Ț§ 9 tem -uoj ui SȚUijJț uiB-ț ajBO ad ;aod ajEDajBO un na rueuias

țg — ⁻ruos BS ainsjț nu 'IE-U

uip g i ÎH-U Honp JBp î nțuag ȚH pup 'BQ

3JBO ad 'in[ajunSitnosB BJH ȚSI : ț auțepag 'e uospJBqoty '-pJBuHsy; '3Jşi[O]/\[BO IDBJ o-s amqajț iounțB iBdE "[naBAape mds BS BDBQ — ⁻9JaJBd iSBaasoB-ap țuig — 'SIUIȚ^ i Ba ui -aaațui i-aa JBp 'BțE-iBAapB a sanbOBf ini ȚȚUBJ no euun urp B;SB BiuaâBJBț 'gptrd ap '. JoțisȚpi[d iS ținu -Siqo '8D9J uoasapB a 'piz BS o 'jnjBAapy — j steoț ap iițin IBUI 'jnJBAapv 'Bțâod o-ap ațeo l •3[0 B lîlnd ij JB BațsaAod BțBo; loun^B JBp '. [a no •woo iSBaaoB uip 'țBpjos un țsoj ȚJ JB Bțsş BABUID JBI .' m[. [njoțnțB' ui BAauio ad uiaqo BS na țndaoiad ij *B-]/ț 'nu SPQ — ^ Spn nu 33 3p țg — 'EDEOtfeq oaJA ui nBS

UI ţlţJIAZ 'ţEd Ulp SBJ; 3ŢJ ES BţBg-BţBS 'BtB3UUinp

ij țe-j HBS 'țnzgA ij JB-S sanbDBf j fqeaji ap

jțuiJd so^BOțț un pujjiA 'souinjj ap °-s țnțnd ij IBUI SB uino JBp

: BțsBAau iS Bpzug ISJ ajțuip Bițnosip 'EqjoA no eqjoA 'țsoj B B^SB

B3EQ –E

ui ț-j^BSBi ! piB-ap BA-ijaonp ia 'goănp o JBUI Bg '"auinj ad ankuis i-nu 'luațapd 'untusau 'ÎÎBJJ 'BIUBUI 'EțBț a-iB țEpțos un •" inHSDlSJ i țBpțos un BqțB BS a;sod a^ : VQZVD 'țoț ap ojțBo i_nu BO ațBoj *i* B;SB țnuio sd țBqajțui 33P! oajA auiA au EO ațFod 'Bosnp o uiagBjț IEUÎ BS Ct '"IOIBUI EI onp BUI ES BajA nu Eaui-EțSBAau îs el Pnp 9ț BS eajA nu

. Pînă la o sută de scuzi...

Sfătuieşte stăpînul să nu adoarmă, Jacques ea călătorului, îi propune iese cumpărarea -l aduce. „Ascultă, Jacques, zice stă-

ˆ **1C3<- - ^lot^te Şl"1 a»-1'-'1-1-. " ' ..**

---------- T

calului, P1?1;» a;presimțirile tale, apai vezi ca şi eu le pinul, dfaTMle calul ăsta e frumos ; negustorul ti-o fi am pe a^rne ^_ ^ beteşug ; dar cînd e vorba de cai, jurat ca ^.^ geambaşi." t0t JACQUES : Parcă numai cînd e vorba de cai sînt ei

Ai să-1 încaleci tu şi-ai să mi-1 dai mie pe-al tău. . ^ . „

JACQUES : N-am nimic împotriva. Şi iată-i pe amîndoi călare, iar pe Jacques urmîndu-şi

vorba :

— Cînd am plecat din casa părintească, tata, mama, naşul meu mi-au dat toți cîte ceva, după cît a avut fie care ; şi aveam şi eu puşi deoparte cinci ludovici pe care Jean, frate-meu mai mare, mi-i dăruise cînd a plecat în nenorocita lui de călătorie spre Lisabona... (Aici Jacques se pomi pe plîns, iar stăpînu-său îi arătă că aşa fusese

scris.) Aşa e, domnule, mi-am spus-o şi <*eu* de-o sută de ori ; şi cu toate astea n-aş putea să nu plîng...

Şi numai ce începe Jacques să suspine şi să plîngă din ce în ce mai amarnic, iar stăpînu-său trage o priză de tabac şi se uită cît e ceasul. După ce ia dîrlogii între dinți şi-şi şterge ochii cu amîndouă mîinile, Jacques spune mai departe :

— Din cei cinci ludovici de la Jean, din ce luasem pentru înrolarea în armată şi din darurile rudelor şi ale prietenilor, îmi garnisisem o pungă din care nu scosesem mea nici o lăscaie. Mi-am adus aminte de comoara asta

se putea să mai rămîi multă vreme cocioaoa aia

Nlci Chiar Plătind"

Dar °e căutase frate-tău la Lisabona ? : Mi se pare că-ți dai toată osteneala mă ocolul n- - să d,runx Cu întrebările dumitale, o să facem tOt n"° să ajung la sfîrşitul dragos-

^^pm^

se ocupă ? — Sînt giuvaergii. — Ar fi în .stare ceva pentru dumneata ? — Poate. — Ei bine, părinții şi spune-le să-ti dea cîteva giuvaeruri false"[1]?"' bracă-te şi porneşte spre Pondichery ; pe drum ai să *ț*^. versuri proaste, dar, ajuns acolo, ai. să .te îmbo^' țeşti. Odată îmbogățit, poți să te întorci aici şi să f^a" cîte versuri pofteşti, numai *să* ai grijă să nu le tipare!^ fiindcă nu trebuie să ruinezi pe nimeni... ^

Trecuseră vreo doisprezece ani de cînd îi dădusem sfatul ăsta tînărului, cînd mă întîlnesc iar cu el; nu-l mai recunoşteam. — Eu sînt, domnule, îmi spuse el, a. cela pe care 1-ati trimis în Pondichery. Am fost acolo ?j am agonisit vreo sută de mii *de* franci. Apoi m-am întors ; am început iar să fac versuri, şi iată că vi le-am adus... Tot proaste sînt ? —• Tot proaste ; dar acum, cînd ti-ai asigurat traiul, n-am nimic împotrivă să faci mai departe versuri proaste. — Aşa gîndesc şi eu...

Cînd felcerul se apropie de pat, Jacques nu-i dădu răgaz să deschidă gura. „Au auzit totul", îi spuse... Apoi, adresîndu-se stăpînului său, adăugă... .Ar fi adăugat el ceva, dar stăpînu-său îl opri. I se făcuse lehamite de atîta umblet ; se aşează pe marginea drumului, întorcînd capul spre un călători care venea spre ei, pe jos, ducînd după • el un cal şi tinînd dîrlogii în mînă.

Calul ăsta o să crezi, cititorule, că e tocmai calul care i se furase stăpînului lui Jacques ; şi ai să te înşeli. Cam aşa s-ar întîmpla într-un roman, ceva mai devreme sau mai tîrziu ; aşa sau altfel ; dar acesta nu *e* un roman, ti-am mai spus, cred, şi ti-o repet. Stăpînul îi spuse lui Jacques : îl vezi pe omul care vine spre noi ?

JACQUES : îl văd.

STĂPÎNUL : Calul lui mi se pare bun.

JACQUES : Am slujit la infanterie şi nu mă pricepj

STĂPÎNUL : Eu am comandat la cavalerie şi niâ pricep.

JACQUES : Ei şi ?

STĂPÎNUL : Ei şi ! Aş. vrea să te duci şi să-i propui să ne lase nouă calul, pe bani, se-ntelege.

JACQUES : E o ticneală curată, dar mă duc. Pînă l» cît dai ?

-n loc să ajungă iconom, după cum îşi în-
fratele Jean, in i» ^ de pîine şi apă si biciuit bine,
chipuise, fu PUS altu·a cum sa se descUrCe în registre.
pînâ ce-i $^{de}n^{s}t^{ta}$neîndupleoați. Cînd scoaseră de la fratele
Călugaru sini ^ $c^{\&}$ &veau nevoi6(n puseră
Jean toate « ^{9}entru laboratorul unde se distilează apa să care caruu ^^ *jean*^ care fusese arhondar al mă-Carme$^{1'0}$ 'tor al iconomului, ajuns cărbunar ! Fratele nastu-u ^{Sl}sii^țitor . el nu putea să îndure înjosirea asta a i ci a măreției şi pîndi prilejul să scape de urni-

[1] Tocmai atunci sosi în mănăstire un părinte tînăr, socotit la tribunal şi în amvon drept minunea tagmei ; îl chema părintele Ange. Avea ochi frumoşi, chip minunat, brațe şi palme să le zugrăveşti, nu alta ! Iată-1 pre-dicî'nd şi iar predicînd, spovedind şi iar spovedind; iată-i pe bătrînii duhovnici lăsați în plata Domnului de preacucernicele lor enoriaşe ; iată-le pe preacucerni-cele enoriaşe legate de părintele Ange ; iată că în ajunul duminicilor şi al marilor sărbători la dugheana părintelui Ange e îngrămădeală" de păcătoşi şi de păcătoase, şi că bătrînii părinți fluieră a pagubă în dughenele lor pustii : şi asta îi mîhnea nespus... Dar ia ascultă, domnule, dacă am să las baltă povestea fratelui Jean şi am să mă întorc iar la aceea a dragostei mele, poate că o să fie ceva mai vesel.

STÂPÎNUL : Nu, nu ; să luăm o priză de tabac, să ne uitam cît e ceasul şi să-i zici mai departe.

..'A.CQUES : Fie, dacă aşa vrei...

ia ^{D}Har.„calul lui Jacques fu de altă părere ; numai ce-şi sorina ^{T}vmt şi se repede într-o surpătură. Degeaba îl i osul ^{6} uacques cu genunchii şi-i struneşte dîrlogii. Din si în Surpaturii> dobitocul încăpățînat se repe.de înainte brus" • e !? Se cocoate Pe'un dîmt). unde se opreşte mender - e Jacclues. uitîndu-se de jur împrejur, se po-meneşte mtre nişte stîlpi de spînzurători.

să ag^fo îi[Ul în locul meu-] cititorule, nu s-ar da înapoi

[d]îndu i [a] ff[S1][Pl1]nZUrătorile astea ° Pradă vrednică de ele, J_j«ttel lui Jacques prilejul să cerceteze o tristă

[1] Băutură alcoolică.

OSS

I ap

E;UIJS ap eţŢn}iţ[su]? eaatsnB em-iojaj twas tJBSnigo .loun eaunds as it îiinosaa [T]

enC TtU[u]H[s] [8]P Î [11] ^3336 also

:$ 30ŢJ3S uj atunaonj BaBnf ţa .' mj traseu ia uaaf mj laieaj [noi[;3ais gainqip IISOIAIIQ "Ba ap neapşp nu E3sape ieui l[30] î[s] ' °~P[u]J}[n]?[D] ?[un]l ° [B]P[J]Bîd ?[s] nmnqa.it 'ai;Jiu[0_9p e^uţnqajţ neaAE BOBQ 'lamSB; apSBo^jiq eojnosap IBUI nu BS no^jp piu uiouoor minuutgq ED iaj B§B uj 'iou apttB ssiurootm ED iS iqoaA

9S3SJB BD 'apABOSUq 3|BOţ BSŢOOţOOS BţSB BUţOţjd

BO 'apsoui Bdnp 'ţnooţ ei Ţ-BS dBD ui asBgeq IĂ-BD siz ne ţţJŞSniBQ 'uiatEq Baa 'JoţnL'B BD ţBp asasnj n Bina _BD 'ţui|3BUBui inuiouooj 'gdij ap snp B-ţ Biliquiy i UBaf atâtea; noBaBg 'E;eţiaBi.u ţBapSA ia o înţ B^IZIA Bdnp iunj snop E['o[ooB-ad B;BJ oaaA EJJB as BOBP iS ! ja no BţBp o gjţuţ in[naao BaaB^uiAnoauiq 'BSBD oaaA ui Bătui pup aBj „i UG9f aţeaj 'pnp IBUI o uino '. UB9f aţBaj 'eniz eung"-:a3ţa;s ţ-nu BS ţa aţuisui Bgnj BSBI i-nu BS nidoo ţa aţauisui Iţţe; BO eagj uinap ad BOBaa; BS Bjduiiţui as n^[-;BS uţp 9}9j GAa;p oajA BOUI ad îs aaţSBou aţiaoans aaţuip snop 9d '3urq BDUI îs ';BţraBuz B-aq 'i^o; ad ţisdooud ij JB-au 'asţuaod o uino BSB : aBpuoqJB îs tuouooi ap ao^nfe 'aasip •wed 'aBuţpBaS 'jBpqo 'aBţaod 'puia ad '}soj B : a^Bo; ap e aaiţsBUBui Bq 'iqosA aopţuauiBgaad [n^Bţdoo ŢS no ţndBD ssnţBq îşi 'a^aaaui; uip eoui 'îs siaos ?s ţS eosB3;p BS BI;S 'înţnţBS ţB aoţm;Bjs ţnţBOOAB Baa :[3]JupFq;> BI ţndaoiad îs ţd3;sap 'aoţmSais Bag ^ ţiţnosap IB [U]!P

;țiauiaBD țsoj B BOUI îs 'ațnuuiop 'GQ : S3IlbOVf i ;ț[auiaEO țsoj B 'UBaf 'nBț-ațBaj : qnNIdVXS

•osaaBSnțBO țn^uiuisaA aosaq

-ttI5 GS BO 'naui-ațBaj 'uBaf ad i^uiiu uip B;BODS I-BS îs ^(6[BSeaț BS 'duaițouB aaBoaij uj 'UIA îs apnaj ' *9* 'eur['gno ;țsaao Bț na;sou țnț^s ui BauaA aaso

3 J?3nțBo un BD siaos Ba^Bțs 'țanaao ui SȚJOS BațBțs B§B jj • suim BO nBaBțBu un ;soj ij aB auiq IBUI : țpoaouau j ' B^se ! ;da;sap țBiBq un eaa 'naua-a^Baj 'UB3f 'Buqipo

"° ?9 BuoqBSiq BJ asBoajd naiu-a^Baj : S3flb3Vf

w 'ițsauin^nut IUI-BS mqaa^ aB pup

Jj 0(î îs ÎGUJ ig *i* aoțao ;pap țțnui IBUI BZB9saaa;ui a;

na

?nop 3o țuauioui uip 'aoBj B

. Adică da, da. Ştii ce ? Dacă te înfrico-

' ț+ qx ne despărțim.

" Ce naiba, Jacques ai început sa-ti Pierzx

ti de tine însuți ?

"domnule; dar parcă cine e sigur de

ine? »T,t—TT • Orice om de treabă. Oare Jacques, cin-STAP ^ nu se îngrozeşte în fata crimei ?... Haide, stitul Jac^UȚs'prăvim sfada şi să povesteşti mai departe,. JaC-ArQUES • In urma defăimării sau a clevetirii porta-ir răluеării se crezură îndreptățiți să-i facă mii de «otii si de răutăți bietului părinte Ange, iar el păru că Sene să dea semne de țicneală. Atunci fu chemat un medic pe care îl cumpăraseră ca să depună mărturie că sărmanul călugăr e capiu şi că are nevoie să respire aerul meleagurilor natale. Dacă n-ar fi fost vorba decît să-1 îndepărteze sau să-1 închidă pe părintele Ange, treaba s-ar fi isprăvit repede ; dar printre preacucernicele al căror odor era, se găseau cîteva doamne din lumea mare, şi ele trebuiau luate cu binişorul. Acestora li se vorbea despre duhovnicul lor cu fățarnică milă : „Vai ! bietul părinte Ange, păcat de el ! era fala mănăstirii noastre". „Dar ce i s-a intîmplat ?" La această întrebare nu răspundeau decît gemînd din adîncul inimii şi înăltînd ochii spre cer ; dacă doamnele stăruiau, atunci plecau frunțile şi tăceau. La' maimuțăreala asta,

se mai adăuga câteodată : „O, Doamne ! vai de capul nostru !... Mai are din cînd în cînd sclipiri uimitoare... licăriri de geniu... Poate că o să-şi revină, dar slabă nădejde... Ce pierdere pentru biserică !..." în vremea asta, sporeau canoanele ; nu se dădură în lături de la nimic ca să-1 aducă pe părintele Ange în starea unde se spunea că este ; şi ar fi it, dacă nu i se făcea fratelui Jean milă de el... Ce mai ^spun ? într-o seară, pe cînd dormeau cu toţii, oătăi în Poartă ; ne-am sculat şi am deschis uşa - Şi părintelui AnSe, deghizaţi. A doua zi şi-o m Casă> iar ziua următoare o luară din loc, -Viră zorile_ Plecară amîndoi cu mîinile pline ; imbrăti5îndu_mă> îmi spuse : „Ţi-am măritat sine

car H • ? ^ rămas ce eram în mănăstire, mă-
doi ani, tu ai fi fost unul dintre fermierii cei mai

If

sss

•nu «nji : inNIdVJLS

I aqoo B UBufas eo ŢţsasBg BAumo nu i naoi mdţip 3d ap nqoo tai IBUI ţl-ntr- EO PB/V •' S3n&OVf •

E^B; BS Bs;nd

•uottunzuids BJ EO gESEurej und 3i 30 ei nps ţa ţlţrr>SB EUI nu EO pgA 'autdE;g '" -nr ?1EO3 ° njlu9d JEţ-iod ap injnsoîEor). a;ep iS 3îîsoI°J siTJnoB3ţ BOSBa^Bjd as Ţ BS eajao ajBD jnun BajaSuţţd iunad IŢJŢ;S^UBUI lut Bdnp 12 enop B 'BD a unţsou :BI\[i aiţâ aup : gţeod JBp 'inJBAapE Baunds aţBO^ 'înţ nqoo no asnzBA p BD 'ţuiuiBjnl.' uud 'IJB;UÎ ia 'joţţqjOA ui 'BSBoţDuipajD o no apjpuaui ţnoBj ŢJ JB-IS, BD aţuuBd jnJBuiţ ad Ţ)BA Ui i; BUu;Bq Bţs^ BJnţ-goag 'ia Ţ* eo BjnţBDas o Bja 'jBţJod ad joţ BaţJBd ap şaas^jţB ij : S3IlC)OVf IBUI ţz : }inosB a; ';inDSB aj, : înNJcîYiS

de

-ţ^ţnoss

tui nu BO pBA 'amdBţg "^ ţnoBj nB-ao nţâ ţg 'Bajiurn (-3.133 ţniiUBaSB ap adBos BS 'apo, aoţjo ad îs Jaad aoiao no 'BJUBioq îs ţa ajţui BjrnţBjs as

i^iB^nțEO ițuuțBg —

: a;Bțda;sBau ad asnds tody 'JoțBJBdns put§ un țSunțB BS lojaoui pup ÎOBJ uino BSB 'știqoaan BJnțnos iS-iS Bațunaj Boajj IST sanboBf 'aaaoB; ap Bd'țp o B

•a.renț no țij BS ațnqajț ! ABJBU aJE BO BuuiBasui țoun;s 'IBjțdsuț a nu țnooțțqop BOBp țg •q.țimur B ynp30 țounțs 'SU3S a nu BOBp JBI .' B^BJp auațaud 'ȚJ țaA țBJnzuids 30; ' țB-aaijo 'SLIOS B;S BSB BJBp : BunBapțoț ap B; JBp : nşj uuias 3 ; aosjQ : n^BȚ no 'uoțBjnzutds a^TM i OÎOOB țiSBS íTj-ao țg : •quiip ad 'sns ÎȚSBS uiB-ao *&i*

„i ițsap

so BJ : unpuiS ad țnz^o IB BO PBA JBQ •••țțjnm *K* i țBțjads țB-ui ițo

'aua;ațad 'qy" •' asîz îî SJ'30 Bguij sanboBf ad asnpu ț-iă BjnțBdans JBȚ

îaiį3 Hap as i BS aiOAau ațj BS

Păi siour dovadă ziua cînd mi-a spus ca BOJBJ quitp ad ap țcdB D

JACQUES : Pai si. - spinarea inooțțqop : ațjnsBj BS jnțBD

boccegiului Bsşț îşi sanboBf ^ neja

ceasornicul dumitale se ^ ^^ bătea cu ațuo;Bjnzuids î a^BJBAapB țj

plma țsui JB-U ajaui 5s ->BP 'ațBpnțo

CC Stăpinul_începu sa ca^ ^ t&bachetă ge uita ȚBUI ts Ţjnaonj s^Bpoa^io

j ^ B[duipui 'PUÎÎJ 'a^Bod apaao IB-UI

'o-aoBj 4n EOBQ 'a;sipAȚjd

.nueâ a— dreptate. Şi cum lucrul pe care-1 ve-Heau venea spre ei, şi ei se îndreptau spre el, mersurile astea în sens contrar scurtară depărtarea ; şi curind zăriră un car învelit în pînze negre, tras de patru cai negri, acoperiți cu valtrapuri negre, care le înfăşurau capetele şi se coborau pînă la copite ; în urmă veneau doi servitori înveşrnîntați în negru ; iar după ci, alți doi, tot în negru, călărind fiecare pe cîte un cal negru, învelit în negru ; pe capră stătea un vizitiu negru, cu pălăria pleoştită şi legată cu un zăbranic lung, care-i atîrna de-a lungul umărului sting ; vizitiul îşi ținea capul plecat, lăsase în voie hățurile, astfel încît mai mult îl mînau caii pe el decît îi mina el pe ei. lată-i pe cei doi călători ai noştri ajunşi lingă dricul acela. Deodată, Jacques scoase un țipăt şi într-o clipă se află jos, de nu ştiai bine dacă a căzut sau a

la

Kpsit

,

descălecat ; îşi smulge părul, se zvîrcoleşte m ţarină şi strigă : „Căpitanul, bietul meu căpitan ! El e, smt sigur de asta, uite-i armele..." Şi, într-adevăr, în ane se găsea un coşciug cît toate zilele, sub giulgiu, iar Pe giulgiu o spadă cu centura ei, şi lîngă coşciug un Popa, ţmmdu-şi cărticica de rugăciuni în mînă şi psalmo-uuna. uncul mergea tot înainte. Jacques se ţinea după Docmri _ stapînul se ţinea după Jacques înjurînd, iar ii adevereau lui Jacques că alaiul e al căpita-mort în oraşul din apropiere, de unde îl duceau strămoşilor. De cînd militarul acesta fusese n moartea unui alt militar, prieten cu el şi că-acelaşi regiment, de plăcerea de a se bate în o dată pe săptămînă, căzuse într-o stenahorie _ 2 zilele în cîteva luni. După ce-i aduse căpi-^{sa}u prinosul de laude, păreri de rău şi lacrimi pe

înstăriți din partea locului ; dar acum s-au toate, şi asta-i tot ce mai pot să fac pentru tine cu bine, Jacques ; dacă părintele şi cu mine o să d- noroc, atunci o să-1 simți şi tu, dar..." Apoi îmi palme cei cinci ludovici despre care ti-^am vorbit şi cinci pentru ultima fată din sat pe care o măritase şi tocmai născuse un plod zdravăn, aidoma la chip cu j* tele Jean.

STAPÎNUL (cu tabachera deschisă şi cu ceasul B la loc) : Şi ce aveau de gînd să facă la Lisabona ? *

JACQUES : Să caute un cutremur de pămînt care *K se* putea isca fără ei *i ;* să fie striviți, înghițiți, arşi ; pre! cum stătea scris în ceruri.

STAPÎNUL : Ah *!* Călugării *l* Călugării *l*

JACQUES : Cel mai bun dintre ei nu face nici două parale.

STAPÎNUL : Asta o ştiu şi eu, chiar mai bine decit tine.

JACQUES : Si dumneata le-ai trecut prin mîini ?

STAPÎNUL : Am să-ți povestesc altădată.

JACQUES : Dar de ce or fi oare atît de răi ?

STAPÎNUL : Poate fiindcă sînt călugări... Dar hai să ne întoarcem la dragostea ta.

JACQUES : Ba nu, domnule, să nu ne mai întoarcem la ea.

STAPÎNUL : Adică nu mai vrei s-o aflu.

JACQUES : Ba eu tot mai vreau ; numai că soarta nu vrea de loc. Nu vezi că de îndată ce deschid gura îşi vîră dracu coada şi se întîmplă ceva care-mi taie vorba ? N-am să isprăvesc în vecii vecilor, îți spun eu, fiindcă aşa stă scris în ceruri.

STAPÎNUL : încearcă, dragul meu.

JACQUES : Dacă o să începi dumneata să mi-o P"' vesteşti pe a dumitale, poate că s-o rupe vraja şi ar? să meargă mai bine şi cu a mea. Mi-a intrat în cap ca aşa trebuie să fie ; zău, domnule, cîteodată mi se Pare că aud glasul ursitei vorbindu-mi.

STAPÎNUL : Şi-ți merge bine totdeauna cînd îl asculți ?

[1] In 1755 a avut loc la Lisabona un mare cutremur.

v «n asta trebuie să te arăți fie sim-
. -- "m [cll]Pa ~. dacâ stăm să cumpănim ome-
mor' n-cunosca or ş oaca Q ^.^
neste e mai ^ne sa J^ ^ să plîngi în voi6i ca să
£S bănuit de o epat1ma. ^ _ .^ ^ ^ mai
poti îndura mai ^e m&i cu putfire Ad ț t cum
P^'/hfchii sporeste-i virtuțile: adu-ți aminte pa-era el, ba ^f ț^ cercetarea lucrurilor celor mai adinei ; trunderea ,ui discutarea problemelor celor mai ane-
ascuțimea .m ^.^ ^^ lgga dg lucrurile cele mai
y[01]°î?nate • rodnicia pe care o aducea în cele, mai sterpe ; [inse].t '"alent îi apăra pe cei învinovățiți ; bunătatea lui m-Sduitoare îi dădea de o mie de ori mai mult spirit decît T ar fi" putut da celui vinovat interesul sau amorul propriu • el nu era aspru decît cu sine însuşi. Departe de a încerca să găsească sciuze măruntelor Rreşeli care-i scăpau, el căuta, dimpotrivă, cu toată răutatea unui vră}-nmş, să şi le exagereze şi, mai mult chiar, stăpînit parcă da simțămintele unui gelos, făcea tot ce putea ca să-şi scadă prețul virtuților printr-o cercetare severă a motivelor care 1-ar fi putut împinge spre ele, fără voia lui. Nu pune alt soroc părerilor tale de rău decît pe acela pe care ți-1 va pune timpul. Să ne supunem ordinii universale atunci cînd ne pierdem prietenii, tot aşa cum ne vom supune atunci cînd ea va hotărî că ne-a venit şi nouă [rîndul] ; să primim hotărîrea ursitei care îi osîndeşte, fără deznădejde, aşa cum o vom primi, fără împotrivire, atunci cînd ea se va rosti împotrivă-ne. îndatoririle mormntului nu sînt ultimele îndatoriri ale sufletelor noastre. jarina scormonită în clipa de față se va întări pe

mormmtul iubitului tău ; dar sufletul tău să nu se îm-

StăPîne> cea ce-mi citeşti e foarte fru-nuL - p i e t r ească."

" t ~ 6 naiba folose Ste ? Mi-am pierdut căpita-

pasal n_eca^lt foc > iar dumneata îmi repeți,

e a un v Eu Cred, că e a unui bărbat_ Dar că

o d-it" i at' fie că e a unei fe

' ta ia ce naiba foloseşte ? Nu cumva mă iei drept a-

9C?

s

"eq. BiJnonq uip soos ij JB ao Baao

?zunose î}~?s BO IB3AB *31* 3JEO 3d aAIţOUI ISB3[

33g 'nuiiui an;jnuiqo izunosa Ț^-BS BO 're IBUI nu Etuno Vr -BÎEIA ui Bja pup ad BajaqSuițs a; ajEO BSBOjndnjos gluțiAno-Bunq ap EdBOs aț țnj Bațasoui .' iță aâoj BS BJBJ ^ujjd ijod Bopuiij 'aioA ui B&mo BS •••^ f#u!ld BAuino nu 'ssnboBf 'pinosB BJ

'"i W! '"i *im* '3UI9JA3P IBUI SUnfB B-U

£, 3JBJ1UJ ap a;jsoj 3 apun ia njo; no uiskisui BS o. apun annp 33 i

UBttdBO naui inuBuiJBg : SSnBOVf

,/ațBț ratsoSBJp B3JBuun iță aț saAod IUI-BS jaqo IB eajd nu B3 aaBd as r^" : ssnboBf inj aoiz n jnuidBțg •••ajiuoîȚîțo 'auiț ia BO 'aț j^dap IBIU țodB BOIZ BS râ aij'e țs BJ Eqaajuj j a.reqajr;ui BSBomnjj — ^ Bqajțui țc; 30 ap țg — 'aținaoțițp 'sui; iS BO iajBqsjțui uio '. a[n.io;ițp 'aut) ța BO jo;isi;oijd uio !

ajnjo^iţp 'auiţ [â BO souno uto

ŢS BO }B.IBOBŢJUI UIQ - 'ţBJBAapB UTO UH

iz o Bl ap equiitps ţ-is şopuiij '. apsoastano pur. piu BasBy asr nu BO jn3ţs BO ţynui IBUI 'sanboBf inj infnujdeqs IB luidB^s BrJrjE ajţuud JBQ 'auiq IBUI îs yţns o 'ijoţ IOA ia BO 'B8AB s'anbOBf mţ ynuidBţg *L* ^se E'aui •nj aci IUICÎB-JS ap Bsdţf Ţ-sojBd '13 — ; sanboBf înţ înmu •|tlţ}s jr.uţdBţs Bja aup JBQ — 'ţa ad sanboBf Buun n •na BSB 'inj p-ad Buun ţ-iâ tnuidBts ! n-iţsoA ţe-ad [1A] J§ iţBuijn ţ-iA uino BSB 'inuidB^s Buun îşi sanbcsf "3JBcsiqoui BJ onp BUI BO B;BI îs 'aisq B[#jsui BS [3n]P BUI apun ure-u JBqsq BO aurq na uiBsunds nu 'd [J°A] ai ; izaA IBJ — 'aJBOsiqoui Bţ sjBui punţy i IB-U H — 'UIB-U JEqBjj 'dosg apundsBJ ^ onp BUI apUQ — [3n]P a; 3pUQ" -BU3;v

Pun [U]ÎP EţnjţBd aţsaujiţui 'uinjp dosg „•"uiBpjBOS su BS o 'auinj B^nui a nu BOBP nţ aţ-np BI 'dosg" : anundunţouB a^eoţ uj Bopunj 'BU.IBŢ ap nBS BJBA ap BJBBS o-jţui H 'dţ;uBx 'nBS-nuidgîs i dosg ini BiuB^Bd ajBO oss; U-BS aioAau g i igJ3ui cuţooui nj, ^ 3Tnjo;i;io 'pnp Qd gDJBCj 'na pUndsB.i I^-BS UIB 'nazau *J^-Tl* [9]puinu njţuad JBQ *'"i* aniJO'ţnB 'nsaonp *as* apun • ?ui BS o 'nazauuinQ in[apuinu njţuad JBQ

;t ,. '3}JBd3p IBUI I^nOB^ ţOpUIUIB BJŢUJOd ŢA BOS[

[!n]rnujdBţs ajBţjaţ njao ŢI sanbDBf 'BJO^BP j-r

, o mai am si pe fucă-mea cea mare,

-^ bolnavi ; Şi ° ' teriu şi care se pricepe sa facă

STbarbie.es* = one *e* ***** ^ ^ }ua

un bandaj f fel ţ ?a Scărpinîndu-şi urechea,

t,-„ locuinţa, nranci *p ntru locuinţă... hrana... îngrijire... felcerul r^P^ază pentru plată ?" „Am să-ti plătesc Da' cine &<?'**?** mai putem sta de vorbă,." Dar

î". [fieC]D^[e]e că nu mă asculţi, domnule.

[mi]qT\PÎNUL : Nu, Jacqjies ; stătea scris ca tu sa vor-

beşti de data asta, care poate nu va fi şi ultima, fără sa

[t6] ^ACQUES • Cînd nu-1 asculţi pe cel ce vorbeşte, a-tunci sau nu te gîndeşti la nimic, sau te fiîndeşti la altceva decît la trăncănelile lui ; pe care din doua o făceai ?

STAPÎNUL : Pe cea din urmă. Mă gîndeam la ce-ti spunea unul dintre

servitorii în negru care mergeau după dric. Zicea că vrednicul tău căpitan fusese lipsit, prin moartea prietenului său, de plăcerea de a se bate măcar o dată pe săptămînă. Ai înțeles ceva din vorbele astea *1*

JACQUES : Sigur că da.

STAPÎNUL : Pentru mine ele sînt o enigmă, pe care ți-aş rămîne îndatorat să mi-o dezlegi.

JACQUES : Şi la ce naiba o să-ți folosească ?

STAPÎNUL : La ndmica toată ; dar cînd ai să vorbeşti, mi se pare că ai să vrei să fii ascultat.

JACQUES : Se-nțelege de la sine.

bTA. INUL : Ei bine, pe cinstea mea că n-am să mai iiu m stare s-o fac atîta timp cît vorbele astea de neînțeles nu-mi vor da pace. Scapă-mă, te rog.

*s ,1?CQUES : S-a făcut ! Dar cel puțin iură-mi că n-ai sa mă mai întrerup!

cade : Află că bietul meu căpitan, om cumse-
buni' °ri • onoare' Plin de merite, unul dintre cei mai întîm er\ai armatei< dar Puțin cam într-o ureche, se corn i $\ gase Prietenie cu un alt ofițer, din acelaşi rituri i of iter' dar la f el de alaturi cu de cumsecade_ om de onoare, la fel de me-mul ca f f d

T

„UI B Ţ9 EjBIA EţEOţ ajEO 'ESUI-EţSBASU 3d ŢS UIB Q i

_uj ao BOUT ig ,; nu ES tun^" „^ suit EJ sjil'uguț

-nd ȚSE3 SE ig 'Eaui EqBaJj," ,/ur}nd ieui ȚS ȚUSUISS suțq

EOSE3:>BT.d ES 3JBO IUO B JEŢ 'REfd 3D HO EqiB ES 3JBO UIO B

ÎU3UI3S B3Jd nu 'nsui jnSBJp 'nț JBQ 'afunjoni Bqtuiqos gs țoun^B '3uțq s;s3;B[d as iui ia '3țS3|B[d ss iui •Q" „i auiq s;saţB[d 3S Ț^ BOBP 'aţsaţşţd 33 it BD&P ; uino" ,/n^" *„i* jsqij țBd un BSAB Baţnd ţy"

,,'3"Tq 9P

-S3p HB^S" „i JÎ-^IPE IBUI EA90 BjnSBO O IE Ig" ,/3qS3[

un uiţnd [30 Bq" „,? pţB-sp a^JBdap unds it '3jo;ooa" 'na ia ţooos Bay Bţ BaţsoSBJp 3Jdssp iţâaţssAOd BS JEŢ adsoui i^od BO 'p3Q '?uun 3d sp [n§BOB[Bf sonp ţ-9D [nojjp i§ tio

BUIE.r}S 3p ţtţB ţOţ ţSOJ B-lJ ttBţ in[nUEţŢdBD BSJIţUIUJB BO

uinoB 3;SEOunoajj 'B3 Bdnp }Euun E s.reo E^JESO EOIUJ uud iS jp 'sjqsunj 3[3ui ŢUBţuTAna jnDijsojqgEJEO uud qiţE gjBOjs 3d n3 ţa SBJ; UJB-3J, -ESpL'apEuzsp ţuods ŢJ âB-?i na PBO 'ooj no IBUI ia sunxi ij iy ^ ţBiduipjui yj JE-S 30

'3[Bţ IlJIUqiUI {nAIţOUI 3jdS3p ţiqJOA IJ SB-It EDBp ′IB3S

-uţfd nj, 'zaţosruoo st ES BD unq IBUI EABO OBJ BS B}uiţnd no

}SOJ ŢJ JE EOBp IUI-3Undg 'PUÎ^ 9P UIB3AE 3O OBJ ES

UIE 'GOIZ ES B^ j s3nbOBf 'souinjj 3ţJEOj[:

•inj E3ţJBOiu uud

jsoj UIE 3JBO sp is tn[nuBtidBp TIPSIA indun; ui Şui 3JBO BSBojndnaos BţuiiAno-Eunq sadsap jEaţp pup 3Jij uţp S3Ţ iui-nu ES tisdji E-IUI 'souinjj auBoj :

BOJBJ : S3IlbOVf n3 30 dtur) ui

no iBţpiosB BO 3JEd as iui 'sanboBf : înNJdYJLS i]SjÎJs IEUI SE-U iodB ap EţBOspnL' B[guid lom 16 .' pi

***"u ÎOţ îs 'BţEIA B|BOţ IpUl3 SB-UI BOBQ •' S3/15DVT**

,

• °° o-s 3inq3.ii B^SB '. sanbOEf 'njj

'inds ţui-BS IB Buun

tăun E nBS ţEqjsq inun E3ţJEd uip psp 3ţsaso[oj EqiBU 30 B^ 3unds 3uio 'sanboBf 'JEQ un BtinBapţo^ ţsoj ure na JEŢ : BqBSj; sp uio ajnumop 'fnuEtTdEQ i nsui

1-ai spus despre ei, pentru binele pe care sau răul *pe* care ^ pg car£ n îndreaptă.

-, ,o,-fpiese, P?nu AT„ fi nici panegmst nerod, nici critic

1C lucrurile aşa cum sînt. ^UpăYnu-i tocmai lesne. Nu îți ai oare firea f gustul patimile tale, potrivit cărora exa-ta, iiuei«~i. K ^^ moaie ? Spune lucrurile aşa cum gerezi ^J* ~Q3ite că nu se întîmplă nici măcar de două sînt!.- AS |;_un oraş întreg. Şi cel care ascultă e oare Ori_Phreaz decît cel ce vorbeşte? Nu. Din pricina asta, mai într-un oraş mare, lucrurile sînt înțelese abia de r'ouă ori pe zi aşa cum sînt spuse.

STÂPlNUL : Ce naiba, Jacques, zicalele tale sînt în «stare să desființeze folosirea limbii şi a urechilor, să te sileascâ să taci, să nu asculți şi să nu crezi nimic ! Vorbeşte, totuşi, în felul tău ; eu am să te-ascult în felul meu şi am să te cred cum oi putea.

JACQUES : Stăpîne dragă, viața e plină de încurcături din astea, în care un lucru e luat drept altul. Există asemenea încurcături în dragoste, în prietenie, în politică, în finanțe, în treburile bisericeşti, în magistratură, în negoț, încurcături cu nevestele, încurcături cu soții... STÂPlNUL : Ei, lasă-le-ncolo de încurcături şi încearcă să-ți dai seama că urzeşti una cum nu se poate mai grosolană, dacă te vîri într-o lecție de morală cînd e vorba de Un fapt istoric. Spui povestea căpitanului tău ?

JACQUES ; Dacă nu se spune aproape nici o vorbă Pe lumea asta care să fie înțeleasă aşa cum e spusă, apoi e şi mai rău că nu se face aproape nimic care să

Tip "î n H o*">£> i- «-i*-. /«w

-*•"- i w«icv,dL O.S3. ClilTl P T H OII f

-P^PI!1U.L LCred ca nu există sub bolta cerului cap

" "" mai multe paradoxuri decît al,tău.

ce-i rău în asta ? Un paradox nu-i totem x ^-~ neadevăr. STÂPlNUL :

Jriea p - Căpitanul meu şi cu mine ne aflam la 're o înr ftunci nu se vorbea în tot oraşul decît des-•«ornnul I pre Petrecuta de curînd : un cetățean numit IPentru n~ , Uetier' om pătruns de o milostenie adîncă năpăstuiți, după ce cheltuise prin pomeni peste

Jacques tocmai începuse povestea căpitanul- •
cînd auziră venind din urmă o ceată numeroasă"^ meni şi de cai. Era acelaşi car funebru, cafe ac întorcea. Şi era înconjurat de... De gărzile fiscale^ De jandarmi călări ? Poate. Oricum, înaintea aj..;. mergeau popa în sutană şi în stihar, cu mîinile l ^ la spate, vizitiul cernit, şi el cu mîinile legate la s^ şi doi argați cerniți, tot cu mîinile legate la spate ?•*• se miră cel mai tare ? Jacques, care strigă : „Capita,,[11]? bietul meu căpitan, n-a murit ! Domnul fie lăudat!" j" poi acelaşi Jacques porni în goană, dădu pinteni caluk ieşi cît putu mai repede în întîmpinarea aşa-zisuîui con voi. N-ajunsese însă nici la treizeci de paşi, cînd pa^ nicii fiscului sau jandarmii călări, ce-or fi fost ei, ;i ochiră şi-i strigară : „Stai pe loc .' întoarce-te sau eş*i mort..." Jacques se opri deodată şi-şi întrebă în minte ursita ; iar ursita i se păru că-i spune : întoarce-te. Ş: chiar aşa şi făcu. Stăpînul îi zise : „Ei, Jacques, ce 3-2 întîmplat ?"

JACQUES : Habar n-am, pe cinstea mea.

STĂPÎNUL : Şi de ce ?

JACQUES : Nici asta nu ştiu.

STĂPÎNUL : Ai să vezi că sînt niscai contrabandişti. care au umplut coşciugul cu mărfuri oprite şi-au fost vînduți gărziîor fiscale chiar de către pungaşii de la care le-au cumpărat.

JACQUES : Dar ce rost o fi avînd careta asta, cu armele căpitanului meu pe ea ?

STĂPÎNUL : Sau poate că e vreo răpire. Cine ştie, or fi ascuns în sicriu vreo femeie, vreo fată, vreo călugăriță : doar nu giulgiul îl face pe mort.

JACQUES : Dar ce rost o fi avînd careta asta cu armele căpitanului meu ?

STĂPÎNUL : Sau or fi ce vrei tu ; dar termină-n odată povestea căpitanului.

•v^ JACQUES : Tot mai vrei s-o asculți ? Dar poate câ| pitanul meu *e* încă în viață.

STĂPÎNUL : Ce-are a face ?

JACQUES : Nu-mi place să vorbesc de cei vii, fiindcă din cînd în cînd te

vezi nevoit să roşeşti pentru binele

sare în picioare şi-1 întreabă pe

Atunci căpitanul meu

tor: ,a ucis? aşa, cu una cu

II Nu"domnule; parcă se ucide

d°Uă ?0 palmă, pe toți dracii ! O palmă ! Şi ce-a făcut atunci ? f_cut după ce a căpătat palma ? A luat o

f"- voioasă apoi i-a spus domnului Aubertot : „Asta f c t centru 'mine ; dar pentru săracii mei, ce dai ?..." 3 Ta vorbele astea, toți cei de față scoaseră strigăte de dmiratie în afară de căpitanul meu, care le zicea :

_ Domnule Le Pelletier al vostru, domnilor, e un golan un nenorocit, un laş, un ticălos, căruia, totuşi, spada asta i-ar fi făcut dreptate, dacă m-aş fi nimerit eu pe-acolo ; iar Aubertot al vostru s-ar fi putut socoti fericit, dacă toată chestia nu 1-ar fi costat decît nasul şi urechile.

Oratorul îi răspunse :

— După cît văd, domnule, nu i-ai fi dat răgaz neobră
zatului să-şi recunoască vina, să se arunce la picioarele
domnului Le Pelletier şi să-i întindă punga.

— Sigur că nu.

— Păi asta din pricină că dumneata eşti militar,
iar domnul Le Pelletier e creştin ; n-aveți amîndoi ace
leaşi păreri despre palme.

— Obrajii tuturor oamenilor de onoare sînt la fel.

— Evanghelia nu e tocmai de părerea asta.

— Evanghelia e în inima şi în teaca mea, iar alta
nu cunosc...

a mEvanghelia dumitale, stăpîne, nu ştiu pe unde o fi ;
far ea e.scrisă în ceruri ; fiecare prețuieşte ocara şi bine-
cerea m felul său . şi poate că nu judecăm la fel nici

flecar af '' Spune mai de Parte ce s-a mai întîmplat,

tăce$_a$lnc"d taPÎnUl -Ul Jac(3ues î?1 ieSea din sărite, Jacques tăcerea ^ && ^6 ^mdur^ §*> adeseori, rupea într-un tîrziu avea de aruncînd doar cîte o vorbă, care în mintea lui pentru ^T^ ^a^ura cu cele spuse mai înainte, dar care ceilalți era la fel de lipsită de legătură cu discu-

măsură de mari o avere însemnată şi nu-i mai ră decît atît cît să nu moară de foame, umbla din ~^e în poartă ca să caute în pungile altora pomenile n^°6r nu mai era în stare să le facă din punga lui. e c-

STAPlNUL : Şi crezi că existau două păreri d purtarea omului acestuia ? SJ:

JACQUES : Printre cei săraci nu ; dar aproape t bogătaşii, fără excepție, îl priveau ca pe un ticnit-0' era cît pe-aci ca rudele să-1 pună sub interdicție, Lnvk^S văfindu-1 că e mînă spartă. Pe cînd noi ne răcoream *l* crîşmă, o mulțime de trîntori se strînseseră în jurul un-; soi de orator, bărbierul străzii, şi-i spuneau :

— Tu ai fost acolo ; povesteşte-ne şi nouă cura s-au petrecut lucrurile.

— Cu mare plăcere, răspunse oratorul de doi bani, care nici că dorea altceva decît să trăncănească. Domnul Aubertot, unul dintre muşteriii mei, a cărui locuință se află în fata bisericii Capucinilor, stătea la poartă. Dom. nul Le Pelletier vine la el şi-i zice : „Domnule Aubertot, nu-mi dai oare nimic pentru prietenii mei ?", fiindcă, după oum ştifi, aşa le spune el săracilor. „Astăzi nu-(i dau nimic, domnule Le Pelletier." Domnul Le Pelletier stăruie. „Dacă ai şti pentru cine îți cer milostenie ! O biată femeie care abia a născut şi n-are măcar o zdrentişoară ca să-şi înfaşe pruncul." „Nu pot să-ti dau." „Mai e o fată frumoasă şi tînără, care n-are nici de lucru si

nici pîine, şi pe care mila dumitale o va scăpa, poate, de destrăbălare." „Nu pot să-ti dau." „Şi mai e un sala hor care n-are altceva decît brațele ca să-şi tină zilele şi acum şi-a frînt un picior, căzînd de pe schelă." „Ți-affl spus că nu pot. să-ti dau." „Haide, domnule Aubertotr fie-ti milă, şi crede-mă că niciodată nu vei avea prilejul să faci o faptă mai bună." „Nu pot, nu pot." „Bunul?, milostivule domn Aubertot .'..." „Domnule Le Pelletier, lasă-mă în pace ; cînd am chef să dau, nu mă las rugat... Şi spunînd acestea domnul Aubertot îi întoarse spatele, trecînd din uşă în prăvălie, unde domnul Le Pelletier » urmă ; se ținu după el prin prăvălie pînă în odaia din dos, iar de-acolo în casă ; aici domnul Aubertot, scos din să rite de stăruințele domnului Le Pelletier, îi arse o palmă.-

poate că nu voi fi spînzurat decît după

JACQUES

: i e STAP?NU, L :|i ^tf c r c ă nu voi fi de loc spîn-

te eeru stă scris numai să fiu

JAC , nînzurarea altuia ; şi altul ăsta, j.A.CQuES •

cine ştie cine de fată la spmz g ? Q f . <• C. teştl, i unt ' brăzat .

departe ? sfîrşeşte cu presupunerile nelalocul

?nararsfspune-mi la repezeală povestea căpitanului.

JACQUES : Nu te supăra, domnule, au fost spînzurati cîteodată şi oameni cumsecade : iată una din încurcăturile despre care vorbeam ; de data asta e făcută de jus-

tiție.

STAPÎNUL : Soiul ăsta de încurcături e supărător ; să vorbim despre altceva.

Jacques, ceva mai liniştit după tălmăcirile diferite pe care le găsise pentru

prevestirile calului, zise : „Cînd am venit la regiment, se aflau acolo doi ofițeri aproape de aceeaşi vîrstă, avînd aceeaşi obîrşie, grad şi merite. Unul dintre ei era căpitanul meu. Singura deosebire era că unul avea avere, iar celălalt era sărac. Cel cu avere era căpitanul meu. Asemenea povestire .trebuia să iste sau prietenia, sau sila cea mai puternică ; le-a iscat şi pe una şi pe alta."

.Aici Jacques se opri, şi lucrul acesta i se întîmplă de mai multe ori în decursul povestirii, de fiecare dată cînd îşi oălăbănea capul spre dreapta si DP sau spre stînga. nCu-ca să P°atâ' Povesti mai departe, spunea încă frază' ca si cum ar fi. sughițat, „...le-a iscat pe alta' In unele zile erau cei mai buni prie"

ten; d r i ' e ze erau ce ma un pre"

zilele dP 6; iar în altele se duşmăneau de moarte, în Sau îşi îrW rie,tfnie se căutau, se prăznuiau, se îmbrăti-tuiau asuD taŞ6KU necazurile' Plăcerile, nevoile ; se sfă-tiunilor farrn- i r^or celor mai tainice, asupra ches-de avansarp q - ^P™ nădejdilor, temerilor, planurilor ceau unul n r lrîtîlneau cumva a doua zi ? Atunci tre-pe imgă altul fără să se privească, sau se pri-

ția ca şi lectura unei cărți căreia i-ai fi sărit Aşa făcu si acum, cînd zise : „Stăpîne dragă

STAPÎNUL : Aha în sfîrşit. ți-a revenit glasu] pare bine pentru amîndoi, fiindcă eu începusem : plictisesc nemaiauzindu-te, iar tu începuseşi să te r? seşti tăcînd. Dă-i drumu...

Jacques se pregătea să reînceapă povestea căpH lui, cînd, pentru a doua oară, calul său, sărind pe ^" aşteptate în afara drumului mare, spre dreapta, îl ^' de-a lungul unei cîmpii întinse, tocmai la un sfert ? leghe de-acolo, şi se opri deodată sub nişte spînzurătorie Sub nişte spînzurători ! Ciudată purtare pentru un caT îşi tot ducea călărețul la spînzurătoare !... ,,Ce-o fi jn.' semnînd asta ? se întrebă Jacques. O fi un semn al ursitei ?"

STAPÎNUL : Sigur că da, prietene. Calul tău e inspi-rât, şi e tare supărător că toate prevederile, inspirațiile, semnele uq sus, prin vise,

prin năluciri, nu folosesc la nimic ; nu scapi ide ce trebuie să ti se întîmpîe. Draga prietene, te sfătuiesc să-ti pui la punct conştiința, să-ti duci la capăt midile tale afaceri şi să-i dai zor, pe cît pci cu povestea căpitanului şi cu aceea a dragostei tale, fiindcă mi-ar părea rău să te pierd fără să te fi ascultat. Şi dacă o să te îngrijorezi mai tare decît acum, la ce-o să folosească ? La nimic. Hotărîrea ursitei, de două ori rostită de calul tău, se va împlini. Ia ,gîndeşî;e(-te: n-ai ceva de înapoiat vreunui om ? încredintează-mi mie ultimele tale dorințe şi fii sigur că vor fi îndeplinite întocmai. Dacă mi-ai 'luat vreun lucru, ti-1 dăruiesc ; numai cere-i lui Dumnezeu iertare pentru asta, şi, în răgazul mai mult sau mai puțin scurt pe care îl roal avem încă de trăit împreună, nu mă mai fura.

JACQUES : Degeaba mă uit în trecut, că nu văd nimic care ar trebui descurcat de către justiția omeneasca. Nici n-am ucis, nici n-am furat, nici n-am violat.

STAPÎNUL : Cu atît mai rău ; la urma urmqi, mi-af fi plăcut mai mult, şi nu degeaba, ca păcatul să fi *t°s* săvîrsit. în loc să rămînă;a fi săvîrsit.

JACQUES : Dar poate că n-am să fiu spînzurat pe"' tru faptele mele, domnule, ci pentru faptele altuia.

STAPÎNUL : Se poate.

3-14

reru un concediu de şase lum, ca sa
meu ce iu leghe de garmzoana îşi vinde
acasă ; dar ia porneşte spre fortul co-
deghizează in țara * ^ ^ f. ^.^ ^ m_

Sandat de P"**»* ț^/asta. Iată-1 sosit... Du-te telegere in,u^^ si acolo vreo spînzuratoare pe care unde vrei ! w«" * Rîzi) domnuie ; adevărat, ai şi de ai chef s'0 v1^ osit'."dar stătea scris în ceruri ca, oricîte ce rîde... ia«- dere' vor lua ascunzîndu-şi plăcerea re-măsun de J; bindu.şi decît sub masca supunerii unui veder"tată de un comandant de fort, cîtiva soldați şi Siva ofițeri, care se întîmplase să-i vadă cînd se întîl-

ao e ,

i r ă si care aflaseră despre aventura lor, sa cada la bănuieli şi să meargă să-i dea de veste maiorului, co mandantul garnizoanei. . . . . , A -

Acesta, om prevăzător, zimbi cînd afla vestea, dar u dădu toată însemnătatea pe care o merita. Puse spioni în preajma comandantului fortului. Primul raport al spionilor arătă că, în timp ce comandantul abia dacă ieşea din casă, ţăranul nu ieşea de loc. Dar să trăiască laolaltă amîndoi timp de opt zile la rînd, fără să-i apuce ciudata lor manie, ar fi fost cu neputinţă ; şi chiar aşa s-a în-tîmplat.

Vezi, cititorule, cit sînt de binevoitor ; n-aş fi avut decît să^dau bice cailor care trăgeau dricul cu valtrapuri negre, să-i adun la uşa celui mai apropiat han pe Jacques, pe stăpînul său, gărzile fiscale sau jandarmii călări împreuna cu restul alaiului, să întrerup povestea căpitanului iui Jacques şi să te necăjesc în voie ; dar ar fi însemnat a mmţ, şi mie nu-mi place minciuna, cel puţin cînd nu

Pînî^ă Şi SiUtă_ Vorba e< însă> că Jacc>ues §i stă_

me"f»M nu1mai Vă2ură careta cernită şi că Jacques,

tinns n nf lmiştea în suflet din pricina calului, îşi con-uud Povestirea :

avusese in zi' spionii " raportară maiorului că

f°rtului s f° Cear_tă foarte aprinsă între comandantul inte iar ţaran< că' apoi ieşiseră, ţăranul mergînd îna-intrâseră l ntul urmîndu_1 cu Părere de rău, şi că

seau. ge f_r^{Un} bancher din oraş, unde încă se mai gă-atla mai apoi că, pierzîndu-şi nădejdea de a se

o-uţui ŢoputuiE EanzBO '. [n^[B ap [nun o aJBO 'ad EIOABU

EJI^UIIS ŢS EO 'iţjsdsap as Biqy

•in[njjoj

Btlloo EI BS aoa[d BS ngs [npEJsuiBO JBI ';uaurţ.naj B[

ui rnuBţidBO EUIUIBJ BS uipjo npBQ '"i ţdaap ţndBO EţBpo

îi BS JB 'ț?sFjnJB OOÎI9°Q "'uțpao npşp '3[iuirui BunBap
M"Boățtu asBoaauaS ajUEțjnd mno ȚS i^Epnio tuauiBO

* roi '^nO 'Pî-monq Bauițno ui ȚJ JB p ioun;B BO ȚS 'j m[BUi^nd EI BAao pui^nEpn 'nBS țnuațaud ap asnps joitioțAJas B B;B[dSEj BțsnL' o ȚJ saținд asnpsp as ț ajEo «ijsbd BO '. inpgaj B^ujOABunq ap aanonq as ES un;dajp

B3AB 'OBJBS .IBI

«3 p ?3 ?1?JB

B[B09[d 'asnosj as i ao

•cad easBauinîinui BS apnp as BO țujAno qns 'naiu .p pup 'minjțsțuiui a[aurpao Baasisos Bțqy -•; Ț^UIUI uip 3BODS BUI BS o JBO ap BțSB țnțisțjnjB BO pa^o "'țuauiigaj B[

!BS [npBJBUIBD 3d HîqBțS \l UlpJO ț[B' Un î OJOOB-ap BDOJCÎ

râe ap [nuțpjo îs ';sod BI BțBpuț ap aonp as B ap B[Bp •jds sounjod țs B^Bpoțo; i-npuip 'țjoj inun țn;uBpuBuioD OT [nuBțidBa ad luinu ț-țâ aoiuAuțod ijțuonqzi ui B^Bp w, ap ij}B B^SB B}uinJB;s ajdsap BțjB yoqzBJ ap țnj}siuip\[țlJBdsap I-BS îpap osaț țje țisfâ ne-a[nu : DȚUIIU B[nBas 'PJ nu BJOțțB a[B loiu 'apui ațUBjțsnuj pijşj ••'a[aui a[ja fflsnui pi^[-nioiAJtas iăB[aoB infnpBjBuiBO BBOBJ ii ța BO ?'!"[[npBasuiBO țiuga BSBOB BaonpB n BO aij 'ajo snop Sd JBf -unqau un BO ESBO uud BSaajB iodB '. apuifBd no !» eaiadooB îşi îs sutjd ut Bauonqzi p Ba;s^ ațaqjOA eq •^'n [-BS B[dmițui as BPBP J^p 'aținuuiOQ" : uiBaunds n ^IJOA BS asinpB3ut rtui naur jnuEțidBO BITUBD 'ruinsui no ,' HJs;and EiuajBpnp aadsap uo atjnui ap asiqjOA as jJ°puțuiB aj;uip sujfd ap IBLU țao țsoj ij JE [nțaoui nu •[siopuj BJBJ ȚS 'Bin;[B BUJUI ap [nun uațd B ap u! Raouis jua^aijd top •••Bqeajț ap țuauiBO top c ?P o-j^urp 'iBapaA îs 'țBdBO Bț ap nBn[o 'şunj o 309Z3-IdsPuP ațsad 'țdo ațsaj 'ajinoaț B[cujd o B[EauruiBJ îs BSBOE Ba^osui [i 'upfapBuzsp e9pşo 'EaSui[d" 'nşs [npEJEureo ațsad BasnqBad as ^JU?J ij as ES ța uip [nun BP B[duiițuț as BOBQ 3s ?s BpEds ad BUJUI nEaund 'IJB; aqaoA nsaunds no Einț[B jnun nssaapB as 'aijnj; no

Hti nu prețuiesc doi bani, ca şi don =i Richardet fără Ferragus, unâ, lucru pe S* f** SanCaTorul lui Cervantes, nici imitatorul lui Ire nici c0"11";;.,,,! Forti-Guerra \ nu 1-au priceput în-Ariosto, *°*se"Storule, să stmă de vorbă, împreună,

căpitanului lui Jacques drept o năs-

-- să te înşeli. Te asigur că aşa cum i-a poves-

cocire^dar o ^ a {Qst şi pove,stireа pe care am

tit-o e. SWP numai ştiu ce arl] dfi ziua Sfîntu.

f^^udovic la m'asa unui domn de Saint-Etienne, ma-- invalid ;'iar povestitorul, care vorbea dinaintea multor 1(uî" ofițeri 'de-ai casei, cunoscători ai faptelor, era un om serios şi n-avea 'de loc aerul unui glumeț, îți mai spun deci o dată, şi pentru clipa de acum, şi pentru cele ce vor urma : fii cu luare-aminte, dacă nu vrei să iei adevărul drept neadevăr şi neadevărul drept adevăr în discuția asta dintre Jacques şi stăpînu-său. Acum, dacă te-arn avertizat, îmi spăl mîinile. — Păi ăştia sînt doi oameni nemaipomeniți ! o să-mi spui. — Şi atîta lucru te face neîncrezător ? în primul rînd, natura e atît de felurită, mai cu seamă în privința instinctelor şi a caracterelor, încît nu există lucru, oricît de ciudat, plăsmuit de imaginația vreunui poet, al cărui model experiența şi observația să nu-1 găsească în natură. Eu, care îți vorbesc, am întîlnit semenul Doctorului fără *voie,* pe care îl privisem pînă atunci ca pe cea mai nebunească şi mai hazlie dintre născociri. — Cum ? Ai întîlnit semenul soțului căruia nevasta îi spune : „Am trei copii în brațe" ; şi care u răspunde : „Pune-i jos..." „îmi cer pîine."

i,LJa-ie f- — -

H °UIr\neata eşti, domnule Gousse 2 ? _____^doamnă, nu sînt altul.

uraiări a°iSanLAÂ0n^0 Fernândez,de Avellaneda, autor al unei guerri (I674_i7n?, Xu^ote. tipărită în 1614, şi de Niccolo Forte-fticciardetto «nr - imitator al lui Ariosto şi autor al poemului

2 Ca şi P^ m*tre 1716-1725) şi tipărit la 1738.

i'u acesta o aS -al (Pierre Le Guay de) ^ *inînd împreună

tllierețe de-al Iu 1" anul 1740' Gousse a fost un cunoscut din

I09p zsq ne-u ngs [nuidBţg is sanbosf Eopunj 'is apt „jeoo nsajnp [-ap sapu 'uo;Eanzujds IBOSIU ajds Baonp nIIJn,ip BO ţE}uipa.iouţ 'nBS-nuidB;s JBI .' uaid sanbosf

•B^UJÎS B[pţU 'E;dB3Jp B[ţOIU B}EqB 3S BS BJEJ '3JBUI IH[

,ntu^{nJ}P I^{n}#^{an}] E"^{3}P in.re#[nj BO maod is tS-es in[nuidE;s ZESya BSUI npşp i-nu sanbosf tnj

•••osainpj.'BpE^j :

•unjao ui 'sns

ao uip BoipB 'Aosuq apJBui uip 'tinjoi; soui un a nBS in[npBJBUJEO EatsaAOfj : S3£l&OVf

I oiuiiu iţts iBiu nu m[inpBJBUJBD aad jep .' jnSţs ;uis 'E}EIA ut a ngţ [nuBţidBQ *i* SBJO ajds sajaoJEOtui is ; IJB[BO iiuiJB'puBl.' nBS BIBOSIJ jip lao is : a;Bds E[atsSaf a[iuiiur no imauiBO asp BJ atBSa[afiunui no sdod JBQ : TQ^JldVJjS

unSis tuts 'tpnui B uBţidEO naui

I m[apuiJE no [noup JEQ ,; [ngniosoo JEQ : S3HbDVf ^ tpnui B EO snds B-I^ aup JBQ

•{r43[jns npBp ŢSI BO '[BJBU jn^nut^ ui as Biqy 'EunBap;ot nj;uad ja ap iJjBdsap as «o ajjnui IBUI op esiigjquiT ts-^{as} ao Bdnp 'aiuc pop 'rz Bnop B JBJ 'BtBtJBdap BSEO o-j^ut BajdEou B: •M IS-BS Bjasnp ag 'ajB^s inj BtEJEAap'E BJEJ ad npsp "'^{JEj}"?i 'ÎÎB[asui BJESB[as nu 'i;saui:nu I-BS aoE[d rij uino top jao nss fuataud top lao '3JEOtE[duijtui jntot Ea.nu[iiuj ISOQ 'uo^tjo EAiJp ap is JOIBUI ap I^EJ ji gjiuauiod as pup 'mfnsBJO a[t^jod aids lopuruis as is j'aqouBq B[ap nsssaj "-tEpnto E^SE [r.[Eu.t 3d ajE[BO aatsEOU iaiJotB[EO tntEdBO EJ Euid Saaui BS PUISO BUI BS IE-U BO 'afnuuiop 'osarnpfEpE^j *'"„(,* P J?-i; ;od IEUI BS UIB na 'ppn 3t ?osp 'EO

indiqoui i^i ajBQ" •' asasundsEJ n t[E[E[ao JBI 'Btse °^{u}°° stsauiud nu BOED s^Eq as nu BO i-npuiunds 'spn •"I pup [nzBo ui atBtBuiBJts UT [niEjţ ajnSrsE I-ES aauo •i sp jjm ap njţBd ia loazsnop ap B^ipd o .;.

Jr'[npEJEuiEO asnaao n tsgoq Baa aJBO naui

uino Bdnp 'tEgoq Bja ajEO 'naui 9ÎI[dmno IBUI taI33 spdtp ui ÎHUIJEiqo 'iruaţaud apo pnppqaii puriuiys BO is 'EaJEunsaaAur 3s BS BaasuBţoq ia 'B^BpoajA sapaAaj TSUI

u- ^,, SP desp despre un oarecare Premontval, Ai ^zlt v°rp n lecţif publice de matematici ? Era ,are dădea la P*I1S oate că Jacques şi stăpînu-său s-or prietenul lul-. ^ mergem la ei sau să rămii cu mine ?...

H L-I.-I î f * Vl"C* o c* "wiT-»v>m i n *^t c\ CPf"Y313 PT*! TlTT'f1

fi întli^ ' • t val 3.V63.X1 irnpr6Uild. u studia, i i xii t j. c

Gousse şi f^"elevi se găsea şi o fată, domnişoara Pi. numeroşii "^ ,jsitului artist care a construit cele doua geon1, fuca,_„:^Qr.0 transoortate din Grădina Regelui în

^r1-"0Academiei de Ştiinţe. Domnişoara Pigeon venea la salils AC a^ dimineaţă ţinîndu-şi geanta la subsuoara Ş° ntifcu compasuri în manşon. Unul din profesori, tUmontval, se îndrăgosti de elevă şi, printre atîtea e-,qtii ale volumelor înscrise în sfera, se zămisli şi un roDÎlas Pigeon-tatăl nu era omul care să asculte cu răbdare adevărul acestui corolar. Situaţia amanţilor deveni supărătoare ; atunci chibzuiră ce e de făcut ; neavînd însă nici o para chioară, dar absolut nici una, care putea fi rezultatul chibzuinţe! lor ? îl chemară în ajutor pe amicul Gousse, Acesta, fără să spună o vorbă, vinde tot ce are : rufărie, haine, scule, mobile, cărţi ; adună o sumă, îi zvîrle pe cei doi îndrăgostiţi într-o diligentă, îi însoţeşte în goană pînă la Alpi ; acolo îşi goleşte punga de puţinii gologani care îi mai rămăseseră, le dă îndrăgostiţilor banii, îi sărută, le urează călătorie bună şi se reîntoarce pe jos, cerşind, pînă la Lyon, unde, pictînd biserica unei mănăstiri de călugări, face rost de banii care îi trebuiau ca să ajungă la Paris fără să mai cerşească, — Foarte frumos din partea lui. — Păi sigur ! Judecind după fapta asta eroică, ai putea să crezi că ^ouţse era moral pînă în măduva oaselor. Da de unde ! litat a"?asi de P°mană ; n-avea nici măcar atîta mora-poate \~ R" gaseşte în căpăţîna unei ştiuci. — Nu se dat un m ,f 3Şa e' I~am dat şi eu ceva de lucru. I-am ridi-e dp i - optzeci de livre, pe care trebuia să le cifre • ce pastrator;ii banilor mei ;

suma era scrisă în încasat ont^6^ Cja *acut ' A mai adăugat un zero şi a c'nstea lui fn ,- UTre- ~ Ah' dar e îngrozitor ! — Ne-m clipa cmd mă fură nu-i depăşeşte cinstea

. -—-aie aeinro <. *-i apoi s°ția lui Premontval, a scris

structorul Dlanief i ei> tehnicianul filozof Jean Pigeon, con-yianislerelor pomenite în text.

— De unde vii ?

— De unde m-am dus.

— Ce-ai făcut acolo ?

— Am reparat o moară care mergea prost.

— A cui era moara ?

— Habar n-am, că nu m-am dus să-1 repar pe mp

— Te-ai îmbrăcat foarte îngrijit, cum nu te fați de obicei ; dar de ce sub haina asta foarte curată t pus o cămaşă murdară ?

— Fiindcă n-am decît una.

— Şi de ce n-ai decît una ?

— Fiindcă n-am decît un singur trup, de fiecar. dată. :

— Bărbatul meu nu-i acasă, dar asta n-o să te împle. dice să iei masa aici.

— Nu, fiindcă nu i-am încredințat nici stomacul, g nici pofta mea de mîncare.

— Cum o mai duce nevasta dumitale ? lj

— Cum ii place ; treaba ei. Ii

— Dar copiii ? \\

— Minunat.

— Şi acela cu ochi atît de frumoşi, dolofanul cu pie lea rumenă ?

— O duce mult mai bine decît ceilalți ; a murit.

— îi înveli ceva ?

— Nu, doamnă.

— Cum aşa ! Nici cititul, nici scrisul, nici catehismul ?

— Nici cititul, nici scrisul, nici catehismul.

— Şi de ce, mă rog ?

— Fiindcă nici pe mine nu m-au învățat, şi nu sînt mai neştiutor din pricina asta. Dacă sînt deştepți. aU să facă aşa cum am făcut şi eu ; dacă sînt nerozi, ce-" să-i învăț o să-d facă şi mai nerozi.

Dacă dai vreodată peste originalul ăsta, nu-i nevoie să-1 cunoşti ca să-i poți vorbi. Du-1 într-o cîrciurn3' spune-i ce doreşti, propune-i să te urmeze de la o *ois*-tanță de douăzeci de leghe, şi te va urma ; după ce iac cu el tot ce vrei, dă-i drumul, fără să-i plăteşti un £°" logan ; şi o să se întoarcă mulțumit.

rare prietenia nu-1 stinge totdeauna, simțărnînt pe <- dg iertat decît meritul altuia. Nu se nu_i mai greu ^^ ^^ ._&r {. „gnit deopotrivă au oare ia u d'ea seama> căutau, fiecare din-

pe amîndoi?Jal mte de_un concurent

350

ac

pvai să spunem că ăsta era gărgăunele lor. Parcă nu si l are fiecare pe-al lui? Gărgăunele celor doi ofițeri ai noştri a fost, timp de secole, gărgăunele întregii Europe ; i se spunea cavalerism. Toată mulțimea asta strălucitoare, înarmată pînă-n dinți, împodobită cu felurile embleme ale dragostei, jucîndu-şi pe loc bidiviii de paradă, cu lancea în mînă, cu viziera ridicată sau coborîtă, privindu-se cu trufie, măsurîndu-se din ochi, amenintîndu-se, răsturnîn-du-se în praf, acoperind întinderea unei uriaşe arene cu fărîmele armelor frînte, nu erau altceva decît o mulțime ce prieteni geloşi pentru faimă, în clipa cînd se aflau cîte unul la fiecare capăt al arenei, cu lăncile gata să împungă, şi cînd îşi apăsau vîrfurile pintenilor în .coapsele bidiviilor, prietenii aceştia deveneau cei mai înspăi-mîntători duşmani ; se năpusteau unul

asupra altuia cu aceeaşi turbare care i-ar fi cuprins pe cîmpul de luptă. ^e sa mai lungim vorba! cei doi ofițeri nu erau decît mşte cavaleri de modă veche, născuți în zilele noastre, dar u apucaturi de pe vremuri. Fiecare virtute şi fiecare trim* 1Ş1 -Sre timpul său' aP°i nu mai e la modă. Puterea arm PI T Ş1"a avut vrem-ea ei, iar dibăcia în lupta cu în seamă- aseirjenea- îndrăzneala, cînd e, cînd nu e luată faşă «; ™ -CU Clt e mai obi«nuită, cu atît e mai puțin tru-timilf nT1 P^tin luădată- Uită-te cu luare-aminte la pa-v nr J1 ?F Şi Vei băga de seamă că unii Par a fi U Pe lume; sînt din alte veacuri- 5i ce ne -Să C5e-dem că şi cei doi militari ai noştri în bătăliile lor zilnice şi primejdioase nu-găsească partea slabă a rivalului şi să ajungă

zee

ia Kyjujatnd stpiAUt o-3p isoj autuasad
n?9 inpBJBtuBO ia sanbosf inj [nuettdBQ '"osaqjoA
me t°î na 'țîinosB BUI nu 'impose BJ\["-pap 'pujj eaj
'IOD IE UI 'Puîj B8IÎ°P IE un uiȝnd po B^unuc B BUUIB3SUI
p'ujj jnurud ui aotz B ta .' puu fnuițjd ut : snds ure-t^
^ " '[nttSjjjs tS 9t[nDSB- Ț-BS gtepotot BZB9ț'ț?guB
35 aj;;ssAOd o daouj BS aynpsSm tuit supiao BD e[Ba;ooos

8T Und ȚBUI BS BJEJ 'B9UI BIZBtUSJ Bdnp IS B^BpOSţp Ui)

•p'tu ?tu ?s sinqajț ' ' apuse; ap BUIBBS uț^ BS amq
JBp ".[uoaun BD 'Ba ap teantBS UTB-UI'.' assnog "sanboBf tn[a;saţsaAod :
ap i-nu BJSB BO OBZ iS ';Buio;nB un tj SB BOJBd ap auau
no' rjjod at 'ajnaotitiQ •no;B[BO top rao no JBJ

3U BS 3J3JBd 'ap tj IB ţS ^BjntBS IB-3t '. Sap^UI 3J, •

a ss-e;sBAau no assnoQ rn[BatsaAod BtuBas no ȚBUJ
jjo[iuaujEO ţțJBtJnd BJdnss at-nputtsoj prrs a; ys ets
sdnp '13 '"sofoj ap ;ms apun tntp un-Jțuț
r,sj3 spun ooi un-j^urp aj-npupnp 'autq reur tjo
pur BS tpap BAao;[3 ^HOBJ tuB-^ *i* atBtdsjp Bdnp

-JBdUII 0 OBJ BS BO '.130 ţ-BS UIB3AB aiOA9U 30 '[3

pao I-BS BJ^

j OpOB-3p BO

ÎAUIHO i mi i?03ţoţjqrq utp *ivn*\ IB-SI Enop ^ ^ .nssJA o SJBO 3d Bataeo no tuoqjog -s\ tninaopop BajJEoui aoej B ajB-aa IBJ —

„•ţijnui B Buoqaog BI ap naui °p ; nţzjţt Baad uao o^-iui : p. aotz 'IB IBUT o-s o-u 'BJBJ atjBO Btajj B o-ap atoAau uiy 'HUBCJ BOSBauii:sd ;A nu 'osatgid ţ-şs nsajA ! B;SB 3d ia aonpn o-rui [a 3P'20 gtiB o-ap stOAau ;nAB uiB auiaJA BAB;P atsad 5 o-iui p 'B JBJ aţJBO o-ap aioAau UJBSAV '"tuts [a[BS titydsi ;uiis BUI is "° 'a[aiu ap sfBuosaad ^ şzBasaaaţui a; B3Jd nu BO atsapaAop iuti iJinoss no BajBpqgj '3[njotţtp j qv i sanboBf int B3tso.9 8uiiuBj uino JBQ ^ nBS-nuidBts no ţa sanboBf no

JPQ — ••- gqjOA 3 t^JBO 30 3JdS'aQ — ^ BltUBD

d asBotpad an^JBO i<§ -osamqaot îî a^î^ 'aJAţj ap |SOJ a;>Ej ijj tapuoo ap BantBSBJt o no ti ap paztdo 3533 'iidpuud BJBJ 'IBUI§ unajA njtuad ateodssp as pup Bdtp ut

hutie cu mînecile cămăşii suflecate __ Dumneata eşti, stăpîne ?

r,irt Şi *P08* Ca n° «rufă de bumbac pe cap, __ Da, eu sînt ; hai, uita-te la

încins peste mine.

. - n coate, cu o ^- . • u cîtămai — Nu pot.

cuţitul la şold. ___ Dar ce-ai păţit ?

Sie "u »n repede unPa't pentru _ Ah calul ! Afurisitul de cal ! Dacă nu crap la noapte, îţi povestesc eu mîine tot. , ... „ . .

In timp ce-1 duceau şi-1 urcau in oaaia lui, stăpînul conducea alaiul, strigînd : „Băgaţi de seamă, duceti-1 încetişor, ce naiba, o să-1 vătămaţi. Tu, care îl ţii de picioare, întoarce-te la dreapta; tu, care-i ţii-capul, fă-o la stingă. Iar Jacques şoptea cu glasul stins : „Va să zică, stătea scris în ceruri...!"

De-abia îl culcară pe Jacques, că el şi adormi tun. Stăpînul îşi petrecu noaptea la căpătîiul lui, pipăindu-i pulsul şi udîndu-i neîncetat prişnită cu apă

de leac. La deşteptare, Jacques dădu cu ochii de el tocmai cînd se îndeletnicea cu treburile astea şi-i zise : „Ce faci aici ?"

STĂPÎNUL : Veghez la căpătîiul tău. Tu eşti sluga mea fie că sînt bolnav, fie că sînt sănătos ; dar eu sînt sluga ta cînd ție nu ti-e bine.

JACQUES : îmi face plăcere să văd că eşti omenos ;

STAPTNTTTn.U Prea ° SU stăPînii faţă de slugile lor.

"^ * ^Um. SG TY13'1 *lîm1~O

PÎ^TlIlI *?

T A *ƒ~*ƒ~\7* TTtri i-ii CU. o Ii 11 ttj 1_Cl

ţJ \A L i

căruia a luptat. U M ^ ^ ™ Şl gdnda împotriva tarp Pr, • - a cearŞaful ăsta între dinţi şi scutură-1

JArn"ai *sim W* ?

STAPÎNuV Nimi° ' urciorul nu mi se Pare crăpat. s^ te scoli ? ' ^U atît ma^ bine_ ^u cumva ai de gînd

cm *"„ Es : Păi ce vrei să fac aici ? '• Să te odihneşti.

'.6

mai cineva decît el ? Duelurile de toate lanţ în societate, între popi, între magistra" scriitori, între filozofi ; fiecare meserie îşi a

şi cavalerii ei, iar adunările noastre cele mai p bile, cele mai plăcute, nu sînt decît nişte mici î. între cavaleri, unde cîteodată se poartă emblemeîe'7 gostei în inimă, dacă nu cumva se poartă pe spin$_{ar}$? cu cit sînt mai mulți oameni de fată, cu atît lupta p^{6} * aprigă. Prezenta femeilor atîtă înflăcărarea şi îndîrf"^{1}* fără margini, iar ruşinea de-a fi doborît în fata J$_{0r}$ $^{t:}$ poate fi niciodată uitată.

Şi Jacques ?... Jacques trecuse de porțile oraşul-străbătuse străzile în uralele copiilor şi ajunsese la capi tul mahalalei din partea cealaltă a tîrgului, unde, năpig. tindu-i-se calul printr-o portiță joasă, între pragul de stt al portiței aceleia şi căpătîna lui Jacques avu loc o cioc-nire grozavă, în urma căreia sau grinda ar fi trebuit & se-mute din loc, sau Jacques să cadă pe spate; şi, cui e lesne de închipuit, se petrecu tocmai ce-am spus mai pe urmă. Jacques se prăbuşi, cu țeasta spartă şi fără cunoştință. A fost cules de pe jos şi readus la viată cu felurite rachiuri : ba chiar cred că stăpînul casei i-a luai şi singe. Va să zică, omul acela era felcer ? Nu. între timp soseşte şi stăpînul lui Jacques cerînd veşti de la tofi cei întîlniti în cale :

— N-ati văzut cumva un lungan slăbănog, călare pe-un cal băltat ?

— A trecut mai adineauri ; gonea de parcă ar fi j$^{n'}$ trat dracu în el ; trebuie să fi ajuns acum la stăpînu-său.

— Cine e stăpînu-său ?

— Călăul.

— Călăul ?

— Da, fiindcă al lui e calul.

— Unde stă călăul ?

— Destul de departe, dar nu te osteni pînă a$^{c°v'}$ fiindcă uite-i argații aducîndu-1, după cît se pare, pe $^{sla'}$ bănogul despre care întrebai şi care nu poate fi vreo slugă de-a lui...

Dar cine vorbea astfel cu stăpînul lui Jacques ? la poarta căruia se oprise, un hangiu, fără îndoia^{j}

i * i MI cei doi cîini păru foarte stînienit
' sări de fii':_gje lui "jacques, îl împinse înapoi binişor

d_e> zise- ._-; faci o prea mare cinste.
51 _- Domnule, mu datorez viața şi nu ştiu cum să-ti
__ Da' de uncie •
— _oî mult.

ti dumneata cetățeanul îndatoritor care mi-a ^-NUaiSor mT-aluat sînfie, m-a oblojit, atunci cînd sărit m aJ ' calul meu... .'

~~ Nu eşti dumneata cinstitul cetățean care şi-a luat înapoi calul pentru același preț cu care mi-1 vînduse ? — Eu sînt.

Si Jacques dă-i şi pupă-1 pe amîndoi obrajii, iar sta-pînul zîmbeşte, şi cei doi cîini stau în două labe, cu nasul în vînt, fermecați parcă de priveliştea asta, pe care o vedeau' pentru prima dată. După ce adăugă la dovezile lui de mulțumire numeroase plecăciuni, pe care însă binefăcătorul nu i le înapoie, şi numeroase urări, care fură primite cu răceală, Jacques încalecă pe calul său şi-i spuse stăpînului : „Am cel mai adînc respect pentru omul ăsta, pe care ar fi trebuit să mi-1 prezinți".

STĂPÎNUL : Şi de ce, Jacques, se bucură el de-atîta respect în ochii tăi ?

JACQUES : Fiindcă, nedînd nici o însemnătate binelui pe care îl face, trebuie să fie prin firea lui îndatoritor Şi deprins de multă vreme cu binefacerile.

STĂPÎNUL : Ce te îndeamnă să crezi asta ? JACQUES : Aerul nepăsător şi rece cu care mi-a primit mulțumirile ; nu mă salută, nu-mi spune o vorbă, zice -°a mCl nU mă cunoa!?te măcar, şi poate ca acum îşi binefa Slne'..cu un simțămmt de dispreț : „Probabil că tare npH* ^ •" 6Ste cu totul străină călătorului ăstuia, şi fapta irepr,ms trebuie să mai fie el cu dreptatea, dacă vorbele ™ i & ,mişcat atîta..." Ce ți se pare nesăbuit în

----' num i dzi cu atîta P°ftă ?- Oricine-ar fi, spu.

s ™TeT,e, omului ăstuia, ca să mi-1 scriu în carnețel.

JACQUES : Ba eu, unul, aş fi de părere să şi s-o luăm din loc.

STAPÎNUL : Şi calul ?

JACQUES : L-am lăsat la stăpînu-său, un om un om de treabă, care 1-a luat înapoi cu cît ni-] *J*

STAPÎNUL : Şi omul ăsta cinstit, omul ăsta de t" ştii cine e ?

JACQUES : Nu.

STAPÎNUL : Am să-ti spun cînd om fi pe drut

JACQUES : De ce nu acum ? Ce tainăse ma cunde *vi* aici ?

STAPÎNUL : Tainăsau nu, ce nevoie e să aflj a-şi nti altădată ?

JACQUES : Nici una.

STAPÎNUL : Dar un cal îți trebuie, oricum.

JACQUES ; Poate că stăpînul hanului acestuia abii aşteaptă să ne lase unul din caii lui.

STAPÎNUL : Mai dormi o clipă, şi-am să mă duc si vorbesc cu el.

Stăpînul lui Jaqcues coboară, porunceşte să li se servească masa, cumpără un cal ; apoi urcă iarăşi sus si-l găseşte pe Jacques îmbrăcat. Au mîncafr şi iată-i pornind ; Jacques tot dînd zor că nu-i frumos să plece fără să-i facă o vizită de politețe cetățeanului la *a* cărui poartă aproape că dăduse ortul popii şi care-1 ajutase cu atita bunăvoință, iar stăpînul liniştindu-1 asupra bu-ne-i cuviințe, prin încredințarea că-i răsplătise bine pe ciracii lui care-1 căraseră la han ; Jacques sustinînd sus şi tare că banii dați slugilor nu-1 achitau *față de stă*-pînul lor ; că o asemenea purtare îi face pe oameni sa regrete şi să le fie silă de faptele bune pe care le-a" săvîrşit, şi că în felul ăsta el însuşi ar părea nerecunoscător. „Stăpîne, îmi dau seama de tot ce ar putea sa spună omul ăsta despre mine, gîndindu-mă la ce-aş *spunț* eu despre el, dacă el ar fi în locul meu şi eu într-al lui-

Tocmai ieşeau din oraş, cînd întîlniră un bărbat îfl<" şi zdravăn, cu o pălărie galonată pe cap şi cu veşnun_tu de asemenea plin de galoane pe la toate încheieturii • Bărbatul acela mergea singur, dacă riu *ținem* seama ^ doi cîini

care alergau înaintea lui. Jacques de-abia zări, că descăleca într-o clipită şi, strigînd : „El *e l* •

IP scrise în ceruri cîte unele se dacă dm ceie ^^ ^.^ de_& ge îndeplini,

bine ; J°rjfluNu prea crezi în toate astea ; aşa îmi în-- ti si mai mult presimțirea.

tareTSlrOUES • Dar dumneata, stăpîne, crezi m ele ? STAPÎNUL: Eu cred; dar, chiar dacă n-aş crede,

asta n-ar avea importanță.

JACQUES : De ce ? v. ' •' + •

STAPÎNUL : Fiindcă numai cei ce vorbesc sint m primejdie ; iar eu tac.

JACQUES : Dar în presimțiri crezi ?

STAPÎNUL : Rîd de ele, însă îți mărturisesc că rîd înfiorîndu-mă. Unele sînt atît de izbitoare ! Ni s-au îm-puiat urechile de la o vîrstă prea fragedă cu toate basmele astea ! Dacă ți s-ar împlini visele de cinci sau de şase ori, cînd s-ar întîmpla să visezi că ți-a murit un prieten, ai da fuga dimineața să vezi ce-i cu el. Dar presimțirile de care e cu neputință să scapi sînt mai ales cele iscate în clipa cînd lucrurile se petrec departe de noi, cele care au un aer simbolic.

JACQUES -. Cîteodată eşti atît de profund şi de sublim, încît nu te mai înțeleg de loc. N-ai putea să mă luminezi prin vreo pildă ?

îmrfTAPJNUL : Nimic mai lesne. O femeie trăia la țară rmirV^Q fU, S°țul ei-> oct°£enar şi bolnav de piatră la rezef 1Ş1 1&sa nevasta $i vine la OTaS să se ope-

cînd' v • a]unul 0Perației, el îi scrie nevestei : „La ora lui Cn^m PrTMoSCrisoarea' eu voi fi sub bisturiul frate-

Şi au tsni' Lunoşti verighetele care se desfac în două

Ei bine f ^ îiecare parte numele soțului şi al soției, de astea - "leia dgspre care-ți vorbesc avea o verighetă ai clini i J* dnd a deschis scrisoarea soțului. Şi, cît cea cu «,,« i .iumătăți ale verighetei se despart; meie «ot i • C 61 U ramîne Pe degget ; iar cealaltă, cu nu-- turui, cade, spartă, peste scrisoarea primită... Ia

STAPÎNUL : Scrie : Omul căruia îi port *cel* m . respect...

JACQUES : Cel mai adînc respect...

STAPÎNUL : Este...

JACQUES : Este...

STAPÎNUL : Călăul din...

JACQUES : Călăul ? f

STAPÎNUL : Da, da, călăul.

JACQUES : Ai putea să-mi spui care e hazul ni, ăsteia ?

STAPÎNUL : Nu glumesc de loc. Ia aminteşte-ti <j-fir în păr întîmplările tale. Mai întîi ai nevoie de un ca? ursita te trimite la un trecător, şi trecătorul *e* un căli' Apoi calul te mînă de două ori între furci de spînzu. rătoare ; a treia oară te lasă la un călău ; acolo te pr§. buşeşti în nesimțire ; de-acolo te aduce, unde ? la un han la un culcuş la un adăpost comun. Jacques, ştii povestea morgii lui Socrate ?

JACQUES : Nu.

STAPÎNUL : Socrate era un înțelept din Atena. Prin. tre nebuni, rolul de înțelept e primejdios încă de multă vreme. Concetățenii lui îl condamnară să bea cucută. Ei bine .' Socrate a făcut întocmai cum ai făcut tu ; s-a purtat fată de călăul care i-a adus cucuta la fel de cuviincios cum te-ai purtat tu. Recunoaşte, Jacques, că eşti un fel de filozof. Ştiu bine că filozofii sînt un soi de oameni odioşi celor mari, dinaintea cărora nu-şi pleacă genunchii ; magistraților, care prin însăşi meseria lor apără prejudecățile împotriva cărora luptă filozofii ; popilor, care-i văd rareori la picioarele altarelor ;

poeților, oameni fără principii şi care privesc din prostie filozofia ca pe pierzania artelor, fără să tină socoteală că pînă şi aceia dintre ei care au folosit genul odios al satirei n-au fost decît nişte linguşitori ; popoarelor, sclave de totdeauna ale tiranilor care le asupresc, ale pungaşilor care le înşaja, ale caraghioşilor care le distrează. Aşa că, după cum H[1] dai seama, cunosc toată primejdia meseriei tale şi toata însemnătatea mărturisirii pe care ti-o cer ; dar n-arn sa abuzez de taina ta. Jacques, prietene, eşti un filozof şi-[ml] pare rău de tine ; iar dacă ne e îngăduit să citim în ~ crurile de fată pe cele ce vor trebui să se întîmple

j

QUES :

f Undea, vezi, am o muiere afu-

s

sită, care nu § ^ doctore, pune să mă ducă mai re-

J^?^V muierea dumitale afurisită. de lir%mn • Tresprezece gologani pe zi fac nouaspre-

fi FELChttu^.^ tfn1o£,ani pe lună. Dai douăzeci de ce livre şi

'nTCACQUES : Fie şi douăzeci de franci.

TTVT CERUL • Vrei să fii bine hrănit, bine îngrijit şi

rfpc-t repede. Şi-n afară de hrană, locuință şi îngri-ri au să mai fie poate medicamente, o să mai fie rufe, - să mai fie...

JACQUES : Ei şi ?

FELCERUL : Pe cinstea mea, o să se ridice toate cam a douăzeci şi patru de franci.

JACQUES : Fie şi două zeci şi patru de franci ; dar ."ară codiță.

FELCERUL : Prin urmare, douăzeci şi patru de franci pe lună ; în două luni fac patruzeci şi opt de livre ; iar în trei luni fac şaptezeci şi doi. Ah ! ce mulțumită ar fi doctoreasa, dacă ai putea să-i plăteşti dinainte, cum intri în casă, jumătate din cele şaptezeci şi două de livre.

JACQUES : Mă învoiesc.

FELCERUL : Ar fi şi mai mulțumită dacă...

JACQUES : Dacă aş plăti pe-un trimestru ? Am să-i plătesc.

Apoi Jacques urmă : „Felcerul plecă să-mi caute gaz-h" h :e1vesti desPre învoiala noastră şi, peste un minut nat f- meia şi ^"1 se strînseră înseninați în jurul paiului meu ; începură nesfîrşite întrebări despre sănă-îeîcOT l ge.nunchiul meu> laude la adresa cumătrului lor, î^roza"-' v?1 ^ nevestei sale, urări cu nemiluita, cea mai Şi tnt)a. "năvomtă. Şi o grijă ! o gjabă să mă servească ! ei şti Ş1' ru^ nu le spusese că aveam ceva parale, dar

cum estCUT°ine SU de"a face ; mă lua la el_ şi ei n ştiau dat cnn 6i' am Plătit oamenilor ce le datoram ; le-am

sară „"u- °lțlVa ^ologani pe care tatăl şi mama nu-i la-batul pi - ,vre.me în mîinile lor. Se făcu ziuă. Băr-eca la cîmp, femeia îşi luă papornița pe umeri şi

spune, Jacques, îți închipui cumva că există o *de* chibzuită, un suflet atît de puternic, încît să nu-1 zguduie o astfel de întîmplare, într-o împrejurare ? Biata femeie simți că i-a venit s Spaimele ei ținură pînă în ziua poştei următoare" soțul îi scrise că operația s-a sfîrşit cu bine, că eî afară de orice primejdie şi că nădăjduia s-o înainte de sfîrşitul lunii.

JACQUES : Şi chiar a îmbrătişat-o ?

STAPÎNUL : Da.

JACQUES : Ți-am pus întrebarea asta, băgat de seamă de mai multe ori că ursita e viclea spui în prima clipă că te-a mințit şi, cînd colo, te neşti că ti-a spus adevărul. Aşadar, domnule dur crezi că arn o presimțire simbolică ; şi, fără voia du tale, mă vezi amenințat de moartea filozofului ?

STAPÎNUL : N-aş putea să-ti ascund ; dar ca să în-depărtăm gîndul ăsta, trist, n-ai vrea... ?

JACQUES : Să spun mai departe povestea dragostei mele... ?

JACQUES începu să spună mai departe povestea dragostei lui. Mi se pare că 1-am lăsat vorbind cu felcerul

FELCERUL : Mă tem că genunchiul dumitale o să-mi dea cam multişor de lucru.

JACQUES : Ce-are a face ? O să fie tocmai cit stă scris să fie.

FELCERUL : Atîta pe zi pentru locuință, hrană $i îngrijire o să facă o sumă frumuşică.

JACQUES : Doctore, nu-i vorba despre suma pentru tot timpul, ci despre cît îmi ceri pe zi.

FELCERUL : Douăzeci şi cinci de gologani. Ți se pare mult ?

JACQUES : Prea mult ; vezi dumneata, doctore, eu sînt om sărac ; hai să scădem prețul la jumătate, 5' mută-mă cît poți mai curînd la dumneata acasă.

FELCERUL: Cu doisprezece gologani şi jumătate nu merge ; dai treisprezece ?

JACQUES : Doisprezece gologani şi jumătate, treisprezece... Bate laba .'

FELCERUL : Şi-o să plăteşti zilnic ?

JACQUES : Eu nici pe-atît.

STĂPÎNUL : Degeaba, - mă tot gîndesc, nu-mi aduc airvnte de vreo oacheşă înaltă, nici de mîini frumoase : ia fii mai lămurit !

JACQUES : Primesc ; dar cu o condiție : să ne întoarcem înapoi şi să intrăm iar în casa felcerului.

STĂPÎNUL : Crezi că aşa stă scris în ceruri ?

JACQUES : Asta am s-o aflu de la dumneata ; dar stă scris aici, jos : *chi va piano va sano* [i].

STÂPlNUL : Şi *chi va sano va lontano* [2] ; iar eu zău că aş vrea să ajung.

JACQUES : Atunci ce-ai hotărit ?

STĂPÎNUL : Ce-i vrea tu.

JACQUES : în cazul ăsta, iată-ne din nou la felcer ; şi stătea scris în ceruri să ne întoarcem acolo. Doctorul, nevastă-sa şi copiii lor se înțeleseră atît de bine să-mi golească punga prin toate soiurile de furtişaguri, încît n-a lipsit mult să-şi atingă țelul. Lecuirea genunchiului meu părea, fără să fie, destul de înaintată, rana aproape că se închisese, puteam să ies la aer sprijinindu-mă într-o cîrjă, şi îmi mai rămăseseră vreo optsprezece franci. Nu există pe lume oameni ciărora să le placă să vorbească mai mult decît le place bîlbîiților, şi să le placă să umble mai mult decît le place şchiopilor. Intr-o frumoasă după-amiază de toamnă mi-am pus în gînd să fac un drum destul de lung ; din satul unde locuiam şi pînă în satul vecin erau vreo două leghe.

STĂPÎNUL : Şi cum se numea satul ăsta ?

JACQUES : Dacă ți-aş spune numele, ai şti .tot, Ajuns acolo, am intrat într-o circiumă, m-am odihnit, m-am făcorit. Se lăsa amurgul şi tocmai mă găteam să pornesc înapoi, spre culcuşul meu, cînd, de la masa unde mă jiflam, auzii o femeie țipînd de-ți lua auzul. Am ieşit în-lată. Lumea se şi îngrămădise în jurul ei. Ea se trîntise In țarină, îşi smulgea părul şi spunea, arătînd cioburile urcior mare : „S-au dus bănişorii mei, s-au dus bă-mei pe-o lună de zile ; şi cine o să-mi hrănească

-————.—

* In limba italiană : *Cine merge încet merge bine.*

[J] în limba italiană: *Cine merge bine ajunge departe.*

porni şi ea ; copiii, mîhniti şi nemulțumiți că fuseseră jefuiți, dispărură ; iar cînd veni vremea să mă scoată din păcătosul de pat, să mă îmbrace şi să mă încarce pe targa, doctorul se pomeni singur şi degeaba strigă cît îl ținu gura, fiindcă nu-1 auzi nimeni."

STĂPÎNUL : Iar Jacques, căruia îi place să-şi vorbească lui însuşi, se

dojenea : „Dacă vrei să fii bine servit, nu plăti înainte".

JACQUES : Nu, stăpîne ; nu era momentul să faci morală, ci să-ti ieşi din răbdări .şi să ocărăşti. Mi-am ieşit din răbdări, am ocărit şi abia apoi am făcut morală ; şi pe cînd eu făceam morală, doctorul, care mă lăsase, singur, se întoarse cu doi țărani tocmiți să mă transporte pe chetuiala mea, lucru pe care mi-1 şi aduse îndată la cunoştință. Oamenii ăştia îmi dădură toate îngrijirile care trebuiau date înainte de-a mă pune pe targa făcută din-tr-o saltea întinsă pe nişte prăjini.

STĂPÎNUL : Slavă Domnului ! lată-te în casa felcerului, îndrăgostit de nevasta sau de fiica lui.

JACQUES : Mi se pare că te înşeli, stăpîne.

STĂPÎNUL : Şi-ti închipui cumva că am să petrec trei luni în casa doctorului pînă ce-o s-aud prima vorbă despre dragostea ta ? Asta, Jacques, nu se poate. Scu-teşte-mă, te rog, şi nu-mi mai descrie nici casa, nici firea doctorului ; nici cum se simțea doctoreasa, şi nici cum te-ai lecuit ; sări, sări peste toate astea. La subiect ! Să ajungem la subiect ! Iată-ti genunchiul aproape lecuit, iată-te destul de binişor cu sănătatea, şi iubeşti.

JACQUES : Păi" dacă eşti aşa de grăbit, hai să iubesc.

STAPÎNUL : Pe cine iubeşti ?

JACQUES : Iubesc o fată oacheşă şi înaltă, de vreo optsprezece ani, făcută cum nu se poate mai bine, cu ochii mari, negri, cu gurița rumenă, cu brațe frumoase şi cu nişte mîini... Ah, stăpîne, ce mai mîini! Mîinile astea...

STĂPÎNUL : Ți se pare că le mai ții şi acum într-ale tale.

JACQUES : Păi le-ai luat şi dumneata şi]e-ai ținut de mai multe ori, pe furiş ; n-a depins decît de ele că nu le-ai putut folosi cum ti-ar fi plăcut.

STĂPÎNUL : Pe cinstea mea, Jacques, la una ca asta nu m-aş fi aşteptat de loc.

1

JACQUES : Stăpîne, nu' sînt chiar atît de grozav. Umblam tîrîş-grăpiş ; şi, ca să-ti spun tot adevărul, îmi părea rău după cei doi scuzi ai mei, care tot dăruiți rămî-neau, şi-mi stricam fapta bună prin regretele care mă năpădeau. Ajunsesem tocmai la mijlocul distantei dintre cele două sate, şi se înnoptase de-a binelea, cînd se năpustiră asupra mea trei tîlhari ieşiți din mărăcinişul de pe marginea drumului ; mă trîntiră la pămînt, mă scotociră şi se mirară că aveam atît de putini bani la mine. Se bizuiseră pe-o pradă mai.bogată ; fuseseră martori ai pomenii făcute în sat şi îşi închipuiseră că unul care poate să se lepede cu atîta uşurință de-o jumătate de ludovic, trebuie să mai aibă încă vreo douăzeci. Furioşi că îşi vedeau nădejdile înşelate şi că înfruntaseră primejdia de-a se pomeni cu oasele zdrobite de călău pentru o mină de mărunțiş, dacă aveam să-i denunț şi dacă aveau să fie prinşi cumva, iar eu i-aş fi recunoscut, şovăiră o clipă, cu gînd să mă ucidă. Norocul meu însă că se auziră nişte zgomote ; tîlharii o luară la goană, iar eu mă alesei doar cu cîteva vînătăi, fie făcute cînd căzusem, fie primite cînd mă scotociseră. După ce tîlharii s-au depărtat, am pornit şi eu ; m-am tîrît cum am putut pînă în sat ; am ajuns pe la două noaptea, palid, desfigurat, cu. o durere groaznică la genunchiul bolnav, şi suferind, în diferite locuri, de loviturile pe care le încasasem. Doctorul... Dar ce ai, stăpîne ? Strîngi din dinți şi te frămînti de parcă ai fi în fața unui duşman.

STAPlNUL : Păi chiar sînt ; am spada în mînă ; mă năpustesc asupra tîlharilor tăi şi te răzbun. Dar ia spu-ne-mi, cum naiba de-a putut cel ce-a scris marele hrisov să treacă acolo că o faptă mărinimoasă va avea parte de o asemenea răsplată ? De ce eu, care nu sînt- decît un nemernic, plin de păcate, îți iau apărarea, pe cînd el s-a uitat liniştit cum te atacau, cum te doborau în țarină, cum te schingiuiau, cum te călcau în picioare, tocmai el, despre care se spune că este întru totul desăvîrşit !...

JACQUES : Taci, taci, stăpîne ; vorbele tale miros al naibii a erezie.

STAPÎNUL : La ce te uiți ?

JACQUES : Mă uit dacă nu e cineva prin preajmă, care să te fi auzit... Doctorul îmi pipăi pulsul şi găsi că

bieții copilaşi în vremea asta ? Intendentul, cu inima lui mai tare decît un bolovan, n-o să-mi ierte nici un bănuț. Vai, nefericita de mine ! S-au dus bănişorii mei ! S-au dus bănişorii mei !..." O plîngeau toți, n-auzeam în jurul ei decît : „Biata femeie !", dar nu-şi băga nimeni mina în buzunar. M-am apropiat repede de ea şi am întrebat-o : „Ce, ți s-a întîmplat, leliță ? „Ce mi s-a întîmplat ? Parcă nu vezi. M-au trimis să cumpăr un urcior de ulei ; am călcat strîmb, am căzut, urciorul s-a spart, şi uleiul dinăuntru uite-1 pe jos..." In clipa aceea veniră şi .țîncii femeii ; erau aproape goi, iar veşmintele hărtănite ale mamei vădeau întreaga sărăcie a familiei ; şi țîncii, şi mama se porniră pe bocit. Aşa cum sînt eu făcut, ar fi fost de-ajuns de zece ori mai puțin ca să-mi moaie inima ; mi s-au mişcat măruntaiele de milă, şi lacrimile mi-au năpădit ochii. Abia putînd să vorbesc, am întrebat-o pe femeie cîte parale făcea tot uleiul pe' care îl avusese în urcior. „Cîte parale ? îmi răspunse ea, înălțîndu-şi brațele spre cer. Nouă franci ; mai mult decît aş putea eu să cîştig într-o lună întreagă..." Şi pe loc, dezlegîndu-mi bă-ierile pungii şi aruncîndu-i doi scuzi mari, i-am spus : „Ține, leliță, iată doisprezece franci..." şi, fără să-mai aştept să-mi mulțumească, am pornit-o la drum, spre sat.

STĂPÎNUL : Ai făcut o faptă bună, Jacques.

JACQUES : Ba am făcut o prostie, nu-ți fie cu supărare. Şi cînd m-am depărtat la nici o sută de paşi de sat, mi-am şi spus-o ; cînd am ajuns la jumătatea drumului, mi-am spus-o şi mai hotărît ; iar cînd am ajuns la

felcerul meu, cu buzunăraşul gol, am simțit-o pe deplin.

STĂPÎNUL : S-ar putea să ai dreptate, şi lauda mea să fie la fel de nelalocul ei ca şi mila ta... Nu, nu, Jacques, rămîn tot la prima mea părere ; mai ales uitarea propriilor nevoi îi dau faptei tale meritul ei deplin. Acum văd cum au să se desfăşoare lucrurile ; ai să ai parte de neomenia felcerului şi a neveste-si ; au să te alunge din casă ; dar chiar dacă ar fi să mori la uşa lor, pe-o grămadă de bălegar, pe grămada asta de bălegar ai să-ți simți jnima împăcată.

3G4

: *Că-i* mai plăcută, e sigur.

"JACQUES : în zori, felcerul trase perdelele şi-mi zise : T să-ți văd genunchiul, prietene ; fiindcă trebuie să plec
la" un drum lung."

J_ Qoctore, zic eu cu un glas îndurerat, mi-e somn.

— Cu-atît mai bine ! E semn bun.

_ Lasă-mă să dorm, n-am chef de pansamente.

— Nu-i nici o pagubă, dormi...

După ce spune asta, trage perdelele la loc ; dar eu nu dorm. Peste un ceas, doctoreasa trage şi ea perdelele
şi-mi zice :

_ Hai, dragul meu, ia-ti cornuletul cu zahăr.

_ Cucoană doctoreasa, îi răspund eu cu glas îndu rerat, n-am de loc poftă de mîncare.

— Mănîncă, mănîncă ; tot atîta o să plăteşti.

— Nu vreu să mănînc.

— Cu atît mai bine ; o să rămînă pentru copii şi pen-
[1] tru mine.

Acestea zise, femeia trage perdelele la loc, îşi cheamă plozii, şi iată-i că se apucă să dea gata cornuletul meu cu zahăr.

.Cititorule, dacă aş face aici o pauză şi aş începe iar povestea omului care n-avea decît o singură cămaşă, fiindcă n-avea decît un trup. tare aş vrea să ştiu ce-ai gîndi despre asta ? Că m-am vîrît într-un impas, cum îi zice Voltaire, sau, mai popular, într-o fundătură, de unde nu mai ştiu cum. să ies, şi

că mă arunc într-un basm născocit, ca să cîştig timp şi să caut vreun mijloc de ieşire din basmul pe care 1-am început ? Ei bine, cititorule, te înşeli pe de-a-ntregul. Eu ştiu cum a scăpat Jacques de la ananghie, iar ceea ce îți voi spune despre Gousse, omul
j care purta o singură cămaşă, fiindcă n-avea decît un trup,
l nu e de loc basm.

Era în ziua de Rusalii, dimineața, cînd am primit de ja Gousse un răvaş prin care mă ruga să vin să-1 văd într-o închisoare, unde fusese surghiunit. Pe cînd mă îmbrăcam, mă gîndeam la ce i s-o fi întîmplat ; şi-mi ziceam că pesemne croitorul, sau brutarul, sau cîrciumarul, sau
| proprietarul căpătaseră un mandat de arestare împotriva lui şi-1 duseseră la îndeplinire. Ajung şi-1 găsesc în tem-

am călduri. M-am culcat fără să suflu o vorbă despre' cele petrecute, gîndindu-mă, în culcuşul meu păcătos ' că voi avea de furcă şi cu două suflete... şi, Doamne, ce mai suflete ! Nemaiavînd nici un gologan şi fiind sigur că a doua zi, la deşteptare, au să-mi ceară plata pe care ne învoisem să le-o dau zilnic.

La vorbele acestea, stăpînul se aruncă de gîtul slugii, strigind : „Bietul meu Jacques, ce-ai să te faci ? Ce-o să ti se întâmple ? Situația ta mă înspăimîntă."

JACQUES : LinLşte-te, stăpîne, sînt aici.

STĂPÎNUL : Uitasem- asta ; mă aflam a doua zi lîngă tine, la doctor, în clipa deşteptării, cînd au venit să-ti ceară banii.

JACQUES : Stăpîne, în viată nu poți şti nici de ce să te bucuri, nici de el să te mîhneşti. Binele aduce rău, răul aduce binele. Orbecăim în beznă, sub cele scrise în ceruri, la iei de nesăbuiți şi în dorințe, şi în bucurie, şi în mîh-nire. Cînd plîng, îmi dau adeseori seama că sînt un nerod.

STĂPÎNUL: Da$_r$ cînd rizi ?

JACQUES : Şi atunci găsesc că sînt un nerod ; totuşi, nu mă pot împiedica nici să plîng, nici să rîd ; şi asta mă face să turbez. Am încercat de o sută de ori... N-am închis ochii toată noaptea...

STĂPÎNUL : Haide, haide, spune-mi ce ai încercat.

JACQUES : Am încercat să-mi rîd de toate. Ah ! dacă aş fi izbutit !

STĂPÎNUL : La ce ți-ar fi folosit ?

JACQUES : Să scap de grijă, să nu mai am nevoie de nimic, să mă stăpînesc pe deplin, să mă simt la fel de bine cu capul pe-o piatră la colțul străzii, cum m-aş simți pe-o pernă moale. Cîteodată aşa şi sînt ; dar porcăria e că nu ține mult, şi că, deşi sînt tare şi neclintit ca o stîncă atunci cînd e vorba de încercări serioase, se întîmplă adesea ca o contrazicere cît de mică, o nimica toată, să mă scoată din țrțîni ; şi îmi vine să mă păl-muiesc, nu alta. Aşa că m-am iăsat păgubaş ; m-am ho-tărît să fiu aşa cum mi-e felul ; şi, chibzuind un pic, mi-am dat seamă că e totuna şi-am adăugat : Ce-are a face cum eşti ? E şi asta un fel de resemnare mai. uşoară şi mai plăcută.

jsj$_u$ poți să mai faci încă un proces împotriva du-
•tale sâ-1 cîştigi, şi, ca urmare a unei alte hotărîri si a unui" alt decret, să te liberezi ? — Nu, domnule.

Gousse avusese o slujnicută frumuşică şi o folosise drept jumătate mai adeseori decît pe jumătatea lui. împărțeala asta neegală tulburase liniştea casnică. Deşi nimic n-ar fi fost mai greu decît să-1 tulburi pe omul a-cesta. căruia puțin îi păsa de gura lumii, el se hotărî să-şi lase nevasta şi să-şi ducă traiul mai departe, cu slujnica. Dar toată averea lui era formată din mobile, maşinării, desene, scule şi alte lucruri casnice ; şi i-ar fi plăcut mai mult să-şi lase nevasta despuiată decît să plece cu mîi-nile goale ; prin urmare, iată ce plan îşi făuri : să scrie polițe către slujnicută, care va urmări plata lor şi va căpăta învoirea de a-i ridica şi de a-i vinde lucrurile, iar acestea vor fi duse de-a dreptul de la podul Saint-Michel * în locuința unde avea de gînd să se mute cu ea. încîntat de plan, face polițe, se dă în judecată, tocmeşte doi a-vocați. Iată-1 alergînd de la unul la altul, urmărindu-se singur cu toată străşnicia, învinuindu-se bine, apărîn-du-se prost ; iată-1 osîndit să plătească sub amenințarea legii ; iată-1 punînd stăpînire, în gînd, pe tot ce se găsea în casă : dar n-a fost să fie tocmai aşa. Avea de-a face cu o pungăşoaică foarte şireată, care, în loc să ceară plata prin mobile, se năpusti asupra lui, făcu să fie

arestat şi vîrît în temniță ; aşa că, oricît de ciudate ar fi părut răspunsurile greu de tălmăcit pe care Gousse mi le dăduse,
jele nu erau, totuşi, mai puțin adevărate.

Pe cînd eu îți alcătuiam istorisirea asta, pe care o
j iei drept un basm... — Dar povestea omului în livrea,
l care zgîria urechile cu tuba lui ? — Cititorule, ți-o făgăduiesc ; pe cinstea mea că n-ai s-o pierzi ; dar îngă-duie-mi să mă reîntorc la Jacques şi la stăpînu-său. Jacques şi stăpînu-său tocmai ajunseseră la culcuşul unde aveau să-şi petreacă noaptea. Era tîrziu ; poarta oraşului
j fusese închisă, şi din pricina asta se văzură , siliți să ră-mînă în mahalalele de dincolo de ziduri. Acolo, am auzit

[1] Podul Saint-Michel era locul unde, pe atunci, se vindeau la licitație lucrurile datornicilor.

niță laolaltă cu alți cîtiva, toți cu nişte mutre de piază-rea. îl întreb cine erau oamenii aceia.

— Bătrînul pe care-1 vezi tinîndu-şi ochelarii pe nas
e un om iscusit : ştie grozav de bine să socotească şj
caută să-şi potrivească registrele pe care le copiază cu
socotelile lui. E o muncă afurisit de grea ; am discutat
amîndoi despre ea, dar nu mă îndoiesc că are s-o scoată
la capăt.

— Şi celălalt ?

— E un nătărău.

— Şi mai ce încă ?

— Un nătăru care a născocit o maşină de fabricat
bani, o maşină proastă, o maşină păcătoasă, greşită în
vreo douăzeci ote locuri.

— Dar cel de-al treilea, cel înveşmîntat în livrea şi
care cîntă la tubă ?

— E în treacăt pe-aici ; poate chiar diseară sau mîine
dimineață o să fie mutat la Bicetre, fiindcă învinuirea

care i se aduce e o nimica toată.

— Dar dumneata ?

— Eu ? învinuirea mea e-şi mai neînsemnată.

După vorbele astea, se ridică, îşi pune scufa pe pat, şi într-o clipită cei trei camarazi de temniță dispar. Cînd intrasem, îl găsisem pe Gousse în halat, stînd la o măsuță, desenînd figuri geometrice şi lucrînd, la fel de liniştit ca şi cum ar fi fost la el acasă. lată-ne singuri.

— Şi dumneata, ce faci aici ?

— După cum vezi, lucrez.

— Dar cine te-a vîrît în temniță ?

— Eu.

— Cum, dumneata ?

— Da, eu, domnule.

— Şi cum ai făcut ?

— Aşa cum aş fi făcut pentru altul. Mi-am făcut un proces mie însumi ; 1-am cîştigat, şi, ca urmare a hotărîrii obținute împotriva mea şi a decretului dat după aceea, am fost înhățat şi adus aici.

— Eşti nebun ?

— Nu, domnule, îți povestesc lucrurile aşa cum s-au petrecut.

Dă fuga. Zău ! Dacă ai cunoaşte toate suferințele "i ăsteia nefericite !... Jacques ! Jacques !

du-te ; mi se pare că'te cheamă stăpînul dutnitale.

__ Jacques ! Jacques !

Era într-adevăr stăpînul lui Jacques, care se dezbră-case singur şi crăpa de foame şi de ciudă că nu e servit. Jacques urcă la el, iar după o clipă veni şi hangița, care aărea cu adevărat mîhnită. „Vă cer de-o mie de ori Iertare, domnule, glăsui ea către stăpînul lui

Jacques ; iar, ştiți, se-ntîmplă cîteodată în viată lucruri peste care _*u* 'se poate trece uşor. Ce doriți ? Am pui, porumbei, o ^spinare de impure grozavă, iepuri de casă ; aici e ținutul iepurilor gustoşi. Sau v-ar place mai mult o pasăre de baltă ?" Jacques porunci, după obicei, cina stapînului său, ca şi' cum ar fi fost cina lui. Li se aduseră cele cerute şi, înfulecînd de zor, stăpînul îl întrebă pe Jacques : „Ia spune, ce dracu făceai tu, acolo jos ?"

JACQUES : Poate că făceam bine, poate că făceam rău ; cine ştie ?

STĂPÎNUL : Şi ce bine sau ce rău făceai tu acolo ? JACQUES : O împiedicam pe femeia asta să se lase cotonogită de dod inşi care sînt acolo şi care i-au frînt cel puțin un braț slujnicei.

STÂPÎNUL : Şi te pomeneşti că pentru ea ar fi fost un bine să fie cotonogită !

JACQUES : Sigur, din zece motive, care de care mai bun. Una dintre cele mai mari fericiri care mi s-au întîmplat vreodată în viată mie, ăstuia care vorbesc...

STĂPÎNUL : E că ai fost cotonogit ?... Dă-mi să beau.

JACQUES : Da, domnule, cotonogit, stîlcit în bătaie, la drumul mare, noaptea ; atunci cînd mă întorceam în sat, cum vă spuneam, după ce făcusem prostia, după părerea mea, sau fapta bună, după *a* dumitale, de a-mi dărui gologanii.

STÂPÎNUL : Mi-aduc aminte... Mai toarnă-mi... Şi cum s-a iscat cearta pe care ai potolit-o ? ŞL de ce se purtau atît de rău cu fiica sau slujnica hangiței ?

JACQUES : Pe cinstea mea că habar n-am.

un tărăboi... — Ai auzit dumneata ? ! Doar nu te aflaj j ' fața locului ; nici

pomeneală de dumneata pe-acolo. — ^ devărat. Ei bine, atunci Jacques... Stăpînu-său... Se aucjg un tărăboi înfricoşător. Văd doi oameni... — Ba nu *vezi* nimic ; nu-i vorba de dumneata, că doar nu erai a-colo. — Adevărat. Doi bărbați stăteau la masă, discutînd destul de potoliți dinaintea uşii de la odaia pe care o ocupau ; o femeie, cu amîndoi pumnii înfipți în şolduri, vărsa asupră-le un potop de ocări, iar Jacques încerca s-o îmbuneze, dar ea nu-i asculta dojenile paşnice, după cum nici bărbații către care striga nu luau de loc în seamă ocările ei. „Haide, cumătră, îi zicea Jacques, ai răbdare, revino-ți în fire ; ia să vedem, despre ce-i vorba ? Domnii aceştia îmi par oameni cumsecade."

— Ei, cumsecade ? Sînt nişte brute, fără pic de milă, fără omenie, fără nici un simtămînt în inimă. De ! Ce rău le-a făcut biata Nicole ca s-o schingiuiască aşa ? S-ar putea să rămînă schiloadă pe viată.

— Poate că răul nu-i chiar atît de mare pe cît îți închipui.

— îți spun eu că i-au dat o lovitură groaznică ; o să rămînă schiloadă.

— Trebuie să vedem ; să trimitem după un felcer.

— Sau dus să-1 cheme.

— S-o culcăm în pat.

— E în pat şi țipă de-ți fringe inima. Biata mea Nicole !...

In mijlocul acestor bocete, cîte unul striga : „Hei, han-gifo f adu nişte vin..." Ea răspundea : „îndată". Un altul, din altă parte, striga : „Hei, hangito ! Adu rufărie de pat". Ea răspundea : „îndată ! — Gata, fripturile şi rața ? — îndată. — O cană cu apă şi un țucal ! — îndată, îndată." Iar din alt ungher al nanului un glas furios striga : „Flecar afurisit ! Flecar înrăit ! Ce-ti bagi nasul unde nu-ți fierbe dala ? Ai de gînd să mă laşi să te aştept pînă mîine ? Jacques ! Jacques N-auzi ?"

Hangița, mai potolindu-şi puțin durerea sufletului şi mînia, îi spuse lui Jacques : Eşti prea bun, domnule, dar lasă-mă !

— Jacques ! Jacques !

fără să-şi dea osteneală să coboare, strigă j;n odaie '.

— Nanon, adu fructe, pesmeti, dulciuri...

La cuvîntul Nanon, Jacques zise. ca pentru sine : Ah ! Pe fiica-sa au schingiuit-o ; îți poți ieşi din sărite ş\ pentru mai puțin..."

Iar stăpînul îi zise hangiței :

_ Te-ai necăiit rău mai adineauri ?

HANGIȚA -. Parcă cine nu s-ar necăii ? Biata ființă nu le făcuse nici un rău ; abia intrase în odaie cînd o aud țipînd, dar țipînd nu glumă... Mulțumesc lui Dumnezeu, acum m-am mai linişti ; felcerul zice că n-o să se întîmple nimic ; şi totuşi are două vînătăi cît toate zilele, una la cap şi alta la umăr.

STÂPlNUL : O ai de multă vreme ?

HANGIȚA : De vreo două săptămîni, cel mult. Fusese părăsită la stația de poştă din apropiere.

STĂPÎNUL : Cum, părăsită ?

HANGIȚA : Ei. Doamne, da ! Fiindcă există oameni cu inima mai tare ca piatra. Credeam că o să se înece, • cînd a trecut gîrla care curge pe-alături ; a ai uns aici ca prin minune, şi am primit-o din milă.

STÂPÎNUL : Cîți ani are ?

HANGIȚA : Cred că mai mult de un an şi jumătate...

La vorba asta, Jacques izbucni într-un hohot de rîs şi strigă : *

— E o cățea !

HANGIȚA : Şi încă cea mai drăguță cățea din lume ; n-aş da-o pe Nicole a mea nici pentru zece ludovici. Biata L_ mea Nicole !

STÂPÎNUL •H STÂPÎNUL : oamenii Ai inimă bună. ^H

HANGIȚA : HANGIȚA : Aşa e, țin la dobitoacele şi mei. la

STĂPÎNUL : Foarte bine faci. Şi cine a schingiuit-o în halul ăsta pe Nicole a dumitale ?

HANGIȚA : Doi cetățeni din oraşul vecin, îşi şuşotesc într-una la ureche, amîndoi ; şi-or fi STÂPlNUL : Habar n-ai

despre ce e vorba şi te mă} şi. amesteci ! Jacques, asta nu-i de loc prevăzător şi nu-i nici după dreptate, nici după principiile... Hai, toarnă-mi de băut...

JACQUES : Nu ştiu ce-s alea principii, dacă n-or fi cumva niscai reguli pe care le prescrii altora să le păstreze fată de tine. Eu gîndesc într-un anumit fel, dar nu m-aş putea împiedica să nu fac altfel decît gîndesc. Toate predicile se aseamănă cu precuvîntările edictelor regale ; toți predicatorii ar vrea să li se pună în aplicare lecțiile, fiindcă ne-ar fi mai bine, poate, atunci ; dar cînd e vorba de ei, sigur... virtutea...

STÂPlNUL : Virtutea, Jacques, e un lucru bun ; şi cei răi şi cei buni o vorbesc de bine... Toarnă-mi de băut...

JACQUES : Fiindcă şi unii şi alții cîştigă ceva de pe urma ei.

STAPÎNUL : Şi cum de ti s-a părut o fericire atît de mare să fii cotonogit ?

JACQUES : E tîrziu, dumneata ai mîncat din belşug, şi eu la fel ; sîntem obosiți amîndoi ; crede-mă, hai să ne culcăm.

STÂPlNUL : Asta nu se poate, iar hangița ne mai datorează încă ceva. Pînă vine, spune mai departe povestea dragostei tale.

JACQUES : Unde rămăsesem ? Te rog, stăpîne, şi a-cum şi altă dată, să-mi reaminteşti.

STÂPlNUL : Primesc, iar ca să-mi încep slujba de su-fleur, iată : erai în pat, fără o lescaie, şi nu te simțeai de loc în largul tău, în timp ce doctoreasa şi copiii ei îți îmbucau cornuletul cu zahăr.

JACQUES : Atunci se auzi o caretă oprindu-se dinaintea porții. Un argat intră şi întrebă : „Nu-i aşa că aici locuieşte un biet om, un soldat care umblă în cîr.H si care s-a întors ieri seară din satul celălalt ?"

— Da, îi răspunse doctoreasa ; ce-i cu el ?

— Vreau să-1 iau în caretă şi să-1 duc la noi.

— E în patul ăsta ; trage perdelele şi stai de vorbă
cu el.

Aici ajunsese Jacques, cînd hangița intră şi îi întrebă :

— Ce doriți să vă dau ca desert ?

STAPÎNUL : Ce ai.

nu mai ieşea din circiumă, ca o brută care-şi ! ° evasta. ea fiind cea mai cinstită şi mai nefericita bătea ^emej pe temeiul jalbei aceleia căpătă un ordin dintre ^^ ^ ordinul de arestare, care-i răpea liber-de ar oțuiui, îl dădu în mîinile unui poliţai, ca să-1 ducă. -€* zăbavă,' la îndeplinire. S-a întîmplat însă că poli-t -"ui acela să fie prieten cu plăcintarul : se ducea din d în cînd amîndoi la circiumă ; plăcintarul aducea hdnzoaice, poliţaiul plătea băutura. Acesta, avînd ordinul de arestare la el, trece pe dinaintea uşii plăcintarului si_i face semnul cunoscut. lată-i pe amîndoi mîncînd şi udînd din plin brînzoaicele ; şi iată că poliţaiul îşi întreabă prietenul cum îi mai mergeau treburile ? Foarte bine. Nu-i mergea nimic rău ? Nimic. Dar nu cumva avea duşmani ? Nu-şi cunoştea nici unul. Cum o ducea cu neamurile, cu vecinii, cu nevasta ? In prietenie şi în pace.

— Atunci, întrebă mirat poliţaiul, de la cine să fi por
nit ordinul pe care îl am de-a te aresta ? Dacă ar fi să-mi
fac datoria, ţi-aş înfige mîna în guler ; s-ar găsi o tră
sură la îndemână, şi te-aş duce la locul arătat de ordinul
ăsta. Iată, citeşte-1...

Plăcintarul citi şi păli. Atunci poliţaiul îi zise :

— Vino-ţi în fire, omule, şi să chibzuim împreună
care-i cel mai bun lucru de făcut pentru siguranţa ta
Şi a mea. Cine vine pe la tine mai des ?

— Nimeni.

— Nu uita că nevastă-ta e cochetă şi drăguţă.

— O las în voia ei.

— Nu şi-a pus nimeni ochii pe ea ?

— Nimeni, pe cinstea mea, în afară doar de-un in
tendent, care-i strânge mîinile câteodată şi-i toarnă la
Ibraşoave ; dar asta în dugheana mea, de faţă cu mine, Ide faţă cu ucenicii, şi cred că nu se petrece nimic necu-|rat sau necinstit într ei.

— Eşti un mare nătăfleţ.

— Tot ce se poate ; dar cel mai bun lucru e să-ţi
l crezi nevasta cinstită, şi eu asta fac.

— Şi-al cui e intendentul ăsta ?

povestit-o servitorul lor slujnicei mele, care s-a nime . să fie dintr-un sat cu el şi care şi ea a povestit-o [1] lui meu, care mi-a povestit-o mie. Soacra celui mai dintre ei doi a trecut şi ea pe-aici, nu sînt nici trei de-atunci; se ducea, cam fără voia ei, într-o mănăstir' de provincie, unde n-a făcut mulți purici; a murit reped[6] acolo ; de-asta cei doi tineri sînt în doliu... Ei, dar uite că, fără să-mi dau seama, vă-nşir povestea lor. Bun§ seara, domnilor, şi noapte bună ; cum vi s-a părut vinul ">

STAPÎNUL : Foarte bun.

HANGIȚA : Ați fost mulțumiți de cină ?

STAPÎNUL : Foarte mulțumiți. Numai că spanacul a fost cam sărat.

HANGIȚA : Cîteodată o mai scrîntesc şi eu. Dar aveți paturi bune şi cearşafuri curate ; nu le aştern niciodată de două ori.

Acestea zise, hangița plecă, iar Jacquesc şi stăpînu-său se urcară în pat rîzînd de neînțelegerea care îi făcuse să ia o cățea drept fiica sau slujnica hangiței şi •de patima acesteia din wrmă pentru o cățea rătăcită, pe care o avea de cincisprezece zile. Legîndu-şi scufa de noapte cu o panglică, Jacques îi spuse stăpînului său :

— Aş pune rămăşag că, dintre toate vietățile trăitoare în han, femeia asta n-o iubeşte decît pe Nicole a ei.

Iar stăpînu-său îi răspunse :

— Tot ca se poate, Jacques, dar hai să dormim.

Cît timp Jacques şi stăpînu-său *se* odihnesc, vreau să-mi țin făgăduiala dată în legătură cu povestea omului din temniță, care împuia urechile celorlalți suflînd din tubă, sau mai degrabă în legătură cu povestea camaradului său, domnul Gousse.

— Cel de-al treilea, îmi spuse el, e intendentul unei case mari. Se îndrăgostise de o plăcintăreasă de pe strada Universității. Plăcintarul era un om de treabă, care îşi vedea mai mult de cuptorul lui decît de felul cum i se purta nevasta. Şi dacă pe cei doi ibovnici nu-i stînjenea gelozia plăcintarului, îi sîcîia în schimb veşnica lui prezență. Ce credeți c-au făcut ca să înlăture piedica asta ?

Intendentul îi aduse stăpînului său o jalbă în care plăcintarul era înfățişat ca un om cu purtări neruşinate, ca un

A cîțiva arcaşi, pornesc la fata locului. Lăcătuşul iar şi- uşa, iar polițaiul şi comisarul intră fără să facă descuie * ^ ^ u^a oj^ plăcintarului : nici un răspuns ; zgomot. „ _ nic^ un răspuns . a fr-eia oară, un glas 1131 bai- ^ ^ j'nâunlru întreba : 1'__ Cine e ?

__' Deschideți !

__ Cine e ?

__ în numele regelui, deschideți !

_ Bun ! îi spune intendentul plăcintăresei, cu care se afla în pat ; nu-i nici o primejdie : e polițaiul care vine să-şi îndeplinească ordinul. Deschide-i : am să-i spun cine sînt ; o să plece, şi gata.

Plăcintăreasa, în cămaşă, deschide, apoi dă fuga în pat.

POLIȚAIUL : Unde-ți e bărbatul ?

PLĂCINTĂREASA : Nu-i aici.

POLIȚAIUL (dînd la o parte perdelele) : Atunci cine e aici ?

INTENDENTUL : Sînt eu ; intendentul domnului de Saint-Florentin.

POLIȚAIUL : Minți, eşti plăcintarul, fiindcă el se culcă cu plăcintăreasa. Scoală-te, îmbracă-te şi ur-meză-mă.

Intendentul a trebuit să se supună ; 1-au adus aici. Ministrul, încunoştințat de ticăloşia intedentului său, a aprobat purtarea polițaiului, care trebuie să vină astă-seară. cînd o amurgi, să-1 ia din temnița asta şi să-1 mute la Bicetre unde, mulțumită economiilor administratorilor, o să-şi îmbuce sfertul lui de pîine proastă, dramul lui de carne şi o să împuie urechile celorlalți cu tuba lui, de dimineață pînă seara... Iar dacă pînă la deşteptarea lui Jacques şi a stăpînului său mi-aş pune şi eu capul pe o Pernă, ce-ai zice ?

A doua zi, Jacques se trezi tare devreme, se uită pe geam ca să vadă

cum e vremea, văzu că e cum nu se Poate mai păcătoasă, se culcă iar şi ne lăsă în pace să dormim cît am vrut, pe stăpînu-său şi pe mine.

Jacques, stăpînu-său şi ceilalți călători care înnoptaseră sub aceeaşi streaşină crezură pe la prînz că cerul se înseninează ; dar n-a fost să fie aşa ; iar ploaia adusă de furtună umflînd într-atît pîrîiasul care despărțea maha-

— Al domnului de Saint-Florentin *.

— Şi de unde crezi tu că vine ordinul de arestare *i*

— Nu cumva din birourile domnului de Saint-Fl$_0$' rentin ?

— Ba chiar de-acolo.

— O ! Să-mi mănînce plăcintele, să se culce cu ne, vastă-mea şi să vrea să mă vîre şi în temniță ar fi p$_{rea}$ de tot şi nu-mi vine să cred.

— Mare naiv mai eşti ! Cum ți se pare nevastă-ta de vreo cîteva zile încoace ?

— Mai mult tristă decît veselă.

— Şi intendentul, e mult de cînd nu 1-ai mai văzut ?

— Cred că de ieri ; da, ieri 1-am văzut.

— Şi n-ai băgat de seamă nimic ?

— Nu prea mă pricep să bag de seamă ; dar mi s-a părut că la plecare îşi făcea nişte semne din cap cu ne-vastă-mea, ca şi cum unul ar fi zis da, iar celălalt nu.

— Al cui cap zicea da ?

— Al intendentului.

— Ori sînt nevinovați, ori sînt complici. Ascultă, prie tene, nu te întoarce acasă ; ascunde-te pe undeva, în vreun loc sigur la Temple, în Abbaye [2], unde vrei tu. şi lasă-mă să duc eu treaba la capăt. Dar mai cu seamă nu uita...

— Să nu mă arăt şi să tac.

— întocmai.

îndată după aceea, casa plăcintarului e înconjurată de spionii poliției. Copoii, înveşmîntați în fel şi chip, intră în vorbă cu plăcintăreasa şi o întreabă despre băr-batu-său : ea îi răspunde unuia că e bolnav, altuia că a plecat la un chef, altuia că s-a dus la o nuntă. Cînd o să se întoarcă ? Habar n-are.

A treia zi, cam pe la ceasurile două din noapte, i se aduse polițaiului vestea că a fost văzut un om, cu fața ascunsă în gulerul hainei, deschizînd binişor uşa de la drum şi strecurîndu-se încetişor în casa plăcintarului. Polițaiul, însoțit de un comisar, de un lăcătuş, de un bir-

[1] Louis Phelipeaux de Saint-Florentin era ministru de stat pe la 1770.

[a] In epoca aceea, locuri de refugiu, unde cel adăpostit scăpa de urmărirea justiției.

Ia ascultă, dragă, cred că n-ai de ce să te plîngi """• • doctorul ți-a salvat un picior, eu te-am îngrijit *de* n°ls[e şi nădăjduiesc că n-o să ne uiți, la castel. pe °^ Ce'-aş putea să fac pentru voi ?

__ Cere să vină tot bărbatu-meu să te panseze ; e ultime de lume acolo. Sînt cei mai buni muşterii din ° "tea locului ; seniorul e om darnic şi plăteşte gras ; no-pa~ul nostru e acum în mîna dumitale. Bărbatu-meu a -^cercat ^e mai multe ori să se vîre pe-acolo, dar de-

0 pai, doamnă doctoreasă, nu există un felcer al castelului ?

Ba sigur că există.

— Şi dacă celălalt ar fi bărbatul dumitale, ți-ar place să-i facă cineva rău şi să-1 dea afară ?

— Felcerul castelului e un om căruia nu-i datorezi nimic, pe cîtă vreme bărbatului meu mi se pare că-i datorezi ceva ; dacă umbli iar în două picioare, e nu mai datorită ostenelii lui.

— Şi cum adică, fiindcă soțul dumitale mi-a făcut

bine, trebuie ca eu să-i fac altuia rău ? Măcar de-ar fi liber locul de felcer...

Jacques ar fi povestit mai departe, dacă n-ar fi intrat hangița ducînd-o în brațe pe Nicole îmbrobodită, pupînd-o, bocind-o, alintînd-o, vorbindu-i ca şi cum ar fi fost copilul ei : „Biata mea Nicole, numai într-un țipăt a dus-o toată noaptea. Dar dumneavoastră, domnilor, ați dormit bine ?"

STĂPINUL : Foarte bine.

HANGIȚA : Vremea s-a zbîrlit de tot.

JACQUES : Sîntem destul de necăjiți din pricina ei.

HANGIȚA : Domnii merg departe ?

JACQUES : Habar n-am.

HANGIȚA : Domnii urmăresc pe cineva ?

JACQUES : Nu urmărim pe nimeni.

HANGIȚA : Domnii merg sau se opresc după trebu-pile pe care le au în drum ?

JACQUES : Păi n-aveam nici o treabă.

HANGIȚA : Domnii călătoresc de plăcere ?

JACQUES : Sau de neplăcere.

HANGIȚA : V-aş dori s-aveți parte de cea dintîi.

JjM;

laua de oraş, încît era primejdios să-1 treci, toți cei car aveau drum într-acolo hotărîră să piardă o zi şi să a~[6] tepte. Unii se puseră la taifas ; alții începură să urnbf de colo-colo, să-şi scoată nasul pe uşă, să se uite la Cer şi să se întoarcă ocărind şi bătînd din picior ; mai mulți începură să facă politică şi să bea ; alți cîtiva se aşezară la joc, ceilalfi fumară, dormiră sau nu făcură nimi$_c$ Stăpînul îi zise lui Jacques : „Trag nădejde că vei relua povestea dragostei tale, iar cerul, care vrea ca eu să am mulțumirea de-a auzi sfîrşitul, ne va opri aici prin vreo furtună".

JACQUES : Cerul care vrea ! Nu se ştie niciodată ce vrea sau ce nu vrea cerul, ba poate că nici el însuşi habar n-are de nimic. Bietul meu căpitan, care acum nu mai este, mi-a spus-o de-o sută de ori ; şi cu cît am trăit mai mult. cu atît mi-am dat seama mai bine cîtă dreptate avea... în sănătatea dumitale, stăpîne !

STĂPÎNUL : Aştept. Rămăseşeşi la caretă şi la valetul cruia doctoreasa i-a spus să ridice perdeaua şi să-ți vorbească.

JACQUES : Valetul ăsta se apropie de patul meu şi-mi zice :

— Hai, prietene, scoală-te, îmbracă-te, şi să mergem.

I-am răspuns dintre perdele şi de sub pătura cu care îmi înfăşurasem capul, fără să-1 văd şi fără să mă vadă :

— Prietene, lasă-mă să dorm şi şterge-o.

Valetul îmi răspunse că are poruncă de la stăpînu-său şi că trebuie s-o ducă la îndeplinire.

— Stăpînu-tău, ăsta, care porunceşte unui om pe care nu-1 cunoaşte, n-a poruncit cumva şi să-mi plăteşti ce datorez aici ?

— S-a şi făcut. Dă-i zor, te aşteaptă toată lumea la castel, unde îți garantez că ai s-o duci mai bine de-cît aici, dacă au să fie la fel de mulțumiți văzîndu-te pe ,cît sînt de curioşi să te vadă.

Mă las înduplecat ; mă scol, mă îmbrac, sînt dus de subsuori, îmi luasem rămas-bun de la doctoreasa şi eram gata să mă urc în trăsură, cînd ea, apropiindu-se de mine, mă trage de mînă, mă roagă să trec într-un colț al camerei, zicînd că are să-mi spună o vorbuKță.

â peste o clipă o să ajungem cerşetori şi fiică-mea, ?f fiu-meu, şi eu.

HANGIUL : Asta-i soarta pe care o meriți. Ce-ai .f-cut azi-dimineață aici ? îmi las baltă trasul vinului, [a] afară din pivniță şi, cînd colo, nu mai dau de tine. Ieşi afară, cînd îți zic.

CUMĂTRUL : Cumetre, venisem ; mă temeam însă de felul cum ai să mă primeşti ; acum m-am întors : şi mă duc.

HANGIUL : Bine faci !

CUMĂTRUL : Şi iată că biata mea Marguerite, care e atît de cuminte şi de drăguță, o să plece să intre slugă la Paris !

HANGIUL : Slugă la Paris ! Va să zică, vrei s-o nenoroceşti ?

CUMĂTRUL : Nu eu vreau, ci omul lipsit de inimă ^căruia îi vorbesc.

HANGIUL -. Eu, lipsit de inimă ! Nu sînt de loc aşa ; |i ştii foarte bine că nici n-am fost vreodată.

CUMĂTRUL : Mie nu-mi dă mîna să-mi hrănesc nici tata, nici băiatul ; fata o să slugărească, băiatul o să se tacă soldat.

HANGIUL : Şi asta din pricina mea ! Nu, asta n-o să e întîmple. Crud mai eşti : o să mă chinuieşti cît oi trăi. lai, spune, ce,-ți trebuie ?

CUMĂTRUL : N-am nevoie de nimic. Mă doare-n suflet că-ți sînt dator, şi n-o să mai împrumut în viața Imea de la tine. Cu ocările tale faci mai mult rău decît Ibinele pe care-1 faci cînd ajuți pe cineva. Dacă aş avea parale, ți le-aş azvîrli în obraz ; dar n-am nici de leac. Fiică-mea n-are decît să ajungă ce-o vrea Dumnezeu ; băiatul n-are decît să moară, -dacă aşa trebuie ; eu o să cerşesc, dar nu la uşa ta. Nu, nu mai vreau să-i fiu dator unui om rău, ca tine. Umple-ți buzunarele cu banii luați pe boi, pe cai şi pe uneltele mele : halal să-ți fie ! Eşti ursit să zămisleşti nerecunoscători, iar eu nu vreau să fiu aşa. Rămîi cu bine.

HANGIUL •. Nevastă, uite-1 că pleacă : opreşte-1 !

HANGIȚA : Hai, cumetre, să chibzuim cum te-am Putea ajuta.

1

JACQUES : Dorința dumitale nu face nici cît o degerată, o s-avem parte de ce-o fi stînd scris în cerurj

HANGIȚA : O ! E vorba de-o nuntă ?

JACQUES : Poate că da, poate că nu.

HANGIȚA : Domnilor, băgați de seamă. Omul țje jos, care s-a purtat atît de urît cu biata mea Nicole, făcut una, halal să-i fie... Hai, bietul meu animal, vino să te pup ; îți făgăduiesc că n-o să ți se mai întîmple niciodată. Ia uitați-vă cum mai tremură din toate mădularele !

STAPlNUL : Şi de ce e atît de neobişnuită căsătoria omului aceluia ?

La întrebarea asta a stăpînului lui Jacques, hangița j zise : „Aud gălăgie jos, mă duc să dau nişte porunci şi mă întorc îndată, să vă povestesc..." Hangiul, plictisit să tot strige : „Nevastă, nevastă", se ureă sus, şi în urma lui vine şi cumătru-său, pe care el nu-1 vede. Hangiul îi zise nevestei : „Ce dracu tot faci aici ?..." Apoi, întor-cîndu-se şi zărindu-şi cumătrul : „Mi-ai adus gologanii ?"

CUMĂTRUL : Nu, cumetre, doar ştii bine că n-am de unde.

HANGIUL : N-ai de unde ? Eu aş şti să fac rost de ei, cu boii, carul, caii şi aşternul tău. Cum, ticălosule L.

CUMĂTRUL : Ba nu sînt ticălos.

HANGIUL : Păi ce eşti atunci ? N-ai după ce bea apă, nici nu ştii măcar de unde-ai să iei sămînță pentru ogor ; proprietarul, sătul să-ți tot dea mereu, nu mai vrea să-ți împrumute nimic. Atunci vii la mine ; nevastă-mea pune o vorbă bună ; gură-spartă asta, din pricina căreia am făcut toate neghiobiile de cînd sînt pe lume, mă înduplecă să-ți dau cu împrumut ; şi-ți dau ; iar tu făgă-duieşti să-mi plăteşti şi-mi tragi de zece ori chiulul. Dar îți făgăduiesc că n-am să te las aşa, cu una, cu două. Ieşi afară...

Jacques şi stăpînul său erau gata-gata să pună şi ei o vorbă bună pentru bietul om ; dar hangița, ducîndu-şi un deget la buze, le făcu semn să tacă.

HANGIUL : Ieşi afară !

CUMĂTRUL : Cumetre, tot ce-ai spus e adevărat ; şi tot aşa de adevărat e că portăreii sînt la mine acasă,

•> Vrea oare să-mi asculți dumneata povestea dra-aici : ?

"° Stăpînul, tolonindu-se în fotoliu, căscă, bătu în tabacheră şi îi răspunse :

__ Jacques, mai avem multe zile de trăit împreună, daca nu cumva...

JACQUES : Adică, pentru ziua de astăzi cerul vrea

eu să tac, sau să vorbească hangița ; e o guralivă care atît aşteaptă ; n-are decît să vorbească.

STĂPÎNUL : îți pare rău ?

JACQUES : Păi doar şi mie îmi place să vorbesc.

STĂPÎNUL : O să-ți vină şi ție rîndul.

JACQUES : Sau n-o să-mi vină de loc.

Parcă te-aud, cititorule : Iată, zici, adevăratul dez-nodămînt al *Ursuzului* binefăcător'. La el mă gîndesc. în piesa asta, dacă eu i-aş fi fost autorul, aş fi introdus un personaj despre care să se creadă că este episodic, şi care, de fapt, să nu fie aşa. Personajul s-ar fi ivit din cînd în cînd, iar prezența lui ar fi fost motivată. Prima oară ar fi venit să ceară iertare, dar de teama unei proaste primiri ar fi plecat înainte de sosirea lui Geronte. îmboldit de năvala portăreilor în casă, a doua oară ar fi avut curajul să-1 aştepte pe Geronte, dar acesta nu 1-ar fi primit, în sfîrşit, 1-aş mai fi adus o dată la deznodămînt, cînd ar fi jucat exact rolul țăranului față de hangiu ; ar fi avut, ca şi țăranul, o fiică pe care ar fi fost gata-gata s-o ducă să lucreze la o modistă, un băiat pe care 1-ar fi retras de la şcoală ca să-1 trimită slugă ; iar el, unul, s-ar fi hotărît să cerşească pînă ce i s-ar fi făcut lehamite de viață. L-am fi putut vedea pe Ursuzul binefăcător la picioarele omului acestuia, 1-am fi auzit pe Ursuzul binefăcător dojenit după cum i se cuvenea ; ar fi fost nevoit să se adreseze întregii familii, care s-ar fi adunat în jurul lui, pentru a-1 îndupleca pe cel ce-i era dator şi a-1 sili să primească noi ajutoare. Ursuzul binefăcător ar fi fost pedepsit ; el ar fi făgăduit să se îndrepte ; dar în a-ceeaşi -clipă, revenindu-şi la vechile lui apucături şi ne-căjindu-se pe cei din preajmă, care s-ar fi poftit de

[1] Piesă de Goldoni, jucată pentru prima oară în 1771.

CUMATRUL : N-am nevoie de .ajutorul vostru, Pre « costă scump.

Hangiul îi şopteşte într-una neveste-şi : „Nu-1 lăsa s* plece, opreşte-1. Fiică-sa la Paris, băiatul în armată, el la uşa bisericii ! Asta nu pot s-o îndur."

Degeaba se căznea însă nevastă-sa ; țăranul, dîrz, voia să primească nimic, şi abia dacă-1 puteau tine locu. lui. Hangiul, cu lacrimi în ochi, se ruga de Jacques şi de stăpînu-său, zicîndu-le : „Domnilor, încercați să-1 înduplecați..." Jacques şi stăpînul său se amestecară şi ei; îl rugau pe țărani, toți într-un glas. Dacă am văzut vreodată... — Dacă ai văzut vreodată ? ! Păi nu erai de fată. Zi : dacă s-a văzut vreodată. — Ei bine, fie ! Dacă s-a văzut vreodată un om mort de ruşine la gîndul că ar pu- ' tea fi refuzat, fericit că altul binevoieşte să-i primească banii, apoi să ştii că ăsta era hangiul : îşi pupa nevasta, îşi pupa cumătrul, îl pupa pe Jacques şi Pe stăpînă-său, şi striga :

— Să dea cineva fuga acasă la cumătru şi să-i ia la
goană pe scîrboşii de portărei !

CUMATRUL : Recunoaşte că...

HANGIUL : Recunosc că stric tot ; dar ce să-i faci, cumetre ? Cum mă vezi, aşa sînt. Natura m-a făcut să fiu omul cel mai aspru şi cel mai bun la inimă ; nu ştiu nici să dăruiesc, nici să refuz.

CUMATRUL : N-ai - putea să fii şi tu mai altfel ?

HANGIUL : La vîrsta mea nu se mai îndreaptă nimeni ; dar dacă primii care ar fi avut de-a face cu mine m-ar fi muştruluit aşa, ca tine, poate că m-aş fi făcut mai bun. Cumetre, îți mulțumesc pentru lecția dată, poate că o să-mi fie de folos... Nevastă, dă fuga, coboară şi dă-i ce-i trebuie. Ce dracu, mişcă-te odată, mişcă-te, n-auzi ?...Nevastă, rogu-te, dă-i zor un pic şi nu-1 face să aştepte ; o să te întorci pe urmă la domnii ăştia, care mi se pare că-ti sînt pe plac...

Hangița şi cumătrul coborîră ; hangiul mai rămase puțin, iar cînd se duse şi el, Jacques îi spuse stăpînului său :

— Uite ce om ciudat ! Ce-o mai fi vrînd acum cerul
care ne-a trimis vremea asta urîtă, ca să ne oprească

_ Trebuie să recunoaştem că, dacă există bărbaţi i dracului de răi, apoi există şi femei al dracului de

te JACQUES : Şi că nu e nevoie să umbli cine ştie cît, a să dai de ele.

HANGIŢA : Ce te amesteci ? Eu sînt femeie şi pot să spun ce poftesc despre femei. N-am nevoie de aprobarea dumitale.

JACQUES : Aprobarea mea preţuieşte şi ea cît ori-,care alta.

HANGIŢA : Aveţi o slugă, domnule, care face pe i grozavul şi nu e cuviincios. Am şi eu slugi, dar aş vrea numai să-i văd că îndrăznesc !...

STĂPÎNUL : Jacques, tacă-ti gura şi las-o pe doamna să vorbească.

Hangiţa, încurajată de cuvintele stăpînului, se ridică, îl ia la zor pe Jacques, îşi pune mîinile în şolduri, uită că o are pe Nicole în braţe, o scapă, şi iat-o pe Nicole jos, zbătîndu-se în scutecul ei, lătrînd cît o tine gura, iat-o pe hangiţă amestecîndu-şi ţipetele cu lătrăturile lui Nicole, pe Jacques amestecîndu-şi hohotele de rîs cu lătrăturile lui Nicole şi eu ţipetele hangiţei, şi pe stăpî-nul lui Jacques deschizîndu-şi tabechera, trăgînd pe nas o priză de tabac şi neputîndu-şi stăpîni rîsul. Şi iată întregul han cuprins de zarvă.

— Nanon, Nanon, repede, repede, adu o sticlă de ra
chiu... Biata mea Nicole a murit... Scoate-i scutecele...
Nepricepută mai eşti !

— îmi dau toată silinţa.

— Cum mai ţipă ! Şterge-o de-aici, lasă-mă pe mine...
A murit!... Rîzi cît poţi, prostălăule ! Chiar că ai de ce
rîde... Biata mea Nicole a murit !...

— Nu, cucoană, nu ; cred că o să-şi vină în fire.
Uite-o că mişcă.

Nanon freacă nasul căţelei cu rachiu şi-i dă să bea ; stăpîna boceşte şi se înfurie pe slugile neobrăzate ; iar Nanon zice :

— Uite-o, cucoană, c-a deschis ochii ; uite-o că te
priveşte.

— Bietul animal, parcă-ar vorbi ! Cui nu i-ar rupe
inima de milă ?

zor, politicoşi, să intre în casă, ar fi izbucnit deodată *„Dracu să le ia de sluj..."* Dar s-ar fi oprit pe neaşten țațe la mijlocul cuvîntului şi, cu glasul îndulcit, le-ar f-spus nepoatelor lui : „Haideți, nepoțelelor ; dați-mi rrâ$_{n}$g şi să trecem". Iar pentru ca personajul acesta să fie i$_{e}$_ gat de cuprins, ai fi făcut din el un ocrotit al nepotul^ lui Geronte ? — Desigur ! Bine gîndit ! — Iar unchim şi-ar fi împrumutat banii la rugămintea nepotului său ? — Minunat ! — Şi împrumutul ăsta ar fi foet o pagubă adusă de unchi, nepotului ? — întocmai. — Şi dez-nodămîntul piesei n-ar fi fost o repetiție generală, cu ' toată familia în păr, a ceea ce el a făcut pînă atunci cu fiecare dintre ei în parte ? — Ai dreptate. — Iar dacă" îl întîlnesc vreodată pe domnul Goldoni, îi voi povesti scena de la han. — Foarte bine ai să faci ; *e* destul de isteț ca să ştie să-şi tragă spuza pe turta lui.

Hangița urcă iar, ținînd-o mereu pe Nicole în brațe, şi-zise :

— Mi se pare că o să aveți o masă pe cinste ; tocmai a sosit braconierul ; şi n-o să treacă mult şi-o să pice şi paznicul...

Şi tot vorbind aşa, luă un scaun. lat-o stînd jos şi în-cepîndu-şi istorisirea.

HANGIȚA : Nu trebuie să te încrezi în slugi ; stă-pînii n-au duşmani mai răi pe lume decît...

JACQUES : Nu ştii ce vorbeşti, doamnă ; sînt şi slugi bune şi slugi rele, ba poate că sînt mai multe slugi bune decît stăpîni buni.

STAPÎNUL : Jacques, nu prea te gîndeşti la ce spui ; şi faci aceeaşi greşeală care te-a jignit pe tine.

JACQUES : Păi stăpînii...

STAPÎNUL : Păi slugile...

Ei bine, cititorule, ce mă ține să nu isc o ceartă frumoasă între aceste trei personaje ? De ce să nu fie hangița luată de umeri şi zvîrlită pe uşă, afară, de către Jacques ; de ce să nu fie Jacques luat de umeri şi alungat de stăpînu-său ; de ce să n-o pornească unul hăis şi altul cea, iar dumneata să nu mai auzi nici istorisirea hangiței, nici sfîrşitul dragostei lui Jacques ? Linişte?te-te, n-o să fac aşa. Deci, hangița începu :

jtâ ; puse doar o condiție : să tacă Jacques. Stăpînul " făgădui tăcere din partea lui Jacques. Jacques se to-Kni alene într-un ungher, cu ochii închişi, cu scufa îndesată peste urechi şi cu spatele pe jumătate întors spre hangiță. Stăpînul tuşi, scuipă, îşi suflă nasul, îşi scoase ceasul şi se uită cit arată, îşi scoase apoi tabachera, ciocăni uşurel în capac, trase o priză de tabac, iar hangița se pregăti să guste plăcerea nespusă de a-şi asculta
glasul.

Şi era cît pe-aci să înceapă, cînd îşi auzi cățeaua ținînd.

—Nanon, vezi ce are bietul animal... îmi face rău, nu mai ştiu unde am rămas.

JACQUES : Pînă acum n-ai spus încă nimic.

HANGIȚA : Cei doi bărbați cu care mă certam pentru biata mea Nicole, atunci cînd ați sosit, domnule...

JACQUES : Spune : domnilor.

HANGIȚA : De ce ?

JACQUES : Fiindcă pînă acum aşa ni s-a spus si m-am obişnuit aşa. Stăpînu-meu îmi spune Jacques, ceilalți — domnule.

HANGIȚA : Eu nu-ți zic nici Jacques $i nici domnule Jacques ; ba nici nu-ți vorbesc măcar... (— Cucoană .' — *Ce e ?* — Lista *de la numărul cinci !* — *Caut-o pe colțul vetrei.)* Cei doi bărbați sînt de neam mare ; vin amîndoi de la Paris şi se duc la moşia celui mai vîrstnic dintre ei.

JACQUES : Cine ştie asta ?

HANGIȚA : Ai care-o spun.

JACQUES : Şi ăsta-i un motiv să-i crezi ?

Stăpînul îi făcu hangiței un semn, din care ea înțelese că Jacques nu e în toate mințile. La semnul stă-pînului, hangița răspunse printr-o mişcare compătimitoare din umeri şi adăugă :

—La vîrsta lui ! E tare neplăcut.

JACQUES : E tare neplăcut să nu ştii niciodată încotro mergi.

HANGIȚA : Cel mai vîrstnic dintre ei se numeşte marchizul des Arcis. A fost un om al plăcerilor, foarte curtenitor şi neîncrezător în virtutea femeilor.

JACQUES : Avea dreptate.

— Mîngîi-o, cucoană, un pic ; răspuride-i ceva.

— Hai, biata mea Nicole ; strigă, copilaşule, strigi dacă asta te uşurează. Şi animalele au o soartă, ca şj oamenii ; ea trimite fericirea unor trîntori negri în cerm gurii, gălăgioşi şi lacomi, iar nenorocirea pe capul celei mai bune ființe din lume.

— Cucoana spune adevărul curat ; nu există dreptate în lumea asta.

— Lasă gura, înfaş-o iar, du-o pe perna mea şi gîn_ deşte-te că la cel mai mic țipăt pe care-1 va scoate, o să ai de-a face cu mine. Vino, biet animal, să te mai pup o dată, înainte de-a te duce. Apropi-o, n-auzi ? toantă ce eşti... Cîinii, şi mai ales ea, sînt atît de buni ; prețuiesc mai mult decît...

JACQUES : Decît tata, mama, frații, surorile, copiii, argații, soțul...

HANGIȚA : Păi da, degeaba rîzi, ea e nevinovată, e credincioasă, nu face niciodată rău, pe cînd ceilalți...

JACQUES : Trăiască javrele ! Nu există pe lume nimic mai desăvîrşit decît ele.

HANGIȚA : Şi chiar dacă ar exista ceva mai desăvîrşit, în nici un caz n-ar fi omul. Tare aş vrea să-1 cunoaşteți pe cîinele morarului, amorezul Nicolei mele ; nu există nici unul printre voi, oricît ați fi de mulți, pe care să nu-1 dea de ruşine, îl vezi venind de cum se crapă de ziuă, de la o distanță de peste o leghe ; se a-şază sub fereastră şi suspină, suspină de ți se face milă. Oricum ar fi vremea, el rămîne acolo ; ploaia îl bate pe spinare ; trupul i se înfundă în nisip ; abia dacă i se mai zăresc urechile şi vîrful botului. Dumneata tot aşa ai face pentru feneia pe care ai iubi-o mai mult decît orice pe lume ?

STAPÎNUL : Frumos din partea lui.

JACQUES : Păi unde mai găseşti o femeie vrednică de toate atențiile astea, ca Nicole a dumitale ?

Şi totuşi nu patima pentru animale era cea mai de seamă dintre patimile hangiței, după cum s-ar putea crede, ci patima de-a vorbi. Cu cît avea cineva mai multă răbdare şi-i făcea plăcerea s-o asculte, cu atît era el mai merituos ; de aceea, nu se lăsă rugată de două ori ca să-i dea drumul istorisirii despre căsătoria neobis-

pară *ca* viața doamnei de La Pommeraye *e* prea să * ?t*l gț jj propuse să iasă în lume ; şi ea îi primi pro-lin rea ; să primească în casă vreo cîteva femei şi vreo ^"va bărbați ; şi ea consimți ; să primească oaspeți la "a o dată pe săptămînă, într-o anumită zi ; şi ea primi. T^etul cu încetul, el petrecu o zi, apoi două, fără s-o "da . încetul cu înctul, începu să lipsească de la serile u oaspeți pe care singur le pusese la cale ; încetul cu încetul, îşi scurtă vizitele ; începu să aibă afaceri care îl chemau în alte părți ; de cum sosea, abia dacă arunca o vorbă, se tolănea într-un fotoliu, răsfoia o carte, o a-runca cît colo, stătea de vorbă cu cîinele sau moțăia. Pe înserate, sănătatea lui, care se cam şubrezise, îi cerea să[1] plece devreme la culcare : aşa îi spusese Tronchin[l]. „Mare om e Tronchin ăsta ! Pe cinstea mea ! Sînt sigur că o s-o scoată din bucluc pe prietena noastră, despre care ceilalți spun că nu mai e nici o nădejde." Şi tot vorbind aşa, îşi lua bastonul şi pălăria şi pleca, uitînd uneori s-o sărute. Doamna de La Pommeraye... (— Cucoana .' — *Ce e ? Dogarul. — Să meargă în pivniță* şi să *vadă cele două butii.)* doamna de La Pommeraye presimțea că el n-o mai iubeşte ; dar trebuia să fie sigură, şî iată ce a făcut... (— *Cucoană! — Vin acuşi, vin acuşi.)* Hangița, plictisită de atîtea întreruperi, coborî, şi, după cîte se pare, luă măsuri ca să le pună capăt.

HANGIȚA : Intr-o bună zi, după ce luaseră masa, ea îi spuse marchizului :

— Dragul meu, te văd căzut pe gîînduri.

— Şi tu pari bătută de gînduri, draga mea.

— E adevărat, şi chiar de gînduri destul de triste.

— Ce ai ?

— Nimic.

— Nu-i adevărat. Haide, marchiză, spuse el căscînd, povesteşte-mi şi mie ; aşa o să ne treacă de urît la arnîndoi.

— Oare te plictiseşti ?

— Nu ; dar, vezi, sînt unele zile...

— Plictisitoare.

[1] Theodore Tronchin (1709—1781), faimos medic genovez, prieten al enciclopedistilor.

HANGIȚA : Domnule Jacques, mă întrerupi.

JACQUES : Doamnă hangiță de la *Cerbul Mare,* ^ . nu-ti vorbesc măcar.

HANGIȚA : Domnul marchiz dădu totuşi peste un destul de fistichie ca să nu se lase înduplecată. O chem! doamna de La Pommeraye. Era o văduvă cuminte, ţje familie bună, cu avere şi cu titlu nobil. Domnul des Ar. cis rupse toate legăturile de pînă atunci şi se ținu scai numai după doamna de La Pommeraye, făcîndu-i curte cu cea mai mare stăruință, încercînd prin toate jertfele cu putință să-i dovedească dragostea lui, ba cerînd-0 chiar de nevastă ; dar femeia aceasta fusese atît de nefericită cu primul ei bărbat, încît... *(— Cucoană ! — Ce e ? — Cheia de la lada cu ovăz ! — Caut-o în cui şi, dacă nu-i acolo, vezi în broasca lăzii.)* încît ar fi preferat să îndure orice soi de nenorocire decît să mai dea piept cu primejdia unei a doua căsătorii.

JACQUES : De ! Dacă aşa ar fi stat scris în ceruri !

HANGIȚA : Femeia asta trăia foarte retrasă. Marchizul era un fost prieten de-al soțului ei ; ea îl primise în casă şi continua să-1 primească. Dacă i se ierta gustul muieratic pentru curtenie, atunci se putea spune că era ceea ce se numeşte un om de onoare. Curtea stăruitoare a marchizului, ajutată de însuşirile lui personale, de tinerețea, de înfățişarea lui, de aparențele unei patimi dintre cele mai adevărate, de singurătate, de înclinarea • lui spre duioşie, într-un cuvînt de tot ce ne dă prada ademenirii bărbaților... *(—*

Cucoană! — Ce e ? — Curierul ! — Dă-i camera verde şi serveşte-l ca de obicei.) îşi făcu efectul, şi doamna de La Pommeraye, după CL luptă timp de mai multe luni împotriva marchizului, împotriva ei înseşi, după oe îi ceru, după obicei, jurămintele cele mai solemne, îl făcu fericit pe marchiz, şi el s-ar fi putut bucura de cea mai dulce viață, dacă ar fi ştiut să-i păstreze ibovnicei sentimentele pe care i le jurase şi pe care ea le avea față de el. Vezi, domnule, numai femeile ştiu să iubească ; bărbații nu se pricep de loc... *(— Cucoană l — Ce e ? — Un călugăr cerşetor.* — Dă-i *doisprezece gologani din partea domnilor de-aici, şase din partea mea. şi să se ducă prin celelalte odăi.)* După ce se scurseră cîțiva ani, marchizului începu

, j ți se anunța sosirea lui, sau cînd se ivea, nu te Săi încearcă acuma.

__ Cum, doamna !

Atunci marchiza de La Pommeraye îşi acoperi ochii cu palmele, îşi plecă fruntea şi tăcu o clipă, după care
urmă :

Marchize, mă aşteptam la uimirea dumitale, mă
aşteptam la toate cuvintele amare pe care ai să mi le spui. Marchize, cruță-mă... Ba nu, nu mă cruța, spu— ne-mi-le ; te voi asculta resemnată, fiindcă le merit, Da, dragă marchize, e adevărat... Da, sînt... Dar nu-i oare o nenorocire destul de mare că s-a întîmplat aşa, ca să nu mai adaug şi ruşinea, sila de-a fi prefăcută, de a-ți ascunde adevărul ? Tu eşti acelaşi, dar prietena ta s-a schimbat ; ea te cinsteşte, te stimează mai mult decît oricînd ; dar... dar o femeie ca ea, obişnuită să cerceteze îndeaproape tot ce se petrece în cutele cele mai tainice ale sufletului ei şi să nu se înşele cu una, cu două, nu poate să-şi ascundă că i-a pierit dragostea. Descoperirea e groaznică, dar e totuşi reală. Eu, eu, marchiza de La Pomtmeraye, nestatornică ! Uşuratică !... Mî-nie-te, marchize, găseşte-mi numele cele mai îngrozitoare ; eu mi le-am dat dinainte ; dă-mi-le şi tu ; sînt gata să le primesc pe toate... pe toate în afară de acela de femeie falsă, pe care nădăjduiesc că nu mi-1 vei spune, fiindcă, într-adevăr, nu sînt aşa... (— *Nevastă ! — Ce e ?* — Nimic. — N-ore omul pic *de* linişte în cosa asta, chiar *în zilele în care* aproape *că nu sînt*

muşterii şi cînd s-ar crede că nu-i nici o treabă de făcut. Of, e de plîns o femeie în situația mea, mai ales cînd are un nerod de bărbat !) Acestea zise, doamna de La Pommeraye se trînti într-un fotoliu şi începu să plîngă. Marchizul îi căzu la picioare şi-i spuse :

— Eşti o femeie încîntătoare, o femeie adorabilă, o femeie cum nu mai e alta pe lume. Sinceritatea şi cinstea ta mă uluiesc şi ar trebui să mă facă să mor de ruşine. Ah ! cît te înalță clipa aceasta deasupra mea ! Cît de mare «te văd pe tine şi cît de mărunt mă găsesc pe mine ! Tu ai vorbit prima, iar eu am păcătuit cel dinții. Draga mea. sinceritatea ta îmi dezleagă inima, aş fi un monstru dacă nu mi-ar dezlega-o, şi-ti voi mărturisi că

— Te înşeli, draga mea ; îți jur că te înşeli ; într-ade.
văr sînt unele zile... Nu se ştie din ce pricină.

— Dragul meu, de multă vreme mă simt ispitită să-ft
destăinuiesc ceva ; dar mă tem să nu te mîhnesc.

— Cum îți închipui că ai putea să mă mîhneşti, toc
mai tu ?

— Poate ; dar cerul e martor al nevinovăției mele...
(— *Cucoană ! Cucoană ! —• Ți-am spus că n-ai voie să mă mai chemi, oricine şi oricare ar fi ; cheamă-l pe bârbatu-meu. — Nu-i aici.)* Vă cer iertare, domnilor. Mă
întorc într-o clipă.

Iată că hangița a coborît, a venit înapoi şi îşi continuă povestirea :

— ...S-a întîmplat fără consimtămîntul meu, fără voia
mea, printr-un blestem căruia, după cîte se pare, îi e
supus tot neamul omenesc, fiindcă eu, eu însămi n-am
putut scăpa de el.

— Ah ! ți s-a întîmplat dumitale... Şi ti-e teamă !...
Despre ce-i vorba ?

— Marchize, e vorba de... Sînt deznădăjduită ; am
să te mîhnesc, şi, dacă mă gîndesc măi adînc, îmi dau

seama că ar fi mai bine să tac.

— Nu, draga mea, vorbeşte ; îmi tăinuieşti ceva în fundul sufletului tău ? Nu ne-am înțeles noi oare ca mai întîi de toate să ne deschidem pe deplin sufletele, unul față de altul ?

— E adevărat, şi tocmai asta mă roade ; remuşcarea mea pune vîrf unui lucru şi mai important, care şi aşa îmi umple inima. Oare nu ți-ai dat seama că nu mai am voioşia de mai înainte ? Mi-am pierdut pofta de toate ; nu mai beau şi nu mai mănînc decît fiindcă îmi spun că trebuie s-o fac ; nu mai pot să dorm. Prietenii cei mai apropiați mă plictisesc. Noaptea, stau şi mă în treb : „Oare e el mai puțin drăguț ? Nu. îl bănuieşti că are vreo legătură amoroasă ? Nu. Se poartă mai pu țin drăgăstos ? Nu. De ce atunci, dacă iubitul ți-a rămas acelaşi, ți s-a schimbat inima ? Fiindcă ți s-a schimbat ! Nu poți să n-o recunoşti. Nu-1 mai aştepți cu aceeaşi nerăbdare ; nu te bucuri la fel de mult cînd îl vezi ; ne liniştea din clipele cînd întîrzia, dulcea emoție care te cuprindea cînd auzeai huruitul roților trăsurii, sau

HANGIȚA : S-ar putea foarte bine să cîştigi, cînd te vei compara cu altele, pe măsură ce voi merge mai de-narte, şi să mă reîntorc la tine mai pătimaş, mai duios, [nai convins ca niciodată că doamna de La Pommeraye era singura femeie făcută să mă fericească ; iar după reîntoarcerea asta aş putea pune rămăşag pe orice că voi rămîne al tău pînă la capătul vieții.

Dar dacă se va întîmpla ca la reîntoarcere să nu mă mai găseşti ? Căci, la urma urmelor, marchize, nu poți fi totdeauna dreaptă ; şi n-ar fi cu neputință să mă leg din vreo toană, din vreo plăcere, sau chiar din patimă de un altul, care n-ar prețui cît pretuieşti tu.

— Atunci sigur că aş fi deznădăjduit ; dar n-aş avea de ce să mă plîng ; aş face răspunzătoare doar soarta care ne-a despărţit cînd mai eram încă uniţi, şi care ne-a apropiat cînd nu mai puteam fi...

După discuţia asta, începură amîndoi să scoată învăţăminte morale din nestatornicia inimii omeneşti, din deşertăciunea jurămintelor, din legăturile căsătoriei... (— *Cucoană ! — Ce e ? A sosit* diligenta.) Domnilor, spuse hangiţa, sînt nevoită să vă părăsesc. Mai tîrziu, cînd îmi voi termina toate treburile, am să mă întorc şi vă voi povesti sfîrşitul aventurii, dacă sînteti curioşi să-1 aflaţi... *(— Cucoană ! — Nevastă l — Hangiţă l —* Iaca *vin, iaca vin.)*

Hangiţa plecă, iar stăpînul îi spuse slugii sale :

— Jacques, ai băgat de seamă un lucru ?

JACQUES : Care anume ?

STÂPÎNUL : Că femeia asta povesteşte mult mai bine decît s-ar cuveni s-o facă o hangiţă.

JACQUES : Aşa e. Dar întreruperile ălor de .jos m-au scos de cîteva ori din sărite.

STĂPlNUL : Şi pe mine la fel.

Şi pe tine, cititorule, mărturiseşte, fără să te prefaci ; vezi doar că sîntem porniţi de-a binelea pe calea sincerităţii ; vrei s-o lăsăm aici pe eleganta şi mult prea guraliva hangiţă şi să reluăm povestea dragostei lui Jacques ? Mie mi-e indiferent. Cînd hangiţa se va urca din nou la ei, Jacques guralivul nici nu-şi va dori altceva decît să-şi reia rolul şi să-i închidă uşa în nas ; şi o să se

povestea inimii tale este, vorbă cu vorbă, povestea mele. Tot ce mi-ai spus mi-am spus şi eu ; dar eu ta, ceam, sufeream şi nu ştiu cînd aş fi avut curajul să-ţj vorbesc.

— Adevărat, prietene ?

— Nimic mai adevărat ; şi nu ne rămîne altceva de făcut decît să ne felicităm amîndoi că am scăpat în acelaşi timp de simțământul firav şi înşelător care ne unea.

— într-adcvăr, ce nenorocire ar fi fost dacă dragos tea mea ar fi durat şi după ce ar fi pierit dragostea ta !

— Sau dacă dragostea ta se stingea mai întîi !

— Simt că ai dreptate.

— Niciodată nu mi-ai părut atît de bună, atît de fru moasă, ca în clipa asta ; şi dacă experiența trecutului nu m-ar fi făcut prevăzător, aş crede că te iubesc mai mult ca oricînd.

Şi vorbindu-i astfel, îi luă mîinile şi i le sărută... *(— Nevastă ! — Ce e ? — A venit ăla care vinde paie. — Vezi în catastif. — Dar unde-i catastiful ?... Stai, stai că-i la mine.)* Doamna de La Pommeraye, stăpînindu-$i ciuda aprigă care o sfîşia, vorbi din nou şi-i spuse marchizului :

— Şi ce-o să ne facem de-acum, marchize ?

— Nu ne-am înşelat unul pe altul ; ai dreptul la toată stima mea ; şi nici eu nu cred că mi-am pierdut cu totu] dreptul pe care-1 aveam la stima ta : o să ne ve,dem şi de-acum înainte, o să fim legați prin încrederea celei mai duioase prietenii. Nu vom mai avea de îndurat toate plictiselile, toate micile perfidii, toate mustrările, toată sila care; însoțesc de obicei patimile ce se sting ; vom fi unici în felul nostru, îți vei redobîndi întreaga libertate şi mi-o vei reda pe a mea ; vom călători prin lume ; îmi vei destăinui cuceririle tale ; eu nu-ti voi tăinui nimic din ale mele, dacă am să fac vreuna, lucru de care mă

cam îndoiesc, fiindcă m-ai deprins să fiu năzuros. Va fi cum nu se poate mai plăcut ! Ai să m-ajuți cu sfaturile tale, şi nici eu nu mă voi da înapoi să te sfătuiesc cînd te vei găsi în primejdie sau cînd vei crede că ai nevoie de mine. Cine ştie ce se mai poate întîmpla ?

JACQUES : Nimeni.

La acestea, stăpînul îi răspunse lui Jacques :

_____ Fabula ta nu prea e morală ; dar în schimb e ve la Habar n-ai ce idee năstruşnică îmi trece prin minte. % însor cu hangița noastră ; şi vreau să văd cum o o 'scoată la capăt un soț căruia îi place să vorbească si" are o nevastă căreia îi turuie gura cît e ziulica de) lungă. JACQUES : Aşa cum am scos-o la capăt în primii doisprezece ani ai vieții mele, petrecuți lîngă bunicul şi bunica. STĂPÎNUL : Cum îi chema ? Şi ce meserie aveau ? JACQUES : Erau negustori de vechituri. Bunicul meu, Jason, a avut mai mulți copii. Toți din familia noastră erau serioşi ; se sculau, se îmbrăcau, plecau la treburi, se întorceau, mîncau, plecau iar, fără să scoată o vorbă. Seara, se aruncau pe scaune ; mama şi fiicele torceau, coseau, împleteau, tot fără să scoată o vorbă ; băieții se odihneau ; tatăl citea Vechiul Testament. STĂPÎNUL : Şi tu ce făceai ?

JACQUES : Eu alergam prin odaie, cu un căluş în gură.

STĂPÎNUL : Cu un căluş ?

JACQUES : Da, cu un căluş ; şi numai blestematului aceluia de căluş îi datorez furia mea de-a vorbi. Uneori se scurgea o săptămînă întreagă fără să deschidă cineva jgura în casa Jasonilor. Toată viața ei, care a fost destul de lungă, bunica n-a spus altceva decît : *pălărie de vîn-zare ;* iar bunicul, pe care-1 vedeai printre listele de mărfuri, țeapăn, cu mîinile sub surtuc, n-a spus decît : *un gologan.* Existau zile în care era ispitit să nu creadă |în Biblie.

STĂPÎNUL : De ce ?

JACQUES : Din pricina repetărilor de prisos, pe care le privea ca pe nişte flecăreli nevrednice de Sfîntul Duh. Spunea că numai nerozii se repetă întruna şi-i socotesc nerozi pe cei care îi ascultă.

STĂPÎNUL : Jacques, dacă pentru a te despăgubi de lunga tăcere păstrată vreme de doisprezece ani, cît ai purtat căluş la bunicul tău, şi în timpul cît a vorbit hangița...

mulțumească doar să-i spună prin gaura cheii : „Noapte bună, cucoană ; stăpînul meu doarme, iar eu mă culc acuşica ; lasă restul pentru cînd om mai trece pe-aici"

„Cel dintîi jurămînt pe care şi 1-au făcut vreodată două ființe omeneşti s-a săvîrşit la poalele unei stînci ce se prăbuşea ; şi-au luat drept martori ai statorniciei lor cerul, care nu-i măcar o clipă acelaşi ; totul trecea, şi în ei, şi în preajma lor, dar ei credeau că inimile le vor rămîne pururi neschimbate. O, copii ! veşnic copii !..." NU ştiu dacă gîndurile acestea sînt ale lui Jacques, ale stăpânului său sau ale mele ; sigur însă că sînt ale unuia dintre noi trei şi că au fost precedate şi urmate de multe altele, care ne-ar fi dus, pe Jacques, pe stăpînu-său şi pe mine, pînă la cină, pînă la reîntoarcerea hangiței, dacă Jacques nu i-ar fi spus stăpînului său : „Ştii, domnule, toate vorbele mari pe care le-ai rostit într-o doară nu prețuiesc cît o fabulă veche, auzită la o clacă, în satul meu."

STĂPÎNUL : Şi ce fabulă e aia ?

JACQUES: E fabula Tecii şi a Cuțitaşului. Intr-o bună zi, Teaca şi Cuțitaşul s-au luat la ceartă ; Cuți-taşul îi spuse Tecii: „Teacă, draga mea, eşti o dezmățată, fiindcă primeşti în fiecare zi alte cuțitaşe..." Teacă îi răspunse cuțitaşului: „Dragul meu Cutitaş, tu eşti o secătură, fiindcă îți schimbi teaca în fiecare zi..." „Teacă, alta ți-a fost făgăduiala..." „Cuțitaşule, tu m-ai înşelat cel dintîi..." Discuția asta începuse la masă, iar acela care şedea între Cutitaş şi Teacă luă cuvîntul şi le grăi lor: „Tu, Teacă, şi tu, Cutitaş, bine faceți că schimbați, fiindcă schimbarea plăcută vă este ; dar greşit-ați făgă-duindu-vă să nu schimbați. Au nu vezi, Cuțitaşule, că Domnul te-a făcut să

umbli la mai multe teci ; iar pe tine, Teacă, nu vezi oare că te-a făcut ca să primeşti mai multe cuțitaşe ? Smintite vi se par acele cuțitase care se leagă prin jurăminte să se lipsească pe nedrept de teci, şi la fel de smintite vi se, par acele teci care se leagă cu jurămînt să se închidă dinaintea oricărui cuțitaş ; şi nu vă dați seama că şi voi erați aproape la fel de smintiți cînd v-ați jurat tu, Teacă, să fii doar a unui singur cuțitaş, iar tu, Cuțitaşule, să fii al unei singure teci."

că în firea lui Jacques exista o ciudățenie care, după ne s-ar părea, i se trăgea de la bunicu-său, Jason, tela-lul *cel* tăcut ; vreau să spun că, deşi îi plăcea grozav să trăncănească, Jacques nu putea suferi să repete a-celeaşi lucruri, osebindu-se astfel de flecarii de rînd. De aceea îi spunea uneori stăpînului său :

— îmi pregăteşti cel mai trist viitor ; ce-o să mă fac atunci cînd n-oi mai avea nimic de spus ?

— Ai s-o iei de la capăt.

— Jacques s-o ia de- la capăt ! în ceruri stă scris toc mai dimpotrivă ; iar de mi s-ar întîmpla să repet cele spuse, nu m-aş putea împiedica să strig : Ah ! dacă te-ar auzi bunicul-tău !... Şi mi-ar părea rău după căluş.

JACQUES : Pe vremea cînd se jucau jocuri de noroc la bîlcmrile din Saint-Germain şi Saint-Laurent...

STAPÎNUL : Păi astea sînt la Paris, iar camaradul căpitanului era comandantul unui post de pe graniță.

JACQUES : Pentru numele lui Dumnezeu, domnule, lasă-mă să vorbesc... Mai mulți ofițeri intrară într-o dugheană şi dădură acolo peste un alt ofițer, care stătea la taifas cu stăpîna dughenei. Unul dintre ei îi propuse a-cestuia să joace zaruri ; căci trebuie să ştiți că după moartea căpitanului meu, camaradul său, îmbogățindu-se, devenise jucător. Aşadar el, sau domnul de Guerchy, primi. Soarta puse zarurile în mîna adversarului său, care dă, dă, dă şi nu mai sfîrşeşte. Jocul se încălzise, şi jucaseră a treia partidă, după revanşă, a patra partidă, o luaseră de la capăt cu miza pe jumătate, încă o dată şi încă

o dată, scăzînd sau dublînd mizele după regulă, cînd unul dintre cei de față se apucă să-i spună domnului de Guerchy, sau camaradului căpitanului meu, că ar face bine dacă s-ar opri şi ar înceta jocul, fiindcă ştiu ei ce ştiu. La vorbele astea, care nu erau decît o glumă, camaradul căpitanului meu, sau domnul de Guerchy, crezînd că are de-a face cu un măsluitor, îşi vîrî de îndată mîna în buzunar, scoase un cuțit bine ascuțit, iar cînd adversarul său duse mîna spre zaruri, ca să le pună în cornet, îi înfipse cuțitul în palmă şi i-o țintui pe masă, zicîndu^i : ,,Dacă zarurile sînt măsluite, eşti un pungaş ; dacă sînt bune, înseamnă că am greşit..." Zarurile s-au găsit a fi bune, iar domnul de Guerchy a zis :

1

JACQUES : Mi-aş spune mai departe povestea dragostei mele ?

STAPÎNUL : Nu ; ci o alta, pe care nu mi-ai sfîrşit-o : pe a camaradului căpitanului tău.

JACQUES : Zău, stăpîne, cumplită ținere de minte mai ai !

STAPÎNUL : Jacques, dragul meu Jacques...

JACQUES : De ce rîzi ?

STĂPlNUL : De ceva care o să mă mai facă să rid şi altă dată ; rid fiindcă te văd copil, la bunicu-tău, cu căluşul în gură.

JACQUES : Cînd nu mai era nimeni pe-acasă, bunica mi-1 scotea ; şi cînd băga bunicul de seamă, se făcea foc ; atunci îi spunea : „Fă mereu aşa, şi copilul ăsta o să ajungă cel mai neînfrînat flecar din citi au trăit vreodată pe lume". Precizarea lui s-a adeverit.

STAPÎNUL : Haide, Jacques, dragul meu Jacques, dă-i drumul poveştii camaradului căpitanului tău.

JACQUES : N-aş zice ba, dar n-ai să-i dai crezare.

STAPÎNUL : Oare atît de năstruşnică să fie ?

JACQUES : Nu, fiindcă i s-a mai întîmplat şi altuia, unui militar francez, pe

care mi se pare că-1 chema domnul de Guerchy [1].

STAPÎNUL : Atunci am să spun şi eu ce i-a spus un poet francez, care făcuse o epigramă destul de bună, altuia care, de față cu el, se dădea drept autorul epigramei : „De ce n-ai fi făcut-o şi dumneata ? Eu cum am făcut-o ?..." De ce atunci povestea pe care vrei s-o spui nu i s-ar fi întîmplat şi camaradului căpitanului tău, dacă i s-a întîmplat şi militarului francez de Guerchy ? Iar povestindu-mi-o ai omorî două muşte dintr-o lovitură, mi-ai spune aventura întîmplată amîndurora, fiindcă eu habar n-am de ea.

JACQUES : Cu atît mai bine ! Dar jură-mi !

STĂPlNUL : îți jur.

Tare m-aş simți ispitit, cititorule, să-ți cer şi eu a-celaşi jurămînt ; dar o să te rog numai să bagi de seamă

[1] Claude-Louis de Regnier Guerchy, ofițer la curtea lui Ludovic al XV-lea, cunoscut prin certurile sale cu cavalerul d'Eon. A murit în 1768.

masa împreună cu drumeții ; în zori ajung să se aşeze \[a] masă. Se privesc unii pe alții. Şi cine rămîne uimit ? Țintuitul, recunoscîndu-şi țintuitorul. Acesta din urmă -• întinde' mîna, îl îmbrățişează şi-i mărturiseşte cîtă plă-[U]ere îi ^ace ° întunjre a^^ de fericită ; şi trec de îndată amîndoi dinapoia unei şuri. îşi iau spadele în mîini, aşa cum se găseau, unul în redingotă, celălalt în domino ; țintuitorul, sau camaradul căpitanului meu, e lungit pe lespezi. Adversarul trimite după ajutor, apoi se aşază la masă cu prietenii lui şi cu restul celor din diligentă, bea si mănîncâ voios. Unii se găteau să-şi urmeze drumul, ceilalți să se întoarcă în capitală, aşa, mascați cum erau şi călare pe caii de poştă, cînd hangița reapăru şi puse capăt povestirii lui Jacques.

Iat-o din nou sus şi te previn, cititorule, că n-am puterea s-o alung. — De ce nu ? — Fiindcă vine cu două sticle cu vin de Champagne, cîte una în fiecare mînă, şi fiindcă stă scris în ceruri ca orice orator care i se va adresa lui Jacques cu o asemenea introducere să fie ascultat.

Ea intră, pune sticlele pe masă şi zice : ,,Hai să ne împăcăm, domnule Jacques..." Hangița nu era tocmai tînără ; înaltă şi dolofană, sprinteioară,

plăcută la chip, plină de nuri, cu o guriță cam mărişoară, dar cu dinți frumoşi, cu obrajii lătăreți, cu ochii bulbucați, cu fruntea pătrată, cu pielea catifelată, cu înfățişare deschisă, vioaie şi voioasă, cu brațele puțin cam prea groase, avea nişte mîini superbe, nişte mîini de pictat sau de modelat. Jacques o prinse de după mijloc şi o strînse cu putere ; ciuda lui nu rezistase niciodată în fața unui vin bun şi a unei femei frumoase ; aşa stătea scris în ceruri despre el, despre tine, cititorule, despre mine şi despre mulți alții. „Domnule, îi spuse ea stăpînului, aveți de gînd oare să ne lăsați numai pe noi singuri ? Iacă, dacă ați mai avea încă o sută de leghe de călătorit, n-o să beți vin mai bun ca ăsta cît o ține drumul." Astfel vorbind, ea îşi pusese una din cele două sticle între genunchi şi îi scotea dopul ; şi dovedi o pricepere neobişnuită în felul cum acoperi gîtul sticlei cu degetul mare, nelăsînd să scape nici o picătură de vin. „Haide, îi spuse ea lui

„îmi pare foarte rău şi-ți dau ca despăgubire tot c vrei..." Dar nu tot aşa spuse camaradul căpitanului meu-cuvintele lui fură : ,,Mi-am pierdut banii ; am găurit palma unui om de treabă ; în schimb, însă, mi-am re, căpătat plăcerea de a mă bate cît oi pofti..." Ofițerul țintuit pleacă şi îşi îngrijeşte rana. Cînd se lecuieşte vine la ofițerul țintuitor şi-i cere socoteală ; acesta, a-dică domnul de Guerchy, găseşte cererea întemeiată Celălalt, sau camaradul căpitanului meu, i se aruncă de gît şi îi spune : „Te aşteptam cu-o nerăbdare de nespus..." Ies amîndoi în cîmp ; tintuitorul, domnul de Guerchy, sau camaradul căpitanului meu, primeşte o lovitură zdravănă de spadă, care îi spintecă trupul ; țintuitul îl ridică, îl duce acasă şi-i zice : „Domnule, o să ne mai vedem noi..." Domnul de Guerchy nu răspunde nimic ; camaradul căpitanului meu îi răspunde : „Aşa nădăjduiesc şi eu, domnule". Se mai bat încă o dată, de două ori, de opt sau de zece ori, şi totdeauna tintuitorul e doborît la pămînt. Amîndoi erau ofițeri de soi, a-mîndoi erau oameni merituoşi; aventura lor stîrni mare vîlvă ; ministrul găsi cu cale să se amestece. Unul fu oprit la Paris, iar celălalt obligat să rămînă la postul său. Domnul de Guerchy se supuse ordinelor Curții ; camaradul căpitanului meu fu peste măsură de mîhnit ; în-tr-atît de mare e deosebirea între doi

oameni viteji din fire, dintre care însă unul e înțelept, iar celălalt e cam într-o ureche.

Pînă aici aventurile domnului de Guerchy şi ale camaradului căpitanului meu se asemănau întocmai ; erau la fel. Iată de ce i-am pomenit pe amîndoi ; înțelegi, stă-pîne ? De-aci încolo am să-i despart şi n-am să-ți mai vorbesc decît despre camaradul căpitanului meu, fiindcă restul nu-i aparține decît lui. Zău, domnule, acum ai să vezi cît de puțin sîntem stăpîni pe soarta noastră şi cîte ciudățenii sînt scrise în marele hrisov din ceruri.

Camaradul căpitanului meu, sau tintuitorul, cere învoire să dea o raită prin provincia lui : şi i se dă. Drumul trece prin Paris, îşi ia un loc în diligenta publică. La ceasurile trei dimineața, diligenta trece pe dinaintea Operei ; oamenii ieşeau de la un bal. Vreo trei sau patru tineri bezmetici, costumați şi mascați, plănuiesc să

tul***- Si iată-1 pe Jacques că începe să strige „Că-nul meu ! Bietul meu căpitan ! L-ai cunoscut ?" P HANGIȚA : Cum să nu-1 cunosc ? Un bărbat înalt, , • Q făcut, cam uscățiv, cu înfățişare nobilă şi severă, cu *doare* zdravene, cu două alunițe roşii pe tîmpla dreaptă. Va să zică, şi dumneata ai fost în armată ?

JACQUES : Păi cum să nu fiu ?

HANGIȚA : Să ştii că-mi placi şi mai mult pentru asta ; pesemne că mai ai încă unele însuşiri bune, rămase din prima meserie. Să bem în sănătatea căpitanului du-mitale.

JACQUES : Dacă o mai fi trăind.

HANGIȚA : Mort sau viu, ce-are a face ? Parcă militarul e făcut pentru altceva-decît ca să fie ucis ? Trebuie să-i fie tare ciudă cînd, după zece asedii şi cinci sau şase bătălii, e silit să moară înconjurat de toți cioclii şi de popimea asta păcătoasă !... Dar să ne întoarcem la povestea noastră şi să mai tragem o duşcă.

STĂPlNUL : Pe cinstea mea, hangițo, ai dreptate.

HANGIȚA : îmi face plăcere că gîndiți aşa.

STĂPÎNUL : Fiindcă ai un vin cum nu se poate mai bun.

HANGIȚA : Ah ! despre vinul meu e vorba ? Păi şi în cazul ăsta aveți dreptate. Mai țineți minte unde rămăsesem ?

STÂPÎNUL : Da, la concluzia celei mai perfide mărturisiri.

HANGIȚA : Domnul marchiz des Arcis şi doamna de la Pommeraye se îmbrățişară, încîntați unul de altul, şi se despărțiră. Pe cît se abținuse doamna față de el, pe atît de cumplită i-a fost durerea după ce a plecat. „Va să zică, e pe deplin adevărat, strigă ea ; el nu mă mai iubeşte !..." N-o să vă spun cu de-amănuntul ce nebunii facem noi cînd sîntem părăsite, fiindcă v-ați lua nasul la purtare. V-am spus că femeia asta avea mîndrie în ea ; dar era şi tare răzbunătoare. Cînd i se potoliră primele furii şi cînd se bucură în toată tihna de mînia ei, se gîndi să se răzbune, dar să se răzbune cumplit, într-un fel care să-i bage în sperieți pe toți cei care, pe viitor, se vor simți ispitiți să sucească mințile şi să însele o fe-

1

Jacques ; dă paharul, repede, repede." Jacques îşi pie paharul ; hangița, dîndu-şi nițel la o parte mare, lăsă puțin liber gîtul sticlei, şi iată obrajii lui ques umpluți cu totul de spumă. Jacques primi cu voie bună gluma asta, şi hangița rise, iar Jacques şi stăpînu. său rîseră şi ei. Băură pe nerăsuflate cîteva pahare pline ochi, ca să domolească sticla, pe urmă hangița zise : „Mulțumesc lui Dumnezeu ! s-au culcat toți, n-o să mă mai întrerupă de loc şi pot să vă istorisesc mai departe". Privind-o cu nişte ochi cărora vinul de Champagne le sporise vioiciunea obişnuită, Jacques îi spuse ei sau lui stăpînu-său : „Hangița noastră trebuie să fi fost frumoasă ca un îngeraş la vremea ei ; ce părere ai, domnule ?"

STĂPÎNUL : De ce „trebuie să fi fost" ? ! Pe naiba, Jacques, mai este încă !

JACQUES : Ai dreptate, domnule ; dar vezi că eu jn-o asemăn cu altă femeie, ci cu ea însăşi cînd era tînără.

HANGIȚA : Acuma nu-i cine ştie ce de capul meu ; dar să mă fi văzut cînd m-ati fi putut cuprinde între primele degete de la fiecare mînă .' Făceau oamenii un ocol de patru leghe ca să poposească aici. Dar să lăsăm încolo capetele bune sau rele pe care le-am sucit eu şi să ne întoarcem la doamna de La Pommeraye.

JACQUES : Ce-ar fi dacă am bea mai întâi pentru capetele rele pe care le-ai sucit, sau în sănătatea mea ?

HANGIȚA : Cu plăcere ; erau unele care meritau atîta lucru, socotindu-1 sau nesocotindu-1 şi pe al dumi-tale printre ele. Ştiți oare că eu, vreme de zece ani, am fost providența militarilor ? Şi vă rog să nu-mi răstălmăciți cuvintele... I-am îndatorat pe mulți, care cu greu şi-ar fi putut face campaniile fără mine. Erau flăcăi de treabă, nu pot să mă plîng de nici unul, şi nici ei de mine. Nu ceream niciodată chitanță ; cîteodată m-au făcut să aştept ; dar peste doi, trei sau patru ani mi-au trimis banii înapoi...

Şi iat-o începînd să înşire ofițerii care i-au făcut cinstea să-i golească punga, şi domnul cutare, colonel din regimentul ***, şi domnul cutare, căpitan din regi-

nu simte nici un fel de imbold spre viata uşuratică, n-are nici unul din darurile menite să stîrnească poftele băr baților plictisiți de prea multe plăceri. Şi ce ne-a făcut mai rău a fost faptul că şi-a pierdut mințile după un preoîel nobil, nelegiuit, neîncrezător, dezmățat, fățarnic, antifilczof, al cărui nume n-am să vi-1 spun ; este ulti mul dintre cei care, spre a ajunge la episcopat, a apucat pe calea cea mai sigură şi mai lesnicioasă, întrucît cere cele mai puține însuşiri. Nu ştiu ce-i tot îndruga fetei mele, în fiecare dimineață cînd venea să-i citească pam fletele, scrise ca să-şi cîştige prînzul sau cina, mă rog, pagini din ghiveciul lui literar. O să ajungă episcop ? N-o să ajungă ? Din fericire, s-au certat. Fiică-mea, întrebîndu-1 într-o zi dacă-i cunoaşte pe cei împotriva că rora scria, iar abatele răspunzîndu-i că nu, fiică-mea întrebîndu-1 dacă are cumva şi alte simțăminte în afara celor de care-şi bătea joc, iar abatele răzpunzîndu-i că nu, ea nu s-a mai putut stăpîni şi i-a spus în față că, după faptele lui, îl socoteşte cel mai rău şi mai prefăcut dintre oameni.

Doamna de La Pommeraye o întrebă dacă erau foarte cunoscute.

— Din nefericire, mult prea cunoscute.

— După cîte văd, nu prea ții la situația dumitale ?

— De loc, iar fiică-mea spune sus şi tare în fiecare zi că i-ar place- să aibă cea mai nefericită situație în lo cul celei de-acum ; şi e de-o tristețe care pînă la urmă îi alungă pe oameni din preajma ei...

— Va să zică, dacă mi-aş pune în gînd să vă făuresc şi uneia şi alteia cea mai strălucită soartă cu putință, n-ați avea nimic împotrivă ?

— V-am fi recunoscătoare şi pentru mai puțin.

— Dar mai întîi e vorba să ştiu dacă mi-ati putea făgădui să vă supuneți întocmai îndrumărilor pe care vi

le-aş da.

— Puteţi fi sigură, oricare ar fi ele.

— Şi-o să fiţi la poruncile mele, oricînd mi-ar plăcea ?

— Le-am aştepta cu nerăbdare.

— Mi-e de-ajuns atîta ; întoarce-te acasă ; poruncile le vei primi- curînd. Pînă atunci, scapă-te de mobile,

meie cinstită. Şi s-a răzbunat, s-a răzbunat crunt ; răzbunarea ei s-a dezlănţuit, dar n-a îndreptat pe nimeni; de-atunci încoace am fost la fel de josnic seduse şi înşelate.

JACQUES : Altele, hai, mai treacă, meargă ; dar dumneata !...

HANGIŢA : Vai de mine ! Eu înaintea tuturor celorlalte. O, ce neroade sîntem ! Şi măcar dacă bărbaţii ăştia josnici ar cîştiga ceva în schimb ! Dar să lăsăm asta. Ce va face ? Ea nu ştie încă ; se va gîndi, şi se gîndeşte.

JACQUES : Ce-ar fi dacă, în timp ce ea se gîndeşte...

HANGIŢA : Bine zici. Dar uite că ni s-au golit amîn-două sticlele... (— *Jean.* — Da, cucoană. — Adă doua *sticle, din cele care-s în fund de tot, cu vinul cel mai bun.* — Am *înţeles.)* Şi tot gîndindu-se, iată ce idee îi vine : Doamna de La Pommeraye cunoscuse pe vremuri o femeie din provincie pe care un proces o adusese la Paris, împreună cu fiică-sa, tînără, frumoasă şi binecrescută. Mai aflase că femeia, ruinată prin pierderea procesului, ajunsese să ţină o speluncă. La ea se adunau bărbaţii, jucau, chefuiau, şi de obicei unul sau doi dintre oaspeţii rămaşi îşi petrecea noaptea cu doamna sau cu domnişoara, după alegere. Doamna de La Pommeraye trimise un servitor să le caute. Omul le găsi şi le pofti să-i facă o vizită doamnei de La Pommeraye, despre care ele abia dacă-şi mai aminteau. Femeile, care-şi ziceau doamna şi domnişoara d'Aisnon, nu se lăsară aşteptate ; chiar a doua zi, mama se duse la doamna de La Pommeraye. După ce se salutară, doamna de La Pommeraye o întrebă pe doamna d'Aisnon cum o duce şi ce mai făcuse de la pierderea procesului.

— Ca să vă spun sincer, îi răspunse doamna d'Aisnon, fac o treabă primejdioasă, murdară, puţin bănoasă şi care-mi face silă, dar la ananghie n-ai de ales. Eram aproape hotărîtă să-mi dau fiica la Operă, dar avea voce slabă,

de cameră, şi n-a fost niciodată cine ştie ce dansatoare bună. Am plimbat-o, în timpul procesului şi după aceea, pe la magistraţi, pe la mărimi, pe la feţe bisericeşti, pe la bancheri, cărora le-a fost o vreme pe plac, după care au lăsat-o baltă. Şi asta nu că n-ar fi frumoasă ca . un înger, că n-ar fi graţioasă şi isteaţă ; dar

nemaipomenit pe dobitocii ăştia care se necinstesc sin-<jUri şi necinstesc şi cauza apărată de ei atît de prost. El spune despre căpitanul său că-i numea contraotrava Hueţilor, a Nicolilor, a Bossueţilor [1]. Vezi că nu înţelegea nimic din toate astea, aşa cum nici dumneata nu înţelegi... Ţi s-o fi culcat bărbatul ?

HANGIŢA : Păi e şi timpul.

STAPÎNUL :Şi te lasă aşa, la taifas ?

HANGIŢA : Soţii noştri sînt deprinşi... Doamna de La Pommeraye se urcă în caleaşca, dă fuga în cartierul cel mai depărtat de locuinţa doamnei d'Aisnon, închiriază un mic apartament într-o casă cumsecade, pe lingă locuinţa parohului, o mobilează numai cu strictul necesar, le pofteşte pe doamna d'Aisnon şi pe fiică-sa la masă şi le mută, chiar în ziua aceea, sau peste cîteva zile, lă-sîndu-le o listă cu regulile de purtare pe care trebuiau să le respecte.

JACQUES : Hangiţă dragă, am uitat să bem în sănătatea doamnei de La Pommeraye şi a marchizului des Arcis ; zău ! asta nu-i cinstit din partea noastră.

HANGIŢA : Haide, haide, domnule Jacques, doar nu s-a golit pivniţa... Iată regulile de purtare sau ce mai ţin eu minte din ele :

„Veţi ocoli locurile pe unde se plimbă lumea,, căci nu trebuie să fiţi recunoscute.

Nu veţi primi vizita nimănui, nici chiar pe a vecinilor şi a vecinelor voastre, , trebuind să daţi impresia că trăiţi cît mai retrase de lume.

De mîine încolo vă veţi lua înfăţişarea unor femei cucernice, fiindcă aşa trebuie să se creadă că sînteţi.

Nu veţi ţine în casă decît cărţi pioase, fiindcă nu trebuie să aveţi pe lîngă voi nici un lucru care să vă poată trăda.

Vă veţi duce cu cel mai mare sîrg la slujbele bisericeşti, şi în zilele de

sărbătoare, şi în zilele de lucru.

Vă veți da toată silința să intrați în vorbitorul vreunei mănăstiri de maici ; flecăreala femeilor ăstora care trăiesc închise o să ne fie folositoare.

[1] Huet (1630—1721), Nicole (1625 sau 1628—1695) şi Bossuet (1627—1704) — prelați şi apologeți de seamă ai catolicismului.

vinde tot» nu opri nici măcar rochiile, dacă le aveți prea bătătoare la ochi ; asta nu s-ar potrivi vederilor mele.

Jacques, începînd să fie atras de povestire, îi spuse hangiței :

— Ce-ar fi să bem în sănătatea doamnei de La Pom-meraye ?

HANGIȚA : Cu plăcere.

JACQUES : Şi în sănătatea doamnei d'Aisnon.

HANGIȚA : Fie !

JACQUES : Şi cred că n-o să ai nimic împotrivă să bem şi în sănătatea domnişoarei d'Aisnon, care are o voce de cameră frumuşică, puțin talent la dans şi o melanco--lie ce-o împinge la trista nevoie de-a primi un nou ibovnic în fiecare seară.

HANGIȚA : Nu rîde, fiindcă asta e cel mai cumplit lucru. Dacă ai şti ce chin e cîhd nu iubeşti î...

JACQUES : în sănătatea domnişoarei d'Aisnon, care s-a chinuit atît.

HANGIȚA : Haide !

JACQUES : Dragă hangiță, îți iubeşti bărbatul ?

HANGIȚA : Nu prea...

JACQUES : Atunci eşti cu totul de plîns ; fiindcă mi se pare sănătos tun.

HANGIȚA : Nu tot ce luceşte e aur.

JACQUES : în sănătatea hangiului nostru !

HANGIȚA : Beți singuri.

STÂPÎNUL Jacques, Jacques, dragul meu, prea te pripeşti. Nu vă temeți, domnule, e sincer ; mîine

HANGIȚA o să-i treacă.

JACQUES : Fiindcă mîine o să-mi treacă şi fiindcă astă-seară nu pun,mare temei pe judecata mea, frumoasă hangiță, hai să mai bem în sănătatea cuiva, în sănătatea unuia care mi-e tare drag, în sănătatea abatelui domnişoarei d'Aisnon !

HANGIȚA : Fugi de-aici, domnule Jacques ! Un fățarnic, un ambițios, un nepriceput, un bîrfitor, un intolerant ; căci aşa sînt numiți, mi se pare, cei ce sugrumă bucuroşi pe oricine nu gîndeşte la fel ca ei.

STÂPÎNUL : Ce nu ştii dumneata, hangiță dragă, e că Jacques al nostru e un soi de filozof şi că pune preț

La care doamna de La Pommeraye adăugă : „Eu n-am *x. vă vizitez* acasă ; nu sînt vrednică de prietenia unor femei atît de sfinte ; dar să n-aveți nici o grijă ; o să veniți aici cîteodată, pe ascuns, şi o să ne despăgubim, între noi, de traiul vostru pocăit. Băgați de seamă, însă, tot fâcînd pe cuvioasele, să nu vă prindeți în joc şi să nu deveniți cumva într-adevăr cuvioase. Cheltuielile gospodăriei voastre mă privesc pe mine. Dacă îmi izbuteşte planul n-o să mai aveți de loc nevoie de ajutorul meu ; dacă dă greş, şi nu din vina voastră, sînt destul de bogată ca să vă asigur o viață mai cinstită şi mai bună de-cît aceea pe care ați jertfit-o pentru mine. Şi mai cu seamă vă cer supunere, supunere oarbă, nemărginită față de voința mea ; fără asta nu răspund de nimic pentru clipa de față şi nu mă oblig la nimic pentru viitor."

STĂPÎNUL (ciocănindu-şi tabachera cu degetele şi uitîndu-se cît e ceasul) : Afurist cap de femeie ! Ferească Dumnezeu să întîlnesc unul asemănător.

HANGIȚA : Răbdare, răbdare, încă nu-1 cunoaşteți.

JACQUES : Pînă atunci, draga şi frumoasa mea hangiță, ce-ar fi dacă i-am mai spune un cuvințel sticlei ?

HANGIȚA : Domnule Jacques, vinul meu de Champagne mă înfrumusețează în ochii dumitale.

STĂPÎNUL : îmi dă ghes de-atîta vreme o întrebare, poate nelalocul ei, pe care vreau să ți-o pun, în cît n-aş mai putea să mă abțin.

HANGIȚA : Puneți-o.

STĂPÎNUL : Sînt sigur că dumneata nu eşti născută într-un han.

HANGIȚA : Aşa e.

STĂPÎNUL : Că ai ajuns aici datorită unor întîm-plări neobişnuite, şi că te-ai bucurat altădată de-o situație mult mai bună.

HANGIȚA : Recunosc.

STĂPÎNUL : Şi dacă am întrerupe un pic povestea doamnei de La Pommeraye...

HANGIȚA : Asta nu se poate. Povestesc bucuroasă întîmplările altora, dar nu pe ale mele. Aflați doar că

Veți lega o cît mai strînsă prietenie cu parohul şi cu preoții din parohie, fiindcă s-ar putea să am nevoie de mărturia lor.

Acasă, însă, nu veți primi pe nici unul din'ei.

Vă veți duce la spovedanie şi vă veți împărtăşi cel puțin de două ori pe lună.

Vă veți relua numele de familie, fiindcă e cinstit, şi fiindcă mai curînd sau mai tîrziu se vor căuta informații despre voi în provincie, unde ați locuit.

Din cînd în cînd veți face mici pomeni, dar nu veți primi nici una, sub orice pretext ar veni. Trebuie să se creadă că nu sînteti nici sărace, nici bogate.

Veți toarce, veți coase, veți tricota, veți broda şi vă veți da lucrurile spre vînzare celor ce se ocupă cu milostenia.

Veți trăi în cea mai deplină cumpătare ; două porții de la han şi atît.

Fiica dumitale nu va ieşi niciodată fără să o însoțeşti, şi nici dumneata fără ca ea să te însoțească. Pentru a vă arăta pioşenia, veți folosi în acest scop toate căile uşor de urmat.

Mai ales, vă repet, nu primiți niciodată în casă nici popi, nici călugări, nici mironosițe.

Pe străzi veți umbla cu ochii plecați ; la biserică nu-1 veți vedea decît pe Dumnezeu.

O asemenea viață e aspră, recunosc, dar n-o să tină mult, şi vă făgăduiesc pentru ea cea mai însemnată răsplată. Stați şi cumpăniți bine : dacă asprimea unui astfel de trai vi se pare mai presus de puterile voastre, spu-neți-mi

deschis ; n-am să mă simt nici jignită, nici mirată. Uitasem să vă spun că ar fi bine să vă alcătuiți *o* poliloghie mistică şi că va trebui să învățați bine povestea Vechiului şi a Noului Testament, ca să nu puteți fi luate drept nişte cucernice de azi, de ieri. Făceți-vă janseniste sau moliniste, cum v-o plăcea ; cel mai bine însă ar fi să aveți aceleaşi păreri cu popa din parohia voastră. Nu uitați niciodată să tunați şi să fulgerați, orbeşte, la orice prilej, împotriva filozofilor ; strigați că Voltaire e Anticrist, învățați pe dinafară lucrarea micuțului vostru a-bate şi, dacă e nevoie, răspîndiți-o..."

406

— Si-ți asiguri toate avantajele pe care le-ar putea aduce o purtare neprihănită ?

— Aşa cred.

_ jar dacă aş avea norocul sau nenorocul să ne reîn--epem dragostea, vei crede de datoria dumitale să treci sub tăcere greşelile mele. *

— Prea mă crezi delicată şi mărinimoasă.

După cele ce-ai făcut, draga mea, nu există nici un fel de eroism de care să nu fii în stare.

. Nu-mi pare rău că gîndeşti aşa.

_ Pe cinstea mea, sînt sigur că mă pîndeşte cea mai mare primejdie din partea ta.

JACQUES : Şi eu sînt sigur.

HANGIȚA : Trecuseră vreo trei luni de cînd se găseau cam în aceeaşi situație, şi doamna de La Pomme-raye socoti că a sosit clipa să pună totul în joc. într-o zi senină de vară, pe cînd îl aştepta pe marchiz la masă, îi trimise vorbă doamnei d'Aisnon şi fetei ei să vină în *Jardin du Roi.* Marchizul sosi, prînziră devreme ; şi prîn-ziră cu voioşie. După masă, doamna de La Pommeraye îi spuse marchizului că ar vrea să iasă la plimbare împreună, dacă n-are altceva mai bun de făcut, în ziua aceea nu erau spectacole nici la operă, nici la teatru ; marchizul făcu observația asta ; şi ca să se despăgubească de-un spectacol plăcut printr-un spectacol folositor, întîmplarea vru ca tot el s-o invite pe marchiză să meargă să vadă *Cabinetul Regelui.* După cum vă

închipuiți, ea n-a spus nu. Iată caii înhămați ; iată-i porniți ; iată-i ajunşi la *Jardin du Roi ;* şi iată-i amestecați în mulțime, uitîndu-se la toate şi nevăzînd nimic, ca şi ceilalți.

Cititorule, uitasem să-ți zugrăvesc poziția celor trei personaje despre care e vorba aici : a lui Jacques, a lui stăpînu-său şi a hangiței ; dacă n-aş fi băgat de seamă, i-ai fi auzit mai departe vorbind, dar nu i-ai fi văzut de loc ; mai bine mai tîrziu decît niciodată. Stăpînul, la stingă, cu scufa de noapte pe cap, cu halatul pe el, se tolănise în voie într-un uriaş fotoliu tapisat, cu batista zvîrlită pe brațul fotoliului şi cu tabachera în mînă. Hangița,, mai spre fund, în fața uşii, aproape de masă, cu paharul dinainte. Jacques, în capul gol, la dreapta

am fost crescută la Saint-Cyr *, unde am putut citi pr$_{ea}$ puțin din Evanghelie, însă am citit o mulțime de romane. De la stăreția regală şi pînă la hanul meu e cale lungă.

STAPÎNUL : îmi e de-ajuns ; închipuie-ți că nu te-am întrebat nimic.

HANGIȚA : Pe cînd cele două mironosițe îşi dovedeau pioşenia, şi pe cînd începuse să se răspîndească în preajmă mireasma smereniei şi a cucerniciei lor, doamna de La Pommeraye îi dădea marchizului dovezi de stimă, prietenie şi încredere cît se poate mai depline. Marchizul era totdeauna binevenit, nu-1 bombănea, nu-i făcea mutre, chiar după ce lipsea vreme îndelungată ; el îi povestea toate cuceririle lui, şi ea părea că se distrează din toată inima. Ba îi şi dădea sfaturi pentru cazurile mai anevoioase ; aducea uneori vorba despre căsătorie, dar o făcea cu un ton atît de dezinteresat, încît nu putea fi bănuită că vorbeşte pentru ea. Iar dacă marchizul îi spunea vreuna din vorbele acelea duioase şi măgulitoare de care nu te poți lipsi niciodată față de femeile cu care te-ai iubit, ea ori zîmbea, ori se prefăcea că n-aude. Dacă ar fi fost să te iei după ea, inima i se potolise ; şi, lucru pe care nu şi 1-ar fi închipuit niciodată, îşi dădea seama că un prieten ca el îi era de-ajuns ca s-o facă fericită pe tot restul vieții ; şi-apoi nu mai era în prima tinerețe, nu mai avea înflăcărarea de odinioară.

— Cum ! N-ai să-mi destăinuieşti nimic ?

— Nu.

— Dar contele acela tinerel, draga mea, care îți tot dădea tîrcoale pe vremea cînd eu eram domn şi stăpîn ?

— I-am închis uşa şi nu-1 mai văd.

— Asta nu-i firesc ! De ce 1-ai alungat ?

— Fiindcă nu-mi place.

— Ah, draga mea, mi se pare că te ghicesc : tot mă mai iubeşti.

— Se poate.

— Te bizui că am să te iubesc iar ?

— De ce nu ?

[1] *Saint-Cyr-l'Ecole,* comună în apropiere de Versailles, unde se află o şcoală pentru fetele din familiile scăpătate.

ci ordonată, somnul, lucrul, conştiința împăcată ;

a nu-i puțin..."

Se aşezară şi statură de vorbă prieteneşte. D'Aisnon-ma vorbi cum trebuie, d'Aisnon-fiica vorbi puțin. Şi ma a şi alta folosiră tonul cucerniciei, dar firesc şi fără ^n f a că pe mironosițele. Cu mult înainte de-a se însera, cele două cuvioase se ridicară. .Li se arătă că e încă devreme ; d'Aisnon-mama spuse destul de tare, la urechea doamnei de La Pommeraye, că mai aveau încă o îndatorire pioasă de săvîrşit şi că le era cu neputință să mai rărainã. Mama şi fiica ajunseseră destul de departe, cînd doamna de La Pommeraye se mustră că nu le-a întrebat unde locuiesc şi că nu le-a dat adresa ei : „E,o greşeală, adăugă ea, pe care altădată ja-aş fi făcut-o." Marchizul dădu fuga s-o îndrepte ; ele primiră adresa doamnei de La Pommeraye dar, oricît stărui marchizul, nu putu s-o afle pe-a lor ; nu îndrăzni să le dea trăsura lui, dar îi mărturisi doamnei de La Pommeraye că fusese ispitit s-o facă.

Marchizul nu uită s-o întrebe pe doamna de La Pommeraye cine erau cele două femei.

— Sînt două ființe mai fericite decît noi... Ai văzut

cit sînt de sănătoase ! Ce senin le e chipul ! Ce nevino văție, ce bună-cuviință au în vorbire ! în lumea noastră nu se văd şi nu se aud asemenea lucruri. Noi îi deplîngem pe cuvioşi ; cuvioşii ne plîng pe noi ; şi, dacă stau să mă gîndesc, înclin să cred că ei au dreptate.

— Nu cumva, marchiză, te simți şi dumneata ispitită să devii cuvioasă ?

— De ce nu ?

— Ia seama, n-aş vrea ca despărțirea noastră, dacă e într-adevăr despărțire, să te împingă pînă acolo.

— Ți-ar place mai mult să-i redeschid uşa tînărului conte ?

— Mult mai mult.

— Şi mă sfătuieşti s-o fac ?

— Fără pic de şovăire...

Doamna de La Pommeraye îi spuse marchizului ce Ştia despre numele, despre locul de baştină şi despre starea de mai-nainte a celor două cuvioase, punînd tot interesul şi toată simțirea cu putință, apoi adăugă :

ei, cu amîndouă coatele sprijinite de masă şi cu nasul vîrît între două sticle ; alte două sticle zăceau pe j0s lîngă el.

După ce ieşiră din *Cabinet,* marchizul şi buna lUj prietenă se plimbară prin grădină. O luară amîndoi pe prima alee la dreapta, aproape de intrare, pe lîngă pepinieră, cînd doamna de la Pommeraye scoase un strigăt de uimire, spunînd :

— Nu mă înşel, cred că ele sînt ; da, sînt chiar ele.'

Şi, părăsindu-1 de îndată pe marchiz, se repezi în întîmpinarea celor două cuvioase. D'Aisnon-fiica era minunată în veşmîntul ei simplu, care, neatrăgînd de loc privirile, ațintea întreaga atenție asupra ei.

— A, dumneata eşti ?

— Da, eu sînt.

— Şi cum o mai duci, ce-ai mai făcut, de-o veşnicie de cînd nu ne-am văzut ?

— Ne cunoaşteți nenorocirile, a trebuit să ne resemnăm şi să trăim retrase, după cum se cuvine cînd nu eşti prea bogată ; e mai bine să te retragi din lumea mare, cînd nu mai poți să te arăți aşa cum trebuie.

— Dar să mă părăsiți pe mine, pe mine care nu sînt din lumea mare şi care am avut totdeauna bunul-simț s-o consider atît de plicticoasă pe cît este !

— Unul dintre neajunsurile nenorocirii e neîncrederea pe care ți-o sădeşte în suflet ; săracii se tem să nu pară nepoftiți.

— Voi, nepoftite în casa mea ? ! Bănuiala asta e o adevărată ocară.

— Doamnă, eu n-am nici o vină, de zece ori i-am amintit mamei de dumneavoastră, dar ea îmi spunea : Doamna de la Pommeraye... Nimeni nu se mai gîndeşte la noi, fiica mea.

— Ce nedreptate ! Ia să stăm puțin jos şi să vorbim. Iată-l pe domnul marchiz des Arcis ; e prietenul meu ; ,şi prezența lui n-o să ne stînjenească de loc. Cît a crescut domnişoara ! Şi ce frumoasă s-a făcut de cînd nu ne-am mai văzut !

— Situația noastră are măcar o parte bună : ne lipseşte de tot ceea ce poate dăuna sănătății ; priviți-i obrajii, priviți-i brațele ; iată la ce te duce o viață cum-

•ițe n-o să-l mai vezi nici pe diavol şi nici iadul, si-ai ;;h j j j* încântătoare, o temere, întemeiată sau nu, te lipseşti de cea ca mai înainte. Ti-e teamă că am să *a dojenesc atunci cînd ne vom împăca ? Dar, mai întîi

de toate, s-ar putea să nu ne mai împăcăm niciodată ; iar pentru mai dulce plăcere ; şi, zău, cinstea de a preţui mai mult decît mine nu merită o asemenea jertfă.

. Ai întru totul dreptate ; de aceea, nu asta mă opreşte...

Şi îşi mai spuseră unul altuia încă o mulţime de lucruri pe care nu mi le amintesc.

JACQUES : Hangiţo dragă, hai să mai tragem o duşcă ; asta împrospătează memoria.

HANGIŢA : Să mai bem un pahar... După ce se plimbară puţin, doamna de La Pommeraye şi marchizul se urcară în trăsură. Doamna de La Pommeraye zise : *

— Cum mă mai îmbătrîneşte ! Cînd a venit la Paris nu era mai înaltă de-o şchioapă.

—Vorbeşti de fiica doamnei pq care am întîlnit-o la plimbare ?

— Da. E ca într-o grădină unde trandafirii ofiliţi lasă locul celor proaspăt îmbobociţi. Te-ai uitat la ea ?

— Cred şi eu.

— Cum o găseşti ?

— Are capul unei fecioare de Rafael, pe corpul Ga-*lateei*[l] *;* şi are o dulceaţă în glas !

— Şi o modestie în privire !

— O bună-cuviinţă în ţinută !

— O cuminţenie în cuvinte care nu m-a izbit la nici o altă fată cît m-a izbit la ea. Iată ce aduce creşterea aleasă.

— Cînd sămînţa cade pe un pămînt bun.

Marchizul o lăsă pe doamna de La Pommeraye la poartă ; şi doamna de La Pommeraye nu găsi nimic mai grabnic de făcut decît să le arate celor două cuvioase că era mulţumită de felul cum îşi jucaseră rolurile.

‹‹

L|*

[1] In mitologie, nimfă iubită de ciclopul Polifem şi de păstorul Acis ; subiect al unui tablou de Rafael, la care se referă aici marchizul.

— Sînt două femei de o cumințenie rară, mai cu seamă fiica, îți dai seama că o fată cu un chip ca al ei n-ar duce lipsă de nimic, dacă ar vrea să-1 folosească pentru asta ; dar ele preferă un trai sărac şi cinstit unui belşug care să te facă să roşeşti ; le-a mai rămas atît de puțină avere, încît, într-adevăr, nu ştiu cum or fi puțind

să-şi tină zilele. Un astfel de lucru te frămîntă zi şi noapte. Să înduri sărăcia, cînd te-ai născut calic, o mul țime de oameni se pricep s-o facă ; dar să treci de la îm-belşugare la strictul necesar, să te mulțumeşti cu el, să găseşti fericirea în el, nu pot să înțeleg. Iată la ce folo seşte religia. Orice-ar zice filozofii noştri, religia e un lucru bun.

— Mai ales pentru nefericiți.

— Cine nu e oare mai mult sau mai puțin nefericit ?

— Pe cinstea mea că ai să devii cuvioasă.

— Mare nenorocire ! Viata asta e o nimica toată, cînd o compari cu veşnicia ce va să vină !

— Ai şi început să vorbeşti ca o misionară.

— Vorbesc ca o femeie convinsă. Ascultă, marchize, răspunde-mi cinstit : toate bogățiile noastre nu ni s-ar părea oare nişte biete zdrențe, dacă am cugeta mai adînc la răsplata sau la caznele care ne aşteaptă în viata de apoi ? Să corupi o fată tînără sau o femeie care-şi iubeşte bărbatul, cu ideea că ai putea să mori în brațele ei şi să cazi dintr-o dată în chinuri fără sfîrşit, recunoaşte că asta ar fi nebunia cea mai de necrezut.

— Şi totuşi, aşa se întîmplă zilnic.

— Fiindcă nu există credință, fiindcă oamenii trăiesc ca nişte bezmetici.

— Ba fiindcă părerile religioase n-au cine ştie ce in fluență asupra moravurilor. Dar îți jur, draga mea, că ai pornit-o de-a binelea spre schimnicie.

— Nici n-aş putea face altceva mai bun.

— Haide, eşti nebună ; mai ai înainte încă vreo două zeci de ani de săvîrşit păcate plăcute : nu te lipsi de ele ; la urmă ai să te pocăieşti şi ai să te duci să te lauzi cu asta la picioarele preotului, dacă ai să vrei... Ei, dar se rios mai discutăm ! Imaginația ți se întunecă peste mă sură, din pricina ticăloasei de singurătăți în care te-ai

adîncit. Crede-mă, cheamă-1 cît mai repede pe tînărul

no \MNA DE LA POMMERAYE : încă o dată, mar-
•-P văd bine că nu mă mai iubeşti şi că o parte din
Cfma dumitale s-a dus odată cu dragostea. Cine ți-a
- oare că, dacă femeile astea primesc milosteniile
narohiei, *e* vina mea ?

MARCHIZUL : îți cer de, o mie de ori iertare, doamnă ; am greşit. Dar de ce nu primesc ajutorul unei

pneDOAMNA DE LA POMMERAYE : Vai, marchize, mult ne mai trebuie, nouă ăstora, oamenilor de lume, ' s^ ne dăm seama de cite scrupule sînt frămîntate su-ffetele celor ce trăiesc cu frica de Dumnezeu. Fiindcă a- ' cestea nu cred că se cade să primească ajutoare de la oricine.

MARCHIZUL : Asta înseamnă că ne răpesc cel mai bun mijloc de-a ispăşi pentru cheltuielile noastre nebuneşti.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Ba de loc. Să ne închipuim, de pildă, că pe domnul marchiz des Arcis 1-ar înduioşa soarta lor ; de ce n-ar face ca ajutorul lui să treacă prin mîini mai vrednice ?

MARCHIZUL : Şi mai puțin sigure.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Tot ce se poate.

MARCHIZUL : Ia spune-mi, dacă le-aş trimite vreo douăzeci de ludovici, crezi că nu i-ar primi ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Sînt sigură că te-ar refuza ; şi refuzul n-ar trebui să ți se pară de loc nelalocul lui din partea unei mame care are o copilă încîn-tătoare.

MARCHIZUL : Ştii că m-am simțit ispitit să mă duc să le văd ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Te cred, Marchize, archive, ia seama ; imboldul acesta de milă e prea neaşteptat şi dă de bănuit.

MARCHIZUL : Oricum ar fi crezi că m-ar fi pri-Imit ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Sînt sigură că nu. Luxul trăsurii dumitale, al

veşmintelor pe care le porți, slugile pe care le ai şi farmecul tinereții dumitale ar fi prea de-ajuns ca să dea prilej de bîrfit vecinilor şi să ducă de rîpă bunul nume al bietelor femei.

415

JACQUES : Dacă au s-o tină şi mai departe cum ai. început, atunci, domnule marchiz des Arcis, chiar dac» ai fi dracu, şi tot n-o să scapi.

STÂPÎNUL : Tare aş vrea să ştiu ce plan au.

JACQUES : Ba mie nu mi-ar place să-1 aflu ; asta ar strica tot.

HANGIȚA : Din ziua aceea marchizul începu să vină tot mai des pe la doamna de La Pommeraye, care băgă de seamă, dar nu-1 întrebă din ce pricină. Ea nu aducea vorba niciodată prima despre cele două cuvioase ; aştepta să înceapă el ; şi marchizul o făcea totdeauna, cu o nerăbdare prost ascunsă şi cu o prefăcută nepăsare.

MARCHIZUL : Ți-ai mai întîlnit prietenele ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Nu.

MARCHIZUL : Ştii că nu-i prea frumos ce faci ? Eşti bogată ; ele sînt strîmtorate ; şi nu le chemi măcar la masă, aşa, din cînd în cînd ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Credeam că domnul marchiz mă cunoaşte ceva mai bine. Pe vremuri, dragostea ce-mi purta făcea să-i par plină de calități ; astăzi, prietenia mă arată plină de lipsuri. Le-am invitat de zece ori, fără să le înduplec să vină vreodată. Nu vor să vină la mine din pricina unor idei ciudate ; şi cînd mă duc eu la ele, trebuie să-mi las caleaşca la coltul străzii şi să fiu negătită, fără fard şi fără diamante. Nu trebuie să te mire prudența lor ; ar fi de ajuns cîteva vorbe rele, aruncate fără nici un temei, ca să întunece mintea cîtorva persoane milostive şi să le lipsească de ajutorul lor. Marchize, după cît se pare, e greu să faci un bine. - MARCHIZUL : Mai ales cuvioşilor.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Fiindcă cel mai neînsemnat motiv îi poate lipsi de el. Dacă s-ar afla că eu le port de grijă, s-ar spune de-ndată : „Doamna de La Pommeraye le ocroteşte ; nu mai au nevoie de nimic..." Şi iată milosteniile secătuite.

MARCHIZUL : : Milosteniile !

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Da, domnule, milosteniile.

MARCHIZUL : Dumneata le cunoşti, şi ele mai au nevoie de milostenii ? !

DE LA POMMERAYE : Cum! Din dez-: Da, din deznădejde...

După ce rosti vorbele acestea, el începu să se plimbe

lung Şi în larg> ^r^ s^ sPună ° vorbă ; se ducea la fe-în tre privea cerul, se oprea dinaintea doamnei de La Pommeraye ; se ducea la uşă, îşi chema slugile cărora " avea să le spună nimic ; le trimitea înapoi ; se reîn-torcea ; revenea la doamna de La Pommeraye, care lucra fără să-1 ia în seamă, voia să vorbească, nu îndrăznea ' în sfîrşit, doamnei de La Pommeraye i se făcu milă de el şi-i zise :

_ Ce ai ? E o lună de cînd nu te-am mai văzut ; te-ai întors cu o înfățişare de parcă ai fi ieşit din mor-mînt şi te zvîrcoleşti ca un suflet chinuit.

MARCHIZUL : Nu mai pot să îndur, trebuie să-ți spun iotul. M-a tulburat adînc fata prietenei dumitale ; am încercat tot, absolut tot, ca s-o uit ; şi cu cît am încercat mai mult, cu atît mi-am amintit-o mai tare. Ființa asta îngerească nu-mi iese o clipă din minte ; fă-mi un serviciu important,

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Care ?

MARCHIZUL : Trebuie neapărat s-o revăd şi am să-ți rămîn îndatorat pentru asta. Mi-am trimis oamenii de încredere să le urmărească. Toate venirile şi toate plecările lor sînt de acasă la biserică şi de la biserică acasă. De zece ori le-am ieşit în cale, pe jos ; nici nu m-au zărit măcar ; am aşteptat ore întregi zadarnic la poarta lor. La început m-au făcut să fiu desfrînat ca un maimuțoi [1], apoi pios ca un înger ; în ultimele cincisprezece zile n-am scăpat o liturghie măcar. Ah ! prietenă, ce chip are ! Cît e de frumoasă !...

Doamna de La Pommeraye ştia toate acestea.

— Adică, îi răspunse ea marchizului, după ce ai încercat totul ca să te lecuieşti, n-ai lăsat nimic la o parte

să înnebuneşti, şi asta ai izbutit.

[1] în text: *comme un sapajou.* Sapajou nică din America de Sud.

— un soi de maimuță

MARCHIZUL : Mă mîhneşti ; căci, fii sigură, nu îmi e scopul. Aşadar, trebuie să renunț la gîndul ajuta şi de-a le vedea ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Cred şi eu.

MARCHIZUL : Dar dacă le-aş trimite ajutoare dumneata ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Nu cred că ajutoarele ar fi destul de curate ca să le duc eu.

MARCHIZUL : Crudă mai eşti !

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Da, crudă ; bine *ai* zis.

MARCHIZUL : Ce nălucire ! Marchiză, îți rîzi de mine. O fată pe care n-am văzut-o decît o dată în viată...

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Dar făcînd parte dintre puținele fete pe care nu le mai uiți, cînd le-ai văzut o dată.

MARCHIZUL : Adevărat, chipuri ca al ei nu se uită[1] uşor.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Marchize, ia seama, îți pregăteşti singur chinurile, şi aş fi mai dispusă să te feresc de ele decît să ti le alin. Nu confunda fata asta cu cele pe care le-ai cunoscut : nu e de loc asemenea lor ; nu le poți ispiti, nu le poți suci mințile, nu te poți apropia de ele, fiindcă nu-ti dau ascultare şi n-ai s-o scoți la capăt.

După discuția asta, marchizul îşi aminti pe neaşteptate că are nişte treburi urgente. Se ridică brusc şi plecă îngrijorat.

Şi, mult timp după aceea, nu trecu zi în care marchizul să nu se abată pe la doamna de La Pommeraye ; dar cum venea, se aşeza şi tăcea ; vorbea numai doamna de La Pommeraye ; după ce trecea un sfert de oră, marchizul se ridica şi pleca.

Lipsi apoi cu desăvîrşire timp de aproape o lună, după care reapăru ; dar era trist, melancolic, înfrînt. Vă-zîndu-1 astfel, marchiza îi spuse :

— în ce hal eşti ! De unde ai ieşit ? Oare ți-ai petrecut toată vremea în case de întîlniri ?

MARCHIZUL : Pe cinstea mea, aproape că da. Din deznădejde m-am

aruncat într-o desfrînare groaznică.

Vrei să mă faci să joc un rol din cale afară

^e MARCHIZUL : Prietenă, daeă mă părăseşti, sînt pier-
t Nu-ți v°i vort)i despre mine, fiindcă te-aş jigni ; dar
ruga fierbinte, pentru ființele acestea demne, care
te-aş ^^ ^ dragi ; mă cunoşti ; apără-le de toate ne-
1T S'\le pe care aş îi în stare să le fac. Am să mă duc
l UIele da, am să mă duc, ti-o spun dinainte ; am să le
parg'uşa', am să intru cu de-a sila, am să mă aşez pe
un scaun '; nu ştiu încă ce-am să le spun şi ce-am să fac ;
nu ti-e teamă oare de ce-ar putea să mi se întîmple în
halul în care mă găsesc ?...

Băgați de seamă, domnilor, urmă hangița, că de la începutul întîmplării acesteia şi pînă în clipa de fată marchizul des Arcis n-a rostit nici un cuvînt care să nu fie un pumnal înfipt în inima doamnei de La Pomme-raye. Ea se înăbuşea de indignare şi de furie ; de aceea, îi răspunse marchizului cu o voce tremurătoare şi întretăiată :

— Ai dreptate. Ah ! dacă aş fi fost eu iubită astfel, poate că... Dar să lăsăm asta... Dacă voi face ceva, nu de hatîrul dumitale am s-o fac, şi îngăduie-mi să cred măcar, domnule marchiz, că-mi vei lăsa timp.

MARCHIZUL : Cît mai puțin, cît mai puțin voi putea.

JACQUES : Ah, dragă hangiță, ce diavol de femeie ! Nici iadul n-o întrece. Mă bagă în sperieți ; şi trebuie să mai dau o duşcă pe gît, ca să mă mai liniştesc... O să mă laşi să beau de unul singur ?

HANGIȚA : Mie nu mi-e : teamă... Doamna de La Pommeraye zicea : „Sufăr, dar nu sufăr numai eu. Bărbat fără inimă ! Nu ştiu cît va ține chinul meu, dar pe al tău îl voi face să dureze veşnic..." Şi îl ținu pe marchiz aproape o lună încheiată pe jeratic în aşteptarea întrevederii făgăduite, adică îl lăsă tot timpul să pătimească, să se năucească de tot, şi, sub cuvîntul că-i îndulceşte lungimea răgazului, îi îngădui să vorbească des-Pre dragostea lui înflăcărată.

STĂPÎNUL : Şi s-o întărească, vorbindu-i despre ea.

JACQUES : Ce mai femeie ! Ce diavol de femiee ! Hangițe-, mi-a sporit teama de două ori pe cît era.

MARCHIZUL : Nici nu ti-aş putea spune am am datorez fericirea de a o revedea ? DOAMNA DE LA POMMERAYE

Nu-i de loc Uşo am să încerc, dar cu o condiție ; să le laşi în pace I bietele nefericite şi să nu le mai tulburi. N-am să-ți a^ cund că mi-au scris cu amărăciune despre felul cum le-I" urmărit pas cu pas, şi iată scrisoarea... '

Scrisoarea pe care i-o dădu marchizului s-o citească fusese întocmită în urma înțelegerii dintre ele. D'Aisnon. fiica părea că o scrisese din porunca mamei sale ; pu. şese în ea atîta cinste, cuvinte atît de duioase şi de mit. cătoare, atîta elegantă şi iscusință, încît nu mai era ne-voie de altceva ca să-i sucească mințile marchizului. De aceea, el însoți fiecare cuvînt cu o exclamație ; nu lăsă nici o frază necitită de mai multe ori ; plînse de bucurie ; şi îi spuse doamnei de La Pommeraye : -

— Recunoaşte, doamnă, că mai frumos decît aşa nu se poate scrie.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Recunosc.

MARCHIZUL : Şi că la fiecare rînd te simți pătruns de admirație şi de respect pentru femei cu asemenea caractere.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Nici nu se poate altfel.

MARCHIZUL : îmi voi tine făgăduiala ; dar, *te* rog, gîndeşte-te şi n-o uita pe-a dumitale.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : într-adevăr, marchize, sînt Ia fel de nebună ca şi dumneata. Pesemne că mai ai încă o grozavă putere asupra mea ; asta mă în-spăimîntă.

MARCHIZUL : Cînd le vei revedea ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Nu ştiu încă. Mai întîi trebuie să am grijă să potrivesc lucrurile în aşa fel, încît să înlătur orice bănuială. Ele nu se

poate să nu ştie ce urmăreşti ; dă-ti seama cum li s-ar părea bunăvoința mea, dacă şi-ar închipui că sîntem înțeleşi amîn-doi... Dar, la urma urmei, marchize, ce nevoie am eu de toată încurcătura asta ? Ce-mi pasă mie că iubeşti, că nu iubeşti, sau că vorbeşti alandala ? Descurcă-ți singur ițele

i ceasuri în şir, iar doamna de La Pommeraye chiar îi

s^ __ Cuvintele pe care le rosteşti sînt o adevărată laudă entru părinții dumitale ; ce-ai învățat în copilărie nu uiți niciodată, înțelegi toate subtilitățile dragostei divine ca şi cum n-ai fi avut altă hrană în afară de a sfîntului Francisc de Sales. Nu cumva ai fost puțin quie-
tist[1]?

,— Am uitat...

N-are nici un rost să mai spun că amîndouă cuvioasele puseră în convorbire toate grațiile, toată deşteptăciunea, toată puterea de ademenire şi finețea pe care le aveau. Atinseră în treacăt capitolul pasiunilor, iar domnişoara Duquenoi (acesta îi era numele de familie) susținu că numai una dintre ele e primei dioasă. Marchizul fu de aceeaşi părere, între orele şase şi şapte cele două femei se retraseră, şi fu cu ' neputință să le mai oprească, doamna de La Pommeraye susținînd împreună cu doamna Duquenoi că trebuie să dai întîietate îndatoririlor, fără de care aproape că n-ar exista zi a cărei .bucurie să nu fie stricată de remuşcări. lată-le plecate, spre marea părere de rău a marchizului, şi iată-1 pe marchiz între patru ochi cu doamna de La Pommeraye.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Ei, ce zici, marchize, aşa-i că sînt cum nu se poate mai bună ? Mai gă-seşte-mi în Paris încă o femeie care să facă ce-am făcut eu.

MARCHIZUL (căzîndu-i la picioare) : Recunosc, nu mai există alta să ți se asemene. Bunătatea dumitale mă uluieşte ; eşti singura prietenă adevărată din lume.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Eşti sigur că vei aprecia mereu aşa felul cum m-am purtat ?

MARCHIZUL : Aş fi un monstru, dacă n-aş recunoaşte că e de neprețuit.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Să vorbim despre altceva. Cum stai cu dragostea ?

[1] Sfîntul Francois de Sales, episcop genovez, a trăit între anii 1567—1622. Quietiştii sînt adepții unei secte catolice, foarte la modă în secolul al XVlII-lea.

HANGIȚA : Aşadar, marchizul venea în fiecare [2]j să stea de vorbă cu doamna de .La Pommeraye, care \\ ațîța, îl întărea în hotărîrea lui şi-1 ducea la pierzanie prin cuvintele cele mai prefăcute. El o întreba despre locul naşterii, despre neamurile, despre educația, despre averea şi despre nenorocirea femeilor acestora ; revenea într-una la ele şi tot i se părea că nu ştie destul şi că nu-i de ajuns de mişcat. Marchiza îl făcea să-şi dea seama cum îi sporeşte dragostea, obişnuindu-1 cu deznodămîntul ei, sub cuvînt că ar înspăimînta-o. „Marchize, îi spunea ea, bagă de seamă, toate astea au să te ducă departe ; s-ar putea ca într-o bună zi prietenia mea, de care abuzezi în mod ciudat, să nu mă mai dezvinovățească nici în ochii mei şi nici în ai dumitale. Marile nebunii nu se fac în fiecare zi. Marchize, tare mă tem că n-o s-o ai pe fata asta decît cu unele condiții, care, pînă acum, nu ți-au fost de loc pe plac."

Cînd doamna de La Pommeraye socoti că marchizul era bine pregătit pentru succesul planului ei, se înțelese cu cele două femei să vină la ea, la masă ; iar cu marchizul să vină pe neaşteptate, îmbrăcat ca şi cum atunci ar fi sosit de la tară, ca să le poată înşela ; zis şi făcut. ^_

Tocmai li se adusese la masă, felul al doilea, cînd fir anunțat marchizul. Acesta, cît şi doamna de La Pomme-v raye şi cele două d'Aisnon se prefăcură grozav de bine că sînt în încurcătură. „Doamnă,/îi spuse el doamnei de La Pommeraye, sosesc de la moşie ; e prea tîrziu să mă mai duc acasă unde nu sînt aşteptat decît diseară, şi m-am gîndit că n-o să mă alungați de la masă..." Şi tot vorbind aşa, îşi luase un scaun şi se aşezase la masă. Ta-cîmul fu astfel pus, încît des Arcis se găsi alături de mama şi în fata fetei, lucru pentru care îi mulțumi cu un semn din ochi doamnei de La Pommeraye pentru delicata ei atenție. După tulburarea primei clipe, cuvioasele noastre se liniştiră. Vorbiră şi chiar 'se înveseliră. Marchizul îi dădu cea mai mare atenție mamei şi se purtă

cît se poate mai rezervat cu fata. Strădania lui de a nu spune nimic, de a nu-şi îngădui nici un lucru care le-ar fi putut jigni, prilejui celor trei femei o distracție tainică, dar dintre cele mai plăcute. Ele avură neomenia de a-1 face să vorbească despre lucruri pioase timp de

eşti pentru care fiece muritor îşi găseşte scuza în sine 'ns'us'i, vorbea despre puterea şi generalitatea unor imbolduri care nu-i cruțaseră nici pe oamenii cei mai ucernici. Pe urmă o întreba dacă ea nu are cumva dorințe, dacă nevoile firii nu-i vorbesc în vise, dacă prezența bărbaților nu o tulbură. Mai apoi punea întrebarea dacă o femeie trebuie să cedeze sau să reziste unui bărbat pătknaş, dacă trebuie să-1 lase să moară şi să-1 trimită în iad pe acela pentru care fusese vărsat sîngele lui Isus Cristos, dar nu cuteza s-o îndemne deschis. După aceea, gemea din adîncul inimii, îşi înălța ochii spre cer, se ruga pentru liniştea sufletelor tulburate... Tînăra îl lăsa în voie. Maică-sa şi doamna de La 'Pommeraye, cărora ea le repeta întocmai vorbele duhovnicului, o învățau să facă unele mărturisiri menite să-1 încurajeze.

JACQUES : Doamna de La Pommeraye a dumitale e o femeie rea.

STĂPÎNUL : Jacques, vorbeşti pripit. De unde i se trage răutatea ? De la marchizul des Arcis. Să se fi purtat el aşa cum jurase şi cum trebuia să se poarte, şi a-tunci să te văd dacă-i mai găseai vreo lipsă doamnei de La Pommeraye. Cînd vom porni la drum, tu ai s-o învinovățeşti, iar eu am s-o apăr. Iar pe preotul josnic şi a-demenitor ți-1 las ție, de tot.

JACQUES : E un om atît de ticălos, încît cred că de-acum înainte n-am să mai calc pe la spovedanie. Dar dumneata, hangiță dragă ?

HANGIȚA: Eu, una, o să mă duc mereu la bătrînul meu preot, care nu-i curios de loc şi n-aude decît ce i se spune.

JACQUES : Ce-ar fi să bem în sănătatea preotului dumitale.

HANGIȚA : De data asta nu mă dau în lături ; căci e un om de treabă, care, duminicile şi în zilele de sărbătoare, lasă fetele şi băieții să danseze şi le dă voie bărbaților şi femeilor să vină la mine, spunîndu-le doar să nu plece beți. în sănătatea preotului meu !

JACQUES : în sănătatea preotului dumitale !

HANGIȚA -. Femeile noastre nu se îndoiră nici o clipă că în curînd omul lui Dumnezeu se va încumeta să-i

MARCHIZUL : Ca să-ți vorbesc deschis, trebuie s-o am neapărat pe fata asta ; altfel îmi dau sufletul.

DOAMNA DE LA POMMERAYE. Ai s-o ai, nici vorbă, dar trebuie sa ştii cum.

MARCHIZUL : O să vedem noi.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Marchize, marchize, te cunosc eu şi le cunosc şi; pe ele : pentru mine n-aveți taine.

Trecură vreo două luni fără ca marchizul să mai dea ochi cu doamna de La Pommeraye ; şi iată ce făcu în răgazul acesta : mai întîi legă cunoştință cu duhovnicul mamei şi al fetei. Duhovnicul era un prieten de-al tînă-rului preot despre care v-am. vorbit. După ce se împotrivi cu toată fățărnicia unei intrigi atît de mîrşave şi după ce-i vîndu cît putu mai scump sfințenia menirii sale, el deveni o unealtă oarbă a marchizului.

Prima ticăloşie a omului lui Dumnezeu fu să înstrăineze bunăvoința parohului, convingîndu-1 că cele două ocrotite ale doamnei de La Pommeraye primeau din partea parohiei o pomană de care îi lipseau pe săracii mai de plîns decît ele. Scopul lui era să le aducă unde voia, prin sărăcie.

Apoi folosi jilțul duhovnicesc ca să vîre zîzanie între fiică şi mamă. Cînd o auzea pe mamă plîngîndu-se de fată, întărea pe cît putea vinile acesteia şi ațîța astfel supărarea celeilalte. Dacă se plîngea fiica de mamă, îi dădea să înțeleagă, cu dibăcie, că puterea taților şi a mamelor asupra copiilor e mărginită şi că dacă persecuția mamei avea să ajungă pînă la un anumit punct, poate că n-ar fi cu neputință s-o scape de sub stăpînirea ei tiranică. Apoi, drept canon, îi spunea să'vină iar la spovedanie.

Altă dată duhovnicul îi vorbea despre farmecele ei, dar cu multă îndemînare : îi spunea că ele sînt cele mai primejdioase daruri pe care Dumnezeu i le poate hărăzi . unei femei ; şi-i povestea despre puternica impresie pe care o încercase din pricina farmecelor ei un bărbat, pe care nu-1 numea, dar era uşor de ghicit -cine e. Apoi duhovnicul trecea la îndurarea nemărginită a

cerului şi la îngăduința lui față *de* greşelile în care unele împrejurări te fac să cazi, vorbea despre slăbiciunea firii ome-

Marchizul nu-şi ținu cuvîntul dat. Mama ştia totul ; l nu şovăi să i se adreseze, îi mărturisi planul său criminal ; îi oferi o sumă foarte mare de bani şi o făcu să nutrească nădejdi care cu timpul s-ar fi putut îndeplini ; scrisoarea lui fu însoțită de-o cutiuță cu giuvaeruri scumpe. --

Cele trei femei ținură sfat. Mama şi fiica ar fi vrut a primească ; dar doamna de La Pommeraye avea alte -ocoteli. Ea le reaminti cuvîntul dat ; le amenință că va a totul în vileag ; şi, spre marea părere de rău a celor louă cuvioase, dintre care cea mai tînără trebuie să-şi scoată de la urechi nişte cercei care o prindeau minunat, cutiuța şi scrisoarea fură trimise înapoi cu un răspuns plin de mîndrie şi de indignare.

Doamna de La Pommeraye i se plînse marchizului a-rătîndu-i cît de puțin temei se putea pune pe făgăduielile lui. Marchizul se scuză spunîndu-i că nu putuse să-i propună tocmai ei să-1 ajute într-o treabă atît de necuviincioasă. „Marchize, marchize, îi spuse doamna de La Pommeraye, te-am prevenit o data, şi-ți repet şi acum : eşti pe calea cea bună ; dar n-are nici un rost să-ți c predică ; mi-aş risipi vorbele în vînt : nu văd ce -ar mai putea face."

Marchizul mărturisi că şi el crede la fel şi-i ceru îngăduința de-a face o ultimă încercare ; voia să le asigure celor două femei nişte venituri foarte însemnate, să-şi împartă averea cu ele şi să le dea în stăpînire, pe viață, kyna dintre casele lui de la oraş şi o casă la țară. „Te priveşte, îi spuse marchiza ; eu nu te opresc decît dacă ***ți*** de gînd să foloseşti forța ; dar crede-mă, prietene, că loarea şi virtutea, atunci cînd sînt adevărate, sînt nepre-în ochii celor ce au fericirea să le aibă. Noile du-litale oferte au să fie primite întocmai ca şi cele vechi ; cunosc pe femeile astea şi aş paria că am dreptate." Noile propuneri fură făcute. Altă consfătuire a celor ei femei. Mama şi fiica aşteptau tăcute hotărîrea doam-îi de La Pommeraye. Aceasta se plimbă cîteva clipe iră să scoată o vorbă. „Nu, nu, spunea ea, inimii mele Bănite nu-i e de ajuns numai atît." Şi rosti de îndată re-j_-Uzul; şi de îndată cele două femei izbucniră în lacrimi, -e aruncară la picioare

şi-i arătară cît de groaznic era

dea o scrisoare pocăitei lui ; şi el chiar aşa făcu ; dar cită precauție ! Zicea că habar n-are de la cine este dar că trebuie s-o fi trimis vreun om cu inimă bună şi mi, lostivă, care le descoperise mizeria şi' vroia să le ajute; lui i se întîmpla adeseori să înmîneze asemenea scrisori! ,,La urma urmei, dumneata eşti cuminte, iar mama du-mitale e o persoană prudentă, ,'şi-ti cer să n-o deschizi decît în fața ei." Domnişoara Duquenoi primi scrisoarea şi o duse mamei sale, care o trimise de îndată doamnei de La Pommeraye. Aceasta, înarmată cu scrisoarea, chemă preotul, îl copleşi cu mustrări după cum se cuvenea şi-1 amenință că-1 va da pe mîna mai-marilor săi, dacă avea să mai audă vorbindu-se: despre el.

In scrisoare, marchizul nu mai contenea, lăudîndu-se atît pe sine, cit şi pe domnişoara Duquenoi ; îşi zugrăvea patima cu toată violența ei, şi propunea soluții tari, 'la nevoie chiar o răpire.

După ce-1 luă bine la rost pe preot, doamna de La Pommeraye îl chemă pe marchiz la ea ; îi arătă cît de puțin vrednică de un cavaler îi era purtarea ; în ce măsură putea s-o facă de ocară ; îi arătă scrisoarea şi-i spuse că, oricît de caldă ar fi prietenia care îi lega, ea o va înmîna negreşit curții judecătoreşti sau o va trimite doamnei Duquenoi, dacă se va întîmpla vreun scandal cu fiică-sa.

— Ah ! marchize, îi spuse ea, dragostea te strică ; ai inima unui om de rînd, de vreme ce făcătorul tuturor lucrurilor nu te îmboldeşte decît la josnicii !.Ce ți-au făcut bietele femei ca să le mai faci şi de ocară, după ce trag atîta sărăcie ? Trebuie oare, pentru că fata e frumoasă şi pentru că vrea să-şi păstreze cinstea nepătată, s-o prigoneşti ? îți e sortit dumitale s-o faci să-i fie sila de unul dintre cele mai frumoase haruri ale cerului ? Şi prin ce am meritat eu să-ți fiu complice ? Haide, marchize, aruncă-te la picioarele mele, cere-mi iertare şi jură-mi că ai să le dai pace prietenelor mele, care şi aşa *sini* destul de amărîte.

Marchizul îi făgădui să nu facă nimic fără încuviințarea ei ; dar îi mai spuse că'f ața trebuia cu$_t$orice preț să fie a lui.

-"oua zi, marchizul îi scrise marchizei că pleacă la ^ că va rămîne atît cît va putea şi că o roagă din tul să-1 ajute pe lîngă prietenele ei, dacă i se va l : lipsa lui fu însă de scurtă durată ; reveni

• hotârîrea de a se însura.

JACQUES : Bietul marchiz, mi-e milă de el.

STĂPÎNUL : Mie nu prea.

HANGIŢA: Marchizul opri trăsura la poarta doamnei de La Pommeraye. Ea era plecată. Cînd se întoarse acasă, îi găsi tolănit într-un fotoliu, cu ochii închişi, pierdut în cea mai adîncă visare.

— Ah ! marchize, te-ai şi reîntors ? Se pare că mo şia n-a avut cine ştie ce farmec pentru dumneata.

— Nu, îi răspunse el ; nu mă simt bine nicăieri şi am venit hotărît să fac cea mai mare neghiobie pe care un bărbat la vîrsta mea. cu situaţia şi cu firea mea, o poate face. Dar e mai bine să te însori decît să te chinuieşti. De aceea mă însor.

DOAMNA DE LA POMMERAYE-: Marchize, căsătoria e un pas serios şi cere chibzuinţă.

MARCHIZUL : N-am chibzuit decît o dată, dar adînc : şi mi-am spus că mai nefericit decît sînt acum n-aş putea să fiu.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : S-ar putea să te înşeli.

JACQUES : Ce perfidă !

MARCHIZUL : Iată, în sfîrşit, dragă prietenă, o solie pe care cred c-to poţi îndeplini cu inima curată. Du-te la mamă şi la fiică, cercetează sufletul fetei şi spune-le ce afn de gînd să fac.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Binişor, marchize. Credeam că le cunosc destul de bine pentru ceea ce arn de î acut ; dar acum, cînd e vorba de fericirea prietenului meu, dă-mi voie să le privesc mai îndeaproape. Am să mă informez în orăşelul de unde au venit şi-ţi făgăduiesc să le urmăresc pas cu pas tot timpul cît vor rămîne la Paris.

MARCHIZUL : Toate acestea mi se par de prisos. Nişte femei care trăiesc în mizerie şi rezistă capcanelor întinse de mine, nu pot fi decît fiinţele cele mai alese.

pentru ele să dea cu piciorul unei averi atît de uri pe care ar fi putut-o primi fără urmări supărate Doamna de La Pommeraye le răspunse scurt şi cu ai, prime : „Vă închipuiți oare că pentru voi fac ceea cg fac ? Cine sînteți voi ? Şi cu ce vă sînt datoare ? Aş pu„ tea foarte bine să vă trimit pe amîndouă înapoi în spe-lunca din care ați plecat. Dacă ceea ce vi se oferă e prea mult pentru voi, în schimb e prea puțin pentru mine. Scrie, doamnă, răspunsul pe care ti-1 voi dicta eu şi trirnite-1 de îndată." Cele două femei plecară acasă mult mai înfricoşate decît mîhnite.

JACQUES : Femeia asta are pe dracu în ea : ce tot vrea ? Cum ! Cineva care n-o mai iubeşte nu-i îndeajuns de pedepsit dacă pierde jumătate dintr-o mare avere ?

STÂPlNUL : Jacques, tu n-ai fost niciodată femeie, cu atît mai puțin femeie cinstită, şi judeci după firea ta, care nu se potriveşte cu a doamnei de La Pommeraye ! Vrei să-ți spun tot ce cred ? Tare mă tem să nu fie scrisă în ceruri căsătoria marchizului des Arcis cu o tîrfă.

JACQUES : Dacă stă scrisă în ceruri, se va face.

HANGIȚA : Peste putină vreme marchizul se ivi din nou la doamna de La Pommeraye. „Ia spune, *ft"* întrebă ea, ce se aude cu noile propuneri ?"

MARCHIZUL : Le-am făcut şi au fost respinse. Sînt deznădăjduit. Aş vrea să-mi smulg din inimă patima asta nenorocită şi nu pot. Marchiză, uită-te la mine : nu găseşti oare că semăn puțin cu fata aceea ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Nu ți-am spus-o pînă acum, dar băgasem şi eu de seamă, însă nu despre asta e vorba. Ce ai de gînd să faci ?

MARCHIZUL : Nu mă pot hotărî la nimic, îmi vine să mă arunc într-o diligentă şi să alerg unde oi vedea cu ochii ; dar după o clipă mă părăsesc puterile ; mă simt prăpădit, mi se îngreunează capul : mă tîmpesc şi nu ştiu ce să fac.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Nu te sfătuiesc să călătoreşti ; n-are nici un rost să te duci pînă la Ville-juif J numai ca să te reîntorci.

[1] Localitate în apropierea Parisului (azi suburbie a Parisului).

"nformații şi din Paris, şi din provincie, îi ceru încă ''[1]gaz [de] cincisprezece zile, ca el să le poată cerceta [U°] [l] ou Cele cincisprezece zile i se părură marchizu-f[in] că nu se mai sfîrşesc în vecii vecilor ; în fine, mar-hiza fu silită să cedeze în fața nerăbdării şi a rugămin-°lor lui. Prima vedere avu loc în casa prietenelor ei ; *e înțeleseră în toate, fură publicate strigările ; se încheie contractul : marchizul îi dărui doamnei de La Pommeraye un diamant neasemuit de frumos şi nunta se făcu.

JACQUES : Ce complot şi ce răzbunare !

STAPINUL : E de neînțeles.

JACQUES : Dacă mă scapi de grija pentru noaptea nunții, eu pînă acum nu văd cine ştie ce nenorocire.

STAPÎNUL : Taci din gură, nătîngule.

HANGIȚA : Noaptea nunții trecu foarte bine.

JACQUES : Credeam că...

HANGIȚA : Crede ce ți-a spus stăpînul dumitale...

Şi, tot vorbind aşa, hangița zîmbea şi, tot zîmbind. îşi trecea palma peste obrajii lui Jacques şi-1 strîngea de nas...

HANGIȚA : Dar abia a doua zi...

JACQUES : A doua zi n-a mai fost la fel. A doua zi doamna de La Pommeraye îi scrise marchizului un bilet prin care îl poftea să vină la ea cît de curînd, pentru o chestiune foarte importantă. Marchizul nu se lăsă aşteptat.

Doamna de La Pommeraye îl primi cu o înfățişare pe care indignarea se zugrăvea din plin ; îi ținu un mic discurs ; iată-1 : „Marchize-, îi spuse ea, învață să mă cunoşti. Dacă celelalte femei s-ar prețui îndeajuns ca să simtă ura mea, n-ar mai exista atîția oameni de teapa dumitale. Căpătaseşi o femeie cinstită, pe care nu te-ai priceput s-o păstrezi ; femeia aceea sînt eu ; ea s-a răzbunat făcîndu-te să te însori cu una vrednică de dumneata. Pleacă de-aici şi du-te pe strada Traversiere, la hotelul Hamburg, unde o să ți se spună cu ce meserie murdară ți s-au îndeletnicit soția şi soacra, timp de zece •ni, sub numele de d'Aisnon."

Nu pot să spun cît de uimit şi de încremenit a rămas 'ietul marchiz. Nu ştia ce să mai creadă ; dar îndoielile

ft

Cu propunerile mele aş fi venit de hac şi unei duce De altfel, nu mi-ai spus chiar dumneata...

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Da, ți-am spus ce vrei, dar, cu toate astea, dă-mi voie să fac ce cred cuviință.

JACQUES : Cățeaua ! Ticăloasa ! Turbata ! De ce să s lege atîta de-o asemenea femeie ?

STĂBÎNUL : Păi de ce s-o seducă şi ap/oi să se leped de ea ?

HANGIȚA : De ce să, n-o mai iubească, aşa, senin ?

JACQUES (arătînd cu degetul cerul) : Ah, stăpîne ț

MARCHIZUL : De ce nu te măriți şi dumneata, mar-' chiză ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Cu cine, mă rog ?

MARCHIZUL : Cu tînărul conte ; e deştept, e de familie bună, are avere.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Şi cine-mi garantează că-mi va fi credincios ? Poate dumneata !

MARCHIZUL : Eu nu ; dar cred că de fidelitatea unui soț te poți lipsi uşor.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Şi eu cred la fel ; dar poate că sînt destul de ciudată ca să mă simt jignită ; şi sînt răzbunătoare.

MARCHIZUL : Ei bine, ai să te răzbuni, asta se-nțe-lege de la sine. O să luăm o locuință comună şi o să formăm toți patru cea mai plăcută societate.

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Toate astea sînt: foarte frumoase ; atîta doar că eu nu mă mărit. Singurul om pe care poate că aş fi fost ispitită să-1 iau...

MARCHIZUL : Sînt eu...

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Da. Acum pot mărturisi, fără să mă tem de urmări.

MARCHIZUL : De ce nu mi-ai spus-o ?

DOAMNA DE LA POMMERAYE : Cu totul întîmplă-tor, şi văd că n-am făcut rău de loc. Aceea pe care o vei avea ți se potriveşte în toate privințele mai bine decît mine.

HANGIȚA : Doamna de La Pommeraye culese informațiile cu toată grija şi cu toată graba cuvenită, li aduse marchizului, dovezile cele mai măgulitoare ; printre ele

tâ afla ce se întîmplase cu el. Totuşi, înainte de-a i la drum, avusese grijă să lase tot ce le-ar fi trebuit fnamei" şi fiicei, dînd porunci tuturor să i se dea ascultare doamnei aşa cum i s-ar fi dat lui însuşi.

în lipsa lui, cele două femei rămaseră una lîngă alta, aproape fără să-şi vorbească, fiica suspinînd, tipînd uneori. smulgîndu-şi părul din cap, frîngîndu-şi mîinile, fără ca mama să îndrăznească să se apropie de ea şi să-i aline durerea. Una înfățişa chipul deznădejdii, cealaltă pe al împietririi. De

douăzeci de ori fiica îi spuse mamei : „Să p]ecâm de-aici, mamă, să fugim". Şi tot de-atîtea ori mama se împotrivea, răspunzîndu-i : „Nu, fata mea, trebuie să rămînem ; trebuie să vedem ce-o să se întîmple ; omul ăsta nu ne va ucide..." „De-ar fi dat Domnul s-r fi făcut..." spunea fiica. Iar maică-sa : „Ai face mai bine să taci decît să vorbeşti ca o neroadă".

Cînd se întoarse, marchizul se închise în odaia lui de lucru şi scrise două scrisori, una către soție, alta către soacră. Aceasta din urmă plecă în aceeaşi zi şi se duse la mănăstirea Carmelitelor, unde a răposat acum cîteva zile. Fiica se îmbrăcă şi se tîrî în apartamentul soțului, unde se pare că el o poftise să vină. De cum intră pe uşă, i se aruncă la picioare. „Ridică-te", îi spuse marchizul...

In loc să se ridice, ea înainta spre el în genunchi ; tremura toată ; era despletită ; stătea puțin încovoiată, cu brațele întinse în lături, cu fruntea ridicată, cu privirea ațintită în ochii lui, cu obrajii plini de lacrimi. „Mi se pare, îi spuse ea — şi suspinele îi întretăiau fiecare cu-vînt — mi se pare că inima dumitale, mîniată pe drept, -a îmblînzit, şi că poate, cu timpul, voi căpăta îndurare. e rog, domnule, nu te grăbi să mă ierți. Atîtea fete linstite au devenit soții necinstite, încît cu mine poate le va întîmpla tocmai dimpotrivă... Dar nu sînt încă rrednică să te apropii de mine ; aşteaptă şi lasă-mi numai nădejdea iertării. Ține-mă departe de dumneata ; ai să-mi *vezi* purtarea ; ai s-o poți judeca ; voi fi prea fericită, le-o mie de ori prea fericită, dacă vei binevoi să mă phemi vreodată ! Arată-mi ungherul întunecos al casei

n-au ținut decît atîta cît i-a trebuit ca să străbată ora$uj de la un capăt la altul. N-a mai dat pe-acasă toată ziua • a rătăcit pe străzi. Soacra şi soția bănuiră întrucîtva ce se petrecuse. Iar la prima bătaie în uşă, soacra fugi < în apartamentul ei şi se încuie cu cheia ; îl aşteptă numai soția, singură. Cînd soțul se apropie, ea îi citi pe chip furia care-1 stăpînea. Femeia i se aruncă la picicare. cu fata lipită de duşumea, fără să rostească o vorbă.

— Pleacă de-aici, ticăloase ! îi spuse el ; pleacă de
parte de mine.

Ea vru să se ridice ; dar se prăbuşi din nou, cu obrazul pe duşumea, cu brațele întinse, la picioarele marchizului. '

— Calcă-mă în picioare şi striveşte-mă, îi spuse ea, căci o merit ; fă din mine ce vrei, dar cruț-o pe mama...

— Pleacă, îi spuse din nou marchizul ; pleacă ! Destul m-ai tîrît în noroi ; nu mă împinge şi la crimă acum...

Biata ființă rămase aşa cum se afla, fără să-i răspundă nimic. Marchizul se prăbuşise într-un fotoliu, cu fata în palme, cu trupul pe jumătate plecat spre picioarele patului şi din cînd în cînd striga fără s-o privească : „Du-te !"... Mirat de tăcerea şi neclintirea bietei nenorocite,' îi strigă şi mai tare : ,,Du-te odată ; n-auzi ce-ti spun ?..." Apoi se plecă, o îmbrînci fără milă, dar, dîn-du-şi seama că ea zăcea fără simțire şi aproape moartă, 0 luă de mijloc, o culcă pe canapea şi o privi o clipă, cu nişte ochi în care se zugrăvea, rînd pe rînd, mila şi furia. După aceea sună : veniră servitorii ; fură chemate slujnicele, cărora marchizul le spuse : ,,Stăpînei voastre îi e rău ; luati-o şi duceti-o în apartamentul ei şi aveți grijă de ea..." Peste cîteva clipe trimise în taină după veşti. I se spuse că ea îşi revenise din primul leşin, dar că îşi pierdea cunoştința atît de des, atît de repede şi de în delung, încît se putea aştepta la orice. Peste o oră sau două, trimise din nou, în taină, să afle cum se mai simte. 1 se spuse că biata femeie se înăbuşea şi că o apucase un fel de sughiț care se auzea pînă în curte. A treia oară, spre dimineață, i se aduse vestea că plînsese multă vreme, că sughițul i se potolise şi că părea ațipită.

A doua zi, marchizul porunci să i se înhame caii la caleaşca şi dispăru timp de două săptămîni, fără să se

intă şi de bucurie ; apoi se desprinse de la pieptul s • L aruncă la pămînt şi îi sărută picioarele. l[ul>]__ Ah ! îi spunea marchizul, doar te-am iertat ; ți-am pus-o ?i vad că nu mă crezi_

sp—Trebuia să fie aşa, iar eu să n-o cred niciodată... îi răspuse ea.

Marchizul adaugă :

— Zău, cred că nu-mi pare rău de nimic ; şi că Pommeraye asta, în loc să se răzbune, mi-a făcut un mare bine. Soție dragă, du-te şi te îmbracă, pînă cînd ți se vor pregăti cuferele. Plecăm la moşie şi vom rămîne acolo pînă cînd ne vom putea arăta iarăşi aici, fără să ne pese nici mie şi nici ție...

JACQUES: Aş pune rămăşag că anii ăştia trei s-au scurs ca o zi, că marchizul des Arcis a fost unul dintre cei mai buni soți şi că a avut una dintre cele mai bune soții din cîte se află pe lume.

STĂPlNUL: Eu aş crede-o numai pe jumătate ; şi zău că nu ştiu de ce ; dar n-am fost mulțumit de fată în tot timpul uneltirilor doamnei de La Pommeraye şi ale mamei sale. Nici o clipă de teamă, nici cel mai slab semn de şovăială, nici o remuşcare ; am văzut-o lăsîndu-se tî-rîtă fără pic de împotrivire în toată ticăloşia asta. N-a pregetat să facă tot ce i s-a cerut ; s-a spovedit, s-a împărtăşit, s-a prefăcut cucernică şi şi-a bătut joc de preoți. Mi s-a părut la fel de fățarnică, la fel de josnică, la fel de ticăloasă ca şi celelalte două... Hangiță dragă, te pricepi la povestit ; dar nu eşti destul de meşteră în arta dramatică. Dacă vrei ca fata asta să ne stîrnească interesul, trebuie s-o arăți sinceră, victimă nevinovată, silită să se poarte astfel de maică-sa şi de La Pommeraye ; trebuie să ne arăți că numai fiindcă a fost supusă la cele mai cumplite chinuri, şi fără voia ei, s-a făcut părtaşă timp de un an întreg la atîtea ticăloşii ; aşa trebuia să pregăteşti împăcarea femeii acesteia cu soțul ei. Cînd introduci ua persona] în scenă, trebuie ca rolul lui să fie unitar ; şi atunci, te-aş întreba, preafrumoasă hangiță, daca fata care unelteşte împreună cu cele două ticăloase e femeia pe care am văzut-o cerînd îndurare la picioa-

dumitale unde îmi îngădui să trăiesc ; voi sta acolo făr| să crâcnesc. Ah ! dac-aş putea să-mi smulg titlul şi n.;-mele pe care m-au făcut să-1 iau pe nedrept şi dupg aceea să mor, într-o clipă totul s-ar sfîrşi după placul dumitale ! Slabă cum sînt, m-am lăsat minată, prin ademenire, prin hotărîrea altora, prin amenințări, la o fap;c\ mîrşavă ; dar nu mă crede ticăloasă : să ştii că

nu sir, aşa, altfel aş fi şovăit să vin în faţa dumitale cînd m. chemat şi n-aş fi cutezat acum să te privesc în ochi să-ţi vorbesc. Ah ! Dacă mi-ai citi pînă-n fundul inirr, şi dacă ai putea vedea cît de străine îmi sînt păcatele c mai-nainte ; dacă ai putea vedea cît de străine îmi si-purtările semenelor mele ! Destrăbălarea m-a atins cu *i-.*-ripa ei, dar nu m-a pătruns. Eu mă cunosc şi nu mă înşel cînd spun că prin gusturi, prin simţăminte, prin fir mă născusem vrednică de cinstea de a fi a dumjtale. Ah dacă mi-ar fi fost îngăduit să te văd, ar fi fost de^ajun un cuvînt şi cred că aş fi avut curajul să-1 spun. Domnule, fă ce vrei din mine ; cheamă-ţi slugile să mă despoaie şi să mă zvîrle în drum ; nu mă împotrivesc l nimic. Orice soartă mi-ai pregăti, mă supun ei : f undi unui sat, bezna unei mănăstiri mă pot înlătura pentr totdeauna din faţa ochilor dumitale ; spune-mi să m duc acolo. Fericirea dumitale nu-i pierdută fără scă pare, şi mă mai poţi uita..."

— Ridică-te, îi spuse marchizul cu blîndeţe ; te-an iertat ; chiar cînd te-am insultat îmi respectam în dumneata soţia ; nu mi-a scăpat din gură nici o vorbă care s-o înjosească, sau cel puţin mă căiesc şi spun că nu va mai auzi nici un cuvînt înjositor, dacă va ţine minte că nu-ţi poţi face soţul nefericit fără să devii tu însăţi nefericită. Fii cinstită, fii fericită şi fă-mă şi pe mine fericit. Te rog, ridică-te, soţie dragă, şi îmbrăţişează-mă ; ri-dică-te, doamnă marchiză, locul dumitale nu-i acolo ; doamna des Arcis, ridică-te...

Pe cînd el îi vorbea astfel, ea rămăsese cu faţa ascunsă în palme şi cu capul sprijinit de genunchii marchizului-; dar la cuvintele : soţia mea, la cuvintele : doamnă des Arcis, ea se ridică dintr-o dată, se aruncă în braţele marchizului şi îl îmbrăţişa strîns, pe jumătate sufocată de

E adevărat ; ele mă învaţă multe -şi mă tr ază Un povestitor bun nu-1 găseşti pe toate dru-

mUjACQUES : Iacă de ce nu-mi plac mie poveştile, cel tin atunci cînd nu le spun eu.

STĂPÎNUL : Tu eşti de părere că e mai bine să vor-sti prost decît să taci.

JACQUES : Aşa e.

STĂPÎNUL : Iar mie îmi place mai mult să ascult vestindu-se prost decît să nu

ascult nimic.

JACQUES : Din pricina asta ne simțim minunat împreună.

Nu ştiu pe unde or fi fost minţile hangiței, ale lui Jacques şi ale stăpînului său, de n-au găsit singurul lucru care trebuia spus în apărarea domnişoarei Duquenoi. Oare a înțeles fata asta ceva din vicleşugurile doamnei de La Pommeraye, înainte de a ajunge la deznodămînt ? Nu i-ar fi plăcut mai mult să primească propunerile decît mîna marchizului, şi stT-1 aibă ca amant în loc să-1 aibă ca soț ? Nu era ea oare într-una sub amenințarea şi tirania marchizei ? Poate fi defăimată fiindcă a simțit o silă de neînvins față de o situație înjositoare ? Şi dacă, dimpotrivă, hotărîm s-o privim cu ochi buni, îi putem cere să fi folosit mijloace mai alese, să fi avut mai multe scrupule în încercarea ei de a scăpa ?

Şi crezi cumva, cititorule, că e mai greu să iei apărarea doamnei de La-Pommeraye ? Poate că ți-ar fi plăcut niai mult să auzi ce spun despre ea Jacques şi stăpînu-său ; dar ei aveau de vorbit amîndoi despre alte lucruri, mult mai interesante şi se pare că nu le-a păsat de asta. îngăduie-mi deci mie, o clipă, să-ți spun cîteva cuvinte.

Te apucă furiile numai cînd auzi numele doamnei de La 'Pommeraye şi-ncepi să strigi : „Ce femeie îngrozitoare ! Ce fățarnică ! Ce ticăloasă !..." Lasă strigătele, lasă mînia, lasă părtinirea ; să chibzuim. Se săvîrşesc zilnic mîrşăvii şi mai mari, ticluite fără pic de istețime. Pe doamna de La Pommeraye o poți urî, te poți teme de ea, dar n-o poți disprețul. Răzbunarea ei e fioroasă ; dar n~o murdăreşte nici o urmă de interes. Nu ți s-a spus că ea îi 'aruncase în nas marchizului frumosul diamant pe acesta i-1 dăruise ; şi a făcut-o ; o ştiu de la oameni

rele soțului ei. Ai păcătuit împotriva regulilor lui ^r;,
totel, Horațiu, Vida şi Le Bossu [1]. "

HANGIȚA : Habar n-am nici de ghebos, nici de ne ghebos ; v-am povestit lucrurile aşa cum s-au întîmpia, fără să scot nimic şi fără să adaug nimic de la -Cine poate şti ce se petrecea în fundul inimii fetei şi dacă nu cumva, atunci cînd purtarea ei ni *se* părea peste măsură de uşuratecă, n-o rodea vreo mâhnire tainică ?

JACQUES : Hangiță dragă, de data asta n-am încotro şi sînt de aceeaşi părere cu stăpînul meu, care mi-o va ierta, fiindcă mi se întîmplă destul de rar ; nici eu n-am habar de ghebosul lui ; şi nici de ceilalți domni, despre care a pomenit, nu ştiu mai mult. Dacă însă domnişoara Duquenoi, fostă d'Aisnon, ar fi fost o copilă cumințicâ, s-ar fi văzut asta din ce făcea.

HANGIȚA : Dacă a fost o copilă cumintică sau nu, puțin îmi pasă ; ca soție, însă, e neîntrecută ; iar soțul o duce împărăteşte cu ea şi n-ar schimba-o nici în ruptul capului.

STĂPÎNUL : îl felicit : a fost mai mult norocos decît chibzuit.

HANGIȚA : Iar eu vă doresc noapte bună. Acum e tîrziu şi trebuie să fiu ultima care se culcă şi prima care se scoală dimineața. Ce meserie afurisită ! Noapte bună, domnilor, noapte bună. Vă făgăduisem, în legătură cu nu mai ştiu ce, povestea unei căsătorii ciudate : cred că mi-am ținut făgăduiala. Domnule Jacques, îmi închipui că n-o să-ți fie greu să adormi, fiindcă ți s-au închis ochii mai mult de jumătate. Noapte bună, domnule Jacques.

STĂPÎNUL : Ascultă, hangiță dragă, n-am putea cumva să auzim şi aventurile dumitale ?

HANGIȚA : Nu.

JACQUES : Te dai în vînt după poveşti.

[1] Cu alte cuvinte, împotriva regulilor artei poetice. Ca şi A-rlstotel şi Horațiu, ca şi Vida şi alții, călugărul Le Bossu (1631— 1680) — al cărui hume înseamnă „ghebosul" — s-a ocupat *de regulile* artei poetice, dînd un *Tratat despre poemul epic,* lăudat de Boileau, dar uitat cu desăvîrşire în zilele

noastre.

e trădător în brațele unei postituate ? Zău, citi-^ m&^ gş^ uşuratic în laude şi tare mai eşti ;°ruie'ja dojeni. Dar, o să-mi spui, o dojenesc pe mar-aS^>1- mai mult pentru felul cum s-a răzbunat decît pen-chiza^kunarea ej. Nu mă împac cu o ură care ține atîta ; trU ici cu un păienjeniş de viclenii, de minciuni, care du-^ *azã* aproape un an. Nici eu, nici Jacquesc, nici stăpînu-'-u şi nici hangița. Dar tu eşti foarte îngăduitor fată de prima izbucnire ; iar eu am să-ți spun că dacă prima izbucnire ține la alții numai o clipă, ea tine foarte multă vreme la doamna de La Pommeraye şi la femeile cu o fire ca a ei. Sufletul le, rămîne uneori toată viața ca în prima clipă a ocării ; şi ce neajuns, ce nedreptate găseşti în asta ? Nu văd altceva decît trădări mai puțin obişnuite ; şi tare mi-ar mai merge la inimă o lege care să-1 dea pe mina prostituatelor pe acel ce ademeneşte^ şi apoi lasă o femeie cinstită : bărbatul de rînd să fie al femeilor de rînd.

. în timp ce eu mă întind la vorbă, stăpînul lui Jacques sforăie ca şi cum m-ar fi ascultat ; iar Jacques, pe care nu-1 mai țin picioarele, umblă de colo-colo prin odaie, numai în cămaşă şi desculț, răstoarnă tot ce-i iese în cale şi îşi trezeşte stăpînul, care îi spune printre perdelele patului :

— Jacques, eşti beat !

— Dacă nu sînt încă, nici mult nu-mi mai trebuie.

— La ce oră te-ai hotărît să te culci ?

— Chiar acum, domnule ; dar vezi că mai e... vezi că mai e...

— Ce mai e ?

— în sticla asta mai e nițel vin, care se strică. Nu Pot să sufăr sticlele pe jumătate golite ; mi-ar reveni în minte, cînd m-aş culca ; şi nu mi-ar trebui mai mult ca să nu pot închide ochii. Hangița asta, pe cinstea mea, e 0 femeie grozavă, şi vinul ei de Champagne e la fel de grozav ; ar fi păcat să-1 lăsăm să se strice... Uite că 1-am PUS la adăpost... şi acum n-o să se mai strice...

Si, tot bolborosind, Jacques, desculț şi numai în că-ftiaşă, dădu pe gît vreo două-trei stacane, fără să pună Punct între ele, după cum spunea, adică direct de la sticlă la pahar şi de la pahar la gură. Există două ver-

de care nu te poți îndoi. N-a urmărit nici să-şi sporea: averea şi nici să capete vreun titlu de cinste. Cum ! rj femeia aceasta s-ar fi purtat la fel, ca să capete per, soțul ei răsplata serviciilor aduse ; dacă s-ar fi culcat vreun ministru sau chiar cu vreun înalt slujbaş, pen o decorație sau pentru o comandă a vreunei companii frunte ; dacă s-ar fi culcat cu administratorul Buni, lor Bisericeşti, pentru vreo stăretie bogată, atunci to: ți s-ar fi părut firesc, n-ai fi osîndit-o, fiindcă aşa e obj. ceiul ; iar dacă se răzbună împotriva unei trădări, te ri-dici împotrivă-i, în loc să vezi că ura ei nu te miniaz^ decît pentru că nu eşti în stare să urăşti la fel de putern; sau pentru că nu pui nici un preț pe virtutea femeile: Te-ai gîndit puțin la jertfele pe care doamna de La Porr,-meraye. le făcuse pentru marchiz ? N-o să-ti spun c; punga ei fusese oricînd deschisă şi că ani de-a rîndui el n-avusese altă casă ; altă masă decît pe a ei ; asta te-a: face să clatini din cap ; dar ea îi îndurase toate toanele toate gusturile ; ca să-i placă, îşi întorsese viața pe dos Prin purtarea ei nepătată se bucura de un respect deosebii în lume : şi s-a coborît la linia de purtare obişnuită. Despre ea, cînd a acceptat omagiile marchizului, s-a spus: .,în sfîrşit, şi minunăția asta de doamnă de La Pomme-raye a devenit asemeni nouă..." Observase zîmbetele batjocoritoare din jurul ei, auzise glumele şi roşise adeseori plecîndu-şi ochii ; băuse pînă în fund cupa amărăciuni: hărăzită femeilor a căror cumințenie a făcut prea mu vreme de ocară moravurile ruşinoase ale celor < preajma lor ; îndurase tot disprețul ostentativ prin c; lumea se răzbună împotriva falselor mironosițe, cînd a-cestea comit vreo imprudență. Era trufaşă ; şi mai degrabă ar fi acceptat să moară de durere decît să se arate în lume. acum cînd pe lîngă ruşinea de a nu mai fi socotită o femeie virtuoasă, se mai adăuga şi batjocura de-a fi părăsită. Se apropia de vîrsta cînd o femeie nu-$i mai poate înlocui amantul pierdut. Iar firea ei era aşa fel făcută, încît cele întîmplate însemnau osîndirea la urît şi la singurătate. Un om îl înjunghie pe altul pentru un gest, pentru o vorbă de ocară ; şi nu-i poate fi oare îngăduit unei

femei deznădăjduite, dezonorate, trădate să-1

. x de tabac şi iar o lua de la început, din oră în oră, P[rl].[z] -[nc]j de fiecare dată : „Afurisită vreme !", întorcîn-e spre Jacques şi adăugind : „Ar fi un prilej minu-să spui mai departe şi să sfîrşeşti povestea dragostei ț Dar cînd eşti bolnav nu poți vorbi ca lumea nici despre dragoste şi nici despre altele. Hai. pipăie-te ; dacă

ti [s]ă povesteşti mai departe, povesteşte : dacă nu, bea-ți muşețelul şi dormi."

Jacques susținea că tăcerea nu-i prieşte ; că el e un animal trăncănitor ; şi că folosul cel mai de seamă al meseriei lui, acela care îl ungea cel mai mult la inimă, era libertatea de-a se despăgubi pentru cei doisprezece ani cît purtase căluşul, petrecuți în casa bunicului, Dumnezeu să-1 ierte.

STĂPÎNUL : Atunci vorbeşte, fiindcă ne place la a-mîndoi. Ajunseseşi la nu mai ştiu ce propunere necinstită de-a nevestei felcerului ; mi se pare că era vorba să-1 alunge pe cel care slujea la castel şi să-1 aducă acolo pe bărbatu-său.

JACQUES : Mi-aduc aminte ; dar stai puțin. Să-mi moi gîtlejul.

Jacques umplu cu ceai de muşețel o stacană cît toate zilele, turnă în ea un pic de vin alb şi-1 dădu pe gît. Era un _ leac ştiut de la căpitanul său şi pe care Tissot ', a-flîndu-1 de la Jacques, 1-a recomandat în tratatul despre bolile cele mai răspîndite. Vinul alb, spun Jacques şi domnul Tissot, te face să te pişi, e diuretic, înlătură grețoşenia muşețelului şi menține tăria stomacului şi a intestinelor. După ce-şi bău stacana cu ceai de muşețel vorbi mai departe :

— lată-mă ieşit din casa felcerului, urcat într-o trăsură, ajuns la castel şi înconjurat de toți cei ce locuiau acolo.

STĂPÎNUL : Te cunoşteau cumva ? JACQUES : Sigur că da ! Iți mai aduci aminte de femeia cu urciorul de ulei ? STĂPÎNUL : Cum să nu !

[1] Medic elvețian (1727—1797). Tratatul la care se referă JDi-[de]rot a apărut în 1761.

fi

siuni despre ceea ce s-a întîmplat după ce a stins Unii susțin că începuse să orbecăiască de-a lungul per= tilor, fără să-şi poată găsi patul, şi că zicea : ,,Pe cinsv' mea, nu mai e aici, sau, dacă mai este, atunci stă SQS' în ceruri să nu mai dau de el ; şi într-un caz şi în *a\t$* mai bine mă lipsesc" ; şi că s-a hotărît să se lungea^ pe nişte scaune. Alții spun că stătea scris în ceruri să< încurce picioarele în scaune, să cadă pe duşumele şi să *ti* mînă acolo. Dintre aceste două versiuni alege-ti mîine sau poimîine, cu mintea limpede, pe aceea carej-ți y; place mai mult. ~~"

Culcîndu-se tîrziu şi cu mintea puțin încălzită de vin călătorii noştri dormiră pînă aproape de amiază ; Jac-ques, lungit pe jos sau pe scaune, după versiunea pe care ai ales-o, iar stăpînu-său, mai ca lumea, în pat. Hangiții se urcă la ei şi-i vesti că vremea *e* tot urîtă ; chiar de

s-ar însenina, spunea ea, şi ar putea să pornească la' drum, tot şi-ar primejdui viata sau ar fi opriți de apele revărsate ale rîului pe care trebuiau să-1 treacă ; şi că mai mulți călăreți, nevrînd să-i dea crezare, fuseseră siliți să se întoarcă din drum. Stăpînul îi zise lui Jacques: „Ce facem, Jacques ?" Jacques îi răspunse : „Mai întîi să ne ospătăm împreună cu hangița ; aşa, o să chibzuim mai bine ce-i de făcut". Hangița se jură că vorbise ca un înțelept. Li se aduse de mîncare. Hangița nici nu voia altceva decît să fie voioasă ; stăpânul lui Jacques nu s-ar fi dat nici el înapoi ; dar Jacques începu să se simtă prost ; mîncă în silă, abia gustă vinul şi tăcu. Mai ales semnul acesta din urmă dădea de gîndit; era urmarea nopții rele pe care o petrecuse şi a patului prost pe care dormise. Se văietă de dureri în mădulare ; după cum vorbea de răguşit, era de aşteptat că o să-1 doară în gît. Stăpînul îl sfătui să se culce : dar Jacques nici nu vru să audă. Hangița îi pomeni de nişte cirobă cu ceapă. El ceru să i se aprindă focul în odaie, fiindcă îl lua cu frig ; să i *se* facă nişte ceai de muşețel şi să i se aducă o sticlă de vin alb ; şi toate dorințele îi fură îndeplinite pe dată. După ce hangița s-a dus, Jacques a rămas între patru ochi cu stăpînu-său. Acesta se îndrepta spre fereastră şi zicea : „Afurisită vreme !" ; se uita cît arată ceasul (fiindcă era singurul în care avea încredere), trăgea o

Spun : „Tu, oricine ai fi, care ai alcătuit arele hrisov şi a cărui mînă a însemnat tot ce e scris "colo sus, Tu ai ştiut dintotdeauna ce-mi trebuie mie ; facă-se voia Ta. *Amen."*

STAPÎNUL : Crezi că n-ai face la fel de bine dacă ai tăcea ?

JACQUES : Poate că da, poate că nu. Mă rog şi eu, la întîmplare ; şi orice mi s-ar întîmpla, nici nu m-aş bucura, nici nu m-aş vaită, dacă m-aş putea stăpîni ; dar sînt nestatornic şi furios, uit şi de principiile mele, şi de pildele căpitanului meu, şi rîd şi plîng ca un nerod.

STAPÎNUL : Oare căpitanul ăsta al tău nu se văieta şi nu ridea'niciodată ?

JACQUES : Rar de tot... într-o dimineață, Jeanne mi-o aduce pe fiică-sa ;

şi vorbindu-mi mai întîi mie, îmi spuse : „Domnule, iată-te într-un castel frumos, unde o să te simți ceva mai bine decît la felcerul dumitale. La început mai ales, nici vorbă că vei fi îngrijit dumnezeieşte ; dar eu ştiu cum sînt argații, că doar nu degeaba slujesc de cîțiva anişori ; încetul cu încetul o să le scadă rîvna. Stăpînii n-au să se mai gîndească la dumneata ; şi dacă boala o să țină mult, ai să fii dat uitării, şi încă într-atîta, încît, dacă o să-ți vină chef să crapi de foame, ai să izbuteşti s-o faci..." Apoi, întorcîndu-se spre fiică-sa : ..Ascultă, Denise, îi spuse ea, vreau să vii să-1 vizitezi pe domnul acesta de patru ori pe zi : dimineața, la prînz, pe la cinci şi pe la ora cînd se dă' masa de seară. Să nu zici că nu ți-am spus şi să nu-mi ieşi din vorbă."

STAPÎNUL : Ştii ce-a pățit bietul Desglands !

JACQUES : Nu, domnule ; dar dacă urările de fericire pe care i le-am făcut eu nu s-au îndeplinit, nu înseamnă că n-au fost făcute din toată inima. El 'm-a dat comandorului de La Boulaye, care a pierit trecînd la Malta ; iar comandorul de La Boulaye m-a dat fratelui său mai mare, căpitanul, care s-ar putea să fi murit de mult, din pricina fistulei pe care o avea ; iar căpitanul m-a dat fratelui său mai mic, procurorul general din Toulouse, care a înnebunit şi pe care 1-a închis familia ; iar domnul Pascal, procurorul general din Toulouse, m-a dat conte-}ui de Tourville, care s-a hotărît să-şi lase barbă şi să îmbrace veşmînt călugăresc ; numai ca să nu fie nevoit

JACQUES : Femeia asta făcea cumpărături pentru tendent şi pentru argați. Jeanne proslăvise în tot caste milostenia pe care o făcusem față de ea ; fapta mea bu ajunse la urechile stăpînului ; ba aflase chiar şi des:: picioarele şi pumnii cu care fusesem burduşit, drept r plată, noaptea, la drumul mare. Atunci poruncise să găsit şi adus la castel. lată-mă acolo. Toți se uită mine, îmi pun întrebări, mă admiră. Jeanne mă îmbrâ şează şi-mi mulțumeşte. „Să i se dea o locuință cum cade, spuse stăpînul către argați, şi aveți grijă să ducă lipsă de nimic" ; iar către felcerul castelului : ,,S vizitezi cît mai des..." Poruncile îi fură îndeplinite pui cu punct. Ei bine, stăpîne, cine poate şti ce stă scris ceruri ? Să mai zică cineva acum că e bine sau rău să-dăruieşti banii ; că e o nenorocire să fii snopit în bătaie Fără întîmplările astea

două, domnul Desglands n-ar auzit niciodată vorbindu-se despre Jacques...

STĂPÎNUL : Domnul Desglands, senior de Miremon Va să zică, la castelul de Miremont ai fost ? La vechi meu prieten, tatăl domnului Desforges, intendentul pi vinciei ?

JACQUES : întocmai. Iar tînăra oacheşă, cu mijloc subțire şi cu ochii negri...

STĂPÎNUL : Să fie Denise, fata Jeannei ?

JACQUES : Ea însăşi.

STÂPÎNUL : Ai dreptate, e una dintre cele mai f r •-moaşe şi mai cinstite ființe din cîte se găsesc la dou < zeci de leghe jur-împrejur. Si eu, şi toți ceilalți care i ducem mereu pe la castelul lui Desglands, am făcut i dracu-n patru şi nici vorbă s-o ademenim ; şi nu-i nic: unul dintre noi care să nu fi făcut nebunii mari pentru ea, doar o face şi ea o nebunie cît de mică pentru vreunul dintre noi.

Şi cum Jacques, la vorbele astea, încetase de-a mai povesti, stăpînul îl întrebă : „La ce te gîndeşti ? *Ce* faci ?"

JACQUES : îmi fac rugăciunea.

STĂPÎNUL : Oare te rogi şi tu ?

JACQUES : Cîteodată.

STĂPÎNUL : Şi ce spui ?

fti să ia masa într-un tripou, unde îşi pierdu dintr-o 5°tâ tot *ce* avea. Amanta lui rămase neînduplecată ; era bgată ; îi făcu lui Desglands o pensioară şi se despărți oentru totdeauna de el !

JACQUES : îmi pare rău, era un om cu purtări alese.

STAPÎNUL : Cum merge gîtul ?

JACQUES : Rău.

STAPlNUL : Fiindcă vorbeşti prea mult şi nu bei destul.

JACQUES : Fiindcă nu-mi place muşețelul şi-mi place să vorbesc.

STAPÎNUL : Aşadar, Jacques, iată-te la Desglands, lîngâ Denise, şi iat-o pe Denise avînd încuviințarea maică-si să vină de cel puțin patru ori pe zi la

tine. Ştrengărită ! Să-i placă mai mult Jacques decît. alți bărbați !

JACQUES : De ce nu ? Jacques, domnule, e şi el un bărbat ca oricare altul.

STAPÎNUL : Te-nşeli, Jacques. Jacques nu-i un bărbat ca oricare altul.

JACQUES : Ba chiar mai mult, cîteodată.

STAPÎNUL : Jacques, nu mai ştii ce vorbeşti. Mai bine spune povestea dragostei tale şi nu uita că nu eşti şi că nu vei fi niciodată altceva decît un simplu Jacques.

JACQUES : Dacă în dugheana unde am dat peste pungaşi, Jacques • n-ar fi prețuit ceva mai mult decît stă-pînu-său...

STAPÎNUL : Jacques, eşti un neobrăzat ; profiți de bunătatea mea. Dacă am făcut neghiobia să-ti dau voie să nu mai fii la locul tău, am să întorc foaia. Jacques, ia-ți sticla şi ibricul şi dă-te jos.

JACQUES : îți dă mîna să spui asta, domnule ; dar eu mă simt bine aici şi nici prin gînd nu-mi trece să mă dau jos.

STAPÎNUL : îți spun să te dai jos.

JACQUES : Sînt sigur că glumeşti. Cum, domnule, după ce vreme de zece ani m-ai deprins să trăim ca nişte fîrtati...

STAPlNUL : Acum nu mai vreau.

JACQUES : După ce mi-ai îndurat toate obrăzni ciile... , *t*

i

să-şi primejduiască viata ; contele de Tourville m-a marchizei du Belloy, care a fugit la Londra cu un ven$_e$ tic ; iar marchiza de Bellop m-a dat unuia dintre verii ei care şi-a prăpădit averea cu muierile şi-a plecat în insule • vărul acela m-a recomandat unui oarecare domn Her sânt, de meserie cămătar, care-i mînuia banii domnuluj *de* Rusai, doctor *de* la Sorbona, care mi-a găsit Ioc l$_a$ | domnişoara Isselin, pe care dumneata o întrețineai, şi care m-a trecut dumitale,

căruia îi voi datora o bucățică de pîine la bătrînete, căci aşa mi-ai făgăduit dacă voi ră-mîne la dumneata ; şi mi se pare cu neputință ca noi doi să ne despărțim. Jacques a fost făcut pentru dumneata, iar dumneata ai fost făcut pentru Jacques.

STĂPÎNUL : Măi. Jacques, dar prin multe case ai mă trecut, şi într-un răstimp destul de scurt.

JACQUES : E-adevărat ; cîteodată m-au dat afară.

STĂPÎNUL : De ce ?

JACQUES : Fiindcă sînt flecar din născare şi toți oamenii ăştia voiau să tac. Nu erau ca dumneata, care m-a; da chiar mîine afară, dacă aş tăcea. Aveam tocmai cusurul care îți place dumitale. Dar ce i s-a întîmplat domnului Desglands ? Spune-mi şi mie, pînă ce-mi pregătesc o ceaşcă de muşețel.

STAPlNUL : Ai stat la castel şi n-ai auzit vorbindu-sr despre plasturele lui ?

JACQUES : Nu.

STĂPÎNUL : întîmplarea asta am să ti-o povestesc pe drum ; cealaltă e scurtă. Cîştigase o avere la joc. S-îndrăgostit de o femeie pe care trebuie s-o fi văzut pri" castel : deşteaptă, dar serioasă, tăcută, originală şi aspră. Femeia asta îi spuse într-o zi. „Sau îți plac eu mă mult decît jocul de cărți, şi-atunci dă-mi cuvîntul de o-noare că n-ai să mai joci niciodată, sau îți place jocul ck cărti mai mult decît îți plac eu, şi-atunci nu-mi mai vorb-de dragoste şi joacă pînă n-oi mai putea..." Desglands îs dădu cuvîntul că n-o să mai joace de loc.

JACQUES : Ei zău, de loc, de loc ?

STĂPÎNUL : De loc, de loc. Trăiau de vreo zece ani împreună în castelul pe care-1 ştii, cînd Desglands, porni' la oraş după treburi, avu ghinionul să se întîlnească *li* notar cu unul dintre vechii lui prieteni de foite, care-

de mîhnit, plimbîndu-se de colo-colo prin odaie, mor-ziăi ' -,Cine a mai pomenit una ca asta ?" Iar hangița, 'nmărmurită, şj rămasă în picioare : ,,Ia spune, domnule, despre ce-i vorba ?;i

Jacques, ținîndu-şi firea, către hangiță : „Nu ştiu ce 1-a apucat ps stăpînu-meu ; e nebun !"

ISTAPÎNUL : Adică nărod vrei să zici. JACQUES : Cum vrei. STĂPlNUL (către

hangiță) : L-ai auzit ? HANGIȚA: Se înşală ; dar potoliți-vă, potoliți-vă o-ată ; vorbiți sau unul sau altul, ca să pot pricepe des-re ce-i vorba.

STĂPlNUL (către Jacques) : Vorbeşte, marțafoiule. JACQUES (către stăpînu-său) : Ba vorbeşte dumneata. HANGIȚA (către Jacques) : Hai, domnule Jacques, vorbeşte, îți porunceşte stăpînul dumitale ; la urma urmei, stăpînul e stăpîn...

Jacques îi spuse hangiței cum stăteau lucrurile ; după ce-1 ascultă, hangița grăi : „Domnilor, vreți să mă primiți ca jude ?"

' JACQUES ŞI STĂPÎNU-SAU (amîndoi odată) : Cu plăcere, cu plăcere, hangiță dragă.

HANGIȚA: Şi vă legați pe cuvînt de onoare să vă supuneți hotărîrii mele ?

JACQUES ŞI STAPlNU-SĂU : Pe cuvînt de onoare, |pe cuvînt de onoare...

Atunci hangița, aşezîndu-se pe masă şi luînd tonul |şi ținuta unui jude serios, glăsui :

— Ascultînd declarația domnului Jacques, şi ținînd l seama de faptele care stau mărturie că stăpînu-său e un 'bun, foarte bun, un prea bun stăpîn şi că Jacques nu-i [o slugă rea, deşi e cam înclinat să confunde stăpînirea deplină şi inamovibilă cu unele concesii trecătoare şi fără urmări, anulez pentru o bucată de vreme egalitatea care p-a statornicit între ei şi o înființez iar, pe loc. Jacques fse va da jos, iar după ce se va da jos se va urca din nou : [el va reintra în toate drepturile de care s-a;bucurat pînă istăzi. Stăpînu-său îi va întinde mîna şi-i va spune prieteneşte : „Bună ziua, Jacques, îmi pare bine că te re-..." Jacques îi va răspunde : „Iar eu, domnule, sînt

STĂPÎNUL : Acum nu mai vreau să le îndur.

JACQUES : După ce m-ai aşezat la masă cu du neata şi m-ai numit prieten...

STÂPÎNUL : Habar n-ai ce înseamnă cuvîntul pi ten dat de un mai-mare subalternului său.

JACQUES : Cînd se ştie că toate poruncile dumit nu fac două parale, dacă n-au primit aprobarea lui J ques; după ce ti-ai legat numele atît de strîns de

num .e meu, încît unul nu merge de loc fără celălalt, şi toată lumea zice Jacques şi stăpînu-său, dintr-o dată ai chef să le desparți! Nu, domnule, asta n-o să se întîmple. Stă scris în ceruri că atîta timp cît va trăi Jacques, atîta timp cît va trăi stăpînu-său, ba chiar după ce vor fi răposat amîndoi, se va spune Jacques şi stăpînu-său.

STAPlNUL: Iar eu spun, Jacques, că ai să te dai jos, şi încă degrabă, fiindcă aşa îți poruncesc.

JACQUES: Porunceşte-mi orice altceva, domnule, dacă vrei să te ascult.

La vorbele astea, stăpînul lui Jacques se ridică, îl a-pucă de guler şi-i spuse grav:

— Dă-te jos.

Jacques îi răspunse cu nepăsare :

— Ba nu mă dau de loc.

Stăpînul, scuturîndu-1 zdravăn, îi spuse :

— Dă-te jos, marțafoiule ! Ascultă-mi porunca.

Jacques îi răspunse cu şi mai multă nepăsare :

— Zi-mi martafoi cît pofteşti ; dar marțafoiul nu se dă jos. Ştii, domnule, unde nu-i cap vai de picioare, cum se spune, dar vezi că eu am cap. Degeaba te înfurii, Jacques o să rămînă unde e şi n-o să se dea jos de loc.

Apoi Jacques şi stăpînu-său, care pînă atunci se stă-pîniseră, îşi dădură drumul amîndoi odată şi începură să zbiere cît îi ținea gura :

— Ai să te dai jos !

— Ba n-am să mă dau !

— Ai să te dai jos !

— Ba n-am să mă dau !

Auzind gălăgie, hangița dădu fuga să-i întrebe ce s-a întîmplat ; dar trebui să zăbovească puțin pînă i se răspunse, fiindcă ei zbierau de zor : ,,Ai să te dai jos !" — „Ba n-am să mă dau deloc !" în sfîrşit, stăpînul, gro-

STÂPlNUL : Ai dreptate.

JACQUES : Dar fără să mai pomenim de ea, n-am t •*a* oare să ne scutim

dinainte de altele o sută asemă-[P^]toare cumpănind lucrurile şi căzînd la învoială ? [nS] STĂPINUL : N-am nimic împotrivă.

JACQUES : Să aşternem clauzele pe hîrtie : 1. dat fiind că stă scris în ceruri să-ți fiu neapărat trebuincios, si pentru că simt şi ştiu că nu te poți lipsi de mine, am „s traff din asta cîte foloase voi putea, de cîte ori şi ori-

OC» **• **» t . 1 - 1

cînd mi se va ivi prilejul.

STÂPÎNUL : Ia ascultă, Jacques, asemenea clauze n-au mai fost statornicite niciodată.

JACQUES : ‚Au fost, n-au fost, aşa s-a făcut de cînd lumea, aşa se face astăzi şi aşa se va face pînă în ziua de apoi. Crezi oare că n-au căutat şi ceilalți, ca şi dumneata, să scape de hotărîrea asta şi că eşti mai şmecher decît ei ? Mută-ți gîndul şi supune-te unei legi de care nu-ți stă în putere să scapi.

Să aşternem clauzele pe hîrtie : 2. dat fiind că-i e cu neputință lui Jacques să nu-şi cunoască autoritatea morală şi puterea pe care o are asupra stăpînului său şi dat fiind că îi este cu neputință stăpînului său să nu-şi recunoască slăbiciunea şi să se dezbare de îngăduința lui, trebuie ca Jacques să fie neobrăzat ; iar ca să domnească pacea, trebuie ca stăpînul să nu-i ia în seamă neobrăzarea. Toate astea au fost rînduite fără ştirea noastră şi-au fost pecetluite în ceruri, din clipa cînd natura i-a zămislit pe Jacques şi pe stăpînul său. A fost hotărît ca dumneata să ai zapisul, iar eu — bunul despre care e vorba în el. Dacă vei voi să te împotriveşti voinței naturii, n-o să faci nici o scofală.

STĂPÎNUL : Păi, cu socoteala asta, partea ta ar prețui mai mult decît a mea.

JACQUES : Cine vrea să ți-o ia ?

STĂPÎNUL : Păi, cu socoteala asta, n-am decît să iau eu locul tău şi să te pun,pe tine în locul meu.

JACQUES : Ştii ce s-ar întîmpla atunci ? Dumneata ți-ai pierde zapisul şi n-ai căpăta nici bunul despre care e scris în el. Să rămînem. aşa cum sîntem, fiindcă ne e foarte bine la amîndoi. ; iar ce ne-a mai rămas din viață să fie folosit pentru întocmirea unui proverb.

încîntat că te regăsesc..." Şi le interzic să mai vreodată despre cele întîmplate, sau să mai iste pe zîzanie cu privire la întîietatea stăpînului sau a dreptul^; slugii. Dorim ca unul să poruncească şi celălalt să se supună, fiecare cît s-o pricepe mai bine, şi să fie lăsată între ceea ce unul poate,, iar celălalt datorează, aceeaşi nelimpezime ca şi mai înainte."

Terminînd de rostit hotărîrea aceasta, pe care o şterpelise din vreo lucrare a timpului, publicată cu prilejul vreunei certe asemănătoare şi în care se auzise, de la un capăt la altul al regatului, glasul stăpînului zbierînd către slugă: „Ai ;să te, dai jos !" şi glasul slugii răcnind la rîndul ei : „Ba n-am să mă dau de loc", hangița îi zise ea lui Jacques : „Haide, dă-mi brațul şi să nu mai lungim vorba..."

Jacques spuse îndurerat : .„Aşadar, stătea scris că m; voi da jos..."

HANGIȚA (către Jacques) : Stătea scris ca în clip;; cînd cineva îşi ia stăpîn, să coboare, să urce, să păşească înainte, să dea înapoi, sau să 'rămînă pe loc, şi asta f ari. să îngăduie vreodată picioarelor neascultare față de poruncile capului. Să mi se dea brațul şi să mi se îndeplinească porunca...

Jacques îi dădu hangiței brațul ; dar abia păşiră peste pragul odăii, că stăpînul se şi repezi la Jacques şi-1 îmbrățişa ; apoi îl lăsă pe Jacques s-o îmbrățişeze pe hangiță, şi tot îmbrățişîndu-i cînd pe , unul cînd pe altul, zicea : „Stătea scris că nu mă voi descotorosi de zăpăcitul ăsta şi că toată viața el o să-mi fie stăpîn, iar eu slugă..." Hangița adăugă : „Şi că, de-ați răscoli toată țara, n-ați nimeri-o mai bine amîndoi..."

După ce potoli cearta, pe care o credea cea dintîi, şi care făcea parte dintre sutele de acelaşi fel, şi după ce-1 ajută pe Jacques să se urce în patul lui, hangița plecă la treburile ei, iar stăpînul îi zise lui Jacques : „Acum, cînd ne-am potolit şi cînd putem chibzui cu mintea întreagă, ai să recunoşti ?"

JACQUES : Am să recunosc că dacă ți-ai dat cuvîn-tul de onoare trebuie să-1 ții ; şi fiindcă am făgăduit judelui nostru, pe cuvînt de onoare, să nu mai pomenim de chestia asta, trebuie să nu mai vorbim despre ea.

• tre toți patru numai pe cel din urmă nu-1 cunoşti. El h" dacă împlinea douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei *A* ani. Şi era *are s^i°s' iar

sfiala i se putea citi pe h az ' îşi ţinea capul niţel aplecat spre umărul stîng ; °ra tăcut şi nu ştia mai de loc cum să se poarte în lume. Dacă făcea o plecăciune, îşi înclina partea de sus a trupului fără să-şi mişte picioarele ; cînd stătea jos, avea obiceiul să-şi apuce pulpanele veşmîntului şi să şi le strîngă ;n jurul şalelor, să-şi vîre mîinile sub haină şi să-i as-c'uîte pe cei ce vorbeau, cu ochii aproape închişi. Lui Jacques îi fu de-ajuns să-i vadă felul ciudat de a se purta, ca să-şi dea seama cu cine are de-a face ; şi apro-piindu-se de urechea stăpînului său, îi şopti :

— Pun rămăşag că tînărul ăsta a purtat veşminte că lugăreşti.

— De ce crezi asta, Jacques ?

— Ai să vezi îndată.

Cei patru călători păşeau alături, vorbind despre ploaie, despre vreme bună, despre hangiţă, despre hangiu, despre cearta marchizului des Arcis din pricina lui Nicole. Găteau asta flămîndă şi spurcată venea mereu să se frece de ciorapii marchizului ; după ce o alungase degeaba de mai multe ori cu un ştergar, îşi pierduse răbdarea şi-i arsese un picior destul de zdravăn... Şi iată cum, pe dată, discuţia se întoarse la ciudata dragoste pe care femeile o poartă animalelor. Fiecare îşi spuse părerea. Iar stăpînul, adresîndu-i-se lui Jacques, îl întrebă: ,,Tu ce părere ai, Jacques?" -'

Jacques îşi întrebă stăpînul dacă nu băgase de seamă că, oricît de mare ar fi sărăcia calicilor, chiar dacă n-au Pîine nici pentru ei, au toţi cîini ; dacă nu băgase de seamă că aceşti cîini, fiind învăţaţi să facă giumbuşlucuri, să meargă în două labe, să joace, să aducă înapoi lucrurile zvîrlite, să facă o tumbă pentru rege, pentru regină, să facă pe mortul, ajunseseră, din pricina învăţăturii acesteia, cele mai nefericite dobitoace din lume. Şi de aici trase concluzia că orice om vrea să-i poruncească altuia ; şi că dobitocu], găsindu-se în societate imediat s"Jb clasa celor mai de jos cetăţeni, cărora le poruncesc toate celelalte clase, cei mai de jos cetăţeni îşi iau şi ei cîte un dobitoc, ca să aibă cui porunci. „Zău, adăugă Jac-

k

STĂPÎNUL : Jacques îşi conduce stăpînul. Noi fi primii despre care se va spune aşa ; dar prove va fi repetat în legătură cu alte cîteva mii de oar care prețuiesc mai mult decît dumneata şi decît mine

STĂPÎNUL : Mi se pare greu, foarte greu.

JACQUES : Stăpîne, dragă stăpîne, te împotrr unui ghimpe care din pricina asta te va înțepa şi tare. Aşadar, ne-am înțeles.

STÂPlNUL : La ce-i bun consimțământul nostru _;..;. de o lege necruțătoare ?

JACQUES : La multe. Crezi oare că-i nimica toata să ştii o dată pentru

totdeauna, desluşit, limpede, la ce t» poți aştepta ? Toate certurile noastre de pînă acum ni; s-au iscat decît din pricină că nu ne-am spus o dată lămurit, cfumneata că te vei numi stăpînul meu, iar eu ca voi fi al dumitale. Dar acum ne-am înțeles : şi nu ne ră-mîne decît să ne purtăm aşa cum ne-am învoit.

STĂPÎNUL : De unde dracu le-ai mai învățat şi pe astea ?

JACQUES : Din cartea cea mare. Zău, stăpîne, degeaba ai să chibzuieşti, să gîndeşti, să studiezi toate cărțile lumii ; dacă n-ai citit în cartea cea mare, rămîi toată viața un biet învățăcel...

După-amiază vremea se limpezi. Cîțiva drumeți spuseră că rîul se < putea trece prin vad. Jacques coborî; j stăpînu-său îi plăti cu dărnicie hangiței. Si iată în uşa f hanului, pregătindu-se de drum, un număr destul de mare; de muşterii, pe care îi ținuse în loc vremea păcătoasă ; iar printre drumeții ăştia iată-i pe Jacques şi pe stăpînu-său, pe omul care avusese parte de-o însurătoare neobişnuită şi pe însoțitorul lui. Cei ce călătoreau pe jos şi-au luat toiagele şi desagii ; alții se rînduiesc în harabalele sau în trăsurile lor ; călăreții încalecă pe cai şi sorb vinul de rămas-bun. Hangița, binevoitoare, ține un clondir în mînă, întinde pahare şi le umple, fără să-1 uite pe-al ; ei ; i se spun vorbe binevoitoare ; ea răspunde cuviincioasă şi veselă. Călăreții dau pinteni cailor, salută şi pornesc la drum.

S-a întîmplat ca Jacques şi stăpînu-său, marchizul des Arcis şi însoțitorul lui să aibă de făcut acelaşi drum.

•nte, povestea lui Jacques şi sminteala lui fatalistă.

cj!vlcjjizul vorbi despre tînărul său însoțitor, care fusese " r . Ieşise din mănăstire printr-o întîmplare ciudată ;

°a, rec0mandaseră nişte prieteni ; şi-1 făcuse, pînă una-'ua secretarul său. Stăpînul lui Jacques zise : „Are haz".

MARCHIZUL DES ARCIS : Nu înțeleg ce ar putea avea haz.

STĂPÎNUL : : Vorbesc de Jacques. Abia am intrat în casa pe care am părăsit-o, că Jacques mi-a şoptit : „Domnule. uită-te bine la tînărul ăla ; aş paria c-a fost că-

lugăr".

MARCHIZUL DES ARCIS : Nu ştiu după ce, dar a ghicit bine. Vă culcați devreme ?

STÂPÎNUL : De obicei, nu ; iar în seara asta mă grăbesc cu atît mai puțin să mă culc, cu cît n-am călătorit decît o jumătate de zi.

MARCHIZUL DES ARCIS : Dacă n-aveți nimic mai plăcut sau mai folositor ca să vă petreceți timpul, v-aş spune povestea secretarului meu ; nu-i de loc o poveste obişnuită.

STÂPÎNUL: O voi asculta cu plăcere.

Te aud, cititorule, îmi spui : Şi dragostea lui Jacques ?... Crezi că eu nu sînt la fel de curios ca şi tine ? Ai auitat oare că lui Jacques îi plăcea să vorbească, şi mai cu seamă să vorbească despre el ; boală generală a celor de teapa lui ; boală care îi face să-şi uite nimicnicia, îi urcă la tribună şi îi schimbă dintr-o dată în personaje interesante ? Care e, după părerea ta, pricina ce atrage norodul la execuțiile publice ? Neomenia ? Te înşeli : Poporul nu e neomenos ; dacă ar putea, 1-ar smulge din roîinile justiției pe nefericitul lîngă al cărui eşafod se strînge grămadă. El se duce în Piața Greve * ca să afle [0] întîmplare pe care s-o poată povesti la întoarcerea în Banala ; asta sau alta, puțin îi pasă, numai să aibă un [r]ol în ea, să-şi adune vecinii şi să se facă ascultat. Dă o serbare frumoasă mulțimii ce forfoteşte pe bulevard şi-ai [s]ă vezi că piața de execuție rămîne pustie. Poporul e nesățios de spectacole şi da fuga să le vadă, fiindcă îi place să se bucure de ele şi îi mai place încă să şi povestească

[1] Piață unde se făceau execuții publice.

ques, fiecare îşi are cîinele lui. Ministrul e cîinele reg$_e$, lui, slujbaşul cel mai înalt în grad e cîinele ministrului nevasta e cîinele bărbatului, sau bărbatul e cîinele ne-vestei ; pe cîinele doamnei de colo îl cheamă Favori, i$_{ar}$ Thibaud e cîinele cutăruia de pe stradă. Cînd stăpînu, meu mă face să vorbesc tocmai în clipa în care eu aş vrea să tac ceea ce, vorbind cinstit, mi se întîmplă arareori, cînd mă face să tac tocmai în clipa în care aş vrea să vorbesc, ceea ce nu-i de loc uşor, cînd îmi cere să-i spun povestea dragostei mele tocmai în clipa în care mi-ar place mai mult să vorbesc despre altceva, cînd mi-am în. ceput povestea dragostei şi el mă întrerupe, ce altceva sînt oare atunci decît cîinele lui ? Oamenii slabi sînt cîinii oamenilor dîrzi."

STĂPÎNUL : Păi să vezi, Jacques, dragostea asta pentru dobitoace n-o găseşti numai la calicime ; cunosc doamne de neam mare înconjurate de haite de cîini, ca să nu mai pun la socoteală mitele, papagalii, păsările.

JACQUES : Asta e spre ocara lor şi a celor ce le înconjoară. Ele nu iubesc pe nimeni ; nimeni nu le iubeşte pe ele ; şi atunci aruncă la cîini un simtămînt cu care nu ştiu ce să facă.

MARCHIZUL DES ARCIS : A iubi animalele e totuna cu a-ți arunca inima la cîini ? Ciudat fel de-a privi lucrurile.

STĂPlNUL : Păi ceea ce li se dă animalelor ăstora ar fi de-ajuns pentru hrana a doi-trei nefericiți.

JACQUES : Acum ti se mai pare asta un lucru de mirare ?

STĂPÎNUL : Nu.

Marchizul des Arcis îşi întoarse privirile spre Jacques şi zîmbi auzindu-i părerile ; apoi, adresîndu-se stăpînu-lui, îi spuse : Aveți o slugă cum rar se găseşte.

STĂPÎNUL : Slugă ? Sînteti prea bun, zău aşa : eu sînt sluga lui ; şi puțin a lipsit azi-dimineață, nu mai demult, să mi-o dovedească din plin.

Tot tăifăsuind aşa, ajunseră la locul de popas şi luară o odaie pentru toți patru. Stăpînul lui Jacques şi marchizul des Arcis cinară împreună. Jacques şi tînărul mîn-cară deoparte. Stăpînul îi schiță marchizului, în cîteva

ujțe principiile, în afară de unele împrejurări cînd filozofia lui îl stăpînea vădit ; şi atunci zicea : „Aşa a trebuit să fi6- fiindcă aşa stă scris în ceruri", încerca să ocolească răul ; era prevăzător, avînd cel mai mare dispreț pentru prevedere. Cînd i se întîmpla nenorocirea, se întorcea la refrenul lui ; şi se consola. Altminteri era bun, cu sufletul deschis, cinstit, vrednic, apropiat, credincios, foarte încăpățînat, dar mai ales flecar, şi rhîhnit, ca dumneata şi ca mine, că îşi începuse povestea dragostei fără nici o nădejde s-o sfîrşească. De acee te sfătuiesc, cititorule, să te resemnezi ; şi în lipsa dragostei lui Jacques să te mulțumeşti cu aventurile secretarului marchizului des Arcis. De altfel, îl şi văd pe bietul Jacques, cu gîtul înfăşurat într-o cîtămai basma ; plosca lui pînă acum plină ochi cu vin de soi nu mai are în ea decît ceai de rftuşețel ; îl văd tuşind, ocărînd-o pe hangița de la care au plecat şi vinul ei de Champagne, ceea ce n-ar face dacă şi-ar aminti că totul, pînă şi guturaiul lui, stătea scris în ceruri.

Şi apoi, cititorule, mereu numai poveşti de dragoste ; ți-am spus pînă acum una, două, trei, patru poveşti de dragoste ; şi te mai aşteaptă încă vreo trei-patru poveşti de dragoste; sînt multe poveşti de dragoste. Pe de altă parte e adevărat că, dacă scriu pentru dumneata, trebuie sau să mă lipsesc de laudele dumitale, sau să-ți îndeplinesc gusturile, iar gusturile dumitale sînt, fără urmă de îndoială, înclinate către povestirile de dragoste. Toate nuvelele voastre, în versuri sau în proză, sînt povestiri de dragoste ; aproape toate poemele, elegiile, eglogele, idilele, cîntecele, epistolele, comediile, tragediile sînt poveşti de dragoste. Aproape toate picturile şi sculpturile voastre nu sînt altceva decît povestiri de dragoste. Vă hrăniți numai cu poveşti de dragoste, de cînd ați venit pe lume, şi nu vă mai săturați. Sînteți ținuți la regimul ăsta Şi veți mai fi ținuți încă multă vreme, bărbați şi femei, mari şi mici, fără să vă săturați, şi asta e într-adevăr R">inunat. Aş dori ca povestea secretarului marchizului des Arcis să fie tot o poveste de dragoste; dar mă tem câ nu va fi aşa şi că' te va plictisi. Cu atît mai rău Pentru marchizul des Arcis, pentru stăpînul lui Jacques, Pentru dumneata cititorule şi pentru mine.

atunci cînd se întoarce acasă. Poporul e cumplit la nie; dar ea nu tine mult. Propria lui mizerie 1-a milos; el îşi întoarce privirile de la spectacolul groaznj$_c$ pe care s-a dus să-1 -caute ; se înduioşează şi vine acasg plîngînd... Tot ce-ți înşir aici, cititorule, mărturisesc că ştiu de la Jacques, fiindcă nu-mi place să mă laud cu deşteptăciunea altuia. Jacques nu ştia nici ce e năravul rău, nici ce e virtutea ; el o ținea una şi bună că omul e nenorocit sau fericit din născare. Cînd auzea rostin-du-se cuvintele răsplată sau osîndă, înălța din umeri. După el, răsplata era imboldul celor buni ; iar osîndă spaima celor răi. *Ce* altceva ar putea fi, spunea el, daca nu există nici pic de libertate şi dacă ursita ne e scrisa în ceruri ? El credea că un om se îndreaptă tot atît de neabătut spre slavă sau spre' hulă, pe cît alunecă pe po-vîrnişul unui munte un'bulgăre care ar avea conştiința de sine ; şi că, dacă înlănțuirea cauzelor şi a efectelor, care formează viata unui om de la prima clipă a naşterii lui şi pînă la ultimul suspin, ne-ar fi cunoscută, am ră-mîne cu părerea neclintită că el n-a făcut decît ceea ce trebuia neapărat să facă. L-am contrazis eu, de mai multe ori, dar fără nici un folos. Intr-adevăr, ce-i poți răspunde cuiva care îți zice : „Oricît de multe ar fi elementele din care* sînt zămislit, eu sînt unul ; o cauză nu are decît un efect ; iar eu am fost totdeauna o singură cauză ; aşa că n-am putut produce decît un singur efect ; durata mea nu e, prin urmare, decît o înşiruire de efecte necesare". Aşa judeca Jacques, după pilda căpitanului său. Deosebirea dintre o lume fizică şi o lume morală i se părea vorbă goală. Căpitanul îi băgase în cap toate ideile astea, scoase de el din Spinoza, pe care-1 ştia pe de rost. Judecind după o asemenea teorie, cineva şi-ar putea închipui că Jacques nici nu se veselea, nici nu se mîhnea de nimic; şi totuşi nu-i adevărat. Se purta aproape la fel cum mă port eu sau dumne,ata. îi mulțumea binefăcătorului, ca să-i mai facă şi alt bine. Se mînia împotriva omului nedrept ; şi dacă i se spunea atunci că e asemenea cîinelui care muşcă piatra care 1-a lovit : „Da" de unde răspundea el, piatra muşcată de cîine nu se îndreaptă ! dar ciomagul îl poate îndrepta pe cel nedrept". Adeseori era nestatornic, ca dumneata şi ca mine, şi înclinat să-?i

ce $_c$hejnarea, tinînd toate oprelиştile vîetii mănăsti-'$^{n°}$ti timp de un an ; şi

înțelegerea dintre ei fu îndeplinită Mocmai, şi de către unul, şi de către celălalt. După [113] se scurse anul de încercare sub ochii familiei, Richard ~eru îngăduința de-a se călugări. Tatăl îi răspunse: „Ți-am dat un an de zile ca să iei o ultimă hotărîre şi nădăjduiesc că şi tu ai să-mi acorzi un an pentru acelaşi lucru; numai că n-am nimic împotrivă ca anul ăsta să te duci şi să ti-1 petreci unde-ti va place". Aşteptînd trecerea celui de al doilea răgaz, starețul, mai-marele ordinului, îl luă pe lîngă sine pe Richard. In răstimpul ăsta fu amestecat într-una din acele aventuri care nu se petrec decît în mănăstiri, în fruntea uneia dintre mănăstirile tagmei se afla pe .atunci un om cu o fire nemaipomenită, numit părintele Hudson. Părintele Hudson avea un chip deosebit de interesant : o frunte înaltă, o fată ovală, un nas ca de vultur, ochi mari, albaştri, obrajii rumeni şi largi, o gură frumoasă, dinți frumoşi, un zîmbet foarte fin, un cap acoperit de-o claie de păr alb, care adăuga demnitate chipului său atrăgător ; era inteligent, cult, vesel, a-vea înfățişare de om cumsecade şi folosea întotdeauna cuvintele cele mai cuviincioase cu putință, avea dragoste de tagmă şi de muncă ; dar totodată şi patimile cele mai aprige, gustul cel mai neînfrînat pentru plăceri şi pentru femei, ca şi geniul intrigii ajuns la culme, purtările cele mai dezmățate şi tirania cea mai deplină în mănăstirea lui. Cînd i s-a încredințat conducerea, mănăstirea era infectată de ideile unor jansenişti ignoranți ; se studia prost, treburile lumeşti se aflau în neorînduială, îndatoririle religioase, nu mai interesau pe nimeni, slujbele divine se țineau fără pic de bună-cuviință, locuințele de prisos erau ocupate de către pensionari desfrînati. Părintele Hudson converti parte din jansenişti, iar pe ceilalți îi alungă, conduse el însuşi studiile, *puse ordine în treburile lumeşti, făcu să fie respectate rînduielile mănăstirii, izgoni pensionarii din cale-afară de nesăbuiți, introduse rînduială Şi bună-cuviintă în tinerea slujbelor şi făcu din lăcaşul său unul dintre cele mai vrednice *de* pildă. Dar de aspri-

la care îi supunea pe ceilalți nu ținea seama şi pen-el ; nu era atît de neghiob, încît să-şi pună pe după jugul de fier sub care îi ținea pe cei aflați sub ordi-

„Bate uneori o clipă în care toate fetele tinere şi t_0f flăcăii cad pradă

melancoliei; atunci sînt frămîntați ţj o nelinişte nedesluşită care învăluie totul, dar nu gj seşte nimic în stare s-o potolească. Iar ei caută singură!! tatea; plîng; tăcerea sihăstriilor le mişcă inima ; imagj. nea păcii care pare că domneşte în mănăstiri îi ademe, neşte. Şi ei iau primele manifestări ale unui tempera, ment ce se dezvoltă drept vocea lui Dumnezeu care jj cheamă la el ; şi tocmai în clipa cînd natura îi cheamă cu stăruință, ei îmbrățişează un soi de viață potrivnic dorin-țelor naturii. Rătăcirea nu ține însă mult ; cerința naturii se face tot mai limpede ; e recunoscută ; iar cel ce trăieşte în sihăstrie cade pradă părerilor de rău, tînjelii, gărgăunilor, nebuniei sau deznădejdii"... Astfel îşi începe marchizul des Arcis povestirea. „Dezgustat de lume la numai şaptesprezece ani, Richard (aşa se numeşte secretarul meu) fugi din casa părintească şi îmbrăcă veşmîn-tul de premontrant[i]."

STÂPÎNUL: De premontrant ? îmi place alegerea lui. Călugării ăştia sînt albi ca lebedele, şi sfîntul Norbert, care le-a întemeiat tagma, n-a uitat decît un lucru în opreliştile lui...

MARCHIZUL DES ARCIS : Să pună cîte o lebădă lîngă fiecare credincios.

STÂPÎNUL : Dacă amoraşii n-ar avea obiceiul să um ble despuiați, s-ar deghiza cu toții în premontranți. în tagma asta domnesc nişte reguli ciudate, îți e îngăduit să ai a face cu o ducesă, cu o marchiză, cu o contesă, cu soția preşedintelui sau a consilierului, ba chiar şi cu a bancherului, dar nu-ți *e* îngăduit să ai legături cu nici o femeie din lumea burgheză ; oricît ar fi de frumuşică ne-gustoreasa, rareori ai să întîlneşti un premontrant într-o prăvălie.

MARCHIZUL DES ARCIS: La fel mi-a spus şi Richard. El şi-ar fi făcut legămîntul după doi ani de noviciat, dacă părinții lui nu s-ar fi împotrivit. Tatăl său i-a cerut să se întoarcă acasă, şi acolo să-i fie îngăduit să-şi

[1] Adept al unei tagme de călugări catolici, înființată în 1120 de sfîntul Norbert. Premontranții purtau veşmînt de lînă alba. îmbrăcat direct pe piele.

ocrotirea magistratului polițienesc. Dus în fata lui, iată îi vorbi : »Mă cheamă Hudson şi sînt starețul mănăs-

-rii mele. Cînd am intrat în ea, domnea acolo cea mai mare harababură : nu găseai nici ştiință, nici rînduială,

jci purtări bune ; grija de cele sufleteşti mai că nu exista ; iar în treburile lumeşti se dăduse într-atîta iama, încît mănăstirea se ducea de rîpă. Am pus ordine în toate, dar sînt om şi eu, şi am crezut că fac mai bine să mă adresez unei femei stricate, decît uneia cinstite. Acum puteți face cu mine ce vreți..." Magistratul îl sfătui să fie mai prevăzător de-acum înainte, îi făgădui să păstreze taina asupra celor petrecute şi-i mărturisi dorința de-a-1 cunoaşte mai îndeaproape.

în acest timp, însă, duşmanii pe care îi avea în preajmă trimiseră, fiecare în parte, memorii către superiorul ordinului, înfățişînd în ele cele ştiute despre nevrednica purtare a lui Hudson. Confruntarea memoriilor le spori şi mai mult puterea. Superiorul era jansenist şi, prin urmare, s-ar fi răzbunat cu dragă inimă pe Hudson din pricina prigoanei duse de acesta împotriva părtaşilor părerilor lui. Ar fi fost încîntat să extindă asupra întregii secte învinuirea privind purtările dezmățate ale unui singur apărător al bulei[1]. Prin urmare, dădu memoriile primite despre faptele şi gesturile lui Hudson în mîinile a doi comisari pe care îi trimise în taină, cu porunca de a le verifica şi de a le constata temeinicia din punct de vedere juridic ; şi mai cu seamă îi pofti cu tot dinadinsul să pună cît mai multă luare-âminte în cercetările lor, acesta fiind singurul mijloc de a-1 prinde fără de veste pe vinovat şi de a-1 scoate de sub ocrotirea curții Şi a lui Mirepoix[2], în ochii căruia jansenismul era cel mai mare dintre păcate, iar supunerea față de bula Uni-genitus — prima dintre virtuți. Richard, secretarul meu, fu unul dintre cej doi comisari.

lată-i pe cei doi oameni ieşiți din noviciat, sălăşluind în lăcaşul lui Hudson şi luînd pe ascuns informații. Al-cătuiră în scurtă vreme o listă cuprinzînd mai multe ticăloşii decît ar fi fost nevoie ca să vîre cincizeci de călugări

[1] E vorba tot de Bula papală numită *Unigenitus.* - Boyer, episcop de Mirepoix, fost preceptor al fiului lui Ludovic al XV-lea şi duşman înverşunat al janseniştilor.

nele lui ; de aceea, călugării simțeau împotriva Hudson *o* furie înăbuşită şi cu atît mai aprigă şi mai p$_r$j mejdioasă. Fiecare dintre ei îi era duşman şi-1 spiona ~ fiecare se străduia, în taină, să înlăture întunericul care acoperea viața starețului ; fiecare ținea o socoteală aparte a desfrînărilor lui ascunse ; fiecare îi hotărîse pieirea • starețul nu făcea un pas măcar fără să fie urmărit ; uneltirile lui, de-abia le punea la cale, că erau de îndată cunoscute.

Starețul avea o casă lîngă mănăstire. Casa aceasta avea două uşi, una dînd spre stradă, iar cealaltă în mă năstire : Hudson îi stricase zăvoarele ; stăreția devenise colțişorul petrecerilor nocturne, iar patul abatelui — pa tul plăcerilor. Tîrziu, în noapte,'prin uşa dinspre stradă, Hudson dădea el însuşi drumul, în apartamentele stare țului, femeilor de toate soiurile : acolo se făceau ospețe alese. Hudson era duhovnic şi le ticăloşise pe toate fe meile atrăgătoare care veneau la spovedanie. Printre a-cestea se afla şi o tînără nevastă a unui cofetar, care fă cuse vîlvă în cartier prin cochetăria şi farmecul ei ; Hudson, neputînd să se ducă la ea, şi-o închisese în se rai. O astfel de răpire dădu de bănuit părinților şi soțu lui femeii, care veniră să-1 vadă. Hudson îi primi părînd peste măsură de mîhnit. Şi tocmai cînd oamenii aceia de treabă erau gata să-i împărtăşească necazul lor, sună clopotul ; erau ceasurile şase seara : Hudson le porunci să tacă, îşi scoase pălăria, se ridică, făcu o cruce cft/ toate zilele şi spuse cu glas duios şi pătruns : *Angelus/uomini nuntiavit Mariae* [1]... Şi iată-i, pe tatăl cofetăriței şi pe frații ei, ruşinați de bănuiala lor, spunîndu-i/so&ilui, pe cînd coborau scara : „Fiule, eşti un neghiob./. Frățioare, nu-ți crapă obrazul de ruşine ? Un om care spune *An-qelus,* un sfînt !" /

într-o seară de iarnă, pe cînd Hudson ^e întorcea la mănăstirea lui, fu oprit în drum de una dintre ființele a-celea care opresc trecătorii ; i se păru frumuşică ; o urmă ; şi abia intrase, cînd pică peste ei straja de noapte.

Aventura 1-ar fi pierdut pe un altul ; dar Hudson era om cu cap, şi întîmplarea asta îl făcu să capete bunăvoința

[1] In limba latină : *îngerul Domnului* o *vestit Măriei.*

ăşt*a do* ^ară îndoială că au să te ^M P^^

I tlnire- pe care le-o vei da. Au să se intereseze despre *l ne* şi despre părinții tăi şi, fiindcă nu le-ai spus nici un neadevăr, nu vor avea de ce să te bănuiască. După cea dinții şi cea de a doua întîlnire, îți voi spune ce vei avea de făcut pentru a treia. Gîndeşte-te numai să-ți joci bine rolul."

Totul se petrecu după cum îşi închipuise Hudson. El inai făcu încă o călătorie. Cei doi comisari o vestiră pe tînăra fată ; ea reveni în casa lor. Comisarii îi cerură din nou să-şi spună nefericita poveste. Pe cînd ea îi povestea unuia, celălalt lua note în carnețel. Gemură amîn-doi de mila soartei ei vitrege, o înştiințară despre deznădejdea părinților, care era pe deplin adevărată, şi îi făgăduiră s-o scape şi s-o răzbune curînd împotriva ademenitorului ; însă cu o condiție : să iscălească o declarație. Propunerea aceasta păru mai întîi s-o revolte ; ei stă-ruiră, şi, în cele din urmă, ea consimți. Nu mai rămînea de stabilit decît ziua, ora şi locul unde avea să fie întocmit actul acela, care cerea răgaz şi tihnă... „Aici unde ne aflăm nu e cu putință ; dacă se întoarce starețul şi dă cu ochii de mine ?... La mine acasă, n-aş îndrăzni să vă propun..." Fata şi comisarii se despărțiră, lăsîndu-şi răgazul să chibzuiască la felul cel mai potrivit de a înlătura greutățile ivite.

Chiar în ziua aceea, Hudson fu informat despre cele petrecute. Iată-l în culmea bucuriei; izbînda i se apro pie ; în curînd o să-i învețe pe cei doi papă-lapte cu cine au de-a face. „Ia pana, îi spune el fetei, şi dă-le întîl nire unde am să-ți spun eu. Intîlnirea o să le fie pe plac, sînt sigur. Casa e onorabilă, iar femeia care locuieşte în

ca se bucură de cea mai bună faimă printre vecini şi

I Printre ceilalți locatari."

l Femeia aceea era, totuşi, una dintre intrigantele care

* lucrează în umbră şi care, prefecîndu-se că sînt cucernice, se insinuează în casele celor mai de seamă familii, una dintre cele care vorbesc blind, drăgăstos, măgulitor Si înşală încrederea mamelor şi a fiicelor, ca să le tîrască sPre desfrînare. Pentru asta o folosea Hudson ; era co-

în in *pace.* Deşi poposiră acolo vreme îndelungată, iu_ crară cu atîta dibăcie, încît nu se află nimic. Hudson, cît era el de iscusit, se apropia de clipa pierzaniei, fără sa aibă o cit de mică bănuială. Totuşi, putina strădanie pe care şi-o dăduseră noii-veniti ca să se pună bine cu el, taina care învăluia venirea lor acolo, ieşirile lor cînd îm preună, cînd despărțiți, desele lor convorbiri cu ceilalți călugări, soiul de oameni care veneau pe la ei şi la care se duceau îl neliniştiseră întrucîtva. Hudson îi spionă şj puse să fie spionați; în curînd îşi dădu limpede seama ce căutau ei acolo. Dar nu-şi pierdu cumpătul : chibzui adînc asupra mijloacelor nu de a scăpa de furtuna ce-1 amenința, ci de-a o abate asupra capetelor celor doi co misari; şi iată hotărîrea nemaipomenită la care se opri. Ademenise o tinerică pe care o ținea ascunsă într-o căsuță din mahalaua Saint-Medard. Dădu fuga la ea şi-j vorbi precum urmează : „Copila mea, totul e descoperit, sîntem pierduți; pînă în opt zile tu vei fi închisă, iar cu mine nu ştiu ce vor face. Nu deznădăjdui şi nu te vaită ; revină-ti în fire. Ascultă-mă, fă ce-ti voi spune, nu ieşi din cuvîntul meu, şi de rest am eu grijă. Mîine plec la tară. în lipsa mea, du-te şi caută-i pe cei doi călugări ale căror nume ti le voi spune acum. (Şi îi spuse numele ce lor doi comisari.) Cere-le să le vorbeşti în taină. Cînd ai

să rămîi singură cu ei, aruncă-te la picioarele lor, cere-le din toată inima ajutorul, cere-le să-ti facă dreptate, roagă-i să-ti fie mijlocitori pe lîngă superiorul ordinului, asupra căruia ştii că ei pot multe ; plîngi, suspină, /smulge-ti părul ; şi plîngînd, suspinînd, smulgîndu-ti părul din cap, povesteşte-le tot ce s-a petrecut între noi, dar povesteşte în aşa fel, încît să le trezeşti compătimire fată de tine şi silă groaznică fată de mine. /

— Cum părinte, să le spun... /

— Da, să le spui cine eşti, a cui eşti, că te-şm ademenit cu prilejul spovedaniei, te-am răpit din brațele părinților tăi şi te-am părăsit în casa unde te afli. Spune că după ce te-am necinstit şi te-am împins la ticăloşie, te-an. lăsat în mizerie ; spune că nu ştii ce-ai să ajungi.

— Dar. părinte...

— Sau îndeplineşti întocmai ce ți-am poruncit şi ce-m: mai rămîne să-ți poruncesc, sau aduci pieirea ta şi a mea

• cu fete de soiul ăsteia? Şi totuşi n-o să pățiți nimic ; ș!n ordin de la poliție să vă depun în mîinile starețului Nostru, care e un om de treabă, îngăduitor şi n-o să dea faptului mai multă însemnătate decît merită, în lăcaşurile voastre cred că nu sînt obiceiuri ca la capucini [l]. Dacă ați avea de-a face cu capucinii, pe cinstea mea [c]ă v-aş plînge de milă."

Pe cînd comisarul le vorbea, birja pornise spre mănăstire ; mulțimea privitorilor se îngroşa mereu, înconjura birja, i-o lua înainte şi o urma în goană. Ici se auzea : .Ce s-a întîmplat ?..." Dincolo: „Ia, nişte călugări..." ^Ce-au făcut ?" „Au fost prinşi cu fete..." „Premontranți la fete ? !" „Ei da ; calcă şi ei pe urmele carmeliților şi ale cordilierilor..." lată-i ajunşi. Comisarul coboară, bate la poartă, mai bate o dată. bate pentru a treia oară ; în sfîrşit, poarta se deschide. E anunțat starețul Hudson, care se lasă aşteptat cel puțin o jumătate de ceas, ca să dea timp scandalului să se desfăşoare în voie. în sfîrşit, iată-1 că se iveşte. Comisarul îi şopteşte ceva la

ureche : pare că mijloceşte ceva ; Hudson îi respinge cu asprime rugămintea ; în sfîrşit ia o înfăţişare severă şi cu un glas hotărît îi spune : „Eu n-am călugări desfrînaţi în lăcaşul meu ; oamenii aceştia sînt doi străini pe care nu-i cunosc, poate doi pungaşi deghizaţi, şi n-aveţi decît să faceţi ce poftiţi cu ei".

După ce Hudson vorbeşte astfel, poarta se închide ; comisarul se urcă iar în birjă şi le spune celor doi, care erau mai mult morţi decît vii, bieţii de ei : „Am făcut ce-am putut ; nu 1-aş fi crezut însă atît de aspru pe părintele Hudson, zău aşa. Dar şi voi n-aveţi altă treabă decît să vă duceţi la fete ?

— Chiar dacă fata cu care ne-ai găsit nu e o fată •cinstită, să* ştii că nu desfrînarea ne-a mînat la ea.

•— Zău, cinstite feţe ; şi-i spuneţi asta unui comisar bătrîn ca mine ? ! Cine sînteţi ?

•— Sîntem călugări ; şi veşmîntul pe care îl purtăm [e] al nostru.

[1] Călugări catolici aparţinlnd ordinului capucinilor, cunoscut asprimea sa.

doaşa lui. Nu ştiu, însă, dacă intrigantei i-a mărturisit sau~nu taina.

Şi, într-adevăr, cei doi trimişi ai superiorului ordinii, lui primiră să se întîlnească cu fata. lată-i împreună cu ea. Intriganta pleacă. Tocmai începuseră să întocmească. declaraţia, cînd se auzi o mare gălăgie în casă.

— Pe cine căutaţi, domnilor ? — O căutăm pe doamna Simion. (Aşa se numea intriganta.) — Vă aflaţi la uşa e;

Răsunară bătăi puternice în uşă.

— Domnilor, îi întrebă fata pe cei doi călugări, <; răspund ?

— Răspunde.

— Să deschid ?

— Deschide...

Cel ce vorbea astfel era un comisar, bun prieten de-a] lui Hudson, căci pe cine nu cunoştea el ! îi arătase pericolul care îl pîndea şi-i dictase rolul. „Ia te uită ! spuse comisarul intrînd ; doi călugări, singuri-singurei cu o fată ! Da' ştii că-i drăguţă !" Fata se îmbrăcase atît de necuviincios, încît era cu

neputință să *te* înşeli în privința ei şi a ceea ce ar fi putut avea de lămurit cu doi călugări dintre care cel mai vîrsthic n-avea încă treizec de ani. Aceştia îşi susținură nevinovăția. Comisarul rînje mîngîind pe sub bărbie fata, care i se aruncase la picioare şi-i cerea iertare :

— Ne aflăm într-o casă cinstită, spuneau călugării.

— Da, da, într-o casă cinstită, spunea şi comisarul.

Veniseră pentru o afacere importantă, susțineau.

— Afacerea importantă care vă aduce aici o cunoaş

tem noi: Vorbeşte, domnişoară. /

— Domnule comisar, dumnealor spurv adevărul curat

între timp, comisarul începuse şi el să întocmeasc;

procesul-verbal, şi fiindcă nu scrisese/ decît faptele, aş; cum se petrecuseră, cei doi călugări fțiră nevoiți să semneze. Cînd coborîră dădură peste toți locatarii strînş dinaintea uşilor apartamentelor; la poarta casei se afl; o mulțime de lume, o trăsură şi doi arcaşi, care îi urcări în trăsura aceea, în zarva nedesluşită a ocărilor şi a huiduielilor. Amîndoi călugării îşi acoperiseră fața cu poalele sutanelor şi erau în culmea deznădejdii. Fățarnicul comisar strigă : „Ce caută sfinții-voastre prin case de-astea

v

460

u se găseau la douăzeci de leghe de Paris, călăuziți de i ofițer de politie care îi lăsă la mănăstire. Şi ducea el o scrisoare prin care i se cerea superiorului ordi- jlui sa înceteze asemenea uneltiri şi să dea o pedeapsă | *canonică* celor doi călugări.

l întîmplarea asta semăna deznădejdea printre duşmanii |ui Hudson ; nu mai exista călugăr în comunitatea lui care să nu tremure cînd îi întîlnea privirea. Peste cîteva luni, Hudson fu înzestrat cu o stăretie bogată. Superiorul ordinului prinse o ciudă de moarte din pricina asta. Era bătrîn şi avea de ce să se'teamă ca Hudson să nu-i ia locul. Şi cum îl iubea cu duioşie pe Richard, îi spuse într-o bună zi : „Bietul meu prieten, ce-ai să te faci dacă ai să ajungi sub porunca lui Hudson ? Gîndul acesta mă îngrozeşte. Tu nu ti-ai depus încă jurămîntul ; dacă ai crede ce-ti spun, ai

lăsa călugăria..." Richard îi urmă sfatul şi se întoarse în casa părinților săi, care nu era departe de stăretia lui Hudson.

Hudson şi Richard vizitau aceleaşi familii ; ar fi fost cu neputință să nu se întîlnească ; şi într-adevăr se în-tîlniră. într-o zi, Richard se afla la stăpîna unui castel situat între Châlons şi Saint-Dizier, dar mai aproape de Saint-Dizier decît de Châlons, la o bătaie de puşcă de stăretia lui Hudson. Gazda îi spuse :

— Se află printre noi şi fostul dumitale stareț : face impresie bună. dar, de fapt, ce fel de om e ?

— E cel mai bun dintre prieteni şi cel mai primejdios dintre duşmani.

— Nu te-ai simți ispitit să-1 vezi ?

— De loc...

Abia dăduse răspunsul acesta, cînd se auzi huruitul unei trăsurici care pătrundea pe alei şi-1 văzu pe Hudson coborîndu-se împreună cu una din cele mai frumoase femei din împrejurimi, „îl vei vedea chiar dacă nu vrei, îi spuse lui Richard stăpîna castelului, căci iată-1."

Şi dădu fuga în 'întîmpinarea doamnei din trăsurică Şi a abatelui Hudson. Doamnele se îmbrățişară ; Hudson, [a]Propiindu-se de Richard şi recunoscîndu-1, îi spuse :

— Ia te uită ! Dumneata erai, dragă Richard ? Mi-ai [v]oit pieirea, dar te iert ; iartă-mi şi dumneata plimbarea tăcută la Petit Châtelet şi să uităm toate.

Gînditi-vă că mîine va trebui să limpezim afacerea voastră ; spuneți adevărul ; poate că vă pot ajuta cu ceva.

— Am spus adevărul... Dar încotro mergem ?

— La Petit Châtelet. —

— La Petit Châtelet ? ! La închisoare !

într-adevăr, acolo fură duşi Richard şi celălalt ; dar Hudson n-avea de gînd să-i lase aşa. Se urcă într-o diligentă şi sosi la Versailles ; prezentîndu-se ministrului, starețul îi vorbi şi îi înfățişă întîmplarea cum îi

venea lui mai bine la socoteală. „Iată, monseniore, ce te aşteaptă cînd introduci buna rînduială într-un lăcaş desfrî-nat şi cînd îi alungi pe eretici. O clipă dacă mai întîrziam, aş fi fost pierdut, aş fi fost dezonorat. Prigoana n-o să se oprească aici ; veți auzi toate mîrşăviile cu care sînt în stare să ponegrească un om de treabă; dar după cîte nădăjduiesc, monseniore, vă veți aminti că superiorul ordinului nostru...

— Ştiu, ştiu, şi te plîng. Serviciile pe care le-ai adus bisericii şi tagmei dumitale nu vor fi uitate. Aleşii Dom nului au fost în toate timpurile expuşi urgiei; dar au ştiut să o îndure ; trebuie să ştii să le imiți curajul. Bizuieşte-te pe binefacerile şi pe ocrotirea regelui. Călugării! Călugă rii ! Am fost şi eu călugăr şi ştiu din experiență de ce sînt în stare !

— Dacă aş şti că, spre binele Bisericii şi al Statului, Eminenta Voastră îmi va supraviețui, aş merge înainte fără să şovăi.

— Am să te scot eu eurînd de-acolo. Acum du-te !

— Nu, monseniore, nu, n-am să plec de-aici fără un ordin special ca să-i eliberez pe cei doi călugări păcătoşi...

— Văd că ții atîta la onoarea religiei şi a veşmîhtului dumitale, încît uiți ocările ce ti s-au adus ; e o/faptă pe deplin creştinească şi sînt pătruns *de* ea. Nu iftă mir că vine din partea unui om ca dumneata. Mă voi îngriji ca întîmplarea cu cei doi'călugări să nu facă vîlvă.

— Ah ! monseniore, îmi umpleți inima de bucurie ! în clipa de fată, ăsta era singurul lucru de care mă te meam.

— Voi avea eu grijă.

în aceeaşi seară, Hudson căpătă ordinul de punere în libertate, iar a doua zi, în zori, Richard şi însoțitorul

care n-a cutezat s-o publice, dar n-o să se lase prea

_ rugat să ți-o spună.

"Cele patru personaje ale noastre se adunară la castel ; ospătară bine, se ospătară voioşi, iar spre seară se Despărțiră, făgăduindu-şi că se vor mai revedea... Dar pe cînd marchizul des Arcis tăifăsuia cu stăpînul lui Jacques, nici Jacques, la rîndul lui nu stătea mut lingă domnul secretar Richard, iar acesta îl găsea cu adevărat original, ceea ce s-ar întîmpla mult mai des printre oameni, dacă mai întîi educația şi apoi marea şcoală a lumii nu i-ar toci ca pe monezile de argint care, tot cir-culînd mereu, îşi pierd pecetea. Se făcuse tîrziu ; pendula le arătă stăpînilor şi slugilor că e ora de odihnă, şi ei îi urmară sfatul.

Dezbrăcîndu-şi stăpînul, Jacques îi zise : „Domnule, îți plac tablourile ?"

STĂPÎNUL : Da, dar în povestiri; căci la cele în culori şi pe pînză, deşi le judec la fel de convins ca orice amator, îți mărturisesc că nu mă pricep de loc ; că mi-ar fi tare anevoie să deosebesc o şcoală de alta ; că mi s-ar putea da un Boucher drept un Rubens sau drept un Rafael ; că aş lua o copie proastă drept un original neîntrecut ; că aş prețui la o mie de taleri o mîzgălitură de şase franci ; şi la şase franci o bucată de o mie de taleri ; şi că nu m-anr îngrijit să le iau decît de pe podul Notre-Dame, de la un oarecare Tremblin care. pe vremea mea, pricinuia mizeria sau desfrînarea, şj. ruina talentul tinerilor elevi ai lui Van Loo.

JACQUES : Cum asta ?

t STĂPÎNUL, : Ce-ți pasă ? Descrie-mi tabloul tău şi vorbeşte mai pe scurt, căci pic de somn.

JACQUES : Aşază-te în fața fîntînei Inocenților sau lîngă poarta Saint-Denis ; sînt două motive care vor îm bogăți compoziția. ..

STĂPÎNUL : lată-mă acolo.

JACQUES : Vezi în mijlocul străzii o birjă, cu arcurile rupte şi prăvălită pe-o parte.

STÂPÎNUL : O văd.

JACQUES : Un călugăr şi două fete au coborît din ea. Călugărul fuge cît îl țin picioarele. Birjarul se grăbeşte să coboare de pe capră. O javră cu părul creț a sărit jos

— Recunoaşte, părinte, că ai fos.t o mare secătura

— Se poate.

— Recunoaşte că, dacă s-ar fi făcut dreptate, plimba, rea la Châtelet n-aş fi făcut-o eu, ci dumneata.

— *Se* poate... Cred că de la primejdia prin care am trecut atunci mi se trag noile mele purtări. Nici nu-ti în, chipui, dragă Richard, cît mi-a dat de gîndit şi cit m-arn schimbat !

— Femeia cu care ai venit împreună *e* încîntătoare,

— Nu mai am ochi pentru asemenea ispite.

— Ce talie are !

— Mă lasă rece.

— Cît e de nurlie !

— Mai curînd sau mai tîrziu nu te mai atrage o plă cere pe care n-o poți lua decît pe muchia unui acoperiş, cu riscul de-ati fringe gîtul la fiece mişcare.

— N-am văzut mîini mai frumoase ca ale ei !

— Mi-am luat gîndul de la asemenea lucruri. Un om înțelept se reîntoarce la traiul potrivit stării lui. la singura fericire adevărată.

— Şi ochii ăştia care te privesc într-una pe furiş ; re cunoaşte şi dumneata, ca un adevărat cunoscător ce eşti, că n-ai avut niciodată alături nişte ochi mai strălucitori şi mai duioşi. Ce gratie, ce uşurință şi ce noblețe în mers, în ținută !

— Nu-mi mai stă gîndul la deşertăciunile astea ; ci tesc Scriptura, cuget la sfinții părinți...

— Şi din cînd în cînd'la frumusețile femeii acesteia. Locuieşte oare departe de Moncetz ? Bărbatu-său e tînăr ?

Hudson, scos din sărite de întrebările lui şi încredin ținat că Richard nu-1 lua drept un sfînt, îi spuse pe neaş teptate : „Dragă Richard, mă f... al naibii, şi ai dreptate s-o faci". /

Iubite cititorule, iartă-mi înțelesul firesc al acestei expresii ; şi recunoaşte că aici ca şi în nenumărate alte povestiri bune, ca de pildă aceea a convorbirii dintre Piron [1] şi răposatul abate Vatri, cuvîntul cuviincios ar fi stricat totul. — Ce convorbire e asta dintre Pi/on şi abatele Vatri ? — Du-te de-1 întreabă pe editor(ul operelor

[1] Poet francez (1689—1733).

Nici nu cred, nici n-o tăgăduiesc ; nu mă *j c de* loc la ea. Mă bucur pe cît pot de cea care g>n fost dăruită dinainte, ca parte din moştenire. ne'jgTAPÎNUL Eu, unul, mă socotesc ca şi cum aş fi o crisalidă ; şi-mi place să cred că fluturele, sau su-fl tul meu, spărgîndu-şi găoacea, îşi va lua zborul spre iudecata divină.

JACQUES : Imaginea dumitale e tare frumoasă.

STAPÎNUL : Nu e de mine : mi se pare că am citit-o ;ntr-un poet italian numit Dante, care a făcut o lucrare cu titlul : *Comedia Infernului, a Purgatoriului şi a Paradisului* [1].

JACQUES : Ciudat subiect de comedie !

STAPÎNUL : Are lucruri frumoase în ea, pe cinstea mea, mai ales acolo unde e vorba de iad. Pe căpeteniile ereticilor le închide într-un mormînt de foc, a cărui vîl-vătaie se întinde pînă hăt departe şi pustieşte totul ; pe nerecunoscători îi închide în firide, unde varsă lacrimi care le îngheață pe obraji ; iar pe leneşi îi închide în alte firide ; şi despre aceştia din urmă zice că sîngele li se varsă din vine şi că îl culeg viermii disprețuitori... Dar de unde pînă unde ai ajuns la izbucnirea asta împotriva disprețului nostru față de-o viață pe care ne temem să n-o pierdem ?

JACQUES : Pornind de la ce mi-a povestit secretarul marchizului des Arcis despre soțul frumoasei doamne din trăsurică.

STAPÎNUL : E văduvă !

JACQUES : Şi-a pierdut soțul într-o călătorie pe care a făcut-o Ta Paris ; şi afurisitul de bărbat nici nu voia să audă vorbindu-se despre Sfintele Taine. De împăcarea lui cu scufa s-a ocupat stăpîna castelului în care Richard 1-a întîlnit pe abatele Hudson.

STAPÎNUL : Ce înțelegi prin scufă ?

JACQUES : Scufa este găteala care se pune pe capul Pruncilor nou-născuți !

[1] *Divina Comedie, Purgatoriul,* cîntul X, v. 124 şi urm. : Voi nu vedeți că numai viermi sîntem născuți spre-a deveni cereştii fluturi, ce zboară slabi la Judele Suprem ?

(în traducerea lui *George Cosbuc)*

din birjă, aleargă în urmărirea călugărului şi îl de pulpană ; călugărul face toate sforțările ca să scap; de cîine. Una dintre fete, o dezmățată cu sînii goi, tine de coaste de-atîta rîs. Cealaltă, care şi-a făcut' cucui în frunte, stă sprijinită de uşita birjei şi îşi capul cu amîndouă mîinile. între timp s-a strîns haimanalele vin fuga şi strigă, negustorii şi negustoresc s-au înşirat pe pragurile dughenelor, iar alți privitori s-aj ivit pe la geamuri.

STAPÎNUL: Pe cinstea mea, Jacques, compoziția ta $_t$\ bine întocmită, bogată, hazlie, variată şi plină de mişcare. Cînd vom ajunge la Paris, să-i duci subiectul ăsta luj Fragonard; şi-ai să vezi ce-o să scoată din el !

JACQUES : După cele ce mi-ai destăinuit cu privire la priceperea dumitale în ale picturii, pot să-ti primesc lauda fără să-mi plec ochii.

STAPÎNUL : Pun rămăşag că mi-ai înfățişat una din aventurile abatelui Hudson !

JACQUES : Asa e.

Pe cînd oamenii ăştia cumsecade dorm, aş avea, cititorule, să-ti pun o mică întrebare, ca să te gîndeşti la ea cît stai cu capul pe pernă ; ce ar fi ajuns copilul născut din abatele Hudson şi din doamna de La Pommefaye ? „Poate că ar fi ajuns un om de treabă." „Poate un pungaş nemaipomenit." O să-mi spui mîine dimineață.

Uite că a venit şi dimineața, iar călătorii noştri s-au despărțit ; căci marchizul des Arcis nu avea acelaşi drum cu Jacques şi cu stăpînu-său. „Va să zică, o să reluăm povestea dragostei lui Jacques?" Aşa nădăjduiesc şi eu; dar sigur e că stăpînul ştie cît e ceasul, că şi-a luat priA de tabac şi i-a spus lui Jacques :

— Ce se mai aude cu dragostea ta, Jacques ?

In loc să răspundă la întrebare, Jacques zice :

— A dracului treabă ! îi auzi din zori şi pînă-n noapte, ocărind viata, dar de îndurat nu se îndură s-*) pără seascâ ! Oare din pricină că viata de-acum ntf este, la urma urmei, chiar atît de rea, sau fiindcă se/tem de una şi mai afurisită, care va să vină ? /

STAPÎNUL : Şi dintr-o pricină şi dinfavalta. Ia ascultă, Jacques, tu crezi în viata de apoi ? /

/

i s-a simțit mai bine ; astăzi a scăpat de orice primej-*er pe cînd îmi fac meseria, am putut vedea o mulțime , asemenea urmări ale împrătăşaniei. a£

BOLNAVUL (către servitorul său) : Adu-mi mîncarea de Pu^r

JACQUES : I se aduce puiul, şi el vrea să-1 taie, dar n-are putere; i se taie bucățele o aripă, el cere pîine, se înfige la ea, se căzneşte să mestece un dumicat pe care nu_l poate înghiți şi-1 scuipă în şervet ; apoi cere vin curat ; îşi moaie vîrful buzelor în el şi zice : „Mă simt bine..." Da, dar peste o jumătate de ceas dădu ortul popii.

STAPÎNUL : Doamna se purtase, totuşi, cu cap... Dar dragostea ta ?

JACQUES : Păi cum rămîne cu învoiala noastră ?

STAPÎNUL : Pricep... Eşti instalat la castelul lui Des-glands. iar bătrîna slujnică Jeanne i-a poruncit fiică-si, Denise, să te viziteze de patru ori pe zi şi să te îngrijească. Zău, spune-mi, pînă nu mergem mai departe, Denise îşi păstrase fecioria ?

JACQUES (tuşind) : Aşa cred.

STAPÎNUL : : Dar tu ?

JACQUES : A mea îşi luase de mult valea.

STĂFÎNUL : Va să zică, tu nu erai la prima dragoste ?

JACQUES : De ce, adică ?

STAPÎNUL : Păi fiindcă o iubeşti pe aceea căreia i-o dai, după cum eşti iubit de aceea căreia i-o răpeşti.

JACQUES : Cîteodată da, cîteodată nu.

STAPÎNUL : Dar tu cum ți-ai pierdut-o ?

JACQUES : Eu. n-am pierdut-o de loc ; am schimbat-o, Pur şi simplu.

STAPÎNUL, Ia spune-mi şi mie o vorbuliță despre schimbul ăsta.

JACQUES : Ar fi ca primul capitol din evanghelistul Luca, un pomelnic nesfîrşit de *genuit*[L] de la cea dinții Şi pînă la Denise, cea de pe urmă.

STAPÎNUL : Care a crezut că o are şi n-a avut-o.

JACQUES : Iar înaintea Denisei, cele două vecine care -uiau lingă cocioaba noastră.

—

[1] în limba latină : a *născut.*

STAPÎNUL : Te înțeleg. Şi cum a făcut ea ca să-1 ^ brobodească ?

JACQUES : S-au strîns roată în jurul focului. Doct0. rul, după ce a pipăit pulsul bolnavului, pe care 1-a găsit încetinit de tot, s-a aşezat lîngă ceilalți. Doamna despre care e vorba s-a apropiat de pat şi i-a pus doctorului rnaj multe întrebări ; însă fără să ridice glasul mai mult de-cît era nevoie pentru ca omul să nu scape nici o vorbă din ce i se spunea ; apoi s-a încins o discuție între doamnă, doctor şi cîtiva dintre cei de față, după cum am să-ți arăt.

DOAMNA: Ia zi, doctore, ce mai e nou cu doamna de Parme ?

DOCTORUL : Vin dintr-o casă unde mi s-a spus că îi e atît de rău, încît toți o cred pe ducă.

DOAMNA : Prințesa asta a dat mereu dovezi de cucernicie. De cum s-a simțit în primejdie, a cerut să fie spovedită şi să i se dea împărtăşania.

DOCTORUL : Preotul din Saint-Roche îi duce astăzi nişte moaşte, la Versailles ; dar o să ajungă prea tîrziu.

DOAMNA : Doamna Infantă nu e singura care dă a-semenea pilde. Domnul duce de Chevreuse a fost bolnav rău şi n-a aşteptat să i se prppună

împărtăşania, ci a ce-rut-o singur ; şi asta a făcut mare plăcere familiei.

DOCTORUL : Acum se simte mult mai bine.

UNUL DINTRE CEI DE FAŢA : E sigur că Sfintele Taine nu aduc moartea ; dimpotrivă.

DOAMNA : Zău, îndatoririle astea ar trebui îndeplinite de cum se iveşte primejdia. Bolnavii, după cîte se pare, nu pricep cît de greu le vine celor din preajmă şi cît e de necesar, totuşi, să le facă propunerea asta !

DOCTORUL : Tocmai vin de la un bolnav care acum două zile mi-a spus : •

— Doctore, cum mă mai găseşti ?

— Domnule, febra e mare şi frigurile se întețesc.

— Crezi c-o să mă apuce din nou curînd ?

— Nu ; mă tem însă c-au să te scuture diseară.

— Dacă-i aşa, am să dau de veste unui anumit om cu care am *o* mică treabă, ca s-o ducem la capăt cît mi-e mintea încă limpede... Şi s-a spovedit, şi-a primit împărtăşania. Seara, cînd mă întorc, nici urmă de friguri.

JACQUES : Eu nu cred nimic...

STAPlNUL : Intr-o zi de bîlci sau de tîrg...

JACQUES : N-a fost nici zi de bîlci, şi nici zi de tîrg.

STAPlNUL : Te-ai dus la oraş.

JACQUES : Nu m-am dus de loc la oraş.

STAPlNUL : Şi stătea scris în ceruri că vei întîlni ' tr-o crîşmă vreuna din fiinţele acelea bune la inimă ; că te vei îmbăta...

JACQUES : Ba nu pusesem nici un strop în gură ; iar "n ceruri stătea scris că la ora asta dumneata o vei lua razna cu presupuneri neadevărate şi că vei căpăta un cusur de care pe mine m-ai lecuit ; patima ghicitului totdeauna anapoda. Aşa cum mă vezi, domnule, am fost şi eu botezat.

STAPlNUL : Dacă ai de gînd să-ți începi pierderea fecioriei de la ieşirea din cristelniță, n-o să aiungem cu-rînd la capăt.

JACQUES : Am avut, va' să zică, un naş şi o naşă. Meşterul Bigre, cel mai vestit rotar din sat, avea un fiu. Bigre-tatăl mi-a fost naş, iar Bigre-fiul, prieten.

La vîrsta de optsprezece-nouăsprezece ani ne-am îndrăgostit amîn-doi o dată de-o fetişcană, o cusătoreasă, pe nume Justine. Nu trecea ea drept prea crudă la inimă ; dar a crezut nimerit să se laude că există unul care să nu-i placă, şi m-a ales pe mine pentru treaba asta.

STĂPÎNUL : Iată una din ciudățeniile de neînțeles ale femeilor.

JACQUES : Toată locuința meşterului rotar Bigre, naşu-meu, era făcută dintr-o dugheană şi o chițimie. Patul lui se afla în fundul dughenei. Bigre-fiul, prietenul meu, se culca în chițimie, unde trebuia să te catari pe o scăricică, pusă la depărtare egală de patul tatălui şi de ?a dughenei. '

Cînd naşu-meu Bigre adormea buştean, prietenul meu Bigre deschidea binişor uşa, şi Justine se urca în chiți-^ie, pe scăricică. A doua zi, în revărsatul zorilor mai înainte ca Bigre-tatăl să se deştepte, Bigre-fiul se cobora din chițimie, deschidea uşa, iar Justine o ştergea aşa cum intrase.

STĂPÎNUL : Ca să meargă să mai viziteze vreo chi-pe-a ei sau alta.

STAPlNUL : Care au crezut că o au şi n'au avut

JACQUES : Nu.

STAPlNUL : Să lipseşti două de-o feciorie, nu~i Pre frumos.

JACQUES : Zău, stăpîne,. ghicesc după cui** ti se r;, dică coltul buzei drepte şi după cum ti se stîfceSte iar; stingă, că-i mai bine s-o fac de bunăvoie decît s^ mă Ia$ rugat ; mai cu seamă fiindcă simt că mă apuc^ iar du. rerea de gît, că urmarea dragostei mele va fi lungă şi cj n-am curaj decît pentru o povestioară sau două-

STAPÎNUL : Dacă Jacques ar vrea să-mi facă o mare plăcere...

JACQUES : Cum ar începe ?

STAPlNUL : Ar începe cu pierderea fecioriei lui. Vrei să-ti spun adevărul ? Mi-a plăcut totdeauna la nebunie să ascult povestindu-se acest mare evenirnent.

JACQUES : Şi de ce. mă rog ?

STAPÎNUL : Fiindcă, dintre toate de acelaşi soi, ea e singura pipărată ; celelalte nu sînt decît nişte repetări serbede şi obişnuite. Sînt sigur că, din toate păcatele unei femei frumoase care se spovedeşte, duhovnicul nu ia a-minte decît la ăsta.

JACQUES : Stăpîne, stăpîne, văd că-ti stă mintea numai Ia rele şi că, atunci cînd va fi să-ti dai duhul, diavolul va putea să ti se arate sub aceeaşi formă de paranteză ca şi lui Ferragus *.

STAPÎNUL : Tot ce.se poate. Dar pun rămăşag că ție ti-a rupt ața vreo babă neruşinată din sat...

STAPÎNUL JACQUES : Nu pune rămăşag, că pierzi. : Atunci slujnica popii ? Nu pune rămăşag, că pierzi şi de *data*

JACQUES: asta. : Atunci nepoată-sa ? Nepoată-sa plesnea de acreală şi de pioşenie, două însuşiri care merg foarte bine una cu alta, dar mie nu-mi plac.

STAPÎNUL : De data asta, cred c-am nimerit-o...

[1] *E vorba de* personajul din *Ricciardetto* de Forteguerri căruia, pe patul de moarte, diavolul i-a înfățişat unealta cu care fusese scopit.

dai" ca asta ! Dumnezeu ştie cum e ! Ah ! Dacă i-ar ?-"*Văzut biata răposata, care era cinstită pînă-n vîrful *ll*n*ahiilor,* pe el 1-ar fi ciomăgit de mult şi ei i-ar fi scos chii to tinda bisericii, la ieşirea de la slujbă, în văzul "ntregii lumi ; că nimic n-o stăvilea : dar dacă eu am fost „rea cumsecade pînă acum, iar ei îşi închipuie că am să L fiu tot aşa şi de-acum încolo, se înşală." •j STAPÎNUL : Şi Justine auzea vorbele astea ? ^1 JACQUES : Nici vorbă că le auzea. Intre timp, Bigre-'•Hfjul o pornise la arendaş, cu osia pe umăr, iar Bigre-tatăl ' f î ş i începuse munca. După ce trage el de cîteva ori cu oblu, i se face de-o priză de tabac ; îşi caută tabacherea prin buzunare, la căpătîiul patului ; dar n-o găseşte. „Mi-o fi luat-o pungaşul de băiat, ca de obicei : ia să văd dacă n-o fi lăsat-o sus, la el..." Şi iată-1 urcîndu-se în chiti-[1] mie. Mai apoi observă că-i lipseşte pipa şi cuțitul ; şi hai, iarăşi sus...

STAPÎNUL : Dar Justine ?

JACQUES : îşi strînsese în grabă veşmintele şi se strecurase sub pat, unde stătea întinsă pe burtă, mai mult moartă decît vie.

STAPÎNUL : Şi prietenul tău, Bigre-fiul ? JACQUES : După ce a dus osia, a pus-o la locul ei şi a luat banii, apoi a dat fuga la mine şi mi-a povestit

cumplita încurcătură în care se afla. După ce m-am distrat puțin, i-am spus lui Bigre : ,,Ia ascultă, tu du-te de te plimbă prin sat, unde vrei, că te scap eu. Nu-ți cer i decît un lucru, şi anume să-mi laşi timp..." Zîmbeşti, dom-′ nule ? Ce s-a întîmplat ? STAPÎNUL : Nimic.

JACQUES : Prietenul Bigre pleacă. Eu mă îmbrac, fiindcă *nu* mă sculasem încă din pat. Apoi mă duc la taică-său, care nici n-apucă să dea bine ochii cu mine că-mi şi strigă plin de 'mirare şi de bucurie :

— Ei, finule, iată-te ! De unde-ai ieşit şi ce învîrteşti
Pe-aici, cu noaptea-n cap ?... .

Naşu-meu Bigre ținea cu adevărat la mine ; de-asta i-am răspuns cinstit :

— Nu-i vorba să afli de unde-am ieşit, ci cum am
să mă întorc acasă.

^^.

4.73

JACQUES : De ce nu ? Legătura dintre Bigre şi j_u tine mergea destul de lin ; dar a trebuit să fie tulburat* aşa stătea scris în ceruri ; şi deci a fost.

STAPlNUL : De către tată ?

JACQUES : Nu.

STAPlNUL : De către mamă ?

JACQUES : Nu, ea murise.

STAPÎNUL : *De către* un rival ?

JACQUES : Ei ! Nu, nu, pe toți dracii .' Nu ! Stăpî$_{ne}$, stă în scris în ceruri că ai pătit-o pentru toată viata; cît vei trăi ai să ghiceşti, îți mai spun o dată, şi-ai să ghiceşti mereu anapoda.

într-o dimineață, pe cînd prietenul meu Bigre, mai ostenit decît de obicei, fie din pricina muncii din ajun, fie din pricina plăcerilor nopții, se odihnea liniştit în brațele Justinei, iată că se auzi o voce grozavă la capătul scării :

— Bigre ! Bigre ! Leneş afurisit ! A bătut toaca la bi serică, e aproape cinci jumătate, şi tu tot în pod ! Ai de gînd să rămîi acolo pînă la amiază ? Trebuie să mă urc eu şi să te dau jos mai repede decît ți-ar plăcea ? Bigre ! Bigre !

— Ce-i, tată ?

— Păi ai uitat de osia pe care o aşteaptă morocă nosul de arendaş ? Vrei să vină iar aici şi să înceapă cu gura ?

— I-am terminat osia şi pînă-ntr-un sfert de ceas o s-o aibă...

— Cred că-ti dai seama ce spaimă au tras Justine şi i)îetul meu prieten, Bigre-fiul.

STAPÎNUL : Sînt sigur că Justine s-a legat să nu mai calce în chitimie şi că s-a întors acolo chiar în aceeaşi seară. Dar cum a ieşit atunci, dimineața ?

JACQUES : Dacă te apuci iar să ghiceşti, tac... între timp, Bigre-fiul sare din pat, descut, cu nădragii în mînă şi cu vesta pe braț. Pe cînd el se îmbracă, Bigre-tatăl bombăne printre dinți : ,,De cînd 1-a zăpăcit haimanaua aia mică, toate merg pe dos. Trebuie să se sfîrşească odată ; nu mai poate să țină aşa ; a început să-mi fie lehamite. Măcar dacă ar fi o f a ta. să merite osteneala;

glas înăbuşit : „O să vină... vine... îl aud cum a» sînt pierdută !"... „Nu, nu, i-am răspuns eu în liniştește-te, taci şi culcă-te..." Ea se împotriveşte '. ^r nici eu nu mă las de loc ; în cele din urmă ea âcâ cu gîndul ; şi iată-ne unul lîngă altul.

NUL : Trădătorule ! Ticălosule ! Ştii ce crimă săvîrşeşti ? Ai să violezi fata, dacă nu cu forța, prin teroare. Iar cînd te vor urmări legile tribunalului, ai să simți toată asprimea hărăzită răpitorilor.

JACQUES : Habar n-am dacă am violat-o, dar ştiu bine că nu i-am făcut rău şi că nici ea nu mi-a făcut rău mie. La început, ferindu-şi gura de sărutările mele, mi-a apropiat-o de ureche şi mi-a şoptit încetişor de tot : „Nu, nu, Jacques, nu..." Cînd am auzit aşa, m-a făcut că mă dau jos din pat şi că pornesc spre scară. Ea m-a reținut şi mi-a spus, tot la ureche : „Nu te-aş fi crezut niciodată atît de rău ; văd că nu mă pot aştepta la nici o milă din partea

ta ; dar, măcar făgăduieşte-mi, jură-mi... „Ce ?" „Că Bigre n-o să afle nimic."

STĂPÎNUL : I-ai făgăduit, i-ai jurat, şi totul a mers de minune.

JACQUES : Şi apoi şi mai bine încă. STĂPÎNUL : Şi-apoi şi mai bine încă ?

JACQUES : Vorbeşti de parcă ai fi fost de față. între timp, prietenul Bigre, nerăbdător, îngrijorat şi sătul să tot dea tîrcoale în preajma casei fără să mă întîlnească, intră la taică-său, care îl şi ia la rost :

— Ai prăpădit atîta vreme pentru nimica toată...

Bigre-fiul îi răspunde şi mai acru :

— Parcă n-ar fi trebuit să subtiez la amîndouă cape tele afurisita aia de osie, care s-a nimerit să fie prea groasă !

— Eu ți-am spus de la început; dar tu nu vrei să faci niciodată declt după cum te taie capul.

— Păi fiindcă e mai uşor să scoți decît să bagi la loc.

^- Ia obada asta şi du-te de sfîrşeşte-o la poartă.

— De ce la poartă ?

— Fiindcă zgomotul uneltei 1-ar trezi pe prietenul tău Jacques.

— Jacques !

— Ehei, finule, ai început să te strici ; tare mi-e team că te iei de mină cu Bigre al meu. Zi, ti-ai petrecut noat> tea prin vecini ?

— Şi tata nu ştie de glumă cînd e vorba de asernen$_{ea}$ lucruri.

— Titcă-tău are dreptate, finule, să nu ştie de glumă în chestii de-astea. Dar mai întîi să îmbucăm ceva ; clon, dirul o să ne sfătuiască ce-i de făcut.

STAPÎNUL : Jacques, omul ăsta judeca sănătos.

JACQUES : *I-am* răspuns că n-aveam nici nevoie, nicj poftă să beau sau să

mănînc, şi că picam de osteneală şi de somn. Bătrînul Bigre, care la vremea lui nu fusese nici el mai uşă de biserică, adăugă rînjind :

— Finule,^ o fi fost fata frumoasă, şi n-ai stat nici tu cu mîinile în sîn. Ascultă : Bigre a plecat ; urcă-te în chimiție şi lungeşte-te pe patul lui... Dar să-ti spun o vorbă, pînă nu se întoarce. E prietenul tău ; cînd veți fi între patru ochi spune-i că sînt nemulțumit, foarte nemulțumit. E o puştancă, Justine, de bună seamă că o cunoşti, (ce flăcău din sat n-o cunoaşte ?), care mi 1-a desfrînat. Mi-ai face un mare bine, dacă 1-ai scăpa de ființa asta. Mai înainte era, cum s-ar zice, un băiat de treabă ; dar de cînd a făcut cunoştința asta nenorocită... Nu m-asculti; văd că ti se închid ochii ; urcă-te şi te odihneşte.

Mă urc, mă dezbrac, ridic pătura şi cearşafurile, pipăi peste tot ; nici urmă de Justine, în acest timp Bigre, naşu-meu, bodogănea : „Copiii ! Afurisiții de copii ! N-o fi existînd oare nici unul care să nu-şi mîhnească părintele ?" Negăsind-o pe Justine în pat, am bănuit că se află dedesubt, în odăiță era întuneric beznă. Mă aplec, caut cu mîinile, dau de-un braț, îl apuc, îl trag spre mine ; ea iese, tremurînd, de sub culcuş-. O iau în brațe, o liniştesc, îi fac semn să se culce, îşi împreună mîinile, mi se aruncă la picioare, îmi strînge genunchii. Poate că n-aş fi putut să mă tin tare în fata scenei acesteia mute, dacă aş fi văzut-o la lumina zilei ; dar cînd întunericul nu te face sfios, atunci te face îndrăzneț. De altfel, mai aveam la inimă şi disprețul ei de pînă atunci. Drept orice răspuns, am împins-o spre scara care ducea în dugheană. Ea țipă de spaimă. Auzind țipătul, Bigre zise: „Visează, flăcăul..." Justine leşină ; genunchii i se muiară ; în delirul ei, spu-

0 fi prins-o cu altul ; supărarea asta pe sticlă nu-i fi-S3ască, ascultă ce-ți spun eu. 's gu : S-ar Putea să fi ghicit.

BlGRE-FIUL : Jacques, lasă gluma, potrivită sau ne-notrivitâ, că nu-mi place.

'* BlGRE-TATÂL : Dacă nu vrea să bea, asta nu trebuie ă ne împiedice pe noi. în -sănătatea ta, finule !

EU : în sănătatea dumitale, nasule ! Bigre, prietene, kea cu noi. Te necăjeşti degeaba.

BIGRE-FIUL : Ti-am spus o dată că n-arn să beau.

EU : Păi dacă taică-tău a nimerit, ce naiba, ai s-o revezi, o să vă lămuriți şi-ai să recunoşti că n-al dreptate.

BIGRE-TATĂL : Iatlasă-1 încolo ; nu-i drept oare să-1 pedepsească matracuca aia pentru grijile pe care mi le face ? Hai, încă o duşcă şi să ne întoarcem la ce te priveşte pe tine. Mă bate gîndul că trebuie să mă duc la taică-tău ; dar ce vrei să-i spun ?

EU : Tot ce pofteşti ; tot ce 1-ai auzit spunînd de-o sută de ori cînd ti 1-a adus el l pe băiatul dumitale.

BIGRE-TATAL : Haidern...

El pleacă, eu după el, şi ajungem la poarta casei ; îl las să intre singur. Curios să aud discuția dintre Bigre-tatăl şi tata, mă ascund într-un ungher, dinapoia unui perete subțire, de unde nu scap nici o vorbă.

— Hai, cumetre, trebuie să-1 ierți de data asta.

— Să-1 iert ? Pentru ce ?

— Te faci că nu ştii ?

— Nu mă fac, chiar nu ştiu.

— Eşti tu supărat, dar n-ai dreptate să fii.

— Nu sînt supărat.

— Iți spun eu că eşti.

— Dacă vrei tu să fiu, nici nu cer altceva ; dar vreau să ştiu mai întîi ce năzbîtie a făcut.

— Eu nu sînt/de loc împotrivă cînd se întîmplă de trei- patru ori ; numai să nu fie obicei. Se adună o ceată de flăcăi şi fețe ; beau, rîd, dansează ; vremea trece re-Pede ; şi între^imp se încuie uşa casei...

Şi, cobefînd glasul, Bigre adăugă :

— El nu ne aude ; dar hai, să vorbim cinstit, am fost °are noi mai cuminți decît ei, cînd aveam vîrsta lor ? Ştii ^ine sînt părinți răi ? Cei care şi-au uitat păcatele din ti-

— Da, Jacques, e colo sus, în chițimie, şi se odihnest f

Ah ! Sînt de plîns bieții părinți ; cum se termină una,

cepe alta ! Ei, n-ai de gînd să te mişti o dată ? Cît ti

ai să rămîi aici ca un neghiob, cu capul plecat, cu căscată, cu brațele atîrnate, nu

JACQUES : se trăgea

STAPÎNUL : c.. ochii la cer, aşa bănuiesc cel păr ; îşi

JACQUES : ridica frîngea mîinile.

STAPÎNUL niatră.

JACQUES : Nu, domnule, nu : sînt simțitor ; dar îmi .j păstrez simțirea pentru un prilej mai acătării. Risipitorii ' bogății acesteia au cheltuit-o într-atîta cînd trebuiau să fie cumpătați, încît nu mai au nici pic atunci cînd trebuie s-o dăruiască... între timp mă îmbrac şi cobor. Bigre-tatăl îmi zice :

— Aveai nevoie de asta, ți-a făcut bine ; cînd ai venit parcă erai scos din groapă, iar acum eşti rumen şi proas păt ca un prunc abia luat de la sîn. Somnul e lucru bun !... Bigre, du-te în pivniță şi adu o sticlă, să îmbucăm ceva. Acum, fiule, ai să mănînci bucuros ?

— Foarte bucuros...

Sticla e adusă şi pusă pe tejgheaua de lucru ; noi stăm în picioare, de jur-împrejur. Bigre-tatăl umple paharul lui şi pe al meu ; Bigre-fiul, dîndu-1 deoparte pe-aî lui, zice cu un glas fioros :

— Mie, unul, nu mi-e sete aşa de dimineață.

— Nu vrei să bei ?

— Nu.

— Aha ! Ştiu din ce pricină : află, fiule, că aici e a-mestecată Justine ; o fi trecut pe la ea şi n-o fi găsit-o,

Nu cumva ti-ai închipuit vreodată că £ măcar unul care să-ți · tină de rău nevasta sau fata, ei i_a venit poftă să-şi dea poalele peste cap ?

STĂPÎNUL : Te învață să cunoşti mai bine părinții şi

JACQUES : Nu zău, domnule ; de cînd lumea s-au în-ejat unii pe alții şi-au să se mai înşele cît lumea. ? STÂPÎNUL : Vorbele tale sînt adevăruri veşnice, dar nu s-ar putea stărui prea mult asupra lor. Oricare ar fi povestirea făgăduită de tine după asta, fii sigur că nu va fi lipsită de învățăminte decît pentru un neghiob ; şi zi mai departe !

Cititorule, mă cuprinde remuşcarea că i-am făcut lui Jacques sau lui stăpînu-său cinstea de-ai pune să rostească vreo cîteva idei care sînt de drept ale tale ; dacă e aşa, poți să ti le iei înapoi, căci n-au să se supere. Am cam observat că numele de *Biqre* * nu prea îți e pe plac. Aş vrea să ştiu şi eu de ce. E adevăratul nume de familie al rotarului meu ; actele de naştere, de moarte şi de căsătorie sînt iscălite Bigre. Urmaşii lui Bigre, care stau şi astăzi în aceeaşi dugheană, se numesc tot Bigre. Cînd copiii lor, care sînt drăguți, trec pe stradă, lumea spune : „Uite-i ,pe Bigrişori". Cînd dumneata rosteşti numele *Boule* îți aminteşti de cel mai mare meşter de mobile din abanos pe care 1-ai pomenit. Şi nici în ținutul lui Bigre nu se rosteşte numele de Bigre fără ca oamenii să se gîn-dcască la cel mai mare rotar de care îşi aduc aminte. Bigre, al cărui nume se citeşte la sfîrşitul tuturor cărților bisericeşti de la începutul veacului nostru, a fost o rudă de-a lor. Dacă vreodată vreun strănepot de-al lui Bigre va ajunge, vestit prin vreo faptă măreață, numele Pe care îl purta Bigre nu va fi mai puțin impunător decît al lui Cezar sau al lui Conde. Fiindcă există Bigre şi Bigre, după cum există Wilhelm şi Wilhelm. Dacă spun turnai Wilhelm, simplu, n-o să însemne nici cuceritorul Marii Britanii, nici negustorul de pînzeturi din *Jupîn Patelin ;* numele de Wilhelm, singur nu va fi nici eroic, nici

[1] Joc de cuyime intraductibil. *Bigre* însemnează ticălos, după *um numele de mai jos, Boule, însemnează, printre altele, şi că-Pățînă, şi ghiulea, şi e şi numele meşterului pomenit în text, a trăit între anii 1642-1732.

nerețe. Ia spune-mi, n-am lipsit noi oare nici o de-acasă ?

— Şi tu, cumetre Bigre, ia spune-mi, n-am avut noi niciodată legături care nu erau pe placul părintil0r noştri ?

— Păi de-aia mai mult fac gură decît sufăr cu adevărat. Fă şi tu la fel.

— Dar Jacques n-a lipsit de-acasă, sînt sigur, cel puțin in noaptea asta.

— Ei, atunci dacă nu în noaptea asta, în altă noapte, vorba e: nu eşti supărat pe băiat ?

— Nu.

— Şi cînd am să plec eu, n-ai să-1 cotonogeşti ?

— De loc.

t — îmi dai cuvîntul tău ?

— Ți-1 dau.

— Pe cinstea ta ?

— Pe cinstea mea !

• — Asta voiam să-ti spun ; acum mă duc...

Pe cînd naşu-meu Bigre se afla în prag, tata îi spuse. bătîndu-1 uşurel pe umăr :

— Bigre, dragul meu, aici e ceva necurat ; băiatul tău şi-al meu sînt doi şmecheri afurisiți ; şi tare mă tem că ne-au tras pe sfoară astăzi ; dar cu timpul o să descoperim noi despre ce e vorba. Noroc, cumetre !

STAPÎNUL : Şi cum s-a sfîrşit aventura dintre prietenul tău Bigre şi Justine ?

JACQUES : Aşa cum trebuia să se sfîrşească. El s-a îmbufnat, ea s-a îmbufnat şi mai tare ; ea a plîns, lui i s-a muiat inima ; ea i-a jurat că eu eram cel mai bun prieten al lui ; eu i-am jurat că e,a era cea mai cinstită fată din sat. El ne-a crezut, ne-a cerut iertare, ne-a îndrăgit şi ne-a prețuit pe amîndoi mai mult ca înainte. Şi iată începutul, mijlocul şi sfîrşitul pierderii fecioriei mele. Acum, domnule, aş vrea să-mi arătați şi mie morala povestirii

ăsteia deocheate.

STAPÎNUL: Te învață să cunoşti mai bine femeile.

JACQUES : Şi la ce aveai nevoie de lecția asta ?

STAPÎNUL : Ca să-mi cunosc mai bine prietenii.

_Aş vrea... aş vrea... — şi spunînd „aş vrea" îmi ,?ngea mîna şi mă privea tare ciudat — aş vrea să iei Sosorul şi să vii în crîng să-mi ajuți să string vreo două-trei brațe de vreascuri, fiindcă e o muncă prea grea pentru mine singură.

_- Cu plăcere, vecină Suzanne...

Iau cosorul şi pornim. Pe drum, Suzanne îşi lăsa capul să-i cadă pe umărul meu, mă lua de bărbie, mă trăgea de urechi, mă ciupea de coaste. Ajungem. Locul era cam povîrnit. Suzanne se culcă pe jos cît era de lungă, în partea cea mai ridicată a locului, cu picioarele depărtate unul de altul şi cu brațele trecute pe deasupra capului. Eu mă aflam lingă ea, mai jos, făcîndu-mi de lucru cu cosorul în huceag, şi Suzanne îşi strîngea picioarele apro-piindu-şi călcâiele de şezut; genunchii ei ridicați îi săl-taseră fustele ; şi eu îmi făceam de zor de lucru cu cosorul prin huceag, fără să mă uit unde dau şi lovind a-iesea pe de lături. Suzanne îmi zice :

— Jacques, ai să isprăveşti oare curînd ?

— Cînd vrei tu, vecină.

— Dar nu vezi că eu vreau să sfîrşeşti ?... îmi spuse eu cu jumătate glas. Aşa că am sfîrşit, am stat să răsuflu |şi am sfîrşit din nou ; iar Suzanne...

STĂPÎNUL : îți lua fecioria pe care n-o aveai ?

JACQUES : întocmai ; dar să nu crezi că s-a lăsat pă-| călită, ba mi-a zîmbit şi mi-a zis :

— I-ai tras clapa lui bărbatu-meu ; eşti un drăcos.

— Ce vrei să spui, vecină Suzanne ?

— Nimic, nimic ; lasă că mă-nțelegi tu. Mai păcă-leşte-mă încă de cîteya ori ^a fel> Şi-am să te iert...

I-am legat vreascurile, le-am luat la spinare ; şi ne-am întors, ea la casa ei, eu la a mea.

STĂPÎNUL : Fără să poposiți în drum ?

JACQUES : Fără,

STĂPÎNUL : Va să zică, nu era departe din crîng **şi** Pînă-n sat.

JACQUES: Cam tot cît era şi din sat pînă-n crîng.

STĂPÎNUL : Oare numai atîta prețuia Suzanne ?

JACQUES ; Ba prețuia poate mai mult, pentru un al-tu-l, pentru o altă zi ; fiecare moment îşi are prețul lui,

burghez ; tot aşa şi cu Bigre. Bigre, simplu, nu e njcj faimosul rotar, nici vreunul din neînsemnații lui str|, moşi sau neînsemnații lui urmaşi. La drept vorbind, numele pe care îl porți poate oare să fie de bun-gust say de prost gust ? Ulițele mişună de dulăi care se numesc Pompeius. Leapădă-ți deci falsa delicatețe, altfel mă VQJ purta cu dumneata cum s-a purtat lordul Chatham [1] cu membrii parlamentului ; el le-a spus : „Zahăr, zahăr, zahăr ; ce-i caraghios în asta ?..." Iar eu îți voi spune; „Bigre, Bigre, Bigre ; de ce nu 1-ar cheirra pe cineva Bi-gre ?" Fiindcă, după cum îi-spunea un ofițer generalului său, marelui Conde, există un Bigre mîndru, ca Bigre rotarul ; există un Bigre cumsecade, ca dumneata şi j„ mine ; şi mai există nişte Bigre oarecare, cum sînt nenumărați alții.

JACQUES : Era într-o zi de nuntă ; fratele Jean o măritase pe fata unui vecin. Eu eram vornicel. Mă puseseră la masă între doi hîcri cunoscuți în toată parohia ; păream un mare neghiob, deşi nu eram chiar atît de neghiob pe cît mă credeau ei. Cei doi hîtri mi-au pus cîteva întrebări despre noaptea nunții ; eu am răspuns destul de prosteşte şi iată-i izbucnind în'rîs, iar pe nevestele şolti-cilor ăstora întrebînd de la capătul celălalt al mesei : „Ce" s-a întîmplat ? Veseli mai sînteți voi acolo !" „E din cale-afară de caraghios, răspunse unul din soți către ne-vastă-sa ; am să-ți povestesc diseară." Cealaltă nevastă, la fel de curioasă, îi puse aceeaşi întrebare omului ei, iar el îi dădu acelaşi răspuns. Ospățul continuă, cu întrebările şi cu neghiobiile mele, cu hohotele de rîs şi cu uimirea nevestelor. După masă, joc ; după joc, culcarea soților, darul jartierei, eu în patul

meu, şi cei doi hîtri în paturile lor, povestindu-le nevestelor lucrul de neînțeles, de necrezut, că la douăzeci şi doi de ani, fiind vlăjgan zdravăn, destul de chipeş, ager şi isteț, eram la fel de curat, dar la fel, ca atunci cînd ieşisem din pîntecele mamei, iar cele două neveste se minunară, întocmai ca soții ior. Dar, a doua zi, Suzanne îmi făcu semn şi-mi zise :

— Jacques, n-ai nici o treabă de făcut ?

— N-am vecină ; cu ce te pot ajuta ?

[1] William Pitt, conte de Chatham (1708—1778).

TA.CQUES . Ba să mă ierți, vecină Marguerite. »fARGUERITE : Atunci ia spune, ce e o femeie ?

TCQUES : O femeie ?

ljARGUERITE : Da, o femeie.

JACQUES : Păi stai... O femeie e un om cu fustă, cu loan şi cu tîțe mari.

STAPÎNUL : Mare ticălos mai eşti !

JACQUES : Cealaltă nu se înşelase ; şi asta voiam să înşele. Cînd mi-a auzit răspunsul, vecina Marguerite a izbucnit în nişte hohote nesfîrşite de rîs ; iar eu, cu totul uluit, am întrebat-o de ce rîdea atîta. Vecina Marguerite mi-a spus că rîde de naivitatea mea.

— Cum ! un vlăjgan ca tine ! E adevărat că nu ştii mai mult ?

—Nu ştiu, vecină Marguerite.

După vorbele astea, vecina Marguerite tăcu şi eu făcui la fel.

—Zău, vecină Marguerite, i-am zis mai apoi, ne-am aşezat să pălăvrăgim şi iată că nu spui nimic şi nu pă lăvrăgim de loc. .Ce ai, vecină Marguerite ? Ai căzut pe gînduri.

MARGUERITE: Da, mă gîndesc... mă gîndesc... mă gîndesc...

Şi rostind „mă gîndesc" ăsta, pieptul i se umflă, glasul i se muia, mădularele îi tremurau, ochii i se închiseră, gura i se căscase puțin ; gemu din adîncul inimii ; leşină şi eu m-am făcut că o cred moartă şi am început să strig cu spaimă în glas :

— Vecină Marguerite ! Vecină Marguerite ! Spune o vorbă ; vecină Margluerite, ti-e rău ?

MARGUERITE :/ Nu, copilule, lasă-mi o clipă de răgaz... Nu ştiu ce m-a apucat... Mi-a venit aşa, pe neaşteptate.

STAPÎNUL : Mintea.

JACQUES : Da, mintea.

MARGUERITE : Mă gîndeam...

JACQUES : Te gîndeşti aşa şi noaptea, lîngă bărbatul dumitale ?

MARGUERITE : Cîteodată.

JACQUES : Şi pesemne că-1 sperii.

MARGUERITE : S-a obişnuit...

3

Peste cîtăva vreme, vecina Marguerite, nevasta îalt şoltic, avînd de măcinat nişte boabe şi neavînd să meargă la moară, veni să-i ceară tatei un băiat

car[6]

să se ducă în locul ei. Fiind eu cel mai mare, ea era gură ca- tata o să mă aleagă pe mine, şi chiar aşa s-a în[tîmplat. Vecina Marguerite pleacă; eu o urmez; îmi pu. sacul pe măgar şi-1 mîn singur la moară. Iată grăunțele măcinate, şi' ne întoarcem, măgarul şi cu mine, destm de trişti, căci mă gîndeam că n-o să mă aleg cu nimic din corvoada asta. Mă înşelam însă. între sat şi moară tre. buia să străbat o pădurice; acolo am găsit-o pe vecina Marguerite stînd la marginea drumului, începuse să a-murgească.

— Jacques, îmi zice ea, te-ai întors, în sfîrşit! Ştii că a trecut mai mult de-o oră, lungă şi plictisitoare, de cînd te aştept ?...

Cititorule, prea eşti şi dumneata cîrcotaş. Ai dreptate, orele lungi şi plictisitoare sînt ale doamnelor de la oraş ; iar ora întreagă de care-ti vorbeam e a vecinei Marguerite.

JACQUES : Păi era apa scăzută, moara abia macină, morarul se îmbătase şi, oricît m-am zorit, n-am putut să mă întorc mai degrabă.

MARGUERITE : Aşază-te aici şi să pălăvrăgim puțin.

JACQUES : Cu dragă inimă, vecină Marguerite...

lată-mă stînd lîngă ea ca să pălăvrăgim, însă tăceam amîndoi. Atunci îi zic :

— Păi, vecină Marguerite, nu scoți o vorbulită şi văd
că nu pălăvrăgim.

MARGUERITE : Tac, fiindcă mă gîndesc la ce mi-a spus bărbatu-m'eu despre tine.

JACQUES : Să nu crezi o iotă din ce ți-a spus ; îi place să-şi rîdă de oameni.

MARGUERITE : Mi-a spus că n-ai fost niciodată îndrăgostit.

JACQUES : Da, cu asta n-a mințit.

MARGUERITE : Cum ! Niciodată ?

JACQUES : Niciodată.

MARGUERITE : Cum La vîrsta ta să nu ştii încă ce e o femeie ?

-o să-şi dea sufletul. Adevărul e că, fiind la fel de ° at ca şi ea şi nimeaiştiind ce spun, am oftat : „Ah ! "" Ta Suzanne, ce plăcere îmi faci !" veCg*TAPÎNUL : Vrei să zici „vecină Marguerite" !

JACQUES : Nu, nu. Adevărul e că am luat un nume , pt altul şi că, în loc să spun vecină Marguerite, am

s vecină Suzanne. Adevărul e că i-am mărturisit vecinei Marguerite că tot ce ea credea că mă învață atunci vecina Suzon mă învățase, nițel mai altfel, e drept, cu trei sau patru zile înainte. Adevărul e că ea mi-a zis :

— Cum ! adică Suzon şi nu e,u ?...

Adevărul e căi i-am răspuns :

— Nici una şi nici cealaltă.

Adevărul e că tot rîzîndu-şi de ea însăşi, de Suzon, de cei doi soți, şi că tot ocărîndu-mă, m-am pomenit peste ea, şi prin urmare ea sub mine, şi că mărturisindu-mi că aşa îi place mai mult, dar nu atît cît îi plăcuse altminteri,

ea s-a pomenit iar peste mine, şi prin urmare eu sub ea. Adevărul e că după cîteva clipe de odihnă şi de tăcere, ne-am pomenit nici ea dedesubt, nici eu deasupra, nici eu dedesubt, nici ea deasupra; căci ne aflam şi unul şi altul pe-o parte, iar ea ținea capul plecat înainte şi şezutul lipit de coapsele mele. Adevărul e că, dacă aş fi fost mai puțin savant, buna vecină Marguerite m-ar fi învățat tot ce se poate învăța. Adevărul e că ne-a venit tare greu să mai ajungem în sat. Adevărul e că boala mea de gît s-a înrăutățit şi mi se pare că n-am să mai pot vorbi cincisprezece zile.

STĂPÎNUL : Şi nu le-ai mai văzut pe cele două femei ?

JACQUES •. Ba să am iertare, le-am mai văzut de mai multe ori.

STAPÎNUL': Pe amîndouă?

JACQUES : Pe amîndouă.

STĂPÎNUL : Şi .nu s-au luat la harță ?

JACQUES : S-au îndrăgit şi mai mult, fiindcă îşi erau de folos una alteia.

STAPÎNUL : Cele din lumea mea ar fi făcut tot aşa, ^ar fiecare cu al ei... Rîzi ?

JACQUES : De fiecare dată cînd îmi aduc aminte de orrulețul care țipa, înjura, dădea din cap şi din picioare,

Marguerite îşi revine încetul cu încetul din zice :

— Mă gîndeam că la nuntă, acum opt zile, barba' meu şi cel al Suzannei şi-au rîs de tine ; şi mi s-a f ,-'."• milă, şi nu ştiu ce m-a apucat...

JACQUES : Eşti prea bună.

MARGUERITE : Mi-e nu-mi place să se rîdă de :: meni. M-am gîndit că la cel dinții prilej au să reîne c, şi mai vîrtos, şi-o să mă mîhnească şi mai mult.

JACQUES : Păi numai să vrei dumneata, şi nu s-a$_t$ mai întîmpla.

MARGUERITE : Cum ?

JACQUES : învătîndu-mă...

MARGUERITE : Ce ?

JACQUES : Ce nu ştiu eu şi-i face să rîdă atîta pe bar-i bătui dumitale şi pe al Suzannei, care altfel n-ar mai rîde.

MARGUERITE : O ! Nu, nu. Ştiu bihe că eşti băiat de treabă şi că n-ai spune nimănui ; dar n-aş îndrăzni.

JACQUES : *De* ce nu ?

MARGUERITE : Fiindcă n-aş îndrăzni.

JACQUES : Ah ! Vecină Marguerite, învăță-mă, te rog. şi am să-ti port cea mai mare recunoştință ; învață-mă..

Şi tot rugînd-o aşa, îi strîngeam mîinile, iar ea mi le strîngea pe ale mele ; îi sărutam ochii, iar ea îmi săruta gura. Intre timp, se înnoptase de tot. Atunci îi zic :

— îmi dau seama, vecină Marguerite, că nu-mi vrei binele într-atîta, încît să mă înveți ; tare mai sînt mîhnit. Hai să ne ridicăm şi să plecăm spre casă...

Vecina Marguerite tăcu ; îmi prinse iar o mină şi nu ştiu unde mi-o puse, dar ştiu că am strigat :

— Ia te uită ! Uite că n-are ! Uite că n-are !

STAPÎNUL : Ticălosule ! Mare ticălos mai eşti !

JACQUES : Adevărul e că ea era tare despuiată şi că eu, de asemenea, mă despuiasem. Şi mai e că-mi țineam mereu mîna acolo unde ea n-avea nimic, şi ea îşi pusese mîna acolo unde la mine nu era tocmai ca la ea. Adevărul e că eu mă aflam sub ea, şi prin urmare ea peste mine. Adevărul e că, neuşurînd-o de nici o osteneală, a trebuit s-o ducă ea singură pe'toată. Adevărul e că punea atîta inimă să mă învețe, încît la un moment dat am cre-

din mîini, din tot trupul, şi era gata să se zvîrle din dul cu f în, cu riscul de a-şi fringe gîtul, nu mă pot-piedica să rîd de el.

STĂPÎNUL : Şi cine e omulețul ăsta ? Soțul veciei Suzon ?

JACQUES : Nu.

STÂPÎNUL : Soțul vecinei Marguerite ?

JACQUES : Nu... Nu te mai schimbi : aşa ai s-o ţjj| toatfr viața...

STĂPÎNUL : Atunci, cine ?

Jacques nu-i răspunse la întrebare, iar stăpînul a. dăugă : Spune-mi numai cine era omulețul.

JACQUES : într-o bună zi, un țînc, stînd lîngă tejgheaua unei lenjerese. țipa cît îl ținea gura. Negusto-"reasa, plictisită de țipetele lui, îi zise :

— De ce țipi, dragul meu ?

— Fiindcă vor să mă facă să spun a.

— Şi de ce nu vrei să spui *a ?*

— Fiindcă nici n-o să apuc bine să zic a, c-au să şi vrea să mă facă să zic b...

Asta înseamnă că n-am s-apuc să spun biae numele omulețului, că va şi trebui să povestesc restul.

STÂPÎNUL : S-ar putea... ^

JACQUES : Ba e sigur.

STĂPÎNUL : Haide, dragă Jacques, spune-mi numele omulețului. Te mănîncă pe limbă să-1 spui, nu-i aşa ? Hai, dă-i drumul !

JACQUES : Omulețul ăsta era un soi de pitic, cocoşat, strîmb, bîlbîit, chior, gelos, curvar, îndrăgostit ş-poate plăcut de Suzon. Era preotul satului.

Jacques semăna ca două picături de apă cu țîncul lenjeresei, cu singura deosebire că, de cînd cu boala lui de gît, era greu să-1 urneşti să zică ,a dar, odată urnit, mergea de la sine pînă la capătul alfabetului.

Mă aflam în şură la Suzon, numai eu şi ea.

STĂPÎNUL : Şi nu stăteai degeaba, aşa-i ?

JACQUES : Nu. Cînd soseşte popa, îl apucă năbădăile, bombăne, îi porunceşte Suzonei să-i spună ce făcea între patru ochi cu cel mai desfrînat flăcău din sat, în ungherul cel mai dosnic al cocioabei.

STĂPÎNUL : După cîte văd, îți mersese buhul.

JACQUES : Şi pe merit. Popa era supărat foc ; la -bele astea, mai adăugă cîteva şi mai puțin binevoi-*1ă supăr şi eu. Din ocară în ocară, am ajuns la -mi. Eu înşfac o furcă, i-o trec printre picioare şi, L_n

sus, hîța-n jos, îl arunc în podul de fîn, nici mai -nult nici mai puțin, ca pe un maldăr de paie. " STĂPÎNUL : Şi era înalt podul ?
JACQUES -. De cel puțin zece picioare, iar omulețul nu s-ar fi putut coborî fără să-şi frîngă gîtul. STĂPÎNUL : Şi pe urmă ?
JACQUES : Pe urmă îi dau Suzonei basmaua la o parte, o iau de țîțe, o giugiulesc ; ea abia dacă se împotriveşte. Era pe-aproape un samar de măgar căruia îi cunoşteam moliciunea ; o împing pe samar. STĂPÎNUL : Şi-i ridici poalele ? JACQUES : îi ridic poalele. STĂPÎNUL : Şi popa vedea asta ? JACQUES : Cum te văd. STĂPÎNUL : Şi tăcea ? JACQUES : Da' de unde, zău aşa. Nemaiputîndu-şi

stăpîni mînia, începe să strige :

— Să... să... săriți ! Uci... ci... gasul ! ...fo... fo... foc..;

ho... ho... hoții !...

Şi iată că soțul, pe care îl credeam departe, dă fuga. STĂPÎNUL : Rău îmi pare ; nu prea-mi plac popii... JACQUES : Şi ai fi fost încîntat ca sub ochii ăluia...

STĂPÎNUL : Recunosc.

JACQUES : Suzon avu vreme să se ridice ; eu îmi potrivesc hainele, şi-o iau din loc ; Suzon mi-a povestit ce s-a întîmplat pe urmă. Soțul, văzîndu-1 pe popă cocoțat în fîn, îjncepu să rîdă. Popa îi zice : „Rî... rî... rîzi... Pro... prd>... prostule ce eşti..." Soțul îi dă ascultare, rîde Si mai cu poftă şi-1 întreabă cine 1-a cocoțat acolo. Popa : „Dă.. dâ\.. dă-mă jo... jo... jos." Soțul rîde şi mai tare Şi între'abă cum sa facă. Popa : „A--, a... aşa... cu... cu... cum m-am ur... ur... cat... cu fu... fu... furca...". „Al drau să fiu dacă n-ai dreptate ; vezi ce-nseamnă să fii cărturar ?..." Soțul ia furca, o întinde popii ; ăsta se aşază calare pe furcă, aşa cum îl pusesem eu ; soțul face de vreo două ori ocolul şurii cu popa proțăpit în furcă, înso-Undu-şi plimbarea cu un fel de cîntec bisericesc ; iar

t-n Juvenal, Petronius, La Fontaine şi atîția alții ?

° [1] n'u-i spui stoicului Seneca : Ce nevoie avem de des-r? Cțea sclavului tău cu oglinzi concave ? De ce nu eşti lrîn-duitor decît cu morții ? Dacă ai sta să te gîndeşti un i părtinirea asta, ai vedea că ea se naşte din vreun *m*- . c^piu vicios. Dacă eşti ca o floarea, nu mă citi ; dacă jp[1'"] stricat, mă poți citi fără teamă de urmări. Şi apoi, l!f ca ce-ți spun eu aici nu te mulțumeşti, deschide pre-ffata lui Jean-Baptiste Rousseau [1] şi ai să-mi găseşti acolo apologia. Care dintre voi ar cuteza să-1 defăimeze pe Voltaire fiindcă a compus Fecioara ? Nici unul. Aveți, aşa-! dar, 'două cumpene pentru faptele oamenilor ? Dar o să ' spU\ Fecioara lui Voltaire e o capodoperă. — Cu atît mai rău, fiindcă astfel va fi şi mai mult citită. — Iar Jacques al dumitale nu e decît un ghiveci de fapte, unele adevărate, altele născocite, scrise fără artă şi împărțite fără rînduială. — Cu atît mai bine ; Jacques al meu va fi mai puțin citit. Oricum ai întoarce-o, n-ai dreptate. Dacă lucrarea mea e bună, o să-ți placă ; dacă e rea, n-o să-ți facă nici un rău. Nu există carte mai nevătămătoare decît cartea proastă. Fac haz scriind sub nume de împrumut neghiobiile pe care le săvîrşeşti tu ; neghiobiile tale mă fac să rîd ; iar scrierea mea te necăjeşte. Cititorule, daqă e să vorbim cinstit, apăi găsesc că dintre noi amîn-do; nu eu sînt cel mai rău. Cît de mulțumit aş fi dacă m-aş putea pune la adăpost de ponegrirele tale pe cît te poți pune tu la adăpost față de plictisul sau față de primejdia lucrării mele ! Fățarnici josnici, lăsați-mă în pace. F...ți-vă ca 'nişte măgari leneşi, care au chef să zburde ; dar îngădui)ți-mi să spun a f... ; vă las vouă fapta, lă-sați-mi nW cuvîntul. Voi rostiți cutezători a ucide, a fura, a trapa, dar celălalt cuvînt n-ați îndrăzni să-1 spu-neți decît / printre dinți ! Nu e adevărat oare că cu cît laşi să-ți /scape din. gură mai puține din cuvintele astea deocheate, cu atît îți rămîn mai multe în minte ? Oare. ce v-a .făcut actul genital, atît de firesc, de necesar şi de pst, ca" să-i înlăturați numele din discuțiile voastre şi să

închipuiți că v-ar murdări gura, ochii şi urechile ? E ca spusele cel mai puțin folosite, cel mai puțin scrise,

Jean-Baptiste Rousseau (1671—1741) — poet liric francez.

popa strigă : „Dă... dă... dă-mă jos pu... pu... puşi n-a... n-a... n-auzi să mă da... da... dai jos o dată?" soțul îi zice : „Ce-ar fi părinte, să te arăt aşa, pe to;

ulițele satului *1* Ar fi un alai cum nu s-a mai văzut cînd lumea !.." Totuşi, popa s-a ales numai cu spaima soțul 1-a lăsat jos. Nu mai ştiu ce i-a spus atunci oi lui, căci Suzon a şters-o ; dar am auzit : „Ne... ne... rocitule ! Da... da... dai într-un pre... pre... preot ! af... af... afurisesc ; ai să... să... ai să fii... ble... ble... temat !..." Omulețul tot vorbea ; iar soțul îl gonea din' urmă cu lovituri de furcă. Am venit şi eu, laolaltă mulți alții ; cînd dă cu ochii de mine, de departe, so ținîndu-şi furca în mînă ca o lance, îmi zice : „Apro. piețe, vino-ncoa !"

STĂPÎNUL : Şi Suzon ?

JACQUES : S-a descurcat.

STĂPÎNUL : A pățit ceva ?

JACQUES : Da de unde ; femeile ştiu s-o scoată totdeauna bine la capăt, cînd n-au fost prinse asupra faptului... De ce rîzi ?

STAPlNUL : Fiindcă o să-mi vină şi mie să rîd, ca şi ție, de cîte ori o să-mi aduc aminte de popişorul ăla în vârful furcii soțului.

JACQUES : Nu după multă vreme, întîmplarea a a-juns la urechile tatei, care a rîs şi el, apoi m-am dus la armată, precum ți-am spus...

După cîteva clipe,în care Jacques fie că tăcu, fie că tuşi, după cum spun unii, sau după ce-a mai rîs, după cum spun alții, stăpînul, adresîndu-s,e lui Jacques, îi zise :

— Şi povestea dragostei tale ?

Jacques plecă fruntea fără să răspundă nimic.

Cum se poate oare ca un om cu bun-simț, cu purtări cuviincioase, un om care se făleşte cu filozofia să se distreze înşirînd povestiri atît de deşănțate ? — Mai întîi, cititorule, aici nu sînt povestiri ; e o istorie, şi eu nu mă simt mai vinovat, ba poate mă simt mai puțin vinovat chiar, cînd scriu năzbîtiile lui Jacques, decît Suetonius, cînd ne transmite desfrînarea lui Tiberiu. Şi totuşi, îl citeşti pe Suetonius şi nu-i aduci nici o mustrare. De ce nu-ți încrunți sprîncenele cînd îi citeşti pe Catul, Marțial,

ui altuia, să înceapă, să urmeze sau să lase baltă o î° k§ să cumpănească foloasele sau relele unei acțiuni tremice, a unei speculații negustoreşti sau de finanțe, în-P°, pciunea sau nebunia unei legi, soarta unui

război, ale-*^{e}$_{re}$a unui han, şi în han alegerea odăilor de locuit, iar $\$^{e}$ $_{oc}$jăi alegerea unui pat, prima lui vorbă era : „Să întrebăm plosca". Iar cea din urmă : „Asta e părerea ploştii si $_{a}$ mea". Cînd ursita îi amuțea în cap, se lămurea prin ploscă ; plosca era un soi de Pythie portativă, tăcută de îndată ce se golea. La Delfi, Pythia. cu poalele suflecate, stînd cu curul gol pe trepiedul ei, primea inspirația de jos în sus ; Jacques, pe calul lui, cu capul dat pe spate, cu plosca destupată şi aplecată spre gură, primea inspirația de sus în jos. Cînd Pythia şi Jacques îşi rosteau oracolele, amîndoi erau beți. El susținea că Sfîntul Duh se pogorîse asupra apostolilor într-o ploscă : Rusaliilor le spunea sărbătoarea ploştilor. A lăsat un mic tratat cu toate felurile de a ghici viitorul, tratat foarte serios în care dă întîietate ghicitului lui Bacbuc * sau prin ploscă .Declară, cu tot respectul adînc ce i-1 poartă, că sânt false spusele parohului din Meudon, care îi punea întrebări divinei Bacbuc prin lovirea pîntecului. „Mi-e drag Rabelais, spune Jacques, dar adevărul mi-e mai drag decît Rabelais." El îl numeşte eretic *Engastrimut*[2]; şi dovedeşte prin o sută de argumente, unele mai tari decît altele, că adevăratele oracole ale lui Bacbuc sau ale ploştii nu se fac auzite idecît prin gîtlejul ei. Ii socoteşte în rîn-dul adepților de] frunte ai lui Bacbuc. drept adevărați inspirați ai ploştii, din aceste ultime secole, pe Rabelais, La Fare, Chapelie, Chaulieu, La Fontaine, Moliere, Panard, Gallet, V^de[3]. Platon şi Jean-Jacques Rousseau,

. ----- *j*

[i]*Bacbuc saUjbahbuh* (în ebraică) — ploscă, butelie. Pomenită de Rabelais în *ffantagruel.* " _ •

[2] Cuvînt ele origine elină, însemnînd cel ce vorbeşte din stomac. /

[3] Cu privire la unii dintre cei enumerați mai sus, lăsîndu-1 la o parte pe Rabelais, La Fontaine sau Moliere, anumiți istorici literari ne inîormează că, de pildă, Gallet, un fost băcan, devenit autor de cîntece şi bețiv vestit, a murit la Le Temple, închisoare pentru datornicii urmăriți de creditori. Prietenul său, Panard, îl Plîngea mai ales pentru că a fost îngropat sub „un jgheab da apă" tocmai el, care nu bea niciodată apă.

cel mai puțin rostite, să fie şi cele mai ştiute şi cel$_e$ »», genera] cunoscute; şi asta aşa e ; iar cuvîntul /... J*[1] mai puțin familiar decît cuvîntul pîine ; îl cunosc tont l vîrsteîe, îl cuprind toate dialectele : are o mie de sin ^ nime în fiecare grai, se imprimă în fiecare fără să f*' rostit, fără glas, fără chip, iar sexul care îl săvîrşeşte mai mult îl ține sub tăcere cel mai mult. Parcă vă cum strigați : „Ții, ce mai cinic ! Ce mai neruşinat TQ! mai sofist !..." Curaj, ocăriți din toată inima un autor! respectabil pe care îl aveți toată ziua în mîini şi cărui$_a$ eu nu-i sînt aici decît tălmaci. Licența stilului său $_a$. proape că-mi e o garanție pentru curățenia moravurilor lui ; e Montaigne[1]. *Lasciva est nobis pagina, vita* probat

Jacques şi stăpînu-său petrecură tot restul zilei fără să-şi descleşteze dinții. Jacques tuşea, iar stăpînul zicea: „Cumplită tuse .'" Se uita la ceasornic fără să vadă cît e ora, îşi deschidea tabachera fără să ştie şi-şi lua priza de tabac fără să-şi dea seama ; asta mi-o dovedeşte faptul că le făcea pe toate de cîte trei sau patru ori la rind, în aceeaşi ordine. Peste o clipă, Jacques tuşea din nou, şi stăpînul zicea : „A dracului tuse ! Şi-ai mai şi băut pînă n-ai mai putut din vinul hangiței. Şi nici ieri seara, cu secretarul, nu te-ai cruțat mai mult ; cînd te-ai întors, te clătinai şi nu mai ştiai ce vorbeşti ; iar astăzi ai făcut zece popasuri, şi pun rămăşag că nu ți-a mai rămas nici strop de vin în ploscă !..." Apoi mormăia printre dinți, se uita la ceas şi-şi desfăta nările.

Am uitat să-ți spun, cititorule, că Jacques nu pornea niciodată la drum fără o ploscă plină cu cel mai bun vin, atîrnată la obîîncul şeii. De fiecare dată cînd stăpînul îi întrerupea povestirea prin cîte o întrebare puțin mai lungă, el desprindea plosca, sorbea o înghițitură turnată de sus şi o punea la locul ei doar cînd stăpînu-său tăcea din gură. Şi am mai uitat să spun că de fiecare dată cînd avea nevoie să chibzuiască, prima lui mişcare era să-şi întrebe plosca. Dacă trebuia să ia o hotărîre într-o chestiune de morală, să discute un fapt, să aleagă un drum

[1] Vezi *Eseurile* lui Montaigne, c. III, cap. V, după care este imitat întregul pasaj de mai sus.

[2] In limba latină : *Scrierea noastră este lascivă, dar viața ne este curată.*

„t.o. despre minunile din timpul cît a fost puternică '^'"despre prăpădul care a urmat cînd a început să fie f ta uitării ; şi dacă boala de gît a prietenului nostru T nues mai ține, dacă stăpînu-său se încăpățînează să *streze tăcerea, vei fi nevoit să te mulțumeşti cu episo-5ui ăsta, pe care voi încerca să-1 lungesc pînă ce Jacques e va lecui şi-şi va reîncepe povestea dragostei...

Aici există un gol cu adevărat regretabil în discuția dintre Jacques şi stăpînu-său. într-o bună zi vreun urmaş (je.al lui Nodot, de-al preşedintelui de Brosses, de-al lui freinshemius sau de-al părintelui Brottier[4] poate că-1 va umple ; iar urmaşii lui Jacques şi ai stăpînului său, proprietari ai manuscrisului, vor rîde cu hohote.

S-ar părea că Jacques, silit să tacă din pricina bolii de gît, şi-a oprit povestea dragostei şi că stăpînu-său a început povestea propriei lui iubiri. Asta nu e decît o presupunere pe care o vînd şi eu cum am cumpărat-o. După cîteva rînduri punctate, care arată golul, se citeşte : „Nimic nu-i mai trist în lumea asta decît să fii prost..." Oare Jacques e cel ce rosteşte o zicală atît de aleasă ? Sau stăpînu-său ? Aici ar fi loc pentru o îndelungată şi spinoasă dizertație. Dacă Jacques era atît de neobrăzat, încît să-i spună stăpînului său asemenea vorbe, apăi şi acesta din urmă era destul de cinstit ca să şi le spună el însuşi. Ori-am ar fi, e vădit, prea vădit chiar, că mai departe |?orbeşte stăpînul.

STĂPÎNUL : Era în ajunul zilei ei, şi n-aveam un |>an. Cavalerul de Saint-Ouin, prietenul meu intim, nu p.ucea niciodată lipsă de nimic.

— N-ai bani ? îmi zise el.

— N-âm !

— Ajtunci n-ai decît să-i faci.

— Ştii tu oare cum să-i fac ?

— /Fără îndoială.

Cavalerul se îmbracă, ieşim, şi mă conduce prin mai ui ițe- ulițe .întortocheate, într-o căsuță întunecoasă, unde

[1] După anumiți cercetători, Nodot a fost descoperitorul unor Ipretinse fragmente de Petronius, de Brosses a încercat să refacă •textul lui Sa,lustius, Freinshămius a adăugat suplimente la Quin-Itus-Curtius, iar Brottier a tradus

din Tacit.

care au proslăvit vinul bun fără să-1 bea, sînt, dup, rerea lui, falşi fraţi ai ploştii. Plosca a avut pe vi cîteva altare vestite ; La Pomme-de-pin, Le Temple Guinguette, altare a căror' istorie o scrie aparte. Ja zugrăveşte, în felul cel mai măreţ, avîntul, căldura, fi de care bacbucienii sau perigordienii [2] erau — şi mai încă şi în zilele noastre — cuprinşi, cînd, spre sfîrşituj ospăţului, stînnd cu coatele rezemate de masă, Bacbu$_c$ sau plosca sfîntă li se arăta, era pusă în mijlocul *l^* şuiera, îşi arunca departe de ea scufiţa şi-şi umplea a-doratorii cu spumă profetică. Manuscrisul lui e împodobit) cu două chipuri, în josul cărora se citeşte : *Anacreon $ Rabelais, unul printre cei vechi, iar celălalt printre mo. derni, mari preoţi ai ploştii.*

Adică Jacques a folosit termenul *Engastrimut ?...* De ce nu, cititorule ? Căpitanul lui Jacques era bacbucian; el a putut cunoaşte vorba asta, iar Jacques, care culegea tot ce spunea el, şi-a amintit-o ; adevărul e însă că *Engastrimut* îmi aparţine şi că în textul original se citeşte: *Ventriloc.*

Toate astea sînt foarte frumoase, ai să spui, dar cum rămîne cu dragostea lui Jacques ? — Dragostea lui Jacques numai Jacques şi-o cunoaşte ; şi iată-1 chinuit de-o boală de gît care-1 reduce pe stăpînu-său la ceasornic şi la tabacheră ; strîmtorarea asta îl mîhneşte tot atît cît şi pe dumneata. — Ce-o să ajungem ? — Pe cinstea mea că habar n-am. Aici ar fi potrivit s-o întrebăm pe sfîntă Bacbuc sau plosca sfinţită ; dar cultul ei decade, templele îi sînt pustii. La fel au făcut şi oracolele păgînis-mului la moartea sfîntului nostru Mîntuitor ; la moartea lui Gallet, oracolele lui Bacbuc au amuţit ; de aceea nu mai există marile poeme, nu mai există bucăţile acelea de-o elocinţă neîntreruptă şi nici lucrările însemnate cu pecetea beţiei şi a geniului ; tot e chibzuit, măsurat, a-cademic şi searbăd. O, sfîntă Bacbuc ! o, ploscă sacră ! o, divinitate a lui Jacques ! Reîntoarce-te printre noi !... Aş avea chef, cititorule, să-ţi vorbesc despre naşterea sfintei Bacbuc, despre miracolele care au însoţit-o şi au

[1] Pomme-de-pin era faimoasa tavernă a lui Villon.

[2] Adică din Perigord, vechi ţinut francez, cu vii renumite.

_, C-un picior în groapă.

re Brun, cu glas tare :

^- Ştiți, domnule cavaler, eu nu mai vreau să mă a-

=tec nici cît negru sub unghie, fiindcă după aia am ^fdeaur.a necazuri. E el prietenul dumneavoastră, dar să f°' sănătos ! Domnul are o înfățişare pe deplin boierească,

_ Dragă Le Brun !

N-am nici un ban.

Dar ai cunoştințe !

Toți sînt nişte ticăloşi, nişte puşlamale fără pe-

Ireche. Tot nu v-ați săturat, domnule cavaler, să treceți j prin mîinile ăstora ?

— Nevoia nu cunoaşte lege.

— Nevoia care vă îmboldeşte e o nevoie plăcută ;

] vreun joc de cărți, vreo loterie, vreo fetişcană.

— Dragul meu !...

— Aşa sînt eu totdeauna, slab ca un copil ; şi-apoi dumneavoastră, nu cred să existe om pe care să nu-1 pu teți face să-şi calce pînă şi jurămîntul. Hai, sunați, ,ca să aflu dacă Fourgeot e acasă... Adică nu, nu sunați, Four geot o să vă ducă la Merval.

— De ce să nu ne duci dumneata ?

— Eu ? Am jurat că lepădătura de Merval n-o să

rciai lucreze cît o trăi nici pentru mine, nici pentru prie-'

tenii mei. Va trebui să răspundeți dumneavoastră pentru domnul, care poate-că... vreau să zic care, fără îndoială, e un om cinstit ; ;eu o să răspund pentru dumneavoastră în fața lui Fourgeot, iar Fourgeot o să răspundă pentru wine în fața lui Inervai...

între timp a intrat o slujnică, spunînd :

— Dumnealor au venit la domnul Fourgeot ?

Le Brun. căt/e slujnică :

— Nu, n-au venit la nimeni... Domnule cavaler, zău
că mi-e cu nş^utință, mi-e cu neputință.

Cavalerul^ îl îmbrățişează, îl mîngîie :

— Dragă Le Brun ! Prieten drag !...

Eu mă apropii, îmi unesc stăruințele cu ale cavalerului :

— Domnule Le Brun ! Dragă domnule !...

Le Brun se lasă convins.

urcăm pe-o scăriță murdară, pînă la etajul al treil$_e$ acolo intru într-un apartament destul de , mare şi rnoK-lat într-un fel ciudat. Printre altele, în apartamentul ' cela se aflau trei scrinuri puse la rînd, fiecare de formă ; înapoia scrinului din mijloc era o oglindă cu de sus prea înaltă pentru tavan, aşa că o bună p$_{arte}$ din ea stătea ascunsă după scrin ; pe scrinuri *se* aflau w soiul de mărfuri ; două jocuri de table ; răspîndite p$_{rjn}$ casă, se găseau scaune destul de arătoase, dar nici pereche cu altul ; la piciorul unui pat fără perdele se dea o minune de divan ; la una din ferestre — o colivie, fără păsări, dar nouă-noută ; la cealaltă fereastră — UQ policandru atîrnat de-o coadă de mătură, iar coada de mă-tură sprijinindu-se cu amîndouă capetele de spătarele a două gioarse de scaune din paie ; la dreapta şi la stînga — tablouri, unele atîrnate de pereți, altele puse vraf.

JACQUES : Asta miroase de la o poştă a afacerist.

STAPÎNUL : Ai ghicit. Şi iată că domnul cavaler si domnul Le Brun (aşa îl chema *pe* negustorul de vechituri şi pe cămătarul la care ne aflam) se aruncă unul în brațele altuia...

— Of ! Dumneavoastră eraţi, domnule cavaler ?

— Păi sigur că eu, dragă Le Brun.

— Dar ce vi s-a întîmplat ? Nu ne-am mai văzu!
de-o veşnicie. Triste vremuri, nu-i aşa ?

— Foarte triste, dragă Le Brun. Dar nu despre asta-:
vorba ; ascultă, aş vrea să-ti spun ceva...

Eu mă aşez. Cavalerul şi Le Brun se retrag într-un ungher şi vorbesc. Nu pot să-ti redau din convorbirea lor decît vreo cîteva frînturi prinse din zbor...

— E bun ?

— Grozav.

— Major ?

— Şi încă cum. —

— E fiul ?

— Fiul.

— Ştii că ultimele noastre două afaceri... ?

— Vorbeşte mai încet.

— Şi tatăl ?

— Bogat.

— Bătrîn ? .i

BRUN : Cred că domnul cavaler ar fi în stare să *ă* să falsific bani.

-nia jată-ne la Merval.

JACQUES : Mathieu de Fourgeot ăsta...

STĂPÎNUL : Ei, ce vrei să spui ?

JACQUES : Mathieu de Fourgeot... Vreau să spun că domnul cavaler de Saint-Ouin îi cunoaşte pe toți oamenii ăştia după nume şi pronume şi că e şi el o puşlama în--eleasă cu toate secăturile astea.

STÂPÎNUL ; S-ar putea să ai dreptate... E cu neputință să găseşti om mai blajin şi mai binecrescut, mai cinstit, mai politicos, mai omenos, mai simțitor, mai dezinteresat decît domnul de Merval. După ce se încredința că sînt major ca vîrstă şi că sînt bun platnic, domnul Merval luă o înfățişare pe deplin drăgăstoasă şi mîhnită şi ne spuse cu glasul cel mai pocăit cu putință că era deznădăjduit ; că fusese chiar în dimineața aceea silit să-şi a-jutoreze 'un prieten strîmtorat de nevoi dintre cele mai grabnice şi că era cu totul lefter. Apoi, adresîndu-mi-se mie, adăugă :

— Domnule, să nu vă pară rău că n-ați venit mai devreme ; aş fi fost adînc mîhnit să vă refuz, dar aş fi făcut-o ; prietenia e mai presus de orice...

lată-ne înmărmuriți de-a binelea ; iată-1 pe cavaler, pe Le Brun însuşi şi pe Fourgeot la picioarele lui Merval, şi pe domnul Merval spunîndu-le :

— Domnilor, mă cunoaşteți cu toții ; îmi place să în datorez şi încerc să nu stric serviciile pe care le fac, lăsîndu-mă rugat ; dar, pe onoarea mea de om, n-am nici măcar patru ludovici în casă...

în mijlocul oamenilor ăstora, eu păream un osîndit care tocmai şi-a auzit sentința, îi spuneam cavalerului :

— Cavalere, hai să plecăm, dacă domnii nu pot să ne ajute...

Iar cavalerul, luîndu-mă deoparte :

— Nici să nu te gîndeşti, doar e ajunul zilei ei. Te înştiințez că am prevenit-o şi se aşteaptă la un dar din partea ta. Tu o ştii cum e : nu că ar fi interesată, dar e la fel ca toate celelalte şi nu-i place să-i fie înşelate aşteptările. S-o fi şi lăudat la taică-sau, la maică-sa, la

Servitoarea, care zîmbeşte la toată maimuțăreala ast pleacă şi, cit ai clipi, se întoarce cu un omuleț şontor^' înveşmîntat în negru, sprijinit în baston, bîlbîit, cu *' bra j ii uscați şi scorojiți, cu privirea ageră. Cavalerul întoarce spre el şi zice :

— Hai, domnule Mathieu de Fourgeot, n-avem nicj 0 clipă de pierdut, du-ne degrabă...

Fourget, fără să pară că-1 aude, îşi dezlega o liță din piele fină.

Cavalerul, către Fourgeot :

— Nu vă sinchisiți, asta ne priveşte...

Mă apropii, scot o părăluță şi i-o strecor cavalerului, care i-o dă servitoarei, mîngîind-o pe sub bărbie, între timp, Le Brun îi spunea lui Fourgeot :

— Nu-ți dau voie ; să nu-i duci acolo pe dumnealor.

FUORGEOT-: De ce, domnule Le Brun ?

LE BRUN : Fiindcă e un pungaş, o puşlama. '

FOURGEOT : Ştiu că domnul Merval... dar pentru orice păcat există

îndurare; şi-apoi, nu mai ştiu pe altul care să aibă bani în clipa de față.

LE BRUN : Domnule Fourgeot, fă cum vrei ; dom-nilor, eu îmi spăl mîinile.

FOURGEOT (către Le Brun) : Domnule Le Brun, nu vii şi dumneata cu noi ?

LE BRUN : Eu ? ! Ferească Dumnezeu ! E un mise' cu care n-am să mai dau ochii cîte zile oi avea.

FOURGEOT : Dar fără dumneata n-o s-o scoateir la capăt.

CAVALERUL : Aşa e. Hai, dargă Le Brun, e vorbf să mă serveşti, să-ți cîştigi recunoştința unui om darnic aflat la strîmtoare ; n-o să mă refuzi ; ai să vii.

LE BRUN : Să merg la Merval ?! Eu ?! Tocmai eu ?

CAVALERUL : Da, dumneata, dumneata ai să mergi pentru mine...

După atîtea stăruințe Le Brun se lăsă dus, şi iată-nf eu, Le Brun, cavalerul şi Mathieu de Fourgeot porniți cavalerul luîndu-1 prieteneşte de ramă pe Le Brun şi zi cîndu-mi :

— E cel mai cumsecade, cel mai binevoitor om di
lume ; cea mai bună conştiință...

TO Brun şi Fourgeot de Mathieu, sau Mathieu de Four-
îi mulțumiră înclinîndu-se şi spunîndu-i că e prea
£e° ' c£ încercaseră doar să-şi facă şi ei micul lor negoț,
bU°'s rum le cerea conştiința, şi că n-are de ce să-î
duP

iaUj/[ERVAL : Vă înşelați, domnilor, căci, la urma urmei,
este conştiința în zilele nosatre ? întrebați-1 pe domnul c„valer de Saint-Ouin, care trebuie să aibă o idee...

lată-ne plecați de la Mervali care ne întrebă, din canatul de sus al scării, dacă se poate bizui pe noi ca să-i dea de veste negustoresei. Noi îi răspundem că da ; şi ne ducem toți patru să luăm masa într-o crîşmă din apropiere, în aşteptarea orei întîlnirii.

Masa a comandat-o Mathieu de Fourgeot şi s-a priceput s-o facă. La desert, două fetişcane din Savoia s-au apropiat de masa noastră cu diblele lor; Le

Brun le-a poftit să ia loc . Le-a dat să bea, a intrat în vorbă cu ele şi le-a cerut să cînte. Pe cînd cei trei tovarăşi ai mei se distrau mototolind-o pe una dintre ele, cealaltă, care stătea lîngă mine, mi-a şoptit :

— Domnule, te afli printre oameni deocheați ; printre ei nu e măcar unul care să nu-şi aibă numele trecut în registrul roşu al poliției.

Am plecat de la crîşmă la ora făgăduită şi ne-am dus | la Merval. Uitam să-ți spun că masa golise atît punga i cavalerului, cît şi pe a mea, şi că pe drum Le Brun i-a j spus cavalerului, care rrîi-a spus apoi mie, că Mathieu de Fourgeot cerea zece ludovici pentru comisionul lui şi că era cea mai mică sumă ce i se putea da ; că dacă va fi mulțumit de noi, vom; avea mărfurile >la prețul cel mai bun şi că ne vom scoate lesne suma dată, vînzîndu-le.

lată-ne la Merval, unde negustoreasa ne-o luase înainte cu mărfurile ei. Domnişoara Bridoie (aşa o chema) fie-a copleşit cu plecăciuni şi politeți, ne-a întins dinainte stofe, pînzeturi, dantele, inele, diamante, cutiuțe de aur. Am luat de toate. Le Brun, Mathieu de Fourgeot şi cavalerul au făcut prețul mărfurilor, iar Merval ținea pana. Totalul s-a ridicat la nouăsprezece mii şapte sute şaptezeci Şi cinci de livre, pentru care era tocmai să fac chitanța, cînd domnişoara Bridoie îmi zise, făcînd o plecăciune

mătuşi, la prietene ; şi, după toate astea, să n-aibă de arătat, e îngrozitor...

Şi iată-1 reîntors la Merval şi stăruind cu şi ma. multă aprindere. Merval, după ce se lăsă hărțuit cum se cuvine, zice :

— Am sufletul cel mai neghiob din lume ; n-aş putea
răbda să văd oameni la strîmtoare. 'Să mă mai gîndesc
A ! mi-a venit o idee.

CAVALERUL : Ce idee ?

MERVAL : De ce nu luați mărfuri ?

CAVALERUL : Ai dumneata ?

MERVAL : Nu ; dar cunosc o femeie care vă poate face rost ; o femeie de treabă, cinstită.

LE BRUN : Da, şi o să ne facă rost de nişte zdrențe, pe care ni le va vinde la greutatea lor în aur şi din care n-o să scoatem nimic.

MERVAL : Ba de loc. Are pînzeturi frumoase, giu-vaeruri din aur şi argint, toate soiurile de mătăsuri, perle, cîteva nestemate ; n-o să pierdeţi prea mult la astfel de mărfuri. Femeia aceea e o fiinţă cumsecade şi se mulţumeşte cu puţin, numai să aibă garanţii ; sînt mărfuri căutate şi care *se* cumpără la preturi foarte convenabile. La urma urmei, duceti-vă să le vedeţi, că doar văzutul n-o să vă coste nimic...

I-am arătat lui Merval şi cavalerului că poziţia mea nu-mi îngăduia să fac pe vînzătorul ; şi că, chiar de nu mi-ar fi fost silă de-o asemenea învoială, situaţia în care mă aflam nu-mi dădea răgazul să trag foloase de pe urma ei. Binevoitori, Le Brun şi Mathieu de Fourgeot spuseră amîndoi odată :

— N-ai nici o grijă, o să vindem noi pentru dum
neata ; o să ne pierdem numai o jumătate de zi...

Şi astfel şedinţa fu amînată pentru după-masă la domnul de Merval, care, bătîndu-mă uşurel pe umăr, îmi spuse cu glas mieros şi convins :

— Domnule, sînt încîntat să vă pot servi ; dar. cre-
deti-mă, să faceţi cît mai rar asemenea împrumuturi ;
ele duc totdeauna la ruină. Ar fi o minune,,- în tara asta,
să mai puteţi trata încă o dată cu oameni atît de cinstiţi
ca domnii Le Brun şi Mathieu de Fourgeot !

păstrare Le Brun, la el. Eu am vîrît în buzunar o gar-
^t-ură minunată, cu manşete ; era una din florile buche-
îlui pe care-1 aveam de dăruit. Mathieu de Fourgeot se
eîntoarse cît ai clipi cu şaizeci de ludovici ; el îşi opri
zece pentru sine, iar eu îi primii pe ceilalţi cincizeci. Şi
îmi spuse că nu vînduse nici ceasul şi nici cele două cutii,
dar că le pusese amanet.

JACQUES : Amanet ?

STĂPlNUL : Da.

JACQUES : Ştiu la cine.

STĂPlNUL ; La cine ?

JACQUE La domnişoara cu plecăciunile, la Bridoie. Aşa e. împreună cu

perechea de manşete şi cu garnitura ei, am luat un inel drăguț, o cutie de benghiuri, din duble. Aveam cincizeci de ludovici în pungă ; şi eram şi eu şi cavalerul cum nu se poate mai voioşi.

JACQUES : Asta e foarte bine. în tot ce-mi spui un singur lucru mă nelinişteşte : dezinteresul domnului Le Brun ; oare ăsta nu s-a înfruptat de loc din pradă ?

STĂPÎNUL : Haida de, Jacques, se vede că glumeşti ; nu-1 cunoşti pe domnul Le Brun. I-am propus să-i dau ceva pentru serviciul făcut ; s-a supărat, mi-a răspuns că i se pare că-1 iau drept un Mathieu de Fourgeot ; că el nu întinsese niciodată mîna.

— Vezi, exclamă cavalerul, dragul de Le Brun e mereu acelaşi ; o să roşim mereu că el a fost mai cinstit de-cît noi...

Şi luă pe dată din mărfuri două duzini de batiste şi o bucată de muselină pe care îl rugă să le primească pentru nevastă-sa şi pentru fiică-sa. Le Brun începu să privească batistele, ! care i se părură atît de frumoase, muselina, pe care o feăsi atît de fină. şi totul îi fu dăruit cu atîta inimă bu/iă, încît 'gîndindu-se că va avea curînd prilejul să-şi i£ revanşa față de noi prin vîn2area lucrurilor rămase în mîinile lui, se dădu bătut ; şi iată-ne plecați şi gonind nebuneşte birja spre locuința iubitei mele, căreia îi erau hărăzite garnitura, manşetele şi inelul. Darul i se păru minunat. A fost încîntătoare. Şi-a încercat Pe loc garnitura şi manşetele ; inelul părea făcut pentru degetul ei. Am cinat, veseli, după cum îți închipui.

(căci nu spunea nimănui o vorbă pînă nu făcea o pj$_e$ căciune) :

— Domnule, aveți de gînd să vă plătiți chitanțele u
scadentă ?

— Sigur că da, i-am răspuns eu.

— în cazul ăsta vă e totuna dacă îmi dați chitanțe
sau polițe.

Cuvîntul poliță mă făcu să pălesc. Cavalerul băgă de seamă şi-i spuse domnişoarei Bridoie :

— Polițe, domnişoară ? Păi polițele au să umble din
mînă în mînă şi nu se ştie în ce mîini pot să ajungă.

— Pesemne glumiți, domnule cavaler ; ne pricepem
şi noi oleacă la felul cum trebuie să ne purtăm cu oa
menii de rangul dumneavoastră...

Şi apoi, după o plecăciune :

— Hîrtiile astea sînt păstrate în portofelul nostru ; nu
sînt scoase decît la vremea lor. Poftim, priviți...

Şi iarăşi o plecăciune, după care negustoreasa îşi scoate portofelul din buzunar ; citeşte o sumedenie de nume de toate stările şi condițiile. Cavalerul se apropiase de mine şi-mi spunea :

— Polițe ! E o chestie a naibii de serioasă ! Vezi ce
faci. Femeia mi *se* pare cinstită, şi apoi, înainte de sca
dență, o să aibă unul din noi bani, ori tu, ori eu.

JACQUES : Şi ai semnat polițele ?

ST-ĂPÎNUL : Le-am semnat.

JACQUES : Cînd copiii pleacă în capitală, tații au o-biceiul să le țină o mică predică : „Nu te înhăita cu des-frînati ; caută să placi mai-marilor tăi prin corectitudine în îndeplinirea îndatoririlor ; nu-ți lepăda credința în Dumnezeu ; fugi de fetele stricate, de escroci şi, mai cu seamă, nu semna niciodată polițe".

STĂPlNUL : Ce vrei ? Am făcut şi eu cum fac ceilalți ; primul lucru pe care 1-am dat uitării a fost lecția tatii. lată-mă pricopsit cu mărfuri, dar nouă ne trebuiau bani. Se găseau acolo, printre altele, cîteva perechi de manşete cu dantelă, foarte frumoase ; cavalerul le luă la prețul de cost,

spunîndu-mi : „Iată de pe .acum o parte din tîrguielile la care n-o să pierzi nimic". Mathieu *de* Fourgeot luă un ceas şi două cutiuțe de aur, plecînd să-mi aducă fără zăbavă banii pentru ele. Restul îl luă

JACQUES : Şi te-ai culcat acolo.

STAPÎNUL : Nu.

JACQUES : Atunci s-a culcat cavalerul.

STAPÎNUL : Cred că da.

JACQUES : Aşa cum te duceau, cred că [1] n-au ți^. multă vreme cei cincizeci de ludovici.

STAPÎNUL : Nu. Peste opt zile ne-am dus la Le B$_{rilt}$, ca să vedem ce bani s-au putut scoate pe restul mărfu. rilor.

JACQUES : Nimic, s-au aproape nimic. Le Brun s-a mîhnit, a tăbărît pe Merval şi pe domnişoara cu plecă-ciunile ; i-a făcut puşlamale, ticăloşi, pungaşi, s-a jurat să nu mai aibă niciodată de-a face cu ei şi ți-a dat vreo şapte-opt sute de franci.

STĂPÎNUL : Cam atît ; opt sute şaptezeci de livre.

JACQUES : Aşa că, dacă ştiu să socotesc niței, opt sute şaptezeci de livre de la Le Brun, cincizeci de ludovici de la Merval sau de la Fourgeot. garnitura, manşetele şi inelul, hai, încă cincizeci de ludovici, şi iată ce ți-a înapoiat din cele nouăsprezece mii şapte sute-şaptezeci şi cinci de livre, în mărfuri. Drace ! cinstită treabă ; Merval avea dreptate ; n-ai oricînd prilejul să dai peste oameni atît de cumsecade.

STAPÎNUL : Uiți manşetele luate la prețul de cost de către cavaler.

JACQUES : Păi domnul cavaler n-a mai pomenit niciodată de ele.

*** *L* .

din dumneata un neghiob deplin, adică su^.

STĂPÎNUL : Pe\ cinstea mea, cred c aveau de

gînd, dar n-au izbutit.

JACQUES : Ori eşti dumneata noro ori au fost

ei nepricepuți.

STĂPÎNUL : Mi[1] se pare că nu mai es

STĂPÎNUL : Aşa e. Dar cele două cutiuțe de aur şi ceasul pus amanet de către Mathieu, de ce le laşi la o parte?

JACQUES : Fiindcă nu ştiu ce să spun despre ele. STĂPÎNUL : Totuşi, ziua scadentei polițelor veni. JACQUES : Şi nici dumneata, nici cavalerul nu făcuserăți rost de bani.

STAPÎNUL : Am fost silit să mă ascund. Mi-au fost încunoştințate rudele. Unul din unchii mei veni la Paris şi înainta un memoriu la poliție, împotriva tuturor acestor pungaşi. Memoriul fuse trimis unui funcționar ; funcționarul ăsta era un ocrotitor plătit de-al lui Merval. S-a răspuns că, afacerea fiind săvîrşită legal, poliția nu putea face nimic. Cel care primise amaneturile de la MathieU

tru cutiuțe îl dădu în judecată. M-am amestecat şi eu P6" roces. Cheltuielile de judecată fură atît de nemaipo-în *ftfte,* jncît după vînzarea ceasului şi a cutiuțelor tot ne *ltfie*- lipseau vreo cinci sau şase sute de franci ca să le

, "8templăti pe toate.

r «~*i n-o crezi, cititorule. Şi dacă ți-aş spune istoria gagiul răposat nu demult în vecinătatea mea, şi lăsat doi bieți orfani, mititei ? Comisarul a venit *3. A* răposat, a pus sigiliul, s-a făcut un inventar, o .are ; din vînzare s-au obținut opt-nouă sute de franci. pin aceşti nouă sute de franci, după scoaterea cheltuielilor justiției, au mai rămas doi gologani pentru fiecare orfan ; i s-au pus fiecărui copil cei doi gologani în palmă, şi au fost trimişi la azil. STĂPÎNUL : E îngrozitor. JACQUES : Şi mar sînt şi acum la azil. STĂPÎNUL : în vremea asta a murit tata. Am achitat polițele, am ieşit din ascunzătoare, unde, spre cinstea prietenului meu, cavalerul, şi a iubitei mele, trebuie spus că mi-au ținut tovărăşie destul de statornică.

JACQUES : Şi iată-ne cu călcîiele mai aprinse decît înainte după cavaler şi după frumoasa dumitale ; iar frumoasa făcîndu-te să-i plăteşti mai scump decît oricînd

favorurile.

STĂPÎNUL : De ce, Jacques ?

JACQUES : De ce ? Păi fiindcă aşa cum erai, fără ni-• --?.-j „ OWQT-O
frumuşică, trebuia să facă

\

jeele astea ; văd doar că, dacă pui nițică imaginație "f un pic de stil, nimic nu-i mai uşor decît să torni un ?I mân. Să rămînem la adevăr, şi pînă cînd i-o trece lui Toques boala de gît, să-1 lăsăm pe stăpînu-său să vor-

STÂPÎNUL : într-o dimineață, cavalerul îmi iese în cale. tare mîhnit ; cu o zi înainte petrecuserăm la țară împreună, cavalerul, iubita lui sau a mea, sau poate a ainindurora, tatăl ei, mama, mătuşile, verii şi eu. Cavalerul mă întrebă dacă n-am scăpat cumva vreo vorbă care să-i fi lămurit pe părinții fetei despre patima mea. Apoi îmi aduce la cunoştință că tatăl şi mama, îngrijorați de stăruințele mele, îşi întrebaseră fiica ; aşa încît, dacă aveam gînduri cinstite, nu era nimic mai lesne de-ctt să le mărturisesc ; că în condițiile astea ar fi o cinste pentru ei să mă primească ; dar că de nu voi limpezi lucrurile pînă în două săptămîni, mă vor ruga să-mi încetez vizitele care băteau la ochi, despre care se vorbea şi care făceau rău fetei lor, îndepărtînd partidele bune ce s-ar fi putut ivi, dacă n-ar fi existat teama de refuz.

JACQUES : Ehei, stăpîne, aşa-i că i-a ' mirosit Jac-fles ?

STĂPÎNUL : Cavalerul adăugă : „Două săptămîni ! ră-azul e destul de scurt. Iubeşti şi eşti iubit ; spune, ce ai te gînd să faci ?" I-am răspuns limpede cavalerului că

voi retrage.

— Să te retragi ? Aşadar, n-o iubeşti ?

— Ba o iubesc, şi încă mult de tot ; dar am rude, am un nume, o situație, pretenții şi n-o să mă hotărăsc niciodată să îngrop toate avantajele astea în prăvălia unei mic-burgheze.

— Şi vrei să le-o spun ? j

— Cum doreşti. Dar mă /miră, cavalere, neaşteptata |i scrupuloasa gingăşie a oamenilor ăstora. I-au îngăduit |ret?i să-mi primească darurile ; m-au lăsat de zeci de ori itre patru ochi cu ea ; fata cutreieră balurile, petrecerile, :tacolele, face plimbări la țară sau prin oraş cu primul 'enit care-i pune la îndemînă o trăsură frumoasă ; ei iorrn buştean în timp ce la ea se face muzică sau se dis-Icută ; tu

te duci pe-acolo cînd ai chef ; şi, fie vorba între

JACQUES : Părerea mea e să facem o . pauză şi s die plosca.

STAPÎNUL : Cum ! Cu boala ta de gît, şi tot umplut plosca ?

JACQUES : Da ; dar, pe toți dracii, e ceai de . țel ; de-asta n-am idei şi mă simt ca un dobitoc ; şi atîta vreme cît va fi ceai de muşețel în ploscă, voi fi dob;-

STAPÎNUL : Ce faci ?

JACQUES : Vărs muşețelul pe jos ; mi-e teamă s; ne poarte ghinion.

STAPÎNUL : Eşti nebun.

JACQUES : înțelept sau nebun, n-o să rămînă nici cit o lacrimă în ploscă.

Pe cînd Jacques deşartă plosca, stăpînul se uită la ceas, îşi deschide tabachera şi se pregăteşte să-şi spună mai departe povestea dragostei. Iar eu, cititorule, mă simt ispitit să-i închid gura arătîndu-i de; departe un militar bătrîn, călare, cu spinarea încovoiată şi gonindu-şi calul ; sau o țărăncuță cu o pălăriuță de paie, cu fuste roşii, um-blînd pe jos sau pe-un măgar. Şi-apoi, de ce militarul cel bătrîn n-ar fi chiar căpitanul lui Jacques sau camaradul căpitanului lui Jacques ? — Păi ăsta a murit ! — Crezi ?... Si de ce țărăncuța n-ar fi vecina Suzon, sau vecina Marguerite, sau hangița de la Cerbul-Mare, sau maica Jeanne, sau fiică-sa Denise ? Un scriitor de romane nu s-ar da în lături s-o facă, dar mie nu-mi plac romanele, cel puțin nu-mi plac dacă nu sînt de Richardson. Eu povestesc o istorie, fie că istoria asta va interesa pe cineva, fie că nu va interesa : mie puțin îmi pasă. Am de gînd să spun adevărul, şi asta şi fac. De aceea, n-am să-1 pun pe fratele Jean să *se* reîntoarcă de la Lisabona ; popa cel gras care vine spre noi într-o brişcă, lîngă o femefe tînără şi frumoasă, n-o să fie de loc abatele Hudson. — Dar abatele Hudson a murit ! — Aşa crezi ? Ai fost dumneata la înmormîntarea lui ? — = Nu. — L-ai văzut cînd -îl îngropau ? — Nu. — Va să zică, e mort sau viu, după cum mi-o place mie. Nu depinde decît de mine să opresc brişcă şi să scot, în legătură cu popa şi cu soața lui de călătorie, un şir de întîmplări în urma cărora n-o să mai afli nici dragostea lui Jacques, nici pe cele ale lui stăpînu-său ; dar mi-e silă de toate pro-

Au trecut două săptămîni fără să mai •„iese nici o veste, în afară de cele ale cavalerului, rL mă informa întocmai despre urmările lipsei mele * familie şi mă încuraja să mă tin tare, îmi spunea : ' _ Au început să se mire, se privesc nelinişteți, vor-esc; sa întreabă cu ce te-ar fi putut nemulțumi. Fetița preface că e demnă ; spune, cu nepăsare silită, prin care se vede lesne că-i e ciudă : „Dumnealui nu se mai laratâ ; după cît se pare, nu mai vrea să fie văzut ; să-i Ifie de bine ; treaba lui..." Şi-apoi face o piruetă, începe l să îngîne un cîntec, se duce la fereastră, se întoarce, dar l cu ochii înroşiți ; toată lumea îşi dă seama că a plîns.

— Că a plîns ?

— Apoi se aşază ; îşi ia lucrul ; vrea să lucreze, dar nu] lucrează. Ceilalți vorbesc, ea tace ; ceilalți încearcă s-o înveselească, ea se supără ; i se propune un joc, o plimbare, un. spectacol ; ea primeşte şi, cînd totul e gata, o apucă altă toană, care peste o clipă nu-i mai e pe plac... O, dar te văd tulburat ! N-am să-ți mai spun o vorbă.

— Cavalere, crezi aşadar că dacă aş reapare...

— Cred că ai fi un prost. Trebuie să te ții tare, să ai curai. Dacă te-ai întoarce la ea fără să fii chemat, ai fi pierdut. Trebuie să-i înveți minte pe oamenii aceştia mă runți.

— Dar dacă nu mă cheamă înapoi ?

— Au să te cheme.

— Dar dacă or să zăbovească prea mult pînă atunci ?

— Au să te cheme\ ei, curînd. Ce naiba ! Un om ca tins riu poate fi înlocuit cu una, cu două. Dacă te întorci singur, domnişoara o sa-ți facă mutre, o să te facă să-ți plăteşti scump pozna, o să-ți impună tot ce i-o trăsni ei prin cap ; şi va trebui/ să i te supui : va trebui să-i cazi în genunchi. Vrei să fii stăpîn sau să fii rob şi încă robul cel mai chinuit ? Alege. Cinstit vorbind, te-ai purtat cam uşuratic ; n-ar putea cineva să te creadă îndrăgostit de-a binelea ; dar ce-ai făcut e bun făcut ; şi dacă e cu putință

să te alegi cu ceva, nu trebuie să dai înapoi.

— Şi spui că ea a plîns ?

— Auzi vorbă. Sigur că a plîns. Dar mai bine să plîngă ea decît să plîngi tu.

i^^i^i

noi, cavalere, dacă eşti tu primit în casă, ar mai put$_e$ primit şi un altul. Fata lor e rău văzută ? Nici n-arj dau crezare, nici n-am să neg tot ce se spune

despre e , recunoaşte însă şi tu că părinții ar fi trebuit să se dească mai de multişor să-şi păzească fata ca să rămîni| cinstită. Vrei să-ți vorbesc deschis ? M-au luat drept u!| soi de nătăfleață pe care şi-au pus în gînd să-1 ducă <}J nas la picioarele popii din parohie. Dar s-au înşelat. Gaj şese că domnişoara Agathe *e* fermecătoare ; mi-a sucul capul ; şi asta cred că se vede după cheltuielile nemai,| pomenite pe care le-am făcut pentru ea. Nu mă dau îna.| poi să le fac şi de-acum încolo, dar trebuie să fiu sigur| că pe viitor o să fie ceva mai puțin neînduplecată.

Am de gînd să nu-mi pierd veşnic la picioarele ei ave-1 rea, timpul şi suspinele pe care le-aş putea dărui mai cu] folos în altă parte. Să-i spui vorbele astea din urmă domnişoarei Agathe, şi pe cele de mai înainte părinților... Trebuie fie ca legătura noastră să înceteze, fie ca eu să fiu primit altfel, iar domnişoara Agathe să facă pentru' mine ceva mai mult decît a făcut pînă acum. Recunoaşte,' cavalere, că atunci cînd m-ai dus prima dată la ea m-ai'. făcut să nădăjduiesc unele îngăduințe pe care nu le-am aflat. Cavalere, m-ai cam înşelat.

CAVALERUL : Pe cinstea mea, m-am cam înşelat mai întîi pe mine însumi. Cui naiba i-ar fi trăsnit vreodată prin minte că sub înfățişarea uşuratecă, sub tonul liber şi voios al nebunei ăsteia mici s-ar ascunde un balaur al virtuții ?

JACQUES : Cum dracu, domnule ! E prea de tot ; va să zică, ai fost şi dumneata curajos o dată în viață ?

STĂPÎNUL : Se mai întîmplă. Aveam la inimă pățania cu cămătarii, fuga mea la Saint-Jean de Latran, din fata domnişoarei Bridoie, şi, mai presus de toate, mofturile domnişoarei Agathe. Mă cam plictisisem să tot fiu amî-nat cu fleacuri.

JACQUES : Şi după discursul ăsta curajos către scumpul dumitale prieten, cavalerul de Saint-Ouin, ce-ai făcut ?

STĂPÎNUL : Mi-am ținut cuvîntul ; am încetat vizitele.

JACQUES : *Bravo ! Bravo ! mio caro maestro !*

£ de necrezut, fiindcă, orice s-ar zice, eşti destul

""..„*• Cum se poate ? N-a avut nici măcar o clipă de j isteț-

jbiciune ? _ Nu.

__ O fi avut ea, dar n-ai băgat tu de seamă şi ti-o capăt. Tare mă tem să nu fi fost un pic nătăîleață ; cinstiți, delicați şi duioşi ca tine se întîmplă să ie aşa.

— Dar tu, cavalere, ce învîrteşti pe-acolo ?

— Nimic.

— N-ai avut nici o pretenție ?

_ Ba să mă ierți, am avut, şi încă i-am făcut curte destul de multă vreme ; dar tu ai venit, ai văzut şi ai în-"vins. Mi-am dat seama că te privea într-una, iar la mine nu se mai uita de loc ; $i am înțeles. Am rămas prieteni buni ; îmi încredințează micile ei gînduri, cîteodată îmi urinează sfaturile ; şi, din lipsă de ceva mai bun, am primit rolul de subaltern la care m-ai silit.

JACQUES : Dă-mi voie să-ți spun două lucruri, domnule : primul că eu unul n-am izbutit niciodată să-mi spun povestea fără ca un diavol sau altul să mă întrerupă, pe cînd a dumitale merge ca la moară. Aşa-i viața : unul aleargă printre mărăcini fără să se înțepe ; altul poate sa se uite cît o vrea unde calcă, că tot dă peste mărăcini cînd îi e lumea mai dragă şi se întoarce acasă jupuit de viu.

STĂPÎNUL : Nu cumva ți-ai uitat cîntecul : sulul cel mare şi ce stă scris în ceruri ?

JACQUES : Celălalt lucru pe care voiam să ți-1 spun e că nu-mi iese din cap că domnul cavaler de Saint-Ouin era un mare pungaş ; $i că după ce a împărțit banii dumitale cu cămătarii Le| Brun, Merval, Mathieu de Four-geot, sau Fourgeot de Mathieu, şi Bridoie, caută să te lege la gard cu țiitoarea lui, cu binişorul şi în toată legea, bineînțeles, în fața notarului şi-a popii, ca să-şi mai aibă Partea şi la nevasta dumitale... Aoleu! gîtul !...

STĂPÎNUL : Ştii ce-ai făcut acum ? Un lucru tare obişnuit şi tare nelalocul lui.

JACQUES : Sînt în stare de aşa ceva. STĂPÎNUL : Te plîngi că eşti întrerupt mereu şi în-trerupi şi tu.

— Dar dacă nu mă cheamă înapoi ?

— Iți spun că o să te cheme. Cînd ajung acol, pomenesc o vorbă despre tine, ca şi cînd n-ai exista t mă tot suceşte cînd pe-o parte, cînd pe alta, şi eu mâ £5 în voia ei ; în sfîrşit, mă întreabă dacă te-am văzut; ,c: răspund cu nepăsare, cîteodată da, cîteodată nu ; apoi ^ vorbeşte despre altceva ; dar nu trece mult şi iar £ vine la dispariția ta ; se-ntîmplă să aducă vorba d asta fie tata, fie mama, fie mătuşa, fie Agathe, spunînd] „Şi cîte n-am făcut noi pentru el ! Cît ne-am frămînt pentru necazurile lui ! Şi dovezile de prietenie arătate dej nepoată-mea ! Eu nu ştiam cum să mă port mai bine cui el ! Şi el, cîte jurăminte de prietenie nu ne-a făcut ! Să t«| mai încrezi în bărbați !... Acum pas de mai deschide uşa celor care vin !... Şi să mai crezi în prieteni !"

— Dar Agathe ?

— I-a cuprins deznădejdea, te asigur eu.

— Dar Agathe ?

— Agathe mă trage deoparte şi zice : „Cavalere, înțe legi ceva din purtarea prietenului dumitale ? M-ai încre dințat de-atîtea ori că sînt iubită ; îl credeai, nici vorbă, şi de ce nu 1-ai fi crezut ? Şi eu îl credeam..." Apoi se întrerupe, glasul i se tulbură, ochii i se umezesc... Ei, dar bag de seamă că şi tu faci la fel ! N-am să-ți mai spun nimic, hotărît lucru. Văd ce vrei, dar n-am să te las, nici în ruptul capului. Dacă ai făcut prostia să te retragi fără nici o noimă, nu vreau să mai faci încă una ducîndu-te şi aruncîndu-te de gîtul lor. Trebuie să foloseşti prilejul ăsta ca să faci un pas înainte în relațiile tale cu domnişoara Agathe ; trebuie ca ea să vadă că nu te ține atît de bine, încît să nu te poată pierde, cel puțin dacă nu-şi dă silința să te păstreze. După cîte ai făcut, să mai rămîi la pupatul , mîinii ? ! Hai, cavalere, spune-mi drept, pe conştiința ta. că doar sîntem prieteni şi poți să-mi spui fără nici o j

grijă c-ai vorbi prea multe : e adevărat că n-ai avut ni
mic de la ea ?

— Nu, nimic.

— Fugi de-aici că minți ; vrei să faci pe delicatul-

— Poate c-aş face, dac-aş avea de ce ; dar îți jur că
n-am fericirea să mint.

Riccoboni[1] ți-ar fi arătat-o. Şi sînt sigur că-ți i că n-ai văzut scrisoarea pe care doamna de La 'mrneraye a dictat-o celor două mironosițe. Deşi mi-ar °f$_{os}$t cu mult mai greu s-o fac xlecît pe a Agathei, şi "* $_{m}$i închipui că am talent cu carul, cred că aş fi scos-o capăt, dar n-ar fi fost originală ; ar fi semănat cu una ;$_{n}$ sublimele cuvîntări scrise cu toptanul de Tit Liviu ^*Istoria Romei,* sau de cardinalul Bentivoglio în *Război-*\\$_{e}$ *Planarei.* Asemenea lucruri citeşti cu plăcere, dar îți iestramă iluziile. Un istoric, cînd pune pe seama personajelor lui cuvîntări pe care ele nu le-au ținut, poate să rană pe seama lor şi fapte pe care nu le-au înfăptuit. Te -og, deci, să uiți scrisorile astea două şi să citeşti mai departe.

STĂPÎNUL : M-au întrebat din ce pricină am lipsit atîta, şi le-am răspuns ce mi-a trecut atunci prin cap ; s-au mulțumit cu spusele mele, şi toate şi-au reluat mer-iul obişnuit.

JACQUES : Adică dumneata ți-ai cheltuit banii mai jdeparte, iar treburile amoroase n-au înaintat nici cu un pas măcar.

STÂPÎNUL : Cavalerul îmi cerea noutăți şi părea în-'grijorat.

JACQUES : Poate că era cu adevărat. STĂPÎNUL : De ce crezi ?

JACQUES : De ce ? Fiindcă el... STÂPÎNUL : H^i, spune tot.

JACQUES : Nidi nu mă gîndesc ; trebuie să-i laşi po-
! vestitorului... !

STĂPÎNUL : înki pare bine că lecțiile mele îți sînt de folos... într-o bună zi cavalerul m-a poftit să facem o plimbare numai noi doi, singuri. Ne-am dus să ne petrecem ziua la țară./Am plecat de cu zori. Am prînzit şi am cinat la han ; vițiul era grozav, şi am băut pe rupte, vorbind despre stăpinire, despre -biserică

şi despre aventuri amoroase. Niciodată nu-mi arătase cavalerul atîta încredere, atîta prietenie ; mi-a povestit toate întîmplările vieții lui, cu o sinceritate de necrezut, neascultîndu-mi

[1] Scrisoare pentru care Diderot are multe cuvinte de laudă, nu şi pentru actriță, care era slabă.

JACQUES : Asta e urmarea pildei proaste pe mi-ai dat-o. O mamă vrea să-$i facă de cap, dar îi fiică-si să fie cuminte ; un tată vrea să fie risipitor, îi cere lui fiu-său să fie econom ; un stăpîn vrea...

STAPÎNUL : Să-şi întrerupă sluga, să-1 întrerupă are chef şi să nu fie întrerupt.

Oare nu ti-e teamă, cititorule, că ai să vezi din nou aici scena de la han, cînd unul striga : ,,Ai să coborj-iar celălalt : „Ba n-am să cobor !" *Ce* mă opreşte să nu tț fac s-o auzi : „Am să întrerup". „Ba n-ai să întrerup!" \ N-aş avea decît să-1 ațît puțin pe Jacques sau pe stă-pînu-său, şi cearta-i gata ; iar o dată începută, cine ştjț cum se va isprăvi ? Adevărul e însă că Jacques i-a ras. puns cu modestie stăpînului său : „Domnule, n-am să t< mai întrerup ; vorbesc şi eu cu dumneata, după curr mi-ai îngăduit."

STÂPÎNUL : Treacă de la mine ; dar asta nu-i tot

JACQUES : Ce altă necuviință am mai putut săvârşi'.

STĂPlNUL : O iei înaintea povestitorului şi-i răpeşti plăcerea pe care nădăjduieşte s-o tragă din mirarea ta ; aşa că, fălindu-te cu o agerime nelalocul ei, ghicind ce-voia să spună, lui nu-i mai rămînea decît să tacă,' şi eu tac.

JACQUES : Ah ! stăpîne !

STĂPÎNUL : Blestemați să fie oamenii deştepți !

JACQUES : N-am nimic împotrivă ; dar n-o să fii atît de crud...

STÂPÎNUL : Recunoaşte cel puțin că aşa ai merita.

JACQUES : Aşa e ; dar, cu toate astea, o să te uiți cît e ceasul, o să-ți iei priza de tabac, o să-ti treacă'supărarea şi-o să-mi spui povestea mai departe.

STÂPÎNUL : Păcătosul ăsta face din mine ce vrea...

La cîteva zile după discuția cu Saint-Ouin, iată-1 că se iveşte iar pe la mine

; părea triumfător. „Ei, prietene, îmi zice, altă dată o' să crezi în profețiile mele ? Ti-am spus eu că noi sîntem cei mai tari, şi iată o scrisoare de la mititica : da, o scrisoare, o scrisoare de la ea..."

Scrisoarea era foarte drăgăstoasă ; dojeni, plîngeri e *caetera ;* şi iată-mă din nou poftit la ea acasă.

Cititorule, aici te-ai oprit din citit ; ce s-a întîmplat ' A ! Cred că-nțeleg, ai vrea să vezi scrisoarea. Negreşit *cî*

a adusă e de neiertat, nu rnă ierta : ridică-te, pă-
°C*f* mă, iar dac-ai să mă mai vezi vreodată nu te mai
16 la'mine decît cu silă şi lasă-mă cu durerea şi ruşi-
a mea. Ah, prietene, dacă ai şti cum îmi stăpîneşte
a a ticăloasa aia mică. M-am născut om de treabă ;
'?• seama cît m-a făcut să sufăr rolul ruşinos la care
m coborît. De cîte ori nu mi-am întors ochii de la
nV" ca să mă uit la tine, gemînd din pricina trădădii ei
e?'a mea. E uluitor că n-ai băgat niciodată de seamă...
51 între timp, ascultînd spusele cavalerului, eu stăteam
emişcat ca un Terme*i* pietrificat. Am exclamat :

__ Ah ! nemernica ! Ah. cavalere, tu, tocmai tu, prie-„nul meu !

—Da, am fost, şi mai sînt încă, fiindcă folosesc, ca să e scot din ghearele creaturii ăsteia, o taină care e mai nult a ei decît a mea. Sînt deznădăjduit că n-ai căpă-;at nimic care să te despăgubească de tot ce-ai făcut >ntru ea. (Aici Jacques începu să rîdă şi să fluiere.)

Păi ăsta e *Adevărul în vin,* de Colle[2], vei spune. Nu ,itii ce vorbeşti, cititorule ; tot căutînd să faci pe deştep-'tul, nu eşti decît un dobitoc, întîlneşti atît de puțin a-devărul în vin, încît se poate spune, dimpotrivă : falsitatea e în vin. Ți-am spus o grosolănie ; îmi pare rău şi-ți cer iertare.

STĂPÎNUL : încetul cu încetul, mînia mi s-a potolit. L-am îmbrățişat pe cavaler ; el s-a aşezat iar pe scaun, cu coatele

rezemate, de masă, acoperindu-şi ochii cu palmele ; nu cuteza să mă privească.

JACQUES ; Cît de mîhnit trebuie să fi fost! Şi ai avut măcar bunătate^ să-1 mîngîi ?... (Şi Jacques începu iar să fluiere.) \

STĂPÎNUL : Mi s4a părut cel mai nimerit să mă fac că iau lucrurile în glvimă. La fiecare vorbă veselă, cavalerul îmi spunea uimiți:

— Nu mai există om ca tine ; n-ai pereche ; prețuieşti de-o sută de ori cît mine. Eu nu cred să fi avut tăria sau mărinimia să-ți iert asemenea ocară, şi tu glumeşti ; e

[1] După mitologia romană, zeitatea ocrotitoare a hotarelor şi înfățişată uneori sub forma unui stîlp pe care era aşezat un bust.

[2] Charles Colle (1709—1783) — autor dramatic francez.

,:

nici binele, nici răul. El bea, mă pupa, plîngea dț dragoste ; beam îl pupam şi plîngeam şi eu, la meu. Dintre toate faptele lui din trecut nu se caia de una singură şi zicea c-o să aibă remuşcări pîn- , mormînt. a -

— Cavalere, i-am spus, destăinuieşte-țe unui aşa o să-ți uşurezi inima. Hai, spune, despre ce-i Vreun păcat de nimic, căruia delicatețea ta îi s greutatea ?

— Nu, nu, oftă cavalerul plecîndu-şi capul pe braţ, şi acoperindu-şi obrajii de ruşine ; e o mîrşăvie de neietat. Mă crezi ? Eu, cavalerul de Saint-Ouin, mi-am în<? lat odată, da, mi-am înşelat prietenul !

— Cum s-au petrecut lucrurile *1*

— Vai ! Mergeam amîndoi în aceeaşi casă, aşa cm faci tu şi eu. Acolo era o fată ca domnişoara Agathe ; era îndrăgostit, iar eu eram iubit ; el se ruina cheltuir pentru ea, iar eu mă bucuram de favorurile ei. Şi n-a... avut niciodată curajul să i-o mărturisesc ; dar dacă am, să-1 mai întîlnesc vreodată, am să-i spun totul. Taina asta îngrozitoare pe care o port în fundul sufletului mă' copleşeşte, e o povară de care trebuie neapărat să scap.

— N-ar fi rău, cavalere.

— Mă sfătuieşti şi tu s-o fac ?

— Sigur că te sfătuiesc.

— Şi cum crezi c-o să ia prietenul meu lucrurile ?

— Dacă ti-e prieten, dacă e om drept, îţi va găsi ier tarea în el însuşi ; va fi mişcat de sinceritatea şi de căinţa ta ; te va lua în braţe ; ar face ce-aş face şi eu în lo cul lui.

— Aşa crezi ?

— Aşa cred.

— Şi aşa te-ai purta ?

— Fără îndoială...

Atunci cavalerul se ridică deodată, păşeşte spre mine, cu ochii în lacrimi, cu braţele deschise, şi zice :

— Prietene, îmbrăţişează-mă.

— Cum, cavalere ! zic eu, adică dumneata... ? Eu ? Ti căloasa de Agathe ?

— Da, prietene ; îţi dau cuvîntul înapoi, eşti stăpîn să faci cu mine ce vrei. Dacă gîndeşti, cum gîndesc şi eu,

nemaipomenit ! Prietene, ce-aş putea face ca răul ?... Ah ! Nu. nu, asta nu se poate îndrepta, niciodată n-am să uit nici crima mea şi nici ta ; au săpat două urme adînci, pe care le port una am să mi-o amintesc ca să mă disprețuiesc, pe ' laltă ca să te admir, ca să-mi sporesc prietenia faţj' tine.

— Hai, cavalere, nu te mai gîndi la asta ; faci prp i mult'caz şi de fapta ta, şi de a mea. Să bem mai bines']
sănătatea ta. Sau, cavalere, hai să bem Riea, în sănătatea
dacă nu vrei în a ta...

încetul cu încetul, cavalerul prinse curaj, îmi povesti toate amănuntele trădării lui, acoperindu-se singur cu 0. cările cele mai aspre ; îi făcu harcea-parcea şi pe fată, ş; pe mamă, şi pe tată, şi pe mătuşă, şi întreaga familie, pe care mi-o înfățişă ca pe o haită de ticăloşi nedemni de mine, dar cu totul demni de el ; astea sînt chiar vorbele lui.

JACQUES : Iată de ce le sfătuiesc eu pe femei să nu se culce cu oameni care se îmbată. Nu-1 disprețuiesc mai puțin pe cavalerul dumitale pentru trăncăneala lui în dragoste decît pentru fățărnicia lui în prietenie. Ce naiba ! N-avea decît să fie om cinstit... şi să vorbească de la început... Dar să ştii. domnule, eu stărui să cred că e un golan, o puşlama fără pereche. Nu ştiu cum o să se sfîrşească întîmplarea ; dar tare mă tem că iar te înşală, chiar in clipa în care, chipurile, îți deschide ochii, Scoate-mă şi pe mine, şi ieşi şi dumneata, cît mai repede, din hanul ăsta şi din tovărăşia unui astfel de om...

După ce vorbi aşa, Jacques îşi duse plosca la gură. uitînd că nu mai avea în ea nici ceai de muşețel, nic: vin. Stăpânul începu să rîdă. Jacques tuşi un sfert df ceas fără întrerupere. Stăpînul îşi scoase ceasul şi tabachera şi îşi continuă povestirea pe care aş întrerupe-o. dacă n-ai nimic împotrivă, măcar ca să-1 fac pe Jacques să turbeze, dovedindu-i că nu stătea scris în ceruri, după cum credea, că el va fi mereu întrerupt, iar stăpînu-său nu va fi niciodată.

STAPÎNUL (către cavaler) : — După toate cîte mi-ai spus, nădăjduiesc că n-ai să-i mai vezi de-acum înainte

§-i revăd ?... Mi se fringe inima doar că plec fără ^ ^\ răzbun. Au trădat, au tras pe sfoară, au batjoco-5ă rnă Despuiat un om cumsecade ; s-au folosit de patima r'1' aU lăbiciunea unui alt om cumsecade, căci îndrăznesc f ^să niă socotesc astfel, ca să-1 mine într-un şir întreg Grozăvii ; au îmboldit doi prieteni să se urască şi poate • r să se strîngă de gît unul pe altul, căci la urma î^ei dragul meu, recunoaşte că de mi-ai fi descoperit ur'lti'rile ticăloase, brav cum eşti, te-ar fi apucat o ase-

jjlenea furie...

— Nu, n-aş fi mers pînă acolo. De ce-aş fi făcut-o ? Si pentru cine ? Pentru un păcat pe care oricine 1-ar fi putut săvîrşi ? Mi_e nevastă ? Şi chiar dacă mi-ar fi ? Mi-e fiica ? Nu ; e o mică destrăbălată ; şi-ți închipui că pentru una ca ea... Hai, prietene, dă-o-ncolo şi să bem. Agathe, e tînără, zglobie, albă, dolofană, durdulie ; stă carnea pe ea, piatră, nu-i aşa ? Şi are pielea neasemuit de dulce. Trebuie să fie grozav s-o ai. şi-mi închipui că ai fost destul de fericit în brațele ei, ca să-ți uiți de

prieteni.

—Te asigur că dacă nurii cuiva şi plăcerea ar putea uşura un păcat, nimeni pe lume n-ar fi mai puțin vinovat decît, mine.

—Ia stai, cavalere, că dau înapoi ; îmi retrag ierta rea şi vreau să pun o condiție, ca să-ți uit trădarea.

—Vorbeşte, prietene, porunceşte, spune : să mă arunc pe fereastră, să mă spînzur, să mă înec, să-mi înfig un

cuțit în pieptY?...

Şi cît ai clipi, cavalerul ia un cuțit de pe masă, îşi desface gulerul-, îşi deschide cămaşa şi, cu privirile rătăcite, îşi repede cu mîna dreaptă cuțitul la încheietura u-«lărului sting, părînd că nu aşteaptă decît porunca mea ca să-şi ia viața, aşa cum făceau cei vechi.

— Nu de as a e vorba, cavalere, lasă-ncolo rabla de

cuțit.

— Nu-1 las, fiindcă merit; un semn de la tine, şi...

• — îți spun să lepezi rabla de cuțit ; nu-ți cer atîta,

ta să te iert...

Cu toate astea, vîrful cuțitului se afla tot deasupra claviculei stingi ; îi prind mîna, smulg cuțitul şi i-1 arunc

încoace ; să faci şi tu întocmai. După cum ştii, fe-dau sPre drum. Cît timp le văd luminate, mă pe afară. Un ghiveci cu busuioc pus la vedere e nostru de înțelegere ; atunci mă apropii de in-trare, deschid uşa, intru, încui la loc, urc treptele cît loot mai încet, ocolesc prin coridorul cel mic din dreapta ; Lima uşă la stînga în coridorul ăsta e uşa ei, după cum l ştii. Deschid uşa cu cheia cea mare, trec în odăița din stînga, unde găsesc o mică lampă de noapte, la lumina că-reia mă dezbrac în voie. Agathe lasă uşa camerei întredeschisă ; trec şi mă duc s-o întîlnesc în pat. înțelegi ?

— Foarte bine !

— Fiindcă ceilalți dorm în odăile din preajmă, noi tăcem.

— Şi-apoi cred că aveți de făcut ceva mai plăcut decît să stați la taifas.

— La caz de nevoie, pot să sar din pat şi să mă încui In odăiță, dar asta nu mi s-a întîmplat încă niciodată. De obicei, ne despărțim cam pe la patru dimineața. Dacă plăcerea sau odihna ne face să întîrziem, ne sculăm amîndoi odată ; ea coboară, eu rămîn în odăiță, mă îmbrac, citesc, mă odihnesc, aştept să se facă ora de vizită. Apoi cobor, salut, o îmbrățişez, ca şi cum abia atunci aş fi sosit.

— La noapte eşti aşteptat ?

— Sînt aşteptat în fiecare noapte.

— Şi-mi laşi mie locul ?

— Din toată inima. Nu-mi pare rău că alegi noaptea în locul povestirii ; dar aş vrea tare mult să...

— Hai, spune ; sînt puține lucrurile pe care m-aş da

înapoi să le fac pentru a te îndatora.

— Aş vrea să rămîi în braţele ei pînă la ziuă ; atunci am să vin eu să vă prind asupra faptului.

— A, nu, cavalere, ar fi o răutate prea mare.

— Răutate pre;a mare ? Nu .sînt eu chiar atît de rău Pe cît mă crezi. Mai întîi am să mă dezbrac în odăiţă.

— Zău, cavalere, năzdrăvan mai eşti ! Şi apoi nu se poate : dacă-mi dai cheile mie, tu n-o să le mai ai.

— Ce prost eşti !

— Ba mi se pare că nu prea.

cît colo, apoi, apropiind'u-i sticla de pahar şi umplîndu-i - îi zic : • "

— Hai să bem mai întîi ; şi-o să afli pe urmă c cumplită condiţie pun ca să te iert. Va să zică, Agath6 e plină de nuri şi voluptuoasă ? e

— Ah ! prietene, de ce n-o cunoşti şi tu cum o cu, nosc eu ?

— Aşteaptă să ni se aducă o sticlă de şampanie şi-apoi o să-mi povesteşti una din nopţile tale. Trădătorule dn numai după aceea am să te iert. Hai, începe ; nu m-au:<:

— Ba te-aud.

— Ţi se pare prea aspră condiţia mea ?

— Nu.

— Ai căzut pe gînduri ?

— Mă gîndesc !

— Ce ţi-am cerut ?

— Povestea uneia din nopţile mele petrecute cu Agathe.

— Aşa e.

«între timp, cavalerul mă tot măsura din cap pînă-n picioare şi-şi spunea sieşi : „Are aceeaşi statură şi-i a-proape de aceeaşi vîrstă cu mine ; şi chiar

dacă ar fi vreo deosebire oarecare, pe întuneric, închipuindu-şi că aş fi eu, ea n-ar bănui nimic..."

— La ce te gîndeşti, cavalere ? Doar paharul ți-e plin ; de ce nu începi ?

— Mă mai gîndesc, prietene ; m-am gîndit, gata : îmbrățişează-mă, o să fim răzbunați, da, o să fim. E o mîrşăvie din partea mea ; şi dacă mie nu-mi face nici o cinste, apoi pungăşoaica aia mică o merită din plin. îmi ceri să-ți povestesc una din nopțile petrecute cu ea ?

— Da ; îți cer oare prea mult ?

— Nu ; dar dacă în locul 'unei poveşti, ți-aş da chiar o noapte ?

— Ar fi ceva mai bine.

(Jacques începe să fluiere.)

Cavalerul scoate îndată două chei din buzunar, una mică şi alta mare.

— Cea mică, zice el, e de la uşa din stradă, cea mare *e* de la anticamera Agathei ; iată-le, sînt amîndouă în slujba ta. Să-ți spun cum am făcut eu zilnic, de vreo şase

igathe şi pe una din'mătuşile ei ? Dar nu s-a întîmplat Jrnic din toate astea. Cavalerul şi stăpînul lui Jacques iung l[a] Paris. Stăpînul îmbracă veşmintele cavalerului. £ miezul nopții ; se găsesc sub ferestrele Agathei ; lumina se stinge ; ghiveciul cu busuioc e la locul lui. Cei doi jjjai dau o raită de la un capăt la altul al străzii, cavalerul reamintindu-i prietenului său lecția. Apoi se apropie de poartă ; cavalerul deschide, îl vîră pe stăpînul 'lui Jacques, păstrează i cheia de la uşa de-afară, pleacă, si a-cum, după amănuntele acestea date pe scurt, să-1 lăsăm pe stăpînul lui Jacques să ia din nou cuvîntul :

— Casa îmi era cunoscută ; urc în vîrful picioarelor, descui uşa de la coridor, o încui. la loc, intru în odăiță, unde găsesc mica lampă de noapte ; i mă dezbrac ; uşa camerei era întredeschisă ; trec ; mă îndrept înspre alcovul unde Agathe nu adormise încă. Dau perdelele la o

parte şi pe dată simt două braţe goale cuprinzîndu-mă şi trăgîndu-mă spre pat ; mă las în voia lor, mă culc. sînt copleşit, de mîngîieri, le înapoiez şi eu. lată-mă cel mai fericit muritor din lume ; şi mai sînt şi acum, cînd...

...cînd stăpînul lui Jacques observă că Jacques dormea sau se prefăcea că doarme :

— Dormi! strigă el. Dermi, 'marţafoiule, în momen tul cel mai interesant al povestirii mele !...

Şi tocmai la momentul ăsta îl pîndea Jacques să a-jungă.

— Ai să te trezeşti ?

— Nu cred.

— De ce ?

— Păi, dacă mă trezesc eu, s-ar putea să mi se tre zească şi boala de gît, şi cred că-i mai bine să ne odih nim amîndoi...

Şi iată-1 pe Jacques lăsîndu-şi capul să-i pice în piept.

— O să-ţi frîngi gîtul.

— Nici vorbă că da, dacă aşa stă scris ; dumneata nu eşti în braţele domnişoarei Agathe ?

— Ba da. \

— Şi te simţi bine acolo \

— Foarte bine.

— Atunci rămîi unde eşti.

— Iţi convine să-mi spui să rămîn.

— De ce n-am intra amîndoi odată ? Tu o să te duc- la Agathe ; eu am să rămîn în odăiţă pînă ce-o Jsă-nv dai un semnal, asupra căruia ne vom înţelege.

— Pe cinstea mea, mi se pare atît de hazliu, atît <je trăsnit, că abia mă abţin să nu primesc. Dar dacă stau s§ socotesc bine, mi-ar place mai mult să las farsa asta pen- tru una din nopţile următoare.

— A, înțeleg, ai de gînd să ne răzbunăm de mai multe ori.

— Dacă n-ai nimic împotrivă.

— S-a făcut.

JACQUES : Cavalerul dumitale mă face să nu mai înțeleg nimic, îmi închipuiam, că...

STAPÎNUL : Iți închipuiai ?

JACQUES : Nu, domnule, poți continua.

STAPÎNUL : Am băut, am spus o sută de năzbâtii, şi despre noaptea care se apropia, şi despre cele ce aveau să urmeze, şi despre aceea cînd Agathe se va găsi între cavaler şi mine. Cavalerul redevenise încîntător de vesel, şi convorbirea noastră nu era de loc tristă. Mi-a dat şi nişte povețe pentru purtarea în timpul nopții, care nu erau toate la fel de uşor de urmat ; dar după un lung şir de nopți bine folosite eram în stare, chiar din prima noapte, să nu-1 fac de rîs pe cavaler, oricît de neasemuit s-ar fi pretins el, şi de-aici începură amănuntele nesfîr-şite despre talentele, desăvîrşirile şi priceperea /Agathei într-ale dragostei. Cavalerul adăugă, cu o artă de necrezut, beția patimii la beția vinului. Clipa aventurii sau a răzbunării mi se părea că j se lasă prea mult aşteptată; ne-am ridicat, totuşi, de la masă. Cavalerul plăti ; era pentru prima dată cînd se întîmpla asta. Ne-am urcat în trăsură ; eram beți amîndoi ; vizitul şi valeții noțtri erau şi mai beți decît noi.

Ce m-ar împiedica, cititorule, să trîntesc vizitiul, caii, trăsura, stăpînii şi valeții într-o rîpă ? Dacă-'te sperie rîpa, atunci ce m-ar împiedica să-i duc vii şi nevătămați în oraş, unde aş face trăsura lor să se lovească de o)altă trăsură, în care aş pune alți tineri beți ? Ar fi rost de ocări, de o ceartă, de .'săbii trase din teacă, de o încăierare în toată regula. Şi ce m-ar împiedica, dacă nu-ti plac încăierările, să pună în locul acestor tineri pe domnişoara

— Rămîi măcar pînă aflu povestea plasturelui Desglands.

STĂPlNUL : Te răzbuni, trădătorule.

JACQUES : Şi chiar dac-ar fi aşa, stăpîne, după mi-ai tăiat povestea dragostei mele prin o mie de înt/' bări şi prin tot atîtea toane, fără să auzi

măcar un m_ue~ mur din partea mea, n-aş putea să te rog şi eu s-o j_n" trerupi pe-a dumitale, ca să-mi spui povestea $plasturel_u$" bunului Desglands, fată de care sînt atît de îndatorat fiindcă m-a scos de la felcer în clipa cînd, nemaiavîn^ bani, nu ştiam ce să mă fac, şi la el am cunoscut-o 5e Denise. Denise fără de care nu ti-aş fi spus o vorbă în tot timpul călătoriei noastre ? Stăpîne, dragă stăpîne, spu. ne-mi te rog povestea plasturelui lui Desglands ; poți s-o spui în cît de puține cuvinte ti-o plăcea, că aţipeala care m-a cuprins tot o să se-mprăştie, şi poți fi sigur că voi asculta cu toată luarea-aminte.

STAPÎNUL (înălțînd din umeri) : în vecinătatea lui Desglands trăia o văduvă încîntătoare, care se asemăna în multe privințe cu o curtezană vestită din secolul trecut. Cuminte din chibzuință, desfrînată din fire, părîn-du-i rău a doua zi de prostia făcută în ajun, şi-a petrecut toată viata trecînd de:la plăceri la remuşcări şi de la remuşcări la plăceri, fără ca deprinderea plăcerii să-i înăbuşe remuşcările, fără ca obişnuința remuşcărilor să-i înăbuşe pofta de plăceri. Eu am cunoscut-o în ultimele ei clipe ; spunea că scapă, în sfîrşit, de doi mari vrăjmaşi. .Sotul ei, îngăduitor fată de singurul păcat pentru care ar fi putut-o mustra, a compătimit-o cît timp a trăit şi a regretat-o multă vreme după ce a murit. Susținea că ar fi fost la fel de caraghios să-şi împiedice nevasta să iubească, pe cît ar fi fost dacă ar fi împiedicat-o să bea. îi ierta sumedenia de cuceriri, pentru gustul delicat de care ea dădea dovadă în alegerea curtezanilor. Femeia asta n-ar fi primit nici în ruptul capului curtea unui neghiob sau a unui ticălos : favorurile ei au fost întotdeauna răsplata talentului sau a cinstei. A spune despre un bărbat că era sau că fusese ibovnicul ei însemna sa depui mărturie asupra marilor lui merite. Fiindcă se şti[8] uşuratică, ea nu se lega să fie credincioasă. ,,în viata mea n-am făcut decît un singur jurămînt fals, spunea ea : cel

t prima dată." îi rămîneai prieten şi dacă pierdeai Lț£mîntul avut față de ea, şi dacă-şi pierdea ea sim_ rtiîntul pe care i-1 inspiraseşi. Nicicînd n-a existat pildă „i grăitoare a contrastului dintre un suflet cinstit şi \& moravuri desfrînate. Nu s-ar fi putut spune că fe-gia asta a avut moravuri ; şi trebuia să mărturiseşti,

Jotuşi că greu s-ar fi putut găsi o ființă mai cinstită. puhovnicul ei o vedea rareori la picioarele altarului ; dar îi găsea oricînd punga deschisă pentru săraci. Despre religie şi despre legi spunea, în glumă, că sînt o pereche de cîrji care nu trebuiesc răpite celor cu picioarele slabe. Femeile, care se temeau s-o aibă prietenă din pricina soților, o doreau pentru copiii lor.

JACQUES *(după ce spuse printre dinți) : O* să-mi plăteşti tu portretul ăsta blestemat, (adăugă) : Ai fost îndrăgostit de femeia asta ?

STAPÎNUL : Aş fi fost, fără îndoială, dacă nu s-ar {i grăbit Desglands să mi-o ia înainte. Desglands îşi pierdu mințile...

JACQUES : Domnule, oare povestea plasturelui şi a-ceea a dragostei lui Desglands sînt atît de legate una de alta, încît nu pot fi despărțite ?

STAPÎNUL : Ba pot fi despărțite ; plasturele este doar un incident, pe cînd povestea cuprinde tot ce s-a petrecut în vremea cînd se iubeau.

JACQUES : Si s-au petrecut multe lucruri ? STAPÎNUL : Multe.

JACQUES : în cazul ăsta, dacă o să-1 lungeşti pe fie-ire aşa cum ai lungit portretul eroinei, n-o să mai ter-linăm nici pînă la pastile cailor, şi s-a zis cu povestea 'agostei mele şi a dumitale.

STĂPlNUL : Ascultă, Jacques, de ce mă zăpăceşti ? f-ai văzut la Desglands un copilaş ?

JACQUES : Undi răutăcios, neobrăzat şi bolnăvicios ? [fa da, 1-am văzut.

\ 1 STAPÎNUL : E copilul din flori al lui Desglands şi al Brumoasei văduve. \

î JACQUES : Țîncul iâsta o să-i dea multă bătaie de cap. Şi cum e singurul lui copil, sînt motive serioase să nu !asă din el decît o secătură ; ştie că va fi bogat, deci încă Un motiv serios să nu ajungă decît o secătură.

war nu-ti închipui că poate cineva să-mi facă un portret

mamei lung cît o zi de post şi să scape nepedepsit...

STĂPÎNUL : Jacques, te fac praf.

JACQUES : Cu atît mai rău pentru dumneata.

STĂPÎNUL : Ți-a rămas la inimă lungul şi plictisitorul portret al văduvei ; dar cred că mi 1-ai răsplătit îndeajuns cu lunga şi plictisitoarea povestire a toanei copilului.

JACQUES : Dacă aşa crezi, spune mai departe povestea tatălui ; dar fără portrete, stăpîne ; urăsc de moarte portretele.

STĂPÎNUL : De ce le urăşti ?

JACQUES : Fiindcă sînt atît de puțin fidele, încît, dacă din întîmplare te întîlneşti cu originalele, nu le recunoşti de loc. Povesteşte-mi faptele, repetă-mi vorbă cu vorbă spusele, şi-am să-mi dau curînd seama cu ce fel de om am de-a face. O vorbă sau un gest mi-au dezvăluit uneori mai mult decît trăncăneala unui oraş întreg.

STĂPÎNUL •. într-o zi, Desglands...

JACQUES : Cînd dumneata lipseşti de acasă, intru cîteodată în bibliotecă -şi iau vreo carte ; de obicei aleg o carte de istorie.

STĂPÎNUL : într-o zi, Desglands...

JACQUES : O răsfoiesc sărind peste toate portretele.

STĂPÎNUL : într-o zi, Desglands...

JACQUES : Iartă-mă, stăpîne, îmi dădusem drumul şi trebuia să merg pînă la capăt.

STĂPÎNUL : Şi-ai ajuns ?

JACQUES : Am ajuns.

STĂPÎNUL : într-o zi, Desglands o pofti la masă pe frumoasa văduvă, împreună cu alți boieraşi de prin îm-prejurimj. Domnia lui Desglands se apropie de sfîrşit ; şi printre oaspeți se afla unul către care începuse să încline nestatornicia ei. Erau cu toții la masă. Desglands şi rivalul lui stînd unui lîngă altul, în fața frumoasei văduve. Desglands îşi folosi toată istețimea ca să însufleţească discuțiile ; îi spurkea văduvei vorbele cele mai curtenitoare ; dar ea, cu gîndul în altă parte, n-auzea nimic şi-şi ținea privirea ațintită asupra rivalului. Desglands avea în mînă un ou proaspăt ; un tremur pricinuit de gelozie îl face să încleşteze pumnul, iar oul, țîşnind din coajă,

STAPÎNUL : Şi, cum e bolnăvicios, nu-1 învață mic ; nu-1 struneşte, nu i se împotriveşte la nimic ; ;a al treilea motiv serios ca să nu ajungă decît o secătui??

JACQUES : într-o noapte, dracul de copil a încep . să zbiere ca din gură de şarpe. Se sperie toți ai case' dau fuga. El vrea să se trezească taică-său.

— Tăticu doarme.

— N-are a face ; vreau eu să se scoale, aşa vreau, %ț-
vreau...

— E bolnav.

— N-are a face, trebuie să se scoale, aşa vreau, as=
vreau...

Desglands e trezit ; îşi pune halatul pe umeri, soseşte.

— lată-mă că am .venit, micutule. Ce vrei ?

— Vreau să fie aduşi aici.

— Cine ?

— Toți cîți sînt în castel.

Sînt aduşi toți ; stăpîni, slugi, străini, cei care mîn-cau acolo ; Jeanne, Denise, eu cu genunchiul meu bolnav toți, în afară de-o bătrînă portăreasă neputincioasă, cfi-reia i se dăduse un adăpost într-o cocioabă cam la • sfert de leghe de castel. Țîncul vrea să se ducă cinev, după ea.

— Copile, e miezul nopții.

— Aşa vreau, aşa vreau.

— Ştii doar că locuieşte departe.

— Aşa vreau, aşa vreau.

— Ştii doar că e bătrînă şi că n-ar putea umbla.

— Aşa vreau, aşa vreau.

Trebuia ca biata portăreasă să vină ; mai bine zis adusă, căci decît să facă drumul singură, mai bine ar fi mîncat țarină. După ce ne-am adunat cu toții, puştiul vru să fie dat jos din pat şi îmbrăcat. Iată-1 dat jos şi îmbrăcat. Apoi vru să trecem toți în salonul cel mare, iar el să fie pus în jilțul cel mare al lui tăticu. S-a făcut şi asta. Are chef să jucăm hora în jurul lui. şi noi începe^ să jucăm hora. Dar cu adevărat de necrezut e ce s-a î -tîmplat după asta...

STAPÎNUL : Cred că de rest o să mă scuteşti.

JACQUES : Nu, nu, domnule, o să auzi şi restul

lv, t.

sul grădinilor frumoasei văduve, se bătură, şi rivalul lui Desglands rămase la pămînt, rănit grav, dar nu mortal. Jn timp ce rănitul e dus acasă, Desglands se întoarce la văduva lui, se aşază şi mai stă puțin de vorbă despre întîmplarea din ajun. Ea îl întrebă ce înseamnă ben-ghiul uriaş şi caraghios care îi acoperă obrazul. El se ridică, se uită în oglindă, „într-adevăr, îi răspunde, îl găsesc şi eu cam prea mare..." Desglands ia foarfecele doamnei, îşi desprinde peticul de mătase, îl îngustează cu un deget sau două. îl pune la loc şi o întreabă pe văduvă :

— Cum îți par acum ?

— Cu un deget sau două mai puțin caraghios decît înainte.

— Tot e ceva.

Rivalul lui Desglands se vindecă. Urmează al doilea duel, din care tot Desglands iese învingător ; şi aşa, de vreo cinci sau şase ori la rînd ; şi de fiecare dată Desglands îşi îngustează peticul de mătase, cîte un pic, pu-nîndu-şi-1 apoi la loc, pe obraz.

JACQUES : Şi cum s-a terminat aventura ? Cînd m-au dus la castelul lui Desglands, mi se pare că el nu mai purta peticul negru.

STĂPÎNUL : Nu-1 mai purta. Sfîrşitul aventurii a fost moartea frumoasei văduve. Faptul că s-a chinuit atîta i-a distrus pînă la urmă sănătatea, şi aşa destul de şubredă.

JACQUES : Dar Desglands ?

STĂPÎNUL : într-o zi, pe cînd ne plimbam împreună, el a primit un bilet, 1-a desfăcut şi a spus : „Era o ființă foarte de treabă, dar n-aş putea fi mîhnit că a

murit..." Şi, pe loc, şi-a smuls de pe obraz ce-i mai rămăsese din peticul negru, ajuns după atîtea ajustări aproape de mărimea unui benghi obişnuit. Iată povestea lui Desglands. Eşti mulțumit, Jacques ? Şi pot nădăjdui că vei asculta povestea dragostei \mele sau măcar vei spune mai departe povestea dragostei tale ?

JACQUES : Nici -una. nici alta.

STĂPÎNUL : Pentru care motiv ?

se împrăştie pe obrajii vecinului. Acesta ridică mîna. glands îi prinde pumnul, îl opreşte şi-i şopteşte la ureche • ,,Domnule, socotesc că 1-am primit..." Se lăsă o tăcere a, dîncă ; frumoasei văduve i se face rău. Ospățul a fost scurt şi trist. Cînd s-au ridicat de la masă, ea i-a chemat pe Desglands şi pe rivalul lui într-o încăpere sepa, rată ; şi a făcut tot ce cuviința îngăduie unei femei să facă pentru a-i împăca ; i-a rugat, a plîns, a leşinat, dar serios ; îi strîngea mîinile lui Desglands, îşi întorcea ochii muiați în lacrimi spre celălalt. Unuia îi zicea : „Spui că mă iubeşti !...", celuilalt : „Spui că m-ai iubit !...", iar a-mîndurora : „Şi îmi vreți pieirea, vreți să mă faceți de rîs, să mă faceți urîtă şi -disprețuită în tot ținutul ! Oricare dintre voi îi va lua viața rivalului, să ştie că eu n-am să-1 mai revăd niciodată ; n-o să-mi mai poată fi nici prieten, nici iubit ; îi făgăduiesc o ură care nu mi se va stinge decît o dată cu moartea..." Apoi iar o apuca leşinul, şi leşinînd spunea : „Bărbați fără inimă, scoateți-vă spadele şi împlîntați-le în sînul meu ; dacă în clipa morții v-aş vedea îmbrățişîndu-vă, mi-aş da sufletul fără părere de rău..." Desglands şi rivalul său stăteau neclintiți sau îi dădeau ajutor cînd o apuca leşinul şi cîteva lacrimi le picurau din ochi. în cele din urmă, au trebuit să se despartă. Frumoasa văduvă a fost dusă acasă mai mult moartă decît vie.

JACQUES : Ia spune, domnule, ce nevoie aveam eu de portretul femeii ăsteia ? N-aş fi ştiut acum la fel de bine ce mi-ai spus ?

STÂPÎNUL : A doua zi, Desglands se duse în vizită la frumoasa lui necredincioasă ; acolo îşi întîlni rivalul. Şi care n-a fost mirarea rivalului şi a văduvei văzîndu-1 pe Desglands cu obrazul drept acoperit cu un cerc mare de mătase neagră.

— Ce-i asta ? întrebă văduva.

DESGLANDS : Nu-i nimic.

RIVALUL SAU : O mică inflamație ?

DESGLANDS : O să-mi treacă.

După ce mai statură puțin de vorbă, Desglands plecă, şi, ieşind, îi făcu un semn rivalului, care îl înțelese pe deplin. Acesta coborî şi, ajunşi în stradă, apucară unul într-o parte, celălalt în cealaltă parte ; se reîntîlniră în do-

sâ-1 piŞte Şi Pe £1- Nu se gîndesc decît la ei, şi totul îi natură se gîndeşte la sine şi numai la sine. Ce-are a face câ le dăunează altora, dacă ție ți-e bine ?...

Apoi plesnea iar aerul cu palmele şi zicea

— Lua-i-ar dracu de felceri înaripați şi mititei !

STĂPÎNUL : Jacques, cunoşti fabula cu Garo [1] ?

JACQUES : Da.

STĂPÎNUL : Cum o găseşti ? . JACQUES : Proastă.

STĂPÎNUL : Uşor de zis.

JACQUES : Şi uşor de dovedit. Dacă în locul ghindelor, în stejar ar fi crescut dovleci, crezi că bietul Garo s-ar mai fi culcat sub un stejar ? Si de vreme ce nu s-ar fi culcat sub un stejar, i-ar mai fi păsat lui, pentru salvarea nasului, dacă din stejar cad dovleci sau ghinde ? Fabule din astea să citeşti copiilor dumitale.

STĂPÎNUL : Nu-mi dă voie un filozof cu un nume c r. al tău [2].

JACQUES : Păi fiecare îşi are părerile lui, iar Jean-Jacques nu e Jacques.

STĂPÎNUL : Cu atît mai rău pentru Jacques.

JACQUES : Cine poate şti de-i mai rău ori mai bine, pînă nu ajunge la ultimul cuvînt al ultimului rînd de pe fila pe care o ocupă în marele hrisov ?

STĂPÎNUL : La ce te gîndeşti ?

JACQUES : Mă gîndesc că, în timp ce dumneata îmi vorbeai,^ iar eu îți răspundeam, dumneata îmi vorbeai iară să vrei, iar eu îți răspundeam tot fără să vreau.

STĂPÎNUL : Şi apoi ?

JACQUES : Apoi ? Că eram amîndoi nişte maşini vii, care gîndesc.

STĂPÎNUL : Şi acum ce vrei ?

JACQUES : Pe cinstea mea ; acum e tot la fel. Şi în amîndouă maşinile se mişcă o rotiță în plus.

STÂPÎNUL : Şi rotița asta... ?

JACQUES : Să mă ia naiba dacă pot să cred că se mişcă fără să aibă o cauză. Căpitanul meu zicea : „Găseşte Q cauză şi o să urmeze îndată un efect ; dintr-o

[1] E vâiba de fabula lui La Fontaine *Ghinda şi dovleacul.*

[2] E vorba de Jean-Jacques Rousseau.

JACQUES : Păi fiindcă e prea cald, eu sînt ostenit locşorul ăsta e foarte plăcut, sub copacii de colo vom ave-umbră şi, răcorindu-ne pe malul gîrlei, ne-om odihni.

STAPÎNUL ; N-am nimic împotrivă ; dar guturaiu[1]

JACQUES : Mi se trage de la căldură ; şi, cum spun medicii, cui pe cui se scoate.

STAPÎNUL : Ceea ce e adevărat pentru lucrurile sufleteşti, ca şi pentru cele trupeşti. Am băgat de seamă ceva destul de ciudat : că nu există nici o maximă morală din care să nu se facă un aforism pentru medicină; şi că, tot aşa, puține sînt aforismele medicinei din care să nu se poate face o maximă morală.

JACQUES : Aşa trebuie să fie.

Amîndoi descăleca şi se tolănesc pe iarbă ; Jacques îi zice stăpînului său :

— Veghezi sau dormi ? Dacă veghezi, dorm eu ; dacă
dormi dumneata, veghez- eu.

Stăpînul îi zice :

— Dormi, dormi liniştit.

— Va să zică, mă pot bizui că vei veghea ? Fiindcă
de data asta am putea pierde doi cai.

Stăpînul îşi scoate ceasul şi tabachera. Jacques se porneşte pe somn ; dar se trezeşte mereu, tresărind şi plesnindu-şi palmele una de alta, în vînt. Stăpînu-său îi zice :

— Cu cine naiba te lupți ?

JACQUES : Cu muştele şi cu țîntarii. Tare-aş vrea să aflu la ce-or fi folosind lighioanele astea supărătoare.

STAPÎNUL : Şi, fiindcă nu ştii, îți închipui că nu sînt de nici un folos ? Natura n-a făcut nimic nefolositor şi de prisos.

JACQUES : Cred şi eu ; o dată ce un lucru este, înseamnă că trebuie să fie.

STĂPÎNUL : Cînd ai prea mult sînge sau ai sînge stricat, ce faci ? îl chemi pe felcer şi *el* îți scoate două sau trei lighenaşe. Ei bine, țîntarii ăştia de care te plîngi sînt un stol de felceri înaripați care vin să te înțepe cu lanțetele lor şi să-ți ia sînge, picătură cu picătură.

JACQUES : Da, numai că mi-1 ia anapoda, fără să ştie dacă am prea mult sau prea puțin. Ia cheamă un ofticos aici şi-ai să vezi dacă micuții felceri înaripați n-au

lui pălărie, adevărată umbrelă pentru vreme plo-[ur]'giaT umbrar pe timp de arşiță, obroc pe orice fel de '[oa] ' altar întunecos sub care unul dintre cele mai mi-minți din cîte au existat vreodată consulta desti-atunci cînd se ivea prilejuri cu totul deosebite ; dacă marginile pălăriei acesteia erau ridicate, mutra lui j[a]cques părea pînă cam pe la mijlocul trupului ; cînd erau pleoştite, abia-1 lăsau să vadă la cîțiva paşi înaintea lui ; Şi de-aici căpătase deprinderea de-a umbla cu nasul în vînt ; şi de-aceea se putea spune despre pălăria lui :

> Os illi sublime *dedit, coelumque tueri Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.*[1]
>
> Ovidiu, *Metam.,* lib. I, v. 85.

Săltîndu-şi deci uriaşa pălărie şi plimbîndu-şi privirile în zare, Jacques zări un plugar care îşi stîlcea în bătaie, de pomană, unul din cei doi cai înhămați la plug. Calul tînăr şi viguros, se trîntise pe brazdă, iar plugarul îl scutura degeaba de hățuri, îl ruga, îl amenința, îl- înjura, îl lovea ; dobitocul rămînea neclintit, refuzînd cu încăpățînare să se scoale.

După ce se gîndi puțin la priveliştea asta, Jacques îi spuse stăpînului său, care privise de asemenea cu luare-aminte :

— Ştii ce se petrece acolo, domnule ?

STĂPlNUL : Ce altceva vrei să se petreacă decît ce vad ?

‚JACQUES : Nu bănuieşti nimic ?

STĂPÎNUL : Nu. Dar tu ce bănuieşti ?

JACQUES : Bănuiesc că netotul, trufaşul, trîndavul dobitoc e un orăşean, care, mîndru că mai înainte a fost cal de şa, disprețuieşte plugul ; şi ca să spun tot, într-un cuvînt, bănuiesc că e calul dumitale, simbolul lui Jacques aici de față, şi a altor laşe•, secături de teapa lui, care au plecat de la țară ca să vină să poarte veşminte de slugă în Capitală şi cărora le-ar place mai'mult să-şi

[1] Omului chip înălțat dărui ca să cate spre ceruri,
Fața în sus îndreptînd, să-şi ridice privirea la aştri. (Ovidiu, *Metamorfoze,* în româneşte de Maria Valeria Pe-trescu, E.S.P.L.A., 1957).

cauză slabă — un efect slab ; dintr-o cauză v
— un efect vremelnic ; dintr-o cauză care se întreru
şi reîncepe — un efect aşijderea ; dintr-o cauză stăvili^
— un efect domolit ; dintr-o cauză oprită — un efo!
nul". _ "ct

STAPÎNUL : Eu însă parcă simt înlăuntrul meu c5 sînt liber, aşa cum simt că gîndesc.

JACQUES : Căpitanul meu zicea : „Asta simți acum cînd nu vrei nimic ; dar dacă ai vrea să te arunci dirî şa, în goana calului ?"

STAPÎNUL : Află că m-aş arunca.

JACQUES : Şi ai face-o cu dragă inimă, fără să stai de loc pe gînduri, cu aceeaşi plăcere cu care ai descăleca la •uşa unui han ?

STAPÎNUL : Nu tocmai aşa ; dar ce-are a face, din moment ce mă arunc şi dovedesc că sînt liber.

JACQUES : Căpitanul meu zicea : „Cum *l* nu-ti dai seama că, dacă nu te contraziceam eu. nu ti-ar fi trăsnit niciodată prin minte să-ti frîngi gîtul ? Deci eu sînt acela care te apuc de picioare şi te arunc jos din şa. Iar prin căderea dumitale, dacă dovedeşti ceva, apoi nu dovedeşti că eşti liber, ci că eşti ticnit." Şi mai zicea căpitanul meu că cine foloseşte libertatea fără rost

nu dovedeşte altceva decît că e un adevărat maniac.

STAPÎNUL : Asta e prea tare pentru mine ; dar. în ciuda căpitanului tău şi în ciuda ta, eu tot am să cred că vreau cînd vreau.

JACQUES : Păi dacă eşti şi ai fost totdeaurfe stăpîn pe voința ta, de ce n-ai chef acum să iubeşti o maimu-țică ? Şi de ce n-ai încetat s-o mai iubeşti pe Agathe de cîte ori ai vrut ? Trei sferturi din viață, stăpîne. ni le petrecem voind, dar nesăvîrşind.

STAPÎNUL : Ai dreptate.

JACQUES : Şi săvîrşind fără să vrem.

STAPÎNUL : Poți să mi-o dovedeşti ?

JACQUES : Dacă mi-o ceri.

STAPÎNUL : Ti-o cer.

JACQUES: Atunci am s-o fac şi hai să vorbim despre altceva...

După rostirea balivernelor ăstora şi a altora cam de acelaşi soi, tăcură şi unul şi celălalt; Jacques, săltîndu-şi

şi stâpînu-său îi propuseră un schimb cu oricare din lor care i-ar fi fost mai pe plac ; plugarul primi, şi noştri se întoarseră la pas spre locşorul unde se odihniseră, de unde văzură mulțumiți cum calul cedat fugarului îşi începea fără silă noua lui muncă. JACQUES : Ei, ce mai ai de zis, domnule ? STĂPÎNUL -. Ce să mai zic ? Fără îndoială că eşti inspirat ; de te-o fi inspirat Dumnezeu sau Diavolul, habar n-am. Jacques, dragul meu, tare mă tem să nu-1 ai pe dracu în tine.

JACQUES : De ce pe dracu ?

STĂPÎNUL : Fiindcă faci minuni, iar dogmele tale sînt foarte suspecte.

JACQUES : Si ce-au a face dogmele pe care le mărturiseşti cu minunile pe care le faci ?

STĂPÎNUL : Văd că nu 1-ai citit pe Dom la Taste *. JACQUES : Şi ce spune Dom la Taste ăsta, pe care nu 1-am citit ?

STĂPlNUL : Spune că şi Diavolul face minuni, la fel ca şi Dumnezeu.

JACQUES : Şi atunci cum deosebeşte el minunile Diavolului de minunile lui Dumnezeu ?

STĂPÎNUL : După dogmă. Dacă dogma e bună, minunile sînt ale lui Dumnezeu ; dacă e rea, minunile sînt ale Diavolului.

JACQUES *(aici Jacques mai întîi începe să* fluiere, apoi *spune) :* Şi cine o să mă învețe pe mine, un biet neştiutor, dacă dogma unui făcător de minuni e bună sau rea ? Hai, domnule, să încălecăm pe dobitoacele noastre.. Ce-ți pasă dacă ți-ai regăsit calul cu ajutorul lui Dumnezeu sau cu al lui Belzebut ? Crezi că n-o să .meargă la fel de bine ?

STĂPlNUL : Nu. Totuşi, Jacques, dacă ai fi bîntuit de Diavol...

JACQUES : Ce leac s-ar găsi ?

>,! STÂPÎNUL : Leacul ? Pînă la slujba de alungare a ^Diavolului, leacul ar fi să nu mai bei decît agheasmă.

[1] Dom Louis la Taste (mort în 1754), benedictin, autor al *Scri-' sorilor teologice.*

cerşească pîinea pe străzi, sau să crape de foame, dec> să se întoarcă la piugărie, cea mai folositoare şi mai vreri nică de cinstire dintre meserii.

Stăpînul începu să rîdă ; iar Jacques, adresîndu-Se plugarului care nu-1 auzea, zise :

— Biet om, dă-i, dă-i pînă n-oi mai putea ; s-a nără
vit, şi multe şfichiuri ai să-ți mai rupi la bici pînă ce-o
să-1 deprinzi pe ticălosul" ăsta cu adevărata demnitate
a muncii şi cu un pic de poftă pentru trudă... !

Stăpînul rîdea mereu. Jacques, mai din milă, mai din silă, înainta spre plugar, dar nu făcu nici două sute de paşi cînd, întorcîndu-se către stăpînu-său, începu să strige :

— Domnule, vino repede încoa ; e calul dumitale, e
calul dumitale !

Şi chiar era, într-adevăr. Abia îl recunoscu animalul pe Jacques şi pe stăpînul lui, că se şi ridică deodată, î$i scuturâ coama, necheză, se săltă în două picioare şi îşi apropie cu duioşie botul de al tovarăşului său. în acest timp, Jacques, mîniat mormăia printre dinți :

— Nemernicule, derbe,deule, trîndavule. ce dracu m-o

fi oprind să nu-ți trag vreo cîteva cotonoage ?...

Stăpînu-său, dimpotrivă, îl pupa, îl mîngîia cu o mînă pe spate, iar cu cealaltă îl bătea uşurel pe crupă şi, a-proape plîngînd de bucurie, spunea :

— Căluțul meu, bietul meu căluț, iată că te-am re găsit !

Plugarul nu ştia ce să mai creadă.

— După cîte văd, boierule, calul ăsta a fost al dum-nevoastră ; dar după lege e şi al meu ; 1-am cumpărat la ultimul tîrg care s-a ținut pe aici. Dacă vreți să-1 luați înapoi pentru două treimi din cît m-a costat, mi-ați face un mare bine, fiindcă nu-mi foloseşte la nimic. Cînd e vorba să-1 scoți din grajd îl apucă năbădăile ; iar cînd trebuie să-1 înhami e şi mai şi ; dacă ajunge pe cîmp, se culcă şi mai bine s-ar lăsa ucis decît să dea o mînă de ajutor sau să rabde un sac pe spinare. Boierilor, fiți vă rog atît de milostivi şi scăpați-mă de dobitocul ăsta afurisit. E el frumos, dar nu-i bun decît să tropăie sub călăreț, şi asta mie nu-mi vine de loc la socoteală... Jac-

vă scula şi de-a vă îmbrăca..." Ceea ce am şi făcut, &~ cu hainele mele, puse pe ascuns în locul veşmintelor talerului. Fu adusă o masă ; comisarul începu să în-cî„meascâ procesul-verbal. în acest timp, mama abia pu-!°a fi oprită să nu-şi stîlcească fiica în bătaie, iar tatăl îi ounea : „Binişor, nevastă, binişor ; dacă o să-ți omori fata în bătaie, n-o să fie nici mai bine, nici mai rău. O să se facă totul cum e mai bine..." Ceilalți se aşezaseră pe scaune şi pe fețele lor se citea fie îndurare, fie indignare, jie mînie. Tatăl, doienindu-şi din cînd în cînd nevasta, îi spunea : „Uite ce înseamnă să nu veghezi la purtarea fiicâ-ti..." Iar ea îi răspundea : „Cu înfățişarea lui atît de cuminte şi cinstită, cine ar fi crezut..." Ceilalți păstrau tăcere. După ce procesul-verbal fu întocmit, mi-1 citiră ; şi cum nu cuprindea decît adevărul, 1-am semnat şi am plecat împreună cu comisarul, care m-a rugat, foarte binevoitor, să mă urc într-o trăsură aflată la poartă, de unde m-a condus, cu un alai destul de

numeros, de-a dreptul la For-1'Eveque...

JACQUES : La For-1'Eveque ! în puşcărie ! STĂPÎNUL : în puşcărie.; şi pe urmă să te ții ce mai proces dezgustător ! Mi se cerea nici mai mult nici mai puțin decît să mă însor >cu domnişoara Agathe ; părinții ei nici nu voiau să audă despre o altfel de împăcare. De cu zori, cavalerul se ivi în celula mea. Ştia tot. Agathe era deznădăjduită ; părinții ei turbaseră ; el îndurase cele mai cumplite mustrări pentru fățarnicul prieten adus în casă ; în primul rînd el era vinovat de nenorocirea lor şi de necinstirea fetei ; bieții oameni îți făceau milă. Cavalerul ceruse să-i vorbească Agathei între patru ochi ; şi abia dacă i se îngăduise s-o facă. Agathe voise să-i scoată ochii, îi spusese cele mai groaznice cuvinte. El se aşteptase la toate astea ; o lăsase să-şi potolească mînia, după care încercase s-o împingă la ceva mai chibzuit.

— Dar fata, adăugă cavalerul, spunea un lucru la care nu ştiam ce să răspund : „Tata şi mama m-au prins cu prietenul tău ; să le spun că, culcîndu-mă cu el, credeam că mă culc cu tine ?... El i-a răspuns :

JACQUES : Eu, domnule, să fiu silit să" beau • Jacques silit să bea agheasmă ! Prefer să-mi fie trupul tuit de o mie de legiuni diavoleşti decît să beau un gur strop de apă, sfințită sau nu. N-ai băgat de se pînă acum că sînt hidrofob ?...

Cum ! *hidrofob ?* A zis Jacques hidrofob ?,.. Nu, ci rule, nu ; mărturisesc că vorba nu e a lui. îmi aparţjne Dar te poftesc să citeşti cu aceeaşi asprime critică 0 scenă de comedie sau de tragedie, un singur dialog, ori-. cit de bine făcut ar fi şi mă îndoiesc că n-ai să găseşti vorbe de-ale autorului puse în gura personajelor sale Jacques o fi zis : „N-ai băgat încă de seamă, domnule, că la vederea apei mă apucă năbădăile ?..." Ei şi ? Spu-nînd altfel decît el, eu am vorbit mai puțin adevărat, dar mai pe scurt.

încălecară pe cai ; şi Jacques îi zise stăpînului său :'

— Ajunseseşi cu amorurile dumitale la clipa cînd, după ce-ai fost de două ori fericit, te pregăteai pesemne să mai fii şi a treia oară.

STAPÎNUL : Cînd, deodată, uşa coridorului se deschide. Şi camera se umple de o gloată de oameni care încep să umble de colo-colo, gălăgioşi ; zăresc luminile, aud glasurile bărbaților şi ale femeilor care vorbesc toți odată.

Perdelele patului sînt trase cu putere în lături şi-i zăresc pe tată, mamă, mătuşi, veri, verişoare, şi un comisar care începe să vorbească cu gravitate :

— Domnilor şi doamnelor, lăsați gălăgia ; e prins a-supra faptului ; domnul e un om de onoare : n-are decît o singură cale ca să-îndrepte răul; şi sînt sigur c-o să prefere s-o urmeze de bunăvoie decît să se vadă silit de legi...

La fiecare vorbă rostită, comisarul era întrerupt de tată şi de mamă, care mă copleşeau cu mustrări ; de mătuşă şi verişoare, care-i dădeau Agathei cele mai necruțătoare denumiri. Agathe îşi trăsese velințele peste cap. Eu rămăsesem înmărmurit şi nu mai ştiam ce să zic. Comisarul îmi spuse batjocoritor : „Domnule, văd că vă simțiți foarte bine, totuşi trebuie să ne faceți plăcerea

_ Prietenul dumitale ? Pesemne glumeşti. Ştii, dom-ie că el a venit să mă anunțe ? Era însoțit de tatăl

fLi' şi de încă o rudă.

[1] __ El ? Chiar el.

— Sînteți sigur de ce spuneți ?

— Foarte sigur ; dar cum ai spus că-1 cheamă ?

— Cavalerul de Saint-Ouin.

— O ! Cavalerul de Saint-Ouin, aşa e. Şi ştii ce e prietenul dumitale, bunul dumitale prieten, cavalerul de Saint-Ouin ? Un escroc, un om cunoscut de poliție pen tru nenumărate pungăşii. Poliția nu-i bagă la gros pe. derbedeii ăştia doar fiindcă îi mai sînt de folos cîteodată. Sînt pungaşi şi denunțători de pungaşi ; se pare că sînt socotiți mai folositori prin răul pe care-1 previn sau îl destăinuiesc, decît sînt dăunători prin răul pe care-1 fac...

I-am povestit comisarului trista mea aventură, întocmai cum se întîmplase. El însă n-o privi mai cu îngăduință, căci tot ce-ar fi putut să mă scape nu se putea nici cita şi nici înfățişa în fața judecății. Totuşi, îmi făgădui să-i cheme

pe tată şi pe mamă, s-o strîngă cu uşa pe fată, să-1 lămurească pe magistrat şi să nu uite nimic din ce mi-ar fi de ajutor ; dar mă preveni totodată că, dacă oamenii aceştia erau bine sfătuiți, autoritățile nu puteau face mare lucru.

— Cum, domnule comisar, să fiu silit să mă însor cu ea ?

— Să te însori ? Ar fi cam albastru, aşa că nu la asta mă gîndeam ; vor trebui însă plătite despăgubiri, şi în astfel de cazuri sînt grozav de mari...

Dar mi se pare că vrei să spui ceva, Jacques.

JACQUES : Da ; vreau să spun că dumneata ai fost cu adevărat mai nefericit decît mine„ care am plătit şi nu m-am culcat. Altminteri, dacă Agathe ar fi fost însărcinată, aş fi înțeles mai lesne povestea dumitale.

STĂPÎNUL : Nu înlătura presupunerea asta ; peste cîtăva vreme de cînd mă aflam închis,- comisarul îmi a-duse vestea că Agathe venise la el să-şi facă declarația de sarcină.

— Cinstit vorbind, îți închipui că prietenul meu « putea însura cu tine ?...

— Nu, răspunse ea, ci tu, mîrşavule, tu, ticălosule trebui să primeşti osînda asta.

— Dar ştii că n-ar depinde decît de dumneata ca <r mă scapi, i-am spus eu cavalerului.

— Cum ?

— Cum ? Arătînd cum s-au petrecut lucrurile ; gpu, nînd adevărul.

— Am amenințat-o pe Agathe să-1 spun ; dar nici vorbă că n-am să fac una ca asta. E o cale care nu sînt sigur dacă ne-ar folosi la ceva, dar sînt sigur că ne-ar acoperi de ruşine. Şi apoi e vina dumitale.

— Vina mea ?

— Da, vina dumitale. Dacă nu te-ai fi împotriv, năzbîtiei propuse de mine. Agathe ar fi fost prinsă înt doi bărbați, şi totul s-ar fi sfîrşit printr-o ocară. Dar *n-.,* fost aşa, şi trebuie să scăpăm din încurcătură.

— Dar ia ascultă, cavalere, ai putea să-mi lămureşti ceva ? Hainele mele au fost puse, iar ale dumitale au fost luate din odăiță ; zău, degeaba m-am tot gîndit : e un mister care mă uluieşte. Din pricina asta, Agathe mi se pare cam suspectă ; mi-a dat prin minte că a prins şi retlicul şi că a existat o înțelegere între ea şi părinți.

— Poate că te-au văzut cînd urcai ; e sigur .însă < de-abia te dezbrăcaseşi când mi-a şi trimis hainele şi r. le-a cerut pe ale dumitale.

— Cu timpul au să se lămurească toate...

Tocmai eram pe cale, cavalerul şi cu mine, să *i* mîhnim, să ne consolăm şi să ne învinovățim, să ne oc; rîm şi să ne cerem iertare, cînd intră comisarul ; caval* rul păli şi ieşi pe neaşteptate. Comisarul era un om c treabă, cum se mai nimereşte cîte unul ; recitind acasă procesul-verbal, îşi adusese aminte că pe vremuri învă-țase la şcoală ou unul care purta numele meu ; îi dădu prin gînd că puteam să fiu vreo rudă sau chiar fiul fostului său coleg ; şi chiar aşa era. Mai întîi de toate, mă întrebă cine era omul care o ştersese cînd intrase el.

— N-a şters-o, zic eu, a ieşit ; e, prietenul meu bun, cavalerul de Saint-Ouin !

de hanul unde trăseseră peste. noapte, stăpînul îi spuse ju*i* Jacques următoarele cuvinte :

— Jacques, ce părere ai despre dragostele mele ?

JACQUES : Că sus, în ceruri, stau scrise lucruri ciudate. Te vă/uşi cu un copil. Dumnezeu ştie cum ! Cine poate şti ce rol va juca țîncul ăsta în lume ? Cine ştie dacă nu e născut pentru fericirea sau 'pentru năruirea vreunui imperiu ?

STĂPÎNUL : Iți garantez eu că nu. Am să fac din el un strungar în lemn sau un ceasornicar de ispravă. O să se însoare şi-o să aibă copii care vor strunii la nesfîrşit, pe lumea asta, picioare de scaune.

JACQUES : Da, dacă aşa stă scris în ceruri. Dar de ce n-ar ieşi un Cromwell[i] din dugheana unui strungar ? Cel care i-a tăiat capul regelui său n-a ieşit oare din dugheana unui berar, şi nu se spune astăzi că...

STĂPÎNUL : Să lăsăm asta. Acum eşti sănătos, cunoşti povestea dragostei mele ; poți deci să reiei cu sufletul înpăcat povestea dragostei tale.

JACQUES : Toate îmi stau împotrivă. Mai întîi, puținul drum pe care îl mai avem de făcut ; în al doilea i rînd, uitarea locului unde am rămas ; în al treilea rînd, o afurisită de presimțire pe care o am aici... îmi spune că povestea nu trebuie să se sfîrşească ; îmi spune că ea ne va aduce ghinion şi că, de-abia reluată, va fi întreruptă îndată de o catastrofă fericită sau nefericită.

STĂPÎNUL : Dacă e fericită, cu atît mai bine !

JACQUES : Aşa gîndesc şi eu ; dar presimt... că va fi nefericită.

STĂPÎNUL : Nefericită ! fie ; parcă nu tot o să se în-tîmple, fie că vorbeşti, fie că taci ?

JACQUES : Cine poate "şti ?

STĂPÎNUL : Te-ai născut cu două sau trei veacuri prea tîrziu.

[1] *Olivier Cromwell* (1599—1658), om de stat, mai întîi conducător al revoluției burgheze din Anglia, .apoi „lord-protector" al republicii create cu acest prilej. In timpul revoluției conduse de Cromwell, a îost decapitat regele Carol I al Angliei.

JACQUES : Şi iată-te tatăl unui copil... ^

STÂPlNUL : Căruia nu i-am dăunat cu nimic.

JACQUES : Dar pe care nici nu 1-ai făcut.

STAPÎNUL : Nici protecția magistratului, niei tea-demersurile comisarului n-au putut împiedica afacerea ^ urmeze calea justiției ; dar fiindcă fata şi părinții aveay faimă proastă, nu m-au însurat cu de-a sila. M-au osîn-dit doar la o amendă cît toate zilele, la plata cheltuieli. lor de lăuzie şi la hrănirea şi

creşterea unui copil, rod al faptelor prietenului meu, cavalerul de Saint-Ouin, al cărui chip în miniatură este. A fost un prunc dolofan, pe care domnişoara Agathe 1-a născut, cu bine, între luna a şaptea şi a opta, şi căruia i s-a dat o doică bună ; doica am plătit-o pînă în ziua de azi.

JACQUES : Cam ce vîrstă are domnişorul dumitale ?

STĂPlNUL : în curînd o să împlinească zece ani. L-am lăsat tot timpul la țară, unde un dascăl 1-a deprins cu cititul, cu scrisul şi cu socotitul. Nu e departe de lecui unde mergem ; şi-am să folosesc prilejul ăsta ca să plătesc oamenilor ce li se cuvine, să-1 iau şi să-1 dau la meserie.

Jacques şi stăpînu-său mai dormiră încă o noapte pe drum. Se găseau prea aproape de capătul călătoriei pentru ca Jacques să înceapă să spună mai departea povestea dragostei lui ; de altfel, mai avea mult pînă să i se lecuiască boala de gît. A doua zi ajunseră... — Unde ? — Pe cinstea mea că habar n-am. — Şi ce treabă aveau acolo unde se duceau ? — Orice treabă doreşti. Parcă^ stă-pînul lui Jacques spunea la toată lumea ce treburi are ? Oricum, însă, ele nu-i cereau mai mult de două săptă-mîni. — S-au sfîrşit cu bine, s-au sfîrşit cu rău ? — Nici asta nu ştiu. Boala de gît a lui Jacques s-a vindecat prin două leacuri care îi erau nesuferite ; dieta şi odihna.

Intr-o dimineață, stăpînul îi zise slugii :

— Jacques, pune frîiele şi şeile pe cai şi umple-ti plosca ; trebuie să mergem ştii tu unde.

Zis şi făcut. lată-i porniți la drum spre locul unde de zece ani era hrănit, pe socoteala stăpînului lui Jacques, copilul cavalerului de Saint-Ouin. La o depărtare oarecare

_- Pînă peste cap.

— Vrei să se sfîrşească odată şi să-ti păstrezi pi ciorul ?

- Sigur.

— Atunci scoate-1 din pat, ca să pot lucra în voie."

îi întind piciorul. Felcerul ia minerul bisturiului între dinți, îmi trece piciorul sub brațul stîng şi-1 ține zdravăn acolo, îşi ia din nou

bisturiul, îi vîră vîrful în gura rănii mele şi-mi face o tăietură largă şi adîncă. Eu nici nu clipeam măcar, dar Jeanne întoarse capul, Denise scăpă un țipăt şi simți că-i vine rău...

Aici Jacques îşi opri povestirea şi dădu un nou asalt ploştii. Asalturile erau cu atît mai dese, cu cît distanțele erau mai scurte, sau, cum spun geometrii, erau invers proporționale cu distanțele. Jacques se pricepea să măsoare cu atîta dibăcie,, încît plosca, plină la plecare, era golită exact la sosire. Domnii de la poduri şi şosele ar fi putut face din el un odometru [4] grozav, şi fiecare asalt îşi avea îndeobşte motivul lui. Cel de-acum avea drept scop s-o trezească pe Denise din leşin şi să-1 facă pe Jacques însuşi să-şi vină în fire după durerea tăieturii, făcute de felcer la genunchi. Denise trezită, el re-găsindu-şi cumpătul, Jacques continuă.

JACQUES : Tăietura uriaşă dădu la iveală fundul rănii, de unde felcerul scoase, cu cleştişorii lui, o bucățică mică de tot din nădragii mei, care rămăsese acolo şi a cărei şedere îmi pricinuia durerile şi împiedica lecuirea deplină a rănii. După operația asta, starea mea se îmbunătăți din ce în ce, datorită îngrijirilor Denisei ; nici tu fierbințeli, nici tu dureri ; aveam poftă de mîncare, somn, puteri. Denise mă pansa cu pricepere şi cu o delicatețe nemărginită. Făcea să vezi cu cîtă grijă şi cu ce mină uşoară îmi scotea bandajul, teama de a nu-mi pri-cinui nici cea mai mică durere, felul cum îmi spăla rana. Eu stăteam pe marginea patului ; ea ținea un genunchi în pămînt şi-mi proptea piciorul rănit pe coapsa ei, iar eu, cîteodată, mai şi apăsam un pic ; îi țineam o mînă pe umăr ; şi o priveam lucrînd, cu o duioşie pe care cred

[1] Unealtă servind la măsurarea drumului.

JACQUES : Da' de unde. domnule. M-am născut timp, ca toată lumea.

STÂPINUL : Ai fi fost un mare prevestitor.

JACQUES : Nu prea ştiu bine ce e aia un prevestit^ dar nici nu mă sinchisesc să ştiu. ^

STAPlNUL : E unul dintre capitolele importante din tratul tău despre

ghicitorie.

JACQUES : Adevărat ; dar e atîta vreme de cînd e scris, incit nu-mi mai amintesc nici o iotă din el. Zău, domnule, iată cine ştie mai mult decît toți prevestitorii' decît toate gîş-tele prorocite şi găinile sfinție ale republicii : plosca. Să întrebăm, deci, plosca,

Jacques îşi ia plosca şi se sfătuieşte îndelung cu ea. Stăpînu-său îşi scoate ceasul şi tabachera, se uită cit e ora, îşi ia priza de tabac, şi Jacques zice :

— Acum mi se pare că văd ursita mai puțin neagră. Spune-mi unde rămăsesem.

STAPlNUL : La castelul lui Desglands, cu genunchiul ceva mai bine şi cu Denise pusă de maică-sa să te îngrijească.

JACQUES : Denise fu ascultătoare. Rana de la genunchi aproape că mi se închisese ; ba chiar putusem să joc hora din noaptea aceea, cînd cu copilul ; totuşi, din cînd în cînd, înduram dureri nemaipomenite. Felcerului castelului îi trăsni prin cap să ştie mai mult decît confratele lui, şi anume că suferințele astea, a căror reîntoarcere era atît de înverşunată, nu puteau să aibă altă pricină decît rămînerea vreunui corp străin în carne, după scoaterea glontelui. Prin urmare, veni în odaia mea cu noaptea în cap ; trase o măsuță lîngă pat ; şi cînd perdelele fură date la o parte, văzui o masă încărcată cu unelte tăioase ; o văzui pe Denise stînd la căpătîiul meu şi plîn-gînd cu lacrimi fierbinți ; pe maică-sa, în picioare, cu brațele puse cruciş şi destul de tristă ; pe felcer fără surtuc, cu mînecile vestei suflecate şi cu un bisturiu în mîna dreaptă.

STĂPÎNUL : Mă îngrozeşti.

JACQUES : Şi eu m-am îngrozit. „Prietene, îmi zice felcerul, te-ai săturat să tot suferi ?

ttăsi ; vărsă vinul pe care îl încălzise, se apropie de pat a să m^ Pansezе, îmi prinse piciorul cu o rnînă tremu- Catoare, îmi dezlegă fesele pe dos şi, cînd trebui să-mi spele, uşurel, rana, uitase tot ce-i trebuie ; se porni să caute, mă pansa, şi pe cînd mă pansa, am văzut-o că plînge: . . . . . .

— Denise, mi se pare ca plingi ; ce ai ?

— N-am nimic.

— Te-a necăjit cineva ?

— Da.

.— Cine e răutăciosul care te-a putut necăji ?

— Dumneata.

— Eu ?

— Da.

— Cum am putut să fac una ca asta ?...

în loc să-mi răspundă, ea întoarse privirea spre jartiere.

— Nu zău, făcui eu, astea te-au făcut să plîngi ?

— Da.

— Hai, Denise, nu mai plînge, că pentru tine le-am cumpărat.

— Nu mă minți, domnule Jacques ?

— Dimpotrivă, e-atît de adevărat, încît poftim.

Şi în aceeaşi clipă i le-am întins pe amîndouă, dar am oprit una ; cît ai clipi i-a înflorit un zîmbet printre lacrimi. Am luat-o de mînă, am apropiat-o de pat, i-am apucat un picior şi i 1-am pus pe margine ; i-am ridicat fustele pînă la genunchi, unde ea le ținea strînse cu amîndouă mîinile ; i-am sărutat piciorul, i-am prins jartiera pe care o oprisem ; şi de-abia i-o prinsesem, că a şi intrat Jeanne, maică-sa.

STĂPÎNUL : Supărător oaspete.

JACQUES : Poate că da, poate că nu. In loc să-şi dea seama de tulburarea noastră, ea nu văzu decît jartiera din mîna fiică-si.

— Frumoasă jartieră, zise ea, dar unde e cealaltă ?

— La piciorul meu. îi răspunse Denise. Mi-a spus că le-a cumpărat pentru drăguța lui, şi m-am gînddt atunci că erau pentru mine. Nu-i aşa, mamă, că, dacă mi-am Pus una, trebuie s-o păstrez şi pe cealaltă ?

că mi-o împărtăşea şi ea. Cînd îmi termina pansamentul îi luam amîndouă

mîinile, îi mulțumeam, nu ştiam ce sâ-i mai spun, nu ştiam cum să-i mai mărturisesc recunoştința mea ; ea stătea în picioare, cu privirea plecată şi mă aL culta fără să scoată o vorbă. Nu se întîmpla să treacă pe la castel nici un boccegiu fără să-i cumpăr şi ei cîte ceva • o dată o băsmăluță, altă dată cîțiva coti de indian sau de muselină, o cruciuliță de aur, ciorapi de bumbac, un inel, un şirag de mărgele. După ce-mi făceam mica tîr-guială, eu mă simțeam stînjenit să i-o dăruiesc, ea s-o primească. Mai întîi îi arătam ce cumpărasem ; dacă-i plăcea, îi spuneam : „Denise, pentru tine, 1-am cumpărat..." Dacă îl primea, îmi tremura mîna întinzîndu-i-l, şi ei îi tremura mîna primindu-1. într-o zi, nemaiştiind ce să-i mai dăruiesc, am cumpărat nişte jartiere ; erau făcute din mătase, înzorzonate cu alb, roşu şi albastru şi cu un pompon. Dimineața, înainte de venirea Denisei, le-am pus pe spătarul scaunului de lîngă pat. De cum le-a zărit, Denise a şi zis :

— Vai ! ce jartiere frumoase !

— Sînt pentru drăguța mea, îi răspund eu.

— Va să zică, ai o drăguță, domnule Jacques ?

— Sigur că da ; oare nu ți-am spus pînă acum ?

— Nu ; fără îndoială că e frumuşică, nu-i aşa ?

— Ba e chiar frumoasă.

— Şi o iubeşti mult ?

— Din toată inima.

— Şi ea te iubeşte la fel ?

— Nu ştiu. Jartierele sînt pentru ea, şi ea mi-a fă
găduit o favoare, pe care, dacă mi-ar face-o, cred că m-ar
înnebuni.

— Ce favoare ?

— Mi-a făgăduit să mă lase să-i prind eu, cu mîna
mea, una din jartierele astea două...

Denise se roşi, se înşelă asupra înțelesului vorbele[1] mele, crezu că jartierele erau pentru alta, se întrista făcu o stîngăcie după alta, căută peste tot cele trebui' toare ca să mă panseze,, deşi se aflau sub ochii ei, şi n'L'

„Ues un potop de ocări ; şi goana asta ținu pînă ce mîndoi, lac de, sudoare şi istoviți de oboseală, se opriră 3nul de-o parte a calului, celălalt de partea cealaltă, Jac-flues răsuflînd din greu şi rîzîndu-i într-una, stăpînu-său rasuflînd şi el din greu şi zvîrlindu-i priviri furioase. Tocmai începuseră să-şi recapate răsuflarea, cînd Jacques îi zise stăpînului :

.— Domnul stăpîn o sa recunoască acum ?

STĂPlNUL : Ce vrei să recunosc, pungaşule, cîine, ticălosule, dacă nu că eşti cel mai ticălos dintre toate slugile şi eu cel mai nefericit dintre toți stăpînii ?

JACQUES : Nu s-a vădit limpede că facem lucrurile fără să vrem, cea mai mare parte a timpului ? Hai, spune cu mîna pe inimă : ai vrut ceva din tot ce-ai spus sau ai făcut de-o jumătate de ceas încoace ? N-ai fost un păpuşoi tras pe sfori şi n-ai fi fost mai departe, timp de o lună, o paiață, dacă mi-aş fi pus eu de 'gînd ?

STĂPÎNUL : Cum ! Era o joacă ?

JACQUES : O joacă.

STĂPlNUL : Şi te-aşteptai să se rupă chingile ?

JACQUES : Păi eu le pregătisem.

STĂPlNUL : Şi asta era sîrma pe care o prinseseşi deasupra capului meu, ca să mă faci să dau din mîini şi din picioare, după cum ai fi avut tu chef ?

JACQUES : întocmai ! > • '

STĂPÎNUL : Şi răspunsul tău neobrăzat era gîndit dinainte ?

JACQUES : Gîndit dinainte.

STĂPlNUL : Eşti o secătură primejdioasă.

JACQUES : Numai datorită căpitanului meu, care s-a distrat la fel, într-o bună zi, pe seama mea, am putut căpăta o minte atît de ageră.

STĂPÎNUL : Dar dacă mă răneam ?

JACQUES : Stătea scris în ceruri şi în prevederea mea că n-o să se întîmple una ca asta.

STĂPÎNUL : Atunci hai să stăm jos ; avem nevoie de odihnă.

Şi după ce se aşezară, Jacques zise :

— Să-1 ia ciuma de neghiob !

— Ah ! domnule Jacques, Denise are dreptate ; o i
tieră fără cealaltă nu merge, şi doar cred că nu vrei s^
iei înapoi ce are.

— De ce nu ?

— Fiindcă nici Denise n-ar vrea, şi n^ci eu.

— Atunci să facem altceva, ; am să i-o pun si n-
cealaltă, de față cu dumneata.

— Nu, nu, asta nu se poate.

— Atunci să mi le dea înapoi pe.amîndouă.

— Nici asta nu se poate.

Dar iată că Jacques şi stăpînu-său au ajuns la intrarea în satul unde mergeau să vadă copilul şi pe gazdele copilului cavalerului de Saint-Ouin. Jacques tăcu ; stăpînu-său zise :

— Să descălecăm şi să poposim aici.

— De ce ?

— Fiindcă, după cîte se pare, ai să ajungi la încheie
rea dragostei tale.

— Nu prea.

— Cînd ai ajuns la genunchi, nu mai ai mult.

— Stăpîne, Denise avea coapsa mai lungă decît ce
lelalte. . '

— Să descălecăm, totuşi.

Şi descălecară. Mai întîi Jacques, grăbindu-se spre cizma stăpînului său ; dar acesta nu apucă să-şi proptească bine piciorul în scară, că se şi desfăcură chingile, iar călărețul meu, răsturnat pe spate, era cît pe-aci să se prăvălească la pămînt, dacă nu 1-ar fi primit sluga în brațp.

STĂPlNUL : Aşa, Jacques, noroc că ai tu grijă de mine ! N-ar fi lipsit mult ca; să-mi frîng o coastă, să-mi rup o mînă, să-mi sparg capul, sau poate să fiu ucis.

JACQUES : Mare pagubă !

STĂPÎNUL : Ce-ai spus, marțafoiule ? Ia stai, că te-nvăț eu să vorbeşti...

Şi stăpînul, după ce-şi învîrti de două ori şfichiul biciului peste pumn, dădu fuga după Jacques, iar Jacques porni să dea roată, în goană, pe după cal, pufnind în rîs ; stăpînul se porni să înjure, să blesteme, să facă spume la gură

de mînie şi să dea şi el ocol calului, revărsînd spre

s pe cînd era dus de la casa judecătorului spre tem-'zicea :

_ Trebuia să se întîmple aşa : stătea scris în ceruri...

Iar eu mă opresc, fiindcă am spus tot ce ştiam despre ,este două personaje. — Şi dragostea lui Jacques ? '. Jacques singur a spus de-o sută de ori că stătea scris

ceruri să nu-şi termine povestea, şi văd că avea drepte. Şi mai văd, cititorule, că asta te supără ; ei bine,

povestea de unde a lăsat-o şi du-o singur mai departe, u .mai bine fă-i o vizită domnişoarei Agathe, află nu-ele satului unde e întemniţat Jacques şi

întreabă-1 pe n-o să se lase rugat ca să te mulţumească ; asta o

facă să-i mai treacă de urît. Luîndu-mă după nişte, emorii pe care am motive serioase să le socotesc sus-x:te, aş putea să înlocuiesc ce lipseşte aici ; dar la ce un ? Numai ce e socotit drept adevăr poate interesa. To-îşi, fiindcă ar fi o îndrăzneală să te rosteşti, fără adîncă ibzuinţă, asupra convorbirilor dintre Jacques Fatalistul stăpînul său, opera cea mai importantă din cîte au a-arut de la *Pantagruel* al maestrului Frangois Rabelais de la viata şi aventurile *Cumătrului Matei*[1], am să re-tesc memoriile astea cu toată silinţa şi cu toată nepărti-rea de care sînt în stare ; şi pînă în opt zile am să-ti un părerea mea definitivă, fără să dau înapoi dacă eunul mai deştept decît mine va dovedi că m-am în-lat.

Editorul adaugă : Cele opt zile au trecut. Am citit emoriile în chestiune ; din cele trei paragrafe pe care -am găsit în plus fată de manuscrisul al cărui posesor nt, primul şi ultimul mi se par originale, iar cel de la i j loc vădit pus de-o mînă străină. Iată-1 pe cel dinţii, re presupune o lacună în convorbirea dintre Jacques stăpînu-său.

într-o zi de sărbătoare, pe cînd stăpînul castelului era "cat la vînătoare, iar ceilalţi ai casei se duseseră să as-Ite slujba la biserica aflată cam hăt la o leghe depăr-

---

[1] Lucrare atribuită multă vreme lui Voltaire şi lui Diderot, l - realitate

însă datorată abatelui Delaurens, născut în 1719 şi *u>rt în temniță în anul 1797.

STAPÎNUL : Mi se pare că vorbeşti de tine. .^ JACQUES : Da, de mine, care n-am mai păstrat rr car o înghițitură în ploscă.

STAPÎNUL : Să nu-ți pară rău ; aş fi băut-o eu, căci mor de sete. W

JACQUES : Atunci să-1 ia ciuma şi pe neghiobul care n-a oprit două.

Stăpînul îl roagă să-şi spună mai departe povestea, ca să-şi înşele osteneala şi setea, Jacques nu vrea nici în ruptul capului ; stăpînul bombăne, Jacques se lasă bombănit ; în sfîrşit, Jacques, după ce pomeneşte de nenorocirea care i-ar ajunge dacă şi-ar spune mai departe povestea dragostei, zice :

— lntr-o zi de sărbătoare, pe cînd stăpînul castelului era plecat la vînătoare...

După ce rosteşte vorbele astea, se opreşte deodată şi zice :

— Nu pot ; mi-e cu neputință să fac un singur pas mai departe ; mi se pare că am iarăşi mîna ursitei în beregată şi că o simt cum mă strînge ; pentru Dumne zeu, domnule, îngăduie-mi să tac.

— Atunci taci şi du-te de întreabă la prima colibă despre locuința doicii...

Locuința doicii era o poartă mai devale ; ajung acolo, fiecare dintre ei ținîndu-şi calul de dîrlogi. Cît ai clipi, uşa de la casa doicii se deschise, şi în prag se iveşte un bărbat ; stăpînul lui Jacques scoate un strigăt şi-şi duce mîna la sabie ; bărbatul celălalt face la fel. Caii se sperie de zăngănitul săbiilor, cel al lui Jacques îşi rupe hățul si scapă ; în aceeaşi clipă cavalerul cu care se bate stăpînul se prăbuşeşte mort în țarină. Sătenii dau fuga. Stăpînul lui Jacques încalecă degrabă şi, se depărtează în goană. Oamenii îl înhață pe Jacques, îl leagă cu mîinile la spate şi-1 duc în fața judelui din partea locului, care îl trimite la puşcărie. Bărbatul ucis era cavalerul de Saint-Ouin, pe care întîmplarea îl adusese, împreună cu Agathe, în aceeaşi zi la doica fiului lor. Agathe îşi smulge părul, lungită peste cadavrul ibovnicului ei. Dar stăpînul lui Jacques e atît de departe, încît nici nu se mai vede.

tare, Jacques se sculase. Denise stătea lîngă el.
amîndoi, părînd că-şi fac mutre, şi chiar îşi făceau,
ques folosise toate mijloacele ca s-o hotărască pe Den
să-1 facă fericit, iar Denise se ținuse tare..După o tac
îndelungată, Jacques, plîngînd cu lacrimi fierbinți, îi
cu glas-aspru şi amar : *

— Păi vezi că nu mă iubeşti...

Denise, plină de obidă, se ridică, îl ia de braț, îl duo pe neaşteptate spre marginea patului, se aşază acolo ^ zice :

— Ei, bine, domnule Jacques, spui că nu te iubesc •
Hai, fă din biata Denise tot ce pofteşti...

Şi rostind cuvintele astea, iat-o izbucnind în lacrimi şi înăbuşindu-se în suspine.

Ia spune-mi, cititorule, ce-ai'fi făcut în a îndrăzni să ridice perdelele. După aceea, le dă în i încetişor, îi spune, tremurînd, bună ziua lui Jac-s • îl întreabă, tot tremurînd, cum şi-a petrecut noap-'U *si* cum o duce cu sănătatea. Jacques îi răspunde că }ea pUtut închide ochii, că a suferit şi că mai suferă încă , g mîncărime grozavă la genunchi. Denise se oferă •_i aline mîncărimea ; ia un peticei de flaneluță ; Jac-ies îşi scoate piciorul din pat, şi Denise începe să i-1 ece cu flaneluță pe deasupra rănii, mai întîi cu un lege t, aP°i cu două, cu trei. cu patru, cu toată mîna. facques se uită la ea şi ,se îmbată de dragoste. Apoi De-jise începu să-1 frece cu flaneluță chiar pe rană, a cărei ncatrice mai era încă roşie, mai întîi, cu un deget, pe irmă cu două, cu trei, cu patru, cu toată mîna. Dar n-a fost de-ajuns să-i aline mîncărimea sub genunchi şi pe genunchi, a trebuit s-o mai potolească şi deasupra, unde ie simțea şi mai tare. Denise îi puse flaneluță deasupra ;enunchiului şi începu să frece acolo destul de tărişor, i întîi cu un deget, apoi cu două, cu trei, cu patru, cu iță mîna. Patima lui Jacques, fiindcă el n-o slăbea din -i, crescu, pînă-ntr-atîta, încît, nemaiputînd să se abia, se repezi la mîna Denisei... şi o avu. Dar ce nu lasă într-adevăr nici o urmă de îndoială a-ipra plagiatului sînt cele ce urmează. Căci plagiatorul Jaugă : „Dacă nu te mulțumeşti, cititorule, cu cele ce j-am destăinuit din dragostea lui Jacques, fă tu mai

bine, '-am nimic împotrivă. Oricum ai porni-o, sînt sigur că ei sfîrşi la fel ca mine. — Te înşeli, bîrfitor fără pe-eche, n-am să sfîrşesc ca tine. Denise a fost cuminte. - Păi cine te contrazice ? Jacques se repezi la mîna ei i îi avu mîna. Numai firea ta stricată te face să auzi ce lu ti s-a spus. — Cum ! Numai mîna ? — Sigur : Jac-lues avea prea mult bun-simț ca să abuzeze de aceea pe &re voia s-o ia de nevastă şi să-şi pregătească astfel o ^încredere care i-ar fi otrăvit tot restul zilelor. — Dar paragraful de mai înainte se spune că Jacques făcuse ->tul ca s-o hotărască pe Denise să-1 facă fericit. — Asta 'rindea, după cîte se pare, pe-atunci nu voia încă s-o ia nevastă."

pe' biet$_{ul}$

Al treilea paragraf ni-1 arată pe Jacques, nostru Fatalist; cu fiare la mîini şi la picioare, culcat"*' paie, în fundul unei temnițe întunecoase, reamintindu-^ tot ce mai păstrase din principiile de filozofie ale căpit$_a$' nului său şi nemaiavînd mult pînă să creadă că într-,"

•o

bună zi îi va părea rău, poate, după locuința asta«iiJavă împuțită, înecată în bezne, unde era hrănit cu pîine $_ş$'

apă şi-şi folosea picioarele şi mîinile ca să se apere îm potriva atacurilor şobolanilor şi şoarecilor. Mai aflăm $_c$j pe cînd sta adîncit în gînduri, porțile temniței şi ale celulei lui sînt sfărîmate ; că el este pus în libertate îm-preună cu o duzină de tîlhari şi că se înhăitează cu banda lui Mandrin ^{l}. între timp jandarmii îi urmăriseră stăpînul îl prinseseră şi-1 închiseseră în altă temniță. Stăpînu ieşise de acolo numai datorită ajutorului dat de comisarul care-i fusese de atîta folos în prima lui aventură. De vreo două-trei luni trăia retras, în castelul lui Desglands cînd întîmplarea îi înapoie sluga aproape la fel de esen țială pentru fericirea lui ca şi ceasornicul şi tabachera Căci nu trăgea o priză de tabac măcar, nu se uita o date cît e ceasul, fără să spună oftînd : „Pe unde-oi fi fiind bietul meu Jacques... ?" Intr-o noapte, castelul lui Desglands e atacat de oamenii lui Mandrin ; Jacques recu. noaste locuința

binefăcătorului şi a iubitei ; face pe mijlocitorul şi scapă castelul] de jaf. S.e poate citi apoi amănuntul mişcător al întîlnirii cu totul negîndite dintre Jac ques, stăpînu-său, Desglandes, Denise şi Jeanne.

— Tu eşti, dragul meu ? !

— Dumneata eşti, dragă stăpîne ? !

— Cum de-ai ajuns printre oamenii ăştia ?

— Şi dumneata, cum se face că te întîlnesc aici ?

— Tu eşti, Denise ?

— Dumneata eşti, dragă Jacques ? Cît m-ai făcut plîng...

între timp, Desglands strigă :

— Să se aducă pahare şi vin ; repede, repede ; el r salvat viața la toți...

peste cîteva zile, bătrînul portar al castelului îşi dădu f let ui ; Jacques "ocupă locul rămas liber şi se însura *u* Denise, lucrînd împreună cu'ea întru naşterea disci-$^{C}{}_{0}$jilor lui Zenon şi ai lui Spinoza, iubit de Desglands, - idrăgit de stăpînu-său $i adorat de nevastă-sa ; căci aşa ițea scris în ceruri. i Au vrut unii să mă convingă că stăpînul şi Desglands *.e* îndrăgostiseră de nevastă-sa. Nu ştiu dac-a fost aşa, dar sînt sigur că seara el îşi spunea sie însuşi : „Dacă stă scris în ceruri să fii încornorat, •• Jacques, orice-ai face, tot vei fi ; dacă, dimpotrivă, stă scris să nu fii, orice-ar face ei, nu vei fi ; dormi deci, dragul meu..."

[1] Tîlhar faimos, ale cărui isprăvi se situează între 175i 1755, în Franța.

ALUGARIȚA.....

EPOTUL LUI RAMEAU .....

JACQUES FATALISTUL ŞI STAPÎNUL SAU